

ფილიპე მახარაძე

თხზულებათა კრებულნი

ტომი VIII

ეკონომიური საკითხები

საქარ. სახკომ-
საბკოს საკმეთა
მმართველობის
ფოტო-ლიტო-
ტიპოგრაფია

—
მთავლიტი 1226

—
ტირაჟი 3000

რედსკინისაგან

ქვემდებარე ტომი ამხ. ფილიპე მახარაძის თბუღლებების ეხება, როგორც თვით წიგნის სათაურიდან სჩანს, ეკონომიურ საკითხებს. აქ თავმოყრილია ყველა ის წერილები ეკონომიურ საკითხებზე, რომლებიც დაუწერია ავტორს მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულიდან ვიდრე დღემდე.

როგორც პირველი ტომის წინასიტყვაობაში იყო აღნიშნული, ამხ. ფილიპეს ცალკე ტომები შედგენილია არა ქრონოლოგიური წესის მიხედვით, არამედ თვით წერილების ხასიათის, თუმცა თვითეულ ცალკე აღებულ ტომში წერილები დალაგებულია ქრონოლოგიურათ. ეს ტომიც, მაშასადამე ამ წესითაა შედგენილი, ასე რომ ჩვენ აქ ვნახავთ წერილს, რომელიც დათარიღებულია 1898 წლით და აგრეთვე წერილსაც, რომელიც ეკუთვნის 1930 წელს.

მიუხედავად იმისა, რომ ბევრი წერილი მეტად ადრინდელია (ეკუთვნის 1898 და 1900-ან წლებს), მაინც დღესაც მეტად მნიშვნელოვანია, ვინაიდან ეხება ჩვენი ქვეყნის სამეურნეო განვითარებას და მეტად ძვირფას მასალას წარმოადგენს. ასეთებია მაგალითად: „ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური განვითარება“, სადაც გადმოშლილია ავტორის მიერ სურათი ჩვენი ქვეყნის საგარეო აღებ-მიცემობისა, საშინაო აღებ-მიცემობისა და მრეწველობის. შემდეგ „საქართველოს ეკონომიური მდგომარეობა მეცხრამეტე საუკუნეში“ მოკლე მიმოხილვით საქართველოს ეკონომიური მდგომარეობისა უძველეს დროიდან შეთვრამეტე საუკუნის გასვლამდე, და აგრეთვე წერილიც „ამიერ-კავკასიის მეურნეობის შესახებ“.

იმის მიხედვით, თუ რა პირობებში იყო დაწერილი და საიდან იყო ავტორის მთავარი ყურადღება მიქცეული, ამ ტომში მოთავსებული ნაწერები შეიძლება დავყოთ სამ ჯგუფად. პირველ ჯგუფში მოქცეულია წერილები მოკიდებული 1898 წლიდან ვიდრე 1917 წლის თებერვლის რევოლუციამდე. მეორე ჯგუფში შეიძლება მოთავსებულ ჩქნეს ორი წერილი, სახელდობრ: „ომი და ეკონომიური ცენტრალიზაცია“

და „ფულის კრიზისის შესახებ ამიერ-კავკასიაში“, რომლებიც დაწერილია ამხ. ფილიპეს მიერ 1921 წლის 25 თებერვლის გადატრიალების მოხდენამდე საქართველოში. მესამე, თავის შინაარსით ყველაზე მდიდარ ჯგუფს წარმოადგენს იმ წერილების კრებული, რომლებიც დამუშავებულია ავტორის მიერ უკვე პროლეტარიატის დიქტატურის (საქართველოში) პერიოდში.

თავისთავად ცხადია, რომ თვალსაზრისი, რომელიც დაცულია აქ ავტორის მიერ და რომლის მიხედვით არის გაშუქებული სხვადასხვა საკითხები, არის მარქსისტული თავიდან ბოლომდე.

ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური განვითარება

ჩვენი დრო კრიზისების ხანაა წარმოებაში. ამიტომ გასაკვირველი არ არის, რომ ამ უკანასკნელ ხანებში, როცა ამიერ-კავკასიის წარმოება საკმარისათ გაიზარდა და მსოფლიო ბაზარზე ფეხი მოიკიდა, ჩვენშიაც დაიწყეს კრიზისებზე სუჯა-ბაასი, მაგრამ უმრავლეს შემთხვევაში სიტყვა კრიზისს ხმარობენ იქ, სადაც ეს ყოვლად შეუძლებელია. პოლიტიკური ეკონომია გვეუბნება, რომ კრიზისი წარმოებაში და ალემ-მიცემობაში მაშინ ჩნდება, როცა დამზადებულ საქონელს ბაზარზე, არც შინ და არც გარეთ, გასაყალი აღარ აქვს. აბა ახლა დამისახელებით ის დარგი წარმოებისა, რომელიც ასეთ მდგომარეობაშია დღეს ჩვენში. ვგონებთ, დღეს თქვენ ვერ მოძებნით ჩვენში იმისთანა საქონელს, რომელსაც, ან შინ ან გარეთ, გასაყალი, ე. ი. ბაზარი არ ჰქონდეს. მართალია, ზოგიერთები გაიძახიან, რომ კრიზისი მიქინვარებს დღეს ჩვენი სიმინდის ალემ-მიცემობაში და ქიათურის შავი ქვის (მარგანეცის) წარმოებაში, — მაგრამ ეს ან განზრახ გამოგონილი ჭორია და ან პირდაპირ უვიცობის ნიშანი. საქმე იმაშია, რომ ამ ვაებატონების აზრით, საქონლის ფასის დაწვევა კრიზისის ნიშნავს! გინა ამაზე მეტი გაუგებრობა და გზა-კვალის აბნევა შესაძლებელია? სიმინდის ფასმა დაიწვია მსოფლიო ბაზარზე; ამიტომ ჩვენ სიმინდში წინანდელ ფასს აღარ იძლევიან საზღვარ-გარეთ და იმავე დროს ჩვენში გაიძახიან: სიმინდს კრიზისი გაუჩნდაო! თუ მაინცადამაინც კრიზისი გნებაუთ, იგი სიმინდის ალემ-მიცემობაში კი არ უნდა ეძებოთ, არამედ მთელი ჩვენი მეურნეობის სისტემაში, რომელიც თავის ძველი იარაღებით სრულებით აღარ შეესაბამება თანამედროვე მოთხოვნილებას. სხვა ქვეყნებმა გააუმჯობესეს სიმინდის მოყვანის და საზოგადოთ მთელი მეურნეობის ტექნიკური პირობები, და ამიტომ ჩვენზე ნაკლებათაც ყიდიან და კიდევაც იგებენ. მაგრამ რამდენათ შესაძლებელია ჩვენი სიმინდის ალემ-მიცემობაში კრიზისის გაჩენაზე ლაპარაკი, ამას სიმინდის ვატანის სტატისტიკა დაგვანახევებს.

საზღვარ-გარეთ სიმინდის ვატანა იმერეთიდან:

წლები	რაოდენობა ფუთებით	ღირებულება მანეთებით
1886 .	4.444,826	2.915,444
1890 .	3.660,000	2.250,000
1893 .	6.309,900	3.451,569
1895 .	4.071,445	2.479,560 *)

*) 1890 და 1895 წლის ციფრები შეიცავენ მხოლოდ ფოთიდან ვატანილი სიმინდის რაოდენობას. წყაროები სტატისტიკის ბოლოშია ნაჩვენები.

რაც შეეხება კიათურის მარგანეცის წარმოებას, აი ამის შესახებ ფაქტები: საზღვარ-გარეთ მარგანეცი გაუტანიათ:

1880 წელს	250 ათასი ფუთი
1885 „	2.656 „
1890 „	8.012 „
1897 „	12.000 „

ესე იგი ჩვიდმეტი წლის განმავლობაში მარგანეცის წარმოება 4700% გაზარდილა. ასეთი სწრაფი ზრდის მაგალითი ჩვენ მეორეც არ ვიცით წარმოების ისტორიაში. „მიუხედავად იმისა, რომ დღეს უკანასკნელ წერტილამდეა კრიზისი, კიათურის სადგურზე კვირაში კიდევ ჩამოდის შუათანა რიცხვით 300,000 ფუთი მარგანეციო“,—მწერს ამ დღეებში ერთი კიათურელი მეგობარი, რომელიც მარგანეცის წარმოებას დაახლოვებით იცნობს. ახლა თქვენ გასაჯეთ: განა აქ, სადაც წარმოება ასეთი თავებრუდამსხმელ სიჩქარით იზრდება, სადაც ასეთი ვაფაციცებით მოძრაობაა, კრიზისზე ლაპარაკი შესაძლებელია, რომელიც საზოგადოთ წარმოების ან სრულიად შეჩერებას *) ნიშნავს ან და მის შემციობებას? მაგრამ საქმე იმაშია, რომ მარგანეცის ფასი კიათურის სადგურზე ამ უკანასკნელ წლებში შესამჩნევად დაეცა **). რომ ამ ფასის დაცემასთან ერთად მარგანეცის გატანა საზღვარ-გარეთ შემციობებულიყო ან და ერთ ღონეზე გაჩერებულიყო, მარგანეცის კრიზისზე ლაპარაკს მხოლოდ მაშინ ექნებოდა საფუძველი. ფასის დაცემა კი წარმოების გადიდების აუცილებელი შედეგია, და კიათურის შავი ქვის წარმოება შესანიშნავად დიდდება, ეს ჩვენ დაეინახეთ. თავის მხრით წარმოების გადიდება თანამედროვე პირობებში იმის მომასწავებელია, რომ წარმოებაში მხოლოდ მსხვილ კაპიტალისტებს რჩებათ ბურთი და მოედანი. წერილი და შუათანა მწარმოებელი კი სულ უფრო და უფრო მარცხდება მსხვილებთან ბრძოლაში. და სწორედ ეს დღე დადგომიათ ამჟამათ კიათურის შავი ქვის წერილ და შუათანა მწარმოებელთ, და თუ გენბავთ ეს ხანა მათ ცხოვრებაში კრიზისის ხანაა, მაგრამ მათი ცხოვრება მარგანეცის წარმოების სიცოცხლეს ხომ არ შეადგენს. ამიტომ ერთი მხრით სრულებით გასაკვირალი არ არის, თუ ამ კრიზისის დროს შუათანა მწარმოებელი, წინანდელი უზომო მოგებით გაუზნეურებული, ბურანში მყოფ კაცსავით გაიძახის: კრიზისი, კრიზისიო! მაგრამ იმათ რამდენიც უნდა იყვირონ, შემდეგი ფაქტი მიიწევა ფაქტათ დარჩება: კიათურის შავი ქვის წარმოება შეუჩერებლათ იზრდება და თანდათან მსხვილი წარმოების ხასიათს ღებულობს ***).

*) ზოგიერთებს მართლაც შეჩერებული გონიათ დღეს კიათურის მარგანეცის წარმოება.

***) დღეს ფუთი მარგანეცი კიათურის სადგურზე 5 კაბ. ღირს; შარშან 6 კაბ. ღირდა და 1895 წელს კ 7—8 კაბ.

***) ეს ფაქტი კარგათ შეუჩინათ „Проект устава Синдиката Кавк. марганецпромышленников“-ის შეჯამებულს (იხ. § 6 და 45 პროექტისა) ამ წესდებას ბევრი საერთო აქვს ბაქოს ნავთის მწარმოებლების წესდებასთან: „Общий союз бакин. персидскозаводчиков..“

მაგრამ თუ ჩვენ აქ მარჯანეცის წარმოებაზე და სიმინდის ალებ-მიცემობაზე შევაჩერეთ მკითხველის ყურადღება, ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ შემდეგი ფაქტის აღნიშვნა გვსურდა: ეკონომიურათ ჩვენი ქვეყანა დღეს საერთაშორისო წარმოების კალაპოტშია ჩაყენებული. ეს გარემოება ძალაუვნებურათ გვაახლოვებს ჩვენ დაწინაურებულ ქვეყნებთან, გვხდის მოზიარეთ ერთი და იგივე ცივილიზაციისა და გვიადვილებს ახალი იდეების მიღებას. ამ მხრით ძლიერ საინტერესოა გაეიგოთ ამ დაახლოვების წარსული. რომ ეს დაახლოვება მხოლოდ ნიეთიერ ნიადაგზე, ე. ი. საქონლის ტრიალზე, ალებ-მიცემობაზე, აღორძინდა და განვითარდა, ამას ლაპარაკი არ უნდა. მაშასადამე, ჩვენი ქვეყნის უცხოეთთან დაახლოვების ისტორიამ უნდა გაგვაგებინოს, ერთი მხრით, თუ როგორ თანდათან იმატა და გაიზარდა ჩვენი ქვეყნის საგარეო ალებ-მიცემობა და, მეორე მხრით, თუ როგორ განვითარდა შინაური ალებ-მიცემობა და მრეწველობა. ეს საგანი მეტათ რთულია და ღირსი ვრცელი გამოკვლევისა. მიუხედავთ ამისა ჩვენ გვსურს აქ წარუდგინოთ მკითხველს რამდენიმე სტატისტიკური და სხვა ცნობები ჩვენი ქვეყნის საალებ-მიცემო და სამრეწველო ისტორიიდან.

I. საგარეო ალებ-მიცემობა

მეცხრამეტე საუკუნის დამდეგს, როცა საქართველო შეუერთდა რუსეთს, ჩვენში არ არსებობდა არც ალებ-მიცემობა და არც მრეწველობა, ამ სიტყვების დღევანდელი მნიშვნელობით. წარმოება წმინდა პატრიარქალურ-ნატურალური იყო: თითოეული ოჯახი, თითოეული მხარა თავისივე ნაწარმოებით იქმნაყოფილებდა თავის ყოველგვარ მოთხოვნილებას. საქართველო იმ დროს არ იყო შეზღუდული დამოკნებით და ერთნაირათ საგარეო ალებ-მიცემობას სრული თავისუფლება ჰქონდა მინიჭებული. მაგრამ, მეორე მხრით, თვით ეს გარემოება აშკარათ გვითითებს ჩვენი ქვეყნის მაშინდელ სისუსტეზე და ეკონომიურათ დაქვეითებაზე. სულ სხვას წარმოადგენდა იმ დროს რუსეთი. მართალია, მთელ ამ ვებერთელა ქვეყანას ჯერ კიდევ პატრიარქალურ-ნატურალური წარმოების ფეიო ედვა, მაგრამ ალებ-მიცემობას და მრეწველობას უკვე საკმარისათ ჰქონდა თავი ჩაჩენი, და აი სწორედ ამ ახლათ დაბადებული „სამშობლო მრეწველობის- (отечественная промышленность) ასალორძინებლათ და გასაძლიერებლათ რუსეთის მთავრობამ ჯერ კიდევ მეთვრამეტე საუკუნეშივე შემოიღო ეგრეთ წოდებული აკრძალვითი სისტემა (запретительн. система), რომელიც იმაში მდგომარეობდა, რომ უცხოეთიდან ფაბრიკულ და ქარხნულ ნაწარმოებთა შემოტანა აკრძალული იყო, და თუ შემოტანის ნება იქნებოდა, დიდ ბაჟს ახდევინებდნ.

ცხადია, რომ ასეთი სასტიკი სადამოყენო წესდება საქართველოს რუსეთთან შეერთების პირველ წლებში ჩვენში ვერ გამოდგებოდა. ამიტომ თუმც 1803 წელს შემოღებულ იქნა აქაც რუსეთის სადამოყენო წესდება, მაგრამ 1807 წელს მთავრობამვე შეაჩერა დროებით მისი მოქმედება. შემდეგ რომელ წელში იქნა იგი ხელახლა შემოღებული, ჩვენ ამის ცნობა არა გვაქვს. ვიციით მხოლოთ, რომ 1821 წელს მაშინდელმა მთავარმართებელმა ერმოლოვმა უცხოეთის ნაწარმოე-

ბის შემოტანის გასაძლიერებლათ გამოითხოვა უმაღლესი მთავრობისაგან ამიერ-კავკასიისათვის შეღავათიანი სადამოყენო ტარიფი ათი-წლის ვადით. ამ ტარიფის ძალით უცხოეთიდან შემოტანილ საქონელზე უნდა გადაეხადათ მხოლოდ 5% ბაჟი გამოცხადებულ ფასზე. 1821 წელს ახალი სადამოყენო წესდებით უცხოეთიდან შემოტანილ იქნა ამიერ-კავკასიაში სულ 825.985 მანეთის საქონელი და გაიტანეს საზღვარ-გარეთ სულ 463.135 მანეთის. შეიდი წლის შემდეგ, ე. ი. 1828 წელს საზღვარ-გარეთიდან საქონლის შემოტანამ მიაღწია 2.968.090 მანეთამდე. 1832 წელს ამიერ-კავკასიაზე გავრცელდა რუსეთის სადამოყენო ტარიფი, რამაც შესამჩნევად დასცა როგორც შემოტანა, ისე გატანა: 1832 წელს შემოტანა ჩამოვიდა 631.653 მანეთამდე; ხოლო გატანას ეს შემდეგ წელში დაეტყო, ვინაიდან 1832 წ. იგი 1.355.519 მანეთით გამოიხატებოდა და 1833 წელს კი 336.724 მანეთამდე ჩამოვიდა.

1846 წელს თ-ღმა ვარანკოვმა ხელახლა იშუამდგომლა სადამოყენო ბაჟების შემცირება ამიერ-კავკასიისათვის.

	შემოიტანეს	გაიტანეს
1846 წელს	3.892.468	735.465
1849 „	4.533.888	725.180

1850 წელს ისე შემოღებულ იქნა რუსეთის სადამოყენო ტარიფი, ე. ი. უცხოეთიდან შემოსატან საქონელს ბაჟი მოემატა, მაგრამ მიუხედავად ამისა უცხოეთის საქონლის მოთხოვნილება იმდენათ გაიზარდა, რომ შემდეგ წლებში შემოტანამ ასე იმატა:

წლები	შემოიტანეს საზღვარ-გარეთიდან	გაიტანეს საზღვარ-გარეთით
1851 .	4.193.433 მ.	1.104.800 მ.
1864	7.476.000 „	4.665.000 „
1870 .	11.477.000 „	3.932.000 „

ეს ციფრები ნათლად გვიმტკიცებს; თუ როგორ იმატა მესამოცე წლებში საზღვარ-გარეთიდან საქონლის შემოტანამ: 4 მილიონიდან 1851 წელს ის ავიდა 11 $\frac{1}{2}$ მილიონამდე 1870 წელს. ამავე ხნის განმავლობაში გატანამაც იმატა, სახელდობრ 255,9%, მაშინ როცა შემოტანა მხოლოდ 173,69% გაიზარდა. ამნაირათ მესამოცე წლებში, გატანას აბსოლიუტურათ უფრო უმატია, ვინემ შემოტანას, თუმც ეს უკანასკნელი მაინც ბევრით ჭარბობდა მას. ახლა ვიკითხოთ: 1870 წლამდის უმეტესათ რა საქონელი მაინც ბევრით ჭარბობდა და რა გააჭონდათ საზღვარ-გარეთ. შემოქონდათ: ბამბეულობა, ლითონი და ლითონის ნაწარმოებნი, შალეულობა, აბრეშუმეულობა (ფარჩა), შაქარი, ჩაი და სხვ. გააჭონდათ ჩვენგან: აბრეშუმის პარკი, ამოხვეული აბრეშუმი, ბამბა, მატყლი, ლითონი, ტყავი, ხორბალი (უმეტეს ნაწილად სიმინდი) და სხვ.

აქ ყურადღების ღირსია შემდეგი გარემოება: 1870 წლამდის საზღვარ-გარეთიდან შემოტანა თანდათან მატულობს და აღის 11 $\frac{1}{2}$ მილიონ მანეთამდის. ამ წლიდან დაწყებული საზღვარ-გარეთიდან შემოტანა შესამჩნევათ კლებულობს და მხოლოდ ამ უკანასკნელ წლებში აჭარბებს ამ რიცხვს. ეს გარე-

მოება იმით კი არ აიხსნება, რომ ამიერ-კავკასიაში საქონლის მოთხოვნილება შემცირებულყოფს. სრულებითაც არა: პირიქით, მოთხოვნილებამ თითქმის ერთი-ორათ იმატა, მაგრამ 1870 წლის შემდეგ საზღვარ-გარეთის საქონლის მაგიერობას რუსეთიდან მოტანილი საქონელი ასრულებს. 1871 წელს 14 აგვისტოს გაიხსნა ფოთი-თბილისის რკინის გზა. სხვათა შორის ამ გარემოებამაც შეუწყო ხელი ამიერ-კავკასიასა და რუსეთს შორის აღებ-მიცემობის გაძლიერებას. მოვიყვანოთ აქ ამის შესახებ სტატისტიკური ცნობები:

აღებ-მიცემობა რუსეთთან (მანეთებით).

წლები	შემოტანა	გატანა
1872 .	5.333.783	2.908.141
1876 .	11.923.262	2.871.856

იმავე წლებში აღებ-მიცემობა უცხოეთთან (მანეთებით):

წლები	შემოტანა	გატანა
1872 .	9.451.029	5.629.413
1876 .	8.310.546	6.118.453

ამნაირათ თუმც საზღვარ-გარეთიდან შემოტანილმა საქონელმა იკლო რამდენიმეთ, მაგრამ სამაგიეროთ იმავე ხნის განმავლობაში შესამჩნევათ იმატა რუსეთიდან შემოტანილ საქონლის რიცხვმა, ასე რომ ხუთი წლის განმავლობაში შემოტანა (რუსეთიდან) გადიდდა 6.589.479 მანეთით, ე. ი. 123¹/₂%.

თუ საერთო შემოტანას საერთო გატანას შევუფარდებთ იმავე წლებში, გამოვა:

წ ლ ე ბ ი	საერთო შემოტანა	საერთო გატანა
1872 .	14.784,812 მ.	7.537,554 მ.
1876 .	20.233,807 „	8.990,309 „

მაშასადამე, 1872 წელს ჩვენი ქვეყნიდან საზღვარგარეთ და რუსეთში გაუტანიათ მხოლოდ იმის ნახევარი, რაც შემოუტანიათ, 1876 წელს კი შემოტანა ბევრათ მეტია გატანაზე. ამნაირათ საქონლის საერთო შემოტანა ამიერკავკასიაში პირველათ საზღვარ-გარეთიდან და შემდეგ რუსეთიდანაც მეოთხმოცე წლებამდის ბევრათ მეტია საერთო გატანაზე. ამასთანავე ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ მაშინ როცა საზღვარ-გარეთიდან შემოტანა მესამოცდაათე წლებში ცოტ-ცოტათი კლებულობს, რუსეთიდან შემოტანა თანდათან მატულობს.

წ ლ ე ბ ი	შემოტანა ევროპის ნაწარმოებთა	შემოტანა რუსეთის ნაწარ- მოებთა შავი ზღვით
1873 .	7.826,790 მ.	4.992,296 მ.
1881 .	7.951,421 *) „	15.835,133 „

ახლა რომ ავიღოთ 1862-1881 წლები და გამოვიანგარიშოთ წლიური შუათანა ალებ-მიცემობა საზღვარ-გარეთთან, ე. ი. შემოტანა და გატანა, აი რას დავინახავთ:

1862-1882 წლები:

მთელი ალებ-მიცემობა	გატანა	შემოტანა
13.353.000 მან.;	5.274.000 მან.	8.079.000 მან.

ხუთი წლის შემდეგ გარემოება ასე შეიცვალა:

1886 წ.

საზღვარ-გარეთიდან

მთელი ალებ-მიცემობა

39.264.547 მ.;

შემოტანა

11.452.145 მ.

გატანა

27.812.402 მ.

ამნაირათ ჩვენ ვხედავთ, რომ თუ მეოთხმოცე წლების დასაწყისში შუათანა წლიური შემოტანა საზღვარ-გარეთიდან აღემატებოდა გატანას 2.805.000 მანეთით, 1886 წელს პირიქით, გატანამ საზღვარ-გარეთ 16.360.257 მანეთით გადააქარბა შემოტანას. ამ ცვლილების მნიშვნელობას რამდენიმეთ წარმოვიდგინოთ, თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ საზღვარ-გარეთ გატანის ასეთი გადიდება დამოკიდებულია უმთავრესათ ნავთთულობის და მარგანეცის წარმოებაზე. ავიღოთ ახლა კიდევ 1893 წელი, რომელზედაც ჩვენ უფრო სრული ცნობები გვაქვს, გავსინჯოთ ამ წლის ამიერ-კავკასიის ალებ-მიცემობა საზღვარ-გარეთთან და მაშინ ჩვენ ნათლად დავინახავთ, თუ, ერთი მხრით, როგორ თანდათან იზრდება ამიერ-კავკასიის საგარეო ალებ-მიცემობა და, მეორე მხრით, თუ როგორ ძირიანათ შეიცვალა ჩვენი ქვეყნის ურთიერთობა ევროპასთან და საზოგადოთ საზღვარ-გარეთთან ამ უკანასკნელი ათი-თხუთმეტი წლის განმავლობაში.

1893 წ.

საზღვარ-გარეთთან

მთელი ალებ-მიცემობა

55.895.000 მან.

შემოტანა

16.477.000 მ.

გატანა

39.358.000 მ.

მაშასადამე, შუათანა რიცხვით ამიერ-კავკასიიდან დღეს $2\frac{1}{2}$ -ჯერ მეტი გვაქვთ, ვინემ შემოაქვთ საზღვარ-გარეთიდან. თუ ამიერ-კავკასიის საგარეო ალებ-მიცემობას შეუფარდებთ მთელი რუსეთის საგარეო ალებ-მიცემობას, დავინახავთ:

*) როცა საზღვარ-გარეთიდან საქონლის შემოტანის კლებას ვლამარაკობთ, აქ მხოლოდ სამოცდაათი წლები გვაქვს მხედველობაში; მეოთხმოცე და მეოთხმოცდაათე წლებში იგი თანდათან მატულობს.

აგილოთ 1870 და 1893 წლები. 1870 წელს საქონლის გატანა საზღვარ-გარეთ მთელი რუსეთიდან 360 მილიონ მანეთით გამოიხატებოდა, შემოტანა კი 335,9 მილიონით, ე. ი. გატანა 24 მილიონით აღემატებოდა შემოტანას. 1893 წელს მთელი რუსეთიდან გაუტანიათ 599,2 მილიონი მანეთის საქონელი და შემოუტანიათ იმავე წელს საზღვარ-გარეთიდან 449,6 მილიონისა. მაშასადამე, ოცდა სამი წლის განმავლობაში რუსეთიდან საქონლის გატანას უმატია 66,44% და შემოტანას კი 33,84%. ამიერკავკასიის საგარეო ალებმიცემობას კი შემდეგი პროცენტებით უმატია: გატანას 900,9% და შემოტანას 43 $\frac{1}{2}$ %. თუ როგორ გაიზარდა რუსეთის საგარეო ალებ-მიცემობასთან შედარებით ამიერ-კავკასიის საგარეო ალებ-მიცემობა, ეს კიდევ უფრო ნათლად იმ გარემოებიდან სჩანს, რომ 1870 წელს ამიერ-კავკასიის საგარეო ალებ-მიცემობა მთელი რუსეთის საგარეო ალებ-მიცემობის $\frac{1}{45}$ ნაწილს შეადგენდა და 1893 წ. $\frac{1}{18}$. თუ მართა გატანას ვიჭონიებთ მხედველობაში, 1870 წ. ამიერკავკასიიდან საზღვარგარეთ საქონლის გატანა შეადგენდა $\frac{1}{91}$ ნაწილს მთელი გატანისას რუსეთიდან, 1893 წელს კი $\frac{1}{15}$.

რომ დაახლოვებით მართალი წარმოადგენა ვიჭონიით იმაზე, თუ რა და რა საქონელი ან რა სახით გააქვთ დღეს ამიერ-კავკასიიდან საზღვარ-გარეთ, მოვიყვანოთ აქ უმთავრეს საქონელთა სია, რომლებიც გაიტანეს 1893 წელს ბათუმის და ფოთის ბოლაზებიდან საზღვარ-გარეთ.

ბ ა თ ო მ ი დ ა ნ :

რა და რა საქონელი	რაოდენობა ფუთებით	ღირებულება მანეთებით
ნავთულება	55.398,994	18.219,472
ძირტკბილა	1.110,698	1.110,698
გაურეცხელი მატყლი	175,745	1.238,007
სიმინდი .	203,256	121,667
შალის ხალიჩები	22,114	53.161
აბრეშუმი სხვა და სხვა სახით	20.112	849,240
ტყავი	46,505	450,380

ფ ო თ ი დ ა ნ :

მარგანეცი .	7.140,067	2.966,436
სიმინდი	4.288,693	2.249,094
ხე-ტყე	64,155	42,198

იმავე წელს შემოიტანეს საზღვარ-გარეთიდან ამიერ-კავკასიაში ბათუმის ბოლაზით

რა და რა საქონელი	რაოდენობა ფუტებათ	ღირებულება მანეთებით
ხის ფიცრები და კუნძები . . .	2.350,268	596,287
ქესტი . . .	2.002,581	5.721,160
თუნუქი . . .	38,883 ¹ / ₂	437,780
რკინა . . .	162,662	328,558
გოგირდი . . .	308,108 ¹ / ₂	133,314
ტყვია . . .	56,346	123,012
ნატრი და კალი . . .	75,437 ¹ / ₂	124,673

ეს ცხრილები ნათლად გველაპარაკება, თუ რა და რა საქონელი გააქვთ ამიერკავკასიიდან საზღვარგარეთ და რა შემოაქვთ იქედან ჩვენში. წინათ საზღვარგარეთიდან შემოქონდათ ჩვენში უმეტეს ნაწილათ მანუფაქტურული ნაწარმოები და სხვადასხვა წერილი ხორაკი; დღეს კი არც ერთი ამ ნაწარმოებთან აღარ მოაქვთ იქედან. ყოველივე ამას გვიგზავნიან ჩვენ დღეს რუსეთი და პოლონეთი. სამწუხაროდ ამჟამად ჩვენ არ გვაქვს ხელში ცნობები იმის შესახებ, თუ რამდენი მანეთის საქონელი შემოაქვთ დღეს ამიერკავკასიაში რუსეთიდან და ან რამდენი გააქვთ იქ. თუ რა ალემ-მიცემობითი ურთიერთობა არსებობს რუსეთსა და ამიერკავკასიას შორის, ამას ჩვენ ვხედავთ რამდენიმეთ შემდეგი ფაქტიდან: 1893 წელს საზღვარგარეთიდან ბათუმისა და ფოთის ბოლანგებში შემოვიდნენ გემები:

ბ ა თ მ ი ს ა შ ი

ორთქლიანი	იალქნიანი	სულ
უცხოეთის . . .	1071 468	1.539
რუსეთის (კაბოტაჟი)	1.087 125	1.212

ფ ო თ ი ს ა შ ი:

უცხოეთის . . .	95	12	107
რუსეთის	419	64	483

მაშასადამე, უცხოეთიდან ბათუმის და ფოთის ბოლანგებში 1893 წელს სულ 1.646 გემი შემოსულა და რუსეთიდან კი 1.695, ე. ი. რუსეთიდან 49 გემით მეტი შემოსულა ამ ორ ბოლანგში. აქედან ცხადია, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს დღეს ამიერკავკასიის ალემ-მიცემობაში რუსეთს, რასაც კიდევ უფრო თვალსაჩინოთ ბაქოს ბოლანგში გვიმტკიცებს. 1893 წელს ბაქოში შემოვიდა გემები: რუსეთის ბოლანგებიდან: ორთქლიანი 3,758, იალქნიანი 2,405, სულ 6,163. საზღვარგარეთის (სპარსეთის): ორთქლიანი 302, იალქნიანი 216, სულ 518. იმავე წელს რუსეთის ბოლანგებიდან ყოველგვარი საქონელი შემოვიდა ბაქოში 12.214,636 ფუთი, ე. ი. წინანდელ წელიწადზე მეტი 678,338 ფუთით. გატანილ იქნა რუსეთის ბოლანგებში 172.103.000 ფუთი საქონელი 28.341,785 მანეთის საღირალი, ანუ 19% მეტი, ვინემ 1892 წელს. იმავე წელს ბაქოში შემოტანილ იქნა საზღვარგარეთიდან (სპარსეთიდან) 4.726,986 მანეთის საქო-

ნელი, ანუ ერთი მილიონით მეტი, ვინემ 1892 წელს; გაიტანეს სპარსეთში 8.040,220 მანეთის, წინანდელ წელიწადზე 96,048 მანეთით მეტი

ასეთი უზარმაზარი, კოლოსალური ზრდა ამიერ-კავკასიის ალებ-მიცემობისა დიდი ხნის ამბავი როდია: ეს რაღაც ათი-თოთხმეტი წლის საქმეა. რომ ამ უკანასკნელი წლების ანგარიშიც გვეჩონდა ხელში, ამ ზრდას უფრო თვალსაჩინოთ და ნათლად დავანახებდით მკითხველს. მაგრამ თუ მივიღებთ მხედველობაში, ერთი მხრით, იმ გარემოებას, რომ თანამედროვე კაპიტალისტური წარმოება ყოველ წაშში აფართოებს თავის მოქმედებას და, მეორე მხრით, იმ ფაქტს, რომ დღეს ამიერ-კავკასიის რკინის გზა თავისი შტოებით, როგორც მგზავრების გადაყვან-გადმოყვანაში, ისე საქონლის გადაზიდვ-გადმოზიდვაში, უმაღლეს ხარისხამდეა მისული *). ვიმეორებთ თუ ყოველივე ამას მივიღებთ მხედველობაში, იმ უტყუარ დასკვნამდე მივალთ, რომ ამიერ-კავკასიის ალებ-მიცემობა საზღვარ-გარეთთან და რუსეთთან შეუჩერებელი ნაბიჯით მიდის წინ, რომ ის შესანიშნავი სისწრაფით იზრდება.

2. საშინაო ალებ-მიცემობა

მკითხველმა უნდა იცოდეს, რომ ამიერ-კავკასიის ალებ-მიცემობას ჩვენ აქ იმდენათ ვეხებით, რამდენადაც ეს საჭიროა მისი საზოგადო მიმართულების დასახსიათებლათ. თორემ მთელი ამ ალებ-მიცემობის განხილვა, მისი დაწვრილებით შესწავლა, მოკლე წერილში კი არა, სქელ წიგნშიაც ძნელია. თუ არ ვცდებით, ეს საზოგადო ხასიათი ჩვენ დაეადგინეთ, ე. ი. ჩვენ შევიტყვეთ, რომ ამიერ-კავკასიის ალებ-მიცემობა, განსაკუთრებით ამ უკანასკნელ წლებში შესანიშნავათ გაიზარდა. ერთი სიტყვით, ჩვენ დაეადგინეთ, რომ დღეს ამიერ-კავკასია გზავნის აურაცხელ საქონელს, როგორც საზღვარ-გარეთ, ისე რუსეთში და სამაგიეროთ თვითონაც, თუმცა შედარებით ბევრათ ნაკლებს, ლებულობს, როგორც საზღვარ-გარეთიდან, ისე რუსეთიდან (უფრო კი ამ უკანასკნელიდან) სხვადასხვა საქონელს თავის არსებით მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლათ. ის, რაც ჩვენგან ვააქვთ, საინტერესოა ჩვენთვის იმდენათ, რამდენათაც ჩვენს მუშა ხალხს სამუშაოს აძლევს, რამდენათაც მას საერთო მოქმედების ნიადაგს უშხადებს. ხოლო ის, რაც ჩვენში შემოაქვთ, საინტერესოა ჩვენთვის იმ მხრით, თუ რამდენათ ვიჭარდება ჩვენში შინაური ალებ-მიცემობა. მართალია, ალებ-მიცემობაში გარედან შემოტანულ საქონელს გარდა შინ დამზადებული საქონელიც დიდ მონაწილეობას ლებულობს, მაგრამ პირველათ ეს ასე არ იყო. ჩვენ დღეს დაბეჯითებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შინ დამზადებული საქონლის მი-

*) ამას წინათ გახუთებში შემდეგი ამბავი იყო დაბეჭდილი, უკანასკნელ დროს ნავთის გატანა რკინის გზით ისე გაძლიერდა, რომ ამიერ-კავკასიის რკინის გზა მას ველარ აკმაყოფილებს. ელოდებინ, რომ ახლო მომავალში ნავთის მილი დაიწყებს მოქმედებას. ამის შესახებ ბ-ნი არღუთაშვილი-მხარგრძელი ერთი წლის წინეთ წერდა: „მომჩაობა ამიერ-კავკასიის რკინის გზის ბათუმის და ფოთის ნაწილზე იმდენათ დიდია, რომ გრაფიკი სრულებით გავსებულია... და იმავე დროს კი მოძრაობა, ეკონომიური განვითარების მიერ გამოწვეული, ყოველწლივ იზრდება. „История сооружения и эксплуатации эак. жел. дор.“ стр. 433.

მოქცევა, ე. ი. შინაური ალებ-მიცემობა ჩვენში, ამ სიტყვის ეიწრო მნიშვნელობით, ისტორიულათ საზღვარ-გარეთის საქონლის მიმოქცევაში გამოიწვია. ამიტომ შინაური ალებ-მიცემობის და შინაური მრეწველობის განვითარება ჩვენში მკიდრით შეკავშირებულია საგარეო ალებ-მიცემობის განვითარებასთან. ეს გარემოება გვაძილებს ჩვენ რამდენიმე სიტყვა ვთქვათ როგორც ჩვენი ქვეყნის შინაურ ალებ-მიცემობაზე, ისე მის მრეწველობაზედაც. თავისთავად იგულისხმება, რომ შინაური ალებ-მიცემობა კიდევ უფრო რთული საგანია და, მეორე მხრით, მის შესახებ ჩვენ ბევრათ უფრო ნაკლები ცნობები გვაქვს.

ყველამ უწყის, რომ დღეს ჩვენში ყოველგვარი ნაწარმოების დირსება ფულით იზომება. ქალაქში თუ სოფელში, დუქანში თუ ოჯახის წრეში ყოველგან პირველ ადგილზე ფულია დაყენებული. მაგრამ ფული სხვა არა არის რა გარდა იმისა, რომ იმის საშუალებით რაიმე მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებელი საგანი იშოვოთ. მაშასადამე, დღეს ყოველგვარი ნაწარმოები, რომელიც ამ თუ იმ მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლათ არის გაკეთებული, ფულზე იცვლება. ასეთი წესი ჩვენში დიდი ხნის ამბავი არ არის: ეს მოხდა მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში. წინეთ, ნატურალური წარმოების დროს, თუ ნაწარმოების გაცვლა-გამოცვლაში საქირება იქნებოდა, პირდაპირ ნაწარმოებს ცვლიდნენ ერთი მეორეზე. ეს დრო ჩვენში კიდევ ბევრს ახსოვს. ასეთი გაცვლა-გამოცვლა, ასეთი ნატურალური გაცვლა-გამოცვლა, ასეთი ნატურალური ალებ-მიცემობა (თუ სიტყვა ალებ-მიცემობა შეიძლება აქ ვიხმაროთ), სხვა ვეღურ და ბარბაროსულ ქვეყნებს რომ თავი დაეანებოთ, კავკასიის მთიულებშიაც არსებობს დღეს, თუმც ამ უკანასკნელ დროს, როგორც ჩანს *), იქაც ბოლო ედება. ჩვენ აქ არც ადგილი ნებას გვაძლევს და არც მასალა გვაქვს, რომ ჩვენი შინაური ალებ-მიცემობის განვითარებას კვალ-და-კვალ მივიღოთ ამ უკანასკნელ დრომდე და გამოვიკვლიოთ ის, თუ ამ ნახევარ საუკუნის განმავლობაში შინაურმა ალებ-მიცემობამ საგარეო ალებ-მიცემობის დახმარებით როგორ თანდათან გააქარწყლა საოჯახო ნატურალური წარმოება. ჩვენ აქ მხოლოდ დავასახელებთ რამდენიმე მომენტს ჩვენი ქვეყნის ალებ-მიცემობის ისტორიიდან.

ვინაიდან ამიერ-კავკასიის ალებ-მიცემობა პირველ ხანებში უმეტეს ნაწილათ საზღვარ-გარეთიდან და რუსეთიდან შემოტანილი საქონლით იკვებებოდა და თითქმის დღესაც იმით იკვებება, ამიტომ საზღვარ-გარეთიდან საქონლის შემოტანის გაძლიერება იმავე დროს შინაური ალებ-მიცემობის გაძლიერებასაც ნიშნავს. ასეთ გაძლიერებას ვამჩნევთ პირველათ, მესამოცე წლების მიწურულში, სახელდობრ 1870 წელს, როცა საზღვარ-გარეთიდან შემოიტანეს ამიერ-კავკასიაში 11¹/₂ მილიონ მანეთის საქონელი. 1844 წლიდან საქონლის და მგზავრების მოძრაობას, რაც იმავე დროს ალებ-მიცემობას გამოხატავს, ყველაზე უფრო კარგათ ამიერ-კავკასიის რკინის გზის წლიური ანგარიშები დაგვიანახებებს. მიემართოთ ფაქტებს.

*) იხ. ამის შესახებ ძლიერ საინტერესო წერილი გახ. „Новое Обозр.“-ში ამ სათაურით: „Переходное состояние горцев Северного Кавказа“.

წლები	მგზავრების რიცხვი	საქონლის გადატან- გადმოტანა ფუთებ.
1874 .	367.798	9.836.759
1880 .	633.983	28.659.241
1885 .	842.349	76.490.902
1890 .	1.134.473	118.516.704
1896 .	2.179.459	152.162.303

ამნაირათ ამიერ-კავკასიის რკინის გზას 1896 წელს თითქმის ექვსჯერ მეტი მგზავრი გადაუყვანია, ვინემ 1874 წელს. რაც შეეხება საქონლის გადაზიდვის მატებას 1896 წელს, ის 15 ჯერ უფრო მეტია 1874 წლისაზე. სხვა სიტყვებით: ოცდა ორი წლის განმავლობაში ამიერ-კავკასიის რკინის გზაზე მგზავრების რიცხვმა იმატა 492,57%; იმავე დროს საქონლის გადატანამ კი 1.446,87% იმატა. გავიგოთ ახლა, თუ როგორ იმატა ამ ოცდა ორი წლის განმავლობაში რკინის გზის შემოსავალმა და კერძოთ ამ მატებაში რა მონაწილეობას ღებულობს მგზავრების გადაყვანა და საქონლის გადატანა. 1874 წელს მთელი შემოსავალი ამიერ-კავკასიის რკინის გზისა იყო 1.403.656 მანეთი. ამაში მგზავრებიდან და დიდი სიჩქარით გადასატანი საგნებისაგან შემოსავალი 561.375 მანეთს შეადგენდა, ანუ მთელი შემოსავლის 40,1%; პატარა სიჩქარის საქონლის გადატანა კი 780,690 მან. ანუ 55,8%. 1893 წელს რკინის გზის შემოსავლის პირველი წყარო (მგზავრები და დიდი სიჩქარის საქონელი) 1.386.846 მანეთს შეადგენდა, მეორე წყარო კი (ე. ი. პატარა სიჩქარის საქონელი) 17.091,624 მანეთამდე ავიდა. ესე იგი, დღეს საქონლის გადატანა აძლევს ამიერ-კავკასიის რკინის გზას 86% მთელი შემოსავლისას, მგზავრების გადაყვანა კი ამ შემოსავალში სულ მცირე როლს თამაშობს: იგი მხოლოდ 71% შეადგენს მთელი შემოსავლისას. რაც შეეხება ამიერ-კავკასიის რკინის გზის შემოსავალს და წმინდა მოგებას უკანასკნელ წლებში, ამას შემდეგი ცხრილი დაგვანახვებს:

წლები	მთელი შემოსავალი	წმინდა მოგება
1894 .	15.319,823 მან.	7.621,692 მან.
1895 .	16.753,346 „	8.761,486
1896 .	19.091,756	10.128,101

ეს ცნობები, ვგონებთ, ყველაზე უფრო აშკარათ ლაპარაკობს, თუ ამიერ-კავკასიაში საქონლის მიმოქცევა როგორი სისწრაფით განვითარდა. მართალია უმეტეს ნაწილათ ჩვენ აქ საზღვარ-გარეთ გასაგზავნ საქონელთან გვაქვს საქმე, როგორც მაგ., ნავთი, მარგანეცი და სიმინდი, მაგრამ ამავე დროს შინაური აღებ-მიცემობაც რომ შესანიშნავათ იზრდება, ესეც ცხადია. ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, რას ნიშნავს ეს შეუჩერებელი ზრდა მგზავრების რიცხვისა? რას ნიშნავს ის გარემოება, რომ დღეს ორ მილიონზე მეტი ხალხი მოგზაურობს ამიერ-კავკასიის რკინის გზაზე? სად მიდის, რისთვის დამძრულა ამოდენა ხალხი

თავის შამა პაპების მიერ ნაანდერძევი კუნძულებიდან? ჩვენ აქ ამის შესახებ არათფერს ვიტყვით, თვით მკითხველი დაფიქრდეს ამაზე. ჩვენ აქ დავასახელებთ უმთავრეს ცენტრებს, საიდანაც მოდის ან სადაც მიდის ეს აუარებელი ხალხი და აურაცხელი საქონელი. ამ შემთხვევაშიაც ამიერ-კავკასიის რკინის გზა, როგორც უმთავრესი მილი, რომელსაც ყოველი მხრიდან ერთვის სხვა პატარა მიწები, ჩვენთვის ერთად ერთი სწორი მაჩვენებელია.

1874 წელს იმ სადგურების რიცხვი, რომლებიც ასი ათას ფუთზე მეტ საქონელს გზავნიდა, ასეთი იყო: ფოთი, ახალსენაკი, სამტრედია, რიონი (მაშინ ქუთაისათ წოდებული), ყვირილა, ხაშური, სურამი, ქარელი, გორი და თბილისი. იმათში თბილისი გზავნიდა 500 ათასიდან 1 მილიონამდე; ფოთი 1—3 მილიონამდე და ახალსენაკი 3—5 მილიონამდე. იმ სადგურების რიცხვი, რომლებიც ასი ათას ფუთზე ზევით ლებულობდა, 1874 წელს მხოლოდ ხუთი იყო: ფოთი, ახალ-სენაკი, რიონი, სურამი და თბილისი. იმათში თბილისი ლებულობდა 1—3 მილიონამდე და ფოთი 3—10 მილიონამდე. 1894 წელს კი პირველი რიგის სადგურების რიცხვი, ე. ი. რომლებიც ასი ათას ფუთზე ზევით გზავნიდა, 44 იყო: იმათში 500 ათასიდან 1 მილიონამდე, 12 სადგური გზავნიდა: სუფსა, სამტრედია, აბაშა, ახალ-სენაკი, ქუთაისი, ტყიბული, გომი, აქსტაფა, განჯა, ევლახი, ლიაკი, საბუნჩი. 1—3 მილიონამდე ოთხი: ბათომი, ყვირილა, თბილისი, ბაქო. 10 მილიონს ზევით გზავნიდა მხოლოდ ბაქო-ბოლახი. ამავე წელს იმ სადგურების რიცხვი, რომლებიც ასი ათას ფუთზე ზევით ლებულობდნენ, 27 იყო. იმათში 500 ათასიდან 1 მილიონამდე ექვსი სადგური ლებულობდა: ყვირილა, ხაშური, ნავთლული, დოლიარი, განჯა, ევლახი; 1—3 მილიონამდე ორი: ქუთაისი და აქსტაფა; 3—5 მილიონამდე ორი: ფოთი და ბაქო; 5—10 მილიონამდე შორაპანი; 10 მილიონს ზევით: ბათომი, ფოთი—პორტი, თბილისი, ბაქო-ბოლახი.

აი უმთავრესი ცენტრები ამიერ-კავკასიის ალემ-მიცემობისა, სადაც თავს იყრის, როგორც გასატანი, ისე შემოსატანი საქონელი: თითოეული იმათგანი პირველათ გზავნის თავის ნაწარმოებს და შემდეგ თითონაც ლებულობს. ამ სალემ-მიცემო ცენტრებში უპირველესი ალაგი უქირავს, რასაკვირველია ბაქოს, თბილისს, ბათომს და ფოთს, მაგრამ ამ მხრით იმათშიაც განსხვავებაა. თბილისს, მაგ., როგორც ამიერ-კავკასიის შუა ადგილზე მდებარე ქალაქს, უპირველესი მნიშვნელობა აქვს შინაურ ალემ-მიცემობაში, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ამიერ-კავკასიის რკინის გზამ, რომელმაც ორი ზღვა ერთმანეთს შეუერთა, ბევრათ შეაფერხა თბილისის ალემ-მიცემობის ზრდა; მეორე მხრივ, თბილისის ალემ-მიცემობა, რომ თანდათან იზრდება თუმცა შედარებით ძლიერ ნელი ნაბიჯით, ამას ვერაფერს ვერ უარყოფს. იმავე დროს ეს ალემ-მიცემობა მდიდარ, უფრო შეძლებულ ვაჭრებს უვარდება ხელში. სხვათა შორის, თბილისის ალემ-მიცემობის ასეთ მიმართულებას ამტკიცებს შემდეგი გარემოება: 1876 წელს თბილისში ირიცხებოდა 11 ათასი ხელოსანი. ათ წელს შემდეგ, ე. ი. 1887 წელს, ხელოსნების რიცხვი $5\frac{1}{2}$ ათასამდე ჩამოვიდა. ჭარბალია, ეს ფაქტი უფრო წერილი მრეწველობის დაცემას მოწმობს, მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ თანამედროვე მრეწველობა და ალემ-მიცემობა თავის განვითარებაში ორივე ერთ

და იმავე კანონს ემორჩილება. რაც შეეხება თბილისის ალემ-მიცემობის სიდიდეს, ამაზე 1890 წლის ანგარიში გვეუბნება, რომ ხსენებულ წელს თბილისის მთელი ალემ-მიცემობა (всех индуст) 37.586,795 მანეთს შეადგენდა, და ამასთანავე მოქმედებდა 2,866 საეაქრო დაწესებულება.

სულ სხვა სურათს წარმოადგენს ბაქო და ბათომი, რომლებიც იზრდება ჩვენ თვალ წინ ნამდვილი ამერიკული სიჩქარით. ამ ორ მოცილებებში საალემ-მიცემო და სამრეწველო ასპარეზზე, ჩვენ არ ვიცით, რომელ მათგანს დაეუთმოს უპირატესობა. ყოველ შემთხვევაში ამ მხრით ბაქოს დღეს პირველი ალაგი უჭირავს, რასაც აშკარათ ამტკიცებს ყველა ზევით მოყვანილი ცნობები. ყურადღების ღირსია აქ აგრეთვე ბაქოს მცხოვრებლების რიცხვის მატება. მეოთხმოცე წლებში ბაქოში ძლიერ 15 ათასი მცხოვრები ირიცხებოდა. 1893 წელს კი პოლიციის ცნობებით უკვე 112,207 მცხოვრები იყო. მაშასადამე რაღაც ათი წლის განმავლობაში ბაქოს მცხოვრებლების რიცხვა იმატა 617,98^{0/0}, რაც თვით ამერიკაშიაც იშვიათ მაგალითს წარმოადგენს.

დაგვრჩა რამდენიმე სიტყვის თქმა ბათომზე და ფოთზე, ამ ორ არა თანატოლ მოცილებებზე. შემდეგი ცხრილი წარმოგვიდგენს იმათ საალემ-მიცემო მნიშვნელობას დღეს და ამ თვრამეტი წლის წინეთ.

საგარეო ალემ-მიცემობა.

ფოთი

წლები	გატანა	შემოტანა (მანეთებათ)
1879 .	4.454,772	4.527,146
1893 .	5.277,072	2,239 ^{1/2}

ბათმი

წლები	გატანა	შემოტანა (მანეთებათ)
1879 .	497,349 *)	1,398,968 **)
1893 .	23.556,654	9.701,774

აქედან ცხადია, თუ როგორ შეიცვალა ამ ორი საალემ-მიცემო ქალაქების ბედი. თითქმის მთელი ამიერ-კავკასიის ალემ-მიცემობა, რომელიც შავი ზღვის ნაპირზე სწარმოებს, ბათომში გადადის. ფოთს ცოტაოდენი მნიშვნელობა მხოლოდ საზღვარ-გარეთ გატანაში აქვს; რაც შეეხება საზღვარ-გარეთიდან შემოტანას, ამ მხრით ფოთის მნიშვნელობა თანდათან მცირდება. ამას კიდევ უფრო სადამოყენო შემოსავალი გვიმტკიცებს.

*) ამ რიცხვში 269,520 მანეთის საქონელი გატანილია რუსეთში.

**) ამ რიცხვში 1.206,368 მანეთის საქონელი რუსეთიდან არის შემოტანილი. იხ. Кавк. Кален. 1881, გვ. 43—4.

წლები	ბათომში	ფოთში
1881 .	56 ათასი მან.	250 ათასი მან.
1885 .	751	17 „
1890 .	1.977	6

1893 წელს ბათომის მთელმა ალებ-მიცემობამ შიალწია 33.983,500 მანეთამდე, მაშინ როცა ქუთაისის მხოლოდ 4.511,000 მანეთს შეადგენდა. ამავე წელს მთელი ქუთაისის გუბერნიის ალებ-მიცემობა 50.154,114 მანეთს შეადგენდა. ამიტომ ბ-ნი არღუთაშვილი-მხარგრძელი სამართლიანათ ამბობს, რომ ქუთაისის გუბერნია მთელ ამიერ-კავკასიაში შესანიშნავია თავის ალებ-მიცემობით და მრეწველობითი მიმართულების უდიდესი განვითარებით.

3. მ რ ე წ ე ლ ო ბ ა

ამნაირათ, მთელი ამიერ-კავკასიის სივრცეზე დღეს აურაცხელი საქონელი მოძრაობს. თუ ამ საქონლის მოძრაობაზე ჩვენ კიდევ არა გვაქვს სრული ცნობები, თვით საქონლის წარმოება ჩვენში ამ მხრით კიდევ უფრო სამწუხარო მდგომარეობაშია: ამის შესახებ ჩვენ არა თუ ლარიზი ვართ ცნობებით, არამედ ის თითო ოროლა სტატისტიკური ცნობებით, რომლებიც ოფიციალურ გამოცემებში მოიპოვება, დიდი სიფრთხილით უნდა იქნეს მიღებული *). მეორე მხრით, ლაპარაკი არ უნდა, რომ საქონლის წარმოების შესწავლა, მისი ასეთი თუ ისეთი პირობების დაახლოებით ცოდნა, ყველაზე უფრო დიდი ყურადღების ღირსია, ჩვენში დიდი ხნიდან გავრცელებულია ის აზრი, რომ ამიერ-კავკასია მიწადმოქმედების კუთხე არისო. ამ ათი-თხუთმეტი წლის წინეთ, ეს მართლაც ასე იყო; შეიძლება რამდენიმე პატარა კუნძულებისათვის ეს დღესაც მართალია; მაგრამ საერთოთ მთელი ამიერ-კავკასია დღეს უფრო სამრეწველო ქვეყანაა, ვინემ სამიწად-მოქმედო. აქ ადგილი ნებას არ გვაძლევს, მოვიყვანოთ

*) აი ამის მაგალითი. 1893 წლის ამიერ-კავკასიის კალენდარში მოყვანილია ცნობები (გვ. 90—1) ამიერ-კავკასიის ფაბრიკებზე და ქარხნებზე. სხვათა შორის ჩითახოვის ბამბის საქსოვ ფაბრიკაზე, რომელიც თბილისში არსებობს 1870 წლიდან. იქ ნათქვამია, რომ 1891 წ. ამ ფაბრიკაში მუშაობდა 404 კაცი, რომლებიც წლის განმავლობაში ამზადებდნენ 35,000 მანეთის საქონელს. აქედან გამოდის, რომ შუათანა რიცხვით ერთ მუშას წლის განმავლობაში მხოლოდ 86 მანეთის საქმე გაუყვებია, ე. ი. თავის დღიური ქირაც ვერ გამოუმუშავებია, ალბათ დანარჩენს ფაბრიკანტი თავის ჯიბიდან აძლევდა მათ. ჩვენ წინ ძვეს მეორე წიგნი ბ-ნ ს. გულიშაბაროვის სინდისიერი გამოკვლევა: „Обзор фабрик и заводов Тифлисск. губ.“ გულიშაბაროვის გამოკვლევით, 1886 წელს ჩითახოვის ფაბრიკაში მუშაობდა 380 კაცი, რომლებიც წლის განმავლობაში ამზადებდნენ 500,000 მანეთის საქონელს, ე. ი. თითო მუშა აკეთებდა 1,315 მანეთის საქმეს, რასაკვირველია, ნედლი მასალის ფასი და წარმოების იარაღების ღირებულებაც რომ მხეველდებაში მივიღოთ. მაგრამ რაც უნდა იყოს, სად 86 მანეთი და სად 1,315.

მართალია, კავკასიის კალენდრის ცნობა 1891 წელს ეკეთენის და ბ-ნ გულიშაბაროვისა კი 1886 წელს, მაგრამ ჩვენ არავითარი საბუთი არა გვაქვს ვერწმუნოთ იმას, რომ ჩითახოვის ფაბრიკაში ამ ხნის განმავლობაში მუშების რიცხვმა იმატა, წარმოებამ კი იკლო; პირიქით, წინააღმდეგი უფრო დასაჯერებელი იქნებოდა.

ცნობები ერთი მხრით იმის შესახებ, თუ შედარებით როგორ მცირდება ჩვენში პურის მოყვანა, და მეორე მხრით, როგორ თანდათან იზრდება მრეწველობა. ამასთანავე ყველასათვის ცნობილია ის ფაქტი, რომ თუ ჩვენი ქვეყნიდან საზღვარ-გარეთ პურის გატანა კლებულობს, იმავე დროს რუსეთის პურის შემოტანა ჩვენში დღითი დღე მატულობს.

ჩვენ აქ წარუდგენთ მკითხველს რამდენიმე ცნობას ამიერ-კავკასიის მრეწველობის დღევანდელ მდგომარეობაზე, რამდენათაც არსებული მასალა ნებას მოგვცემს. წინდაწინვე უნდა შევნიშნოთ, რომ მთელი ეს მრეწველობა ამ უკანასკნელი ოცი-ოცდა ხუთი წლის საქმეა*).

სწორეთ ამ ათი წლის წინეთ, ე. ი. 1887 წელს, მთელი ამიერ-კავკასიის მრეწველობის (ფაბრიკული, ქარხნული და სამთო წარმოება) მდგომარეობა ოფიციალური წყაროების ცნობებით, შემდეგ სურათს წარმოადგენდა: **)

გუბერნიები	ფაბრიკების და ქარხნების რიცხვი	წარმოების რაოდენობა მანეთებათ	მუშების რიცხვი
თბილისის ***)	1,543	4.944,737	6,107
ქუთაისის	610	5.237,254	6,208
განჯის	1,724	1.997,707	7,715
ბაქოს	1,075	20.410,228	5,768
ერევანის	563	432,239	2,388
დაღესტნის	1	69,000	100
შავი ზღვის პირის საოლქო	10	717,591	492
სულ	5,526	33.808,756	28,778

*) საინტერესოა ის გარემოება, რომ ამიერ-კავკასიაში პირველი ფაბრიკის დაარსების აზრი კერძო პირს კი არ ეკუთვნის, არამედ მთავრობას, ასე რომ 1803 წელს თავად პ. ციციანოვმა, მაშინდელმა გამგემ საქართველოსამ, განიზრახა პირველთა თბილისში მაუდის ფაბრიკის გახსნა, მაგრამ უშალღესმა მთავრობამ ამის ნება არ მისცა. ციციანოვის განზრახვა რამდენიმეთ განხორციელდა მეორაოცე წლებში, როცა თ-დი ვარანცოვის დახმარებით თბილისის მაზრაში, საფ. დრეში, ვილაც ანდრეევსკიმ გახსნა მაუდის ფაბრიკა, რომელსაც დიდი ხანი არ უტოცხლია. საზოგადოთ მთავრობა იმ ხანებშიაც დიდ დახმარებას უჩენდა მრეწველობის აღორძინებას, მაგრამ სანამ კერძო შემძლე და გამოცდილი პირები არ გამოვიდნენ სამრეწველო ასპარეზზე, მანამ ამიერ-კავკასიაში მრეწველობამ ფეხი ვერ მოიკიდა.

**) აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ მხოლოდ ბაქოს გუბერნიის სამთო მრეწველობაა მხედველობაში მიღებული.

***) ბ-ნ გულიშაბაროვის ცნობით 1886 წ. თბილისის გუბერნიაში სულ 253 ქარხანა და ფაბრიკა იყო 3,800 მუშით და 4.725,791 მანეთის წარმოებით. იხ. მისი „ОБзор“ გვ. 229. ასეთი წინააღმდეგობა ქარხნების და ფაბრიკების რიცხვში იქიდან წარმოდგება, რომ სხვადასხვა ნაირათ ემხის ტერმინები: ფაბრიკა და ქარხანა.

თუ შემდეგ წლებში იმატა მრეწველობამ, ამას გავიგებთ შემდეგი ცხრილიდან, რომლისათვის ცნობები ჩვენ სხვადასხვა წყაროებიდან ამოკრებიეთ*).

გუბერნიები	წელიწადი	ფაბრიკების და ქარხნების რიცხვი	წარმოების რაოდენობა მანეთებათ	მუშების რიცხვი
თბილისის **)	1894	1,500	4.500,000	12,500
ქუთაისის ***)	1893	1,297	28.078,089	10,328
განჯის	1894	2,568	2,906,655	12,649
ერევნის	1894	4,117	1.752,578	8,480
ყარსის	1893	17	30,725	37
ბაქოს	1891	1,071	23.199,597	7,675
დაღესტანის †	1894	70	297,434	—
სულ****)		10,640	60.765,078	51,669

ამნაირათ მთელ ამიერ-კავკასიაში, თბილისის გუბერნიას გარდა, რომლის შესახებ ცნობები მეტად საეჭვოა, ხუთი თუ ექვსი წლის განმავლობაში მრეწველობა შესამჩნევით გაზრდილა, მაგრამ უმეტესათ კი ქუთაისის გუბერნიაში, სადაც ხუთი მილიონიდან 1887 წელს 1893 წელს ის 28 მილიონს გადაცილებია. საერთო წარმოების მატება ამ ხანში 26.956,322 მანეთით გამოიხატება, ე. ი. მთელ ამიერ-კავკასიის მრეწველობას სულ რაღაც ხუთი თუ ექვსი წლის განმავლობაში 79,43% უმატია. ამავე ხნის განმავლობაში ფაბრიკების და ქარხნების მუშების რიცხვი 28,778-დან 51,669 ასულა, ე. ი. მუშების რიცხვსაც თითქმის იმავე პროცენტით (79,56%, განსხვავება—0,10%) უმატია, როგორც მთელი წარმოების საერთო ღირებულებას. მაგრამ ასეთი დასკვნა ქეშმარიტებასთან ახლო არ არის.

როგორც ვიცით, ჩვენში, ე. ი. ამიერ-კავკასიაში, მრეწველობა მოკლებულია ჯეროვან ზედამხედველობას, ინსპექციას, თითქმის იმ ზედამხედველობასაც, რომელიც რუსეთის სხვა სამრეწველო გუბერნიებში არსებობს. ამის გამო ამიერ-კავკასიაში ცნობების შეკრება-მრეწველობის შესახებ უმრავლეს შემთხვევაში პოლი-

*) ვინაიდან ჩვენ ვერსად ვიპოვეთ ყველა გუბერნიების ანგარიში ერთი წლისთვის, ამიტომ სხვადასხვა წლების ანგარიშით ვისარგებლეთ.

**) აქედან გამოდის, რომ თბილისის გუბერნიაში 1894 წელს მრეწველობას 1887 წელთან შედარებით უკლია და იმავე დროს მუშების რიცხვს კი უმატია, რაც დასაჯერებელი არ არის.

***) ფაბრიკების და ქარხნების რიცხვში აქ არ შედის 723 სპირტის სახადი ქარხანა. რაც შეეხება მუშების რიცხვს, ჩვენ აქ მიღებული გვაქვს სამთო მრეწველობის მუშებიც, მაგრამ წარმოების რაოდენობის აღრიცხვაში სამთო მრეწველობა არ არის შეტანილი.

****) გარდა შავი ზღვის პირის ოლქისა, დღეს შავი ზღვის პირის გუბერნიისა, რომლის ცნობები ვერსად ვიპოვეთ.

ციაზეა დამოკიდებული. თქვენ წარმოიდგინეთ რა შედეგი ექნება ასეთ გარემოებას. კაპიტალისტები, საზოგადოთ თავაწყულნი და ამპარტავანნი, ერთობ ისაწყლებენ და იმდაბლებენ თავს მთავრობის წინაშე, როცა ეს უკანასკნელი გადასახადს ადებს იმათ ქონებას. როცა პოლიცია თხოულობს მათგან ცნობებს, ისინი (ფაბრიკანტები და მექარხნეები) მარტო გადასახადებზე ფიქრობენ. ამიტომ ცხადია, თუ რათ ამცირებენ ისინი ამ წარმოების რაოდენობას. რაც შეეხება რიცხვს, ამის დამალვა უფრო საძნელოც არის, და, მეორე მხრით, ამის დამალვა არც საჭიროა*). ამიტომ ჩვენი მოსაზრებით, მთელი მრეწველობითი წარმოების საერთო რაოდენობა ამიერ-კავკასიაში დღეს ბევრათ აღემატება 60 მილიონს. რაც შეეხება მუშების რიცხვს, იგი რასაკვირველია მატულობს საზოგადოთ, აბსოლუტურათ, მაგრამ წარმოების ვადიდებასთან შედარებით, იგი მუდამ კლებულობს; ასეთია კაპიტალისტური წარმოების კანონი.

საჭიროთ ვთვლი შეენიშნო, რომ მუშების საერთო რიცხვში, რომელიც ჩვენ ზევით მოვიყვანეთ, არ შედიან ამიერ-კავკასიის რკინის გზის მუშები, და არც იმათი წარმოების ღირებულება იქ მიღებული. რომ რკინის გზის საქმე დღეს ჩვენში ვეებერთელა წარმოებაა, ეს ყველასათვის ცხადია. რკინის გზა საზოგადოთ საჭიროებს აურაცხელ მუშა ხელს. რკინის გზის მუშები ორ კატეგორიით არიან დაყოფილი: ერთი ნაწილი რკინის გზის ქარხნებში, სახელოსნოებში მუდამ მუშაობს, მეორე კი დროგამოშვებით. ამიერ-კავკასიის უმთავრესი ქარხნები და სახელოსნოები არსებობენ თბილისში, რომლებშიაც 1890 წელს დაახლოვებით 2,158 მუდმივი მუშა ირიცხებოდა; 1895 წელს კი ეს რიცხვი უკვე 3,306 ავიდა.

ამნაირათ ამიერ-კავკასიის მრეწველობის კოლოსალური ზრდა ყოველ ექვს გარეშეა; ყოველ ექვს გარეშეა აგრეთვე ის გარემოებაც, რომ ეს ზრდა ხდება მსხვილი წარმოების სასარგებლოთ და მხოლოდ მსხვილის, ვინაიდან წერილი წარმოება დღეს ისტორიულათ უარყოფილია. მაგრამ მივმართოთ ფაქტებს. ქუთაისის გუბერნიამ, როგორც ვიცით, 1893 წელს მთელი ფაბრიკული და ქარხნული წარმოება 28 მილიონ მანეთს გადაცილდა. მაგრამ ამ რიცხვში 26.600,000 მანეთის ღირებულებას მარტო ბათომის ქარხნები ამზადებდენ. თქვენ შეიძლება გაინტერესებთ, თუ რა არის ეს ბათომის ქარხნები? პრაქტიკამ დაარწმუნა ნავთის გამტანელები, რომ ამ საქონლის გადატანა ზღვაზე და შორეულ ქვეყნებში გავრცელება უფრო მოსახერხებელია ვესტის ან ხის ყუთებით, ვინემ სანაეთე გემებით (наливные пароходы). პირველ ხანებში ამნაირ ყუთებს ბათომში უმეტეს ნაწილათ ხელოსნები, ანუ წერილი მწარმოებელნი, აკეთებდენ. მაგრამ 1886 წლიდან ეს საქმე ერთბაშათ უეარდება ხელში მსხვილ მწარმოებლებს, რომლებიც აარსებენ უზარ-მზარ ქარხნებს, რომლებშიაც შემოღობულია გაუმჯობესებული სისტემა მანქანური წარმოებისა. პირველი ადგილი ბათომის ქარხნებში უჭირავს როტჩილდის ქარხანას, შემდეგ რინნიერისას და მანთაშოვისას. თუ

*) ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ 1891 წელს ჩითახოვის ბამბის საქსოვ ფაბრიკაში ერთი წლის განმავლობაში ყოველ დღე 404 კაცი მუშაობდა და წლიური ნაწარმოების რაოდენობა კი მხოლოდ 35,000 მანეთს შეადგენდა.

ბათომიდან გამოვეყვებით და თბილისში ჩამოვალთ, აქაც იმავე ფაქტებს ამოვაჩენთ, ე. ი. წერილი წარმოების თანდათან გაქრობას, თუმც არა ისეთი სიჩქარით, როგორც ბათომში. ჩვენ ვიცი, თუ როგორ იკლო თბილისში 1876—87 წლებში ხელოსნების რიცხვმა. ამავე პროცესს ვამჩნევთ დღესაც. მაგრამ ხელოსნების რიცხვის შემცირება იმას კი არ ნიშნავს, რომ წარმოებაც მცირდება. პირიქით, წარმოება დიდდება, მასში მანქანური სისტემა იკიდებს თანდათან ფეხს, რომლის გვერდით წერილი, ხელოსნური წარმოების არსებობა ყოველად შეუძლებელია. რომელ სახელოსნოს შეუძლია დღეს მოცილეობა გაუწიოს ტყავეულობის და ნედლეულობის წარმოებაში თუნდ მაგალითად ადელხანოვის ფაბრიკას, რომელსაც გაუმჯობესებული იარაღების, მანქანების ხმარება წარმოებაში ნებას აძლევს შედარებით ცოტა ხარჯით დიდი მასალა დაამუშაოს. ასევე ხდება მრეწველობის სხვა დარგშიაც, როგორც, მაგ., რკინეულობის და თუჯის წარმოებაში.

გადავიდეთ ახლა ბაქოზე, მაგრამ ვინ არ იცის, რომ ნავთის სამეფოში მხოლოდ მსხვილ კაპიტალს აქვს ადგილი წარმოებაში. ყოველ შემთხვევაში, ამ მხრით იქაც ბევრ საინტერესო რამეს გავიგებთ. ჭბ-ნი არლეთაშვილი-მხარგრძელი თავის გამოკვლევაში ამბობს: „ქარხნების რიცხვი (ბაქოს ნავთის ქარხნებზეა ლაპარაკი) ყოველ წლივ მცირდება... ეს აიხსნება მსხვილი წარმოების განვითარებით. დიდი კაპიტალის ხმარება ბევრათ ამცირებს წარმოების ხარჯს და ბაზარზე წერილი კაპიტალისტები ვერ უძლებენ მსხვილების მოცილებას, რომლებსაც საშუალება აქვთ განაგრძონ წარმოება, როცა ფასი დაცემულია, ვინაიდან ისინი ამ შემთხვევაშიაც საკმარისათ იგებენ“. ჩვენ მოგვყავს აქ პატარა ცხრილი, რომელიც ერთი მხრით გვიმტკიცებს ქარხნების რიცხვის თანდათან შემცირებას, და მეორე მხრით თუ რა გავლენა ჰქონდა ამ შემცირებას წარმოების რაოდენობაზე.

წლები	რიცხვი ქარხნებისა	წარმოები ნავთის რაოდენობა ფუთებათ
1889 .	161	205 მილიონი
1890 .	97	239 „
1891 .	90	289 „
1892 .	88	298 „
1893 .	67	337 „
1894 .	63	309 „

მაშასადამე, ჩვენ ვხედავთ, რომ თუმც ქარხნების რიცხვს ხუთი წლის განმავლობაში 155,55% დაუკლია, მაგრამ იმავე წლის განმავლობაში, თუ ორი უკანასკნელი წლების შუათანა რიცხვს ავიღებთ, ნავთის წარმოებას 57,56% უმატია. საინტერესოა კიდევ აქ. ის გარემოება, რომ 1889 წელს იმ ქარხნების რიცხვი, რომლებიც ასი ათას ფუთზე ნაკლებს ამზადებენ, 93 იყო, 1894 წელს კი მხოლოდ 15. ამნაირათ წერილი ქარხნების რიცხვი დლითი-დღე კლებულობს, კლებულობს აგრეთვე წერილი წარმოების მნიშვნელობაც ნავთის საქმეში. და

საზოგადოთ 1893 წელს შემდეგ, როცა პეტერბურგში შედგა ეგრეთ წოდებული „საერთო კავშირი ბაქოს ნავთის მრეწველთა“ (Общий союз бакинских керосино-заводчиков). ბაქოს ნავთის გატანა და გასაღება საგარეო ბაზარზე სამი უდიდესი მწარმოებლის ხელშია, სახელდობრ: როტილიდის, ნობელის და ეგრეთ წოდებულ „ბაქოს სტანდარტისა“ (Бакинский стандарт *).

ამნაირათ ზევით მოყვანილ ცნობებიდან, რომლებიც პირდაპირ ოფიციალური წყაროებიდან არის ამოღებული, ჩვენ ვგონებთ, მკითხველი შემდეგ დასკვნას გამოიყვანს: ამ უკანასკნელ დროს შესანიშნავათ იზრდება ამიერ-კავკასიის საწარმოვო ძალა. ეს დასკვნა შეიძლება კიდევ ასე გამოვხატოთ: ერთი მხრით კოლოსალური ზრდა ალებ-მიცემობის და მრეწველობისა და მეორე მხრით ყოველ ფეხის ნაბიჯზე მსხვილ წარმოების გამარჯვება წერილ წარმოებაზე. ასეთია ჩვენი ქვეყნის დღევანდელი ეკონომიური მიმართულება. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი მხარეა საქმის ვითარებისა. ამის მეორე მხარეს, ბევრათ უფრო საინტერესოს, ე. ი. იმას, თუ კაპიტალისტური წარმოების პირობებმა როგორ დაჰყვეს ძველი პატრიარქალური წოდებრივი საზოგადოება და უმეტესათ, თუ რა მდგომარეობაშია დღეს ჩვენში მუშა ხალხი, რომლის მარჯვენამ შექმნა ეს ვეებერთელა კაპიტალისტური სიმდიდრე, — ვიმეორებთ ყოველსავე ამას ჩვენ ამ წერილში არ შევხებივართ. იმედი გვაქვს ახლო მომავალში დავუბრუნდეთ ამ საინტერესო საგანს.

ამ სტატიის წყაროები:

- 1) Кавкаский календарь за 1880, 1881, 1889, 1890, 1893, 1895 и 1896 წლების.
- 2) Краткий очерк экономического положения Кавказа, под ред. Кондратенко. Тифлис 1888 г.
- 3) А. Аргутинский-Долгоруков. История сооружения и эксплуатации Закавказской железной дороги. Тифлис, 1896 г.
- 4) С. Гулишамбаров. Обзор фабрик и заводов Тифлисской губернии. Тифлис, 1888 г.
- 5) А. Макаров. Закавказье в торговом отношении. Москва, 1884 г.
- 6) Статистические сведения о внешней торговле России. Издание департамента тамож. сборов. СПб, 1896 г.
- 7) ინგლისის ელჩის ანგარიში 1890 და 1895 წლისათვის.
- 8) Газ. „Кавказ“, за 1874 № 32.
- 9) Газ. „Новое Обозрение“ № 4792.

ქურნალი „კვალი“.
1898 წლის №№ 1, 2 და 4.

*) ეს „სტანდარტი“ ამხანაგობაა, რომლის წევრები უმეტეს ნაწილათ შედარებით უფრო წვრილი მწარმოებელნი არიან.

საქართველოს ეკონომიური მდგომარეობა მსხრავ- მეზე საუკუნეში

მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში საქართველომ განიცადა ღრმა ცვლი-
ლებანი საზოგადოებრივი თუ პოლიტიკური ხასიათისა. ის, რაც საუკუნოების
განმავლობაში შეურყეველად და უცვლელად რჩებოდა, ამ საუკუნეში ძირიანათ
შეირყა და სრულიად სხვა სახე, სხვა ფერი მიიღო. საქართველოს ძველი: სა-
ხელმწიფო და საზოგადოებრივი წესწყობილება, აგებული ბატონ-ყმურ და ფეო-
დალურ ნიადაგზე, მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში სამუდამოდ დაინგრა.

ეკონომიურმა წარმატებამ შექმნა ახალი ხანა, საიდანაც იწყება ქართველი
ხალხის გამოსვლა თანამედროვე მოქალაქობრივი ცხოვრების სარბიელზე. ჩვენ
გვსურს „კვალის“¹⁾ მკითხველებს გაეაცნოთ, რამდენათაც გარემოება და ჩვენი
საკუთარი ძალა ნებას მოგვცემს, საქართველოს ეკონომიური ვითარება მეცხრა-
მეტე საუკუნის დასაწყისიდან ვიდრე მის ბოლომდე. ეს ჩვენ დაგვანახებს, რანი
ვიყავით მეცხრამეტე საუკუნის, დასაწყისში, რა გავაკეთეთ მის განმავლობაში
და რით გადავდგიოთ ფეხი მეოცე საუკუნეში.

* * *

I. მოკლე მიმოხილვა საქართველოს ეკონომიური მდგომარეო- ბისა უძველეს დროდან მითვრამეტე საუკუნის განვლამდე.

რას წარმოადგენდა ეკონომიურათ ჩვენი ქვეყანა მეთვრამეტე საუკუნის
ბოლოს? სანამ ამ საგანს გავიცნობდეთ, განვიხილოთ მოკლეთ, თუ რა იყო ამ
მხრით დღევანდელი საქართველო ძველსა და საშუალო საუკუნოებში.

გეოგრაფიულმა მდგომარეობამ ერთი მხრით ორ უშესანიშნავეს ხმელეთს:
აზიასა და ევროპის შორის და მეორე მხრით ორ ზღვას: შავსა და კასპიის შუა
და იმავე დროს ბუნების გასაოცარმა ნაყოფიერებამ და სიმდიდრემ, საქართვე-
ლო ცნობილ ჰყვეს ჯერ კიდევ ისტორიის წინა ხანებში. დღევანდელი საქარ-
თველოს ტერიტორია უხსოვარ დროდან შეიქმნა შემაერთებელ ძაფათ აღმო-
საველეთს და დასავლეთს შორის. ძველმა ერებმა კავკასიის საშუალებით გაცი-
ნეს ერთმანეთი, მათი ერთმანეთთან მისვლა-მოსვლა და აღებმცემობა საქარ-
თველოს საშუალებით ხდებოდა. გადმოცემა გვეუბნება, რომ დასავლეთ საქარ-

ველოში, რომელსაც ძველათ კოლხიდა ერქვა, შავი ზღვით შემოვიდნენ ეგვიპტელები და გაავრცელეს ჩვენში კანათის მოშენება. ეს იყო დაახლოებით მეთოთხმეტე საუკუნეში ქრისტეს წინ. შემდეგ ეგვიპტელებისა საქართველოში შემოდინოდნენ შავი ზღვითვე ფინიკიელინი²⁾ თავის მხრით. უხსოვარ დროდან კოლხიდელ ვაჭრებს ჰქონებოდათ ალუმ-მიცემობითი მისვლა-მოსვლა აღმოსავლეთ აზიასთან და განსაკუთრებით ინდოეთთან. ამაში სხვათა შორის, ჩვენ ის გარემოება გვარწმუნებს, რომ რაღაც ელიონები (ბერძნები) შემოვიდნენ კოლხიდაში, ისინი გააკვირვებული დარჩნენ იმ სიმდიდრით და იმ კულტურით, რომელიც მათ აქ დახვდათ. ყველასათვის ცნობილია მიფი არგონაუტების მოგზაურობაზე კოლხიდაში ოქროს მატყლოვან ვერძის მოსაპოვებლათ, მიფი, რომელშიაც სიმეოლიური ფორმით გამოხატულია კოლხიდის ბუნების სიმდიდრე და მისი ალუმ-მიცემობა. კ. რიტტერის აზრით, ბერძნებმა მხოლოდ ისარგებლეს იმით, რაც შემოვლებული ჰქონდათ და რასაც აწარმოებდნენ კოლხიდელი ვაჭრები, რომლებსაც აგრეთვე მიეწერება რუქების ხატვის გამოგონება*).

არგონაუტების მოგზაურობას, რომლის საშუალებით გავრცელდა რამდენიმე გეოგრაფიული ცნობები მცირე აზიასა და ამიერ-კავკასიის შესახებ, მოჰყვა ერთი მხრით ის შედეგი, რომ ბერძნების ხომალდებმა უშიშრათ იწყეს მიმოსვლა შავ ზღვაზე, და მეორე მხრით ის რომ შავი ზღვის აღმოსავლეთის ნაპირები, კოლხიდა და რამდენიმეთ ძველი ქართლი მოიფინენ მდიდარი ქალაქებით, როგორც, მაგ., სინდიკი, სადაც შეხვდებოდით ინდოეთიდან მოსულ ვაჭრებს, ეა, პეტრა, პიტეუსი, ფაზისი, და უმეტესათ დიოკურია, მდებარე აწინდელი სოხუმის მახლობლათ, სადაც ალუმ-მიცემობისთვის იკრიბებოდნენ სამასამდე სხვადასხვა თემთა წარმომადგენელინი (სტრაბონი). ამნაირათ ალუმ-მიცემობა და მისვლა-მოსვლა აღმოსავლეთის და დასავლეთის შორის საქართველოს საშუალებით გაძლიერდა და გაფართოვდა უფრო მას შემდეგ, რაც მილიტელ ბერძნებმა ამ მოძრაობაში მონაწილეობა მიიღეს**). უმთავრესს როლს ამ ალუმ-მიცემობაში თამაშობდა კოლხიდა, საქართველოს დასავლეთი ნაწილი. იქ იყო უმთერესი ქალაქები და საქონლის საწყობები, იქ არსებობდა ტილოს საქსოვი ქახნები, რომელიც საბერძნეთში გაჰქონდათ, მის (კოლხიდის) მეზობლათ სახლოდენ ხალიბები, რომელიც განთქმული იყვნენ რკინის და ფოლადის კეთებით.

საზოგადოთ საქართველოს ეკონომიურ და კულტურულ წარმატებას ძველ დროს მოწმობს შემდეგი ფაქტები: 1) კოლხიდის გზებზე მგზავრი შეხვდებოდა ქვის ფერებს, რომლებზედაც ნაჩვენებია იყო გზების მიწართულება და ლამის გასათუქ ალაგები, 2) სტრაბონის და პლინის მოწმობით რიონზე გაკეთებული

*) ულ. როდოსელის სიტყვით კოლხებს ძველათვე შეუსწავლიათ თავიანთ წინაპრებისაგან ხმელისა და ზღვის გზების გამოხატვა ქვის ფერებზე (იხ. Риттер. „История землеведения“ § 52.).

**) გ. რომელითაც საქონელი გადაჰქონ-გადმოჰქონდათ ინდოეთსა და შავ ზღვას შუა ასე გაივლიდა ინდოეთიდან ბაქტრიამდის მდ. ივართ, რომელიც უერთდებოდა ოქსუს; აქედან ოქსუსი, კასპო ზღვა, შემდეგ მტკვარი, მტკვრიდან საქონელი გადაჰქონდათ მდ. რიონამდელ (ფაზისი) ხუთოლის განმავლობაში, შემდეგ რიონი შავ ზღვამდის (სტრაბონი, პლინი).

იყო 120 ხიდი; 3) სტრაბონი ქართლის აღწერაში შენიშნავს: „იბერია უმეტეს ნაწილათ მდინდარია ქალაქებით და სოფლებით, იქ თქვენ შეხვდებით ხელოვნურათ გაკეთებულ სახლებს, კრამიტით დახურულებს, ბაზრებს და სხვა საჯარო შენობებს“. ყოველივე ეს შედეგი უნდა ყოფილიყო საქმარისათ განვითარებული კულტურისა, მაგრამ ჩვენ წელთა აღრიცხვის პირველ საუკუნეში ამ კულტურის მხოლოდ ნაშთები იყო დარჩენილი.

ახლა ვიკითხოთ რა იყო ძველი საქართველოს კულტურის აყვავების, მისი ეკონომიური წარმატების მიზეზი და სად უნდა ვეძიოთ ამ კულტურის დაცემის მიზეზი. საქართველოს წარმატების ერთი უპირველეს მიზეზთაგანი ჩვენ ზევით მოვიხსენიეთ,— ეს მისი გეოგრაფიული მდებარეობა და აგრეთვე ბუნების ნაყოფიერება და სიმდიდრე. მაგრამ ამ წარმატებას ხელი შეუწყო აგრეთვე თვით მაშინდელმა საქართველოს წეს-წყობილებამაც. ეს წეს-წყობილება წარმოადგენდა თავისუფალ და დამოუკიდებელ თემთა კრებულს. თითოეული თემი ცხოვრობდა განსაზღვრულ ტერიტორიაზე, ჰყავდა თავისი საკუთარი მამასახლისი და საბჭო, შემდგარი ლირსეულ და ბრძენ პირთაგან, რომლებიც განაგებდნენ ყოველგვარ სათემო საქმეებს. ყოველგვარი შინაური ურთიერთობა თემისა თავისუფლებზე და თანასწორობაზე იყო აგებული; წოდებრივ თუ კლასიურ განხეთქილებას იქ ადგილი არ ჰქონდა. ნივთიერი წარმოებაც, თუმც ჩაყენებული თემის ვიწრო საზღვრებში, საქმარისათ იყო განვითარებული: პურის მოყვანას, შინაურ საქონლის მოშენებას, ლენის დაყენებას და სხვა ამგვარ საქმეებს მეტნაკლებათ მისდევდა ყველა თემი*). ეს თავისუფალი თემები ხელს უწყობდნენ იმ აღებ-მიცემობას და მისვლა-მოსვლას, რომელიც უხსოვარ დროდან პირველათ კოლხიდედ და შემდეგ მიღებულ ვაჭართა მეოხებით წარმოებდა ევროპასა და აღმოსავლეთ აზიას შორის და თუ მაინცა და მაინც ეს აღებ-მიცემობა და მიმოსვლა შეწყდა, გამდიდრებული და აყვავებული ქალაქები ვაჭრენ, ასე რომ შემდეგ ხანებში მათ კვალსაც ვეღარ პოულობდნენ და თვით საქართველოს თემთ კეთილდღეობაც დაეცა, ამის მიზეზი სულ სხვა იყო.

სამი საუკუნის წინ ჩვენ წელთა აღრიცხვამდის ალექსანდრე მაკედონელმ²⁾ შეგირყია თითქმის ყველა მაშინდელი სახელმწიფოები. ის შევიდა სხვათა შორის ინდოეთშიაც და თავის ძლიერების და გენოსობის დალი დაასვა ყოვლივეს, რასაც კი შეეხო: მან დაარსა ახალი სახელმწიფოები, გაიყვანა ახალგზები და გააშენა ახალი ქალაქები. ერთმა იმათაგანმა, ალექსანდრიამ, გაშენებულმა ჩრდილოეთ აფრიკაში, ხმელთა შუა ზღვის ნაპირას, სადაც მდ. ნილსი მას ერთვის, თავისი შესანიშნავი მდებარეობით ჩქარა მიიპყრო მთელი მაშინდელი კაცობრიობის ყურადღება. ალექსანდრია შეიქნა არა მარტო კლასიკური სწავლის თავშესაფარებელ ალაგათ, არამედ იგი გახდა მსოფლიო აღებ-მიცემობის ცენტრათ. რალა თქმა უნდა ამას შემდეგ აღებ-მიცემობა და მიმოსვლა ინდოეთთან და საზოგადოთ აღმოსავლეთ აზიასთან ბევრათ უფრო მოსერხებელი შეიქნა ალექსანდრიის საშუალებით, ძველი გზა შავი ზღვით და საქართველოთი.

*) თავის თავათ იგულისხმება, რომ ეს თემები განვითარების სხვადასხვა ფაზებზე იდგნენ, და ეს განსხვავება დღემდისაც დაუღლია ჩვენში.

დატოვებულ იქნა, რითაც ჩვენმა მხარემ დაჰქარგა ის უპირატესობა, რომელიც მას მინიჭებული ჰქონდა თავისი გეოგრაფიული მდებარეობის მეოხებით. მეორე მხრით თვით საქართველოს ხალხის ისტორიული ცხოვრება ამ-ხნიდან დაწყებული ისეთ მიმართულებას ლეზულობს, რომ მისი კულტურული ზრდა და ეკონომიური წარმატება ფერხდება და ამასთანავე წინა საუკუნოებში შეძენილიც ირღვევა.

დაახლოებით ამავე დროს (სამი საუკუნის წინ ქრისტემდის) საქართველოში არსდება პოლიტიკური სახელმწიფო, რომელსაც საფუძვლათ ედება სპარსეთის სახელმწიფო წეს-წყობილება. «ფარნაოზმა (სახელი საქართველოს პირველი მეფისა) გაამრავლა მხედარნი ქართლოსიანნი, რომელთაც განუწესა სპასალარნი და ათისთაენი; დაარიცა აქა-იქ აზონის მხედარნი, რომელთაც უწოდა აზნაურ; შემოზღულა ქალაქი მცხეთა და სხვა ქალაქები ქართლისა; დაჰყო მთელი სამეფო საერისთავებათ*»). ამას შემდეგ საქართველო აზონის სახელმწიფოთა მიხედვით უნდა გამხდარიყო სამხედრო დესპოტიათ, რაც ნიშნავდა თავისუფალ თემთა მოსპობას და უმრავლესობის დამონებას. საქართველო სამხედრო დესპოტიათ არ გარდაიქმნა, აქ თანდათან განვითარდა წეს-წყობილება, მსგავსი ევროპის საშუალო საუკუნოების ფეოდალური წეს-წყობილებისა; ამასთან საქართველო დაიყო რამდენსავე სამეფოთ და სამთავროთ, რომელთა შორის მტრობა, შუღლი, განხეთქილება და შფოთი რაც ხანი გადიოდა სულ უფრო და უფრო მწვავედებოდა. შინაურ შფოთს და შუღლს ხელს უწყობდენ და იმავე დროს მით სარგებლობდენ გარეშე მტრები. სხვადასხვა მტრები, სხვადასხვა დროს აოხრებდენ და აწიოკებდენ საქართველოს, ასე რომ მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისამდე მისი ისტორიის მთელი შინაარსი წარმოადგენს ან შინაურ და ან საგარეო ომების აღწერას. ასეთი მდგომარეობის პირდაპირი შედეგი ის იყო, რომ აღებ-მიცემობა, რომელიც ნატურალური წარმოების დროს განსაკუთრებით უცხო ქვეყნებიდან შემოტანილი საქონელით საზრდობდა, მისუსტდა. რამდენად შეუძლებელი შეიქნა აღებ-მიცემობითი მოძრაობა და ცოტათ თუ ბევრათ თავისუფლი მიმოსვლა საქართველოში, ამას ყველაზე უფრო შემდეგი გარემოება გვიმტკიცებს. მას შემდეგ რაც არაბებმა დაიპყრეს ეგვიპტე და აღექსანდრია, რის გამო იტალიის ვაჭრებს აღმოსავლეთ აზიასთან საქმის დაქერა გაუძნელდათ, უკანსკენელი გადმოსახლდენ სტამბოლში და შავი ზღვის საშუალებით ისევ ძველგზას მიმართეს, მაგრამ რადგანაც საქართველოში მიმოსვლა მეტათ საშიშარი იყო, მას გვერდ აუქციეს და ბევრათ უფრო შორი გზა არჩიეს სამხრეთ რუსეთს საშუალებით. ვენეციელი *) და გენუელი *) ვაჭრები ამ გზით სარგებლობდენ რადენიმე საუკუნის განმავლობაში და ამ ხანში ერთხელაც არ უსარგებლათ საქართველოთი. ცხადია, რომ ასეთ პირობებში ხალხის საწარმოვო ძალას არაფე წარმატება ეტყობოდა, არამედ იგი სულ უკან მიდიოდა. გლეხი ანუ ყმა, ომელიც შეადგენდა წარმოების სუბიექტურ ფაქტორს, მთელი თავისი ქონებით და ძალ-ღონით გადაიქცა ბატონის საკუთრებათ. «ყმისა ყველა ბა-

*) ცხად, რომ შემოტანე ერთ პირს, ამ შემთხვევაში ფარნაოზს, აწერს იმას, რაც ცხოვრებაში უკვე ჰპოვებულელი იყო. მაგრამ ჩვენთვის აქ მხოლოდ ფაქტია საკმარისი.

ტონისა არის“ო (ვახტ. კან. § 258), დააკანონა ვახტანგ მეექვსემ⁵⁾ და ამით მისცა სრული სანქცია იმას, რაც ცხოვრებაში უკვე დიდი ხანია განხორციელებული იყო. ის მკირურადენი უფლებაც, რომლითაც აღბუღას⁶⁾ დროს კიდევ სარგებლობდა ყმა, მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისში უკვე კი ხანია მოსპობილი იყო: ყმას ამ დროს აღარ ჰქონდა საკუთრების შეძენის უფლება და საზოგადოთ ამ დროს კანონი მას უყურებს, როგორც ობიექტს და არა როგორც სუბიექტს (ხანანაშვილი⁷⁾).

ამნაირათ ყმას ჩამორთმეული ჰქონდა ყოველგვარი ადამიანური უფლება; გამოდიოდა, რომ ის მხოლოთ ბატონის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლათ იყო გაჩენილი: ბატონი სარგებლობდა ყმით, როგორც უნდოდა, ჰყიდა, გააჩუქებდა, იგი იყო მისი მსაჯული, მხოლოთ სიკვდილით დასჯა ჰქონდა მას აკრძალული, მაგრამ de facto მას ესეც შეეძლო, —ერთი სიტყვით, ბატონის უფლებას ყმაზე საზღვარი არ ჰქონდა. თავისუფალი მიწის მუშის ყმათ გადაქცევა ერთბაშათ არ მომხდარა და რამდენათ ამ გარდაქმნის პროცესი ხდებოდა, იმდენათ ხალხის წინეთიერი მდგომარეობა უკან მიდიოდა. ან რა საჭირო იყო მისთვის სიმდიდრე, როცა ის დარწმუნებული იყო, რომ ამ სიმდიდრეს უქვეყნათ ვინმე სხვა დაეპატრონებოდა. მთელ წარმოებას ბატონყმობის დროს, რომელსაც სოფლის მეურნეობა და ხელოსნობა შეადგენდა, მხოლოთ ბატონის მოთხოვნილების დაკმაყოფილება ჰქონდა მხედველობაში. სახელმწიფო მოთხოვნილება მეორე ხარისხზე იდგა; მეფეს თავისი საკუთარი ყმები ჰყავდა და სახელმწიფო ხარჯებიც თავისი შემოსავლით უნდა დაეფარა, | ანუ მოკლეთ რომ ვთქვათ, ისიც ფეოდალური ბატონი იყო. წინეთ როცა ბატონყმური პრინციპი — „ყმისა ყოველივე ბატონისა არის“ — ცხოვრებაში განმტკიცებული არ იყო, ყმა შედარებით ადვილათ იტანდა თავის უღელს, მაგრამ როცა ცხოვრებაში ამ პრინციპმა სრული განხორციელება მიიღო, ყმების მდგომარეობა მეტად გაკირდა. ამ გაკირებებიდან თავის დასალწევთ ხალხი გარბოდა ოსმალეთში, სადაც ბატონყმობა არ არსებობდა. ეს გახშირდა უმეტესათ მეთვრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში იმერეთ-გურია-სამეგრელოში. ამ პროვინციების ეკონომურ განადგურებას და იმავე დროს ზნეობრივ დაცემას მოწმობს ის გარემოება, რომ იმათი მთავრები ოსმალეთის ხარკს ადამიანებით, ე. ი. ორასი ქალეაიფი იზდიდენ. ეს კიდევ არაფერი; იმერეთ-გურია-სამეგრელოს ბატონები აშრათ ჰყიდდენ თავიანთ ყმებს ოსმალეთში და ამ გაყიდულთა რიცხვი ყოველ წლივ რამდენიმე ათასამდის აღიოდა. ქართლ-კახეთში კი ასეთი ამბავი ჩუბთ თუ ხდებოდა და ისიც ძლიერ იშვიათათ.

ხალხის ეკონომიურმა დაქვეითებამ, რაც ბატონ-ყმური დამოკიდულების პირდაპირი შედეგი იყო, საზოგადოებრივი ცხოვრება უკან დააქანა რ სახელმწიფო ძალა სრულიათ შეასუსტა.

პოლიტიკურათ საქართველო მეთვრამეტე საუკუნის ბოლოში წარმოადგენდა ორ სამეფოს: ქართლ-კახეთისას და იმერეთისას და სამ სამეფოს: გურიისას, სამეგრელოსას და სვანეთისას⁸⁾. შინაური წყობილება ყველას ერთ და

*) ამას გარდა ქ. ფოთი, აჭარა და კანეთი ოსმალეთის ეკუთვნოდა.

იგივე საფუძველზე იყო აგებული. ეკონომიურმა ვითარებამ იქამდის მიიყვანა საქართველოს ყველა ნაწილები მეთვრამეტე საუკუნის ბოლოს, რომ არც ერთ იმათგანს პოლიტიკური თვით-არსებობის დაცვა აღარ შეეძლო და ამას ველარ მიანიჭებდნენ მათ ვერც გონიერი და გულადი მეფენი, როგორც იყვნენ ერეკლე II^{*)} და სოლომონ^{*)} დიდი, და ვერც მამაცათ მებრძოლი ჯარი. მაგრამ სადღა იყო ეს ჯარი. მეფე ერეკლე შინაურ შფოთის და ამბოხების დასათრგუნავათ და გარეშე მტრების მოსაგვრებლათ იძულებული შეიქმნა—დაეჭირა ავღიანთა და დღესტინის ლეკები, რაც წლიურათ თხოვლობდა 60—100 ათას მანეთამდის ხარჯს. ეს ნიშნავდა ხალხის შემცირებას. ხალხის რიცხვის მოძრაობა არის უტყუარი საზომი მისი ეკონომიური ვითარებისა. ქართველი ხალხის რიცხვი, რომელიც წინა საუკუნეებში რამდენიმე მილიონამდის აღიოდა, მეთვრამეტე საუკუნის ბოლოს სამას ათას არ აღემატებოდა, ეს გარემოება ცუდი ნიშანი იყო. ორივე საქართველოს სამეფოს¹⁰⁾ დაკარგული ჰქონდა პოლიტიკური დამოუკიდებლობა: ქართლ-კახეთის სამეფო დიდი ხნიდან სპარსეთის პროვინციათ ითვლებოდა, იმერეთი ოსმალეთს ემორჩილებოდა. თუმცა ჯერ კიდევ პოლიტიკური დამოუკიდებლობის სახე ჰქონდათ შერჩენილი, მაგრამ სახელმწიფო შემოსავალი სახელმწიფო ხარჯებს ველარ ფარავდა. ერეკლე II სახელმწიფო შემოსავლის გასაღიღებლათ ართმევდა ძალით თავადებს მამულს, რის გამო მას ბევრი წარჩინებული თავადები გადაემტერენ^{*)}. მთელი ქართლ-კახეთის სამეფოს შემოსავალი მეთვრამეტე საუკუნის ბოლოს ძლივს აღიოდა 90,000 მანეთამდის^{**)}. ამ შემოსავლის გაღიღება მაშინდელი წარმოების პირობებში ყოველათ შეუძლებელი იყო, რადგანაც წარმოება თანდათან ეცემოდა. მაგალითათ, აბრეშუმის მოყვანა, რომლითაც ერთ დროს საქართველო ოდიარუსის სიტყვით ძლიერ მდიდარი იყო, მეთვრამეტე საუკუნის ბოლოს ძლიერ შემცირდა. ესევე ბედი ეწვია სამთო მრეწველობასაც. 1763 წელს მეფე ერეკლე II-ის წინადადებით ბერძნებმა დაიწყეს ბორჩალოში ვერცხლის და სპილენძის წარმოება, რომელიც ხაზინას პირველ ხანებში 15,000 მანეთამდის შემოსავალს აძლევდა. მაგრამ 1800 წ. ეს წარმოება უკვე გაუქმებული იყო. რაც შეეხება იმერეთის სამეფოს, იმის მდგომარეობა ეკონომიურათ კიდევ უარესი იყო. ხალხის ნაწარმოებს მძლავრი თავადობა ისაკუთრებდა, რომლის წინაშე თვით მეფეც კედს იხრიდა. იმ კუთხეში, სადაც 22 საუკუნის წინეთ ყვეოდენ ქალაქები, რომელთა სიმდიდრე და მსოფლიო აღებ-მიცემობა განთქმული იყო, გარდა ქუთაისისა, რომელიც უფრო სოფელს გავდა, არ არსებობდა არც ქალაქი და არც მკიდროთ დასახლებული დაბა; და თვით ხალხი მებატონეთა მტაცობისა და დამცირებისაგან წელში გატეხილი იყო. რომ საქართველოს ხალხი სრულიად არ განადგურებულ იყო და არ აღმოფხვრილიყო, საჭირო იყო: 1) კერძო ფეოდალების თავ-გასულობის და თვითნებობის თუ სრულიად მოსპობა არა, ალაგმვა მანც; 2) უზრუნველყოფა გარეშე მტრების აკლებისაგან; 3) უწინარეს ყოვლისა თვით ხალხის ეკონომიურ ცხოვრებაში ახალი წყაროების აღმოჩენა. საუბედურათ არც ერთი ამ

*) Акты. Архив К. Т. I, გვ. 426.

**) „ „ „ 197.

პირობის სისრულეში მოყვანა მეთვრამეტე საუკუნის დასასრულს შინაური ღონისძიებით შესაძლებელი არ იყო.

ამნიართ ორი ათასი წლის ცხოვრებამ საქართველო მიიყვანა საშიშარ კრიზისამდის: მას წინ ედგა ან სრულიად აღმოფხვრა და ან გარდაქმნა. მეცხრამეტე საუკუნემ გადაწყვიტა ეს დილემა მეორეს სასარგებლოთ. რუსეთის მთავრობის დაფუძნება საქართველოში არ იყო ერთი კაცის ნების შესრულება, ეს იყო ისტორიული აუცილებლობა.

თუ ახლა უკან დავიხევთ და ჩვენ თვალს მივაპყრობთ საქართველოს ცხოვრებას მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისამდე, ჩვენ წარმოგვიდგება ორი სურათი: ერთი მხრით თავისუფალი თემები, მდიდარი ქალაქები, კოლხიდელი ვაჭრები, რომლებიც აწარმოებდნენ მსოფლიო ალბ-მიცემობას, გზები, რომლებზედაც მიმოსვლა მშვიდობიანათ შეიძლებოდა, და მეორე მხრით ქვეყანა, შეწუხებული გარეშე და შინაური მტრებისაგან, დაცემული ეკონომიურათ და დასახლებული ხალხით, რომლის უმრავლესობა, მოკლებული ყოველგვარ ადამიანურ უფლებას, ნივთიერ და გონებრივ სიღატაკეში იყო ჩაფლული. მაშასადამე, ეს ორი ათასის წლის ცხოვრება საჭირო იყო მხოლოდ იმიტომ, რომ ჩვენი ქვეყანა დაქვეითებულიყო. ასეა თუ ისე, თავისუფალ თემთა მოსპობა ყოველგვან განვითარების შედეგი იყო. მხოლოდ ჩვენი ქვეყანა დიდხანს შეჩერდა მეორე საფეხურზე. სამაგიეროდ მისი ეკონომიური წარმატება მეცხრამეტე საუკუნეში ჩვენ გვეუბნება, თუ როგორი სისწრაფით ტოვებს იგი ძველ ფორმებს.

II. მ ც ხ ო ვ რ ე ბ ე ნ ი

როგორც პირველ წერილში გვქონდა მოხსენებული, ჩვენი მიზანი არის იმის შესწავლა, თუ მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში საქართველომ როგორ იცვალა ფერი, თუ როგორ გაჩნდნენ და თანდათან განვითარდნენ მასში ახალი საზოგადოებრივი პირობები. მაგრამ ის გარემოება, რომ მთელი ამიერ-კავკასია ნივთიერი წარმოების პირობებმა ერთ კალაპოტში ჩააყენეს და მიუხედავად მისი სხვადასხვა ნაწილების როგორც ფიზიკურათ, ისე ტომებრივათ განსხვავებისა, ეკონომიურათ ერთ მთელათ აქციეს, ეს გარემოება, ვიმეორებთ, გვაიძულებს განვიხილოთ მთელი ამიერ-კავკასიის ეკონომიური მდგომარეობა და საქართველო გამოვაცალკოთ მხოლოდ იქ, სადაც ეს საჭირო იქნება. ერთი შენიშვნა კიდევ. ჩვენი შრომა შეიცავს უმთავრესათ ფაქტიურ მასალას—ისტორიულ და სტატისტიკურ ცნობებს, რომელნიც ამ მიზნით პირველათ მხოლოდ ჩვენ მიერ არის შესწავლილი და გამოკრებილი თავ წყაროებისაგან. ჩვენ კარგათ ვგრძნობთ, თუ რა ნაკლებივანება აქვს ამ სტატისტიკურ მასალას, თუ რამდენათ შორს არის ის სინამდვილესთან.—მაგრამ რა გაეწყობა. ჩვენ შეგვიძლიან ვეცადოთ, რომ მომავალში ავიციდნოთ 'ეს ნაკლებივანება. რაც შეეხება წარსულს, უნდა ვისარგებლოთ მით, რაც სხვადასხვა ოფიციალურ თუ კერძო გამოცემებში არსებობს და რაც ჯერ ხელუხლებელია. ჩვენ ვეცდებით, სადაც შესაძლებელი იქნება, მარტო ერთ წყაროს არ დავემყაროთ, არამედ ერთი და იგივე საგნის

გამოსარკვევით სხვადასხვა წყაროს ან საშუალებას მიემართოთ, რათა სინამდვილესთან უფრო ახლო მივიდეთ. ასეთია ჩვენი განზრახვა და რამდენათ მის სისრულეში მოყვანას შევძლებთ, ამას შეითხველი დაათვაინებთ.

ჩვენ ვიწყებთ მცხოვრებთა რაოდენობის განხილვით*). მცხოვრებთა რაოდენობის ზრდა-მატება არის უტყუარი მაჩვენებელი თვით ხალხის ძალღონის ზრდა-მატებისა, მისი საწარმოვო ძალთა განვითარებისა. ხალხის რაოდენობის შეტყობას ყოველთვის და ყოველგან უპირატესი ყურადღება ჰქონდა მიქცეული ყოველგვარი ბეგარის თუ ხარკის რაოდენობის გასაგებათ. მაგრამ მიუხედავად ამისა, ამ საგნის შესახებაც არ არსებობს სწორი სტატისტიკა**). და თუ დღეს ეს ასეა, როცა სტატისტიკურ კვლევაში გაუმჯობესებული წესებია შემოღებული, ამ ერთი საუკუნის წინეთ რაღა უნდა ყოფილიყო. ძველ, ფეოდალურ საქართველოში, სამეფო წესწყობილების დროს მცხოვრებთა საერთო აღწერა არ ხდებოდა. მეფემ და ფეოდალურმა ბატონებმა, ყველამ თავისთვის ვარაუდით იცოდნენ რამდენი ქვეშევრდომი ანუ ხარჯის და ბეგარის გადამხდელი ყმა ყავდათ და ეს საკმარისი იყო. რუსეთის მთავრობის დაფუძნებისთანავე ჩვენში ასეთი აღწერის მოხდენა აუცილებელი შეიქნა. მეორე მხრით ადვილი წარმოსადგენია, რა ძნელი უნდა ყოფილიყო საერთო აღწერის მოხდენა ახლათ დაარსებული მთავრობისთვის, რომელიც უამისოთაც ათას გვარ ექვს ბადებდა ხალხში. მაგრამ მთავრობა არ შეუშინდა ამას დღეუძნების პირველსავე წლებში ორჯერ, სახელდობრ 1806 წ. და 1811 წ. მოახდინა ქართლ-კახეთის და ზოგიერთ მახლობელ პროვინციების გადახედულ წოდებათა აღწერა, რომლის ცნობები, ჩვენი აზრით, ძლიერ დაახლოვებით განსაზღვრავენ ქართლ-კახეთის სამეფოს მცხოვრებთ მეცხრამეტე საუკუნის დამდეგს. სამწუხაროთ იმ დროისთვის ასეთი ცნობები არა გვაქვს არც იმერეთზე და არც ამიერ-კავკასიის დანარჩენ პროვინციებზე. მართალია ოფიციალურ მოხსენებებში აღნიშნულია ამ პროვინციებზე მცხოვრებთა რაოდენობაც, მაგრამ ეს ცნობები მეტათ საექვონი არიან. კერძოთ იმერეთის შესახებ უნდა შევნიშნოთ, რომ მას 1811 წელს დიდი შიმშილობა ეწვია, რაც საზოგადოთ ძველ საქართველოში ხშირი მოვლენა იყო. შიმშილს ეამიც მოყვა. ამის შესახებ იმერეთის მაშინდელი მმართველი, ბ. სიმონოვიჩი, წერს: „იმერეთი დიდ უბედურებაში ჩავარდა; შიმშილმა და ეამმა მცხოვრებთა რიცხვი გაანახევრესო“***). თუ მივიღებთ მხედველობაში იმ გარემოებას, რომ მარტო ოფიციალური გამოანგარიშებით იმერეთმა ერთი წლის განმავლობაში სტიქიურ უბედურებათა მეო-

*) ჩვენ უნდა დაგვეწყო წარმოების ფორმათა განვითარების შესწავლით, მაგრამ ეს შემდეგისთვის გადავდევით.

***) მოვიყვანოთ ერთი მაგალითი, 1886 წელს მოხდა ამ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო აღწერა, რომლისგანაც აღმოჩნდა, რომ 1886 წ. თბილისში სულ 78,445 სული ცხოვრობდა, მაშინ როცა 1876 წ. ერთი დღის აღწერით ირიცხებოდა, მოსწავლეებს, ჯარებს და ტუსაღებს გარდა 89,951 სულ (იხ. Свод. стат. дан. о насел. Закавказья 1893 წ.). გამოდის, რომ 1876-1886 წლებში თბილისის მცხოვრებთა რიცხვი შემცირებულა, რაც სინამდვილეს ეწინააღმდეგება.

***) Акты т. V. стр. 98.

ხებით დაქარგა 42,200 სული, სიმონოვიჩი მართალი იყო როცა ამბობდა, რომ „შიშშილმა და ეამმა იმერეთის მცხოვრებთა რიცხვი გაანახევრეს“. იმავე 1811 წელს შიშშილმა ეწვია კახეთსაც, თუმც არა ისე ძლიერი, როგორც იმერეთს. ყოველივე ეს არა თუ აფერხებდა ხალხის გამრავლებას, არამედ კიდევ უფრო ამცირებდა მის რაოდენობას. მაგრამ ხალხის გამრავლება საქართველოში მეცხრამეტე საუკუნის პირველი ოცი წლის განმავლობაში დაბრკოლებული იყო იმიტომაც, რომ ამ ხანებში ხალხში ჩამოვარდა საერთო მოუსვენრობა, შიში და ძრწოლა, გამოწვეული ალბათ უცხო წესების შემოღებით და უცხო ზნე-ჩვეულებათა გავრცელებით, რაც სამუდამოთ ძირს უთხრიდა საუკუნეთა განმავლობაში არსებულ და შესისხლბორცებულ ზნე-ჩვეულებათა და საზოგადოებრივ წყობილებას. ასეთი ხანა არსად და არასოდეს არ ყოფილა კეთილსაყოფელი ხალხის კეთილდღეობისთვის. მაგრამ განელო დრომ და ხალხში თანდათან გაქრა ეს უიმედობა და შიში; იმავე დროს საზოგადოებრივი ცხოვრების ნივთიერ პირობებში მოხდა ღრმა ცვლილებანი თანამედროვე აღებ-მიცემობის და მრეწველობის განვითარების მეოხებით, რამაც თავისთავებთ გამოიწვია ხალხის გამრავლებაც.

მცხოვრებთა საერთო რიცხვი. ჩვენი გამოანგარიშებით, რომელიც დაწერილებით ქვევით მოგვყავს, მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში ქართლ-კახეთის და იმერეთ-გურია-სამეგრელოს მცხოვრებთა საერთო რაოდენობა დაახლოვებით უდრიდა 413,929 სულს:

ქართლ-კახეთი (1806 წ.).	168,929 სული *
იმერეთი (1810 წ.).	120,000 სული **)
გურია (1810 წ.).	25,000 სული
სამეგრელო (1804 წ.).	100,000 სული ***)

სულ 413,929 სული.

*) იხ. АКТЫ, т. III, стр. 714. ტექსტში მოყვანილი ციფრი 168,929 შემდგარია აშნაირათ: 1806 წლის აღწერით ქართლ-კახეთის, ბორჩალოს, კახაბის, პამბაკის და შამშადილოს გადაშდულ წოდებათა რიცხვი შეადგენდა სულ 153,572 სულს. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ, რაც უნდა დიდძალი ყოფილიყო ჩვენში თავისუფალ წოდებათა რაოდენობა, გადაშდულ წოდებებთან შედარებით 10% მეტი მინც აღარ უნდა ყოფილიყო. ეს შეადგენს 168,337 სულს.

**) ეს ციფრი ნაკლებია იმაზე, რომელსაც ბ. ვეკუცი იძლევა 1835 წლისთვის (იხ. Стат. Опис. Зап. Края, О. Еведного. С. П. Б. 1835 г.), რაც იმას მოასწავებს, რომ ამ ხნის განმავლობაში იმერეთის ხალხის რიცხვი შემცირდა. ტექსტში მოყვანილი ციფრი დამყარებულია იმაზე რომ ერთ მოსვენებაში (АКТЫ т. IV) ნათქვამია: იმერეთში არსებობს 40,000 ოჯახი, სამეგრელოში 12,000 და გურიაში 5,000. იმერეთისათვის 40,000 ოჯახი 1810 წელს ჩვენ გადაჭარბებული მოგვანია და ამიტომ ვღებულობთ თითოეულ ოჯახისთვის უმცირეს რაოდენობას, ე. ი. სამ სულს ოჯახზე. საინტერესოა აგრეთვე შემდეგი ცნობები: 1817 წ. დოუბას ცნობით იმერეთში იყო 12,730 სახლი, თითო სახლზე რომ 6 სული მივიღოთ, გამოვა 76,380 სული. ეს რიცხვი ძლიერ უახლოვდება იმას, რომელსაც იძლევა საფრანგეთის ელჩი თბილისში, ბ. გამბა, 1821 წლისთვის, სახელდობრ 80,793.

***) იხ. АКТЫ, т. IV стр. 952—3. იქ მოხსენებულია, რომ 1805 წ. სამეგრელოში მარტო მაშაკაცის რიცხვი უდრიდა 60,000 სულს, მაგრამ მეორე მხრით იგივე ცნობა გვეუბნება, რომ მაშინ სამეგრელოში ირიცხებოდა 12,000 ოჯახი. და თითოეულ ოჯახზე რომ უდიდესი ციფრი ავიღოთ, სახელდობრ 8 სული, გამოვა 96,000 სული. ანგარიშისათვის ჩვენ ვღებულობთ სამეგრელოსთვის მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში 100,000 სულს.

ეს რიცხვი სინამდვილესთან ახლო უნდა იყოს; რაც შეეხება შემდეგ ციფრებს, ისინი ბევრათ უფრო საეკონომი არიან:

ქარი და ბელაქარნი	90,000	სული მამ.	სქეს.
შირვანის სახანო (შემახა)	120,000	"	"
შექის სახანო (ნუხა)	75,000	"	"
ელისუის სასულტანო	60,000	"	"
ყარაბაღის სახანო	5,079	"	"
შურაგელის	2,773	"	"
სულ	372,852	ს.	მ. სქ.

თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ ზევით დასახელებულ რაიონებში უფრო მაჰმადიანები ცხოვრობენ, სადაც დედაკაცები მცხოვრებთა საერთო რაოდენობასთან შედარებით 80% შეადგენენ, გამოვა, რომ იქ კიდე 298,281 სული დედაკაცი ცხოვრობდა. ანუ სულ ერთათ მამაკაცებიანათ 671,133 სული. გარდა ამისა ბაქოში, ყუბაში და იმათ ახლო-მახლო მიდამოებში ცხოვრობდა 13,951 სული ორივე სქესისა *). მაშასადამე, დღევანდელი ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა რიცხვი, აბხაზეთის, დღესტანის, ახალციხის, ბათუმის და ყარსის ოლქებს გარდა, მეცხრამეტე საუკუნის დამდეგს დაახლოებით უდრიდა 1.099,013 სულს, 1835 წლიდან ამიერ-კავკასიის მცხოვრებლებზე ჩვენ გვაქვს უკვე უფრო მართალი და ამასთანავე უფრო დაწვრილებითი ცნობები. აი ცხრილი, რომელიც გვიჩვენებს ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა ზრდას მეცხრამეტე საუკუნის უკანასკნელ 65 წლის განმავლობაში **).

წელი	მცხოვრებთა რაოდენობა	ოთხკუთხედის ვერსზე რამდენი სული
1835 ***) .	1.550,000	—
1858 ****) .	2.705,395	14,52
1865 *****) .	3.115,164	16,30
1873 *****) .	3.521,203	—
1886 *****) .	4.684,773	22,23
1897 *****) .	5.461,911	95,91
1899 *****) .	5.578,587	26,84

*) Аяты, т. IV гл. 953.

***) ამ ცხრილში არ შედის შავი ზღვის გუბერნია წინანდელი შავი ზღვის პირის ოლქი, ვინაიდან ამიერ-კავკასიას იგი მხოლოდ ადმინისტრაციულათ ეკუთვნის.

****) О. Евещкий, Ст. опис. Закав. края.

*****) И. Стебникий, Стат. таблица Кавк. края.

*****) Сборник стат. свед. о Кавказе, т. I. 1869.

*****) Сборник свед. о Кавказе т. VII.

*****) Свод ст. дан. о насел. Закавк. края, извлеч. из пос. сп. 1886 г., Тиф., 1893.

*****) Кавкасский Кален. за 1899 г.

*****) Кавкасский Кален. за 1900 г.

მასწავლებელმა, ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა რიცხვი ერთ მილიონ და ასი ათასიდან მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისის მის დასასრულს ხუთ მილიონ ნახევარს გადასცილდა, ე. ი. გადიდა ხუთჯერ; პროცენტებით ეს ზრდა გამოიხატება 416,69%¹. რასაკვირველია ასეთი ზრდა არ მიეწერება მარტო ადგილობრივ მკვიდრთა ბუნებრივ გამრავლებას. ეს შესამჩნევი ზრდა აიხსნება აგრეთვე როგორც ახალი პროვინციების შემოერთებით, ისე უცხო ტომთა ჩამოსახლებით*) მაგ., სლავიანების, სომხების და სხ. ყოველ შემთხვევაში მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა რიცხვი, შემდეგ ხანებში შემოერთებულ პროვინციების მცხოვრებთა და ჩამოსახლებულთ გარდა, სამჯერ მაინც გადიდა, თუ მეტად არა, მაშინ როცა იმავე ხნის განმავლობაში მთელი დედამიწის მცხოვრებთა რიცხვი გადიდა მხოლოდ 2¹/₃-ჯერ. მოფიქვანოთ აქ კიდევ ერთი ცხრილი, რომელიც დაგვანახებებს ამიერ-კავკასიის თითოეულ გუბერნიის მცხოვრებთა რაოდენობას ცალ-ცალკე 1899 წელს, თითოეული მათგანის სიერცის, სიმჭიდროების და მცხოვრებთა საერთო რაოდენობაში მონაწირობის ჩვენებით.

სახელი გუბერნიების	სიერცე ოთხკუთხ. ვერსებათ	მცხოვრებთა რაოდენობა	სიმჭიდრო- ბა ოთხკ- ვერს.	% მონაწი- ლეობა საერ- თო რიცხ.
ქუთაისის .	31.789,37	1.099,056	34,57	19,70
თბილისის .	34.828,12	984,613	28,27	17,65
განჯის .	37.963,73	887,425	23,37	15,91
ერევნის .	22.829,02	832,682	36,31	14,93
ბაქოს .	34.353,62	800,826	23,31	14,35
დაღესტნის .	25.787, 7	589,809	22,87	10,57
ყარსის .	16.630,71	302,008	18,76	5,41
ზაქათალ. ოლქ.	3.507,24	82,168	23,43	1,48
ს უ ლ . .	207.789,51	5.578,587	26,84	100,00

ამნაირათ მცხოვრებთა რაოდენობით დღეს ქუთაისის და თბილისის გუბერნიებს პირველი ადგილი უჭირავთ, იმათი მცხოვრებნი შეადგენენ 37,35% მთელი ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო რაოდენობისას; სიმჭიდროებით კი პირველი ალავი ერევნის გუბერნიას უჭირავს, 36,31 კაცი თითო ოთხკ. ვერსზე, შემდეგ ქუთაისისას, 34,57 კაცი თითო ოთხკ. ვერსზე. ყველაზე უფრო მეტხრათ დასახლებულია ყარსის გუბერნია, ე. ი. 18,76 კაცი ოთხ-კუთხ ვერსზე.

მცხოვრებთა რაოდენობის მოძრაობა ამიერ-კავკასიის შემთავრეს ერებში. ჩვენ ვიცით, რომ მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში

*) თუმც ისიც უნდა ითქვას, რომ ამიერ-კავკასიიდანაც მრავალი მკვიდრი გადასახლდა ოსმალეთში ანავე ხნის განმავლობაში.

ქართველი ხალხის რიცხვი დაახლოებით უდრიდა 380,000 სულს. დანარჩენ ერთა შესახებ ამ ხანებისთვის ჩვენ არაერთი სარწმუნო ცნობა არა გვაქვს. მხოლოდ 1835 წლიდან შეგვიძლია გავითვალისწინოთ მცხოვრებთა მოძრაობა ამიერ-კავკასიის უმთავრეს ერებში, რასაც შემდეგი ცხრილი წარმოგვიდგენს:

წლები	საერთო რიცხვი	რუსები	ქართველები	სომხები	თათრები	ლეკები
1835 .	1.550,000	—	432,000	370,000	—	320,000
1865 .	3.115,164	67,529	852,319	561,734	977,191	—
1886 .	4.684,773	122.257	1.261,701	939,131	1.139,659	588,733

აიჟილევ ცხრილი, რომელიც გვიჩვენებს ხუთ უმთავრეს ერების მცხოვრებთა საერთო რიცხვში მონაწილეობას იმავე წლებში ‰-ით.

წლები	ქართველები	სომხები	რუსები	თათრები	ლეკები
1835 .	27,87	23,87	—	—	20,64
1865 .	27,88	18,03	2,17	31,36	—
1886 .	26,96	20,05	2,60	24,32	12,57

ამნაირათ თუმცა თითოეული დასახლებული ხალხის რიცხვსაბსოლიუტურათ უმატია, მაგრამ შედარებით მცხოვრებთა საერთო რაოდენობის ზრდასთან უკლია, გარდა რუსებისა, რომელთაც მომატებია მცირეოდენი პროცენტი, ე. ი. 0,43‰. ყველაზე უფრო უკლია ამ მხრით ლეკებს: 1835 წელს ისინი შეადგენდნენ 20,64‰ ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო რიცხვისას და 1886 წელს კი მხოლოდ 12,57‰, მაშასადამე დაუკლიათ 8,07‰; თათრებს დაუკლიათ (31,36—24,32) 7,04‰, სომხებს (23,87—20,05) 3,82‰, ყველაზე ცოტა დაუკლია ქართველებს (27,87—26,92) 0,91‰. ზევით დასახელებულ ერთა ზრდა პროცენტებათ ასე გამოიხატება:

ქართველები 51 წ. განმრავლ.—	192,06‰	წლიური მატ.	3,76‰
სომხები .	153,81	" "	3,01
ლეკები . .	"	"	1,64
რუსები 21 წლ. განმავლობაში—	81,04	"	3,86
თათრები	"	"	0,79

აქედან ჩვენ ვხედავთ, რომ ყველაზე უფრო უმატია ქართველ ხალხს ე. ი. 192,06‰. იგი გამრავლებულა 51 წლის განმავლობაში თითქმის სამჯერ (2,9), ორთა შუა რიცხვით ყოველ წლივ მას უმატია 3,76‰, ამათ მოსდევნენ სომხები, რომელთაც უმატიათ იმავე ხნის განმავლობაში 153,81‰, ყოველ წლივ 3,01‰-ყველაზე ნაკლებათ უმატია თათრებს, 21 წლის განმავლობაში მხოლოდ 16,62‰.

ყოველ წლივ 0,79%/ც. რუსებს უმატიათ ქართველებზე ცოტა მეტი, 21 წლის განმავლობაში 81,04%/ც, ყოველ წლივ 3,86%/ც. მაგრამ იმათი მატების ასეთი დიდი პროცენტი მიეწერება რუსების ახალ ელემენტების ჩამოსახლებას, იმიგრაციას ამიერ-კავკასიაში. ესევე უნდა ითქვას სომხებზედაც, რომელთა დენა ოსმალეთიდან და სპარსეთიდან ამიერ-კავკასიაში თანდათან მატულობს. მეორე მხრით თუ თათრების და ლეკების რიცხვს გაცილებით ნაკლებათ უმატია (ყოველ წლივი მატება პირველებისა 0,79%/ც, მეორეთა 1,64%/ც) ეს აიხსნება იმით, რომ ისინი ვერ შეეგუენ რუსეთის მთავრობას და ამის გამო იმათი რამდენიმე ნაწილი გადასახლდა ოსმალეთში.

პირველი ადგილი ამიერ-კავკასიაში დასახლებულ ხალხთა შორის ქართველებს უჭირავთ; ისინი შეადგენენ დაახლოებით 27%/ც ამიერ-კავკასიის საერთო მცხოვრებლებისას. ქართველი ხალხი დასახლებულია განსაკუთრებით ორ კუბერნიაში: თბილისის და ქუთაისის, პირველში იგი შეადგენს 49,08%/ც და ჰეორეში 89,02%/ც საერთო მცხოვრებთა რიცხვისას*). ამნაირათ ქართველი ხალხის რიცხვით ქუთაისის კუბერნიას პირველი ადგილი უჭირავს. აქ უნდა აღვნიშნოთ ერთი ფაქტი, რომელსაც ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა სტატისტიკური მასალის შესწავლა აშკარათ ყოფს: ჩვენ ვამბობთ ქართველ მთიელებზე. ქართველი მთიელები იყვენ:

	1835 წ.	1886 წ.	მეტი°/°	ნაკლები°/°
ფშავნი	5,180 სული	9,155 ს.	76,54	—
ხევის	6.200 "	6,560 "	5,48	—
თუშნი	6,120 "	5,624 "	—	8,10
სულ	17,500	21,339 "	21,93	—

მაშასადამე, თუშ-ფშავ- ხევისურთ 51 წლის განმავლობაში მოუმატიათ მხოლოთ 21,93%/ც, წლიურათ 0,43%/ც; კერძოთ თუშების რიცხვს ამ ხნის განმავლობაში მოკლებია 496 სული, ე. ი. 8,10%/ც. მაგრამ ბევრათ უფრო სამწუხარო მდგომარეობაში სვანეთი იმყოფება: 1835 წელს იქ ითვლებოდა 30,000 სული, 1886 წელს კი მხოლოთ 14,035, ე. ი. 51 წლის განმავლობაში მოკლებულია 15,465 მცხოვრებთ ანუ 53,21%/ც. აქედან ცხადათ ჩანს, რომ ქართველი ხალხის ზრდაში ქართველ მთიელთ თითქმის არავითარი მონაწილეობა არ მიუღიათ.

1886 წლის შემდეგ ჩვენ არა გვაქვს ისეთი სტატისტიკა, რომელიც ამიერ-კავკასიის ერთა რაოდენობას განსაზღვრავდეს. და თუ ჩვენ მაინცა და მაინც მოვისურვებთ ქართველი ხალხის რაოდენობის განსაზღვრას 1899 წელს, ამისთვის ჩვენ ორი საშუალება გვაქვს: პირველათ ქართველი ხალხის წლიური მატებები და მეორეთ მისი მონაწილეობა ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო

*) ასე იყო 1886 წელს იბ. Свод. ст. дян. о насел. Закав. края, Тифлис. 1893 г. როგორ შეიცვალა შენდევში ეს განწყობილება, ამის შესახებ ცნობები არა გვაქვს.

რაოდენი ბაში. როგორც ვიცი, ქართველების საერთო რიცხვი 1886 წელს იყო 1.261,701; თუ მივიღებთ, რომ ქართველი ხალხის წლიური მატება 1,5% მაინც იქნება (1886 წლამდის ქართველების წლიური მატება 3,76% იყო), 13 წლის განმავლობაში მას უნდა მომატებოდა დაახლოებით 250,000 სული, რომელიც უნდა მიემატოს 1.261,701 გამოვა 1899 წლისთვის ქართველების რიცხვი 1.511,701. თუ მეორე მხრით მივიღებთ, რომ ქართველები შეადგენენ მთელ ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა 27,57% *) და ავიღებთ 1899 წლის ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა მთელ რიცხვს, მივიღებთ 1.538,017, ე. ი. ციფრს, რომელიც ძლიერ უახლოვდება პირველი გამოანგარიშებით მიღებულს. ამნაირათ ქართველი ხალხის რიცხვი უნდა უდრიდეს ამ ეპოქით დაახლოვებით $\left(\frac{1.511,701+1.538,017}{2}\right)$ ანუ

1.524,859 სულს. მაშასადამე ქართველი ხალხის რიცხვი მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში ოთხჯერ მეტი გამზდარა, მოუმატია 301,58%, რაც მეტათ იშვიათი მოუღენაა ხალხთა გამრავლების ისტორიაში. მაგ. ევროპის მცხოვრებთა რიცხვი იმავე ხნის განმავლობაში ძლივს ორჯელ მეტი გახდა. კერძოთ, ბელგიის ხალხმა, რომელიც გამრავლების მხრით ყველაზე წინ დგას ევროპაში, 59 წლის განმავლობაში (1831—1890) მხოლოთ 60% მოიმატა. მიუხედავათ ამისა, როგორც საქართველო ისე კიდევ უფრო მთელი ამიერ-კავკასია ევროპასთან შედარებით ძლიერ მეჩხრათ არის დასახლებული: თითოეულ ოთხკუთხედ კილომეტრზე (კალომეტრი ვერსზე ცოტა ნაკლებია) ამიერ-კავკასიაში მოდის 24 კაცი, მაშინ როცა ევროპაში შუათანა რიცხვით იმავე სივრცეზე 115 კაცი ცხოვრობს.

ქალაქების მცხოვრებთა თა მოძრაობა. განვიხილოთ ახლა ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა მოძრაობა საზოგადოთ და კერძოთ უმთავრეს ქალაქებში. ახალი დროის ერთ უმთავრეს დამახასიათებელ მოვლენას შეადგენს ქალაქების მცხოვრებთა მომეტებული ზრდა სოფლის მცხოვრებთა ზრდასთან შედარებით. რას წარმოადგენენ ამ მხრით ამიერ-კავკასიის ქალაქები? მეცხრამეტე საუკუნის დამდეგს ამიერ-კავკასიაში ჩვენ ეხედავთ ცოტაოდენი განსხვავებით იმავე ქალაქებს, რომლებიც დღესაც არსებობენ. უმთავრესი იმათგანი არიან: თბილისი, ბაქო, განჯა, ქუთაისი, ბათუმი, ერევანი, ალექსანდროპოლი, ნუხა, შემახა, ახალციხე, სიღნაღი, თელავი, გორი და სხვ. მაგრამ ამათი მომეტებული ნაწილი მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში მხოლოთ ქალაქის სახელს ატარებდა. მაშინდელი ქალაქები მოკლებული იყვენ არა თუ მრეწველობას, არამედ უმეტეს შემთხვევაში აღებ-მიცემობასაც. ქალაქის ცხოვრება დიდით არაფრით განსხვავდებოდა სოფლის ცხოვრებისაგან. სამწუხაროთ, ამიერ-კავკასიის ქალაქების ისტორია ჯერ კიდევ ნამდვილი terra incognita არის სრულიად უცნობი საგანი: ჩვენ არა თუ არ ვიცი იმათი საზოგადოებრივი დაწყობილება, არამედ მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრამდის არა გვაქვს ცოტათ თუ მეერათ სარწმუნო ცნობები იმათ მცხოვრებთა რაოდენობაზე. ვიცით მხოლოთ, რომ მეცხრამეტე საუკუნის დამდეგს ითვლებოდა:

*) $\left(\frac{27,87+27,88+26,96}{3}\right)=27,57\%$

თბილისში (1803 წ.) . . .	20,000 *) სული
ბაქოში (1809 წ.)	5,007 **) "
განჯაში (1804 წ.) .	4,939 ***) "

ამას გარდა გადამხდელ წოდებათა რიცხვი იყო 1806 წელს ****):

თელავში	1,258 სული
სიღნაღში	1,346 "
ვორში .	1,144 "
ანანაურში .	308 "

მხოლოდ 1835 წლიდან შეგვიძლია ცოტათ თუ ბევრათ უფრო დაახლოვებით გავითვალისწინოთ ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა მოძრაობა. აი ცხრილი ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა მოძრაობისა, დაყოფილი გუბერნიებათ.

გუბერნიების სახელები	წ ლ ე ბ ი			
	1835	1865	1896	1897
თბილისის ****)	42,370	107,775	131,183	218,242
ქუთაისის *****)	15,800	29,305	52,626	88,500
ბაქოსი .	—	97,808	139,652	168,566
ერევნის	—	45,728	57,594	83,332
განჯის *****) .	—	—	72,994	83,557
დაღესტნის . .	—	24,483	20,599	33,035
ყარსის *****) .	—	—	8,825	25,983
სულ . .	—	305,099	483,473	701,215

*) Акты, etc; т. II, стр. 1046. ჩვენ აქ მოგვყავს ეს ციფრი, თუმცა იგი საეკვოთ მიგვანბნა, და აი რათა: 1806 წლის აღწერით თბილისში გადამხდელ წოდებათა რიცხვი შეადგენდა სულ 10,324 (Акты. т. III, стр. 714). ამათში ხელოსნები და ვაჭრები 3921, დანარჩენი სხვადასხვა კატეგორიის გლეხები. 1811 წლის აღწერით ამავე წოდებათა რიცხვი თბილისში კიდევ ნაკლებია ნაჩვენები, სახელდობრ 8137 სული (Акты, т. V, стр. 199). ასეა თუ ისე, ია კი აშკარაა, რომ თავისუფალ წოდებათა რიცხვი არას შემთხვევაში იმდენი არ იქნებოდა, რაც გადამხდელთა, და სწორეთ ამიტომ ტექსტში მოყვანილ ციფრს 1806 წლისთვის ჩვენ გადაკარბებულად ვთვლით.

**) Акты. etc. т. IV, გვ. 81—2.

***) Акты, etc, т. II, გვ. 599—600.

****) Ibid. т. III, გვ. 714,

*****) 1886 წლამდე განჯით, ამას შემდეგ ზაქათალით.

*****) 1865 წლიდან სოხუმით და 1886 წლიდან ბათოშის ოლქით.

*****) განჯის გუბერნია ცალკე გამოიყო მხოლოდ 1868 წ. (19 თებერვალს); იგი შედგენილი იქნა თბილისისა და ბაქოს გუბერნიების ნაწილებსაგან.

*****) ყარსის გუბერნია შემოუერთდა ამიერ-კავკასიის მხოლოდ 1878 წელს.

ეს ცხრილი აი რას გვეუბნება: უკანასკნელი 32 წლის განმავლობაში (1865—1897) ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა რიცხვი 305,099 სულიდან ავიდა 701,215 სულამდე, ე. ი. გადიდა 129,72%⁰; მაშინ როცა იმავე ხნის განმავლობაში ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო რიცხვი 3.115,164 ავიდა 5.461,911, ე. ი. მოიმატა 75,33%⁰. მაშასადამე ქალაქების ასეთი ზრდა იქიდან აიხსნება, რომ ამ უკანასკნელ ხანებში სოფლის ხალხი სულ უფრო-და-უფრო ეტანება ქალაქებს. რომ კიდევ უფრო ნათლათ წარმოვიდგინოთ ჩვენი ქალაქების მცხოვრებთა. მატება, ამათი პროცენტული ზრდა შევუფარდოთ მცხოვრებთა საერთო ზრდას:

1865—1897 წლებში ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთ უმატიათ 75,33%⁰, ამასთანავე:

1865—1886 წ. მოუმატიათ 50,38%⁰; წლიურათ 2,44%⁰.

1886—1897 წ. „ 16,59%⁰; წლიურათ 1,50%⁰.

ამავე ხანებში ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთ უმატიათ 129,72%⁰, ამასთანავე:

1865—1886 წ. მოუმატიათ 57,05%⁰; წლიურათ 2,17%⁰.

1886—1897 წ. მოუმატიათ 45,40%⁰; წლიურათ 4,12%⁰.

ამნაირათ, 1865—1886 წლებში ქალაქების მცხოვრებთა რიცხვს მოუმატიათ 6,87%⁰ მეტი და 1886—1897 წლებში კი 28,81%⁰ მეტი, ვინემ მცხოვრებთა საერთო რიცხვს ამავე ხანებში. ევროპის რუსეთის ქალაქებთან შედარებით ამიერ-კავკასიის ქალაქებს უმატიათ 26,70%⁰ მეტი, რადგანაც იქ 1885—1897 წ., ე. ი. 12 წლის განმავლობაში ქალაქების მცხოვრებთა რიცხს მოუმატიათ მხოლოდ 18,7%⁰ *). ეს ამბავი აშკარათ მოწმობს იმას, რომ ცხოვრება ჩვენ ქალაქებში, მეტადრე ამ უკანასკნელ ხანებში, მომეტებული სიჩქარით იზრდება და ფართო სარბიელს ლეულობს. ამასვე გვიმტკიცებს აგრეთვე ქალაქების მცხოვრებთა პროცენტული მონაწილეობა ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო რაოდენობაში უკანასკნელ 32 წ. განმავლობაში. ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა რაოდენობა შეადგენდა მცხოვრებთა საერთო რიცხვთან შედარებით:

1865 წელს	9,47% ⁰
1886 „	10,32 „
1897 „	12,83 „

მაშასადამე ქალაქების მცხოვრებთა რაოდენობას ამიერ-კავკასიაში უმატიათ როგორც აბსოლიუტურათ, ისე შედარებითაც: 1865 წელს იმათი რიცხვი შეადგენდა 9,47%⁰ მცხოვრებთა საერთო რიცხვისას, 1897 წელს კი 12,83%⁰, ანუ 3,36%⁰ მეტს. ამ მხრით ამიერ-კავკასიამ თითქმის გაუსწრო ევროპის რუსეთს, სადაც 1897 წელს ქალაქების მცხოვრებნი შეადგენდნენ 12,5%⁰ მცხოვრებთა საერთო რიცხვისას.

*) გაზ. „Русск. Ведомости“. 1898 г. № 60.

ახლა გავსინჯოთ ქალაქების მცხოვრებთა მოძრაობა კერძოთ, ე. ი. ზოგერთ უმთავრეს ქალაქებში:

ქალაქების სახელები	წ ლ ე ბ ი			
	1835	1865	1886	1897
თბილისი .	25,290*)	67,770	78,445**)	160,645
ბაქო .	—	14,715	86,611	112,253
განჯა .	16,200	15,081	20,294	33,090.
ქუთაისი .	2,000	11,807***)	22,643	32,492
ერევანი .	—	14,070	14,738	29,033
ბათომი .	—	—	14,803	28,512
ალექსანდრ.	—	16,814	24,230	32,018
ახალციხე .	13,000	11,617	16,116	15,387
ნუხა .	—	—	25,899	24,811
შემახა .	—	—	22,139	20,008
შუშა .	—	—	26,805	25,656
ყუბა .	—	—	13,917	15,346
ყარსი .	—	—	3,939	20,891
ფოთი . . .	—	1,039	4,709	7,666
სოხუმი ***)	—	1,612	412	7,809

*) О. Евещий, стат. Оп. etc, გვ. 145.

***) ეს რიცხვი მიღებულია 1886 წლის აღწერით, მაგრამ იგი მართალი არ არის, რადგანაც ჯერ კიდევ 1876 წელს თბილისის მცხოვრებთა რიცხვი აღიოდა ჯარებით, შევირდებით და ტუსაღებით 104,024 სულამდის. მეორე მხრით 1891 წელს თბილისში უკვე 145,731 მცხოვრებნი იყო, რაც კიდევ უფრო ამტყუნებს 1886 წლის ცნობას.

***) Сбор. стат. свед. о Кавказе, т. 1, 1869 г. ამ წყაროში ქუთაისზე მოყვანილია ორგვარი ცნობა: ერთი ამბობს, რომ 1864 წ. ქუთაისში ცხოვრობდა 4340 სული, ხოლო თუ მეორეზე დავემყარებით 1865 წელს ქუთაისში 11,807 სული მცხოვრები იყო. ჩვენ ვღებულობთ ამ უკანასკნელ რიცხვს.

****) საინტერესოა პატარა ქალაქების ზრდაც:

სახელები	წ ლ ე ბ ი			
	1835	1865	1886	1897
გორი .	3,000	5,054	7,243	10,457
თელავი .	2,680	7,240	11,214	11,810
სიღნაღი .	3,500	9,687	10,604	8,998
დუშეთი .	1,700	2,525	2,027	2,456
ახალქალაქი .	—	2,260	4,303	5,443
ოზურგეთი . .	300	700	1,472	4,694

ამ ცხრილიდან ჩვენ ვხედავთ, რომ ოცდა-ათი წლის წინეთ ამიერ-კავკასიაში ერთი ქალაქი არ იყო ასი ათასი მცხოვრებით, დღეს კი ასეთი ქალაქი ორია: თბილისი და ბაქო. სამოცდა ორი წლის განმავლობაში (1835—1897) თბილისში მცხოვრებნი ექვსჯერ გამრავლდნენ, ე. ი. მოიმატეს 535,21%, ბაქოს ზრდა კიდევ უფრო განსაკვირებელია: ოცდა-თორმეტი წლის განმავლობაში (1865—1897) იგი გადიდა 7,1/3-ჯერ, ე. ი. მოიმატა 664,2%, არა ნაკლებ თვალსაჩინოა ქუთაისის ზრდაც. მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისის ის უფრო სოფელი იყო, ვინემ ქალაქი. 1835 წელს იქ 2,000 სული ძლივს ითვლებოდა, 1897 წელს კი ეს რიცხვი ავიდა 32,472, ე. ი. 16-ჯერ მეტი გახდა; მაშასადამე, 62 წლის განმავლობაში მოიმატა 1524,6%. შესანიშნავია აგრეთვე ერევნის და ბათუმის ზრდა. პირველმა თერთმეტი წლის განმავლობაში (1886—1897) მოიმატა 97%, მეორემ იმავე ხანებში 92,61%, ანუ თითქმის ორჯერ მეტი გახდნენ. მეტი ყურადღების ღირსია ყარსი. 1886 წ. იქ მხოლოდ 3,939 მცხოვრები იყო, თერთმეტ წელს შემდეგ, ე. ი. 1897 წელს 20,891, ე. ი. მეტი 430% *). რა თქმა უნდა, ყველა ქალაქები არ იზრდებიან ასეთი სიჩქარით, მაგ., განჯამ 62 წლის განმავლობაში მხოლოდ 104,2% მოიმატა. მეორე მხრით არიან ისეთი ქალაქებიც, რომლებშიაც მცხოვრებთა რიცხვი ამ უკანასკნელ ხანებში შესამჩნევად კლებულობს, ასეთია მაგ., ნუხა, შემახა, შუშა და ახალციხე. უკანასკნელი 11 წლის განმავლობაში (1886—1897) პირველმა იკლო 4,18%, მეორემ 9,6%, მესამემ 4,29% და მეოთხემ 4,5%.

ამ განხილვისაგან ჩვენ ის დასკვნა უნდა გამოვიყვანოთ, რომ საზოგადოთ უფრო იზრდებიან და მატულობენ დასავლეთ ამიერ-კავკასიის ქალაქები, ე. ი. ისინი, რომლებიც გაშენებულია საქართველოში. ამ დასკვნამდის მიეყვარათ იმ გარემოებასაც, რომ ყველა ელემენტებთან შედარებით ქართველების რიცხვი უფრო მატულობს ქალაქებში. სამწუხაროთ ამ საგნის შესახებ მხოლოდ თბილისზე გვაქვს უფრო დაწვრილებით ცნობები.

თბილისში იყენენ:

	1835 წ.	1865 წ.	1876 წ.	1891 წ.
რუსები . .	--	12,462	19,574	36,113
ქართველები .	4,217	14,878	21,623	38,357
სომხები	18,820 **)	28,488	37,308	55,553

მაშასადამე, მცხოვრებთა საერთო რიცხვთან შედარებით შეადგენდნენ:

	1835 წ.	1865 წ.	1876 წ.	1891 წ.
რუსები . .	—	18,30%	21,85%	24,78%
ქართველები	16,67%	21,85 „	24,14 „	26,32 „
სომხები	74,41 „	41,85 „	41,64 „	38,12 „

*) ცხადია, რომ ყარსის ასეთი გასათვარი ზრდა ჯარების გამრავლებას უნდა მიუწეროს თორემ სხვა მხრით ეს ყოველად შეუძლებელი იქნებოდა ისეთი მიყრდნეული ადგილისთვის, როგორც ყარსია, რომელიც არ არის არც სააღმშენებლო და არც სამრეწველო პუნქტი.

**) 1835 წლის ცნობები ჩვენ ამოღებული გვაქვს ბ. ევეციის წიგნიდან. დიუბუას ცნობებით კი 1834 წელს თბილისში 17,834 სომეხი იყო.

აქედან ჩვენ ვხედავთ, რომ თბილისის ზრდაში ყველაზე დიდი მონაწილეობა ქართველ ხალხს მიუღია: თბილისში 1835 წელს 4,217 ქართველი მცხოვრები იყო, ხოლო 1891 წელს კი 38,357, ე. ი. 56 წლის განმავლობაში ქართველების რიცხვს თბილისში მოუმატია 809,58%, მაშინ როცა ამავე ხნის განმავლობაში სომხებს მოუმატრიათ მხოლოდ 195,18%, ე. ი. ქართველებზე 614,40% ნაკლები. იმავე დროს ქართველების პროცენტული მონაწილეობაც თბილისში თანდათან მატულობს: 1835 წელს ქართველები შეადგენდნენ 16,67%, თბილისის მცხოვრებთა საერთო რიცხვისას, 1891 წელს კი 26,32%; მაშინ როცა სომხები 74,41% 1835 წელს, ჩამოვიდნენ 38,12% 1891 წელს, ე. ი. ქართველების პროცენტული მონაწილეობა თბილისში გადიდდა შედარებით 9,65%, მაშინ როცა სომხებმა შედარებით დანარჩენ ელემენტებთან იკლეს 36,29%. თუ ეს ასე მოხდა თბილისში, სადაც ქართველების გამრავლება თავიდანვე ცუდ პირობებში იყო ჩაყენებული, რადგანაც უცხო ელემენტები მას ყველაზე უფრო ეტანებოდნენ და დღესაც ეტანებიან*), ადვილი წარმოსადგენია, რომ საქართველოს დანარჩენ ქალაქების ზრდაში თითქმის მხოლოდ ქართველობა ღებულობდა და იღებს მონაწილეობას. მაშასადამე რამდენათ წინა საუკუნოებში ქართველობა გაურბოდა ქალაქებს**), ვაჭრობა—აღებ-მიცემობას და მრეწველობას, იმდენათ მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში იგი სულ უფრო-და-უფრო დაეწაფა ქალაქებში ცხოვრებას, იწყო გზის გაკაფვა თანამედროვე სააღებ-მიცემო და სამრეწველო სარბიელზე, შეაღო განათლების კარი და იქ საპატიო ადგილი დაიჭირა ამიერ-კავკასიაში დასახლებულ ერთა შორის.

მცხოვრებთა დანაწილება წოდებრივ ურთიერთობათა მიხედვით. ქვეყნის ეკონომიური მდგომარეობის დასახასიათებლათ დიდი მნიშვნელობა აქვს მცხოვრებთა წოდებრივით დაყოფას. მართალია, ძველი წოდებრივი ურთიერთობანი, რომელთა საფუძველს შეადგენდა ფეოდალურ-ბატონყმური წეს-წყობილება, თანდათან ჰქრებიან და ცხოვრებაში ყოველგვარ რეალურ მნიშვნელობას ჰკარგავენ, მაგრამ იმათი გავლენა ჯერ კიდევ საგრძნობელია. ამიტომ ჩვენ არ შევიძლია ეს მხარე სრულიად უყურადღებოთ დავტოვოთ. სამწუხაროდ უნდა აღვნიშნოთ ის გარემოება, რომ ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა წოდებრივ მოძრაობაზე მეტათ ღარიბი მასალა გვაქვს, და სანამ 1897 წლის ერთი დღის აღწერის დაწვრილებითი ცნობები არ გამოქვეყნდება, ამ მოძრაობაზე ჩვენ სრულ წარმოდგენას ვერ შევადგენთ. დღეს-დღეობით ჩვენ უნდა დავკმაყოფილდეთ ერთი მხრით მით, რასაც იძლევა ამ საგნის შესახებ 1886 წლის ცნობები საერთოთ ამიერ-კავკასიის შესახებ, და მეორე მხრით მით,

*) სომხებს გარდა უცხო ელემენტების რიცხვმა თბილისში 15 წლის განმავლობაში (1876—1891 წ.) 123% მოიმატა.

**) ჩვენ ვიცით, რომ 1835 წელს თბილისში 4,217 ქართველი იყო (16,67% საერთო რიცხვისა), მეცხრამეტე საუკუნის პირველ წლებში კი ბევრათ ამაზე ნაკლები იყო ქართველების რიცხვი. რაც შეეხება დანარჩენ ქალაქებს მაგ. ახალციხეს, გორს, იმათში თითქმის სულ სომხობა იყო (იხ. Dubois de-montpereux. Voyage autouz du Caucaset. 11, p. 263), და შემდეგ რაც შეეხება ქუთაისს მეოცე წლებში იქ 1,600 მცხოვრები ძლივს იყო, ამათში 800 მარტო ებრაელი იყო, შემდეგ სომხობა, და მხოლოდ სულ მცირე ნაწილი ინგრობა. (Camba. Voyage, etc. 1, p. 170).

რასაც ეპოულობთ მესამოცე წლებიდან კერძოთ თბილისის და ქუთაისის გუბერნიების შესახებ.

1886 წელს ამიერ-კავკასიაში ირიცხებოდა *):

I. თავად-აზნაურობა 135,791 სული, ანუ 2,89%/₀, ამათში

თავადები 17,766 სული

აზნაურები 70,888 „

ბეგები, ალალარები
და მელიქები **) 47,137 „

II. ყველა სარწმუნოების სამღვდლოება—50,672 სული; ანუ 1,12%/₀.

III. საპატოო მოქალაქენი, ვაქრები და ხელოსნები ერთათ—369,353 სული;
ანუ 7,87%/₀.

IV. ყველა კატეგორიის გლეხაკობა—3.954,774***) სული; ანუ 84,09%/₀.

ამათში 1) სახელმწიფო გლეხები:

ა) სახაზინო მიწაზე 2.098,496

ბ) მებატონეთა მიწაზე ****) 752,971

სულ 2.852,467

2) მესაკუთრენი 363,106

3) დროებით ვალდებულნი 75,457

4) ხიზნები 48,997

5) უცხოელნი 7,805 სული; ანუ 0,10%/₀.

*) Свод Стат. данных о нас. Зак. края. არ შეგვიძლია აქ კიდევ არ აღვნიშნოთ ამ წყაროს შეცდომები წოდებათა რაოდენობის აღწერის მხრითაც. მაგალითათ, თუ 1886 წელს ყველა წოდებათა საერთო რიცხვს ავიღებთ, გამოვა, რომ ეს რიცხვი ნაკლებია ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო რიცხვთან შედარებით. ჩვენ ვიცი, საიდან არის წარმომდგარი ეს უთანხმოება, საქმე ის არის, რომ ამ წყაროში სრულებით ნაჩვენები არ არის, თუ რამდენი დროებით ვალდებულნი გლეხი ირიცხებოდა 1886 წელს თბილისის გუბერნიის გორის, ახალქალაქის და სიღნაღის მაზრებში და ქუთაისის გუბერნიის შორაპნის, რაჭის, სენაკის, ზუგდიდის და ოზურგეთის მაზრებში.

**) ბეგი თათრულად ნიშნავს მბრძანებელს, ალალარი ბატონს, მელიქი არაბულათ—მელობელს.

***) ნამდვილათ კი გლეხ-კაცობის რიცხვი ამიერ-კავკასიაში აღნიშნულ წელს ამაზე მეტი უნდა ყოფილიყო.

****) არ შეგვიძლია აქ მკითხველის ყურადღება არ მივაქციოთ იმ სახელმწიფო გლეხების ბედს, რომელნიც დასახლებული არიან მებატონეთა მიწაზე (на владениях ескимъ земли). ისინი ცხოვრობენ განსაკუთრებით იმ პროვინციებში, რომელნიც მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისს სპარსეთის და ოსმალეთის სამფლობელოს შეადგენდნენ, გარდა ბორჩალოს მაზრისა, რომელიც ქართლ-კახეთის სამეფოს ეკუთვნოდა. ეს პროვინციები, ე. ი. დღევანდელი ბაქოს, ერევნის და განჯის გუბერნიები და რამდენიმე ნაწილი თბილისის და ქუთაისის გუბერნიებისაც, დასახლებული იყვნენ თათრებით და სომხებით. ცნობილია, რომ არც თათრებში და არც სომხებში არ განვითარებულა ის წეს-წყობილება, რომელსაც ბატონ-ყმობა ანუ ფეოდალიზმი ეწოდება. დაპყრობილი მიწა იმამის განკარგულების ქვეშ იყო. სოფლის მცხოვრებთ, მიწის მომუშავეთ, განსა ზღვრული გადასახადი, ხარკი ჰქონდათ დადებული ხაზინის სასარგებლოთ. თითოეულ პროვინციას განაგებდა და მართავდა პირდაპირ იმამისაგან დაყენებული პირი

თუ ახლა ამიერ-კავკასიის წოდებათა პროცენტულ ურთიერთობას შევადარებთ მთელი რუსეთისას, დავინახავთ, რომ რუსეთში 1870 წელს მცხოვრებთა საერთო რიცხვთან შედარებით შეადგენდა:

თავად-აზნაურობა	1, 2%
სამღვდელოება . .	0, 9 "
ქალაქის წოდებანი	9, 2 "
სოფლის წოდებანი	81, 5 "
უცხოელნი	0,25 "

მაშასადამე რუსეთთან შედარებით ამიერ-კავკასიაში თავად-აზნაურობა მეტია 1,69%, სამღვდელოება—0,22%, სოფლის წოდებანი—2,59%, სამაგიეროთ ქალაქის წოდებანი და უცხოელნი ნაკლებია: პირველი 2,67% და მეორენი 0,11%. ეს იყო მეოთხმოცე წლებში.

განვიხილოთ ახლა ამ მხრით კერძოთ თბილისის და ქუთაისის გუბერნიები, რამდენათაც ეს შესაძლებელი იქნება არსებული მასალის საშუალებით.

თბილისის და ქუთაისის გუბერნიები 1859—1861 წ.წ.

გუბერნ. სახელები	თავად-აზნაურობა	სამღვდელოება	მოქალაქენი	გ ლ ე ხ ე ბ ი					
				სახელმწიფო		საეკლესიო		საბატონო	
				კომლი	სული	კომლი	სული	კომლი	სული
თბილისის	21538	8993	25535	—	342400	8305	55399	17281*)	122247
ქუთაისის	23524	—	—	15030	117001	6209	46481	24524	181387
სულ . .	45062	8993	25535	15030	459401	14514	101880	41805	303634

*) ბ. ალ. ფრონელის ცნობებით („ივერია“ № 250 1899 წ.) 1864 წელს იყო 14,230 კომლი საბატონო გლეხი. ბ-ნი ფრონელი არ ანახელებს წყაროს; ჩვენი ცნობები კი ამოღებულია „Сборник стат. свед.“ о Кав. т. I“.

სახელმწიფო მოხელე, რომელიც ამისთვის ხაზინიდან უკამაგირს არ ღებულობდა: მისთვის გადაკვეთილი იყო პროვინციის გადასახადის ერთი ნაწილი, რომელსაც იგი პირდაპირ მცხოვრებთაგან იღებდა. ეს მოხელეობა არ იყო საშვილიშვილო, და თუმცა ხშირათ მამისაგან შვილზე გადადიოდა, მაგრამ ეს თხოვლობდა ბარათის განახლებას, რაც აგრეთვე თვით იმამის გამოკლის შეზღვევაც ხდებოდა. მაშასადამე, თვით მიწაზე იმათ არავითარი უფლება არ ჰქონდათ, მათ არ შეეძლოთ მისი გადაცემა, გარუქება, ან გაყიდვა; ერთი სიტყვით იგი არ შეადგენდა მათ საკუთრებას, მაგრამ ასე არ უფურცდდნენ ამ საქმეს. იმათი შეხედულებით ბეგები, ალალარები და მელიქები იყვნენ ნაზღვილი მებატონენი ფეოდალის უფლებებით ყმებზე და მიწაზე, ასეთი მიმართულება დაბადა პირველათ კავკასიის მოავარ გამგე ერმოლოვმა (1816—1826). ამნაირათ ერმოლოვის წყალობით ხსენებულ პროვინციებში უნდა ჩამოვარდნილიყო ბატონ-ყმური წეს-წყობილება, და რამდენსავე ხანს ეს მართლა ასეც მოხდა, მხოლოთ მეორმოცე წლებში

აქედან ჩვენ ვხედავთ, რომ მესამოცე წლებში თბილისის და ქუთაისის (ქუთაისის მხოლოდ ხუთი მაზრის) გლეხ-კაცობა ერთად შეადგენდა დაახლოებით 864,915 სულს, თავად-აზნაურობა 45,062 სულს, მაშასადამე ორივე გუბერნიაში მაშინ ერთ თავადზე ან აზნაურზე მოდიოდა დაახლოებით 19 გლეხი, ამასთანავე თბილისის გუბერნიაში 1 თავად-აზნაურზე მოდიოდა 24 გლეხი და ქუთაისისაში 14 გლეხი. ვნახოთ ახლა რას წარმოადგენენ იგივე გუბერნიები 1886 წელს *).

გუბერნიების სახელები	თავდაბნაურთა	სამლეღლეები	მოქალაქენი	სახელმწიფო გლეხები		გ ლ ე ხ ე ბ ი		
				სახაზინო მიწაზე	მებატონ. მიწაზე	მესაკუთრენი	დროებით ვალდებ.	ხიზნები
თბილისის .	23,327	10,655	82,378	415,114	127,984	24,379	61,841	33,747
ქუთაისის .	62,004	16,325	47,421	217,468	211,855	328,674	13,616	15,250
სულ . .	85,331	26,980	129,799	632,280	339,839	353,053	75,457	48,997

სამწუხაროდ ამ ცნობებისაგან არავითარი დასკვნის გამოყვანა არ შეიძლება, რადგანაც დროებით-ვალდებულ გლეხთა რიცხვის სულ მცირედი ნაწილია მოყვანილი, გარდა იმისა, რომ როგორც დროებით ვალდებული გლეხები, ისე ხიზნები მხოლოდ თბილისის და ქუთაისის გუბერნიებში ცხოვრობენ. მაგრამ 1890 წლისთვის ჩვენ გვაქვს ამ საგანზე კიდევ სხვა ცნობები, სახელდობრ **): თავად-აზნაურობა თბილისის გუბერნიაში შეადგენდა 25,846 სულს და ქუთაისისაში 51,110 სულს. გარდა ამისა იმავე წელს თბილისის გუბერნიაში ითვლებოდა 19,937 კომლი დროებით ვალდებულ გლეხთა. ქუთაისის გუბერნიაში 1869 წელს ამავე კატეგორიის გლეხები 48,261 კომლი იყო, 1889

*) ამ ხნის განმავლობაში ხსენებულ გუბერნიებში დიდი ტერიტორიალური ცვლილება მოხდა: თბილისის გუბერნიის მოაკლდა განჯის მაზრა, სადაც უმრავლესობა სახელმწიფო გლეხებისაგან შედგება, ქუთაისს—ახალციხის მაზრა, რომელიც შემოუერთდა თბილისისას, სამაგიეროდ ქუთაისის გუბერნიას მოემატა ბათუმის ოლქი.

**) Свод стат. данных землевладения в Тиф. и Кут. губернии. Тифлис, 1893 г.

შეხედვს ამ საქმეს სხვა თვალთ. პირველად სენატორმა ბარონ განშა გარკვევით და ნათლად წარმოთქვა ის აზრი, რომ ბეგები, ალაღარები და მელიქები სრულებით არ იყვნენ ბატონები, არამედ უბრალო სახელმწიფო მოხელეები, რომლებიც ჯამაგირის მაგივრად სოფლებისაგან იღებდნენ გადასახადს, ამიტომ იმათ უნდა ჩამოერთვათ მიწა, რომელიც სახაზინოთ უნდა ჩაირიცხოს და სამაგიეროდ სიკვიდილადის დაენიშნათ პენსია. ამიერ-კავკასიის უმაღლესი მთავრობა მიემხრო ამ აზრს. 1844 წლის გასულს ბეგები, ალაღარები და სხვები იცნეს მიწის მესაკუთრებათ, ხოლო მათ მამულზე დასახლებული გლეხები არა ყმებათ, არამედ თავისუფალ მცხოვრებლებათ, რომლებიც დასახლებული არიან კრძო შებატონება მიწაზე. ასეთ ნიადაგზე შემუშავდა 1847 წლის „დებულება“ და შემდეგ „Поселянское Положение“ 1870 და 1877 წლების (იხ. ამის შესახებ Свод материалов по изуч. экон. быта. Гос. кр. Зак. края. т. I. ч. 11).

წლამდის ამათგან თავი დაისხნა 23,407 კომლმა*). რაც შეეხება მესაკუთრე გლეხებს, თბილისის გუბერნიაში 1890 წ. იყო 8,363 კომლი, ქუთაისისაში 96,912 კომლი, 245,308 სული. მაშასადამე ეს ცნობები არ ეთანხმებიან 1886 წლის ცნობებს.

ზემოთ მოყვანილ ცნობებისაგან ჩვენ შეგვიძლია გამოვიყენოთ მხოლოდ ერთი დასკვნა, სახელდობრ ისა, რომ ეს ცნობები არა თუ მეტათ არეულ-დარეულია და სრულებით სანდო არ არის, არამედ იმათი საშუალებით ძნელია ვინმემ ნამდვილი წარმოდგენა შეადგინოს წოდებათა რაოდენობის მოძრაობაზე ჩვენში. ყოველ შემთხვევაში ჩვენ ვეცდებით რამდენიმე მანერა გამოვარკვიოთ ეს მოძრაობა.

1865 **) წელს თბილისის გუბერნიაში გლეხკაცობა შეადგენდა 86%⁰, სამხედრო 4,2%⁰, თავად-აზნაურობა 3,5%⁰, სამღვდლოება 1,5%⁰ და ქალაქის წოდებანი 4,21%⁰. 1886 წელს კი პირველი შეადგენდა 84,55%⁰, თავად-აზნაურობა 2,89%⁰, სამღვდლოება 1,34%⁰ და ქალაქის წოდებანი 10,20%⁰. ქუთაისის გუბერნიის შესახებ არც ასეთი დაახლოებითი გამოანგარიშებაა შესაძლებელი. მხოლოდ თბილისის გუბერნიისთან შედარებით 1886 წელს იქ იყო: თავად-აზნაურობა 6,73%⁰, სამღვდლოება 1,77%⁰, სოფლის წოდებანი 85,91%⁰, ქალაქის 5,13%⁰. რა თქმა უნდა ამ უკანასკნელ 15 წლის განმავლობაში ასეთი ურთიერთობა შესამჩნევად შეიცვლებოდა, მაგრამ ამის შესახებ ჩვენ არა გვაქვს ფაქტიური მასალა. ამნაირად ჩვენ ვხედავთ, რომ თავად-აზნაურობა და სამღვდლოება საქართველოში დიდ პროცენტს შეადგენს არა თუ რუსეთთან შედარებით, არამედ საერთოდ ამიერ-კავკასიასთანაც. პირველთან შედარებით თავად-აზნაურობა საქართველოში მეტია 3,73%⁰, მეორესთან—2,04%⁰. ამ მხრით დიდი განსხვავებაა თბილისის და ქუთაისის გუბერნიებს შორისაც: პირველში თავად-აზნაურობა შეადგენს 2,89%⁰, მეორეში—6,73%⁰. ამ ცნობებისაგან სხვა დასკვნის გამოყვანას ჩვენ არ ავუჩქარდებით. მაგრამ სანამ ამ თავს გავათავებდეთ ჩვენ უნდა შევეხოთ კიდევ გლეხ-კაცობის ერთ ნაწილს, სახელდობრ სახელმწიფო გლეხობას, მაგრამ არა მთლათ, არამედ იმ ნაწილს, რომელიც დასახლებულია სახაზინო მიწაზე და რომელსაც მთავრობაც განსაკუთრებით ყურადღებას აქცევს. სახაზინო გლეხები იყვენ ამიერ-კავკასიაში:

გუბერნიების სახელები	1873 წ.		1884—1885 წ.წ.		მატება და კლებ. %
	კომლი	სული	კომლი	სული	
თბილისის . . .	42,757	327,966	48,250	309,090	— 5,75
ბაქოს . . .	61,850	383,345	64,650	424,644	+ 10,76
ვანჯის . . .	43,988	286,158	49,486	350,918	+ 23,63
ქუთაისის . . .	17,930	123,719	20,997	138,848	+ 12,22
ერევნის . . .	46,749	373,803	53,182	447,729	+ 19,77
სულ . . .	213,275	1.494,991	236,565	1.671,229	+ 11,79

*) თბილისის გუბერნიაში 1899 წლის პირველ იანვრამდის თავი დაუხსნია სულ 3,466 კომლს მთავრობის შემწეობით (იხ. „იურია“ № 2507 1899 წ.).

**) Сбор. стат. свед. о Кавказе, т. 1.

ე. ი. 12 წლის განმავლობაში ამიერ-კავკასიის სახაზინო გლეხებს მოუმატია 176,238 სული, ანუ 11,79%⁰. საინტერესოა ვიცოდეთ, თუ რა მონაწილეობას ღებულობდა ამ მატებაში სამი უმთავრესი ერი: თათრები, სომხები და ქართველები.

ე რ ე ბ ი	1873 წ.		1884—1885 წ.წ.		მატება და კლებ. %
	კომლი	სული	კომლი	სული	
თათრები .	75,653	476,898	80,416	547,444	14,73
სომხები .	47,304	390,187	56,446	478,809	22,71
ქართველები .	46,805	302,580	52,924	323,344	5,85

მაშასადამე ყველაზე დიდი პროცენტი ამ ხნის განმავლობაში მოუმატია სომხებს (22,71%⁰), შემდეგ თათრებს (14,73%⁰). ყველაზე ნაკლები ქართველებს (5,85%⁰). თუ ახლა თითოეული ამათგანის შედარებით ზრდას მივაქცევთ ყურადღებას, შევნიშნავთ რომ ერთი მხრით თათრებსა და სომხებს და მეორე მხრით ქართველებს შორის კიდევ უფრო მეტი განსხვავებაა: სახაზინო გლეხები საერთო რიცხვთან შედარებით შეადგენენ:

	1873 წ.	1884-85 წ.
თათრები .	31,90% ⁰	32,75% ⁰
სომხები	26,09 „	28,63 „
ქართველები	20,23 „	19,30 „

მაშასადამე, საერთო რიცხვთან შედარებით ქართველ სახაზინო გლეხებს დაუკლია 0,93%⁰ და თუმცა ეს მცირე პროცენტია, მაგრამ ჩვენი აზრით ეს გარემოება მეტათ საყურადღებოა. რით უნდა ავხსნათ ეს, რას უნდა მივაწეროთ ქართველ სახაზინო გლეხების არა თუ მეტათ სუსტი ზრდა, არამედ შედარებით სხვა ტომთა იმავე კატეგორიის გლეხ-კაცობასთან შემცირებაც, მაშინ როცა ჩვენ დავადგინეთ ის ფაქტი, რომ ამიერ-კავკასიაში დასახლებულ ხალხთა შორის მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში ყველაზე უფრო ქართველებმა იმატეს. ჩვენის აზრით ამ გარემოებას შემთხვევითი ხასიათი არ უნდა ჰქონდეს; პირიქით, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ამ ამბავში გამოიხატება ის საზოგადოებრივი მოძრაობა, ის სოციალური გარდაქმნა, რომელიც ამ უკანასკნელ ხანებში ჩვენში ხდება. ჩვენ ვამბობთ იმას, რომ საწარმოო ძალთა გასაოცარი ზრდა, ე. ი. წარმოების კაპიტალისტური სისტემის დამკვიდრება სპობს და აქარწყლებს ძველ წოდებრივობას, აცლის კანს ძველ ფეოდალურ მებატონეს და მის მონას, თანდათან სპობს მათ შორის ყოველგვარ განსხვავებას, ურევს და თქვეფს იმათ

ერთმანეთში და ატარებს ერთ საერთო დარჯჯავში, საიდანაც ისინი გამოდიან სხვადასხვა სოციალური მდგომარეობით, მაგრამ არა ძველი ფორმით, არამედ ახლით: ერთი გამოდის როგორც წარმოების ნივთიერი მასალის პატრონი, ხოლო მეორე როგორც თავისი საკუთარი სამუშაო ძალალოს მქონებელი. ასეთია თანამედროვე საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დედაძარღვი. აქ სამუდამოთ ისპობიან ძველი წოდებები და იმათ მაგიერ ვითარდებიან თანამედროვე საზოგადოებრივი კლასები, რომელთაც არა თუ არაფერი აღარ აკავშირებთ ძველ წოდებრიობასთან, არამედ სათაკილოთაც მიაჩნიათ, რომ ოდესმე იმათ ეკუთვნოდნენ. ამ პროცესში სოფლის ხალხს თანდათან აკლდება თავისი წევრები, რომლებიც მოქალაქეთა სხვადასხვა კატეგორიაში ეწერებიან. ცხადია, რომ წინანდელი წოდებრიობის მოსპობა უფრო აჩქარებით ხდება იქ, სადაც ეს პროცესი უფრო აჩქარებული ნაბიჯით მიდის წინ. ამიტომ თუ საქართველოში სახაზინო გლებთა რაოდენობამ შედარებით იკლო, ეს ჩვენი აზრით, იმას მიეწერება, რომ თანამედროვე განვითარებული წარმოების სისტემა აქ უფრო დამკვიდრებულა და იმავე დროს ძველ წოდებრივ დაყოფასაც აქ უფრო დაუკარგავს საფუძველი, ვინემ ამიერ-კავკასიის დანარჩენ პროვინციებში. ჩვენ ღრმად დარწმუნებული ვართ, რომ დანარჩენ გლებ-კაცობაზედაც ისეთი გარკვეული ცნობები გეჭონდეს, როგორც სახაზინო გლებებზე, იქაც ასეთსავე ფაქტს ამოვაჩვენდით.

ასე და ამნაირათ, თუ საქართველოში ამ ნახევარი საუკუნის წინ წოდებრიობას უკიდურეს ხარისხამდე ძირი ჰქონდა გადგმული, დღეს ამ ძველი წოდებრიობის პრინციპი ცხოვრებაში ყველაზე უფრო ჩქარა ისპობა. ეს გარემოება ჩვენ კიდევ იმას გვეუბნება, რომ ძველ წოდებრივ დაყოფაზე დამყარებულ სტატისტიკას დღეს მნიშვნელობა აღარ აქვს, და ევროპაში ხომ წოდებრივი სტატისტიკა სრულებით აღარ არსებობს.

ამიერ-კავკასიის სოფლის მეურნეობის შესახებ.

I.

მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენი ქვეყანა დღემდის სასოფლო მეურნეობის ქვეყნათ ითვლება და საზოგადოების და მწერლობის ყურადღება განსაკუთრებით სოფლის მეურნეობაზე იყო მიქცეული და დღესაც არის, დღემდის ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობა ჩვენთვის თითქმის სრულიად უცნობია. ჩვენ არა გვაქვს ცოტათ თუ ბევრათ დაახლოებული ცნობა ამიერ-კავკასიის სამეურნეო წარმოების რაოდენობაზე, წერილი, შუათანა და სხილი მიწათმფლობელობის და მეურნეობის სივრცეზე, მიწის მობილიზაციაზე, სრულებით უმიწაწყლო ოჯახებზე ანუ სოფლის ბოვანობებზე და სოფლის ცხოვრების სხვა საკირო კითხვებზე. ამის მაგივრათ ჩვენ გვაქვს ურიცხვი გამოკვლევები და მონოგრაფიები ამა თუ იმ სამეურნეო მცენარის სარგებლობაზე და მოშენებაზე, რომლებსაც არა-ეინ არ კითხულობს და რომლებიც ამძიმებენ მხოლოდ სწავლულ სპეციალისტთა შკაფების თაროებს. გარდა ამისა ჩვენ ჟურნალ-გაზეთებში თქვენ ხშირათ შეხედებით მრავალ წერილებს სასოფლო მეურნეობის უღარეს მნიშვნელობაზე და მის საკიროებაზე, მეურნეთა გაკირვებულ მდგომარეობაზე და იმ ზომებზე, რომლებიც ხმარებულ უნდა იქნან იმათ საკეთილდღეოთ და რა ვიცი კიდევ რაზე.

ერთი სიტყვით, სასოფლო მეურნეობას ჩვენში განსაკუთრებული ყურადღება აქვს მიქცეული, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ის სრულიად გამოურკვეველია. ასე წარმოიდგინეთ, თვით იმ დაწესებულებასაც კი, რომლის უმთავრესი დანიშნულება ჩვენი ქვეყნის მეურნეობის შესწავლაში მდგომარეობს, ამ საქმისთვის დღემდის არ უზრუნავს. მე ვამბობ კავკასიის სამეურნეო საზოგადოებაზე, რომელიც ამ ნახევარი საუკუნის წინათ იქნა დაარსებული. მკიდრო კავშირის მაგივრათ სოფლის მეურნეობასთან და მის კირვარამთან, ეს საზოგადოება თავიდანვე კანცელიარულ გზას დაადგა, ე. ი. სხვადასხვა განუხორციელებელი პროექტის და მოხსენების შედგენას; მეორე მხრით, საზოგადოებამ გადაუხვია პირდაპირ თავის დანიშნულებას მით, რომ თითონ მან მოიწადინა გაუქმობის მთავარი მეურნეობის დამკვიდრება ჩვენში მით, რომ კერძო პირებს აძლევდა დიდძალ შემწეობას რაიმე სამეურნეო საქმის საწარმოებლათ. თუ რა შედეგი მოყვა საზოგადოების ასეთ მიმართულებას, ამას ჩვენ დავინახავთ ბ. ი. ხატი-სოვის ¹¹⁾ შემდეგი სიტყვებიდან: „რა გააკეთა საზოგადოებამ და რაზე დაიხარჯა ამოდენა ფული?—კითხულობს ის.—ჩვენ არ ვუარყვოფთ საზოგადოების სამსახურს აბრეშუმის მოყვანის გასაუმჯობესებლათ, მაგრამ უნდა გამოვტყდეთ,

რომ საზოგადოება უდიდეს დროს ახმარებდა სხვადასხვა პირთა აურაცხელი თხოვნების განხილვას შემწეობის აღმოჩენის შესახებ ან და სხვადასხვა გამოფენებზე კავკასიის განყოფილებათა მომზადებას... საზოგადოებას მოდიოდა იმოდენა თხოვნები შემწეობის აღმოჩენის შესახებ, რომ ერთ ღირს საზოგადოების მიზანი სრულებით მივიწყებულ იქნა. ყველა შემწეობათა ჩამოთვლა ძნელი იქნება, დავასახელოთ რამდენიმე. გამოჩნდა ვინმე გერმანელი, რომელმაც მოიწოდინა ყარაიაზში მერინოსის ჯიშის ცხვირის მოშენება; იმას მიეცა 20 ათასი მანეთი. მაგრამ ანაირ ცხვირის კვალი იქ არავის არ უნახავს. იყო ვინმე ფრანცი დიუფური, რომელიც რამდენიმე წელიწადს ეძებდა კავკასიაში ადგილს სააბრეშუმო სკოლის გასაკეთებლათ და, გაფლანგა რა 15 ათასი მანეთი სახაზინო ფული, სადღაც გაქრა. იყო კიდევ ინგლისელი, გვარათ ვალი, რომელსაც სამიწათ-პოქმედო მანქანების საწყობი უნდოდა გაეხსნა თბილისში, რისთვისაც 12 ათასი მანეთი მიიღო ხაზინიდან და შემდეგ.... იგი სხვებს გაყუა*). მაგრამ ყველას აქ ხომ ვერ ჩამოვთვლით. შემდეგ ამ სიტყვების ავტორი ურჩევდა, რომ აუ საზოგადოებას სურს სარგებლობის მოტანა, ის „უწინარეს ყოვლისა უნდა შეუდგეს სასოფლო მეურნეობის თითოეული დარგის თანამედროვე მდგომარეობის დაწვრილებით შესწავლასო **). სამწუხაროთ ყველა ამგვარმა რჩევამ დღემდის ფუტკათ ჩაიარა. თუ წინანდლულათ სუბსიდიების ძლევას და განუხორციელებელ პროექტების შედგენას რამდენიმეთ უმტყუნა, ეს შხოლოთ იმიტომ, რომ აუფერმანის და კრაუზების კომისიონერობა ეკისრა. მაგრამ დავანებოთ ამას თავი და დაუბრუნდეთ ისევ ჩვენი საუბრის უმთავრეს საგანს.

თუმცა, როგორც ზევითაც მოვიხსენიეთ, ჩვენ არა გვაქვს სწორი ცნობები საერთოთ ჩვენი სასოფლო მეურნეობის შესახებ, მაგრამ სამაგიეროთ შეგვიქვს ნამდვილი ცნობები სოფლის მეურნეობის იმ ნაწარმოებთა შესახებ, რომლებიც ერთი ადგილიდან მეორე ადგილას გადააქეთ. ჩვენ ვამბობთ იმ ცნობებზე, რომლებსაც იძლევა ამიერ-კავკასიის რკინის გზა. რადგანაც ამ ნაწარმოებთა შორის ხორბლეულობას უჭირავს პირველი ალაგი, ამიტომ განვიხილოთ იმის გადატან-გადმოტანა ამიერ-კავკასიის რკინის გზაზე ამ უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში.

უწინარეს ყოვლისა ჩვენ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამიერ-კავკასიის რკინის გზაზე გადააქეთ როგორც ადგილობრივი ხორბლეულობა, ისე რუსეთიდან შემოტანილიც. რომ გავიგოთ დაახლოვებით როგორც ადგილობრივი, ისე რუსეთიდან შემოტანილი პურის მოძრაობა ჩვენს რკინის გზებზე, მივიღოთ ასეთი ანგარიში: რუსეთიდან შემოტანილათ ჩავთვალოთ ყველა ის პური, რომელსაც გზაუნიან ბათობი, ფოთი და ბაქო ჩვენი რკინის გზის შინაგან სადგურებზე და პირიქით: ადგილობრივ ნაწარმოებთა ჩავთვალოთ, რასაც დანარჩენი სადგურები გზაუნიან, თუმცა, მაგ., თბილისი ალბათ დიდძალ რუსეთიდან შემოტანილ პურსაც გზაუნის. მაშინ ჩვენ მივიღებთ:

*) И. Иоселиани. Обзор деятельности Имп. Кав. об. Сельского хозяйства за 50 лет. 1901 г. Ст. 21-2.

**) იქვე 83. 23.

ადგილობრივი ხორბლეულობა გაუგზავნიათ:

1899 წ.	3.981,4 ათასი ფ.	ანუ 69,73% საერ. რიც.
1898 წ.	4.452,0	" 70,44 " " "
1890-1899 (საშ. რიც.)	5.153,0	71,81 " " *

ამნაირათ ადგილობრივი ხორბლეულობის გადატან-გადმოტანა ჩვენ რკინის გზაზე თანდათან მცირდება; ამავე დროს შემოტანილი პური კი მატულობს, რასაც აშკარათ გვიჩვენებს შემდეგი ცხრილი:

წლები	შემოტანა ათას ფუთობით
1899	3.784,0
1898	2.730,2
1890-1899	2.403,0

ახლა განვიხილოთ, თუ რა ცვლილება მოხდა ერთი მხრით იმ პურის რაოდენობაში, რომელიც მიაქვთ შინაგან სადგურებზე, და მეორე მხრით იმაში, რომელსაც ლებულობენ ფოთი და ბათომი.

ათას ფუთებთ:

წლები	მ ი ტ ა ნ ა		% / %- ე ბ ა თ	
	შინაგან სად- გურებზე	ბათომში და ფოთში	შინაგან სად- გურებზე	ბათომში და ფოთში
1899	6.210,8	1.557,1	79,95	20,05
1898	5.417,0	1.765,0	75,42	24,58
1890-99	5.285,0	2.271,0	69,94	30,06

აქედან ჩვენ ვხედავთ, რომ მაშინ, როცა შინაგან სადგურებზე მიტანა თანდათან იზრდება, ფოთში და ბათომში მიტანა თანდათან კლებულობს. პირველის ზრდა იმის მომასწავებელია, რომ ამიერ-კავკასიის რკინის გზაზე თანდათან ადგილობრივ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლათ გადააქვთ პური; ხოლო მეორეს შემცირება იმას ნიშნავს, რომ ამიერ-კავკასიიდან პურის გატანა სულ უფრო და უფრო კლებულობს. ეს ცვლილება ჩვენთვის უფრო თვალში საძგერი იქნება, თუ 1899 წელს შევადარებთ ამ მხრით 1886 წელთან. ამ უკა-

*) როგორც ეს, ისე შემდეგი ცნობები ამოღებულია: „Краткий обзор комм. деятельности з. ж. д.“ 1900 г.

ნასკნელ წელს ამიერ-კავკასიის რკინის გზის ყველა სადგურებიდან გაუგზავნიათ სულ 10,733 ათასი ფუთი სხვადასხვა ხორბალი, ე. ი. მეტი ვიდრე 1899 წელს 5,023 ათასი ფუთი. ამ რიცხვიდან ფოთში და ბათომში გაუგზავნიათ ამიერ-კავკასიიდან გასატანათ 8,404 ათასი ფუთი ანუ 78,35% და მხოლოდ დანარჩენი, ე. ი. 2,329 ათასი ფუთი ანუ 21,65% ადგილობრივ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლათ ყოფილა დანიშნული. რომ კიდევ უფრო მართალი წარმოდგენა ვიჭრინოთ ხორბლეულობის და პურის ნაწარმოებთა მოძრაობაზე ამიერ-კავკასიის რკინის გზაზე დღეს და 10—15 წლის წინათ, მოვიხსენიოთ აქ ისიც, რომ იმ 10,733 ათასი ფუთი პურიდან, რომელიც 1886 წელს გაუგზავნიათ ამიერ-კავკასიის რკინის გზის სადგურებს, ფოთს და ბათომს გაუგზავნიათ შინაგან სადგურებზე მხოლოდ 276 ათასი ფ. ანუ 2,57%, მაშინ როცა 1899 წელს ამ ორ სადგურს 5,709 ათასი ფუთიდან გაუგზავნია იმავე სადგურებზე 1,507 ათასი ფუთი, ანუ 26,39%. საინტერესოა აგრეთვე ვიცოდეთ, თუ რა და რა ხორბალს ღებულობდენ ფოთი და ბათომი ამ 10—15 წლის წინათ ამიერ-კავკასიის რკინის გზის სადგურებიდან. ფოთში და ბათომში მოუტანია 1886 წელს:

პური	5,765	ათასი ფუთი ანუ	68,69%
სიმინდი .	1,865	" "	" 22,11 "
ქერი . .	649	" "	" 7,69 "
დანარჩენი . . .	125	" "	" 1,51 "
სულ	8,404	ათასი ფუთი ანუ	100,00

1899 წელს კი ფოთში და ბათომში ამიერ-კავკასიის რკინის გზით პური აღარ მოუტანიათ, თითქმის ერთი ფუთიც, ქერი მოუტანიათ სულ 9 ათასი ფუთი, ალბათ ადგილობრივ სახმარებლათ.

ყველა ამ ცნობებიდან ჩვენ ის საერთო დასკვნა უნდა გამოვიყვანოთ, რომ პურის მოყვანა ამიერ-კავკასიაში შედარებით კლებულობს, ე. ი. ჩვენნი ქვეყანა, რომლიდანაც ამ 10—15 წლის წინათ გაქონდათ 10 მილიონამდე სხვადასხვა ხორბლეულობა და სხვა ქვეყნებს კვებავდა პურით, დღეს გარედან შემოტანილ პურს საჭიროებს.

ამნაირათ რკინის გზის სტატისტიკური ცნობები ჩვენ საშუალებას გვაძლევენ აღვნიშნოთ ჩვენ-მეურნეობაში ეს მეტათ საინტერესო მოვლენა. თუ რას მოასწავებს ეს მოვლენა, ნიშნავს იგი ჩვენი მეურნეობის დაცემას თუ მის ახალ გზაზე დადგომას, ამას ჩვენ შემდეგ განვიხილავთ.

II.

ჩემს საუბარში ამიერ-კავკასიის მეურნეობის შესახებ, ჩვენ შემდეგ დასკვნამდე მივდივით: 1) ამიერ-კავკასიის რკინის გზაზე ადგილობრივი ნაწარმოების ხორბლეულობის გადაზიდვა თანდათან კლებულობს, მაშასადამე კლებულობს ადგილობრივი ხორბლეულობის საზღვარ-გარეთ გატანაც; 2) იმავე დროს ჩვენ

ვხედავთ, რომ, რაც დრო გადის, მით უფრო და უფრო მეტი პური გადმოაქვთ ადგილობრივ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლათ; 3) ეს უკანასკნელი გარემოება შეუძლებელი იქნებოდა, რომ რუსეთიდან შემოტანილი პურის რაოდენობა ყოველ წლივ არ მატულობდეს. ასეთია რკინის გზის სტატისტიკის ცნობები, რომლებიც ჩვენ წინანდელ საუბარში გავაცანით მკითხველს. ამასთანავე ჩვენ იქვე დავაყენეთ შემდეგი კითხვა: რას ნიშნავს ის გარემოება, რომ ამიერ-კავკასიიდან საზღვარ-გარეთ პურის გატანა თანდათან კლებულობს და პირიქით, შესამჩნევათ მატულობს იმ პურის რაოდენობა, რომელიც ჩვენში რუსეთიდან შემოაქვთ? ნიშნავს ეს მოვლენა ჩვენი მეურნეობის დაცემას, თუ ის სულ სხვა რისამე მომასწავებელია? სანამ პირდაპირ ამ საგნის გამოკვლევას შეუდგებოდეთ, საჭიროთ მიგვაჩნია აღვნიშნოთ აქ ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური მდგომარეობა ამ ნახევარი საუკუნის წინ და დღეს. აღვნიშნოთ მოკლეთ, თუ რა განსხვავება არსებობს ძველსა და ახალს შორის და ან რა მიმართულება მიიღო ჩვენი ქვეყნის ეკონომიურმა განვითარებამ ამ უკანასკნელ დროს.

ამ ნახევარი საუკუნის წინათ ჩვენი მხარე წარმოადგენდა ნატურალური წარმოების ქვეყანას: მან არ იცოდა, თუ რა იყო არც თანამედროვე მრეწველობა და არც განვითარებული აღებ-მიცემობა; გარდა ორიოდ უმნიშვნელო საგნისა თითოეული ოჯახი თუ სოფელი ყოველგვარ მოთხოვნილებას თავისავე შრომით იკმაყოფილებდა, იგი გარედან შემოტანილ საქონელს არ საჭიროებდა და ან საჭიროებდა სულ მცირეოდნათ. ერთი სიტყვით თითოეული ოჯახი ან სოფელი მაშინ წარმოადგენდა ეკონომიურ ერთეულს, რომელიც დამოუკიდებლათ ცხოვრობდა. ასეთ მდგომარეობაში, რასაკვირველია, ფული არ შეადგენს ცხოვრების აუცილებელ მოთხოვნილებას. ამ დროს, რომელზედაც ჩვენ ახლა ვლაპარაკობთ, სოფლის მეურნეობა ერთთავათ ბატონ-ყმურ შრომაზე იყო დამყარებული; მიწა, ეს მაშინდელი სიმდიდრის ერთათ ერთი წყარო, სამი მეპატრონეს კუთვნილებას შეადგენდა: თავად-აზნაურობის, ეკლესია-მონასტრის და ხაზინისას. რაც შეეხება მაშინდელ ქალაქებს, იმათაც სოფლური ცხოვრების ელფერი ქონდათ; იმათ უმთავრეს ძარღვს შეადგენდნენ ხელოსნები თავისი შემოზღუდული, კარჩაკეტილი ცხოვრებით. მაგრამ გასული საუკუნის მესამოცე წლებში ასეთი ეკონომიურა წეს-წყობილების და მაზე აშენებულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დღენი უკვე დათვლილი იყო. ბატონ-ყმობის გაუქმება კანონმდებლობითი გზით მხოლოდ დაჩქარება იყო იმ პროცესის, რომელიც თვით ცხოვრებაში ხდებოდა. ახალი ეკონომიური წესწყობილების და, მასასადამე, ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობის კერა შეიქმნა ქალაქი. ქალაქების აღორძინებამ და განვითარებამ თანდათან გამოიყვანა სოფელი კარჩაკეტილობიდან და დაუკავშირა იგი საერთაშორისო ბაზარს. თუ რა მნიშვნელობას იძენს თანამედროვე საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ქალაქები, ამას ჩვენ ნათლათ დავგანახებებს შემდეგი გარემოება. ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო რიცხვი 3.115,164-დან 1865 წელს ავიდა 5.461,911-მდე 1897 წელს, ე. ი. 32 წლის განმავლობაში მოიმატა 75%, იმავე დროს ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა საერთო რიცხვი იყო: 1866 წელს 305,099, ხოლო 1897 წელს კი 701,215; ე. ი. 31 წლის განმავლობაში ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა

რიცხვს მოუმატნია 129⁰/₀, მაგრამ ქალაქებს უმატია არა მარტო აბსოლუტურათ; უფრო შესანიშნავია ქალაქების ზრდა სოფლებთან შედარებით. ქალაქების მცხოვრებთა რიცხვი შეადგენდა ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო რიცხვთან შედარებით:

1866 წელს	9 ⁰ / ₀
1886 „	10 „
1897 „	12 „

ურადლების ღირსი აქ ის გარემოებაა, რომ მაშინ, როცა პირველი ოცი წლის განმავლობაში (1866—1886) ეს ქალაქების შედარებითი ზრდა მხოლოდ 10⁰/₀-ით გამოიხატება, უკანასკნელი 11 წლის განმავლობაში ეს განსხვავება 2⁰/₀-ს უდრის, ისე რომ ჩვენი ქალაქების ზრდა-განვითარება განსაკუთრებით ამ უკანასკნელი ხნის ამბავია *).

ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური განვითარება ბატონ-ყმობის გაუქმებიდან ასე მოხდა. ბატონ-ყმური დამოკიდებულებიდან განთავისუფლებისთანავე ხალხმა ხელი მიყო განსაკუთრებით მიწის მუშაობას, რადგანაც მრეწველობა იმ დროს ჩვენში თითქმის სრულებით არ არსებობდა, და ალემ-მცემობაც ძლიერ სუსტად იყო განვითარებული. მას მოყავდა უმეტეს ნაწილად პური, ქერი, სიმინდი და ღობი და მისდევდა აგრეთვე ვაზის მოშენებას; ყოველივე ეს ხდებოდა ძველებურ წესზე. ვინ იცის ეს რამდენ ხანს გასტანდა, რომ ჩქარა ხალხში ფულის მოთხოვნილება არ გაჩენილიყო. ეს მოთხოვნილება ორი გზიდან წარმოიშვა. გლეხკაცობა დღიდან განთავისუფლებისა მარტო იმაზე ფიქრობდა, რომ რამე ნაირად მესაკუთრე გამხდარიყო, გამოეყიდა მებატონესაგან თავისი „ნადელი“, ე. ი. თავი დაეხსნა. ამისათვის კი ფული იყო საჭირო. მეორე მხრით რუსეთიდან და საზღვარ-გარეთიდან შემოტანილი ფაბრიკულმა და ქარხნულმა საქონელმა თანდათან გაუთხარა ძირი ადგილობრივ ნატურალურ წარმოებას და ბოლოს სრულიად მოსპო იგი. ამნაირად ის მოთხოვნილებანი, რომლებსაც წინეთ გლეხის ოჯახი თავისი შრომით, შინამრეწველობით იკმაყოფილებდა, შემდეგ ხანებში იძულებული შეიქნა ნაყიდი საქონელით დაეკმაყოფილებია, რისთვისაც, რასაკვირველია, კიდევ ფული იყო საჭირო. გარდა ამისა გლეხ-კაცობას აწვა თავზე კიდევ სხვადასხვა თუ სახელმწიფო, თუ საეროზო გადასახადი ფულად. პირველ ხანებში ყველა ამ მოთხოვნილებას სოფლის ხალხი მეურნეობის სხვადასხვა ნაწარმოების: პურის, ქერის, სიმინდის და ღვინის გაყიდვით იკმაყოფილებდა. მაგრამ ადვილი წარმოსადგენია, რომ მამა-პაპულ წესზე დაყენებული მეურნეობა ამას დიდხანს ვერ გაუძლებდა. ხალხი დაიძრა სოფლებიდან და „გარეთ“ იწყო ფულის შოვნა. დაახლოვებით ამ დროს მოხდა რკინის გზის გახსნა ჩვენში, რამაც ხელი შეუწყო და გაადვილა ხალხის მისვლა-მოსვლა. ამავე დროს გაძლიერდა ჩვენში და მსოფლიო მნიშვნელობა მოიპოვა მარგანეცის

* ეს ცნობები ამოღებული გვაქვს წერილიდან „საქართველოს ეკონომიური მდგომარეობა მე-XIX საუკუნეში“, ფ. მახარაძის (იბ. „კვალი“, 1900 წ. № 9).

და განსაკუთრებით ნავთის წარმოებამ, შემდეგ ქვა-ნახშირის, სპილენძის და სხვა გვარმა წარმოებამ; განვითარდა ალუმ-მიცემობაც და ხალხი სოფლებიდან გაეშურა ქალაქებში და სხვა სამრეწველო და სააღებ-მიცემო ადგილებში. ამნაირათ თუ ამ 40—50 წლის წინეთ ჩვენი მხარე ნატურალურ მეურნეობის და მიწათმოქმედების ქვეყნათ ითვლებოდა, დღეს უკვე ეს ასე აღარ არის; ყველასათვის აშკარაა, რომ ამ უკანასკნელ დროს ჩვენი ქვეყანა მიწათმოქმედების და მეურნეობის ელფერს კარგავს და ხდება სააღებ-მიცემო და სამრეწველო ქვეყნათ, რაც აშკარათ ჩანს როგორც ქალაქების მცხოვრებთა გამრავლებით, ისე სხვადასხვა სამრეწველო და სააღებ-მიცემო ცენტრების აღორძინებით და განვითარებით, როგორც მაგ., ბაქო, ბათომი, ქიათურა და სხვ. ერთი სიტყვით სასოფლო მეურნეობა, განსაკუთრებით პურის მოყვანა, რომელიც უწინ ჩვენში ცხოვრების უპირველეს და თითქმის ერთადერთ წყაროთ ითვლებოდა, თანდათან კარგავს ასეთ მნიშვნელობას და ჩვენ ცხოვრებაში უპირატესი თუ არა თანასწორი უფლება მაინც ეძლევა მრეწველობას და ალუმ-მიცემობას. მაგრამ ეს სრულებით იმას არ ნიშნავს, რომ ჩვენში სოფლის მეურნეობა უკან მიდის. პირიქით, მრეწველობის და ალუმ-მიცემობის განვითარებამ ჩვენი სასოფლო მეურნეობა წინ წასწია მით, რომ მის ნაწარმოებს ბაზარი გაუჩინა, რითაც საშუალება მიეცა მეურნეთ მეურნეობაში სხვადასხვა გაუმჯობესების შესატანათ.

რაც შეეხება კერძოთ იმ გარემოებას, რომ პურის გატანა საზღვარ-გარეთ ამიერ-კავკასიიდან თანდათან კლებულობს და სამაგიეროთ თანდათან მატულობს მისი შემოტანა რუსეთიდან, ამის შესახებ უნდა ვთქვათ, რომ ეს გარემოება სრულებით არ ნიშნავს ჩვენი პურის მოსავლის შემცირებას. მართალია, ამ საგნის შესახებ ჩვენ არა გვაქვს საჭირო სტატისტიკური ცნობები, მაგრამ ყოველ ექვს გარეშეა, რომ პურის მოყვანა ჩვენში არ შემცირებულა. ჩვენ ვიცით, რომ ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა რიცხვი შესამჩნევათ გაიზარდა დღე ამის დაკვალათ დღეს გაცილებით მეტი პურია საჭირო. მაგრამ შედარებით წინანდელ დროსთან, თქმა არ უნდა, რომ პურის მოყვანა ჩვენში შემცირდა, ე. ი. იმის მოყვანას დღეს ისე აღარ მისდევენ ჩვენში, როგორც წინეთ. ჩვენში რომ ხელოსნობის სტატისტიკა (промышленная статист.) იყოს შემოღებული, აშკარათ დავინახავდით, თუ როგორ კლებულობს იმ მეურნეთა რიცხვი, რასაკვირველია შედარებით, რომლებიც განსაკუთრებით ხორბლეულობის მოყვანას მისდევენ და იმავე დროს, თუ როგორ მატულობს მეურნეობის სხვა დარგში მომუშავეთა რიცხვი. გარდა ამისა ამ უკანასკნელ 20—30 წლის განმავლობაში სოფლის ხალხს გამოეყო საკმარისათ დიდი ნაწილი მისი წევრებისა, რომელიც ქალაქებში და სხვა სამრეწველო და სააღებ-მიცემო ადგილებში დაესახლა და რომელიც ბურჟუა-კაპიტალისტის თუ დღიური მუშის სახით თითონ ხდება სამეურნეო ნაწარმოებთა მულდმივი მუშტარი.

თუ ახლა ხორბლეულობის მოყვანას თავს დავანებებთ და მეურნეობის სხვა დარგს მივმართავთ, დავინახავთ, რომ ამ ბოლო დროს ჩვენში ფხვს იკიდებს ერთი მხრით მეტალეობა და მეტოსტენეობა, და მეორე მხრით სხვადასხვა სამრეწველო მცენარეთა მოშენება, როგორც მაგალითად თამბაქო, ზამბა და ჩაის ხე; ამას ერთვის შეაბრეშუმეობა და რაციო-

ნალური მერძეობა. მაგრამ ის დარგი, რომელსაც პურის მოყვანის შემდეგ უპირველესი მნიშვნელობა აქვს სოფლის ეკონომიურ ცხოვრებაში, არის მევენახეობა და მეღვინეობა. მართალია მევენახეობის და მეღვინეობის განვითარებას დიდად შეუშალა ხელი ფილოქსერის და ვაზის სხვა ავადმყოფობათა გაჩენამ, მაგრამ მეორე მხრით უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამავე გარემოებამ დააყენა დღეს ჩვენში მევენახეობის და მეღვინეობის საქმე ნამდვილ მკვიდრ ნიადაგზე. იმ გაკვირვებამ და განსაცდელმა, რომელშიაც ჩაეარდა მეღვინეობის საქმე ჩვენში დასახელებულ გარემოებათა გამო, ჩვენი მეღვინე-მევენახენი თითქო ერთბაშით გამოიყენა ღრმა ძილისაგან. ვაზის მოშენებას და ღვინის დაყენებას აქამდინ არაერთი გავუმჯობესება არ დატყობია. როგორც ზევით შევნიშნეთ, ერთი ხნობით ძლიერ შეფერხდა ღვინის კეთების საქმე, მაგრამ იგი ჩქარა გამოკეთდა და ბევრათ უფრო გაუმჯობესებულ გზაზე დაადგა. ვენახის პატრონები ჩქარა დარწმუნდნენ, რომ წინანდულათ საქმის წარმოება ყოველად შეუძლებელი იყო, რომ მეღვინეობის გასაუმჯობესებლათ საჭირო იყო ფული, კაპიტალი. კაპიტალის დაზანდვამ მევენახეობა-მეღვინეობაში ღრმა ცვლილება მოახდინა მეურნეობის ამ დარგში. ვენახის მოვლის და ღვინის კეთების საქმე დღეს გაუმჯობესებულია ჩვენში იმდენათ, რამდენათ მასში კაპიტალისტურ წარმოებას აქვს ადგილი... აშკარაა, რომ ასეთ წესწყობილებაში გამარჯვებული, როგორც ყოველგან, სხვილი და შეძლებული მეურნეა. ვისაც თვალ-ყური უდევნებია მევენახეობის და მეღვინეობის საქმისთვის კახეთში, გინდ ზემო იმერეთში, იმისთვის ამ ჩვენათქვეამში არადფერი ახალი არ არის. მეორე მხრით ვინ არ იცის ჩვენ წვრილ მესაკუთრეთა უკიდურესი გაკვირვება და იმათი პაწაწინა ვენახების საბრალო მდგომარეობა დღევანდელ პირობებში. ასეთ მესაკუთრეთ არაერთიარო სახსარი არა აქვთ ვენახს უწამლონ ან მეურნეობაში რაიმე გაუმჯობესება შეიტანონ.

ამნაირათ ჩვენი მეურნეობა წარმატებაში შედის დღეს იმდენათ, რამდენათაც იგი წმინდა კაპიტალისტური წარმოების ხასიათს ღებულაობს. კაპიტალისტური მეურნეობა მოასწავებს წარმოების გაუმჯობესებას, საუკეთესო იარაღების და მანქანების შემოღებას, მიწის გაპოხიერებას და სხვ. რომ ჩვენი მეურნეობა ადგას ამ გზას, ეს ჩვენთვის უტყუარი კუშმარტებაა, ამას გვიმტკიცებს სხვათა შორის სამეურნეო იარაღების და მაშინების გავრცელება ჩვენში. აი რა ცნობებს გვაძლევს ამის შესახებ რკინის გზის სტატისტიკა. ამიერ-კავკასიის რკინის გზაზე გადაუტანიათ:

	1899 წ. მეტი (+) თუნაკლები (-)				
	წ	ლ	ე	ბ	ი
	1899	1898	1894	1898	1894
	ფ.	ფ.	ფ.	შედარებით	
სამეურნეო იარაღები	58,849	47,448	27,927	24,03	110
მაშინები	9,997	8,767	3,993	14,03	150
სულ	68,846	56,215	31,919	22	115

თავის თავით იგულისხმება, რომ, როგორც ამ ცნობებიდან ჩანს, სამეურნეო მაშინების რიცხვი ჩვენში ჯერ კიდევ მცირეა, მაგრამ საინტერესოა ის არის, რომ ეს რიცხვი შესამჩნევად იზრდება. ეს კი იმის ნიშანია, რომ ჩვენი მეურნეობა გაუმჯობესებისაკენ მიისწრაფის. ამ შემთხვევაში შესაძლებელია, რომ პურის მოყვანა შემცირდეს, როგორც ეს მართლა მოხდა ჩვენში. ასევე მოხდა ფინლიანდიაშიც, სადაც გაუმჯობესებულმა მეურნეობამ შესამჩნევად შეამცირა პურის მოყვანა. მაგრამ ყველაზე უფრო ედრება ამ მხრით ჩვენ ქვეყანას პოლონეთი. აი რას ვკითხულობთ ერთ პოლონურ ჟურნალში ამ ქვეყნის ეკონომიური განვითარების შესახებ: „მრეწველობის დიდი ცენტრების აღორძინებას და იმათში მცხოვრებთა საერთო რიცხვის 22% დბინავენბას ის შედეგი მოყვა, რომ ჩვენი ბაზრის პირობები სრულიად შეიცვალენ... რომ ჩვენი ქვეყანა სასოფლო მეურნეობის ხასიათს კარგავს და ხდება მრეწველობის მხარეთ, ეს ყველამ კარგად უწყის. მაგრამ ეს არ კმარა, რადგანაც ცვლილება უფრო შორს წავიდა. დღეს ჩვენ ვართ იმ დროსთან, როცა ჩვენი მიწის ნაყოფი ძლივს დააკმაყოფილებს ადგილობრივი ბაზრის მოთხოვნილებას და ვინ იცის შეიძლება იძულებულიც შევიქნეთ ვარედან შემოტანილი ნაწარმოებით დავაკმაყოფილოთ იგოა“. შემდეგ მოყვანილია ვლ. ეუკოვსკის სიტყვები: „პოლონეთს დღეს აღარ გააქვს ვარეთ ხორბლეულობა, არამედ შემოაქვს, ეს არის ბუნებრივი და მასთან აუცილებელი შედეგი ეკონომიურ ურთიერთობათა განვითარებისა. ვტყობილობთ რა ამ ფაქტს, ვალდებული ვართ იქიდან განსაზღვრული პრაქტიკული დასკვნა გამოვიყვანოთ“ (ხაზს ჩვენ ვუსვამთ*). იქვე ვკითხულობთ კიდევ: „ამ 10—15 წლის წინეთ სასოფლო მეურნეობამ უკვე დაკარგა მსხვილ მრეწველობის წინაშე პირველი ადგილი, რომელიც მას ეკირა ჩვენი ქვეყნის (ლაპარაკი პოლონეთზე) ეკონომიურ ცხოვრებაში; მისი ადგილი დაიკირა დიდმა მრეწველობამო**). ამ სიტყვების შემდეგ შეუძლებელია, რომ პოლონეთს და ჩვენ ქვეყანას შორის, რომლებიც სხვა მხრით ასე დაშორებული არიან ერთმანეთზე, ეკონომიური განვითარების მხრით სრული მსგავსება არ აღმოვაჩინოთ, რასაკვირველია, პოლონეთი ამიერ-კავკასიასთან შედარებით გაცილებით წინ არის წასული; მისი ეკონომიური და საზოგადოებრივი ურთიერთობა მაღლა დგას არა თუ ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებასთან შედარებით, არამედ იგი ამ მხრით, ჯობია თვით ევროპის მრავალ სახელმწიფოსაც კი.

ჟურნალი „კვალი“

1901 წ. №№ 42 და 45,

„მოსაუბრეს“-ს ფსევდონიმით.

*) იხ. პოლ. ჟურნალი „Prawda“, 1901 წ. № 3, გვ. 37—38.

***) იქვე გვ. 39.

ნავთის გრანველოზა და თანამედროვე წარმოების სისტემა

I.

ბურჟუაზიული პოლიტიკური ეკონომია ოდესღაც გვასწავლიდა, რომ ბურჟუაზიული საზოგადოება უმაღლესი ჰარმონიის განხორციელებათაო. ამ ჰარმონიის საფუძველს ბურჟუაზიული ეკონომისტების აზრით შეადგენდა ერთი მხრით საყოველთაო კონკურენცია ანუ მეტოქეობა, როგორც კაპიტალისტებში, ისე მუშებშიაც და, მეორე მხრით სახელმწიფოს ჩაურევლობა კერძო პირთა საქმეში. თავის დროზე, კაპიტალისტური წარმოების განვითარების პირველ ხანებში, ასეთი მოძრაობა საფუძვლიანათ მიაჩნდათ და იგი მტკიცეთ გაყავდათ ცხოვრებაში. და მართლაც, იგი დიდათ შეეფერებოდა ბურჟუაზიის განვითარების მაშინდელ პირობებს. ეს ის ხანა იყო, როცა კონკურენცია კაპიტალისტებს შორის წარმოების ნიადაგზე კაპიტალიზმის განვითარებას არა თუ არ აფერხებდა, არამედ კიდევ უფრო ხელს უწყობდა. სამაგიეროთ კონკურენცია მუშებში ღუპავდა მუშა ხალხს და იმავე დროს ეხმარებოდა და ხელს უწყობდა კაპიტალის ზრდას. საუბედუროთ, კაპიტალისტური მრეწველობის წარმოშობის პირველ ხანებში მუშა ხალხი მეტათ დაქსაქსულ და შეუგნებელ მასსას წარმოადგენდა, რომელიც სრულებით მოუშაღებელი იყო თავის ინტერესების დასაცავათ.

ბურჟუაზიამ საცებით გამოიყენა ეს გარემოება. ბურჟუაზიული კანონმდებლობა ხაზგასმით ამბობდა, რომ ყოველნაირი შეთანხმება და მით უფრო შეკავშირება საერთო ინტერესების დასაცავათ ეწინააღმდეგება პიროვნების თავისუფლებას, იგი ბოკავს მის მოქმედებას და ამ რიგათ ხელს უშლის ადამიანის, პიროვნების ყოველმხრივ განვითარებასაო.

ამნაირათ, თავისუფლების და სამართლიანობის სახელით აკრძალული იყო თითქმის ყოველგვარი შეთანხმება ანუ შეკავშირება ეკონომიური წარმოების ნიადაგზე. სახელმწიფოც არ უნდა ჩარეულიყო კერძო პირთა მოქმედებაში, ვინაიდან ამ ჩარევასაც ხსნიდენ, როგორც პიროვნების თავისუფლების შეზღუდვას. \ რა იყო ამის შედეგი? ვისთვის იყო ხელსაყრელი ამნაირი პოლიტიკა?

ისტორია მოწმობს, თუ რა გამოუთქმელი სისწრაფით გაიზარდა ბურჟუაზია, თუ რა კოლოსალური სიმდიდრე მოგროვდა მის ხელში სულ რაღაც რამდენიმე ათეული წლების განმავლობაში. იგივე ისტორია მოწმობს აგრეთვე იმასაც, თუ რა განსაცდელი დაადგა მუშა ხალხს, თუ რა უკიდურეს გაჭირვებაში ჩავარდა იგი. ბურჟუაზიის აყვავება და კაპიტალისტური სიმდიდრის სწრაფი

ზრდა ნიშნავდა პროლეტარიატის უზომო გაყვლევას და დაჯანბნებას. მაგრამ ამნაირი მდგომარეობა დიდ ხანს ვერ გაგრძელდებოდა. დაიწყო მუშების სტიქიური არეულობები და აჯანყებები უორჯანიზაციოთ, უგეგმოთ და საერთო მიზნის დაუსახავათ. კაპიტალისტების კლასი და მათი დამცველ დარაჯნი— მთავრობანი მუშების ამბოხებას მეტის-მეტი სიმკაცრით და სასტიკათ უმასპინძლდებოდენ. მაგრამ მუშათა არეულობები და აჯანყებები ამით არა თუ არ შესუსტდენ, არამედ კიდევ უფრო მეტათ გაძლიერდენ. ამასთანავე აღნუსხვის ღირსია ის ფაქტი, რომ ამ სტიქიურ არეულობათა დროს მუშათა კლასში თანდათან და ნელნელა, თუმცა იმავე დროს დიდი გაკირვებით, იღვიძებს კლასობრივი შეგნება; პროლეტარიატი, მისი მოწინავე ანუ მებრძოლი ნაწილი იწყებს, რამდენიმეთ მაინც, იმის შეგნებას, რომ მისი ძალა მუშების ერთობაშია, რომ მხოლოთ შეკავშირებით და სოლიდარობით და არა დაქსაქსევით და ერთიმეორეს მეტოქეობით, შეუძლიათ მუშებს თავის გაკირვებული და უბედური მდგომარეობიდან თავის დაღწევა.

და აი იწყება მედგარი და შეუპოვარი ბრძოლა კავშირების თავისუფლების მოსაპოვებლათ. მუშებმა უკვე XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში მოიპოვეს რამდენიმეთ მაინც შეკავშირების უფლება *) და მათ ძირი გამოუთხარეს ბურჟუაზიულ პოლიტიკურ ეკონომიის იმ დებულებას, რომელიც ეკონომიურ კეთილდღეობის საფუძვლათ კონკურენციას აცხადებდა. ჩქარა დაეგნო აგრეთვე მისი მეორე ძირითადი დებულება, რომელიც საყოველთაო ეკონომიური კეთილდღეობის სახელით აღიარებდა სახელმწიფოს ჩაურევლობას კერძო პირების მოქმედებაში. ახლათ აღორძინებულმა მუშათა მოძრაობამ ბურჟუაზიული მთავრობა იძულებულ ჰყო ჩარეულიყო კაპიტალისტების და მუშების ურთიერთობაში, რის შედეგი საფარბიყო კანონმდებლობა შეიქნა.

ამნაირათ ის, რასაც ბურჟუაზიული პოლიტიკური ეკონომია შეურყეველ და სამუდამო ჭეშმარიტებათ სახავდა, ცხოვრებამ უარყო და გააბათილა, და მით საესებით გაკოტრდა თვით ბურჟუაზიული პოლიტიკური ეკონომიაც. ცნობენ თუ არა ამ უტყუარ ფაქტს თანამედროვე კაპიტალისტები, მათი დარაჯები და ვეჭილები? რა თქმა უნდა, იმათ აქ ლალატობს ლოლიკა. თუ წინეთ საყოველთაო კეთილდღეობის საფუძვლათ კონკურენცია იყო აღიარებული, ახლა ისინი ყოველ ღონეს ხმარობენ, რომ როგორმე იგი შესუსტონ, თუ საესებით ვერ მოსაობენ მაინც. ამ მიზნის მისაღწევათ გასულ საუკუნის მეორე ნახევრიდან კაპიტალისტები ცვლიან ტაქტიკას. ერთი დარჯის მრეწველები აწყობენ სხვადასხვა ორჯანიზაციებს: კარტელებს, სინდიკატებს და ტრესტებს; ამ ორჯანიზაციების მიზანს შეადგენს ფასების მოწერრიგება საქონელზე. მიწოდების მოწყობა ისე, რომ იგი არ აღემატებოდეს მოთხოვნას, ე. ი. ბრძოლა საქონლის მომხმარებლების წინააღმდეგ ანუ საქონლის აწეულ ფასებში გასაღება. კაპიტალისტების ასეთი ორჯანიზაცია თავის უმაღლეს საფეხურს აღწევს ტრესტებში, რომლებიც პირველათ ამერიკაში გაჩნდენ. კაპიტალისტები აქ კავშირს აბამენ

*) თავის თავად იგულისხმება, რომ აქ მხედველობაში მაქვს დასავლეთი ევროპა, განსაკუთრებით კი ინგლისი.

არა მარტო საქონლის დამზადება-მიწოდებაში, არამედ მის გაყიდვა-გასაღებაში. რისთვისაც ისინი ივდებენ ხელში საქონლის გადასახიდ საშუალებებს, რკინის გზებს, გემებს და სხვ. აქ საქონლის რაოდენობა და ფასები წინდაწინ დადგენილი და განსაზღვრულია. მუშტარს მეტი გზა არა აქვს, საქონელი იმ ფასში უნდა შეიძინოს, რა ფასშიაც მას ტრესტი აწვდის. სადღაა აქ წინანდელი თავისუფალი კონკურენციის ხსენება? მაგრამ ყოველივე ეს კაპიტალისტებს სწამთ მხოლოდ თავისთვის და ვერ ურიგდებიან, როცა მუშებშიაც ვითარდება და იზრდება სოლიდარობა. ასევეა როცა სახელმწიფოს ჩარევაზე მიდგება საქმე.

კაპიტალისტები და მათი დამცველები გაიძახიან, რომ სახელმწიფო ევალდებულია ჩაერიოს მუშათა გაფიცვებში, არ მისცეს მათ საშუალება კაპიტალის ბატონობას ებრძოლონ, შეზღუდოს და შეაუსტროს მუშათა ეკონომიური და პოლიტიკური ორგანიზაციები და სხვ. და იმავე დროს იგივე კაპიტალისტები გაიძახიან, რომ სახელმწიფო არ უნდა ერეოდეს კაპიტალისტების საქმეში, მან ხელი არ უნდა ახლოს იმათ ორგანიზაციებს, რომლებიც მუშების და მომხმარებლების ინტერესების წინააღმდეგ არის მიმართული; მან გულზე ხელდაკრეფილი უნდა უყუროს კაპიტალისტების გაფიცვებს და შეთქმულებათ და მხოლოდ მუშების გაფიცვებს უნდა ებრძოლოს.

ასეთი წინააღმდეგობა, ულოლიკობა და ჰოტენტოტური ზნეობა თანდაყოლილი აქვს ბურჟუაზიულ საზოგადოებას. მაგრამ საქმე ამაში კი არ არის. კაპიტალიზმის განვითარებამ ვერ გაამართლა ბურჟუაზიული ეკონომიის ძირითადი დებულებანი, პირიქით, კაპიტალიზმის განვითარების ისტორია გვიმტკიცებს, რომ ერთი მხრით თანდათან სუსტდება კაპიტალისტებში კონკურენცია და სამაგიეროდ ფებს იკიდებს სოლიდარული მოქმედება, რაიცა გამოიხატა სინდიკატების, კარტელების და ტრესტების, ე. ი. მრეწველთა ეკონომიურ კავშირების გაძლიერებაში; ერთი სიტყვით, მრეწველობის განვითარებას ჩვენ მივყევართ იქამდე, რომ წარმოების მთელი დარგნი რამდენიმე პირის მონოპოლიათ ხდება და იქ ყოველგვარი კონკურენცია მრეწველებს შორის ან სრულებით ისპობა, ან მეტის მეტათ სუსტდება. ეს ის საერთო ტენდენციაა, რომელიც აშკარათ ემჩნევა თანამედროვე კაპიტალისტურ წარმოებას.

საქირაა მხოლოდ აღენიშნოთ, რომ ამ მოვლენამ თავი იჩინა ჯერ-ჯერობით მხოლოდ მრეწველობის და ალემ-მიცემობის ზოგერთ დარგში, თუმცა, რა თქმა უნდა, ყველაზე უფრო საყურადღებო დარგებში. ეს ის დარგებია, რომლებიც ერთი ან რამდენიმე პირის მონოპოლიათ გახდენას რამდენიმეთ ბუნებრივი პირობებიც უწყობენ ხელს და რომლებიც აგრეთვე დიდ კაპიტალს თხოულობენ საქმის მოსაწყობად. ასეთებია, მაგ., სამთამადნო მრეწველობა (ნავთი, ქვანახშირი, ოქროს მალარობები), რკინის გზები და სანაოსნო საქმე; და აი ჩვენ ვხედავთ, რომ პირველათ მონოპოლიურ ხასიათს იღებენ განსაკუთრებით ეს დარგნი, და მხოლოდ შემდეგში ამავე მოვლენას ვამჩნევთ წარმოების სხვა დარგებშიაც.

ამ მხრით განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია, ჩვენთვის მაინც, ნავთის მრეწველობა, რომელიც თავის განვითარებით და დღევანდელი მდგომარეობით

საუკეთესო მაგალითის იძლევა იმისას, თუ რა ბედი მოელის მთელ კაპიტალისტურ წარმოებას ახლო მომავალში.

მაგრამ ამას უფრო დაწვრილებით ჩვენ განვიხილავთ შემდეგ წერილში.

II.

ნავთის მრეწველობა შედარებით სულ ახალი დარგია თანამედროვე კაპიტალისტურ წარმოებაში: მისი სწრაფი და პირდაპირ თავბრუსდამხვევი ზრდა მოხდა მხოლოდ ამ უკანასკნელ 50 წლის განმავლობაში. ნავთის თანამედროვე მრეწველობა პირველად ჩნდება ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებულ შტატებში გასულ საუკუნის მეორმოცდაათე წლების დასასრულს და მაშინვე იღებს თანამედროვე მსხვილი წარმოების ხასიათს: ესე იგი, მთელი ეს წარმოება ჩქარა უფარდება ხელში ერთ მუქა კაპიტალისტებს. მართალია, ნავთის მრეწველობას, როგორც მეტათ დიდ-მოსაგებ საქმეს, ეწაფებოდა და ეწაფება დიდძალი ხალხი, მაგრამ ამათი უმეტესობა ან ჩქარა კოტრდება ან რამდენიმე პირის ბრკელებში ვარდებოდა და ვარდება.

ნავთის მრეწველობა რუსეთში (ბაქოს რაიონში) დაახლოვებით იმავე ხანებში იწყება, მაგრამ მესამოცდაათე წლამდე იგი ძლივსა ბეჭუტავდა კაპიტალის უქონლობის გამო, ასე რომ, რუსეთის ბაზარზე გაბატონებული იყო იმ ხანებში ამერიკის ნავთის საქონელი. მაგრამ მსხვილი კაპიტალის დაბანდვა რუსეთის ნავთის მრეწველობაში მდგომარეობას სწრაფად ცვლის. შესამჩნევი როლი ითამაშა ამ მხრით, განსაკუთრებით, ნობელმა. უცხოეთის კაპიტალს თან მოყვა წარმოების ტექნიკური გაუმჯობესება და მასთან ერთად მისი საოცარი ზრდა. რუსეთის ნავთმა ჩქარა გააძევა რუსეთის ბაზრიდან უცხოეთის ნავთი. ეს კიდევ არაფერი. ჩქარა რუსეთის ნავთი მეტათ სერიოზული მეტოქე შეიქნა ამერიკის ნავთის მრეწველობისათვის, რომლის ძლევა-მოსილებას იმ ხანებში ვერაფერ ვერ ელოდებოდა წინ.

ამ გარემოებას ხელი შეუწყო ერთი მხრით ბაქო-ბათუმის რკინის გზის გაყვანამ 1883 წ. და მეორე მხრით ცნობილი როტშილდის შემოსვლამ ბაქოს სამრეწველო რაიონში. სულ რაღაც 15 წლის განმავლობაში რუსეთის ნავთის მრეწველობამ ბევრათ წინ გაუსწრო ამერიკის მრეწველობას, და 1901 წ. იგი აღემატებოდა მთელი მსოფლიოს ნავთის მრეწველობას. ნავთის ამოღება რუსეთში შეადგენდა ყველა ქვეყნების ამოღების 53%. სამაგიეროთ ამ დღიდან იწყება მისი თანდათან და შეუწყვეტელი ჩამოქვეითება: რუსეთში თანდათან კლებულობს მიწიდან ამოღებული ნავთის რაოდენობა. ეს გრძელდებოდა დღემდე, მაშინ როცა, როგორც ამერიკაში, ისე სხვა ქვეყნებშიაც, სადაც ნავთის მრეწველობა არსებობს (პოლანდიის ინდოეთი, გალიცია, რუმინია), ნავთის მრეწველობა საოცარი სისწრაფით იზრდება ამ უკანასკნელ წლებში.

ამ დაკლებასთან ერთად ჩვენ ვხედავთ, რომ ფასები ნავთის საქონელზე სულ უფრო და უფრო მატულობენ, თუმცა არა ისეთი თანდათანობით და შეურყევლობით, როგორც თვით ნავთის წარმოება. რაში უნდა ვეძიოთ ამ პირველი შეხედვით, უფრო გაუგებარ მოვლენათა მთავარი მიზეზი? რით აიხ-

სნება ის ახირებული ფაქტი, რომ რუსეთში, სადაც ნავთის ყველაზე უფრო მდიდარი და შედარებით დაუშრეტელი წყაროებია, ნავთის მრეწველობა კლებულობს, ეცემა და იმავე დროს კი ფასები ნავთის საქონელზე მალა იწევს, ასე რომ, ეს უკანასკნელი ხალხის დიდხ უმრავლესობისთვის ხელმიუწვდომელი ხდება?

პირველ რიგზე ჩვენ აქ უნდა დავაყენოთ თანამედროვე წარმოების ძირითადი სისტემა, ე. ი. მისი კერძო ხასიათი, რომელსაც მიზნათ აქვს კერძო პირთა მოგება და არა საზოგადოების მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება. და თუ კერძო პირთა, ე. ი. მრეწველთა მოგება წარმოების შემოკლების დროსაც იზრდება, როგორც ამას ჩვენ ვხედავთ რუსეთის ნავთის მრეწველობაში, მაშინ მრეწველებს ეკარგებათ სტიმული მრეწველობის გასადიდებლათ. მაგრამ ეს მიზეზი მოქმედებს როგორც ჩვენში, ისე საზღვარ-გარეთაც, ამ უკანასკნელში კი ნავთის მრეწველობა მატულობს და ფართოვდება და არა კლებულობს, ვიწროვდება როგორც ჩვენში. მაშასადამე, ნავთის მრეწველობის შემცირების პირდაპირი მიზეზები რუსეთში ჩვენ სხვაგან უნდა გეძიოთ. რა თქმა უნდა, მთავარი როლი ითამაშა ამ საქმეში წარმოების ტენიკურმა გაუმჯობესებამ.

იმ დროს, როცა რუსეთის კაპიტალისტები უმთავრეს თავის იმედებს საქმის წაყვანის დროს მთავრობის დახმარებაზე და შელავათებზე ამყარებდნენ, ამერიკის კაპიტალისტები დღე-დღეზე იკონებდნენ სულ ახალ-ახალ საშუალებებს და ზომებს, როგორც ნავთის წარმოების გასაფართოებლათ, ისე საქონლის გადატან-გადმოტანის და მისი მუშტრისთვის პირდაპირ მიწოდების მოსაწყობათ. ეს იყო უზარ-მაზარი სისტემა, წინდაწინ შემუშავებულ გეგმაზე აგებული, სადაც არაფერი არ იყო დავიწყებული; ეს არის წარმოების ძლევა-მოსილი ორგანიზაცია, რომელიც ტრესტების სახით შექმნა თანამედროვე კაპიტალისტური წარმოების განვითარების უმაღლესმა საფეხურმა. პირველი ტრესტი „Standard Oil Co“ ჩაისახა და გაითურჩქნა სწორეთ ნავთის მრეწველობაში. ჩქარა ამ ძლევა-მოსილმა ტრესტმა ხელში ჩაიგდო და თავის გავლენას დაუმორჩილა ერთი მხრით ამერიკის ნავთის მრეწველობის $\frac{3}{4}$ ნაწილი და მეორე მხრით თითქმის მთელი საზღვარ-გარეთის ნავთის მრეწველობაც, გარდა რუსეთისა. გადატან-გადმოტანის საუცხოვო ორგანიზაციის მეოხებით ამერიკის ტრესტმა თანდათან შესძლო რუსეთის ნავთის საქონლის გაძეგება საზღვარ-გარეთის მრავალ ადგილებიდან; გაჩაღდა სასტიკი ბრძოლა უცხო ბაზრების დასაპყრობათ და შესანარჩუნებლათ ერთი მხრით ამერიკის ტრესტსა და მეორე მხრით რუსეთის ნავთის მსხვილ ექსპორტიორებს შორის. ამ ბრძოლიდან გამარჯვებული, რა თქმა უნდა, ამერიკელი ტრესტი გამოვიდა. მაგრამ, მეორე მხრით რუსეთის მრეწველებიც საკმარისათ ძლირები იყვნენ, რომ სავსებით იმათ დამარცხება ან უცხოეთის ბაზრებიდან სრულებით გაძეგება შესაძლებელი ყოფილიყო. და აი მეორე საუკუნის დასაწყისში (1904-6 წ. წ.) ამერიკელ ტრესტსა ერთი მხრით და რუსეთის მსხვილ მრეწველთა შორის (ნობელი, როტშილდი, მანთა-შევი) მეორე მხრით მოხდა ერთნაირი შეთანხმება, რომელსაც შედეგათ მოყვა უცხო ბაზრის ურთიერთ შორის დაყოფა. რა თქმა უნდა, უფრო მოზრდილი ლუკმა ამ შემთხვევაში ამერიკელ Stand. Oil Co-ის ერგო წილათ; რუსეთის

ნავთის საქონლის ბაზარი უცხოეთში შედარებით თითქო შევიწროვდა, მაგრამ ჩვენ არ უნდა დავივიწყოთ ის გარემოება, რომ უცხოეთის ბაზარზე გადის უმთავრესათ ნავთის მრეწველობის უფრო ძვირათ ღირებული საქონელი, როგორც არის მაგ., გაწმენდილი ნავთი, ბენზინი და სხვ., რაც მოგების მხრით უფრო ნაკლებათ ხელსაყრელია კაპიტალისტებისთვის, ვინემ მაგ., დაუმუშავებელი ნავთი ან კიდევ უფრო მიზუთი. ასეთი საქონელი კი საზღვარ-გარეთ არც წინეთ გაქონდათ და არც ახლა გააქეთ. იგი სალდება განსაკუთრებით შინაურ ბაზარზე, რომელიც, რა თქმა უნდა, სავსებით ადგილობრივ მრეწველების ხელშია.

თავის თავად იგულისხმება, რომ ის, რაც ჩვენმა მრეწველებმა დაკარგეს საზღვარ-გარეთის ბაზარზე თავისი მოუმზადებლობის და ტექნიკური ჩამორჩენის მეოხებით, იმათ ერთი ხუთათ და ერთი ათათ აინაზღაურეს შინაურ ბაზარზე. როგორ, რა საშუალებით მოხდა ეს? საქმე იმაშია, რომ თუ საზღვარ-გარეთელ ბაზარზე ნავთის მრეწველებს წინ გადაეღობა ნავთის მრეწველობის უდიდესი და უძლიერესი ორგანიზაცია—ნავთის ტრესტის სახით,—შინაურ ბაზარზე მათ ასეთი მოცილე აღარ ყავდათ. და რაც ამერიკის ნავთის ტრესტმა მოიმოქმედა ნავთის მსოფლიო მრეწველობის ხელში ჩასაგდებათ, ის განახორციელეს ადგილობრივმა მსხვილმა მრეწველებმა შინ, რა თქმა უნდა, უფრო ვიწრო ფარგლებში.

ამ უკანასკნელ დროს ბევრს ლაპარაკობენ, როგორც საზოგადოებაში, ისე ეურნალ-გაზეთებში და საკანონმდებლო დაწესებულებებშიაც ნავთის გაძვირებაზე. ბევრი ითქვა ნავთის სინდიკატის წინააღმდეგ ერთი მხრით და ლატაკი ხალხის სასარგებლოთ მეორე მხრით. ყოველივე ეს მხოლოთ წყლის ნაყვია. ზოგიერთები უარყოფენ ნავთის სინდიკატის არსებობას; სხვები კიდევ დარწმუნებული არიან მის არსებობაში, და შესაძლებლათ მიაჩნიათ მის წინააღმდეგ ბრძოლა თანამედროვე წარმოების პირობებში. ყოველივე ეს საჭიროებს საქმის ნათელ, სწორს და კატეგორიულ გარკვევას, რასაც ჩვენ შემდეგ წერილში შევხებით.

ჟურნალი „ჩვენი წყარო“

№ 3—13 და 4—14.

1913 წლის 7 და 10 აპრილი.

„წველი დასელის“ ფსევდონიმით

გაუგებარი გაუგებრობა.

როგორც მკითხველებმა იციან, ამ ცოტა ხნის წინეთ ქ. პეტროგრადში თათბირი გაიმართა პურზე და საზოგადოთ ხორბლეულობაზე მტკიცე ფასების დაწესების შესახებ. თათბირი მოიწვია საბჭოს და მრეწველობის სამინისტრომ, და მასზე თავმჯდომარეობდა თვით ამ სამინისტროს დღევანდელი მეთაური და იმავე დროს მსხვილი მემამულე და შაქრის მრეწველი გრაფი ან. ბობრინსკი. თათბირზე მიიწვიეს ერთი მხრით მსხვილი მიწათმფლობელობის წარმომადგენლები, ე. ი. მემამულე აგარაიები, და მეორე მხრით საერობო, საქალაქო და ზოგიერთ სხვა საზოგადოებრივ დაწესებულებათა წარმომადგენლებიც.

საკვირაო მოკლეთ ვიცოდეთ, რამ გამოიწვია ეს თათბირი ან რისთვის დასკვირდა მთავრობას პურზე ფასების მოწესრიგება? როგორც ვიცი, ომმა ზღაპრულად გააძლია ხაზინის მხრით სხვადასხვა საგნების მოთხოვნა. ომი ნთქავეს და ანადგურებს აუარებელ საქონელს: ხორბლეულობას, ხორცს, ხორაგეულობას, ფართლეულობას, ტყავეულობას, ლითონს და სხვ. ამავე დროს მწარმოებელი მუშახელის რაოდენობა მცირდება, დიდძალი საწარმოო საშუალებანი და იარაღები ნადგურდება, ე. ი. საქონლის წარმოება კლებულობს, მიწოდება მცირდება და იმავე დროს მოთხოვნა კი იზრდება. ამას ერთვის საქონლის გადატანგადმოტანის ძალზე შეფერხება. რაც საქონლის მიწოდებაში იწვევს დიდ ალიაქოთს და არეგ-დარეგას და რაც გზას უხსნის სხვადასხვა ჯურის სპეკულიანტების ალერახსნილ და გამანადგურებელ მოქმედებას. ყველა ამის შედეგი საქონლის ზღაპრული გაძვირებაა. ¹²⁾

დღევანდელი სიძვირის სიმწვეავემ იმ ზომამდე მიაღწია, რომ მისი სიმძიმე რაოდენიმეთ ხაზინამაც კი იტკმა. მთავრობა თითქო ებრძვის კიდევაც ამ სიძვირეს, მაგრამ იგი აქ უძლურია. და რაღა ბევრი გავაგრძელოთ, ძველი თქმულების არ იყოს: „ღმერთმა ერთი რად აცხონოს, თუ მეორე არ წაწყმინდოს“, და აი ჩვენ თვალ წინ ხდება ვაჭარ-მრეწველთა და სოფლის მსხვილ მეურნეთა ზღაპრული გამდიდრება. თავის თავად იგულისხმება, რომ ერთი დარგის მრეწველ—ვაჭრები გაცილებით უფრო მდიდრდებიან საერთო ვაჭხანალის და არეგ-დარეგის დროს, ვინემ მეორე დარგის; და აი ამ ნიადაგზე იბადება და ჩადდება ბრძოლა სხვადასხვა დარგის მრეწველ—ვაჭართა შორის. ცნობილია, რომ ყველაზე უფრო მკაცრ ხასიათს ღებულობს ეს ბრძოლა ერთი მხრით სოფლის მსხვილ მეურნეთა და მეორე მხრით საფაბრიკო და საქარხნო მრეწველობის წარმომადგენელთა შორის. აგარაიებსა და მრეწველ კაპიტალისტებს შო-

რის წინააღმდეგობა ძველი ამბავია და მას გრძელი ისტორიაც აქვს. რუსეთშიც რამოდენიმეჯერ განიცადა ამ ორ მქონებელ კლასთა შორის ბრძოლის გამწვავება, და რასაკვირველია, რომ ამასვე ვხედავდეთ დღესაც, როცა მრეწველთა და სოფლის მეურნეთა გამდიდრების საქმე არასოდეს არ ყოფილა ისეთ ხელსაყრელ პირობებში, როგორც ეს დღეს არის. ჩვენ სრულებით არ გვაკვირვებს ის გარემოება, რომ აგრარიები და ვაჰარ-მრეწველები ერთმანეთს ექიშებიან და მეცადინეობენ, რომ ნადავლიდან, რომელსაც მოგებას ეძახიან, მეტი წილი მიითვისონ. თითოეული იმათგანი ფიქრობს, საჯაროთაც გაიძახის, რომ მეორე უფრო მოგებას იძენს, ვინემ იგი. ვაჰარ-მრეწველები ხომ ძალზე და საოცრათ მდიდრდებიან, მაგრამ არც სოფლის მეურნეთა საქმეა ცუდათ. პური ყველაზე უსაჰიროებს საარსებო საგანია, რომელიც ასი და ათასი მილიონობით სკირ-დებმა ხალხს და ჯარს. საქმარისია ფუთზე რამდენიმე კაპიკის მომატებაც კი, რომ სოფლის მეურნეებმა და პურის ეაქრებმა მილიონები მიითვისონ, გაჰირვე-ბული მუშა-ხელისაგან ანაგლეჯი. და როგორც ვიცით, ეს სწორედ ასე მოხდა ომის გამოცხადების დღიდანვე. მიუხედავთ იმისა, რომ რუსეთიდან საზღვარ გარეთ გასატანი პური ისევ რუსეთშივე დარჩა, პური შინაურ ბაზარზე რალაც მანქანებით გაქრა და იმავე დროს ერთი ორათ გაჰირდა. თუ რა გასაჰირი დაადგა ამის გამო როგორც ქალაქის, ისე სოფლის მუშა ხალხს ეს ყველამ კარ-გათ იცის, და ამაზე აქ სრულებით მეტია ლაპარაკი. მაგრამ აგრარიებმა ეს არ იქმარეს: იმათ არ აქმყოფილებს დღევანდელი აწეული ფასები პურზე. ისინი მეცადინეობენ პურზე კიდევ უფრო აწეული ფასების განმტკიცებას. დღევან-დელი განსაკუთრებული მდგომარეობა¹³⁾

მათ ამ საქმეში ხელს უწყობს. მაგრამ ისინი ამ გზით მეტად შორს მი-დიან, იმათი მადა უზომოა. და აი, როცა აგრარიების სულის-კვეთება საცებით გამოაშქარავდა, მათ წინააღმდეგ ამხედრდენ სამრეწველო წრეები და ბურჰუა-ზიულ-ლიბერალური პრესა. პურის გაჰირება იწვევს ყველა საქონლის და იმათ შორის სამუშაო ძალის, როგორც საქონლის გაჰირებას, თუმც არა იმ ზომამ-დე, რა ზომამდე პური ძეირდება. თავის თავად იგულისხმება, რომ ეს ხელსა-ყრელი არ არის მრეწველთა კლასისთვის. ამიტომაც არის, რომ კაპიტალისტე-ბის კლასი მუდამ ებრძოდა და ებრძვის პურის გაჰირებას. ამიტომაც იყო, რომ როცა რუსეთის აგრარიების სულის კვეთება გამოაშქარავდა, მათ აღუდგა მთელი ბურჰუაზიული პრესა, თუმცა სამრეწველო კაპიტალისტური ბურჰუაზია არა ნაკლებ მდიდრდება თავის საქონელზე ფასების უზომო აწევით. რა თქმა უნდა, მუშათა დემოკრატია, თუმცა სრულებით სხვა მოსაზრებით, ვინემ კაპი-ტალისტთა კლასი, პურის გაჰირების ენერგული მოწინააღმდეგეა. მუშების ინტერესი მოითხოვს, რომ ყველა სახმარი საქონელი, და უწინარეს ყოვლისა, პური, რაც შეიძლება გაიაფდეს. და არც შეიძლება, რომ ეს სხეაფერ იყოს. მა-გრამ დაეუბრუნდეთ საგანს.

როგორც ვიცით, პურზე ფასების მომატების გამო ერთმანეთს შეებრძო-ლა ორი მქონებელი კლასი: მემამულეები და მრეწველები, მთავრობაც, როგორც ხაზინის ინტერესების დამცველი და როგორც უმთავრესი მუშტარი, როგორც

სამეურნეო, ისე საქარხნო და საფაბრიკო ნაწარმოებისა, იძულებული შეიქნა ამ დაევი ჩარეულიყო და ორი მოქიშვე, თუმც არსებითად ერთი და იგივე კლასი, ერთმანეთში მოერიგებია. სწორედ ამ მიზნით მოხდა ზევით დასახელებული თათბირის მოწვევა. რა თქმა უნდა, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმ გარემოებას, რომ თათბირის თავმჯდომარე თითონ დაინტერესებული პირი გამოდგა, როგორც კერძო მსხვილი მემაძულე. როგორც მოსალოდნელი იყო, თათბირზე აგრარიერებმა გაიმარჯვეს: იმათი მოთხოვნა, რომ წლევიანდელი მოსავლის ხოცბლეულობაზე შარშანდელთან შედარებით უფრო მაღალი ფასები დაწესდეს, დაქმავთიღებულ იქნა ცოტადღენი გამონაკლისით, რაც ნიშნავს ერთი ფუთი პურის ფასის 30 - 40 პროც. გადიდებას.

თავის თავად იგულისხმება, რომ თათბირის ასეთმა დადგენილებამ მეტათ ააშფოთა ბურჟუაზიულ-ლიბერალური წრეები. მრავალმა საზოგადოებრივმა დაწესებულებამ, ერობებმა, ქალაქის თვითმართველობებმა, კოოპერატივებმა უკვე დაგმეს აგრარიერის გამარჯვება, ¹⁴⁾ .

მუშებმაც, სადაც კი ეს მოსახერხებელი იყო, პროტესტით უპასუხეს აგრარიერის ამ ომიანობას. თათბირის დადგენილება ჯერ კიდევ დამტკიცებული არ არის, ასე რომ ჯერ კიდევ არ შეიძლება დანამდვილებით იმის თქმა, თუ მას რა ბოლო ექნება. თუ ჩვენ ამ ეპოქის მკითხველის ყურადღება შევაჩერეთ ამ საკითხზე ეს სულ სხვა გარემოებით აიხსნება.

ბევრჯერ ყოფილა აღნიშნული ის ფაქტი, რომ ჩვენში საზოგადოთ დიდი არეუ-დარევა და გაურკვეველობა სუფევს. ამ გაურკვეველობის და არეუ-დარევის საუკეთესო ნიმუშს იძლევა სხვათა შორის „სახ. ფურცლის ¹⁵⁾“ № 670, სადაც მოთავსებულია ბ-ნ თედო ლლონტის ¹⁶⁾ წერილი სათაურით „მაღალი ფასები“. წერილი ეხება ზევით დასახელებულ თათბირს და მის დადგენილებას პურის ფასების მომატების შესახებ, მაგრამ რაღაც მანქანებით; თათბირის არსებით მხარეს ავტორი სრულებით უმაღავს მკითხველებს. ეს კიდევ არაფერი. წერილის ავტორი ყოველივე სინამდვილის წინააღმდეგ ამტკიცებს, რომ ქართველი ხალხის ხსნა მხოლოდ და მხოლოდ პურზე და ხორცეულობაზე მაღალი ფასების დაწესებაშია. ბ-ნი ლლონტი „სახალხო ფურცლის“ საწყალ მკითხველებს არწმუნებს იმაში, რომ საქართველოში სოფლის და ქალაქის მუშა ხალხი ხორბლეულობით ვაჭრობს და ამიტომ, თუ აგრარიერების სულის კვეთება განხორციელდა, სოფლის ხალხი სამუშაოთ აღარსად წაევა, პურს ძვირად გაყიდის და თავის სახლში ფეხმოკეცილი დაჯდება.

როგორც ხედავთ, ქართველი ხალხი და საქართველო გამონაკლისია მთელ დედამიწაზე. ყოველგან მუშა-ხალხის და აგრარიერების ინტერესები სხვადასხვაა. ყოველგან მუშა ხალხი არა მარტო ქალაქად, არამედ სოფლადაც პურს ყიდულობს და არა ყიდის. რა თქმა უნდა, არც საქართველო და არც ქართველი მუშა ხალხი არავითარ გამონაკლისს არ წარმოადგენს. ჩვენშიაც მუშა ხალხი, როგორც ქალაქად, ისე სოფლათაც ყიდულობს პურს უმეტეს ნაწილად რუსეთიდან მოტანილს, ე. ი. იმ პურს, რომელზედაც დღეს რუსეთის აგრარიერი კიდევ უმატებენ ფასს, რასაც ასე შეხარის ბ-ნი ლლონტი „აშკარაა, გაიძახის

ჩენი ჰეტორი, ქართულ ეროვნულ ძალთა მიზანია ყოველ საშუალებით ხელი შეუწყოს სასოფლო სამეურნეო ნაწარმოების ფასების მომატებას, რომ ხალხისთვის სარაკამიშა¹⁷⁾ და ტრაპიზონში¹⁸⁾ უფრო სსსარგებლო არ იყოს შრომა, ვიდრე შინო“.

ერთი სიტყვით, პურის გაძვირება ქართველ მუშებისათვის მეტად სასარგებლო მოვლენა ყოფილა. თურმე გარეთ სამუშაოთ იმიტომ გარბის ჩენი ხალხი, რომ შინ პური იაფი ყოფილა. არც ბ-ნ ლლონტს და არც „სახალხო ფურცელს“ ალბათ არ სკოდნიათ, რომ ფუთი პური ჩენში სამ მანეთზე ზევით ფასობს და სიმიინდი ორ მანეთ ნახევარი. და ხშირათ ამ ფასებშიაც ვერ შოულობენ. ჩენს აეტორს და მასთან ერთად „სახ. ფურცელის“ მთელ შეკრებულობას გამოპარეია ის დიდი მოვლენა, რომ ჩენი ხალხის დიდი უმრავლესობა იკვებება დღეს რუსეთიდან მოტანილი პურით. და აბა სკადეთ და ერთ დღეს მოაკელით მას ეს გარედან შემოტანილი პური და მაშინ დაინახავთ, თუ რა მოხდება. მაშინ პურის ფასი არა თუ ერთი ხუთათ გაიზრდება, არამედ ნამდვილი შიშვილობა ჩამოვარდება. ერთი ვკითხვით „სახ. ფურცელის“ ბრძენთ, რა მოხდებოდა ამ უკანასკნელი ორი წლის განმავლობაში, რომ დასავლეთ საქართველოში რუსეთის პური და სიმიინდი არ მოეტანათ? და მერე განა ეს მოტანა იმ გარემოებამ გამოიწვია, რომ პური და სიმიინდი ადგილობრივად იათად ფასობდა?

ჩენთვის გასაგები იქნებოდა, რომ ლლონტი და კომპანია პირდაპირ და აშკარათ აგარაიების ინტერესს იცავდენ, მაგრამ როცა პურზე ფასების მომატებას და პურის გაძვირებას ისინი ქართველ ხალხის ინტერესს უკავშირებენ, მაშინ ჩენ არ ვეციით, თუ რა ვუწოდოთ იმათ საქციელს—უვიცობა თუ მატყუარობა?

გაზეთი „თანამედროვე აზრი“,
1916 წ. 16 სექტემბერი, № 204.

„მ. მონიის“ ფსევდონიმით.

„ეროვნული ეკონომისტი“.

1

კუმ ფეხი გამოყო—მეც ნახირ-ნახირაო. ბ-ნ თედო ღლონტის საქმეც სწორეთ ასეა: მას არა თუ დიდი სურვილი აქვს ეროვნულ ეკონომისტათ გახდომის, არამედ მისი წარმოდგენით იგი უკვე დიდი ეკონომისტია და ეროვნულ ეკონომიკასაც საუცხოვოთ იცნობს. ყოველივე ეს გვაგონებს ზევით მოყვანილ ხალხურ თქმულებას და კრილოვის¹⁹⁾ არაკების ცნობილ გმირებს. ჩვენთვის, რა თქმა უნდა, სულ ერთია, რანაირი წარმოდგენაც არ უნდა ჰქონდეს თავის თავზე ბ-ნ თედო ღლონტს. მაგრამ ყველაფერს თავისი საზღვარი აქვს. როცა ბ-ნი თედო ღლონტი სერიოზულ ეკონომიურ საკითხებზე მსჯელობს, როცა იგი ხალხის ეკონომიურ მდგომარეობას ეხება, შეუძლებელია მისი „ეკონომიური მსჯელობანი“ უყურადღებოთ დაეტოვოთ და იმათი ავტორი გონს არ მოვიყვანოთ.

ამ ხნობით ჩვენ ავიღებთ მართოთ მართო ერთ მაგალითს: ბ-ნ ღლონტის ეკონომიურ მსჯელობათაგან. ჩვენმა მკითხველმა უნდა იცოდეს, რომ ეს ვაჟბატონი, რომელიც ხანდისხან დემოკრატიზმისა და კი ჩემულობს, ზორბლეულობაზე, ე. ი. პურზე და სიმინდზე ფასების მომატების მომხრეთ გამოვიდა (იხ. „ს. ფურცელი“ 670). მისი აზრით უბედურება ის არის, რომ „თანამედროვე სიძვირეში ყველაზე ნაკლებად სოფლის ნაწარმოები გაძვირდა“. როგორც ხედავთ, ბ-ნ ღლონტს არ აკმაყოფილებენ დღევანდელი ფასები სასოფლო მეურნეობის ნაწარმოებზე. სიმართლე თხოულობს აღვნიშნოთ, რომ ჩვენ ავტორს აქ საკმარისად დიდი შესწორება შემოაქვს. საქმე იმაშია, რომ ყველა მის ახირებულ დებულებათ ძალა და მნიშვნელობა მხოლოდ საქართველოსთვის აქვთ, და რახან საქართველოს საზღვრებს გავსცილდებით, ისინი მყისვე თავის მნიშვნელობას კარგავენ. ჩვენი ქვეყანა—ამტკიცებს ბ-ნი ღლონტი—ვერ შეედრება ევროპის²⁰⁾ და კურსკის²¹⁾ გუბერნიებს, ჩვენ სულ სხვა მდგომარეობაში ვიმყოფებით... ევროპის გლეხს ადვილად შეუძლიან კარ-მიდამო მიატოვოს და სადაც მეტი ხელფასია, იქ წავიდეს, მშობლიური კერა ამით არაფერს დაკარგავს, პურსაც შედარებით ადვილად იშოვნიან შინ დარჩენილები. მაგრამ ქართველი ერის დღევანდელი მდგომარეობა ისეთია, რომ ოჯახის დატოვება პირდაპირ დანაშაულად მიგვაჩნიაო“, ე. ი. ევროპის გლეხს თამამათ შეუძლია თავის კერას მოსწყდეს და სხვაგან გადისვეწოს, ამით არც თვით გლეხი და არც მისი სამშობლო არაფერს დაკარგავენ; ევროპის გუბერნიაში შეიძლება პური იაფათ ფასობდეს, ეს იქაური გლეხების ინტერესებს არ ავნებს; მაგრამ მდგომარეობა დიამეტრალურად

იცვლება, როცა საქართველოში გადავდივართ: აქ კერას დატოვება დანაშაუ-
ლია, იაფი პური კი კულტურის განმანადგურებელია. ასეთია ჩვენი „ეროვნული
გენოზისტი“ პირველი დებულება.

აქედან გამომდინარეობენ სხვა დებულებანიც და სხვათა შორის ის მთა-
ვარი დებულებაც, რომ ქართველი ხალხის საკეთილდღეოთ აუცილებლად საჭი-
როა პურზე და სიმინდზე ფასების აწვევა. ნუ დაივიწყებთ, რომ ამას ამბობს
ბ-ნი ლლონტი იმ დროს, როცა ყოველგვარი სანოვანე უამისოდაც ზღაპრულად
გაძვირდა. ამნაირად ჩვენმა ავტორმა და მასთან ერთად ფედერალისტთა²¹⁾
მთელმა ბანაკმა სრული სოლიდარობა გამოიჩინა აგრარიების კლასთან ერთად.
საქართველო ამ ვაებატონებისათვის განსაკუთრებული ქვეყანაა; ის ღვას გარე-
შე ბურჟუაზიული წყობილებისა. აქ აგრარიების და დემოკრატიული მასის ინ-
ტერესები როდი ეწინააღმდეგება ერთი მეორეს, პირიქით, ეს ინტერესები შე-
თანხმებული არიან; პურის გაძვირება სულ ყოველგან დემოკრატიისათვის მავ-
ნებელია, აქ, ჩვენ კურთხეულ საქართველოში, თურმე მეტად სასარგებლოა. ერ-
თი სიტყვით აქ მთელი წყებაა ყალბ აზრებისა. ჩვენ ამ აზრებს მაშინვე ფარდა
აეხადეთ (იხ. „თანამედროვე აზრი“²²⁾ № 205). ჩვენ ვამბობდით, რომ დღევან-
დელი საქართველო ისეთივე ქვეყანაა, როგორც სხვა ქვეყნები, რომ ჩვენშიაც
აგრარიებსა და დემოკრატისა შორის ისეთივე წინააღმდეგობაა, როგორც სხვა
ქვეყნებში, რომ პურის გაძვირება არასოდეს ქართველი დემოკრატიისათვის სა-
ნატრელი არ ყოფილა, არ არის და არც იქნება. ჩვენ დავგმეთ ბ-ნი თედო
ლლონტის და კომპანიის პირდაპირ ანტიდემოკრატიული სულის კვეთება, რომე-
ლიც საესებით შეეფერება მხოლოდ საზოგადოების მდიდარ და გაბატონებულ
კლასებს. ამასთანავე ჩვენ დავსძენდით, რომ პირდაპირ გასაოცარია, ბ-ნი ლლონ-
ტის და კომპანიის სურვილი პურზე და სიმინდზე ფასების მომატების შესახებ
იმ დროს, როცა ეს საგნები გასაოცარი სისწრაფით გაძვირდენ. რითაც გნე-
ბავთ იმით ახსენით აგრარიების და ფედერალისტების ასეთი ერთსულოვნება
და მქიდრო დაახლოვება, მაგრამ ერთი კი ცხადზე უცხადესია: დემოკრატიის
ინტერესების დაცვა აქ არაფერ შუაშია, პირიქით, ასეთი თანხმობა და სოლი-
დარობა აგრარიებსა და ფედერალისტებს შორის დემოკრატიის აშკარა ლალატს
მოასწავებს.

აშკარაა: დემოკრატობა და გაბატონებულ კლასების ინტერესების დაცვა
ერთ და იმავე დროს წარმოუდგენელია. მართალია, ასეთი წინააღმდეგობა და
ორ სკამს შუა ჯდომა ჩვენი ფედერალისტების თანდაყოლილი სენია. ჯერ კი-
დეგ განსვენებული არ. ჯორჯაძე²³⁾ სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე შე-
უდგა მუშების და ბურჟუა—კაპიტალისტების ინტერესების შერიგებას. ეს წა-
ჯექ-უკუჯექობა და წინააღმდეგობა, როგორც ვიცით, გათავდა სოციალიზმის
უარყოფით და ბურჟუაზიული განვითარების კანონების სრული შეთვისებით და
კაპიტალისტურ წყობილებასთან შერიგებით. ასე მოუვიდა ჯორჯაძეს, რომე-
ლიც ხანდისხან მაინც ლოლიკას არ ლალატობდა. მაგრამ ჩვენი ფედერალისტე-
ბის უმთავრესი უბედურება სწორედ იმაშია, რომ მათ მოქმედებაში ლოლიკა
არ არის.

როცა ჩვენ ფარდა აეხადეთ ბ-ნ თედო ლლონტის და „სახ. ფურცლის“ პოზიციას პურზე და სიმინდზე ფასების მომატების გამო, როცა ჩვენ სავსებით გამოავაშკარავეთ ამ პოზიციის სრული ანტიდემოკრატიული ხასიათი, ჩვენ მოველოდით ორში ერთს: ეს ვაჭბატონები ან საჯაროთ გამოტყდებოდნენ თავის შეცდომაში (ეს იქნებოდა იმათთვის სეუკეთესო გამოსავალი). მაგრამ ჩვენ, იმათ საუბედუროთ, მოვსტყუვდით; ბ-მა თედო ლლონტმა დაარღვია ეს სიჩუმე, და დაარღვია არა თავის წინანდელ პოზიციის უარყოფით, არამედ მის გასამართლებლობად.

„სახ. ფურცლის“ № 704-ში ჩვენი უუბარი ავტორი კვლავ თავგამოდებით იცავს პურისა და სიმინდის ფასების მომატებას და დასასრულ აცხადებს: „მაღალი ფასების საკითხი შრომელი გლეხკაცობის, დემოკრატიულ აგრარიერების“ სასიცოცხლო საკითხია და ჩვენ, როგორც ეროვნულ თვალსაზრისის ხალხს, არ შეგვიძლიან ამ ძალების ინტერესებით არ გავიმკვალათ და არ მოვითხოვოთ მათი ინტერესების დაცვა“. მაშასადამე, ბ-ნი ლლონტი პურისა და სიმინდის ფასების მომატებას მოითხოვს, ერთი მხრით როგორც დამცველი „შრომელი გლეხკაცობის“, ანუ როგორც იგი ამბობს: „დემოკრატიულ აგრარიერის“, და მეორე მხრით როგორც „ეროვნულ თვალსაზრისზე მდგომი“.

ამნაირათ ხალხის დიდი უმეტესობა, ე. ი. ქალაქის და სოფლის პროლეტარული მასა, ანუ ნამდვილი დემოკრატია ბ-ნ თედო ლლონტების „ეროვნული თვალსაზრისის“ გარეთ არის დარჩენილი. აქედან თქვენ ხედავთ, რომ ბ-ნი ლლონტის და კომპანიის „ეროვნული თვალსაზრისი“ არის თვალსაზრისი ეროვნული მსხვილი და საშუალო ბურჟუაზიის საერთოდ და კერძოდ ეროვნულ აგრარიერების. რაც შეეხება სიტყვა „დემოკრატიული“, იგი აქ სრულებით უადგილოთ არის ჩაჩხირებული.

მაშასადამე, ამ შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვაქვს ეროვნულ ბურჟუაზიის იდეოლოგიასთან. მაგრამ ასეთი როლით როდი კმაყოფილდება ბ-ნი თედო ლლონტი. იმავე დროს იგი დემოკრატიის ინტერესების დაცვასაც ჩემულობს და თვით პურის ფასების მომატებასაც დემოკრატიის, მუშა ხალხის ინტერესებით ამართლებს. ან აქედან მომდინარეობს მთელი მისი პოზიციის სიყალბე. მაგრამ საქმე ამით როდი თავდება.

ბ-ნ ლლონტის ყალბი პოზიცია ორკეცდება მეორე გარემოებით. მთელი მისი მსჯელობა პურზე და სიმინდზე ფასების მომატების შესახებ დამყარებულია იმ შემცდარ შეხედულებებზე, რომ იმერეთი თითქო პურის ქვეყანა იყოს, რომ იქ თითქო ყველა გლეხს პური და სიმინდი თავზე საყრელათ ქონდეს და გარეთ ეზიდებოდეს გასაყიდათ. საერთოდ ბ-ნ ლლონტის მსჯელობა აღძრულ საკითხის შესახებ საკუროებს უფრო დაწვრილებით განხილვას.

II

ბ-ნი თედო ლლონტი ჩვენ ორ გარემოებას გვიკიყინებს: 1) თითქო ჩვენ „ყოველთვის განწყნებულათ ვმსჯელობდეთ“ და 2) თითქო ჩვენ მიერ მოყვანილი ცნობები პურის და სიმინდის სიძვირის შესახებ „ტყუილებზე და სიყალბეზე“

იყოს აშენებული. ამიტომ ჩვენ არ დავიწყებთ თავის მართლებას -განყენებულათ“. ვეცდებით ავალაპარაკოთ ფაქტები.

ბ-ნ ლლონტს ჩვენ გასაწბილებლათ მოყავს რამდენიმე სტატისტიკური ცნობა, რომლის საშუალებით იგი ცდილობს დაუმტკიცოს მკითხველებს, რომ ქუთაისის გუბერნიის მცხოვრებლები თითქო სრულებით არ საკიროებდენ გარედან შემოტანილ პურს, პირიქით, ქუთაისის გუბერნიიდან გააქვთ დიდ ძალი ხორბლეულობა სხვა ქვეყნებშიო. გარდა ამისა ბ-ნი ლლონტი კატეგორიულად უარყოფს, რომ დღეს ჩვენში სადმე ფუთი სიმინდი ფასობდეს 2 მანეთი და პური-3 მან. და ჩვენი შეუღარებელი რაინდი, გამხნეებული ალბათ, თავისივე კატეგორიული განცხადებით, თამამათ გაიძახის, რომ „მონიძეს“²¹) არავითარი წარმოდგენა არ აქვს საქართველოს ეკონომიკის და რა გასაკვირი უნდა იყოს, რომ მისი შეხედულებაც ყალბი იყოსო²². მართალია ეს? განვიხილოთ, თუ რომელი ჩვენგანი აწვდის მკითხველებს ტყუილ ცნობებს და ან თუ რომელ ჩვენგანს ყალბი წარმოდგენა აქვს საქართველოს ეკონომიკაზე.

უწინარეს ყოვლისა საჭიროა განვაცხადოთ, რომ თავის პირველ წერილში ბ-ნ თედო ლლონტის შესახებ სტატისტიკურ ცნობებს არ ვიმოწმებდით იმის დასამტკიცებლად, რომ მუშა ხალხი ჩვენშიც, ისე როგორც სხვაგან, პურს ყიდულობს და არა ყიდის. ეს ისეთი აშკარა ფაქტია, რომ იმის დასამტკიცებლად არავითარი ციფრები საჭირო არ არის. ბ-ნი ლლონტი უარყოფს ამ ფაქტს; უარყოფს, რა თქმა უნდა, არა სავსებით, ვინაიდან ქალაქის მუშების შესახებ ვინ დაიჯერებს, რომ ისინი პურს ყიდიან და არა ყიდულობენ. ჩვენი აეტორი ქალაქის მუშა ხალხის შესახებ სდუმს, ხოლო სოფლის მუშა ხალხის შესახებ ჩვენი სიტყვები მან ასე შეცვლა: „სოფლის ხალხი პურს კი არ ყიდის, ყიდულობსო“, და შემდგომ ამისა იგი დასძენს: „ეს კი უდიდესი ტყუილია და სიყალბე, რომელსაც „თან. აზრის“ განათლებული მკითხველები თუ დაიჯერებენ მხოლოდ. ავიღოთ ნამდვილი მაგალითი ცნობა და არა ზღაპარი. იმერეთი სოფლის ხალხის და პურის ქვეყანა“-ო.

აი თურმე როგორი ყოფილა სინამდვილე და არა ზღაპარი! ჩვენ კი გვეგონა, რომ პურის ქვეყანა საერთოდ რუსეთი; ჩვენში პურის ქვეყნათ შეიძლება ჩაითვალოს რამდენიმედ მხოლოდ ქართლი, ქიზიყი. იმერეთის შესახებ ჩვენ გვეგონა, რომ იგი არის სიზინდარს ქვეყანა და ისიც არა მთელი იმერეთი, არამედ ერთი მისი ნაწილი, სახელობრ ქვემო იმერეთი, სამეგრელო და გურიის ერთი ნაწილი; ზემო იმერეთი, რაჭა-ლეჩხუმი უფრო ღვინის ქვეყანაა, რომელიც ღვინით ცხოვრობს, ე. ი. ყიდის ღვინოს და ყიდულობს პურს და სიმინდს. ვინც ცოტათ თუ ბევრათ დაახლოვებით იცნობს ქუთაისის გუბერნიას, იმას ისიც ეცოდინება, რომ ზემო იმერეთი, რაჭა-ლეჩხუმი, სვანეთი და გურიის საკმარისად მოზრდილი ნიწილი ჩვეულებრივ დროსაც ნიყიდი სიმინდით და პურით იკვებება.

ვინც ჩვენ სასოფლო მეურნეობას უკანასკნელი 20-25 წლის განმავლობაში თვალყურს ადევნებდა, იგი ადვილად შეამჩნევდა შემდეგ მოვლენას: ზემო იმერეთში და რაჭა-ლეჩხუმში მიეყენებოდა სულ უფრო და უფრო ვრცელდება: ქვემო იმერეთში, სამეგრელოში და გურიაში იმავე დროს თანდათან ფებს იყიდებს

სხვადასხვა ახალი სამეურნეო კულტურა: ერთი მხრით ბოსტნეულობა, მეორე მხრით ხეხილის, დაფნის და ჩაის მოშენება. თავის თავად იგულისხმება, რომ ამის კვალობაზე შედარებით კლებულობს პურის და სიმინდის მოყვანა.

ყველა ამის შედეგი ის არის, რომ იმერეთში თანდათან სულ უფრო და უფრო ხმარებაში შემოდის პური, რომელიც სიმინდის ადგილს იკვებს თვითმწივარდნილ სოფლებშიაც კი. სამწუხაროდ, ყველა ამის გაშუქება სტატისტიკური ცნობებით შეუძლებელია, ვინაიდან ჩვენ ასეთი მასალა არ მოგვეპოვება. მაგრამ, მეორე მხრით, არის ისეთი საკითხები ჩვენი სოციალურ-ეკონომიური ცხოვრებიდან, რომელთა გაშუქება შეიძლება სტატისტიკური ცნობებითაც. ასეთ ცნობებს იძლევა ხორბლეულობის გადატან-გადმოტანის სტატისტიკა ამიერ-კავკასიის რკინის გზაზე.

აეილოთ ამ ეამათ მხოლოდ ქუთაისის გუბერნია. ჩვენ შეგვიძლია გამოვიანგარიშოთ, თუ რამდენ პურს და სიმინდს გზაუნის და იღებს ქუთაისის გუბერნია რკინის გზით, შეგვიძლია გავიგოთ, თუ რამდენს გზაუნის დასახელებული გუბერნია ფოთსა და ბათომში, ერთი მხრით, და იმ სადგურებზე, რომლებიც ქუთაისის გუბერნიის საზღვრებს გარეთ მდებარეობენ. ამავე დროს უნდა აღინუსხოს ისიც, თუ რამდენი ფუთი პურის ფქვილი იგზავნება ფოთიდან და ბათომიდან ქუთაისის გუბერნიის სადგურებზე. ყველა ამ ცნობებიდან ჩვენ შეგვიძლია შევიტყუოთ ცოტათ თუ ბევრათ დაახლოვებით ხორბლეულობის გატანა და შემოტანა ქუთაისის გუბერნიაში რკინის გზის საშუალებით. აქედან კი ჩვენ ადვილად გავიგებთ, თუ რამდენათ აკმაყოფილებს ქუთაისის გუბერნიის მცხოვრებთ ადგილობრივი ხორბალი, თუ რამდენათ საჭიროებენ ისინი გარედან შემოტანილ ხორბლეულობას. სანამ ამაზე გადავიდოდეთ, საჭიროა ერთი საკმარისათ კურიოზული ამბავი გავაცნოთ.

III

ბ-ნ თედო ლლონტსაც მოუწადინებია სტატისტიკური ცნობების დამოწმება ჩვენ გასაწბილებლად. ჩვენ ავტორს მოყავს ზოგიერთი სტატისტიკური ცნობები, რომლებიც, მისი აზრით, ახასიათებენ ხორბლეულობის გატანას და შემოტანას ქუთაისის გუბერნიაში. ამავე დროს იგი არ ასახელებს არც წელიწადს, რომელსაც ეს ცნობები ეკუთვნიან და არც წყაროს, საიდანაც ისინი ამოღებულა. თავისთავად იგულისხმება, რომ ასეთი ცნობები ყოველგვარ მნიშვნელობას მოკლებული შრიან. მკითხველი გავოცებული რჩება, თუ რისთვის უმაღლავს მას ჩვენი. ავტორი ყველა ამას. შეიძლება მან იფიქრა, რომ ის წყარო, რომლიდანაც მან რამდენიმე ცნობა ამოიღო, ამტკიცებს სრულებით იმის წინააღმდეგს, რის დამტკიცებას იგი ლამობდა. ამას ჩვენ ქვემოთ დავინახავთ. ჯერჯერობით კი აღვნიშნავ, რომ ბ-ნ ლლონტის მიერ მოყვანილი ცნობები ეკუთვნიან 1912 წელს და ისინი ამოღებულია ამიერ-კავკასიის რკინის გზის სტატისტიკიდან*). ქუთაისის გუბერნიის რკ. გზის 36 სადგურიდან ბ-ნ ლლონტს ამოურჩევია მხოლოდ 9 სადგური, სახელდობრ: სუფსა, ჯუმათი, ლანჩხუთი, ნიგო-

*) Статистика движения хлебных грузов.

ითი, საჯავახო, სამტრედია, აბაშა, სენაკი და ქვალონი. ასე მოქცეულა იგი იმიტომ, რომ მისი აზრით „იმერეთში ხორბლეულობის გატანა და შემოტანა ხდება უმთავრესად დასახლებულ სადგურებიდან“.

აქ უწინარეს ყოვლისა უნდა აღენიშნოთ, რომ ავტორის ზემო მოყვანილი სიტყვები სიმართლეს მოკლებულნი არ არიან; მაგრამ ისინი მართალია მხოლოდ რამდენიმეთ. უპირველეს ყოვლისა ჩვენ გვაკვირვებს ის გარემოება, რომ ბ-მა ლლონტიმ ნიგოითის და საჯავახოს გვერდით არ მოიხსენია არც ქობულეთი და არც ნატანები, რომლებიც სიმინდის გაგზავნით ბევრათ წინ არიან ზევით დასახლებულ ორ სადგურზე, და რაც შეეხება შემოტანას (მიღება), მარტო ნატანები რომ ავიღოთ, ის მაღლა დგას ჩვენი ავტორის მიერ ყველა ზევით დასახლებულ სადგურებზე გარდა სამტრედიისა და სენაკისა.

ასე, მაგ. 1912 წ. გაუგზავნიათ სიმინდი:

ქობულეთიდან	64.018 ფუთი
ნატანებიდან	47.868 „
იმავე წელს გაუგზავნიათ სიმინდი:	
ნიგოითიდან	42,928
საჯავახოდან	8.700 „

ავიღოთ ახლა მიღება ანუ შემოტანა. იმავე 1912 წელს ბ-ნ ლლონტის მიერ დასახლებულ სადგურებზე მიუტანიათ პურის ფქვილი:

სუფსაში	12,9 ათასი
ჯუმათში .	11,0
ლანჩხუთში	32,0
ნიგოითში	8,4
საჯავახოში .	44,5
სამტრედიაში	209,3
აბაშაში	60,7
სენაკში	126,9 „
ქვალონში	3,0 „

ს უ ლ . 508,7 ათასი

ამნაირათ, ამ ცხრა სადგურზე მიუტანიათ სულ 508,7 ათასი ფუთი პურის ფქვილი. იმავე დროს იმავე სადგურებიდან გაუგზავნიათ სულ 1.758,7 ათასი ფუთი სიმინდი, ბ-ნ თედო. ლლონტის ტერმინოლოგიით ეს ნიშნავს იმავე დროს გატანას. თუ ჩვენ ავტორს დავეთანხმებით, მაშინ გამოვა ხორბლეულობის გატანა დასახლებულ სადგურებიდან აღემატება შემოტანას მთელ ქუთაისის გუბერნიაში 1.278,3 ათასი ფუთით, ანუ 254,5 პროც. „აქედან ჩვენ ვხედავთ—დაასკენის ბ-ნი ლლონტი, —რომ ჩვენი სასოფლო სამეურნეო ცენტრები პურის (თუ სიმინდის?) გაყიდვით ცხოვრობენ და არა ყიდვით, რომ ბ-ნ მონიძეს არავითარი წარმოდგენა არ აქვს საქართველოს ეკონომიკაზე“. გამოდის, რომ ბ-ნი ლლონტი სრულ კეშმარტებას ღალატებს, მაგრამ საინტერესოა ვიცოდეთ, საიდან, რომელი ანალიზიდან გამოიყვანა ჩვენმა ავტორმა ასეთი რიხიანი დასკვნა?

ტყუილა კი არ ამბობენ, რომ ზოგჯერ სტატისტიკური ციფრების ზეობებით ყველაფრის დამტკიცება შეიძლებაო. მაგრამ სტატისტიკაც არის და სტატისტიკაც. სტატისტიკურ დასკვნებს მხოლოდ მაშინ აქვთ მნიშვნელობა და ძალა, როცა თითოეული სტატისტიკური ფაქტი ანუ ცნობა შემოწმებულია, ის შედეგია მასიური ღაჯიერებებისა და იმავე დროს იმას გონივრულად აწონ-დაწონით იყენებენ. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება სტატისტიკურ ცნობებიდან სწორი და-უტყუარი დასკვნების გამოყვანა. ავიღოთ ასეთი მაგალითი. 1912 წლის რკინის გზის სტატისტიკიდან ჩვენ ვიცით, რომ სად. სუფსას მიუღია 12,9 ათასი ფუთი პურის ფქვილი. თავის თავად ეს სტატისტიკური ფაქტი სრული ქეშმარიტებაა, მაგრამ ეს ფაქტი ამბობს მხოლოდ იმას, რომ 1912 წლის განმავლობაში სუფსაში რკინის გზით მოუტანიათ ამდენი და ამდენი ფუთი პურის-ფქვილი; მორჩა და გათავდა. მაგრამ ნუ თუ ჩვენ საესებით უნდა დავკმაყოფილდეთ ამ ცნობით? შეიძლება სუფსა კიდევ სხვა გზითაც ლებულობს ამ საქონელს? და მართლაც, იმავე რკინის გზის სტატისტიკიდან ჩვენ სხვათა შორის ვიცით, რომ ფოთი გზავნის ამიერ-კავკასიის სადგურებზე დიდძალ პურის ფქვილს, რომელსაც იგი ზღვით ლებულობს (რუსეთიდან*). ფოთი დაშორებულია სუფსაზე 15 ვერსით. და იმათ აერთებს გზა-ტყეცილი: რკინის გზით კი შორი მოსავლელია, და მართლაც რკინის გზით სუფსა ფოთიდან არაფერს არ ლებულობს. მეორე მხრით, ჩვენ ვიცით, რომ გურიის სოფლებიდან ურმებით დიდძალ ნაწარმოებს ეზიდებიან ფოთში. ეს გზა პირდაპირ სად. სუფსაზე გაივლის. ფოთიდან ურმები არასოდეს ცარიელი არ ბრუნდებიან. ვინ არ იცის, რომ ფოთიდან ურმებით ეზიდებიან საერთოდ გურიაში დიდძალ საქონელს, მაგ., თევზს, მარისს, პურის ფქვილს და სხვ., ნაწილი ამ საქონელისა მიდის, რა თქმა უნდა სუფსაშიაც, და სხვათა შორის პურის ფქვილიც. მაგრამ ამას ხომ რკინის გზის სტატისტიკა არ აღწესებს. აქედან ის დასკვნა გამოდის, რომ რკინის გზის სტატისტიკა სწორია იმ შემთხვევაში, როცა რკინის გზის საშუალებით გადატანილ საქონელს ვეხებით. მორჩა და გათავდა.

ავიღოთ კიდევ სხვა მაგალითი. რას იტყვის თედო ლლონტი ისეთ კუთხეებზე, როგორც არიან, მაგ. რაქა-ლეჩხუმი და სვანეთი. გამოაქვთ თუ შეაქვთ იქ ხორბლეულობა? არა გვეგონია, რომ თუნდ ბ-ნმა ლლონტმა გაბედოს და თქვას, რომ რაქა-ლეჩხუმიდან და სვანეთიდან გამოაქვთ და არა შეაქვთ სიმინდი და პური. მართალია, ჩვენ არ შეგვიძლია იმის გამოანგარიშება, თუ რამდენი შეაქვთ ამ ადგილებში სხვადასხვა სასურსათო საქონელი, მაგრამ მეორე მხრით ჩვენ შეგვიძლია ვიცოდეთ, თუ უმთავრესად რომელი სადგური ლებულობს ქუთაისის გუბერნიაში ხორბლეულობას. თუ თედო ლლონტს დავუჯერეთ, ასეთია ის სადგურები, რომლებიდანაც უმთავრესად გააქვთ ხორბლეულობა. როგორ ხდება ის, რომ უმთავრესად სწორედ ის სადგურები იღებენ ხორბლეულობას, რომლებიც ამ ნაწარმოებს თითონ. აგზავნიან სხვა ადგილებში, ეს ალბათ მართო თედო ლლონტმა უწყის. სინამდვილე კი სულ სხვას ამბობს. 1912 წელს ქუთაისის გუბერნიის ყველა სადგურებზე რკინის გზით მიუტანიათ სულ 4.261.498

*) ეს ასე იყო ომის დაწყებამდე.

ფუთი სხვადასხვა ხორბლეულობა. ამ რიცხვში შედის პირველად ის ხორბლეულობა, რომელიც გამოგზავნილი იყო სხვა რაიონის გზების სადგურებიდან — 510,409 ფუთი; მეორე ის ხორბლეულობა, რომელიც გამოგზავნილი იყო ამიერ-კავკასიის იმ სადგურებიდან, რომლებიც ქუთაისის გუბერნიის საზღვრებს გარეშე მდებარეობენ, დაახლოებით 550,000 ფუთი. მაშასადამე, ზევით მოყვანილ რაოდენობიდან დაახლოებით მილიონ ფუთზე მეტი ხორბლეულობა ქუთაისის გუბერნიის გარედან იყო გამოგზავნილი. ქვევით ჩვენ მოგვყავს ის სადგურები, რომლებიც ქუთაისის გუბერნიაში ხორბლეულობის მიღებაში ცოტათ თუ ბევრათ მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ, ამასთანავე ჩვენ განგებ ვყოფთ იმათ ორ ჯგუფათ: პირველში შეტანილია ის სადგურები, რომლებიც ბ-ნ ლლონტმა დაახასიათა, როგორც ხორბლეულობის უმთავრესი მიმღები სადგურები; მეორეში ისინი, რომლებსაც ჩვენ ვსცნობთ ასეთებათ. მაგრამ ჩვენ უკვე ვიცით, რომ იმ ცხრა სადგურზე მიტანილ ხორბლეულობის მთელი ჯამი უდრის 510 ათას ფუთს. მეორე ჯგუფში შედიან:

ნატანები	80,7	ათასი ფუთი
ქუთაისი	630,7*)	„ „
ყვირილა	135,8**)	„ „
ქიათურა	124,8**)	„ „
საჩხერე	29,5***)	„ „
ძირულა	14,7****)	„ „
	<hr/>	
	ს უ ლ . 1.016,2	ათასი ფუთი

ამნაირათ როგორც მკითხველი ხედავს, ჩვენ მიერ დასახელებულ 6 სადგურზე მოუტანიათ სხვადასხვა ხორბლეულობა 1.016 ათასი ფუთი, ე. ი. თითქმის ორჯერ მეტი, ვინემ ბ-ნ ლლონტის მიერ ნაჩვენებ 9 სადგურზე. ახლა ვიკითხოთ, თუ რა საბუთით ამბობდა ბ-ნი ლლონტი, რომ ხორბლეულობის შემოტანა ქუთაისის გუბერნიაში უმთავრესად ქვალონის და ნიგოთის საშუალებით ხდება. საიდან მოუვიდა ჩვენ ავტორს თავში ის, რომ იმ სადგურების სიაში, რომელთა საშუალებით ხორბლეულობა შემოდის ქუთაისის გუბერნიაში, შეეტანა ისეთი სადგურები, როგორიც საჯავახო და ნიგოთია, რომლებიც წლიურათ ღებულობდენ ნორმალურ დროს ხორბლეულობის სულ უმნიშვნელო რაოდენობას, და იმავე დროს ამ სიიდან მან გამორიცხა ისეთი სადგურები, როგორიც არიან ქუთაისი, ყვირილა, ქიფურა და სხვები, რომლებიც ღებულობენ დიდძალ პურს და სიმინდს? მაშ, შეიძლება ბ-ნ ლლონტს ქონება მიზეზი დაემალა მკითხველისათვის ის წყარო, საიდანაც მან თითო-ორი ცნობები ამოგლიჯა? ჩვენ ვფიქრობთ, რომ მკითხველს ახლა შეუძლია რამოდენიმეთ მაინც დაათასოს, თუ ვინ აწვდის მას ყალბ ცნობებს, ბ-ნი თედო ლლონტი, თუ მეჩავეყეთ ქვევით.

*) ნაჩვენებია პურის ფქვილი, სიმინდი და ქერი.

***) მარტო პურის ფქვილი და სიმინდი

****) მარტო პურის ფქვილი.

*****) მარტო სიმინდი.

ბ-ნი ღლონტი აცხადებს, რომ „სულ ქუთაისის გუბერნიაში შემოუტანიათ *) 2.4 მილ. ფუთი პურის ფქვილი და სიმინდი, გაუტანიათ კი ვაცილებით მეტი, ე. ი. 7.2 მილიონი ფუთიო“. ჯერჯერობით ჩვენ ყურადღება მივაქციეთ მარტო გატანილი ხორბლეულობის რაოდენობას. უწინარეს ყოვლისა უნდა ვიცოდეთ, რომ ქუთაისის გუბერნიიდან გაქონდათ აქამდის მარტო სიმინდი. ბ-ნ თვლიდა ღლონტის სიტყვებიდან ჩანს, რომ 1912 წელს ქუთაისის გუბერნიიდან გაუტანიათ 7.2 მილ. ფუთი ხორბლეულობა, ე. ი. განსაკუთრებით თითქმის მარტო სიმინდი. სამწუხაროდ, ბ-ნი ღლონტი არ ასახელებს არც იმას, თუ საიდან გაიტანეს ამოდენა სიმინდი და არც იმ წყაროს, თუ საიდან ამოიღო მან ეს ცნობა. ამიტომ ბ-ნ ღლონტის სიტყვები ზღაპარს მოგვაგონებს. მართლაც, როგორც ვიცით, სიმინდი მიაქვთ ქუთაისის გუბერნიიდან განსაკუთრებით თითქმის მარტო ბათუმის და ფოთის საშუალებით. დასახელებული პუნქტები ღებულობენ ამ ნაწარმოებს უმეტეს ნაწილად რკინის გზის სადგურებიდან. მართალია, ფოთში შედის სიმინდი ურმებითაც, მაგრამ რკინის გზით შემოტანილთან შედარებით, იმის რაოდენობა სრულებით უმინოვნელოა. ამავე დროს ჩვენ უნდა მივიღოთ მხედველობაში, ერთი მხრით ის, რომ ფოთში და ბათუმში ადგილობრივ საჭიროებისათვისაც იხარჯება სიმინდი და, მეორე მხრით ის, რომ ეს სადგურები თავის მხრით გზავნიან სიმინდს ქუთაისის გუბერნიის სხვა სადგურებზე. ამით ჩვენ იმის თქმა გვიწევს, რომ ყველა ის სიმინდი, რომელიც ფოთში და ბათუმში მიაქვთ რკინის გზის საშუალებით, საზღვარ გარეთ გატანილათ რომ ჩავთვალოთ, ჩვენ მივიღებთ დაახლოებით ქუთაისის გუბერნიიდან გატანილი სიმინდის რაოდენობას. ამისათვის ჩვენ ვიღებთ ორ წელიწადს, 1912 და 1914. ქუთაისის გუბერნიის სხვადასხვა სადგურებიდან გაუგზავნიათ სიმინდი:

	1912 წ.	1914 წ.
ბათუმში	1.000.025 ფუთი	303.815 ფუთი.
ფოთში	790.410 "	73.661 "
ს უ ლ	1.790.435 "	377.476 "

მაშასადამე, ქუთაისის გუბერნიიდან გატანილ სიმინდის რაოდენობა დაახლოებით უდრის: 1912 წელს 1.790.435 ფუთს და 1914 წ. 377.436 ფუთს. აქედან ჩვენ ვხედავთ, რომ 1914 წელს სიმინდის გატანა 1912 წელთან შედარებით ძალზე შემცირებულა, რაც იმით აიხსნება, რომ 1914 წლის შემოდგომის დასაწყისში ომის გამოცხადების გამო შავ ზღვაში მიმოსვლა თითქმის სრულებით შეწყდა. რაც შეეხება 1915 წელს, ბათუმში და ფოთში სიმინდის გზავნა სრულებით შეწყდა **). ეს, რა თქმა უნდა, აიხსნება ერთ და იმავე დროს როგორც ომიანობით, ისე მოუსავლობითაც. სამაგიეროდ, 1913 წელს, როცა შედარებით ნორმალური პირობები იყო, როგორც მოსავლიანობის, ისე მიმოსვლის მხრით, ქუთაისის გუბერნიის სადგურებიდან გაუგზავნიათ:

ბათუმში	833.781 ფუთი
ფოთში	1.142.191 "
ს უ ლ	1.975.972 ფუთი

*) წელიწადი არ არის დასახელებული, მაგრამ იგი უნდა ამბობდეს 1912 წელზე.

***) სიმინდი გაუგზავნიათ რკინის გზის სადგურებიდან: ფოთში 5.672 ფ. აქედან მარტო ქუთაისიდან 5.060 ფ. ბათუმში 7.375 ფ. ამასთანავე აღსანიშნავია ის, რომ ეს სიმინდიც გაგზავნილია არა აბაშიდან, სენაკიდან, არამედ, ქუთაისიდან და ცვირილიდან.

ამას რომ მიუმატოთ კიდევ ის სიმინდი, რომელიც ქუთაისის გუბერნიის სადგურებიდან გაუგზავნიათ ამავე 1913 წელს ამიერ-კავკასიის რკინის გზის სხვა სადგურებზე— 24.235 ფუთი, მაშინ ჩვენ მივიღებთ, რომ მთელი გატანა ქუთაისის გუბერნიიდან შეადგენს დაახლოვებით 2 მილ. ფუთ სიმინდს. ეს არის უდიდესი რიცხვი, რომელსაც უდრის ქუთაისის გუბერნიიდან გატანილი სიმინდის რაოდენობა. ჩვენ დაეინახეთ აგრეთვე, რომ 1912 წ. ეს რაოდენობა დიდად არ უახლოვდებოდა 2 მილ. ფუთსაც. ბ-ნ თედო ლლონტის სიტყვებით კი, არ ვიცით რა საბუთით, ეს გატანა 7,2 მილ. ფუთს უდრის. ეს პირდაპირ გასაკვირალია. მაგრამ არა ნაკლებ გასაკვირალია მეორე ამბავი, რომელსაც იგივე თედო ლლონტი გადმოგვცემს. ჩვენი ავტორის სიტყვით, სიმინდის მთელი მოსავალი იმერეთში (რომელ წელს, ნაჩვენები არ არის; ერთი სიტყვით დროს დასახელება როგორღაც არ უყვარს ბ-ნ ლლონტს) შეადგენდა 7,8 მილ. ფუთს. მაგრამ, ვინაიდან მისივე სიტყვით, იმავე დროს იმერეთიდან გაუტანიათ 7,2 ფუთი სიმინდი, გამოდის, რომ ადგილობრივ მცხოვრებლებს დარჩენიათ მხოლოდ 400.000 ფუთი სიმინდი. თუ ამას მიუმატებთ კიდევ პურის მოსავალს, რაც ბ-ნ ლლონტის სიტყვით უდრიდა 422 ათას ფუთს, მაშინ გამოვა, რომ ადგილობრივი მცხოვრებლების გამოსაკვებათ დარჩენილა დაახლოვებით 822 ათასი ფუთი ხორბლეულობა. თუ მივიღებთ, რომ სოფლის მცხოვრებთა რაოდენობა ქუთაისის გუბერნიაში შეადგენს არა ნაკლებ 800,000 სულისა, გამოვა, რომ თითო სულზე წლიურათ ბ-ნ თედო ლლონტის ანგარიშით, მოდის დაახლოვებით თითო ფუთი ხორბლეულობა. მინიმალური ნორმა წლიურათ თითოეულ სულზე უნდა მივიღოთ არა ნაკლებ 20 ფუთისა. მაშასადამე, ბ-ნ ლლონტის ანგარიში რომ მივიღოთ, 1912 წ. იმერეთის ხალხი შიმშილისაგან უნდა ამოწყვეტილიყო. ამას არ უშველიდა არც ის პური, რომელიც ქუთაისის გუბერნიაში ყოველ წლივ შემოაქვთ.

აქედან აშკარათ ჩანს, თუ რამდენათ ყალბია ის ცნობები, რომლითაც ბ-ნი თედო ლლონტი უმასპინძლებოდა „სახალხო ფურცლის“ ბეჩავ მკითხველებს, მაგრამ ეს ალბათ მას ეპატიება, ვინაიდან ყველა ამ სიყალბეს იგი ჩადის ეროვნული თვალსაზრისით.

IV.

განვიხილოთ ახლა შემოტანილი და ადგილობრივი ხორბლეულობის მოძრაობა ქუთაისის გუბერნიის რკინის გზის სადგურებზე, ავიღოთ ჯერ 1912 წელი.

ბ-ნ თედო ლლონტის სიტყვით, ამ წელს ქუთაისის გუბერნიაში შემოუტანიათ გარედან სულ 2 მილ. ფუთი პურის ფქვილი და სიმინდი. *) ეს ერთად ერთი შემთხვევაა, როცა ჩვენი ავტორი სინამდვილეს უახლოვდება. მაგრამ ეს არ არის მაინც მთელი შემოტანა. ბ-ნ ლლონტს, როგორც ჩანს, აუღია მხოლოდ შემდეგი ციფრები: 1) 568.221 ფუთი პურის ფქვილი, რომელიც ბათუმის სადგურს გაუგზავნია ქუთაისის გუბერნიის სადგურებზე; 2) 1.357.881 ფუთი პუ-

*) სიმინდის შესახებ ჩვენი ავტორი აქ სასტიკათ ცდება, ვინაიდან 1915 წლამდე ის ჩვენში არ შემოქონდათ.

რის ფქვილი. რომელიც ამავე სადგურებზე გაუგზავნია ფოთს; და 37 510.409 ფუთი სხვადასხვა ხორბლეულობა, რომელიც ადგილობრივ სადგურებს მიუღიათ რუსეთის სხვადასხვა რკინის გზების სადგურებიდან, ეს შეადგენს სწორედ 2.436.511 ფუთს, ე. ი. იმ რიცხვს, რომელსაც იძლევა ბ-ნი ლლონტი. მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ ის გარემოება, რომ ქუთაისის გუბერნიის რკინის გზის სადგურებზე შემოაქვთ ხორბლეულობა აგრეთვე ამიერ-კავკასიის რკინის გზის იმ სადგურებიდან, რომლებიც ქუთაისის გუბერნიის გარეშე მდებარეობენ. ასე, მაგ. რკინის გზის სტატისტიკა გვეუბნება, რომ იმავე 1912 წელს, მარტო ბათომში, ქუთაისში და ფოთში დასახლებულ სადგურებიდან მიუტანიათ 523.581 ფუთი ხორბლეულობა; ასე რომ 1912 წელს ქუთაისის გუბერნიაში გარედან შემოტანილი ხორბლეულობის რაოდენობა უდრის არა ნაკლებ 3 მილ. ფუთს.

ახლა განვიხილოთ ის, თუ ადგილობრივად ნაწარმოები ხორბლეულობა რამდენი იგზავნება ან იგზავნებოდა ამ ორი-სამი წლის წინეთ ქუთაისის გუბერნიის სადგურებიდან. იგი შეადგენდა:

1912 წელს	4.191.866 ფუთს
1914 წელს	4.176.031 "
1915 წელს	1.157.188 "

ჩვენ უკვე ვიცით, რომ ზევით მოყვანილი რაოდენობა მარტო ადგილობრივ ნაწარმოებ ხორბლეულობას როდი შეიცავს; ის პურის ფქვილი, რომელსაც გზავნის რკინის გზით ფოთი და ბათომი, ყოველ ექვს გარეშე ადგილობრივი ნაწარმოები არ არის, არამედ შემოტანილია რუსეთიდან ზღვით. ამიტომ ადგილობრივ ნაწარმოებ ხორბლეულობის რაოდენობის გასაგებათ საერთო რაოდენობიდან უნდა გამოვაკლოთ ის პურის ფქვილი, რომელიც დასახლებულ წლებში რკინის გზით გაუგზავნიათ ბათომიდან და ფოთიდან, სახელდობრ გაუგზავნიათ პურის ფქვილი:

	1912 წ.	1914 წ.	1915 წ.
ბათომიდან	568.221 ფ.	547.211 ფ.	26.905 ფ.
ფოთიდან	1.357.881 ფ.	1.306.143 ფ.	485.714 ფ.
	1.926.102 ფ.	1.853.354 ფ.	512.619 ფ.

აქედან ადგილობრივად ნაწარმოები ხორბლეულობით მოძრაობა ქუთაისის გუბერნიის სადგურებზე უდრის:

1912 წ.	2.265.764 ფუთს
1914 წ.	2.322.677 "
1915 წ.	644.569 "

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ზევით მოყვანილი ციფრებიც საცხებით არ გამოხატავენ ადგილობრივად ნაწარმოები ხორბლეულობის მოძრაობას რკინის გზის სადგურებზე ქუთაისის გუბერნიაში, ვინაიდან გარდა ფოთისა და ბათომისა სხვა სადგურებიც გზავნიან გარედან შემოტანილ ხორბლეულობას ანუ უფრო მართლათ რომ ვთქვათ პურის ფქვილს, ეს ითქმის ყველაზე უფრო 1915 წლის

შესახებ, როცა ადგილობრივი სადგურები გზავნიდნენ რუსეთიდან მოტანილს არა მარტო პურის ფქვილს, არამედ სიმინდსაც.

მაშასადამე, ჩვენ ვხედავთ, რომ ქუთაისის გუბერნიაში რკინის გზის სადგურებზე ადგილობრივად ნაწარმოები ხორბლეულობის მოძრაობა თავისი რაოდენობით ბევრათ უფრო ნაკლებია გარედან შემოტანილზე. ავიღოთ შემდეგი ციფრები: 1) ის ხორბლეულობა, რომელიც მიუღია რკინის გზის სადგურებს ქუთაისის გუბერნიაში ამიერ-კავკასიის რკინის გზის იმ სადგურებიდან, რომლებიც ქუთაისის გუბერნიის საზღვრებს გარეშე მდებარეობენ, 2) ის ხორბლეულობა, რომელსაც იღებს იგივე სადგურები პირდაპირ რუსეთის რკინის გზის სადგურებიდან; და 3) ის პურის ფქვილი, რომელიც იგზავნება ამიერ-კავკასიის რკინის გზის სადგურებზე ფოთიდან და ბათომიდან, მაშინ ჩვენ მივიღებთ შემდეგს:

- 1) მიტანა ხორბლეულობის ამიერ-კავკ. სადგურებ. 593.898 ფ. 269.297 ფ.
 - 2) რუსეთის რკ. გზ. სადგ. 514.415 ფ. 659.008 ფ.
 - 3) გაგზ. პურის ფქვილის ფოთიდ. და ბათომ. . 1.926.101 ფ. 1,683.586 ფ.
- ს უ ლ 3.034.415 ფ. 2.611.891 ფ.

მართალია, როგორც ზევით მოყვანილ ცნობებიდან ჩანს, გარედან შემოტანილი ხორბლეულობის მოძრაობას 1914 წელს 1912 წელთან შედარებით საკმარისად საგრძნობლად დაუკლია, მაგრამ ადგილობრივად ნაწარმოებ ხორბლეულობის მოძრაობას ის მაინც საგრძნობლად აღემატება. ყოველ შემთხვევაში აქ არ კმარა მარტო ორი წლის ცნობები. ამისათვის საჭიროა ხორბლეულობის მოძრაობის შესწავლა უფრო ხანგრძლივი ვადის განმავლობაში. ასეთი შესწავლა ჩვენ მოგვცემდა უტყუარ ცნობებს იმის შესახებ, თუ რას განიცდის ჩვენში ხორბლეულობის ნაწარმოები. ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ ამ საგანს ჩვენ ისევ დაუბრუნდებით ახლო მომავალში; აქ კი იძულებული ვართ დავკმაყოფილდეთ ზევით მოყვანილი ცნობებით რკინის გზის სტატისტიკიდან ხორბლეულობის მოძრაობის შესახებ 1915 წელს ამიერ-კავკასიის რკინის გზებზე.

ამიერ-კავკასიის რკინის გზის სადგურებიდან ხორბლეულობა გაიგზავნა 1915 წელს.

ამავე რკ. გზის სად.	5.202.895 ფუთი
სხვა რკ. გზების სად.	257.698 ფუთი
ს უ ლ	5.460.593 ფუთი

აქედან ქუთაისის გუბერნიის სადგ. გაუგზავნიათ სულ 1.157.188 ფუთი, ანუ საერთო რიცხვის 21,2 პროც. მაგრამ აქედან უნდა გამოირიცხოს: 1) ის პურის ფქვილი, რომელიც ხსენებულ წელს გაუგზავნია ამიერ-კავკასიის ყველა სადგურებზე ბათომსა და ფოთს და 2) ის ხორბლეულობა, რომელიც გაუგზავნია სად. ქუთაისის. პირველი შეადგენს 762.297 ფუთს, მეორე 162.284 ფუთს, ერთად 924.581. მაშასადამე, ადგილობრივად ნაწარმოები ხორბლეულობის მოძრაობა (გაგზავნა) ქუთაისის გუბერნიის სადგურებიდან უდრის მხოლოდ 232,607 ფუთს. ასეთი კოლოსალური დაცემა გამოიწვია, რა თქმა უნდა, მოუსავლობამ, რაც თავის მხრით შედეგია სხვადასხვა მიზეზების. მაგრამ ხორბლეულობის წარმო-

ების შედარებით შემცირება ჩვენში სრულებით შემთხვევითი მოვლენა არ არის. ეს შეიძლება საერთოდ ითქვას მთელ ამიერ-კავკასიაზე და არა მარტო ქუთაისის გუბერნიაზე. იმავე 1915 წელს ბალაჯარის საშუალებით ამიერ-კავკასიის რ. გზის სადგურებზე მიუღიათ: *)

1) პურის ფქვილი	10.023.409 ფ.
2) პური (ხორბალი)	3.476,726 ფ.
3) კეფი	144.259 ფ.
4) ქერი	2.638.958 ფ.
5) სიმინდი	2.267.868 ფ.
სულ	18.542.230 ფ.

ამნაირათ, დასახელებულ ნაწარმოებთა შემოტანა შეადგენს 18,5 მილ. ფუთს. მაგრამ აქ კიდევ ნაჩვენებია არ არის მრავალი სხვა ნაწარმოები, როგორც, მაგ., შერია, სხვადასხვა კრუპა და სხვ., აგრეთვე უნდა ვივლით, რომ კასპიის ზღვის საშუალებითაც შემოდოდა ამიერ-კავკასიაში სხვადასხვა ხორბლეულობა, ამიტომ ჩვენ შეცდომას არ დაუშვებთ, თუ ვიტყვით, რომ გასულ 1915 წელს რუსეთიდან შემოტანილი სხვადასხვა ხორბლეულობა აღემატებოდა 20 მილ. ფუთს. სხვათა შორის, სიმინდი სულ ქუთაისის გუბერნიამ მიიღო. თავისთავად იგულისხმება, რომ ასეთი გაძლიერებული შემოტანა უმთავრესად ჯარის მოთხოვნილებით აიხსნება, მაგრამ უამისოდაც ამიერ-კავკასია უკანასკნელ წლების განმავლობაში ღებულობდა რუსეთიდან წლიურად საშუალო რიცხვით 10-12 მილ. ფუთ ხორბლეულობას.

ყველა ზევით ნათქვამიდან ის დასკვნა უნდა გამოვიყვანოთ, რომ როგორც მთელი ამიერ-კავკასია საერთოდ, ისე ქუთაისის გუბერნია კერძოდ პურის ქვეყნათ ამ ვამად არას შემთხვევაში აღარ ჩაითვლება. ამ ფაქტს ვერ შეცვლის ვერც კარგი მოსავალი და ვერც სხვა მიზეზი. ჩვენ ვიცით, მაგ., რომ წელს იმერეთში სიმინდის კარგი მოსავალი იყო, მაგრამ აბა შეუძლია ვისმეს თქვას, რომ ქუთაისის გუბერნია ახლა აღარ საკურობებს გარედან შემოტანილ ხორბლეულობას? საკურობებს და მერე როგორ. მოაკვლით ამიერ-კავკასიას რუსეთის პური და ის ჩვეულებრივ დროსაც დაიმშვევა. ერთი სიტყვით ბაზარი რუსეთის პურისთვის ჩვენში თანდათან და შეუჩერებლად ფართოვდება. ეს ჩვეულებრივი და სრულიად ნორმალური მოვლენაა ჩვენში. პურს ყიდულობს ჩვენში არა მარტო ქალაქის მცხოვრები, არამედ სოფლის მცხოვრებთა დიდი ნაწილი. ამიტომ როცა ბ-ნი თედო ლლონტი პურზე და სიმინდზე მაღალი ფასების დაწესებას თხოულობს, ამით იგი იცავს იმდენათ არა ქართველ მსხვილ და საშუალო გლეხ-კაცობას, რაც მას სწავლია, არამედ მისდა უნებურათ რუსეთის სოფლის მსხვილ და საშუალო ბურჟუაზიულ კლასებს. უნდა გამოვტყდეთ, რომ ასეთი ტიპის ეროვნული ეკონომისტი როგორც ბ-ნი თედო ლლონტი გამოდგა ქართველი ბურჟუაზიისათვის არც ერთ სხვა ერს ეს ჯერ არ მოვლინებია. აქაო და არიან ეროვნული ეკონომისტები, რომლებიც ეროვნულ კაპიტა-

*) ამ წერილის შედგენის დროს ხორბლეულობის მიღების სტატისტიკა ვერ კიდევ დაბეჭდილი არ იყო. ამიტომ დაწერილებით ჩვენ იგი ვერ გამოვიყვანეთ.

ლისტების, ეროვნული მსხვილი მეურნეობის და მრეწველობის ინტერესებს იცავენ, მოდი და მეც ვიკისრებ ამ სასახელო საქმესო, ალბათ იფიქრა ჩვენმა ავტორმა. მაგრამ ბ-ნმა თედო ლლონტმა დაივიწყა ამ შემთხვევაში ერთი რამ, სახელდობრ ის, რომ ამისთვისაც საჭიროა ცოდნა და ნიჭი, და იგი ყოველივე ამას მოკლებულია.

V.

ყოველივე ის, რაც ჩვენ ზევით ვთქვით ბ-ნ თედო ლლონტს შეუძლია არ იცოდეს, და ხომ იცით, ზოგიერთ შემთხვევაში არ ცოდნა მისატყვებელია. მაგრამ რას იტყვით იმის შესახებ, როცა ბ-ნი ლლონტი უარყოფს ისეთ ფაქტს, რომლის არსებობა იმან თითონაც კარგათ იცის?—თავის პირველ წერილში (იხ. „თან. აზ.“ № 205) ჩვენ სხვათა შორის ვამბობდით, რომ არც ბ-ნ ლლონტს და არც „სახ. ფურცლის“ რედაქციას ალბათ არა სცოდნიათ, რომ ფუთი პური ჩვენში სამ მანეთზე ზევით ფასობს და სიმიინდი ორი მანეთი და ორ მანეთ ნახევარი. ამას ვწერდით ჩვენ სექტემბრის შუა რიცხვებში²³). მას შემდეგ არც პურის და არც სიმიინდის ფასს არ დაუკლია, დაბლა არ დაწეულა, პირიქით, აიწია კიდევ უფრო მაღლა. და აი, ჩვენი გაბედული ავტორი, თვენახევარის სიჩუმის შემდეგ გაიძახის: ბ-ნ მონიძის ფიქრით, პურის ფასი ეხლაც მაღალი ყოფილა^{*)}, სიმიინდი ორი მანეთი ღირს, პურის ფაქვილი სამი მანეთიო. ჩვენ სიმიინდზე ვლაპარაკობთ, რომ სიმიინდის ფასი ორ მანეთს არ უდრის ეს ბალღმაც იცისო. (იხ. „სახალხო ფურცელი“ № 704).

მაშ ასე: სიმიინდი რომ ორი მანეთი ფასობს ეს ბალღმაც კი იცის! მაგრამ ჯერ ერთი ეს ვიკითხოთ: რისთვის ჩვენ დღეს მარტო სიმიინდზე უნდა ვილაპარაკოთ? ნუ თუ ბ-ნი ლლონტი ფიქრობს, რომ პურის ხმარება ჩვენში ამ ეამად ისე უმნიშვნელოა, რომ იმაზე ლაპარაკიც არა ღირს? მაგრამ ჩვენ უკვე ვიცით, რომ პური, როგორც საკვები მასალა, მეტად დიდ როლს თამაშობს დღეს ჩვენში, რომ მისი ფასი ჩვენ არ გვანტერესებდეს. მაშ, რისთვის არ სურს ბ-ნ ლლონტს ლაპარაკი პურის გაძვირების შესახებ? ამის მიზეზი ერთად ერთია: პურის გაძვირების გადაფურჩემა ალბათ გაუძნელდა. მაგრამ იგი მოსტყუვდა ანგარიშში: დღეს სიმიინდის ფასიც ისე აინტერესებს ყველას, როგორც პურის. გარდა ამისა დამახასიათებელია ჩვენი ავტორის შემდეგი სიტყვები: ბ-ნ მონიძის ფიქრით პურის ფასი ეხლაც მაღალი ყოფილაო! გამოდის თითქო, რომ მას შემდეგ, რაც ჩვენი წერილი დაიწერა ყველა სანოვაგზე საზოგადოდ და პურზე კერძოდ ფასებმა დაბლა დაიწია! მაშ, ბ-ნმა ლლონტმა ერთი გვიბრძანოს, რომ დღეს პურის ფასი (და მერე როგორი პურის თუ იცით!) მაღალი არ არის? მართლაც რომ ბალღმაც კი იცის დღეს ის, რომ ამ უკანასკნელი სამი თვის განმავლობაში პურის ფასი 3 მანეთიდან 4 და 5 მანეთი შეიქნა, იმ პურის ფასი,

^{*)} ავტორის სიტყვებს ხაზს ყველგან ჩვენ ვესვებთ.

რომელიც წინათ 1-50 და 2 მანეთი იყო და კიდევ უფრო ნაკლები. ასე მაგ., კაკასიის სამეურნეო ხაზოგადობის ცნობებით ფუთი პური ფასობდა *)

	ტფ. გუბერნ.	ქუთ. გუბერნ.
1912 წ.	105—136 კაპ.	129—153 კაპ.
1913 წ.	114—121 „	159—165 „
1915 წ.	171 „	203 „
1916 წ.**)	20—400 „	280—480 „

1916 წლის ცნობები შეიცავენ მხოლოდ აპრილის ცნობებს, მას შემდეგ ფასებმა კიდევ უფრო აიწიეს ზევით, და მასთან ერთად პურის ღირსება სრულებით წახდა. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, 1912 და 1916 წლის ფასების შედარება პურზე გვეუბნება, რომ ისინი გაიზარდნენ ამ ხნის განმავლობაში 109,5% და 198% თბილისის გუბერნიაში და 117,1% და 213,7% ქუთაისის გუბერნიაში. უკანასკნელი თვეების ცნობები რომ გვქონდეს ხელთ, ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ეს ზრდა გამოიხატებოდა სულ უკანასკნელი რომ ვთქვათ 300 პროც. ეს კი ბ-ნ ლლონტს და კომპანიას სრულებით არ მიაჩნია. აწეულ ფასად.

გადავიდეთ ახლა სიმინდზე. ბ-ნ თედო ლლონტის მდგომარეობა მაინც და მაინც აქ არ არის სახარბიელო. ის ამას თითონაც გრძნობს, ეს ჩანს, სხვათა შორის, შემდეგი მისი სიტყვებიდან: „ჩვენ კარგათ ვიცით, — აცხადებს ავტორი, — რომ სიმინდის ფასი აქა-იქ აღწევდა. და სკარბობდა 2 მანეთს, მაგრამ ეს იყო საეკულიაციის ნაყოფი და ფასის ანორმალური პირობა“. რა დასკვნა უნდა გამოიყვანოთ ამ სიტყვებიდან? ეს არის ერთად ერთი დასკვნა, სახელდობრ ის, რომ ბ-ნი თედო ლლონტი ადასტურებს იმას, რასაც ჩვენ ვამბობდით და დღესაც ვამბობთ სიმინდის ფასის შესახებ. მაგრამ ბ-ნი თედო ლლონტი იგივეებს იმას, რასაც იგი რამდენიმე სტრიქონით ზევით ამბობდა, სახელდობრ აი რას: „რომ სიმინდის ფასი ორ მანეთს არ უდრის, ეს ბალღმაც იცისო“. ერთი მხრით, სიმინდის ფასი „აღწევდა და სკარბობდა 2 მანეთს“, და ბეორე მხრით, „ბალღმაც კი იცის, რომ სიმინდის ფასი ორ მანეთს არ უდრისო“. თედო ლლონტი აბა რის თედო ლლონტი იქნებოდა, რომ ასეთ აშკარა წაყვე-უყუვექობას არ ჩადიოდეს. ბ-ნ თედო ლლონტის მეტად უხერხული მდგომარეობა ჩვენ დიხხაც გეწამს; ეს მდგომარეობა მეტად სამწუხაროა, მეტი რომ არა ვთქვათ, მაგრამ დამნაშავე, გარდა საკუთარი მისი პიროვნებისა, აქ არავინაა. რაც მოვივა დავითაო, ყველა შენი თავითაო. ჩვენ ფარდა ავხადეთ მის ნამდვილ სულსკვეთებას, და მან კი მოინდომა იმის დამტკიცება, რომ სანოვავე ჩვენში ამ უკანასკნელ დროს ოდნავაც არ გაძვირებულია. და აი იგი უსირცხვილოთ გაიძახის, რომ „სიმინდის ფასი ომის დროს არ აღემატებოდა სამ აბაზს, ხოლო მოტანის და სამხედრო ბაჟის დადებით ჩვენში სიმინდი იყიდებოდა 1 მან. და 1 მან 20 კაპ. ნორმალურ მოსავლის დროს ფასი არ აღემატებოდა 70 კაპ. ასე ტკბილ ხმაზე ლიღინებს ბ-ნი ლლონტი.

**) იხ. Сельско-хозяйств. Обзор по Закавказью на 1912 и 1913 г. აგრეთვე „Эжем. бюл. цен. на сельско-хозяйств. прод. за апрель 1916 г.

***) ცნობები ვეუთენის აპრილს.

ახლა მიემართოთ ფაქტებს. კავკასიის სამეურნეო საზოგადოების ცნობებით ფუთი სიმინდი ფასობდა:

	ტფ. გუბ.	ქუთ. გუბ.
1912 წ.	71— 88 კ.	71— 99 კ.
1913 წ.	79— 88 „	83— 96 „
1915 წ. *)	107 „	141 „
1916 წ. *)	180—300 „	140—300 „

1916 წლის ცნობები აპრილით თავდება. მას შემდეგ სიმინდის ფასი თანდათან და ჩქარი ნაბიჯით იზრდებოდა; ეს ზრდა ვერ შეაჩერა წრეეანდელმა კარგმა მოსაველმაც კი იმერეთში. ამ ეამად, მაგ. ბალღმაც კი იცის, რომ იმერეთში სიმინდის ფასი უღრის 2 მ. 50 კ.—3 მ. ქუთაისში სიმინდის ფქვილი იყიდება 4 მანეთათა. ეს ნიშნავს სიმინდის ფასის ზრდას ამ უკანასკნელ 3-4 წლის განმავლობაში სულ უმცირესი რომ ვთქვათ, 300-400 პროც. მაგრამ ბ-ნ თედო ლლონტისათვის ფაქტს არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს. მას გონია, რომ რახან იგი რალაცნაირ თავისებურ „ეროვნულ თვალსაზრისზე“ დადგა, მას ყველაფერი ეპატიება. მაგრამ ჩვენ უკვე ვიცით, რომ ბ-ნ ლლონტის „ეროვნული თვალსაზრისი“ ეს მარტოოდენ ფიქციაა, თავისი თავის დატყუილება და სხვა არაფერი.

ბ-ნ ლლონტს საესებით შეუძლია თქვას თავის თავზე, რომ მან ნახა უძალლო ქვეყანა და შიგ გაიარა უჯოხოთ. ეს უძალლო ქვეყანა გახლავთ „სახ. ფურცელი“. „ეროვნული თვალსაზრისით“ ეპრობენ იქ, როგორც იტყვიან ხოლმე, ნარდათაც და ნაქრობითაც. ბ-ნმა ლლონტმაც იფიქრა, რომ რახან მან დაიკრა შუბლზე ასეთი განცხადება, მას თამამათ შეუძლია გამოაცხადოს თავისი თავი „ეროვნულ ეკონომისტათ“, რომელიც ეროვნულ ეკონომიკას იკვლევს. ჩვენ უკვე ვიცით იმის მაგალითი, თუ სადამდის მიიყვანა ჩვენი ავტორი ასეთმა ცდამ.

გახეთი: „თანამედროვე აზრი“,
 1916 წლის 11,13 და 15 დეკემბერი,
 №№ 277, 278 და 280.
 „მ. მონიძის“ ფსევდონიმით.

*) ცნობები ეკუთვნის აპრილს

რევი და აკონტროლირე კასტრუქტურა.

ჩვენ ვიყოფებით უდიდესი კატასტროფის წინაშე. მოსკოველი კაპიტალისტის და კონტრ-რევოლიუციონერი რიბაუშინსკის სიტყვები: „შიშხილის გამხმარი ხელი გამოახრჩობს რევოლიუციას და მის მეგობრებს“ (Костявая рука голода задушит революцию и ее друзей), რომლებიც მან წარმოსთქვა საჯაროთ კაპიტალისტების და მემამულეების კრებაზე, საესებით გამოხატავს იმ საშიშარ მდგომარეობას, რომელშიაც რიბაუშინსკებს შიშხილი ვერას დააკლებს, ამაში ისინი დარწმუნებული არიან. შიშხილი ემუქრება უპირველესად დემოკრატის, მუშებს, გლეხებს, სალდათებს. ხალხის დამშევაში ბურჟუაზია ხედავს რევოლიუციის დასასრულს და კონტრ-რევოლიუციის გამარჯვებას. ამას ბურჟუა-კაპიტალისტები და მემამულეები დღეს აღარ მალავენ. ამიტომ ისინი შეგნებულად ამზადებენ და უწყობენ ხელს ქვეყნის დამშევას. ამიტომ კაპიტალისტები და მემამულეები ამცირებენ წარმოებას, კეტავენ ფაბრიკა-ქარხნებს, ტოვებენ დაუთესელათ თვალწვედენელ მინდვრებს. ამით ისინი ამცირებენ საქონლის რაოდენობას ბზარზე და იმავე დროს ზღაპრულათ აღიდებენ ფასებს ყველა საქონელზე. კაპიტალისტები ამ შემთხვევაში იმდენ ულმობლობას იჩენენ, რომ ისინი არ ზოგავენ ისეთი ქარხნების და ფაბრიკების დაკეტვასაც კი, რომლებიც საომარ იარაღებს ამზადებენ. აი სწორედ აქ ჩნდება იმათი ნამდვილი სულისკვეთება, იმათი პატრიოტიზმი და სამშობლოს სიყვარული, რაზედაც ისინი წამდაუწუმ გაიძახიან. იმათი სამშობლო—ეს იმათი ჯიბეა და სხეა არაფერი. ამის საშუალებით ბურჟუაზია უზომოთ გამდიდრდა, გამდიდრდა იმ ხარისხამდე, რომ დღეს მას იმდენათ მოგება არ აინტერესებს, რამდენათ იმის შენარჩუნება, რაც ამის განმავლობაში შეიძინა; მით უმეტეს, რომ რევოლიუციას შეუძლია ეს სიმდიდრე მას ხელიდან გამოაცალოს. აქედან აიხსნება ბურჟუაზიის შიში რევოლიუციის წინაშე, მისი სურვილი რევოლიუციას ბოლო მოუღოს, ე. ი. დაამარცხოს მუშები, გლეხები, სალდათები და დაიბრუნოს ძველი დრო, როცა ის განუკითხავად ბატონობდა მუშა ხალხზე. ამისთვის საუკეთესო საშუალებათ მას მიაჩნია ხალხის დამშევა, იმ ზომამდე მიყვანა, როცა „შიშხილის გამხმარი ხელი რევოლიუციას გამოახრჩობს“. მაგრამ ბურჟუაზია, კაპიტალისტები და მემამულეები ვერ მოესწრებიან ამ დღეს.

რუსეთის პროლეტარიატი იმდენათ ფხიზელია, რომ კაპიტალისტებს და მემამულეებს საშუალებას არ მისცემს ასეთი წყეული განზრახვა სისრულეში მოაყვანოს. პროლეტარიატი, უღარიბესი გლეხობა და სალდათები ახლა აშკარათ ხედავენ, თუ რა წინააღმდეგობა არსებობს ერთი მხრით მშრომელ ხალხსა და

მეორე მხრით კაპიტალისტებსა და მემამულეებს შორის. თუ ეს წინააღმდეგობა წინეთ ბუნდოვანი იყო, თუ იგი წინეთ ხალხისთვის გაუგებარი იყო, დღეს ამას სავსებით ეხდება ფარდა და აშკარადდება იმათი ინტერესების სრული შეურიგებლობა.

პროლეტარიატი, უღარიბესი გლეხობა ებრძვის ფაბრიკა-ქარხნების დაკეტვას, მიწდერების დაუთესავათ დატოვებას; პროლეტარიატი და გლეხკაცობა კარგათ ხედავს, თუ რა უბედურება მოელის ქვეყანას იმ ტაქტიკისაგან, რომელსაც დღეს ამნაირათ მემამულეები და კაპიტალისტები აღდანან. აქ საქმეს ვერ შევლის ასეთი ტაქტიკის მართო სიტყვით დაგმობა, საქიროა აქტიური მოქმედება კაპიტალისტების წინააღმდეგ.

როგორც ვიცით, ეს უკანასკნელები თავის დამლუპველ ტაქტიკას ორი გარემოებით ამართლებენ: 1) ვითომც მათ არ აქვთ ნედლი მასალა წარმოებისთვის, და 2) ვითომც მუშების გადამეტებული მოთხოვნილების მეოხებით წარმოება მათ დღეს მოგების მაგიერ ზარალს აძლევს. გამოდის, რომ კაპიტალისტები ცამდის მართალი არიან, როცა ამცირებენ, ან კეტავენ და აჩერებენ წარმოებას და იმავე დროს მთელ პასუხისმგებლობას მუშებს ახვევენ თავზე. მაგრამ ნამდვილი მათი განზრახვა—ეს რევოლუციის სახელის გატეხა დი მისი დასამარებაა. ისინი სტყუიან და სიყალბეს ჩადიან. საქიროა ამ ტყუილის და სიყალბის გამოაშკარავება. ეს შეუძლია მხოლოდ შეგნებულ მუშებს. და ამიტომაც იყო, რომ შეგნებული მუშები მაშინვე მიხედნენ, თუ რაშიაც იყო საქმე და კაპიტალისტების სიყალბე რომ გამოეაშკარავებიათ წამოაყენეს წარმოებაზე მუშების კონტროლის დაწესება, და სადაც საქიროა და მოსახერხებელი თვით წარმოების ორგანიზაციაც. ეს მრეწველობაში, მაგრამ კიდევ მეტი მნიშვნელობა აქვს სოფლის მეურნეობას. გლეხების უღარიბესი ნაწილი, რომელიც ხალხის დიდ უმრავლესობას შეადგენს, მოკლებულია წარმოების უმთავრეს იარაღს—მიწას, რომელიც კერძო მემამულეების ხელშია და დღეს დაუმუშავებელი რჩება, ვინაიდან მემამულეები დღეს უმეტეს ნაწილათ არც თითონ ამუშავენ მიწას და არც გლეხებს აძლევენ დასამუშავებლათ, საქიროა ეს მიწები ახლავე გადავიდნენ გლეხების განკარგულებაში.

ასეთია ერთად ერთი ნამდვილი ღონისძიება, რომელიც დღევანდელ გეონომიურ კრიზისს,—კრიზისს, გამოწვეულს საქონლის ნაკლებობით თუ სრული უქონლობით, რამდენიმეთ მაინც შეასუსტებს, ვინაიდან ძირითადი მიზეზი ეკონ. კრიზისისა კაპიტალისტების მიერ გამოწვეული ავაზაკური ომია. კაპიტალისტები გვემუქებიან ჩვენ „შიშშილის გამხმარი ხელებით“ მოსპობას; იმათთვის არ კმარა ის, რომ ომში რამდენიმე ათეული მილიონი ახალგაზრდა სიცოცხლე დაიღუპა; ისინი ფიქრობენ კიდევ შიმშილის საშუალებით მუსრი გაავლონ პროლეტარიატს და სოფლის ღარიბ ხალხს. ყოველივე საქიროა მათთვის რევოლუციის დასამარცხებლათ და ძველი წყობილების დასაბრუნებლათ, ე. ი. კონტრ-რევოლუციის გასამარჯვებლად, ვინაიდან რამდენ მეტ სისხლს დაღვრიან ისინი დემოკრატიისას, იმდენათ უფრო მეტი იმედი ექნებათ დემოკრატიაზე გასამარჯვებლათ.

მაგრამ, იმათ სამწუხაროთ, აქ ისინი შეხედებიან პროლეტარიატის მედგარ წინააღმდეგობას. კაპიტალისტები და მემამულეები ლალატობენ და ლუპავენ ქვეყანას, რომ თავიანთი კერძო კლასობრივი ინტერესები დაიცვან. პროლეტარიატი და გლეხობის უღარიბესი ნაწილი იძულებული ხდებიან ამ ნიადაგზე იმათ ებრძოლონ. ისინი არა თუ თხოულობენ წარმოებაზე კონტროლის დაწესებას, არამედ საქმით ანხორციელებენ ამ კონტროლს და მიდიან კიდევ უფრო შორს: თითონ აწყობენ წარმოებას.

მაგრამ, როგორც ზევით აღვნიშნეთ, ეს ვერ მოულებს ბოლოს დღევანდელ ეკონომიურ კრიზისს, რომლის მთავარი მიზეზი დღევანდელი მსოფლიო ომია. ომი ნთქავეს სულ უფრო და უფრო მეტ სიმდიდრეს, გარდა ადამიანთა აუარებელ მსხვერპლისა ომის დღიური ხარჯი ამჟამად აღწევს უკვე 50 მილიონ მანეთს. მთელი ეს ხარჯი იკვებება ორი წყაროთი: 1) სესხით და 2) ქალაქის ფულის გამოშვებით. თუ როგორ იზრდება სახელმწიფოს სესხი, ამას ჩვენ ვხედავთ შემდეგი ცნობებიდან: სახელმწიფოს სესხი უდრიდა 1915 წლის პირველი იანვარს—10 ნახევარ მილიარდ მანეთს, 1916 წელს—19 ნახევარ მილიარდ მან., 1917 წელს—35 მილიარდ მანეთს, ხოლო 1918 წლის იანვრის სესხი მიაღწევს უკვე 60 მილიარდ მანეთს. ასე რომ სახელმწიფოს წლიური შემოსავალი აღარ იკმარებს მარტო ამ სესხის სარგებლის გასასტუმრებლათაც. რაც შეეხება ქალაქის ფულის გამოშვების ზრდას, იგი ყოველივე საზღვარს გადაცდა: იგი იზრდება წარმოუდგენელის სისწრაფით, და მასთან ერთად ეცემა ქალაქის ფულის ღირებულება. ამ მხრით სახელმწიფოს ორგანიზაციის კრახი მოელის, თუ მდგომარეობა კიდევ ასე გაგრძელდა: ქალაქის ფული სრულებით დაკარგავს ღირებულებას, მას გასავალი აღარ ექნება; მეორე მხრით სახელმწიფო ბანკი ვეღარ შესძლებს ქალაქის ფულის გამოშვებას, ხაზინა დაცარიელდება და ვეღარ შესძლებს დღიურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას. ასეთ კრახს სახელმწიფო უკვე უახლოვდება, ამას აღარ მაღავენ დროებითი მთავრობის წარმომადგენლები, და იმავე დროს მის თავიდან ასაცილებლათ არაერთარ რადიკალურ ზომას არ ხმარობენ. დროებითი მთავრობა ²⁷⁾ განაგრძობს იმ დამლუპველ პოლიტიკას ყველაფერში, რომელსაც ადგა დამხობილი მეფის მთავრობა.

ხსნა ყველა ამ უბედურებისაგან მხოლოდ ომის დაბოლოებაში უნდა ვეძიოთ.

გაზ. „ბრძოლა“
1917 წ. 27 აგვისტო
№ 13.

ფულის პრიზისის შესახებ ამიერ-კავკასიაში.

ჩვენი მენშევიკებისა და მემარჯვენე ესერების დამლუპველი ტაქტიკის წყალობით ამიერ-კავკასია მოწყვეტილი დარჩა რუსეთის ცენტრიდან. აქ მოწყობილ იქნა ადგილობრივი ხელისუფლება, მაგრამ იგი არსებობს მხოლოდ სიტყვით, ხოლო ნამდვილად კი ჩვენში სრული ანარქიაა გამეფებული. არსებითად ჩვენში ობორონცებმა ა.—კ-ია მოსწყვიტეს არა მარტო ცენტრალურ რუსეთს, არამედ ჩრდილო კავკასიასაც, სადაც კაზაკების, ჩეჩნებისა და ინგუშების ზედა წრეებმა კადეტების კარნახით კავშირი შეკრეს რევოლიუციასა და მუშათა და გლეხთა მთავრობის წინააღმდეგ საბრძოლველად. კონტრ-რევოლიუციონური კადეტების წინამძღოლობით ჩეჩნები თავს დაესხნენ გროზნას, გულდერმეს და სხვა სადგურებს, ააოხრეს და დასწვეს ყველაფერი და მოსპეს მუშათა და ჯარსკაცთა საბჭოები. ამის გამო რკინის გზით მიმოსვლა ვლადიკავკასის რკინის გზაზე არა თუ შეფერხდა, არამედ ფაქტიურად შესწყდა.

ჩვენში გაბატონებულმა პარტიებმა, მენშევიკებმა და მემარჯვენე ესერებმა, ღონსკოის²⁸, ჟორდანიას²⁹ და გეგუქკორის³⁰ სახით, არა თუ არაფერი გააკეთეს ჩრდილო კავკასიაში კონტრ-რევოლიუციის წინააღმდეგ საბრძოლველად— მიუხედავად იმისა, რომ მათ ამის საშუალება ჰქონდათ,—არამედ, პირიქით, ყველა ისინი სისტემატიურ დახმარებას უწევდნენ კონტრ-რევოლიუციას ჩრდილო კავკასიაში, უგზავნიდნენ კარაულოვს³¹) და მის დამქაშებს იარაღსა და პატრონებს და ამავე დროს კი ხმამაღლა გაჰყვიროდნენ რევოლიუციისადმი თავის ერთგულებაზე და სხვა.

ჩვენი ობორონცების ასეთ ტაქტიკას ორგვარი მიზანი ჰქონდა: ერთის მხრით სრულიად ძირი გამოეთხარათ სახალხო კომისართა საბჭოს მნიშვნელობისა და გავლენისათვის, ხოლო, მეორეს მხრით კი, პური მიეღოთ ჩრდილო კავკასიიდან კალედინებისა³²) და კორნილოვების³³) ლოცვა-კურთხევით, მაგრამ ამ ტაქტიკამ სრული დამარცხება განიცადა. ა.—კ-ის ობორონცებმა ვერ შესძლეს ვერც სახალხო კომისართა საბჭოს დაცემა და ვერც პურის მიღება. ნაკვალად სახალხო კომისართა საბჭოს ავტორიტეტის დაცემისა, მათ თავისი საკუთარი ავტორიტეტი დაჰქარგეს.

მართლაც და რა შედეგი მოჰყვა ამიერ-კავკასიის კომისარიატის ორ თვეზე მეტ მოღვაწეობას? რომელ დარგში ან რომელ სფეროში გამოიჩინა მან თავისი რევოლიუციონური შემოქმედებითი მოღვაწეობა, რომ არაფერი ვსთქვათ სოციალისტურ მოღვაწეობაზე? საითაც არ გაიხედავ ყველგან გახრწნა, სრული ანარქია შეფუბს. ობორონცები სიტყვით დაგვიპირდნენ ა.—კ-ის კეთილად მოწყო-

ბას და ნამდვილად კი საესებით გაანადგურეს იგი. მკთი დეზორგანიზატორული და ანარქიული მოღვაწეობის ერთი საუკეთესო დამამტკიცებელია ფულის ის საშინელი კრიზისი, რომელიც დღითი-დღე მწვევდება.

მთელი ამ საშინელი სისხლის ღვრის განწმელობაში ჩვენ განვიციდით ბაზრის ზედმეტად გაესებას ქალაღლის ფულებით, ქალაღლის მანეთის ფასის საესებით დაცემას და ეს მაშინ, როდესაც უჩვეულოდ იზრდებოდა ფასები ყველა სხვა საქონელზე. ყოველივე ამას ჩვენ მივყავდით ფინანსიურ კრაზამდე, გაკოტრებამდე. მაგრამ ეხლა ა.კ.-სია განსაკუთრებულ რამეს განიცდის: იმ დროს, როდესაც შეუწყვეტლივ იზრდება ფასები ყველა საქონელზე, ე. ი. ფართო მოხმარების საგნებზე, ჩვენ საოცრად განვიციდით ფულის ნიშნების ნაკლებობას, ე. ი. თვით ამ ფასდაკარგული ფულების უქონლობას. ექვს გარეშეა, რომ ამ მოვლენას მეტად და მეტად სამწუხარო შედეგები შეიძლება მოჰყვეს. ფული გაცვლავამოცვლის იარაღს წარმოადგენს და გასაგებია, რომ მის ნაკლებობას შეუძლია საესებით დაშალოს საზოგადოებრივი ორგანიზმი.

რით არის გამოწვეული ფულის ეს ნაკლებობა? როგორც ვიცით, ფულის წყაროები—ბანკები განუწყვეტლივ მოძრაობაში არიან. აქ სწარმოებს მუღმივი დაგროვება და გაცემა ფულის ნიშნებისა. რა ხდება ეხლა ჩვენში—ამიერ-კავკასიაში? ადგილობრივი ცენტრისაგან დამოუკიდებელი ხელისუფლების შედგენის შემდეგ, ფულის ცენტრალურ წყაროდან, ე. ი. სახელმწიფო ბანკიდან თითქმის შეწყდა ფულის ნიშნების მიღება (კრიზისის დასაწყისში მიღებული იქნა მხოლოდ 80 მილიონი მანეთი). ამავე დროს კი ადგილობრივ ფულის წყაროებიდან ფულის ნიშნების გაცემა არ შეიძლებოდა შეწყვეტილიყო, სანამ ასეთი ნიშნები მოიპოვებოდა, მაგრამ ასეთი გაცემა არ შეიძლებოდა დაუსრულებლად გაგრძელებულიყო; რაკი ფულის ნიშნები არ შემოდიოდა, მათი გაცვლაც უნდა შეწყვეტილიყო და შეწყდა კიდევ. სწორედ ეს გარემოება იწვევს იმ მოვლენას, რომელსაც ფულის კრიზისი ეწოდება.

წარმოდგენილი ჰქონდა თუ არა ა.—კ-ის კომისარიატს ასეთი მოვლენის წარმოშობის შესაძლებლობა? როგორც სჩანს არა, ვინაიდან მას არ მიუღია არავითარი ზომა ასეთი მოვლენის თავიდან ასაცილებლად, ხოლო მას შემდეგ, რაც ფულის კრიზისი საკმარისად გაწვევდა, ა.—კ-ის კომისარიატი გამოფიზლდა და ბონების გამოშვების პროექტის შედგენას შეუღდა.

არსებითად ეს უაზრო ნაბიჯია, ვინაიდან რით უნდა იქნეს უზრუნველყოფილი ეს ბონები? ასე რომ ფინანსიური გაკოტრების თავიდან აუცილებლობა აქ წინასწარ უზრუნველყოფილია.

მაგრამ ეს სხვა საკითხია. საქმე იმაშია, რომ ბონების გამოშვების საკითხშიაც ა.—კ-ის კომისარიატმა სრული ჟილაჯობა გამოიჩინა. მაგალითად: როდესაც კომისარიატი ადგენდა პროექტს ბონების გამოშვების შესახებ და სათანადო სურათის გამოფენაში იყო, მას სრულებით არ უფიქრია იმის შესახებ, თუ როგორ და რაზე უნდა დებუქდა ისინი. და აი, როდესაც საქმე თვით პროექტის განხორციელებაზე მივიღა, მაშინ კომისარიატს არ აღმოაჩნდა არც სათანათო ქალაღლი, არც სტამბა და არც საღებავი.

ამრიგათ, ის ხაესიკ კი, რომელსაც ხელი ჩაჰკიდეს წყალწადებულმა ა.—კ-ის ობორონცებმა, მათთვის მიულწეველი აღმოჩნდა.

მაშ სად არის გამოსავალი?—იკითხავს მკითხველი. ა.—კ-ის კომისარიატმა ისეთი კვანძი დახლართა, რომლის გახსნა თვით მასაც აღარ შეუძლია. მან შექნა ანარქია, გააძლიერა და გაამწვავა ეკონომიური გაპარტახება და ფინანსიური კრიზისი. ეხლა მას სურს დასტოვოს სცენა და თავისი ადგილი ა.—კ-ის სეიმს³⁴⁾ დაუთმოს, რომელსაც შემკვიდრებობათ უტოვებს სრულ ანარქიას და გაპარტახებას. მაგრამ ა.—კ-ის სეიმიც და მის მიერ შექმნილი მთავრობაც ჰაერში გამოკიდებული დარჩება. ა.—კ-ის კომისარიატმა უკვე მოახდინა უკანასკნელი ცდა და გამოსწურა ბანკიდან ყოველივე, რაც კი იქ დარჩენილიყო, მაგრამ რა იქნება შემდეგ? შემდეგში მოსალოდნელია კიდევ უფრო მეტი გაპარტახება, კიდევ უფრო მეტი გაძლიერება და გამწვავება ეკონომიური და ფინანსიური კრიზისისა.

ა.—კ-ის მენშევიკების მთელ პოლიტიკას მივეყვართ სახალხო საზოგადოებრივი ცხოვრების საბოლოოდ განადგურებამდე და გაპარტახებამდე. თავისი ტყავის შენარჩუნებისათვის ისინი მზათ არიან სამსხვერპლოზე მიიტანონ მოსახლეობის დიდი უმრავლესობის ინტერესები. დასკვნა ნათელია: ა.—კ-ის მოსახლეობამ, მუშებმა და გლეხებმა, თვითვე უნდა მოჰკიდონ ხელი საკუთარი ბედის გამოქედას,

გაზეთი „კავკასსკი რაბოჩი“
1918 წლის 21 იანვარი, № 15.

ნავთის გრეზველოზა საქართველოში.

ამ რამდენიმე დღის წინათ ჩვენს გაზეთებში გამოქვეყნებული იყო ერთ და იმავე დროს საქართველოს რევოლუციონური მთავრობის დადგენილება ნავთის კამპანიის დაწყების შესახებ საქართველოში და თელავის ეკონომიური განყოფილების დეპეშა ნავთის ამოღების პირველ ცდაზე სოფელ ზემოხოდაშენში. ეს ორი ცნობა, მოთავსებული გაზეთის ერთ და იმავე ნომერში („კომუნისტი“ № 98, 2 ივლისი) შემთხვევით არ მომხდარა. საბჭოთა ხელისუფლებამ, როგორც ნამდვილმა სახალხო მთავრობამ, დაინტერესებულმა ხალხის კეთილდღეობით, მუშათა სახელმწიფოს საწარმოვო ძალების აღდგენით და ზრდით, გადასწყვიტა ბოლო მოუღოს იმ ყოყმანს და იმ ორკუთხობას, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ნავთის მრეწველობის გარშემო ჩვენში.

მიუხედავად იმ დიდი გაჭირვებისა, რომელსაც დღეს ჩვენი მშრომელი ხალხი განიცდის, მიუხედავად იმ ეკონომიური კრიზისისა, რომელიც ჩვენ სულს გვიხუთავს, საბჭოთა ხელისუფლება პირველათ იწყებს ჩვენში ისეთ დიდ საქმეს, რომელსაც ნავთის მრეწველობა წარმოადგენს, ვინაიდან იგი ღრმად დარწმუნებულია იმაში, რომ მხოლოდ ამ გზით საწარმოვო ძალების აღდგენის საშუალებით, შესაძლებელია დაესძლიოს დღევანდელი ეკონომიური კრიზისი და ვიხსნათ მშრომელი ხალხი გასაკვირისაგან.

ხალხის გასაკვირი დღეს იმდენათ დიდია, რომ საჭიროა პირდაპირ გმირული ზომები, მთელი მშრომელი მასშის ძალების დაქიშვა, რომ ამ გაჭირვებას თავი დაეხსნათ. საბჭოთა ხელისუფლება მზათაა გადადგას ასეთი დიდი ნაბიჯები, სრულიად დარწმუნებული იმაში, რომ მუშები და გლეხები მას გვერდში ამოუდგებიან და მიეშველებიან არა სიტყვით, არამედ საქმით. რომ საქართველოს ტერიტორიაზე ნავთის ნიშნები ცნობილი იყო, ეს არავეისთვის საიდუმლო არ არის, რომ ერთ დროს ნავთის კიდევაც იღებდნენ მიწიდან (მაგ., შირაქში, სიღნაღის მაზრა), ეს ამბავიც იცოდნენ. მაგრამ ვერც ერთმა ვინანდელმა მთავრობამ, ვერც წმინდა ბურჟუაზიულმა, ვერც მენშევიკურმა, ვერც შესძლეს ამისთვის თავი გაერთიანათ და საქმე მოეწყათ, მიუხედავად იმისა, რომ იმათ ამისთვის ბევრათ უფრო ხელსაყრელი პირობები ჰქონდათ. დღეს კი, როცა როგორც გარედან, ისე შიგნით ხელის შემშლელი პირობებია, როცა ჩვენ არ მოგვეპოვება პური, სურსათი, როცა ჩვენ არ გვაქვს ნავთის დასამუშავებელი მასალა, ხელსაწყო იარაღები და სხვ., საბჭოთა ხელისუფლება მაინც იწყებს უფრო დიდ საქმეს. საბჭოთა ხელისუფლებას კარგათ ესმის, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს

აღლეს ნავთის წარმოების გაზარდვას იმ ეკონომიური კრიზისის დაძლევის საქმეში, რომელსაც ხალხი განიცდის. შორწყევასთან, ელექტროფიკაციასთან ერთად, ნავთის წარმოება დგას პირველ რიგში. კიდევ მეტი: ნავთის საქმე უნდა დაეყენოთ პირველ ადგილზე. რა თქმა უნდა, ჩვენ აქ ვაკეთებთ ერთნაირ რისკს, შეიძლება ნავთი არ აღმოჩნდეს იმდენი, რომ წარმოება ჩვენთვის სარფიანი შეიქმნეს და ამოდენა შრომამ უნაყოფოდ ჩაიაროს, მაგრამ ჩვენ ვემყარებით მეცნიერულ კვლევა-ძიებაზე, ისტორიულ სტატისტიკურ ცნობებზე და ვაძაბობთ, რომ ჩვენი შრომა და მეცადინეობა უნაყოფოთ არ ჩაივლის. საბედნიეროთ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენი მკოდნე პირები, სპეციალისტები, ინჟინრები, როგორც მაგ., ინჟინერები ყიფშიძე, ქურდიანი და სხვები, რომლებიც კომუნისტები არ არიან, ჩვენთან სიამოვნებით მოდიან და სახალხო საქმეს აღფრთოვანებით ეკიდებიან. საბჭოთა ხელისუფლება იზამს ყველაფერს, რათა ასეთი სპეციალისტების ინიციატივას, იმათ მოქმედებას თავისუფალი გზა მისცეს. ჩვენ ახლა ვიწყებთ ნავთის მრეწველობას, ჩვენ ამ საქმეს ვიწყებთ პატარა ფარგლით და შევეცდებით ის თანდათან გავაფართოვოთ. ჩვენ შევსძლებთ ამ საქმით დავაინტერესოთ მუშების და გლეხების ფართო მასები; ჩვენ შევეცდებით გამოვიწვიოთ მათში აღფრთოვანება, და ამას ჩვენ შევსძლებთ, ვინაიდან ამ საქმის გაზარდება-გაჩენა გამოიწვევს იმათ მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

ამნაირათ მიუხედავათ ჩვენი დიდი გაპირებებისა, ჩვენ უმწევობას მაინც არ ვგრძნობთ. სპეციალისტები, საქმის მკოდნე პირები ერთგულებით და აღფრთოვანებითაც ეგებებიან მრეწველობის აღდგენას და საბჭოთა ხელისუფლებას ხელს უწყვიან დასახმარებლათ. რაც შეეხება მუშა ხალხს, ის ჩვენთან არის და მზათაა ყოველივე მსხვერპლის გაღებაზე, ოღონდ კი სახალხო საქმე გაკეთდეს და დაგვირგვინდეს. მეორე მხრით, მართალია, ჩვენ ნავთის მრეწველობის გასაზარებლათ გვაკლია ხელსაწყოები იარაღები, დახელოვნებული მუშები, მაგრამ ნუ დაივიწყებთ, რომ ჩვენი მეზობელი და ძმური სახელმწიფო—საბჭოთა აზერბეიჯანი—ყველა ამით მეტათ მდიდარია და ეკვი არაა, რომ ჩვენ საქართველოს მუშებს და გლეხებს ის ძმურს ხელს გამოუწვდის.

ასე და ამგვარათ საბჭოთა საქართველო ნავთის მრეწველობას პირველათ უყრის ჩვენში მკვიდრ საფუძველს. ეს თვით მშრომელი ხალხის საქმეა. ამ მრეწველობის განვითარებაზე და წარმატებაზე დიდათ დამოკიდებულია ახლო მომავალში მუშების და გლეხების კეთილდღეობა. ამიტომ თითოეული მუშა და თითოეული გლეხი უნდა დაინტერესდეს ამ საქმით და შეეცადოს მასში შეიტანოს თავისი წვლილი, სულ ერთია რა სახითაც ეს არ უნდა იყოს. ვუსურვოთ ამ საქმეს სრული წარმატება.

გაზ. კომუნისტი*

1921 წ. 6 ივლისი № 101.

ნატურალური გადასახადი და გლახობა.

ამას წინაზე მოსკოვის გაზეთი „პრავედა“ (№ 203) სწერდა: „პროვინციებიდან მეტათ ნაკლები და მცირე ცნობებს ვლებულობთ ახალი ეკონომიური პოლიტიკის გატარების შესახებ ცხოვრებაში“. თუ ასე ამბობენ რუსეთის პრესის შესახებ, რომელშიაც მუდამ მდიდარ ცნობებს ვკითხულობთ იმაზე, თუ რა კეთდება როგორც ცენტრში, ისე პროვინციაში ეკონომიური ცხოვრების ირგვლივ, რაღა უნდა ითქვას ჩვენ ღარიბ პრესაზე ამ მხრით, შეგვიძლია პირდაპირ ვთქვათ, რომ ჩვენი მდგომარეობა ამ მხრით უნუგეშოა.

დღემდის ჩვენ შევსძელით მხოლოდ ის, რომ გამოვეცით რამდენიმე დეკრეტი ნატურალური გადასახადების დაწესების შესახებ პურზე, სიმინდზე, ხორცზე, რძის პროდუქტებზე და სხვა და სხვა და ამ გადასახადების ასაკრეფათ მობილიზაცია ვუყავით რამდენიმე ათეულ და ასეულ ამხანაგებს.

ამ რიგათ დეკრეტები გამოვეცით, ამხანაგები დავგზავნეთ სოფლად, მაგრამ რა ხდება ადგილობრივ, როგორ ითვისებს, ან როგორ გებულობს ამ გადასახადებს-გლეხაკობა, ან როგორ უხსნიან მას ნატურალურ გადასახადის მნიშვნელობას და სხვა და სხვა, ყველა ამის შესახებ ჩვენ არაფერი ვიცით. ნატურალური გადასახადი ხომ სრულიად ახალი საქმეა ჩვენში. რუსეთში ამ გადასახადის შემოღება ნიშნავდა დიდ შეღავათს, დიდ გაადვილებას, ვინაიდან მან დაიჭირა გაწერის („რაზვერსტკის“) ადგილი, რაც ყოველ მხრით მეტათ მძიმე ტვირთათ აწვა რუსეთის გლეხობას სამოქალაქო ომის ხანაში. ჩვენში კი პირდაპირ ნატურალური გადასახადით ვიწყებთ. ამიტომ მისი ცხოვრებაში გატარების დროს გემართებს დიდი სიფრთხილე და დიდი დაკვირვება; ჩვენი სიტყვიერი თუ წერილობითი პრობაგანდა არ უნდა იქნეს ერთი წუთით შეჩერებული, ვინაიდან ჩვენი მტრები ამ შემთხვევას არ გაუშეებენ ისე, რომ თავის შავი მიზნებისათვის არ გამოიყენონ ის, როგორც ამას ქონებია ადგილი სხვათა შორის საჩხერის რაიონში (იხ. „კომუნისტი“ № 72). ყველასათვის აშკარა უნდა იყოს ის გარემოება, რომ ასეთ პირობებში, რომელშიაც ჩვენ ვცხოვრობთ, გლეხისათვის საქმარისია სულ უბრალო საბაბი, რომ საღ შეხედულებას აცდეს და სრულებით ბრუნდე წარმოდგენა შეადგინოს ამა თუ იმ საგანზე.

ამიტომ საჭიროა ცოცხალი და მკიდრო კავშირი პროვინციასთან იმ ამხანაგების საშუალებით, რომლებიც პროვინციაში მუშაობენ. ამ მხრით მეტათ საინტერესოა ერთი კერძო ხასიათის წერილი, რომელიც მე ამ დღეებში მივიღე გურიიდან და რომელსაც ხელს აწერს ორი პასუხისმგებელი ამხანაგი. მომყავს ეს წერილი აქ სიტყვა სიტყვით ზოგიერთ ადგილების გამოკლებით, რომელთაც საკითხთან არავითარი კავშირი არა აქვთ:

„პურზე და სიმინდზე დადებულმა გადასახადმა—სწერენ ამხანაგები—დადებითი გავლენა მოახდინა ხალხზე. საერთოდ უნდა ითქვას, რომ ნატურალური

გადასახადის ეს ნაწილი სასურველათ არის განაწილებული. საუბედურათ ეს არ ითქმის ნატურ-გადასახადის სხვა დარგზე. ვაზ. „კომუნისტის“ № 150-ში რომაა მოთავსებული (დეკრეტი შინაურ საქონელზე; ძროხაზე და სხვა) ძროხაზე*) გადასახადის შესახებ: ეს დეკრეტები შეუსაბამოა წერილ-გლეხურ ქვეყანაში (მისი ზოგიერთი მუხლები მაინც); მაგალითად, ორი ძროხის პატრონი უკვე გადასახადს იხდის; საკირო კი იყო რომ 2 ძროხა გადასახადისაგან განთავისუფლებული ყოფილიყო დროებით მაინც. ასევეა დეკრეტი თხილზე და ნიგოზზე (კაკალზე). მეურნე ანუ უკეთ რომ ვთქვათ, წერილი მესაკუთრე გლეხი, რომელსაც მოუვა 6-10 ფუთი (თხილი ან ნიგოზი) იხდის 20 გირ. თხილს ან კაკალს, 76—100 ფუთზე იხდის თიქმის მოსავლის მეათედს, ეს იმ დროს როცა თხილის ბაზარი დაცემულია, ძალიან ცუდი გასაყალი აქვს და გლეხს მისი მოკრეფის შემდეგ ხელფასზე მეტი არაფერი რჩებოდა. გარდა ამისა მხედველობაში მისაღები აისი, რომ ბევრს უკვე სანახევროდ გაყიდულა აქვს ის სიმინდის და სხვა პირველ მოთხოვნილების საგნების საყიდლათ. ასევეა გადასახადი ვაშლზე და სხვა ხილეულობაზე. საერთოდ მოსავლის პატარა რაოდენობაზე მაგ., ათი—20 ფუთზე უნდა იქნას სულ მოსპობილი ან შემეცირებული... თვით სახელმწიფოს ინტერესებისათვის საკიროა უფრო საშუალო ნორმა, უფრო ზომიერი გადასახადი“.

ვიმეორებ ზემოთ მოყვანილი წერილის ავტორები ჩვენი პარტიული ამბანაგებია და პასუხისმგებელი მუშაკები, და ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ისინი გამოხატავენ თავის წერილში გლეხკაცობის ზოგიერთ გჯუფების სულისკვეთებას. მაგრამ პროვინცია მოწყვეტილია ჩვენგან, ცენტრიდან, შიშველი დეკრეტის მეტი მათთან თითქმის არაფერი მიდის, და ყოველივე ეს სრულიად ახალი მოვლენაა, ან ძველ ბატონყმურ ურთი-ერთობას გვაგონებს. ერთი სიტყვით ის ღრმა აზრი და მნიშვნელობა, რომელიც აქვს ნატურალურ გადასახადს, საბჭოთა სახელმწიფოსათვის თითქმის სავსებით გაუგებარი რჩება.

გურული ამბანაგები, წერილის ავტორები, მართალი არიან იმ მხრივ, რომ სისწორით გამოხატავენ წერილ და საშუალო მესაკუთრის ფსიქოლოგიას, მის სულისკვეთებას. მაგრამ იმათი უბედურება იმაშია, რომ ისინი შორს არიან თვით ნატურალურ გადასახადის დიადი მნიშვნელობის შეგნებისაგან მუშურ გლეხური სახელმწიფოსთვის, ე. ი. თვით მუშებისა და ცალკე გლეხობისათვის. მუშურ-გლეხურმა სახელმწიფომ ხომ უნდა იარსებოს, ეს სახელმწიფო ხომ უნდა განმტკიცდეს და გამაგრდეს; ამაში ხომ თვით მუშეში და გლეხები უნდა იყვნენ უპირველეს ყოვლისა დაინტერესებულნი.

მაგრამ როგორ შეგვიძლია ამას მივალწიოთ?

ქალაქის მუშები მშვიერი და ტიტვლები არიან; ამიტომ ფაბრიკები და ქარხნები ვერ აგვიმუშაებია, და გლეხკაცობისათვის საკირო საგნები ვერ შეგვიქმნია, ვერ დაგვიშალებია. ამბანაგებმა უნდა იცოდნენ რომ ჩვენ მუშურ გლეხურ სახელმწიფოს არავითარი მარაგი, არავითარი ფონდი მუშებისა და წითელ არმიის შესანახად არ აქვს, თუ ეს ჩვენ ვერ შევქმენით, თუ ჩვენ არ

*) ლაპარაკია ძროხის (და ცხვრის) რძის პროდუქტებზე დადებულ ნატურ. გადასახადის შესახებ.

ვიქონიეთ სათესი ფონდი, ვერც მუშებს დავარჩენთ და ვერც წითელ არმიას შევინახავთ. უამისოთ კი ვერც გლეხს მივაწვდით მისთვის საჭირო და აუცილებელ საგანს,—ლურსმანს, ცელს, თოხს და სხვ. მაშასადამე, ასეთი მარაგის ანუ ფონდის შექმნა აუცილებელია. მაგრამ როგორ შეგვიძლია ამ მარაგის, ამ ფონდის შექმნა. თავის თავად იგულისხმება, რომ ერთად ერთი გზა, ერთად ერთი საშუალება ამ შემთხვევაში არის ნატურალური გადასახადის დადება სოფლის ნაწარმოებზე: პურზე, ხორცზე, ყველზე, ერბოზე, კაკალზე და სხვა, და სხვა. სიმართლე უნდა ვთქვათ: ამ უკანასკნელი წყეული იმპერიალისტური ომის დროს ერთი მხრით და შემდეგ რევოლუციის ხანაში მეორე მხრივ, ხალხი ნიუთიერათ ვალატკდა და დაეცა. მაგრამ თუ ერთმანეთს შევადარებთ ჩვენში ქალაქის მუშებს ერთი მხრივ და გლეხებს მეორე მხრივ, ჩვენ დავრწმუნდებით, რომ გლეხკაცობამ შედარებით უფრო მოგო: მან მიიღო მიწა, რომელიც მას სარჩოს ძლევს და შედარებით ქალაქის მუშასთან ნაკლებათ განიცდის შიმშილს და სიცივეს. ამიტომაც სამართლიანობა მოითხოვს, რომ მან ამ შემთხვევაში ცოტა რამ უნდა დასთმოს ქალაქის მუშების და აგრეთვე წითელი ჯარის სასარგებლოდ, რომელიც მისი დამცველია.

მეორე მხრივ, გურული ამხანაგები ამბობენ, რომ დაწესებული ნორმა დიდია, საჭიროა უფრო ზომიერი ნორმა და გვიჩვენებენ მაგალითებს. ორი ძროხის პატრონზე შეუძლებელია გადასახადის დაწესება. მაგრამ ჯერ ერთი ის, რომ გადასახადიც არის და გადასახადიც: თუ რომ ორი ძროხის პატრონი წელიწადში 4 გირ. ყველს ან მის სამაგიეროს სხვა რასმეს გადაიხდის, ეს მაინც და მაინც დიდათ შესაწუხებელი არ უნდა დარჩეს. ამაში უნდა დაგვეთანხმონ ამხანაგები. ასევეა სხვა შემთხვევაშიაც. 6-10 ფუთ თხილზე ან კაკალზე სოფლის მეურნე იხდის 20 გირ. ე. ი. 100 გირვანქაზე დაახლოებით 7-8 გირ. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს მძიმე ტვირთი არაა. რა თქმა უნდა კარგი იქნებოდა სრულებით არავითარი გადასახადი არ იყოს. და სწორეთ აქეთცენაა მიმართული მთელი ჩვენი მეცადინეობა. მაგრამ ჯერ ეს არ შეიძლება, ჯერ მუშურ-გლეხური სახელმწიფო დიდ გაკვირებას განიცდის და ამ გაკვირებაში ჩვენმა გლეხებმაც უნდა გაინაწილონ თავის თავზე საერთო გასაჭირი. აქ არაფერი სასირცხო და გასაწითლებელი ჩვენთვის არაა. პირიქით, სირცხვილი იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ჩვენ ვერ მოვახერხებთ ჩვენი ისტორიული მოვალეობის შესრულებას. წინეთაც ვამბობდი და ახლაც ვიმეორებ, რომ ყველა ამ გადასახადებს დროებითი ხასიათი აქვთ, რომ თვით გადასახადები შეძლების კვალობაზე ეღებ, რომ ღარიბი და შეუძლო იქიდან სრულებით განთავისუფლებულია. საჭიროა მხოლოდ შეგნება, საჭიროა ამ გადასახადების აზრის და მნიშვნელობის გაგება და ამის ახსნა გლეხობისათვის.

მაშ, არავითარი ყოყმანი, არავითარი ეჭვი მის სამართლიანობაში. სისწორე და სამართლიანობა მის ცხოვრებაში გატარების დროს. და ჩვენ დარწმუნებული ვართ იმაში, რომ ყველა ღარიბები, ყველა წერილი და საშუალო გლეხკაცობის მთელი თანაგრძნობა სიმპატია ჩვენ მხარეზე იქნება.

გაზ. „კომუნისტა“

სატყუო მეურნეობა ჩვენში.

რა არის ტყე, რას წარმოადგენს ის სახალხო მეურნეობისათვის, რა მნიშვნელობა აქვს მას სახალხო ჯანმრთელობისათვის და სხვა მრავალი ასეთი საკითხები პრაქტიკულად მხოლოდ ახლა დგებიან ჩვენ წინაშე და პირველად ელოდებიან ჩვენგან გარკვეულ პასუხს და ზომების მიღებას.

როცა, დაახლოვებით ამ წლინახევრის წინეთ ჩვენში საბჭოთა ხლისუფლება დაარსდა, დიდძალი ტყეები ჩვენში უკვე სანახევროდ გაჩეხილი და განადგურებული იყო.

უკანასკნელი 10-15 წლის განმავლობაში ტყეების გაჩეხამ პირდაპირ მტაცებლობითი ხასიათი მიიღო. ის ულრანი ან ხელუხლებელი ტყეები, რომლებითაც ასე მდიდარი იყო საქართველო წინეთ, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების დროს უკვე აღარ არსებობდნენ.

მეორე მხრით, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ ხანებშიაც ტყეების დაცვა მოსპობისაგან არა ხელსაყრელ პირობებში იქნა ჩაყენებული. უწინარეს ყოვლისა სატყეო მმართველობის ორგანოებს, რომლებიც ახალმა ხელისუფლებამ მიიღო როგორც მემკვიდრეობა, თავისი გამგეებით და ტყის მცველებით, ხალხი პირდაპირ უნდობლობას უცხადებდა და ალაგ-ალაგ მათ იგი არ სცნობდა და აძევებდა კიდევ. იმავე დროს ტყეებს ერთბაშად შეესივნენ გასაჩეხად სხვადასხვა მიზნით ათასნაირი ორგანიზაციები, რომლებიც უეცრივ სოკოსავით გამრავლდნენ. ამგვარად ტყეები თითქო უპატრონოდ დარჩენ მიტოვებული, და ვისაც უნდოდა ჩეხდა და ანადგურებდა მათ. ასეთ პირობებში, რა თქმა უნდა, ტყის დაცვის საქმე ვერ წავიდოდა სასურველად. ჩვენ ყველანი ვხედავთ, რომ ტყეები ნადგურდებიან და ისპობიან, რაც უთუოდ დიდ კატასტროფად გადაიქცეოდა, მაგრამ ერთ ხანს ჩვენ პირდაპირ უძლური ვიყავით და შეიძლება დღესაც ვართ ეს მდგომარეობა არსებითად შეესცვალათ.

ნათქვამია, სინამდვილეს პირდაპირ უნდა შეხედო თვალებშიო. ამ შემთხვევაში ჩვენ სინამდვილეს არ ვმალავთ.

ტყეების მდგომარეობა დღეს ჩვენში საშიშარია, და თუ ახლავე არ იქნება მიღებული უსასტიკესი ზომები ტყის დასაცავად, ჩვენ უტყეოდ დარჩენა მოგველის სულ მოკლე მომავალში. ხოლო თუ რა უბედურებას შეიცავს ჩვენი მთავორიან და დაქანებულ ადგილებისათვის ტყის მოსპობა, ამის მაგალითებს ჩვენ დღეს უკვე ყოველ დღის ნაბიჯზე ვხედავთ თავისივე თვალებით არა თუ დიდი, არამედ პატარა წვიმების შემდეგაც კი.

რა არის საჭირო ანუ რა ზომები უნდა იქნას მიღებული ტყეების დასაცავათ? აი ერთად მთავარი საზრუნავი საგანი დღეს საბჭოთა ხელისუფლებისათვის. ეს საკითხი გულისხმობს არა მარტო არსებულ ტყეების შენახვას და იმათ რაციონალურად დახარჯვას, არამედ ტყეების მოშენებასაც იქ, სადაც ისინი ამ უკანასკნელ წლების განმავლობაში გაჩეხილ და განადგურებულ იქნენ. რა არის ყველა ამისათვის საჭირო?

ამას წინათ პროფ. ქურდიანს, რომელიც ამ დარგში მუშაობს, ფრიად საყურადღესო წერილები მოუთავსებია გაზ. „სოფლის მეშა“-ში შემდეგი სათაურით: „ჩვენი ტყე და სოფლის მეურნეობა“*). პატივცემული პროფესორი გადმოგვცემს მდებიური ყველასათვის ადვილი გასაგები ენით ტყის მეურნეობის მნიშვნელობას, უხსნის მკითხველებს, თუ რა ვნებს და სპობს ტყეს და რა ზომები უნდა ვიხმაროთ, რომ ტყეების განადგურება შევაჩეროთ. ჩვენ არ ვიცით, მიახწიეს თუ არა ამ წერილებმა ხალხამდის, გლეხკაცობამდის. უნდა ვივულისხმოთ, რომ არა. ამიტომ ჩვენ ვამბობთ, რომ პროფ. ქურდიანის წერილები ცალკე წიგნაკად უნდა იქნეს გამოცემული, რაც შეიძლება საჩქაროდ ხალხში გასავრცელებლად. ეს იმიტომ, რომ ტყის დაცვის საქმეში ჩვენ უწინარეს ყოვლისა უნდა დავანტერესოთ ჩვენი გლეხკაცობა. გლეხკაცობას უმეტეს შემთხვევაში არ ესმის ტყის მნიშვნელობა, ამიტომ იგი ასე შეუბრალებლად და დაუზოგავად ექცევა მას. ეს სრულებით გასაკვირალი არაა, ვინაიდან წინათაც და ეხლაც მას მხოლოდ უკრძალავენ ტყის გაჩეხას და იმავე დროს კი იგი აშკარად ხედავს, რომ ტყეს მაინც ჩეხავენ, ეს ერთი და მივარეც მის თვალწინ აუარებელი ბოროტმოქმედება ხდება ტყის გარშემო. მაგრამ გლეხკაცობის დაინტერესება ტყით არც ისე ძნელი საქმეა. ახსნა გლეხკაცობისათვის, თუ რა მნიშვნელობა აქვს მისთვის ტყეს, და იმავე დროს, თუ რა უბედურება იქნება მისთვისვე ტყის მოსპობა, ყოველივე ამის შეგნება დღეს გლეხკაცისათვის შესაძლებელია. პირადად ამ ზაფხულს ტყეების დათვალეირების დროს არა ერთხელ მქონია შემთხვევა მესაუბრა გლეხებთან ტყეების მნიშვნელობაზე, და მე დიდი შრომა არ მჭირდებოდა დამერწმუნებია ისინი იმაში, რომ ტყეების მოსპობა მათთვის უდიდესი უბედურება იქნებოდა. და ესენი იყვნენ შედარებით ჩვენი გლეხკაცობის უფრო შეუგნებელი ნაწილი. ტყე ნადგურდება და ისპობა უმეტეს ნაწილად ორი გარემოებით: 1) პირუტყვის შეშვებით ტყეში საძოვრად, და 2) ტყეების გაჩეხვით საყანე და სათიბე მიწების გაფართოების მიზნით. ჩვენ ვიცით, რომ პირველი გარემოება უდიდესი ბოროტებაა. ტყე მუდამ უნდა ახლდებოდეს ახალი მოზარდი მცენარეებით, ხეებით, რომლებმაც დაბერებული და გაფუჭებული ხეების ადგილი უნდა დაიჭირონ. თუ ეს არ მოხდება, ტყე თავის თავად მოისპობა, მაგრამ ამის საშუალება არ იქნება, თუ საქონელი ტყეში საძოვრად შეუშვით, ვინაიდან ეს უკანასკნელი ანადგურებს და ახლენს სწორედ ახლად ამოსულ მცენარეებს, ხეებს, რომლებმაც დაბერებულ ხეების ადგილი უნდა დაიჭირონ. მეორე მხრით, ისიც მართალია, რომ ზოგ შემთხვევაში გლეხკაცობას მეტი გზა არა აქვს, თუ ტყეში არ მოაძოვა საქონელი. მაგრამ თუ სასწორის ერთ მხარეზე

*) იხ. „სოფლის მეშა“ №№ 27, 28, 29, 30 და 31.

დავდებთ ტყის მნიშვნელობას და მეორეზე პირუტყვის, ტყე უთუოდ გადასწონის, მით უფრო, რომ საქონლის შენახვა ისედაც შეიძლება. განსაკუთრებულ შემთხვევებში შესაძლებელია, რომ საძოვრად მიჩნეულ იქნას ტყის განსაზღვრული რაიონი. სხვა გამოსავალი არაა; დანარჩენ ტყეებში სასტიკად უნდა აიკრძალოს საქონლის ძოვება.

რაც შეეხება ტყეების გაკაფვას და საყანე და სათიბ-მინდვრებად გადაქცევას, ამ საკითხს ორნაირი მხარე აქვს. დიდი ნაწილი ჩვენი ტყეებისა გაშენებულია მთა-გორებზე, ფერდობებზე და დაქანებულ ადგილებზე; გარდა ამისა გვაქვს ტყეები ვაკე და ქაობ ადგილებზე. პირველი კატეგორიის ტყეების გაჩეხა ყანებად გადაქცევის მიზნით უოვლად დაუშვებლად უნდა ჩაითვალოს. ასეთ ადგილებზე ყანების გაჩეხა, ეს მხოლოდ თავის თავის დატყუილებაა, შეიძლება პირველ ორ წელიწადს ცალკე ასეთმა მიწამ გლეხს მიცეს მცირერიდენი, სრულებით უმნიშვნელო მოსავალი, ხოლო შემდეგ კი ასეთი ადგილები არავითარ მოსავალს არ გამოიღებენ, ისინი დისერებიან, ნიაღვრებისაგან გაირეცხებიან და გაუვალ ხე-ვეებად გადაიქცევიან. ამავე დროს წვიმების დროს აქედან წამოვლენ ისეთი ნიაღვრები, რომ სულ წალეკავენ თავის გზაზე ყველაფერს. ამ უკანასკნელ დროს გახშირებულ ჯერ არ ნახულ წყალდიდობების შემდეგ ყველაფერი ეს იმდენად თვალსაჩინოა, რომ ამაზე ზეტია ლაპარაკი. მიაქციეთ ყურადღება უკანასკნელ წყალდიდობებს გურიაში, სამეგრელოში, რაქაში და სხვ.

ნუთუ ამ გარემოებამ ჩვენი გლეხკაცობა არ უნდა დააფიქროს? ჩვეულებრივად ასეთი ტყეების განადგურებით მდინარეები კლებულობენ, წყაროები შრებიან და ბევრ ადგილას დიდი საფრთხე მოელის ჩვენ ძვირფასს მინერალურ წყლებს ბორჯომში, აბასთუმანში და სხვაგან, თუ ახლავე სასტიკი ზომები არ იქნა მიღებული იმით დასაცავად. ერთი სიტყვით, მთა-გორიან და ფერდობ ადგილებზე ტყეების გაჩეხა საყანე თუ სათიბ მიწებად გადასაქცევად არა თუ ყოვლად უაზრო და მიზანშეუწონელია, არამედ უდიდესი დანაშაულია არა მარტო დღევანდელ, არამედ კიდევ უფრო მომავალ თაობათა წინაშე.

სულ სხვაა ვაკე და ქაობიან ადგილებში მდებარე ტყეები.

უმეტეს შემთხვევაში ასეთი ტყეების სისტემატიური გვემით გაჩეხა ან გაკაფვა არა თუ შესაძლებელია, არამედ აუცილებელი არის. ასეთ ტყეებს არ აქვს დაცვითი ხასიათი; იმათი გაჭრა წყალდიდობას და ნიაღვარს არ გამოიწვევს ისე როგორც დაქანებულ ადგილებში. გარდა ამისა ეს გამოიწვევს ქაობების გაშრობას, რაც ბევრნაირად სასარგებლოა. აი როგორ დგას საკითხი.

უპირველეს ყოვლისა აუცილებლად საჭიროა ხალხში საღი და სწორი შეხედულების გავრცელება ტყეების შესახებ; საჭიროა, რომ ხალხს შევავანებინოთ ტყეების მნიშვნელობა და ამნაირად დავაინტერესოთ ის ტყის დაცვის საქმეში; საჭიროა, რომ თითოეულ თემში ან საზოგადოებაში შესდგეს კომისიები ამ მიზნით, როგორც ეს უკვე არსებობს დასავლეთ საქართველოს ზოგიერთ ადგილებში, საჭიროა, რომ გამოიცეს პოპულიარული წიგნაკები ტყის მოვლა-პატრონობის შესახებ, საჭიროა სიტყვიერი პროპაგანდა ყველა ამ აზრების განსაკუთრებით გლეხკაცობაში.

ეს საქმის ერთი მხარეა. ამისათვის საჭიროა, რა თქმა უნდა ცოტად თუ ბევრად საკმარისი დრო. მაგრამ საქმის გარემოება ისეთია, რომ ის დაყოვნებას არ ითმენს. საჭიროა მთაწერობამ ახლავე მიიღოს თავის მხრივ საჭირო ზომები ტყეების დასაცავად, უწინარეს ყოვლისა უნდა შემუშავებულ იქნას შესაფერი ზომები, რომლებიც სასტიკად უნდა გატარდენ ცხოვრებაში დაუყონებლივ. მიწათმოქმედების კომისარიატმა უკვე შეიმუშავა ასეთი ზომები და ისინი ჩქარა იქნებიან გამოქვეყნებული. ამავე დროს საჭიროა ტყის ადმინისტრაციის სათანადო დონეზე დაყენება, საჭიროა მისი გაწმენდა უვარჯისი და მანენ ელემენტებისაგან.

დასასრულ, საჭიროა რომ ორგანიზაციებმა შეიგნონ, რომ გარეშე იმ ფარგლებსა და იმ ინსტრუქციებისა, რომლებიც არსებობენ ან შემდეგში იქნებიან შემოღებულნი, არავის არ მიეცემა ტყის გაჩეხის უფლება. არავითარი გამონაკლისი, არავითარი უპირატესობა ამ შემთხვევაში არავის არ მიენიჭება. ეს კარგად უნდა შეიგნოს ყველამ.

მხოლოდ ასეთ პირობებში ჩვენ დავიფარავთ ტყეებს განადგურება-მოსპობისაგან და შევასრულებთ თავის მოვალეობას ქვეყნის და მშრომელი ხალხის წინაშე.

გაზეთი „კომუნისტი“,
1922 წლის 26 ნოემბერი, № 220.

ფ. მარსაკაძე

საბჭოთა რესპუბლიკების ეკონომიურ პოლიტიკის
ახალი პურსი.

გამოცემა ს. კ. პ. ცენტრალურ კომიტეტის

თბილისი

1922 წ.

საგჭოთხ რესპუბლიკების ეკონომიური პოლიტიკის ახალი პურსი.

ჩვენ შეგვიძლია დაუშვათ თავისუფალი, ადგილობრივი გაცვლა-გამოცვლა, მაგრამ ამავე დროს კი არ დავანგრძობთ, არამედ გავამაგროთ პროლეტარიატის პოლიტიკური ხელისუფლება".
ნ. ლენინის სიტყვიდან მე-X ყრილობაზე.

I

რ. კ. პ. მე-X ყრილობიდან³⁵ დაწყებული საკითხი ახალ ეკონომიურ პოლიტიკის შესახებ ირჩევა პრესაში, ყრილობებზე, კონფერენციებზე, კრებებზე და სხვ. საქმე იმაშია, რომ 1921 წ. მარტიდან ჩვენი ეკონომიური პოლიტიკის კურსი შეიცვალა ძალიან საგრძნობლად. რაში გამოიხატება ეს ცვლილება? უპირველესად ყოვლისა პურის სახელმწიფო მონოპოლიისა და გაწერის ნაცვლად ნატურალურ გადასახადის დაწესებაში პურზე და მასზე სახელმწიფო მონოპოლიის გაუქმებაში, შემდეგ წერილი კერძო ვაჭრობის აკრძალვის გაუქმებასა და წერილ და საშუალო მრეწველობის დაშვებაში, ამას გარდა, კონფისკაციის და რეკვიზიციის შემცირებასა და ხანდახან მის პრაქტიკაზე ხელის აღებაში და გადასახადების დაწესებაში მდიდრებზე, მოსახლეობის შეძლებულ ნაწილზე, იმაზე, ვინც ვაჭრობა-მრეწველობას და სხვ. მისდევს; და ბოლოს კი საევაკრო-სამრეწველო დაწესებულებათა ზოგიერთ ნაწილის დენაციონალიზაციაში, აგრეთვე იმ ქარხნებისა და ფაბრიკების დენაციონალიზაციაშიც, რომლებსაც არ აქვს განსაკუთრებული დიდი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა და მათი იჯარით გადაცემაში მუშათა ამხანაგობების, კოოპერატივებისა და კერძო პირთათვის, მხოლოდ წარმოების მსხვილ და მნიშვნელოვან დარგების, ყველა მადნების და მალარობის, ყველა რკინის გზების, ხმელეთის და წყლის ტრანსპორტის და სხვ. პროლეტარული სახელმწიფოს ხელში დატოვებით; აი რაში გამოიხატება მოკლეთ საბჭოთა ხელისუფლების ეკონომიურ პოლიტიკის კურსის შეცვლა რ. კ. პ. მე-X ყრილობის შემდეგ. ვასაგებია, რომ ამ კურსს ერთბაშად ვერ შეითვისებდნენ პარტიის ყველა წევრები, რომელნიც მუშაობდნენ და მოღვაწეობდნენ 3 ნახევარ წლ. განმავლობაში სულ სხვა პირობებში, შეუწყვეტელ სამოქალაქო ომის პირობებში, ერთის მხრით და ბურჟუაზიასთან, მემამულეებთან, კაპიტალისტებთან და ბურჟუაზიულ ინტელიგენციასთან დაუზოგველ ბრძოლაში, რომელნიც უსინდისოდ და ბოროტად საბოტაჟს უცხადებდნენ მუშათა და გლეხთა ხელისუფლებას, მეორეს მხრით. ბევრს, ჩვენი პარტიის არა უბრალო წევრებსაც ეგონა,

რომ აქ ხდება რალაც სრულებით ახალი, რომელიც ეწინააღმდეგება არა მარტო კომუნისტების პრინციპებს, არამედ საბჭოთა ხელისუფლებასაც, რომ ჩვენ თავ-ქუდ მოგლეჯილი მივიღივართ პირდაპირ კაპიტალიზმისაკენ და იარაღს ვყრით ბურჟუაზიის წინაშე, რომელიც ჩვენ თვითონ ჩამოვაგდეთ. ამ ამბანაგების შეცდომის ძირითადი მიზეზი თვით ამხ. ლენინმა აღნიშნა, რომელიც ამბობს: „შეცდომა უმთავრესად იქიდან წარმოდგება, რომ არ უყვირდებიან გადასვლის არსებით მხარეს, არ ეკითხებიან თავიანთ თავს, რისაგან რისაკენ მივ-ყევართ ამ გადასვლას. წარმოდგენილი აქვთ საქმე იმ რიგად, თითქოს გადასვლა იყოს საერთოდ კომუნისტიდან საერთოდ ბურჟუაზიულობისაკენ“. გამოდის ისე, რომ საბჭოთა ხელისუფლებამ რუსეთში უკვე განახორციელა სოციალიზმი და კომუნისტური საფუძვლები, სასურსათო გადასახადის შემო-ღების შემდეგ კი ხდება ყველა ამის ლიკვიდაცია და ვაჭრობის და მრეწველობის თავისუფლების აღდგენა, ერთი სიტყვით კაპიტალიზმის და ბურჟუაზიის ხელ-ახლა აღდგენა.

ამასთანავე ერთად უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ჩვენი მტრები, უმთავრესად მენშევიკები და ესერები, ყოველნაირად ცდილობენ გამოიყენონ ეს ახალი ეკონომიური პოლიტიკა იმისათვის, რომ სახელი გაუტეხონ მუშების თვალში, როგორც ბოლშევიზმს, ისე საბჭოთა ხელისუფლებას.

მართლაც, ბევრს მუშებს ცუდათ ესმით ჩვენი ეხლანდელი ეკონომიური პოლიტიკა: ბევრს იმათთაგანს მართლა ჰგონია, რომ ეს არის ჩვენი პროგრამის უარისყოფა და საბჭოთა ხელისუფლების ლალატი. ჩვენ, პირიქით, ვფიქრობთ, რომ საბჭოთა რესპუბლიკებში შექმნილ პირობებში მხოლოდ ასეთი პოლიტიკა არის სწორი და ერთად-ერთი შესაძლებელი კაპიტალიზმიდან კომუნისტისაკენ გადასასვლელად.

· II ·

უპირველესად ყოვლისა იბადება საკითხი: რა აზრით უწოდებთ ჩვენ ახალკურსს იმ ეკონომიურ პოლიტიკას, რომელიც ეხლა ცუდათ თუ კარგათ ტარდება საბჭოთა ხელისუფლების მიერ ჩვენს რესპუბლიკებში. მეორეს მხრით ჩვენ აუცილებლათ მოკლედ მაინც უნდა დავახასიათოთ ის ეკონომიური პოლიტიკა, რომელიც არსებობდა საბჭოთა რესპუბლიკებში რუსეთის კომუნისტურ პარტიის მე-X ყრილობამდის. ჩვენ ვიცით, რომ 1917 წ. ოქტომბერში პროლეტარიატის მიერ სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების დაპყრობა სრულებით არ მოასწავებდა კაპიტალიზმის დაღუპვას და სოციალიზმის დამყარებას. საბჭოთა მთავრობა არაავის არავითარ საბუთს არ აძლევდა, რომ ვისმეს ასეთი დასკვნა გამოეყვანა. ამხ. ლენინი თავის წერილებში და სტატიებში, რომელნიც მან დასწერა, როგორც ოქტომბრის წინ, ისე ამ რევოლუციის დასაწყისში, ძალიან ნათლად და გარკვეულად აღნიშნავდა, რომ სოციალიზმისაკენ გადასვლა მოხდება ეკონომიურ ღონისძიებათა მთელი რიგის შემდეგ, ჩისთვისაც საჭირო იქნება ცრატთ თუ ბევრათ ხანგრძლივი დრო იმის და მიხედვით, თუ რამდენათ ადრე მოხდება დასავლეთ ევროპაში სოციალისტური რევოლუცია. გამოდიოდა რა ამ

დებულებებისაგან და ანგარიშს უწყევდა რა აგრეთვე 1871 პარიზის კომუნის გამოცდილებას, რუსეთის საბჭოთა მთავრობამ გადადგა ისეთი ნაბიჯები, რომელიც მიმართული იყო, ერთის მხრით კაპიტალიზმის მოსპობისაკენ, მეორეს მხრით, სოციალიზმის დამყარებისაკენ. საბჭოთა ხელისუფლებამ პირველად ნაციონალიზაცია უყო ყველა მთავარ იარაღებს და წარმოების საშუალებებს, როგორც მაგალითად მიწას, მადნებს, მალაროებს, რკინის გზებს, ბანკებს, დიდ მნიშვნელოვან ფაბრიკებს და ქარხნებს; მაგრამ, უნდა ითქვას, ბევრი ფაბრიკები იქნა დატოვებული კერძო პირების ხელში; დატოვებულ იქნა ჯერჯერობით თავისუფალი კერძო ვაჭრობაც. მყარდება მხოლოდ საზოგადო სახალხო აღრიცხვა და კონტროლი წარმოებაზე და პროდუქტების მოხმარებაზე.

ამგვარად ცხადია, რომ საბჭოთა ხელისუფლებას სრულიად არ შემოუღია დეკრეტების საშუალებით არც სოციალიზმი, არც კომუნიზმი, იგი ფიქრობდა, რომ სოციალიზმისაკენ გადასვლა შესაძლებელია მოხდეს მხოლოდ თანდათანობით გასახელმწიფოებრივობის, ე. ი. სოციალისტური წარმოების ბუნებრივი ზრდისა და გაფართოების საშუალებით, იმის მიხედვით, თუ როგორ გაიზრდება მისი ძალა, ძლიერება და ორგანიზაციულად შეკავშირება, რომელიც თანდათან ჩაიგდებს ხელში მთელ მრეწველობას, როგორც ქალაქისას, ისე სოფლისასაც. აქ წინდაწინ გათვალისწინებული და გამოანგარიშებული იყო ყველაფერი: რუსეთის ეკონომიურად ჩამორჩენილობაც და მასში გავრცელებული წვრილი მეურნეობაც წერილ-ბურჯუაზიულ სტიქიონით, სოციალიზმის ამ უდიდესი მტრით. ეს იყო საკმაოდ ჩამოყალიბებული გეგმა ანუ გარდამავალი ხანის მთელი ეკონომიური პოლიტიკა, რომელსაც უნდა მიეყვანეთ სოციალისტურ წყობილებაში. მაგრამ მაშინ ამ გეგმის განხორციელება შეუძლებელი შეიქნა იმიტომ, რომ მალე ბურჯუაზიამ მემამულეებთან და გენერლებთან ერთად დაიწყო სისტემატიურად კონტრ-რევოლიუციონურ აჯანყებების მოწყობა. იმავე დროს ბურჯუაზიულმა ინტელიგენციამ (მოხელეებმა, ექიმებმა, პედაგოგებმა, და სხვ.) გამოუცხადა საბჭოთა ხელისუფლებას ბოიკოტი ან და პირდაპირ საბოტაჟს უცხადებდა.

რა უნდა ექნა ასეთ პირობებში საბჭოთა ხელისუფლებას? განა შესაძლებელი იყო ასეთ პირობებში დასახულ ეკონომიურ პოლიტიკის ცხოვრებაში გატარებაზე ფიქრი, მით უფრო ამა თუ იმ მშვიდობიან აღმშენებლობაზე კონტრ-რევოლიუციონურ ბურჯუაზიის მუქთახორებთან ერთად? მუშათა კლასს, რომელსაც ეპყრა ხელში სახელმწიფოებრივი ხელისუფლება, ნებისით თუ უნებლიედ უნდა დაეწყო უსასტიკესი და ხანგრძლივი ბრძოლა ყველა ამ საძაგლებთან. რუსეთის სოციალისტური პროლეტარიატი, მშვიდობიან აღმშენებლობის და შემოქმედებითი მუშაობის მაგიერ, იძულებული შეიქნა მახვილი ეშიშვლა, რომ ფიზიკურად გაენადგურებია და მოესპო ექსპლოატატორთა კლასები: კაპიტალისტები და მემამულეები მათი მაჩანაწლებით და მომხრეებით. სამრქალაქო ომის განმავლობაში, რომელიც სამი წელიწადი გრძელდებოდა, ფართო ხმარებაში იყო რევოლუციები, კონფისკაციები და ნაციონალიზაციები, თავისუფალი ვაჭრობა სავსებით იქნა მოსპობილი, ყველა მალაზიები და დუქნები დაიკეტა. იგივე სისტემა ტარდებოდა სოფელში. რომ რაზღენდამე შესაძლებელი ყოფილიყო სახელმწიფოს უდი-

დეს საკიროების დაკმაყოფილება, რომ შეენახათ დიდი არმია და სამხედრო მრეწველობა, რომელიც ამ არმიას ემსახურებოდა, საკირო იყო გლეხებისაგან, რითაც გნებავთ რეკვიზიციის თუ გაწერის საშუალებით, არა მარტო პურის და სხვა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ზედმეტი ნაწილის აღება, არამედ ამ პროდუქტების იმ ნაწილისაც, რომელიც საკირო იყო თვით გლეხების ოჯახების გამოსაკვებად.

თავის-თავად ცხადია, რომ ასეთ პირობებში ფიზიკურად ყოველად შეუძლებელია რაიმე გარკვეული ეკონომიური პოლიტიკის გატარება მოხერხდეს. ეს იყო საესებით თავისებური სისტემა, რომელმაც შემდეგში მიიღო „სამხედრო კომუნიზმის“ სახელწოდება. „ის, როგორც ამბობს ამხ. ლენინი, არ იყო და არც შეიძლებოდა ყოფილიყო პროლეტარიატის სამეურნეო ამოცანების ხელსაყრელად გადაშპრელ პოლიტიკად. ის იყო დროებითი ზომა“. მაგრამ ეს დროებითი ზომა, რომელიც სამი წლის განმავლობაში ტარდებოდა, ბევრს ეგონა საბჭოთა ხელისუფლების ერთადერთ შესაძლებელ ეკონომიურ პოლიტიკად კაპიტალიზმიდან სოციალიზმისაკენ გადასვლის ხანაში, ყოველ პირობებში და ყოველგან. მაგრამ სამხედრო კომუნიზმმა იხსნა საბჭოთა ხელისუფლება რუსეთში და უზრუნველყო პროლეტარიატის პოლიტიკური გამარჯვება,—ეს არის მისი უდიდესი და დაუფასებელი დამსახურება.

III.

მაგრამ თუ ასეთი დიდი შედეგები მოყვა სამხედრო კომუნიზმის პრაქტიკას პოლიტიკურ სფეროში, სამაგიეროდ მან ეკონომიურად მხოლოდ გააუარესა მდგომარეობა. სათბობი მასალის, ნედლეულობის და სხვა პროდუქტების ძველი მარაგი თანდათან დნებოდა და 1920 წლის დასასრულს სრულებით არ იყო ისინი, ახალ წარმოებას კი არ შეეძლო სახელმწიფოს მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება. ეკონომიური, სასურსათო და სხვ. კრიზისი უფრო გაამწვავა მოუსაველობამ, საბალახოების გახმობამ და პირუტყვის დახოცვამ 1920 წელს; ამას არ შეეძლო არ გაეუარესებია გლეხობის ისედაც მძიმე მდგომარეობა. მდგომარეობა უფრო და უფრო კატასტროფიული ხდებოდა: მსხვილ განსაზოვადოებრივებულ მრეწველობის აღდგენის საქმე ან ფერხდებოდა სათბობი მასალის და სურსათის უქონლობის გამო, ან და კიდევ უფრო უარესდებოდა; დათესილ ადგილების სიერცე აგრეთვე მცირდებოდა და შესაძლებელი იყო მისი უფრო შემცირება უმთავრესად იმის გამო, რომ შექმნილ პირობებში გლეხებისათვის არ იყო სტიმული, რათა დაეთესათ იმაზე მეტი ადგილები, რაც მათ საზრდოდ იყო საკირო.

საკირო იყო, რა ფასადაც უნდა დამჯდარიყო გამოსავლის მოძიება, წინააღმდეგ შემთხვევაში საბჭოთა ხელისუფლება ვერ შესძლებდა არსებობას. კომუნისტურ პარტიას, რომელიც სამოქალაქო ომის დროს ყოველთვის ნახულობდა საშუალებას გამარჯვების მოსაპოვებლად, უნდა გამოენახა ასეთი გამოსავალი ეხლაც. ამ პირობებში საკირო იყო შემდეგი გარემოებათა გათვალისწინება: 1) პროლეტარულ რევოლუციის დაგვიანება სხვა, უფრო განვითარებულ, კაპიტა-

ლისტურ ქვეყნებში: გერმანიაში, ინგლისში, საფრანგეთში, ამერიკაში, 2) კაპიტალიზმის შედარებით მცირე, თითქმის უმნიშვნელო განვითარება რუსეთში და 3) წერილი შინა-მრეწველობის და წერილი და საშუალო გლეხობის მოკარბებულად არსებობა. გასაგებია, რომ ასეთ პირობებში გადასვლა კაპიტალიზმიდან სოციალიზმში, რომლის განსახორციელებლად აუცილებელ პირობას წარმოადგენს კაპიტალიზმის განვითარება, შეუძლებელი იყო მომხდარიყო ერთის ხელის დაკვრით, ეს გადასვლა მოითხოვდა ცოტათ თუ ბევრათ ხანგრძლივ დროს. როგორი უნდა ყოფილიყო კიდევ საბჭოთა ხელისუფლების ეკონომიური პოლიტიკა რუსეთში ამ გარდამავალ ხანაში? შეეძლო მას დაყრდნობოდა იმ საშუალებებს და მეთოდებს, რომელნიც ხმარებაში იყვნენ სამხედრო კომუნიზმის დროს? ცხადი იყო, რომ საბჭოთა ხელისუფლების გასამაგრებლად და განსამტკიცებლად რუსეთში აუცილებელი იყო, რაც უნდა დამჯდარიყო ეს, რომ პროლეტარიატსა და გლეხობას შორის დამყარებულიყო ცოტათ თუ ბევრად მკიდრო შეთანხმება; ეს მით უფრო იყო აუცილებელი, რომ გლეხობა შეადგენს მოსახლეობის დიდ უმრავლესობას, მაგრამ ეს შეთანხმება შესაძლებელი იყო მომხდარიყო მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ პროლეტარიატი ცოტათ თუ ბევრათ სერიოზულად დაუთმობდა წერილ ბურჟუაზიულ გლეხობას, რომ გლეხური მეურნეობა და თვით გლეხობის მდგომარეობა გაუმჯობესებულიყო. მაგრამ გლეხური მეურნეობის გაუმჯობესება ნიშნავდა უპირველესად ყოვლისა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოების გადიდებას, პურის, ხორცის, სურსათის და სხვ. წარმოების ზრდას. თავის მხრივ მუშათა კლასს, რომელიც იტანჯება ეხლა, უმთავრესად, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ნაკლებობით, შეეძლო მხოლოდ მოეგო ამ ზომისგან.

თავის თავად ცხადია, რომ საბჭოთა ხელისუფლების ახალი ეკონომიური პოლიტიკა უნდა აშენდეს საბჭოთა რუსეთის სამეურნეო მდგომარეობის ობიექტიურ პირობებთან შეთანხმებით. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მან გადაუხვია თავის პროგრამას—თანდათანობით გადასვლას სოციალიზმისაკენ. მართალია, სამხედრო კომუნიზმთან შედარებით, ეს ახალი ეკონომიური პოლიტიკა ნიშნავს ერთგვარ უკან დახევას კომუნიზმისაგან, მაგრამ სამხედრო კომუნიზმი ხომ დროებითი ზომა იყო, და სამოქალაქო ომის დასრულების შემდეგ ეს ზომა ძირითადად უნდა შეცვლილიყო.

და აი 1921 წლის დასაწყისის საბჭოთა ხელისუფლება ეკონომიურ დარგში უბრუნდება გამოსავალ მდგომარეობას, ე. ი. იმ მდგომარეობას, რომელიც არსებობდა 1917 წლის დასასრულს და 1918 წლის დასაწყისს, მას მოუხდა კიდევ უფრო შორს წასვლა: შექმნილ ობიექტიურ პირობების გამო, რომელნიც მოითხოვდნენ სასწრაფო ზომებს, პირველ რიგში გლეხობის მდგომარეობის გაუმჯობესებას, ერთის მხრით, და იმისათვის, რომ მიეცეს გლეხობას სტიმული სახინავ ადგილების გასადიდებლად, მეორეს მხრით, გაუქმებულ იქნა პურის სახელმწიფოებრივი მონოპოლიაც და გაწერაც, ეს უკანასკნელი შეიცვალა ნატურალური გადასახადით სასოფლო სამეურნეო პროდუქტებზე და მიეცა გლეხებს თავის ზედმეტი წარმოების გაცვლის საშუალება ბაზარზე. ცხადია, რომ პურის მონოპოლიის და პურის გაწერის გაუქმება და მასთან ერთად გლეხურ სასო-

ფლო-სამეურნეო პროდუქტების თავისუფალ გაცვლის დაშვება ბაზარზე ლოლი-კურად მოვიდოდნენ „ადგილობრივ ბრუნვის“ თავისუფლების ცნობამდე, ე. ი. თავისუფალ წვრილ ვაჭრობის და მასთან ერთად წვრილი და საშუალო მრეწველობის დამყარებამდე, რომელსაც, უმთავრესად უნდა დაეკმაყოფილებია გლეხური მეურნეობა. ყველა ეს, რასაკვირველია, მოასწავებდა წვრილი და საშუალო ბურჟუაზიის და კაპიტალიზმის „აღორძინების“ შესაძლებლობას. ამავე აზრისა იყო იმ თავითვე ამხ. ლენინიც, რომელიც ამბობდა, რომ თვალების დახუჭვა ამ გარემოებაზე ყოვლად შეუძლებელია. ის ითვალისწინებდა ამ მოვლენით მთელ საშიშროებას. ამ შემთხვევაში საბჭოთა ხელისუფლების წინაშე იდგა შემდეგი დილემა:

„ან საეცებით უნდა აღიკრძალოს კერძო არა სახელმწიფოებრივი გაცვლის, ე. ი. ვაჭრობის, ე. ი. კაპიტალიზმის ყოველივე განვითარება, რომელიც გარდაუვალი იქნება მილიონ წვრილ მწარმოებელთა არსებობის დროს. ასეთი პოლიტიკა იქნებოდა სისულელე და იმ პარტიის თვითმკვლელობა, რომელიც სცდიდა მის გატარებას ცხოვრებაში... ან არ უნდა აიკრძალოს ანუ ჩაიკეტოს კაპიტალიზმის განვითარება, არამედ მოექცეს იგი სახელმწიფოებრივი კაპიტალიზმის კალაპოტში“...

ასე აყენებდა საკითხს ამხ. ლენინი და ის გადაჭრით იყო იმის მომხრე, რომ კაპიტალიზმი მოექცეს სახელმწიფოებრივ კალაპოტში, ამასთან კითხვაზე: შესაძლებელია თუ არა საბჭოთა სახელმწიფოს, პროლეტარიატის დიქტატურის შეგუება, შეერთება, შეთანხმება სახელმწიფოებრივ კაპიტალიზმთან, ის უპასუხებდა დადებითად რომ საეცებით შესაძლებელია. (იხ. მისი ბროშურა სასურსათო ვადასახადის შესახებ, გვერ. 17, ტფილისში გაცემული).

ამხ. ლენინი, ეყრდნობა რა ობიექტიურ ფაქტებს, რუსეთის ჩამორჩენილობას, საბჭოთა რუსეთში არსებულ ხუთ და სხვა საზოგადოებრივ-ეკონომიურ საფეხურებს, დაწყებული პატრიარქალურ წესწყობილებიდან და გათავებული სოციალიზმით (პატრიარქალური, ე. ი. ნატურალური გლეხური მეურნეობა, საქონლის წვრილი წარმოება, კერძო სამეურნეო კაპიტალიზმი, სახელმწიფოებრივი კაპიტალიზმი და სოციალიზმი) ლოლიკური სისწორით ამტკიცებს თავის აზრს, რომ აქ, უნდა ითქვას გადაჭრით, ბრძოლა სწარმოებს არა მეურნეობათა მეოთხე და მეხუთე ტიპებს შორის, არამედ წვრილი ბურჟუაზია და კერძო სამეურნეო კაპიტალიზმი იბრძვიან ერთად, როგორც სახელმწიფო კაპიტალიზმის წინააღმდეგ, ისე სოციალიზმის წინააღმდეგაც.

IV.

რუსეთის თანამედროვე ეკონომიკის შესახებ ამხ. ლენინი ჯერ კიდევ 1918 წლის დასაწყისში სწერდა:

„სახელმწიფოებრივი კაპიტალიზმი იქნებოდა ნაბიჯი წინ ჩვენს საბჭოთა რესპუბლიკის ეხლანდელ მდგომარეობასთან შედარებით. თუ, მაგალითად ჩვენში ნახევარი წლის შემდეგ დამყარდება სახელმწიფოებრივი კაპიტალიზმი, ეს იქნებოდა დიდი წარმატება და ნამდვილი იმის გარანტია, რომ ერთი წლის შემდეგ

ჩვენში გამაგრდებოდა და უძლეველი იქნებოდა სოციალიზმი“. ეს დებულება ამ ჟამად ურყეველია, ვინაიდან „სოციალიზმი წარმოუდგენელია მსხვილ კაპიტალისტურ ტენიკისა და გეგმა შეწონილ სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციის გარეშე, რომელიც ათეულ იდამიანებს უქვემდებარებს ერთგვარ ზომის უსასტიკეს შესრულებას, როგორც წარმოების, ისე პროდუქტების განაწილების საქმეში“...

თანამედროვე რუსეთი კი, ისე როგორც ყველა ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკები, ყველაზე მეტად შევიწროვებას განიცდის იმის გამო, რომ აქ არ არსებობს მსხვილი კაპიტალისტური ტენიკა და სახელმწიფოებრივ-მონოპოლისტური კაპიტალიზმი: ამ ჟამად საბჭოთა ხელისუფლების და სოციალიზმის უმთავრესი მტერი ჩვენში არის წერილ-ბურჟუაზიული, სტიქიონი, რომელიც იჭრება ყველგან სპეკულიანტების, მეტომრეების და სხვათა სახით, რომელიც აღვილათ იმალება ჩვენგან, რომელიც არაერთარ საზოგადოებრივ აღრიცხვას და კონტროლს არ ექვემდებარება. ამ სტიქიონის დაძლევა შეუძლია მხოლოდ მონოპოლისტურ კაპიტალიზმს, რომელიც მოწყობილი იქნება სახელმწიფოებრივი მაშტაბით, ე. ი. სახელმწიფოებრივ კაპიტალიზმს.

ჩვენ უნდა აშკარად ვსთქვათ, რომ სოციალისტურ წარმოების ორგანიზაციისათვის ჩვენ კიდევ უნდა ვისწავლოთ, და ამ სწავლისათვის უნდა მივსცეთ კაპიტალისტებს ერთგვარი ხარკი, უნდა გამოვიყიდოთ იმათგან ჩვენი თავი. და ესეც უნდა ვაღვიაროთ და თვალები არ უნდა დაეხუჭოთ მწარე სინამდვილის წინაშე. და საბჭოთა ხელისუფლების ახალი ეკონომიური პოლიტიკა ერთგვარად უნდა გამართლებულ იქნას ამ თვალსაზრისიდაც.

ამგვარად, ჩვენი ეხლანდელი ეკონომიური პოლიტიკა გვაყენებს ჩვენ ბურჟუაზიის და კაპიტალიზმის დროებითი აღორძინების ფაქტის წინაშე. შეუძლებელია თუ არა შეურიგდეს ამას კომუნისტური პარტია, რომელსაც უპყრია ხელისუფლება, რომელიც ანხორციელებს პროლეტარიატის 'დიქტატურასაც? ეგებ აქ არის ღრმა, შეურიგებელი წინააღმდეგობანი? ეს ერთის მხრით, მეორე მხრით კი: არის თუ არა აქ სერიოზული საფრთხე საბჭოთა ხელისუფლებისა და სოციალიზმისათვის? პირველ კითხვაზე ჩვენ უკვე უპასუხეთ ზემოდ, რომ არსებითად ჩვენში არ იყო ვადასვლა კომუნისმიდან ბურჟუაზიულ წესწყობილებისაკენ, რომ არაერთარი სოციალიზმის ჯერ ჩვენში არ ყოფილა და არც არის, რომ ჩვენ მხოლოდ განვიციდით გარდამავალ ხანას კაპიტალიზმიდან სოციალიზმისაკენ. დასასრულ ჩვენ აქ ვაკეთებთ ერთგვარ ტაქტიკურ უკან დახევას მტრის წინაშე, რომ დრო მოვიგოთ და მტრის ფლანგიდან დავეცეთ. წინააღმდეგობაზე ლაპარაკი აქ ყოვლად დაუშვებელია. სხვა საქმეა—რამდენად საშიშია ახალი ეკონომიური პოლიტიკა საბჭოთა ხელისუფლებისათვის. ამ საშიშროებას ჩვენ ერთი წუთითაც არ ვივიწყებთ და არ ვმალოთ. მაგრამ, მეორე მხრით, ჩვენ იგი არ უნდა გავაზვიადოთ.

უპირველესად ყოვლისა უნდა გვახსოვდეს, რომ ჩვენი ეხლანდელი ეკონომიური პოლიტიკა არის განსაკუთრებული ტაქტიკა, განსაკუთრებული სტრატეგია ჩვენ ეკონომიურ ბრძოლაში წარმოების აღსადგენად, ეკონომიური ფრონტზე იმპერიალისტურ ბურჟუაზიის წინააღმდეგ გამარჯვების მოსაპოვებლად. მაგრამ

როცა რუსეთის პროლეტარიატი იძულებული შეიქმნა დაეწყო სამოქალაქო ომი, როცა ის აწარმოებდა სასტიკ ბრძოლას მსოფლიო მტაცებელ-იმპერიალისტთა გაშმაგებულ შემოტევის წინააღმდეგ, მაშინაც ხომ იყო უდიდესი საშიშროება საბჭოთა ხელისუფლებისათვის, მაგრამ ჩვენი პარტიის მოთმინებამ, შეუდრეკელობამ და რკინის დისციპლინამ, ერთის მხრით, და მუშათა კლასის განუსაზღვრელმა გმირობამ, მეორეს მხრით, იხსნეს მდგომარეობა და შეინახეს საბჭოთა ხელისუფლება. ეხლაც გრძელდება ეს ბრძოლა, მაგრამ სხვა ფორმით და სხვა პირობებში. უმთავრესი ის არის, რომ ხელისუფლება დაარჩეს მუშების და გლეხების ხელში. თუ სოციალისტურ პროლეტარიატის ხელში იქნება, ერთის მხრით, სახელმწიფოებრივი ხელისუფლება და მეორე მხრით კი წარმოების ყველა უმთავრესი იარაღები და საშუალებანი, როგორც მაგალ. მიწა, რკინის-გზები წყლის ტრანსპორტი, მადნები, მალაროები, უმთავრესი ფაბრიკები, ქარხნები, ბანკები და სხვ., ამ პირობებში ბურჟუაზიის და კაპიტალიზმის არაეითარი „აღორძინება“ არ არის საშიშარი არც საბჭოთა ხელისუფლებისათვის და არც სოციალიზმისათვის. პირიქით, კაპიტალიზმის აღორძინება, რომელიც ამ პირობებში ბუნებრივად იქნება მოქცეული სახელმწიფოებრივი კაპიტალიზმის კალაპოტში, მხოლოდ უფრო დააჩქარებს და გაადვილებს სოციალიზმში გადასვლას. უეჭველია, აქ არის ძლიერ დიდი საშიშროება, ბრძოლა სწარმოებს განსაკუთრებულ რთულ პირობებში, და იგი გაგრძელდება, მაგრამ ჩვენ გვაქვს საბჭოთა ხელისუფლების ცხოველ-მყოფელობის და მუშათა კლასის გმირობის იმედი, ერთის მხრით, და, მეორეს მხრით, კომუნისტური პარტიის დისციპლინობის, შეუდრეკელობის და მოთმინების იმედი, რომელიც ხელმძღვანელობს ამ ტიტანურ ბრძოლაში მთელ მუშათა კლასს. მართალია, ჩვენ რომ ვერ ვგრძნობდეთ და ვერ ვხედავდეთ ამ საშიშროებას, რომ ჩვენ ამის წინაშე თვალი დახუჭული გვქონდეს, მაშინ სულ სხვა მდგომარეობა იქნებოდა. მაგრამ ჩვენ თვითონ ვყვირით და ვუთითებთ ყველას ასეთ საშიშროებას. ❀

V.

ჩვენ ხშირად გვიხდება საყვედურების და საწინააღმდეგო აზრების ყოველ მხრიდან მოსმენა, როდესაც ლაპარაკია ჩვენს ახალ ეკონომიურს პოლიტიკაზე. ეს სადაური საბჭოთა ხელისუფლებაა, — ამბობენ ისინი, — როცა მალაზიები და დუქნები ღიათ არის და თავისუფლათ ვაჭრობენ რითაც უნდათ, როცა წამოწყებანი უბრუნდება თავის ძველ მესაკუთრეებს, ან და იჯარით იცემა, მუშათა კლასი კი ისევ სიმშოლს და სიცივეს განიცდის. ასეთი მდგომარეობა ბურჟუაზიულ ქვეყნებშიდაც ხომ არის და იყო მენშევიკების დროს ჩვენში. სპეკულიაცია ვერ მოვსპეტ, ფასები უზომოდ იზრდება, მუშების ხელფასი კი უმნიშვნელოა. თითქოს ყველაფერი ეს მართალია. ჩვენ ზედმეტ ფასს ვაძლევთ ბურჟუაზიას ჩვენი მოღუშადებლობისათვის, იმისათვის, რომ ჩვენ ვისწავლოთ. ჩვენ უშვებთ თავისუფალ ვაჭრობას, ვინაიდან ჩვენ ვერ შევქენით ისეთი აპარატი, რომელსაც შეეძლო ამ ვაჭრობის აღგლის დაკავება, ჩვენ იჯარით ვაძლევთ არტელებს და კერძო კაპიტალისტებს ზოგიერთ ქარხნებს და ფაბრიკებს,

რომელთა გამოყენება სახელმწიფომ თავის საკუთარი ძალებით ვერ შესძლო. ჩვენ კი აუცილებლად გვინდა, რომ ისინი მუშაობდნენ და პროდუქტებს აწარმოებდნენ. მაგრამ, სამწუხაროდ, ჩვენი მოწინააღმდეგეები ვერ ხედავენ იმ ღრმა განსხვავებას, რომელიც არსებობს ერთის მხრით, საბჭოთა სახელმწიფოსა და მეორე მხრით, ბურჟუაზიულ ქვეყნებს შორის. ამ შემთხვევაში მოიჯარადრეთ ხომ კაპიტალისტი, ბურჟუა არის, იჯარით გამცემი კი პროლეტარული სახელმწიფო. კაპიტალისტი მიღებულ მოგების ნაწილს აძლევს პროდუქტების სახით პროლეტარულ სახელმწიფოთ, რომელიც მოიხმარს მას მუშათა კლასის სასარგებლოდ. სოციალისტური სახელმწიფო მოიხმარს ამ მოგებას სოციალისტურ წარმოების ბაზის გასაფართოებლად, გაუმჯობესებულ მანქანების / და იარაღების საყიდლად და შესაძენად, ელექტროფიკაციისათვის; ყველა ამით ის შესძლებს წერილ მწარმოებლების, სპეკულიანტების და კერძო ვაჭრობის მოსპობას, მამასადამე, არის ღრმა განსხვავება იმის შორის, რასაც ჩვენ ვაკეთებთ და იმისა, რაც ბურჟუაზიულ სახელმწიფოებში კეთდება: ჩვენ ვარღვევთ კაპიტალისტურ საზოგადოებას, ისინი კი მას ამაგრებენ. თავის თავად ცხადია, რომ აქ საკიროა მეტი წინდახედულება და საქმის ცოდნა. თუ, სამხედრო კომუნიზმის ხანაში ჩვენ იძულებული ვიყავით ყველაფრისათვის ნაციონალიზაცია გვექნა, ყველაფერი ალგეკრძალა, ზედმეტად გადაველუნა ჯოხი იმ მხარეზე, ეხლა კი სამაგიეროდ ძალიან არ უნდა გადავლუნოთ ეს ჯოხი მეორე მხარეზე, ე. ი: ყველაფერს დენაციონალიზაცია არ უნდა უყვით, ყველაფერი იჯარით არ გავცეთ და არ მივცეთ სპეკულიაციას სრული თავისუფლება. უეჭველია, სიძნელენი და შეცდომები იქნებიან, მაგრამ საბჭოთა ხელისუფლება უნდა იყოს ფიზიკად. ცხადია რომ იჯარით უნდა გაიცეს მხოლოდ ის წამოწყებანი, ქარხნები და ფაბრიკები, რომელთა სათანადო უზრუნველყოფა სათბობი მასალით, ნედლეულობით და სურსათით მუშებისათვის არ შეუძლია სახელმწიფოს ამ მომენტში.

სპეკულიაციის მიმართ ჩვენ გვმართებს განსაკუთრებული სიფრთხილე, ვინაიდან წესიერ ვაჭრობის გარეგვა უწყოსსაგან ძალიან ძნელია, მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ თავისუფალ ვაჭრობას უშვებთ, სპეკულიაციას ჩვენ თარეშობის ნებას არ მივცემთ და მას დაუსჯელოთ ვერ დაეტოვებთ. რა უნდა ვაკეთოთ ჩვენ? უნდა ვიხელმძღვანელოთ იმით, რასაც ამ შემთხვევაში ამხანაგი ლენინი გვიჩვენებს, სახელმძღვანელო: „უნდა გადავსინჯოთ და გადავაკეთოთ ყველა კანონები სპეკულიაციის შესახებ, გამოცხადდეს დასასჯელად ყოველგვარი მტაცებლობა და ყოველგვარი დამალვა, პირდაპირი თუ არა პირდაპირი, აშკარა თუ მალული, სახელმწიფოებრივი კანტროლის, ზედამხედველობისა, აღრიცხვისაგან...“ სწორედ ასე უნდა მოიქცეს საბჭოთა ხელისუფლება.

კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების მიერ ამ ეპოქად აღებული კურსი საბჭოთა რესპუბლიკების ეკონომიურ პოლიტიკის დარგში განზრახულია, რასაკვირველია, ხანგრძლივ დროისათვის. ამ ნინს ხანგრძლივობა დამოკიდებულია უამრავ მიზეზებისგან, და უპირველესად ყოველისა მსოფლიო მასშტაბით მეტრძოლ ძალთა ურთიერთობისაგან, პროლეტარულ რევოლუციის დაჩქარებისა თუ დაგვიანებისაგან ევროპაში და ამერიკაში. თუ ეს რევოლუცია იფეთქებს ევროპაში ახლო მომავალში, რაც ძალიან მოსალოდნელია, ეს

საგარეო მხარეებზე დააქარებებს ჩვენშიდაც სოციალისტური მეურნეობის ორგანიზაციის საერთო სახელმწიფოებრივ მასშტაბით, ვინაიდან მაშინ ჩვენ დასახმარებლად მოვლენ კულტურულად უფრო განვითარებულ ქვეყნების მუშები, მაგრამ ამ ჟამად არ შეგვიძლია ვაშენოთ ჩვენი ტაქტიკა ევროპის პროლეტარიატის მოსალოდნელ დახმარების მიხედვით. ჩვენ უპირველესად ყოვლისა უნდა იმედი გვქონდეს ჩვენი საკუთარი ძალების. ამ გარდამავალ ხანაში მუშათა კლასის ტაქტიკა რუსეთში და სხვა საბჭოთა რესპუბლიკებში თავსებით უნდა იყოს მიმართული წარმოების აღსადგენად, პროლეტთა რაოდენობის გასადიდებლად, ერთის მხრით და სოციალისტურ მეურნეობის ბაზის გასათართობლად მეორეს მხრით.

მისაღებია რა მხედველობაში, პირველად, გლეხურ მოსახლეობის უდიდესი ზედმეტობა ჩვენში, ერთის მხრით, წვირილ ბურჟუაზიულ წარმოების დიდად გავრცელება, მეორე მხრით, და მეორედ, საშინელი სიძნელე, რომ ასე თუ ისე მოკლე დროს განმავლობაში აღდგენილ იქნეს მსხვილი სოციალისტური მრეწველობა ისე, რომ მუშურ-გლეხურმა სახელმწიფომ შესძლოს დაუყონებლივ დაამყაროს პირდაპირ პროლეტთა გაცვლა სოციალისტურ საფუძვლებზე, სოციალისტური პროლეტარიატი საბჭოთა ხელისუფლების დახსნისათვის, მის გამაგრებისა და დამკვიდრებისათვის, ვალდებულია დაუთმოს გლეხებს და დამყაროს მათთან მჭიდრო კავშირი. თუ მივიღებთ მხედველობაში იმ უდავო დებულებას, რომ წვირილ-ბურჟუაზიულ ქვეყანაში სახელმწიფოებრივი და აგრეთვე კოოპერატიული კაპიტალიზმი საბჭოთა ხელისუფლების ან პროლეტარიატის დიქტატურის არსებობის დროს საგარეო მხარეებზე გადავიღებთ ჩვენში სოციალიზმში გადასვლას, საბჭოთა ხელისუფლებამ უნდა შექმნას პირობები, როგორც სახელმწიფოებრივი, ისე კოოპერატიული კაპიტალიზმის სასწრაფოდ განვითარებისათვის, მხოლოდ ერთი პირობით, რომ სახელმწიფოებრივი ხელისუფლება პროლეტარიატის და უღარიბეს გლეხების ხელში დარჩება.

აქედან აუცილებლად გამომდინარეობენ:

1) სახელმწიფოებრივ წამოწყებათა გადასვლა ახალ კალაპოტში; ეს ნიშნავს, რომ ისინი იწარმოებენ წინდაწინ შემუშავებულ სამეურნეო გეგმების მიხედვით, გასავალთა და შემოსავალთა უსასტიკესი აღნუსხვით.

2) პროლეტარულ სახელმწიფოს განტვირთვა იმ საწარმოთაგან, რომელნიც ეხლა არ მოქმედებენ ან და მოქმედებენ ნაწილობრივ ნედლეულობის, სათბობი მასალის, სურსათის და სხვ. უქონლობის გამო და მათი გაცემა იჯარით გარკვეულ სახელმწიფოსათვის სასარგებლო პირობებში.

3) გადასახადთა სისტემის ბოლომდე მიყვანა, ე. ი. რესპუბლიკის მოქალაქეთა ნატურით და ფულთი დაბეგვრა მოსახლეობის უღარიბეს ნაწილის გადასახადისაგან განთავისუფლებით.

4) უარის თქმა სახელმწიფოს მიერ უფასოდ სამსახურის გაწევაზე, როგორც კერძო პირთა, ისე საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა მიმართ.

ყველა ეს ზომები სასურსათო გადასახადსა და არტელეზისადმი, კოოპერატივისადმი, აშხანგობისადმი და თითქმის კერძო პირებისადმიც წარმოების დარგში ინიციატივის მინიკუბასთან ერთად, დაეხმარებიან საბჭოთა ხელისუფ-

ლებას, რომ ის გამოვიდეს მძიმე კრიზისისგან, ასწევენ წარმოებას, ფულის ნიშნების კურსის დაცემას შეაჩერებენ, — ყველა ეს ერთად გაადიდებს პროლეტარიატის ძლიერებას და გაამაგრებს საბჭოთა ხელისუფლებას.

ყველა ამ ზომებმა, რომელნიც გამომდინარეობენ საბჭოთა ხელისუფლების ეკონომიურ პოლიტიკის ახალი კურსიდან და რომელნიც ნაცადნი არიან საბჭოთა რუსეთში, უკვე გამოიღეს განსაზღვრული დადებითი შედეგები; აქედან ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ამ ახალმა ეკონომიურმა პოლიტიკამ პრაქტიკაზე გაამართლა თავისი თავი.

მიუხედავად იმისა, რომ ურიცხვი უბედურებანი თავს დაატეხა რუსეთის მუშათა კლასს ჯერ იმპერიალისტურმა და შემდეგ სამოქალაქო ომმა, მიუხედავად ხალხის ფართე მასებრის განადგურებისა და გალატაკებისა, მიუხედავად სტიქიურ უბედურებათა, როგორც მაგალითად მოუსაელობა 1920 და 1921 წელში, საქონლის დახოცვა და სხვ., საბჭოთა ხელისუფლება გადავიდა თავის არსებობის მეხუთე წელში, არა მარტო მუშათა კლასის თავის ექსპლოატატორთა და შწავრელთა წინააღმდეგ ბრძოლაში უდიდეს გამოცდილებით განსწავლული, არამედ მოიპოვა ამ ოთხი წლის განმავლობაში უდიდესი ძალა, ძლიერება და გავლენა არა მარტო შიგნით, არამედ საერთაშორისო მასშტაბითაც.

საბჭოთა ხელისუფლება ამ ხნის განმავლობაში შეიქნა არა მარტო პოლიტიკური ფაქტორი პროლეტარიატის ხელში, არამედ აგრეთვე ეკონომიური ძალა ბურჟუაზიულ საზოგადოების სოციალისტურ წყობილებათა გარდაქმნის საქმეში. საბჭოთა ხელისუფლებამ მეოთხე წელს მოგვცა წარმოების ეკონომიური ორგანიზაციის მხოლოდ პირველი ცდა. მეხუთე წელში და შემდეგ მას არა მარტო პოლიტიკური ხელისუფლების ხელში დაქერის უნარი აქვს, არამედ მას შეუძლია აგრეთვე მოაწყოს მეურნეობა სოციალისტურ საფუძვლებზე და განახორციელოს ნამდვილი კომუნისმი.

1921 წლის ოქტომბერი.

ახალი ეკონომიური პოლიტიკა.

I

დღეს მოსკოვს გარეგნობით ველარ იცნობთ, იმდენად გამოცვლილა: სამი წლის განმავლობაში აკრძალვის შემდეგ ხელახლა გაღებულა მალაზიები, ხელახლა ჩაღდება კერძო წარმოება, ე. ი. ბურჟუაზია და კაპიტალიზმი ისევ დგებიან ფეხზე, მალაზიები გავესებულია საქონლით, რა გნებავთ, რომ იქ არ იყოს, დაწყებული ტკბილეულობიდან, ძვირფასი სასმელებიდან და გათავებული უძვირფასესი ფართლეულობით და კოსმეტიური საგნებით. მაგრამ ყოველივე ეს ხელმიუწდომელია უმრავლესობისათვის, ე. ი. ლარიზ-ლატაკი ხალხისათვის, მუშებისათვის. რას იზამთ, ყოველივე ეს ესაჭიროება გაუმადლარ ბურჟუაზიას, რომელსაც ამ უკანასკნელი სამი-ოთხი წლის განმავლობაში უსასტიკესათ ავიწროებდნენ, სდევნიდნენ, ხვრეტდნენ. დღეს ამ ბურჟუაზიამ ისევ წამოაყუთ თავი, ისევ გამოდის მრეწველობა-ალუმ-მიკრობის ასპარეზზე და ისევ ძველებურად განცხრომას და ფუფუნებას ეწაფება, ერთი სიტყვით, იგი ხელახლა მადლარია...

ასეთია ჩვენი დღევანდელი სინამდვილე, გაშიშვლებული სინამდვილე. და ეს ასე ხდება სოციალისტურ რესპუბლიკაში, სადაც პოლიტიკური ძალა-უფლება ხელთ უპყრია პროლეტარიატს. აი რა არის დამაფიქრებელი და ბევრს ჩვენს საუკეთესო ამხანაგებს აფიქრებს კიდევაც, მაგრამ ამით საქმე კიდევ არ თავდება.

უსასტიკესი ეკონომიური ბრძოლის ნიადაგზე, რომელიც გამოიწვია ახალმა ეკონომიურმა პოლიტიკამ, ყველა სახელმწიფო დაწესებულებებში, ყველა სახელმწიფო ქარხნებში და ფაბრიკებში ხდება შტატების, ე. ი. მუშა-მოსამსახურეთა რიცხვის შემცირება, ე. ი. ზედმეტი ელემენტების დათხოვნა. და ამასთან კიდევ სხვადასხვა კულტურული დაწესებულებების, საბავშვო ბაღების, თავშესაფარების, სკოლების, კლუბების სრულიად გაუქმება თუ არა, ძალზე შემცირება მაინც. ჩნდება სასტიკი, უღმობელი ბრძოლა, ქიშობა, შეჯიბრება მუშათა და გლეხთა სახელმწიფოს სხვადასხვა დაწესებულებათა, ქარხნებსა და ცალკე წარმოებათა შორის ერთი მხრით და სახელმწიფოს სამრეწველო და საალუმ-მიკრო დაწესებულებათა და კერძო კაპიტალისტებსა და ვაჭრებს შორის მეორე მხრით. უკანასკნელ ანგარიშში საკითხი ასე დგას: ვინ ვის დასძლევს, ვინ ვის მოერევა: მუშურ-გლეხური სოციალისტური სახელმწიფო დასძლევს კერძო ვაჭრებს და კაპიტალისტებს, თუ პირიქით, ეს უკანასკნელები დასძლევენ პირველს?

ასეთი სურათის წინაშე ბევრი ამხანაგი ვარდება საგონებელში: ნუ თუ ყველაფერი დაილუპა, ან თუ ყველაფერი დაილუპა, ნუ თუ ამაოდ ჩიიარა ამდენმა ბრძოლამ, ამოდენა სისხლის ღერამ. და მართლაც არის მიზეზი, ასეთ ფიქრებს რომ მიეცეს ადამიანი. ჩვენ გავარჩევთ, თუ რამდენად საფუძვლიანია ასეთი ფიქრები, მართლაც დაილუპა ამოდენა შრომა, ამოდენა ბრძოლა, თუ ეს შოლოდ დროებითი დახვევა უკან ახალი ძალების მოსაქრეფად, ახალი, უფრო მედგარი და ძლიერი შეტევის დასაწყებათ კაპიტალიზმის აღმოსაფხვრელად. და ამავე დროს ამ გარდამავალ და მეტის-მეტ მიძიმე ხანაში შეესძლებოდა თუ არა კაპიტალიზმის სუსხის, მისი სიმწვავის შესუსტებას და შემცირებას იმდენად, რომ მუშა ხალხს გაუადვილდეს მეტის მეტად მიძიმე პირობების ატანა და დაძლევა!

სანამ ამ კითხვების გარჩევას და მათზე პასუხის გაცემას შეუდგებოდეთ, მე მინდა აქ ერთ გარემოებას მივაქციო ყურადღება. თუ ახალი ეკონომიური პოლიტიკა პარტიის ზოგიერთ წევრებში იწვევს ერთნაირ დაღონებას და შეფიქრანებას, ბედებს ხანდისხან ექვსაც ჩენი ტაქტიკის სისწორეში და სიმართლეში, ჩვენ მტრებს, მოწინააღმდეგეთ, მენშევიკებს და სხვებს, ის სამაგიეროთ ახარებს. ყველა ეს ვაებატონები სიხარულისაგან თითქო ცას ეწვეიან, რომ ბოლშევიზმი, ე. ი. სოციალიზმი თითქო დამარცხდა და კაპიტალიზმი და ბურჟუაზია ისევ იმარჯვებენო. რა თქმა უნდა იქნებოდა თავისი თავის პირდაპირ დატყუილება და საქმისათვის მეტათ შეუგნებელი, ჩვენ რომ დავიჩემოთ იმის მტკიცება, რომ ყველა ჩენი შეტევა კაპიტალიზმის ციხის ასაღებათ ამ ციხის აღებით ანუ კაპიტალიზმის სრული დამარცხებით გათავდა. არა, როგორც ამბობს ამხ. ლენინი ერთ თავის შესანიშნავ სიტყვაში, რომელიც მან წარმოსთქვა მოსკოვის გუბერნიის უკანასკნელ კონფერენციაზე (29 ოქტ. 1921 წ.), შეტევისათვის კაპიტალიზმის ციხე ამ ეამად მიუდგომელი გამოდგა და ამიტომ აუცილებელი შეიქნა შეტევიდან ციხის გარედან აღყის შემორტყმაზე გადასვლა, რა თქმა უნდა, ესაა ერთგვარი სახეობითი გამოთქმა, და ის მართლაც ახასიათებს შექმნილ მდგომარეობას. შეტევიდან გარედან აღყის შემორტყმაზე გადასვლა—ეს უკან დახვევა, მაგრამ ეს არაა საბოლოო დამარცხება. ეს უკან დახვევა და აღყის შემორტყმა თხოულობს სხვადასხვა კომბინაციებს, თავისი ძალების ხელახლად გადაჯგუფებას, ბრძოლის უფრო გამწვავებას და განხვრდლივებას, დროებით დამარცხებას და სხვ. და სხვ. ამიტომ ტყუილა ხარობენ ჩენი მტრები და მოწინააღმდეგენი, ვინაიდან პროლეტარიატის უკან დახვევა ბრძოლის დროს, და ბურჟუაზიის მხრით ისევ ძველი პოზიციების დაბრუნება რამდენიმეთ, ყოველივე ეს ერთად აღებული ოდნავადაც არ სწყვეტს საბოლოოთ საკითხს ბურჟუაზიის სასარკებლოთ. პირიქით, როგორც არ უნდა იყოს ბურჟუაზიის დროებითი გამარჯვება, იგი შორსაა თავისი ძველი პოზიციების სავსებით და უკლებლივ დაბრუნებასთან; და იგი ამ პოზიციებს ვერასოდეს ვეღარ დაიბრუნებს, ვინაიდან ბურჟუაზიის ბატონობის საფუძველი არა თუ შეირყა, არამედ მას მიყენებული აქვს იმოდენი დაზიანება, იმოდენი ჭრილობა, რომ მისი გამომთელება ყოვლად შეუძლებელია. მართალია, ბურჟუაზია წაქცეული იყო, პროლეტარიატმა ერთ დროს მუხლი დააბჯინა მას მკერ-

დზე და ხელები ყლონტში ჩასკიდა დასახრჩობათ, მაგრამ რუსეთის ბურჟუაზიას მსოფლიო ბურჟუაზია მიეშველა, რის გამო რუსეთის პროლეტარიატი იძულებული შეიქნა მისთვის დროებით ხელი შეეშვა და დახრჩობისაგან გაენთავისუფლებია, და თუმცა დღეს ბურჟუაზია რუსეთში ისევ ფეხზე წამოდგა, მაგრამ აშკარაა, რომ იგი აღარ არის, რაც იყო, იგი სასიკვდილოთ დაქრილია, მისი აოსებობა დაშვებულია იმდენით, რამდენათ ეს საჭირო და სასარგებლოა პროლეტარული სახელმწიფოსათვის, მუშათა კლასის დიქტატურის გასამარჯვებლათ და სოციალიზმის დასაჩქარებლათ.

მაშასადამე, ბურჟუაზია განწირულია და მისი დღეები უკვე დათვლილია. თუმცა დღეს ჩვენ ვხედავთ თვით საბჭოთა ხელისუფლების დაშვებით მის დროებით გაძლიერებას და მოლონირებას, მაგრამ ჩვენ დავამტკიცებთ, რომ ბურჟუაზიის ეს დროებითი გაძლიერება თვით საბჭოთა ხელისუფლების განსამტკიცებლათ არის საჭირო. მაგრამ გადავიდეთ უფრო ახლო საგანზე.

II

ახალი ეკონომიური პოლიტიკა ხუმრობა როდია. იგი ნეაარაუდევია, როგორც ამბობდა ამხ. ლენინი თავიდანვე, „ს ე რ ი ო ზ უ ლ ა თ და დ ი დ ი ხ ნ ი თ“. რა თქმა უნდა, ეს სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ პროლეტარიატი მას არ შესცვლის მყისვე, თუ კი დღევანდელი საერთაშორისო მდგომარეობა შეიცვლება პროლეტარიატის სასარგებლოთ. მაგრამ სანამ ასეთი ცვლილება არ მომხდარა, ახალი ეკონომიური პოლიტიკა უნდა გატარდეს ცხოვრებაში სერიოზულათ მთელი თავისი ლოლიკური შედეგებით.

საბჭოთა ხელისუფლების წინანდელი ეკონომიური პოლიტიკა მარტო იმაში კი არ მდგომარეობდა, რომ აკრძალული იყო კრძო გაცვლა-გამოცვლის თავისუფლება, რომ გლეხ-კაცობაზე დადებული იყო პურის და სხვა სამეურნეო საგნების განსაზღვრული რაოდენობა, რომ პურზე არსებობდა სახელმწიფო მონოპოლია, რომ თითქმის მთელი მრეწველობა სახელმწიფოს ხელში იყო გადასული და სხ. არამედ ეს პოლიტიკა მდგომარეობდა კიდევ იმაში, რომ სახელმწიფო წარმოებაში სწორი სამეურნეო ანგარიში სრულებით არ იყო. რას ნიშნავს ეს? ვთქვათ რომელიმე სახელმწიფო ქარხანა, ფაბრიკა ან რკინის გზა სახელმწიფო ხარჯზე ირიცხებოდა; მაშასადამე სახელმწიფო მას აძლევდა ნედლ და სათბობ მასალას, სურსათს, ტანსაცმელს, ფულის ნიშნებს მუშა-მოსამსახურეთა დასაკმაყოფილებლათ. ქონდა სახელმწიფოს ამის შეძლება— დაწესებულებას აძლევდა იმდენს, რამდენიც საჭირო იყო, თუ არ ქონდა, მაშინ ჟაბრიკა, რკინის გზა და სხვ. ამცირებდა ან სრულებით აჩერებდა თავის მოქმედებას. შეიძლება ზოგიერთ შემთხვევაში მუშები თითონ თაობდენ საქმის გაუმჯობესებას, და თავისი მუყაითობით, თავისი შრომით და ენერგიით ზნწევდენ წარმოების გაუმჯობესებას, დიდ წარმატებას, მაგრამ ეს იყო მხოლოდ იშვიათი მოვლენა. საერთოდ კი, უმეტეს შემთხვევაში, წარმოება მცირდებოდა, კლებულობდა, და ეცემოდა იმიტომ, რომ არ იყო არც ნედლი და სათბობი მასალა, არც სურსათი მუშებისათვის. მაგრამ ამის გამკითხავი არავინ იყო, ანგა-

რიშს არავენ კითხულობდა. გამოდიოდა, რომ წარმოებას არ ჰყავდა ნამდვილი პატრონი. განა შესაძლებელია ქარხანამ, ფაბრიკამ, რკინის გზამ იმუშაოს უფარაუდლოთ, უანგარიშოთ? განა შესაძლებელია, რომ რომელიმე საწარმოო საქმე ან დაწესებულება ვერ ამართლებდეს თავის თავს, რომ ის ზარალის მეტს არაფერს იძლეოდეს, და ის მიინც აგრძელებდეს თავის წარმოებას და მოქმედებას? რა თქმა უნდა, რომ ეს არ შეიძლება, მაგრამ ეს ასე იყო; გამოდის რომ ქარხანა, რომელიც წინეთ კერძო კაპიტალისტის ხელში იყო, იძლეოდა დიდ მოგებას, როცა ის მუშების ხელში გადავიდა, ზარალის მეტს არაფერს იძლეოდა, პირდაპირ საქველმოქმედო დაწესებულებად გადაიქცა. რა თქმა უნდა, თუ ასეთი ფაბრიკა, რომელიც ზარალის მეტს არაფერს იძლეოდა, გამოანაკლისს შეადგენს, ან ასეთი ფაბრიკა-ქარხნების რიცხვი შედარებით მცირეა, საბჭოთა სახელმწიფოს შეუძლია დაფაროს იმათი ზარალი დანარჩენ ფაბრიკების და ქარხნების შემოსავლიდან, მაგრამ თუ საეჭვო სამრეწველო დაწესებულებათა დიდი უმრავლესობა ზარალს იძლევა, ე. ი. ისინი არა თუ არ იძლევიან მოგებას, არამედ თავის ხარჯებსაც ვერ ფარავენ, აშკარაა, ასეთი მდგომარეობა დიდხანს ვერ გაგრძელდება, დროებით შეიძლება რომ სახელმწიფომ დაფაროს ამ საზარალო ფაბრიკა-ქარხნების ხარჯები ერთი მხრით გადასახადებით და მეორე მხრით ქალაქის ფულის ნიშნების გაძლიერებული გამოშვებით, მაგრამ ადრე თუ გვიან კატასტროფა აუცილებელია.

ერთი სიტყვით, აშკარა იყო, რომ ასეთ პირობებში არც ერთი სახელმწიფოს და მით უმეტეს მუშათა სახელმწიფოს და ისიც უკიდურესი ეკონომიური დარღვევის ხანაში არსებობა არ შეუძლია. მაგრამ სწორედ ასე იყო საქმე დაყენებული, და ამიტომ ომის მიერ გამოწვეული საერთო განადგურება და მშრომელი მასის უკიდურესი გაღატაკება არა თუ არ კლებულობდა, არამედ კიდევ უფრო მწვავედობდა. აუცილებლათ საჭირო იყო რაიმე რადიკალური ზომების მიღება, საჭირო იყო ძირითადი ცვლილებების მოხდენა, რომ ბოლო მოღებოდა იმ დაუდევრობას, იმ ბოროტებას, რომელიც გამოიხატებოდა სრულ უანგარიშობაში, რაც უდრიდა სახელმწიფოს ავლადიდების გაფლანგვას და იმავე დროს ხალხის კეთილდღეობისათვის ძირის გამოთხრას, აქ იყო მხოლოდ ერთათ ერთი გამოსავალი, ერთად ერთი საშუალება: ყოველგვარი წარმოების სამეურნეო ანგარიშზე გადაყვანა და დაყენება. ეს ნიშნავს უბრალო რასმეს: ფაბრიკამ; ქარხანამ, რკინის გზამ უნდა გაამართლოს თავის თავი, მან უნდა დაფაროს თავისი წარმოებით თავისი ხარჯები და ზედმეტი ღირებულება უნდა დატოვოს სახელმწიფოს საერთო ხარჯების დასაფარავათ. ეს შეიცავს დიდ ნაბიჯს წინ. მართალია, მისი გატარება ცხოვრებაში, ნამეტურ პირველ ხანებში, გამოიწვევს ბევრ უსიამოვნებას, საჭიროა შეიქნება რამდენიმე მსხვერპლის გაღება, მაგრამ რას იზამთ: წარმოება წარმოებას უნდა გაედეს და არა ქველმოქმედებას. მხოლოდ ასეთი ზომით შეიძლება მრეწველობის და სასოფლო მეურნეობის აღდგენა და წარმატება, მხოლოდ წმინდა სამეურნეო ანგარიშზე გადასვლით შესაძლებელია საჭირო საგნების რაოდენობის გადიდება და მაშასადამე, ხალხის კეთილდღეობის მკვიდრ საფუძველზე დაყარება. და უმთავრესი ისაა, რომ მხოლოდ ასეთი ზომით მუშათა სახელმწიფო

ფო შესძლებს სხელი სოციალისტური მრეწველობის, მთამადნეულობის, ტრანსპორტის და სხვა დარგთა გაფართოებას და გადიდებას,

ასეთი ეკონომიური პოლიტიკა ნიშნავს, უწინარეს ყოვლისა იმას, რომ წარმოება წარმოებას დაემგვანოს, რომ მანე მიწერილი მუშა იქ მუშაობდეს, ასრულებდეს სისწორით თავის მოვალეობას, თავის ფუნქციას, და უმთავრეს დროს არ ახმარდეს ისეთ საქმეს, რომელსაც დაწესებულებასთან არაავითარი კავშირი არ აქვს, რომ იგი საპატიო მიზეზის გარეშე მუშაობას არ აკლდებოდეს და სამუშაო დღეებს არ უშვებდეს, ე. ი. არ იქცეოდეს ისე, როგორც წინეთ, როდესაც მუშა მხოლოდ ქალაღღე ითვლებოდა ქარხანაში, ნამდვილათ კი იგი ქარხნისთვის არაფერს აკეთებდა და საღღაც თავის პირად საქმისთვის ზრუნავდა. თავის, თავათ იგულისხმება, რომ ასეთ პირობებში რომელიმე ქარხნის ამუშავებას და სავსებით გამოყენებას შედარებით მუშების უფრო ნაკლები რიცხვი მოუნდება. ამიტომ აუცილებელია ზედმეტი მუშების ქარხნიდან დათხოვა. სამაგიეროთ ქარხანაში დატოვებული მუშები სავსებით უნდა იქნენ უზრუნველყოფილნი, რომ იმათ არ მოუხდეთ ქარხნის გარეშე დამატებით სამუშაოს ძებნა თავის სარჩენათ.

აშკარაა, რომ საბჭოთა ხახელმწიფო დღევანდელ პირობებში ვერ შესძლებს ყველა სამრეწველო დაწესებულებების, ქარხნების, ფაბრიკების, მალაროების და სხვ. უზრუნველყოფას როგორც ნეღლი და სათბობი მასალით, ისე სარჩა-საბადებელით, ე. ი. სურსათით და ტანსაცმელით. ყველა ეს დაწესებულებები იყოფიან სამ კატეგორიათ: პირველ კატეგორიაში შედიან ის დაწესებულებები (რკინის გზები, მალაროები, უდიდესი ქარხნები), რომლების შენახვა და უზრუნველყოფა სავსებით სახელმწიფომ უნდა იკისროს. აქ ყველაფერი სისწორით უნდა იქნას გამოანგარიშებული და ნევარაუდები, წინააღმდეგ შემთხვევაში, შეცდომის გასწორება გაძნელებდა, მთელი შემოსავალი როგორც ფულათ ისე სავსებით სახელმწიფოს უნდა გადაეცეს. მეორე კატეგორიაში შედიან ის ქარხნები, ფაბრიკები და სახელოსნოები, რომელთა შენახვას სახელმწიფო მხოლოდ ნაწილობრივ კისრულობს. დანარჩენ ხარჯების შესავსებლათ გადაღებული უნდა იქნას ამავე ქარხნების ნაწარმოების განსახლერული ნაწილი, ე. ი. იმ ნაწარმოების განსახლერული პროცენტი; დანარჩენი ნაწილი კი სახელმწიფოს გადაეცემა. ბოლოს, მესამე კატეგორიის ქარხნები, ფაბრიკები და სხვ., ესენი გადაეცემიან სავსებით განსახლერულ პირობებით ხელშეკრულების თანახმათ კოოპერატივებს, მუშათა არტელებს ან კერძო პირებს.

და აი აქ ამ ნიდავზე უნდა გაჩნდეს და გაჩენილია კიდევაც სასტიკი და დაუზოგველი შეეხიბრება. შეეხიბრება არა მარტო კერძო მწარმოებელთა შორის, ან მარტო სახელმწიფო ქარხნებისა და ფაბრიკების შორის, არამედ ყველა კერძო მრეწველებსა და მწარმოებლებსა (აგრეთვე კოოპერატივებსა), ე. ი. კერძო კაპიტალისტებსა ერთი მხრით და სოციალისტურ მრეწველობას შორის მეორე მხრით. ესაა ბრძოლა ეკონომიურ ნიდავზე კაპიტალისტური სისტემის, ყველა მეთოდებით; ყველა საშუალებებით. ჩვენ უნდა თანდათან სისტემატიურად გავაძლიეროთ და გავაფართოვოთ მსხვილი სოციალისტური მრეწველობა და სასოფლო მეურნე-

ობა, ჩვენ უნდა გადავიტანოთ ის წარმოების ყველა დარგში, როგორც მრეწველობის, ისე სასოფლო მეურნეობის; და აგრეთვე ალებ-მიცემობის დარგშიაც, რათა თანდათან ჩავიგდოთ ხელში მთელი ვაჭრობა. ყველგან და ყველადღერში უსასტიკესათ სწორი მათემატიკური ანგარიში, ანგარიში წარმოების, ანგარიში ნაწარმოების, ანგარიში ხარჯების, ანგარიში მოგების. მხოლოდ ამ გზით შეიძლება დღეს როგორც საწარმოო ძალების, ისე შრომის ნაყოფიერების ზრდა. ყოველივე ეს შეადგენს სოციალიზმის განხორციელების აუცილებელ პირობას; ვინაიდან მას მივალწვეთ მხოლოდ სახელმწიფო კაპიტალიზმის განვითარების გზით. მართალია, ეს განვითარება დროს თხოულობს, ჩვენ ერთბაშით ვერ გადავხტებით სოციალიზმის სამფლობელოში. ჩვენ პირდაპირ და შეუწყვეტლათ ვამზადებთ კაპიტალიზმიდან სოციალიზმში გადასვლას, რამდენადაც შესაძლებელია ვამოკლებთ ამ გარდამავალ ხანას. ამას უნდა დავსძინოთ ის, რომ ეს გადასვლა შესაძლებელია მხოლოდ პროლეტარიატის დიქტატურის ანუ საბჭოთა ხელისუფლების საშუალებით, ასე რომ პროლეტარიატის დიქტატურის გარეშე კაპიტალიზმიდან სოციალიზმში გადასვლა შეუძლებელია. შესაძლებელია შემოკლება ან გაგრძელება ამ გარდამავალი დროის იმის მიხედვით, თუ რამდენათ განვითარებულია კაპიტალისტური მრეწველობა და სასოფლო მეურნეობა, მაგრამ პროლეტარიატის დიქტატურის გარეშე ეს გადასვლა არ მოხდება დღევანდელ პირობებში მაინც.

III.

საბჭოთა რუსეთში, როგორც ვთქვით ზევით, უკვე შეუდგენენ წარმოების სამეურნეო ანგარიშზე გადაყვანას, მაგრამ წარმოების ორგანიზაციას ამ საფუძველზე ჯერ ძლივს მხოლოდ რამდენიმე სულ 4-5 თვის პრაქტიკა აქვს. რა თქმა უნდა, ჯერ კიდევ ძნელია სავსებით დაფასება ყველა მიღწეულ შედეგებისა. როგორც ჩანს გაზეთებში თითქმის ყოველ დღე მოთავსებულ ცნობებიდან ახალ ეკონომიურ პოლიტიკას ცხოვრებაში თითქმის ყველგან კარგი ნაყოფი მოაქვს: შრომის ნაყოფიერება მალა იწვევს, წარმოების ხარჯები მცირდება და გარდა ამისა, რაც ყველაზე უფრო საგულისხმოა,—ეს ის, რომ თითქმის, ყველგან კარგს განწყობილებას ვხედავთ ახალი ეკონომიური პოლიტიკის შესახებ, ყველას სწამს და სჯერა, რომ საბჭოთა ხელისუფლება ამ გზით უფრო ჩქარა დაახწევს თავს ეკონომიურ კრიზისს, უფრო ჩქარა გაავამაგრებთ და გაერთიანებთ მსხვილ სოციალისტურ მრეწველობას და მით უფრო ჩქარა მივახწვეთ სოციალიზმის სამეფოს.

მაგრამ არ უნდა დავებლოთ, რომ ახალ ეკონომიურ პოლიტიკას თან სდევს ზოგიერთი უარყოფითი მხარეებიც, ის იწვევს თითქმის ყველგან მუშათა შტატების შემოკლებას.

პროლეტარული სახელმწიფო დგება ახალ საკითხის წინაშე,—ესაა უმუშევართა საკითხი.

სიმართლე თხოულობს ვთქვათ, რომ საბჭოთა რუსეთმა აქამდის არ იცოდა უმუშევართა საკითხი, ვინაიდან თვით უმუშევარები არ იყვნენ. ეს არც უნდა

ყოფილიყო, რადგან წარმოებაში არავითარი სამეურნეო ანგარიში არ არსებობდა (ხშირად მუშები მხოლოდ ქალაქიდან ირიცხებოდნენ), მუშაობდა, ვთქვათ, რომელიმე ფაბრიკა სრულად, სანახევროთ თუ სულ გაჩერებული იყო, ყველა ამ შემთხვევებში არსებობდა ერთხელ და სამუდამოდ მიღებული შტატი, სულ ერთია იყო სრული მუშაობა, სწარმოებდა სანახევროთ, თუ სრულებით არ სწარმოებდა რაიმე დაბრკოლების მეოხებით. ასეთ პირობებში ოფიციალურათ, ფორმალურათ უმუშევრობა არ იყო, მაგრამ თუ არსებითად შევხედავთ საკითხს უმუშევრობა შეიძლება, უფრო ძლიერიც მაშინაც არსებობდა; მაგრამ ეს მოვლენა მაშინ არ იჩენდა თავს, ვინაიდან სახელმწიფო ავად იყო თუ კარგათ ინახავდა ყველა იმათ, ვინც ქარხნებზე, ფაბრიკებზე, რკინის გზებზე და სხვ. იყო ასე თუ ისე მიწვრილი. ეს იყო ქველმოქმედება სახელმწიფოს მხრივ, მაგრამ ეს არ იყო ანგარიშიანი წარმოება.

მაგრამ ასეა თუ ისე, ჩვენ საქმე გვაქვს ოფიციალურ უმუშევრობასთან, და თავის თავად იგულისხმება, რომ საბჭოთა მოაზრობამ ამ მოვლენას სათანადო ანგარიში უნდა გაუწიოს, დაუყონებლივ შესაფერისი ზომების მიღებით, მით უმეტეს, რომ უმუშევრების საქმარისათ დიდ პროც. შეადგენენ დედაკაცები, ხანში შესული დედაკაცები და ალბათ მოზარდებიც. სანამ ამ ზომების შესახებ ვიტყვოდეთ რასმეს, ერთ გარემოებაზე უნდა შევჩერდეთ. საერთო მოვლენაა, რომ როცა პირველათ ვიწყებთ საქმეს, თითქმის ყოველთვის ვატაკებთ ანუ გადაჭარბებას აქვს ადგილი, ე. ი. ხშირათ ვიცით ვადამეტება. ისეა აქაც. წარმოების ხარჯების შემცირების მიზნით მუშების დათხოვნა გადაჭარბებულათ ხდება, განსაკუთრებით დედაკაცების, ხანში შესულების და მოზარდებისაც. რუსეთში პირველი ნაბიჯის შემდეგ ახალი ეკონომიური პოლიტიკის გატარებისა ცხოვრებაში, ამ მოვლენას, ე. ი. გადაჭარბებას მუშების რიცხვის შემცირების დროს უკვე მიქცეული აქვს სათანადო ყურადღება და მიღებულია ზომები, რათა მეტის-მეტ გადაჭარბებას ამ საქმეში ადგილი აღარ დაურჩეს. მაშასადამე, ასეთი გამაფრთხილებელი ზომით უთუთოთ საგრძნობლათ შემცირდება. დათხოვნილ ან დასათხოვარ მუშა-მოსამსახურეთა რიცხვი. ასევე ითქმის ბინებიდან გამოძევების და სხვადასხვა კულტურულ განმანათლებელ დაწესებულებათა შემოკლების ან სრულიად გაუქმების შესახებ. აქ კიდევ უფრო დაუშვებელია მუშების გასადიდებლათ რაიმე გადაჭარბება და ვატაკება, და იქ, სადაც კი რაიმე საშუალება გამოინახება მუშა-მოსამსახურეთა ასაცილებლათ, ასეთი ზომები აუცილებლათ უნდა იქნეს მიღებული.

რა თქმა უნდა ეს არაა საკითხის გადაჭრა, საკმარისათ საგრძნობი რიცხვი მუშა-მოსამსახურეთა სხვადასხვა ეკონომიურ დაწესებულებათა სამეურნეო ანგარიშზე გადასვლის გამო, რაც უნდა სიფრთხილვე არ იქნას აქ გამოჩენილი, მაინც უადგილოთ დარჩება. ამიტომ ამ მიზეზით დათხოვნილ მუშა-მოსამსახურეთა მდგომარეობის შესამსუბუქებლად ამას წინაზე საბჭოთა რუსეთის მთავრობამ დაადგინა: მიეცეს მათ შემწეობის სახით ორი კვირის ჯამაგირი, გამოანგარიშებული სამი უკანასკნელი თვის საშუალო ნორმის მიხედვით (დადგენ. 28 ნოემბრის 1921 წლის თარიღით, იხ. ვაზ. „ИЗВ. В. Ц. И. К.“, № 175). რა თქმა უნდა, არც ესაა საკითხის გადაჭრა, ესაა მხოლოდ მდგომარეობის

რეობის ცოტაოდენი შემსუბუქება, მაგრამ მთავრობას არ შეუძლია ამაზე უფრო შორს წასვლა. უნდა გამოიხატოს იქნას სხვა ზომები. აქ ეძლევა ფართო სარბიელი როგორც პარტიულ, ისე პროფესიონალურ ორგანიზაციების თაოსნობას, ინიციატივას. შესაძლებელია სხვადასხვა ამხანაგობების, არტელების შედგენა ამა თუ იმ საქმის საწარმოებლათ, სამკერვალოების, სამრეცხველოების, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ორგანიზაცია და სხვ. და სხვ. ერთი სიტყვით თუ იქნებიან მოთავენი და საქმის მკოდნე და ერთგული ამხანაგებო, ამ ნიადაგზე დიდი საქმეები შეიძლება გაკეთებულ იქნეს.

მეორე მხრით შეიძლება დანამდვილებით ითქვას, რომ დღევანდელი კრიზისი ჩქარა გაივლის. თუ დღეს საბჭოთა მთავრობას არ ძალუძს ყველა ამ ფაბრიკა-ქარხნების, ყველა მაღაროების, ყველა რკინის გზების და სხვადასხვა ამუშავება, რომლებიც მის ხელშია, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ასე იქნება მომავალშია. სამეურნეო ანგარიშზე გადასვლასაც სწორეთ ამ კრიზისის რაც შეიძლება დაჩქარებით თავიდან აცილება აქვს თავის უმთავრეს მიზნათ დასახული. გაივლის სულ ცოტა დრო და ჩვენ დავინახავთ, რომ სოციალისტური წარმოების ფარგალთ, როგორც მრეწველობაში, ისე სასოფლო მეურნეობაში საგრძნობლათ გაფართოვდება, როცა მთელი წარმოება ყველა საბჭოთა რესპუბლიკებში ფეხზე დადგება, და მაშინ, რა თქმა უნდა, ყველასათვის იქნება შესაფერი სამუშაო.

ყველაზე უფრო გასაჭირი საბჭოთა რესპუბლიკებს სწორედ ახლა აქვთ, როცა მათ უხდებათ ბრძოლა ეკონომიურ ფრონტზე, სახელმწიფო და კერძო კაპიტალიზმის ხანაში ყველაზე უფრო გიჟური კაპიტალისტური შეჯიბრების, კონკურენციის პირობებში. არ უნდა დავმალოთ ის გარემოება, რომ ბევრ ჩვენ ამხანაგებში და არა მარტო -მემარცხენეობით- შეპყრობილ კომუნისტებში, ყოველივე ეს იწვევს, როგორც ვამბობდით ზევით, გულისწყრომას და შეიძლება ექვსაც მთელი ჩვენი ტაქტიკის სიმართლეში საერთოდ. დასაფიქრებელი და სავალალო ბევრი გვაქვს, მაგრამ ტირილი და გოდება არ გვიხდება. ზევით დასახელებულ სიტყვაში ამხ. ლენინი, სხვათა შორის, ამბობს: „დავუმალოთ თავის თავს, მუშათა კლასს, მასსას ის, რომ ეკონომიურ დარგში 1921 წლის გაზაფხულშია და ახლაც შემოდგომა-ზამთარში 1921-1922 წელს, ჩვენ კიდევ განვაგრძობთ უკან დახევას,—ეს იქნებოდა თავის თავის სრული შეუგნებლობა, უბადრუკობათ გამოცხადება. ეს იქნებოდა გაუბედავობა პირდაპირ შეხედო შექნილ მდგომარეობას. ასეთ პირობებში მუშაობა და ბრძოლა შეუძლებელი გახდება“.

შემდეგ მას მოყავს ჯარის, არმიის მგალითი, რომელსაც რითაც არ უნდა დაუჯდეს, დასახული აქვს მიზნათ მტრის დამარცხება, სიმარგის აღება. თუ ის დამარცხდა შეტევის დროს ვთქვათ, ის შეეცდება სხვა მეთოდებს მიმართოს, ის მტრის ციხისათვის ალყის შემორტყმას მიმართავს, რაც ხანგრძლივ ბრძოლას და ჯარების ხელახალ გადაჯგუფებას თხოულობს. პროლეტარიატიც ჩაბმულია ასეთ ბრძოლაში, ამ უდიდეს ბრძოლის დროსაც აუცილებელია, როგორც ვამარჯვებები, ისე დროებითი დამარცხებები, და ამიტომ აქ მით უმეტეს საჭიროა ერთი მეთოდის მაგიერ მეორეს მივმართოთ, შეუძლებელია ერთი დაკვრით კაპიტალიზმის ციხის აღება, ეს რომ ასე ყოფილიყო შესაძლებელი, დიდი

ხანია უკვე მთელ ევროპაში და ამერიკაშიაც სოციალიზმი იქნებოდა დამყარებული.

აუცილებლად საჭიროა, რომ პარტიაში გამეფებული იყოს სრული სიმტკიცე, ერთსულოვნება და სიფხიზლე. მუდამ ემას უნდა გვახსოვდეს ძველი საბერძნეთის ფილოსოფოსის ნათქვამი: „არც ტირილი, არც სიცილი, არამედ ვაჭებო“.

რუსები იტყვიან: „სუდს კარგი მხარეც აქვსო“ (Нет худа без добра).

დღევანდელ სინამდვილეზედაც ასე შეიძლება ითქვას. როგორ ცვლილებას ვანვიციდით? არ გამართლდა რუსეთის პროლეტარიატის ცდა ერთი შეტევით გოვანტისებურ ბრძოლაში კაპიტალიზმის დამარცხება, პროლეტარიატმა სცადა სოციალიზმის განხორციელება მოკლე გზით: მან ნაციონალიზაცია უყო თითქმის მთელ მრეწველობას უმნიშვნელო ნაწილის გარდა, გააუქმა ვაჭრობის თავისუფლება, მაგრამ სამი წლის გამოცდილებამ აშკარათ ჰყო, რომ პროლეტარიატმა ვერ გაართვა თავი რუსეთის მთელ მრეწველობას და მან ვერც ისეთი აპარატი შექნა, რომელსაც კერძო ვაჭრობის მაგიერობა გაეწია. პროლეტარიატს ამ საქმეში გადაეღობა წინ არა მარტო ბურჟუაზია, კაპიტალისტები და მემამულეები, არა თუ მარტო ძველი მოხელეები, ინჟინერები, ტენიკოსები, ექიმები, პროფესორები, მასწავლებლები და სხ., არამედ თვით გლეხკაცობაც თავის წვრილ-ბურჟუაზიული მოთხოვნილებებით. ყველა ამტყუნებდა და ბრალს დებდა პროლეტარიატს იმაში, რომ მან ერთი დაკვრით ვერ ალაღვინა და ვერ მოაწყო, როგორც საჭირო იყო, მრეწველობა, ვერ მოაწესრიგა ვაჭრობის, გაცვლა-გამოცვლის და საგნების განაწილების საქმე და სხ. და სხვ., მაგრამ დახმარების მაგიერ, ყველანი ხელს უშლიდნენ მას ამ საქმის მოგვარება-მოწყობაში.

არავისათვის გასაკვირალი არ უნდა იყოს ის გარემოება, რომ პროლეტარიატმა თავისი საკუთარი ძალებით დღევანდელ რუსეთში ვერ შესძლო დიდი დიდი დამარცხება, ამას ჩვენ ვაცხადებთ ხმაბაღმა, ყველას გასაგონათ. დღეს პროლეტარიატი მეორე მხრიდან უდგება საქმეს, მოწოდებულია წარმოების აღდგენის და წინ წაწევის საქმეში დასახმარებლათ სხვა ძალებიც, ამხანაგობები, კოოპერატივები და კერძო პირებიც გამოიყენონ. კოოპერატიულ და კერძო კაპიტალს გზა ეხსნება; ამასთანავე კერძო ვაჭრობაც დაშვებულია. და აი ჩვენ ვხედავთ, რომ კერძო მრეწველები საქმეს აჩაღებენ, ჩაკეტილი მალაზიები კვლავ გაღებულია და ყოველგვარი საქონლით გაეცებული. მაგრამ შეუძლებელია თუ არა ამით, ოღნადაც მაინც არის, ბედი გაკირვებულთ და დამშეულთ?

დარწმუნებული ვართ, რომ არა, და ეს ჩვენ წინათაც კარგათ ვიცოდით. როგორ იმოქმედებს კერძო წარმოების და ვაჭრობის თავისუფლებას საერთოთ მუშათა მასსახე? როგორ სულისკვეთებას დაბადებს იმ მასსაში? ამ შემთხვევაში ჩვენ შეგვიძლია მივმართოთ შემდეგ ანალოგიას (შედარებას). ჩვენი დღევანდელი უკან დახევა (ეკონომიურ ფორმებზე) შეიძლება შევეადართო წითელი ჯარის უკან დახვეასთან კოლჩაკის ან დენიკინის ლაშქართან ბრძოლის დროს. რა ხდებადა მაშინ? როგორც კი წითელი ჯარი ტოვებდა რომელიმე ტერიტორიას და ცეცხოდა საბჭოთა ხელისუფლება, იქ მაშინვე კოლჩაკი ან დენიკინი აფუძ-

ნებდა თავის ხელისუფლებას, ე. ი. აღდგენდა მეფის თვითმპყრობელობის რეჟიმს, ანუ ჟანდარმის და მემამულის რეჟიმს. მხოლოდ მაშინ გებულობდა გლეხ-კაცობა იმას, თუ რა განსხვავება ყოფილა საბჭოთა ხელისუფლებასა და კოლჩაკ-დენიკინის „წესწყობილებას“ შორის. და მხოლოდ ამ გამოცდილების, მხოლოდ ამ თვალსაჩინო გაკვეთილის შემდეგ რუსი გლეხ-კაცობა გადაქრით ხდებოდა საბჭოთა ხელისუფლების ნამდვილი მომხრე.

ასევე მოხდება ახლაც. მუშათა მასსა, თითო-ოროლა გამონაკლისის გარდა, ის მასსა, რომელიც საბოლოოდ არაა მენშევიზმით მოწამლული, უძველესია ამ ცოცხალ მაგალითზე ადვილათ დარწმუნდება იმაში, რომ მუშათა კლასის ერთადერთი გზა და ერთადერთი საშუალება კაპიტალიზმის დამარცხება და გაუმადლარი ბურჟუაზიის მოსპობაა. და აქედან დასკვნა: როგორც ლარიმ-ლატაკი გლეხ-კაცობა შეელოდა წითელ ჯარს თეთრგვარდიელების დამარცხებაში, ისე მთელმა მუშათა კლასმა უნდა აქტიურათ დაეხმაროს კომუნისტურ პარტიას ლა საბჭოთა ხელისუფლებას კაპიტალიზმის ციხის აღებაში, იქნება ეს ერთი მედგარი შეტევის საშუალებით, თუ ხანგრძლივი და შეუპოვარი ალყის შემორტყმის გზით. მაგრამ ეს დახმარება თხოულობს შესაფერ დონეს და შესაფერ გამოცდილებას. ლენინი თავის საპასუხო სიტყვაში მოსკოვის იმავე კონფერენციაზე აღნიშნავს, სხვათა შორის, ასეთ ფაქტს: როცა იგი თავის სიტყვაში ურკვევდა ამხანაგებს ვაქრობის, ყიდვა-გაყიდვის და საერთოთ ფულის ტრიალისთვის დიდი ყურადღების მიქცევას მთელი ამ აპარატის ხელში ჩასაგდებათ, მან მიიღო ერთი ბარათი, ამხ. სიმკოვის მიერ ხელმოწერილი, რომელშიაც ეწერა: „საპყრობილეებში ჩვენ ვაქრობას არ ვსწავლობდითო!“

ამხანაგებმა იციან, თუ რა პასუხი გასცა ლენინმა ამხ. სიმკოვის შეკითხვაზე, და აქ ამ პასუხზე მკითხველის ყურადღებას ჩვენ არ შევაჩერებთ. მართლა სად გვქონდა ჩვენ ვაქრობის და სხვა ასეთ რამეების შესწავლის დრო. ამხ. სიმკოვმა ამ შემთხვევაში მწარე სინამდვილე გამოამჟღავნა. მაგრამ უბედურება ის არის, რომ მას ვაქრობის უცოდინარობა მიაჩნია დიდ ღირსებათ თუ არა, დიდ დამსახურებათ მაინც. პირადათ მეც თბილისში პარტიულ კრებაზე არა ერთხელ მიმიღია ასეთივე შეკითხვები. საუბედუროთ ჩვენ ამხანაგებს აქამდის ვერ შეუღწიათ ზოგიერთ შემთხვევაში ჩვენი მარცხის უახლოესი მიზეზები: ესაა ჩვენი გამოუცდელიობა, ჩვენი მოუმზადებლობა პრაქტიკულ ცხოვრებაში. თუ გვინდა ჩვენ ბურჟუაზიის მოსპობა და სოციალიზმის დამყარება, ჩვენ იმ იარაღით, იმ ცოდნით, იმ გამოცდილებით უნდა აღვიჭურვოთ, რომლითაც აღჭურვილი და შეიარაღებულია ბურჟუაზია; უამისოთ იგი ჩვენ კიდევ არა ერთხელ დაგვაიმარცხებს. Клином клином вышибают. (პალის ანოლედ პალოთივე შეიძლებაო)—ამბობს რუსული ანდაზა. ასევეა ამ შემთხვევაშიც. ვაქრობა უნდა ვისწავლოთ ჩვენ არა თავისი თავის გასაძლიერებლათ, არამედ იმ აპარატის დასაპყრობათ, რომელიც დღეს ბურჟუას უჭირავს ხელში და რომლის საშუალებით იგი ჩვენ გვამარცხებს, რათა შემდეგში ჩვენ შევსძლოთ ბურჟუაზიის სავსებით დამარცხება. სხვათა შორის, ამაში ვხედავთ ჩვენ ახალი ეკონომიური პოლიტიკის ერთ დიდ მნიშვნელობას ²⁶).

ხალხის ერთი დიდი ნატვრის განხორციელება

(ოზურგეთის რკინის გზის გახსნის გამო)

ხელ, 1923 წლის დეკემბრის 26-ს, ოზურგეთის რკინის გზის შტოზე იხსნება მიმოსვლა. ეს თარიღი დიღხანს დარჩება კიდევ ყველა ჩვენგანის მესიერებაში. ორმოცი წელიწადია, რაც გურიის ხალხი ამაოდ მოელოდა ამ გზას. როცა გასული საუკუნის მეოთხმოცე წლებში წყეული მეფის მოხელეებს გაყავდათ ბათომის შტო, გურული გლეხკაცობის ინტერესები გათელილი და გადალახული იქნენ. მთელი ამ ხნის განმავლობაში ამ დანაშაულის გამოსწორება არ მოხერხდა არც მეფის მთავრობის და არც მენშევიკების ბატონობის დროს. და როცა ამ ოცდა-ექვსი წლის წინეთ მე ვწერდი ³¹) ოზურგეთის რკინის გზის ბედზე, მე ის აზრი გამყავდა მაშინ, რომ გურული გლეხკაცობა დღე ნურავისზე ამყარებს თავის იმედებს, გარდა თავისი საკუთარი თავისა. დღეს ჩვენ ვხედავთ, რომ ეს წინასწარმეტყველება სისწორით გამართლდა: ჩვენ თამამად შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ ოზურგეთის რკინის გზა ვააკეთა თვით შშრომელმა ხალხმა თავისი მუშურ-გლეხური მთავრობის და კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით და დახმარებით.

ჩვენ კარგათ გვესმის, რომ არავის არ შეუძლია რკინის გზის მნიშვნელობის დაფასება ისე, როგორც თვით შშრომელ ხალხს, მუშებს და გლეხებს. და ეს ყველაზე უფრო უნდა ითქვას გურიის გლეხკაცობაზე, რომელიც თავისი პოლიტიკური შეგნებით, განვითარებით და მომზადებით გაცილებით მაღლა სდგას საქართველოს სხვა მაზრების გლეხკაცობასთან შედარებით. სადგ. ნატანებსა და ოზურგეთ შორის, რაღაც 18 ვერსის მანძილზე, რკინის გზის გაკეთება ერთი შეხედვით თითქო არაფერია, უმნიშვნელო რამეა; მაგრამ ჩვენ არ ვტყუვდებით, როცა ამას ჩვენ დიდ საქმეთ ვთვლით. მართალია, ეს მხოლოდ დასაწყისია, რადგანაც ეს გზა ვერ გაჩერდება იმ წერტილზე, სადამდეც ის დღეს მიყვანილია, მაგრამ ეს ისეთი დასაწყისია, რომლის მეოხებით მთავარი დაბრკოლება უკვე დაძლეულია. ოზურგეთის რკინის გზის გაკეთებით ფართო და მკვიდრი საფუძველი ეყრება მთელ გურიაში საბჭოთა ხალხურ აღმშენებლობას. გზა უნდა გაგრძელდეს, უნდა დაუახლოვდეს აღმოსავლეთ გურიის სოფლებს და გურიის უორან ტყეებს. ხალხს, შშრომელ მასსას გაუადვილდება მიმოსვლა ერთი მხრით, და სოფლის მეურნეობის გატანა ბაზარზე, მეორე მხრით. ამას მოყვება სოფლის მეურნეობის განვითარების დაჩქარება, ძვირფას მცენარეების (ჩაის, აბრეშუმის, თამბაქოს, მანდარინის და სხვ.) გაშენების ზრდა. ამავე დროს გუ-

რის ხალხის წინაშე სდგას ახლავე მდინარეების მუქთა ძალის გამოყენება ელექტრონული ენერჯის სახით (ელექტროფიკაცია); ელექტრონული სინათლე, რაც შეიძლება ჩქარა უნდა შეიქრას გურიის ყველა სოფლებში (ქალაქებზე აღარ ვლაპარაკობთ) და ამან უნდა გაანათოს სულ ულარიბესი ვლების ქობიცი კი. მაგრამ იგივე მუქთა ძალა აამუშავებს და აამოძრავებს სულ ახლო მომავალში იმავე გურიაში ხე-ტყის და სხვადასხვა მადნეულობათა ქარხნებს და სახელოსნოებს. ყოველივე ეს სულ ახლო მომავალში მეტად საგრძნობლად ასწევს მაღლა გურული გლეხკაცობის ნივთიერ მდგომარეობას, რაც თავის მხრით ერთი ათად და ერთი ასად გააძლიერებს და წინ წასწევს გურიის მშრომელი მასისის პოლიტიკურ და კულტურულ განვითარებას, მის შეგნებას, აღზრდას, სწავლა-განათლებას და სხვ, ყოველივე ეს ხელს შეუწყობს და დააჩქარებს სოციალისტურ აღმშენებლობას და შემოქმედებას.

აი მოკლეთ გურიის სურათი სულ ახლო მომავალში. დაახლოვებით ასეთივე სურათია მთელი საქართველოსი და საერთოდ ყველა საბჭოთა ქვეყნებისა ამ სურათში არაა არც ერთი ნამკეცი გაზვიადება, ან ოცნება, ფანტასია ან უტოპია, ესაა ნამდვილი, სალი სინამდვილე. ჩვენ არა გვწამს ის, არამედ ყოველ ფეხის ნაბიჯზე თავისი საკუთარი ხელებით, თავისი საკუთარი მუშაობით ვქმნით ამ სინამდვილეს. ერთი თვალსაჩინო საბუთი ამ სინამდვილისა—ეს ოზურგეთის რკინის გზაა, თითქმის არავის სჯეროდა მისი განხორციელება, მიცხ სინამდვილეთ ქცევა. მაგრამ ის უკვე ფაქტია. დეე ნურავინ იფიქრებს, რომ ყველა ეს ხელების გაუნძრევლათ და ან ადვილათ გაკეთდებოდა. დეე, ყველამ იცოდეს, რომ ეს მოითხოვს დიდ ჯაფას, დიდ შრომას, ვიტყვი კიდევ მეტს: ეს თხოულობს დიდ ბრძოლას, დიდ თავგანწირვას და დიდ მსხვერპლსაც ჩვენგან. მაგრამ წყეული იყოს ის, ვინც შეუშინდება ამ ბრძოლას და ამ თავგანწირვას. ამხანაგებო, გურიის გლეხებო, დღეს თქვენთან ერთად ოზურგეთის რკინის გზის გახსნას ზეიმობს მთელი საქართველოს მშრომელი მასა, განურჩევლად სქესისა და ეროვნებისა. თქვენთან ერთად ამ თქვენ სიხარულს ისინიც იზიარებენ მით უფრო, რომ იმათაც უძვეთ წილი, როგორც ზნეობრივი, ისე ნივთიერი, ამ დიდი საქმის დაგვირგვინებაში. მხურვალედ გილოცავთ დღევანდელ გამარჯვებას და გისურვებთ მომავალში მრავალ ასეთ გამარჯვებას.

მხურვალე სალამი ოზურგეთის რკინის გზის მკეთებლებს, იმ მუშა-გლეხებს, რომლებმაც თავის ოფლით მორწყეს მისი ლიანდაგი, და აგრეთვე ამ მუშაობის ხელმძღვანელებს, რომლებიც ამ საქმისათვის არ ზოგავდენ თავის ჯაფას, ცოდნას და გამოცდილებას.

გაუმარჯოს ჩვენს საბჭოთა აღმშენებლობას!

გაუმარჯოს სოციალიზმს!

გაზეთი „კომუნისტი“,
1923 წლის 25 დეკემბერი,
№ 297.

გზა-ტექნიკის გაყვანა ზემო-სვანეთში

(ზღაპრის დღეგაგების ჩამოხვლის გამო დღილიხში)

ყველამ უნდა იცოდეს, რომ ზემო-სვანეთი თავისი დაახლოვებით*) 30.000 სული მცხოვრებით სრულიად მოწყვეტილი და გადაკარგული კუთხეა მთელ საქართველოში. მხოლოდ ზაფხულობით, 4-5 თვის განმავლობაში, და ისიც, რა თქმა უნდა, დიდის გაქივრებით და ვაივაგლახით შესაძლებელია ამ კუთხესთან მიმოსვლის დაქერა. ეს აიხსნება, რასაკვირველია, სრული უგზოობით. ზემო-სვანეთი მდებარეობს კავკასიონის მთების კალთებზე სამხრეთით მდინარე ენგურის ვიწრო ხეობაში. იქ, საიდანაც ეს მდინარე ლებულობს დასაწყისს, ის შემორტყმულია ირგვლივ მაღალი მიუდგომელი მთებით, და აქვს ერთად ერთი გამოსავალი მდინარე ენგურის გაყოლებით, რომელიც, ჩამოდის რა სვანეთიდან, გაივლის სამეგრელოში (ზუგდიდის მაზრა) და უერთდება შავ ზღვას. ამ მდინარეს ნაპირს მიყვება საცალფეხო გზა, თუ მას შეიძლება ეწოდოს ეს სახელი, გზა, რომელზედაც ზაფხულობით შეიძლება ფეხით ან ცხენით სიარული. ამ გზაზე სიარული ზაფხულობითაც დიდი გაბედულებაა და სხვა დროს ეს ხომ პირდაპირ თავის განწირვაა. ვინ მოთელის, რამდენი ადამიანი დაღუპულა და იღუპება ამ ოხერ გზაზე. ტყუილა კი არ ამბობენ, რომ ვინც სვანეთისკენ განიზრახავს გამგზავრებას ან იქიდან წამოსვლას მან წინდაწინ ანდერძი უნდა დატოვოს.

მაგრამ მიუხედავად ამისა, სვანები მაინც იძულებული არიან იმგზავრონ ამ გზით. ისინი ცხოვრობენ ბუნების მხრით მეტათ მძაფრ და სასტიკ პირობებში. ზემო-სვანეთი წარმოადგენს მეტათ მაღალ და, მაშასადამე, ცივ ადგილ-მიდამოს, სადაც პური და სიმინდი ვერ ასწრებს დამწიფებას და სადაც ალაგ-ალაგ თესვენ მხოლოდ ქერს. ამიტომ მცხოვრებლები უმთავრესათ მისდევენ საქონლის მოშენებას. მაშასადამე, სვანებმა რომ თავი გამოკვებონ, იმათ აუცილებლათ უნდა შემოიტანონ საიდანაც იქნება სურსათი, უმთავრესათ სიმინდი. ეს „საიდანაც“, რა თქმა უნდა ისევ ის საცალფეხო გზაა**), რომელზედაც მეზევით ვლაპარაკობდი. ახლა თქვენ შეგიძლიათ, რამოდენიმეთ მაინც წარმოიდგინოთ, თუ რამდენი წველება და ტანჯვა უნდა განიცადონ სვანებმა სურსათის გადატანის დროს იმ გზაზე, რომელზედაც დაუტვირთავ ცხენსაც კი უჭირს სია-

*) აქ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ზემო-სვანეთის სტატისტიკური აღწერა არ მომხდარა არც წინეთ, არც საბჭოთა ხელისუფლების დროს. ამის შესახებ სვანები სამართლიანად გვისაკვედრებენ, რომ სხვაგან საქონელს, ე. ი. პირუტყვს, თითქმის კითხვებაც კი სთვლით, და ჩვენში კი ადამიანებიც არ არიან ნავარაუდევო და დათვლილიო.

***) ამავე მიზნით სვანებს ხშირათ უხდებოდათ აგრეთვე გადალახვა, კიდევ უფრო მეტი გაქივრებით და წვალებით, რა თქმა უნდა, ჩრდილოეთისკენ თვით კავკასიონის უღელტეხილის.

რული. გარდა ამისა, არ უნდა დავივიწყოთ ის გარემოება, რომ სვანები ჩვენს გვერდით მეოცე საუკუნეშიაც ცხოვრობენ პირველყოფილ პირობებში, კულტურულათ, სწავლა-განათლებით როგორც ძალზე ჩამორჩენილი ხალხი რომელიმე მივარდნილ კუნძულზე. მართალია, საქართველოში არის კიდევ სხვა მივარდნილი კუთხეები, როგორც, მაგ. ხევსურეთი, რაქა-ლეჩხუმი, ახალქალაქის და ახალციხის მაზრები, სამხრეთ-ოსეთი და რამდენიმე აქარისტანის ავტონომიური რესპუბლიკა, მაგრამ უნდა ვთქვათ, რომ არც ერთი ამ კუთხეთაგანი ამ მხრით ზემო-სვანეთს ვერ შეედრება. მთელ ზემო-სვანეთში არ მოიპოვება არც ერთი უბრალო სავაჭროც. მრავალ საყოველთაოთ სახმარ ნივთს, როგორც, მაგ., ნავთს, საპონს, ასანთს (სპიჩკა) და სხვა ასეთებს სვანეთში ვერსად იპოვნით, წამლათაც რომ დაგვირდეთ.

უნდა ითქვას, რომ საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ ბევრი ნაბიჯი იქნა გადადგმული საბჭოდა ხელისუფლების მხრით ზემო-სვანეთთან დასახლოვებლათ. ექვს გარეშეა, რომ მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლებამ გულწრფელად მოიწადინა ამ კუთხესთან დაახლოვება და მასთან მკიდრო კავშირის შექმნა, რათა ზემო-სვანეთის გლეხობა იხსნას გაქვირებისაგან, გამოაფხიზლოს და გამოიყვანოს სიბეჩავისა და სიბნელისაგან. ჩვენ ვიცით, რომ საქართველოს ცენტრალური მთავრობა შეძლებისადგვარად უწყევს სხვადასხვა დახმარებას სვანეთის ხალხს, თითქმის ყველა 15 თემში გახსნილია სკოლა, ორ ადგილას მუშაობს სამკურნალო დაწესებულება და სხვა.

ყოველივე ეს მზრუნველობა არ შეიძლებოდა არ ეგრძნოთ თვით სვანებსაც. იმათ პირველად დაინახეს მთავრობის მხრით ასეთი დახმარება და მზრუნველობა და ამიტომაც ისინი დარწმუნდნენ იმაში, რომ საბჭოთა ხელისუფლება მართლაც მოწადინებულია მათ გაუწოდოს ძმური ხელი დასახმარებლათ. ამას მოწმობს ყველაზე უფრო ზემო-სვანეთიდან ტფილისში ჩამოსული დელეგაცია 35 კაციისაგან შემდგარი. ამ დელეგაციამ თან მოიტანა სხვადასხვა შუამდგომლობა მთელი ზემო-სვანეთის ხალხისა საქართველოს საბჭოთა ხელისუფლების წინაშე.

სვანები გრძობენ თავის უმწეობას, თავის დაბეჩავებას და უკან ჩამორჩენას, და ისინი მონდომებული არიან თავი დაახწიონ ამ მდგომარეობას, მაგრამ თავისი საკუთარი ძალით არ ძალუძთ აქედან გამოსვლა. და ამიტომ ისინი ემუდარებიან საქართველოს მთელ მოსახლეობას და მის მთავრობას გაუწოდონ მათ ძმური ხელი და დაიხსნან ისინი იმ გაქვირებისაგან, რომელშიაც ისინი აქამდის იმყოფებიან. სხვადასხვა საგანის ეხება სვანების შუამდგომლობა, ახალი სკოლების გახსნას, საექიმო დახმარების გაფართოებას, ღარიბ მოწაფეების დახმარებას, სპაზრო დაწესებულებებისათვის შენობის აგებას და სხვ. მაგრამ არის ყველა ამ შუამდგომლობათა შორის ერთი მთავარი საგანი, ესაა ზემო-სვანეთის გზა-ტყეცილის გაყვანა, უმისოდ ფუჭეა სხვა საგნებზე ზრუნვა. თუ ზემო-სვანეთში გზატყეცილი არ იქნა გაკეთებული, შუქლებელი იქნება ზემო-სვანეთის დაახლოვება და იქ რაიმე ცვლილების შეტანა.

ჩვენ ვამბობთ გადაჭრით ეს გზა უნდა გაკეთდეს პირველ რიგში, რათაც ის არ უნდა დაჯდეს. ამ გზას სიგრძე ექნება სულ ასი ვერსი;

აქედან 30 ვერსი ზუგდიდის მაზრაშია. დანარჩენი 70 ვერსი თვით ზემო-სვანეთში. ერთი ბოლო ექნება სოფ. ჯვარში (ზუგდ. მაზ.), მეორე კი ბეჩოში (ზ. სვანეთი). ყოველგვარი მასალა, (ქვა, ხე-ტყე და სხვა) გარდა რკინეულობისა და ცემენტისა, უხვად მოიპოვება ადგილობრივ.

საქირაო რამოდენიმე სიტყვის თქმა ამ გზის დიდ ეკონომიურ მნიშვნელობაზე. თუ რა მნიშვნელობა ექნება ამ გზას თვით ზემო-სვანეთის მცხოვრებთათვის როგორც ეკონომიურად, ამაზე ლაპარაკი, ვგონებ, მეტია, მაგრამ ჩვენ უნდა მივუთითოთ ზემო-სვანეთის ზატატეცილის საერთო სახელმწიფოებრივ მნიშვნელობაზე და ც. მე ვამბობ, რომ ამ მნიშვნელობის საცხებით გათვალისწინება დღეს შეუძლებელია. მართალია, ზემო-სვანეთი დღეს საქართველოში ყველაზე უფრო დაშორებული და მივარდნილი კუთხეა: მართალია იქ სასტიკი და მძაფრი ბუნებაა, მაგრამ არ უნდა დაივიწყოთ, მიუხედავად ყველა ამისა, რომ ეს კუთხე ერთი უმშვენიერესი და შეიძლება უმდიდრესი კუთხეა არა თუ მარტო საქართველოში, არამედ მთელ კავკასიის აქეთა ქვეყანაში. უპირველეს ყოვლისა ზემო-სვანეთი მდიდარია შესანიშნავი ტყით, რომლის ბადალი ჩვენში არსად არ მოიპოვება: ამავე დროს მას ახლავს საუცხოვო საზაფხულო ალპიური საძოვრები, სადაც ზაფხულობით შეიძლება გადენილ იქნას საქონელი სამეგრელოდანაც. შემდეგ ზემო-სვანეთი მდიდარია როგორც სხვადასხვაგვარი მინერალური (სამკურნალო) წყლებით, ისე სხვადასხვა მადნეულობითაც. სამწუხაროდ, ზემო-სვანეთის მინერალური სიმდიდრე ჯერ სრულებით გამოუკვლეველი და უცნობია. შეგვიძლიან ვთქვათ მხოლოდ ის, რომ ეს სწორედ ის ქვეყანაა, რომელსაც ეხება ძველ ბერძნების გადმოცემა ოქროს ვერძზე. ამ გადმოცემას აქვს საფუძველი. როგორც ოქროს და ვერცხლის, ისე სხვა მადნების ნიშნები ხშირია დღესაც ზემო-სვანეთში. ყველა ამას მიუმატეთ ზემო-სვანეთის ბუნების მართლაც ზღაპრული და თვალწარმტაცი სილამაზე და სიმშვენიერე, რომლის მსგავსს ვერსად ვერ ნახავს ადამიანი მთელ ჩვენ ქვეყანაში. თუ ზ. სვანეთში გაყვანილი იქნა ზატეცილი, მის სანახავათ და დასათვალისწინებლად ასობით და ათასობით წავლენ უცხოელი მგზავრებიც. ნუ დაგავიწყდებათ, რომ ეს იმავე დროს ძველისძველი ხალხის სვანები-ქვეყანაა, რომელზედაც ასე ბევრი უწერიათ ძველათ ბერძნების და რომაელების მწერლებს. ის აქამდის წარმოადგენს ჩვენთვის დახურულ წიგნს.

დასასრულ, მდინარე ენგურზე სულ ადვილი იქნება ჰიდრო-ელექტრონული სადგურის აგება, რომელიც სულ ადვილათ მოგვეცემს ელექტრონულ ენერჯიას მთელი ზემო-სვანეთის გასანათებლათ და აგრეთვე ხე-ტყის ქარხნების, აბანოების, წისქვილების და სხვ. ასამუშაველათ. აქედან ჩვენ ვხედავთ, რომ თუ ეს გზა გაყვანილი იქნა, სახელმწიფო შესძლებს ზემო-სვანეთის მდიდარ ბუნების გამოყენებას ყოველმხრივ. დღემდის ეს სიმდიდრე სრულებით ხელუხლებელია და გამოუყენებელია.

შეიძლება ჩვენ გვითხრან: ყველაფერი ეს მართალი და დასაჯერებელია, მაგრამ აბა დავისახელეთ ის წყარო, საიდანაც შესაძლებელი იქნება დასახელებული გზის გაყვანა, ვინაიდან მარტო ლაპარაკით ხომ საქმე არ ვაკეთებდებო.

რა თქმა უნდა როცა მე დღეს ზემო-სვანეთის გზა-ტყევილის გაყვანაზე ვლაპარაკობ, მხედველობაში მაქვს სწორედ ამ საქმის პრაქტიკული განხორციელება პირველ რიგში, ისე მე ამაზე ლაპარაკს არ დავიწყებდი. თავისთავად იგულისხმება, რომ ერთ წუთსაც არ ვივიწყებ იმას, რომ ჩვენ გარდა ამისა სხვა ბევრი ფრიად საჭირო საქმეები გვაქვს გასაკეთებელი; მაგრამ მიუხედავად ამისა, მე მაინც ვაყენებ ზემო-სვანეთის გზის გაყვანას პირველ რიგში და ვამბობ, რომ ამ გზის გაკეთება შესაძლებელია. მხოლოდ უნდა შევუდგეთ ს ა ბ ქ მ ე ს. საშუალება იშოვნება, თუმც ჩვენი სახელმწიფო ლატაკია. საბჭოთა ხელისუფლებამ საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს სახით უნდა დაუყონებლივ ხელი მოკიდოს ამ საქმეს და გაილოს თავისი წვლილი. მას დაეხმარება, რა თქმა უნდა ამიერ-კავკასიის სახალხო კომისართა საბჭოც, და როგორც ერთის, ისე მეორეს თაოსნობით წინადადება უნდა მიეცეს ყველა ეკონომიურ კომისარიატებს და სამეურნეო ხასიათის დაწესებულებებს გაილონ ამ საქმისათვის თავთავიანი წვლილი. მე ღრმად დარწმუნებული ვარ იმაში, რომ თუ ყველა კომისარიატები და დაწესებულებანი სავსებით გაითვალისწინებენ ერთი მხრით ზემო-სვანეთის ყოვლად უმწეო მდგომარეობას და მეორე მხრით იმ დიდ მნიშვნელობას, რომელიც ექნება გზა-ტყევილის როგორც თვით სვანეთისათვის, ისე მთელი სახელმწიფოსთვის, ისინი არ დაიშურებენ ამ საქმისათვის ნივთიერ დახმარებას.

გარდა ამისა, ჩვენ უნდა აღვძრაოთ. საზოგადოებაში და პრესაში ფართო აგიტაცია ამ გზის გარშემო, და მე დარწმუნებული ვარ, რომ მრავალი საზოგადოებრივი და კერძო დაწესებულებები და აგრეთვე კერძო პირებიც გაილებენ ამ საქმისათვის შეწირულებებს.

იტყვიან, რომ შეუძლებელია ასეთი საქმის დაწყება იმ იმედით, რომ შემოწირულებები იქნებაო. ჯერ მოგვეცით სწორი ხარჯთ-აღრიცხვა, დაგვისახელეთ უტყუარი წყარო და მხოლოდ მაშინ შეიძლება საქმეს შევუდგეთო. მე კი ვამბობ, ასე საკითხის დაყენება ნიშნავს ზემო-სვანეთის გზა-ტყევილის გაკეთების დიდი ხნით გადაადებას. მაგრამ ეს შეუძლებელია. და ეს რომ ასე არ მოხდეს, აუცილებლათ საჭიროა განსაზღვრული გეგმით საქმის პრაქტიკულათ დაწყება მანამ, სანამ ჩვენ წინდაწინ გვექნება გადადებული ამისათვის საჭირო თანხა. ასე გავაკეთებ ჩვენ სხვა საქმეები და გავაკეთებთ ამასაც.

მართლაც, რასა ვაგვს ჩვენი მდგომარეობა, ერთი იკითხოს ვინმემ: ჩვენ ურთიერთობა და მიმოსვლა გვაქვს ისეთ ქვეყნებთან და ქალაქებთან, რომლებიც დაშორებულია ჩვენგან რაზოდენიმე ათასი ვერსით და იმავე დროს ჩვენ მოწყვეტილი ვართ ჩვენ მეზობელ და მოძმე ხალხთან, რომელიც ზედ გვაკარავს. ყოველი საშუალება უნდა ვიხმაროთ, რომ ასეთ მდგომარეობას ბოლო მოვიღოს. საბჭოთა ხელისუფლება მეტს ველარ მოითმენს ასეთ მდგომარეობას. უნდა დაუმტკიცოთ ყველას, რომ საბჭოთა ხელისუფლებისათვის არ არსებობს გერი და ის თანასწორათ ზრუნავს საბჭოთა რესპუბლიკის ყველა ნაწილებზე.

და ამას დავამტკიცებთ.

გაზ. „კომუნისტი“.

1923 წლის 30 დეკემბერი.

ა.-კ. ს. ფ. ს. რ.

სახელმწიფო საგებმომ კომისია

ფილივე მასხარაძე

გეგმიანი გეუჩნეობა

და

სახელმწიფო საგებმომ კომისიის ამოსანები

გამოცემა

ა.-კ. ს. ფ. ს. რ. სახელ. საგებმომ კომისიისა № 1.

ტფილისი—1924

(1924 წლის გამოცემის ვარჯიანი)

გეგმიანი მუშაობა და სახელმწიფო საგეგმო კომისიის ხელშეწყობა.

„ყოველი დასაწყისი ძნელია,
—ეს კეშარიტება სამართ-
ლიანია ყველა მეცნიერებისთვის“.
კ. მარქსი.

რას წარმოადგენს საერთო სახელმწიფო საგეგმო კომისია („გოსპლანი“), რომელიც შეყვანილია დღეს ჩვენს საბჭოთა დაწესებულებების წრეში, და როგორია მისი ამოცანები?

ამ კითხვებს გვიყენებენ ჩვენ დღეს ყოველგან.

არა მარტო მუშებისა და გლეხების ფართო მასებს, არამედ პასუხისმგებელ ამხანაგების უფრო ვიწრო წრეებსაც კი ამ ორჯანოს შესახებ საკმაოდ ბუნდოვანი წარმოდგენა აქვთ. ეს აიხსნება მით, რომ სახელმწიფო საგეგმო კომისიის სამ წელიწადზე მეტ მუშაობას გაცნობილია მხოლოდ ამხანაგების მეტად ვიწრო წრე, მასზე ლაპარაკობენ და სწერენ ძალიან ცოტას, —ერთი სიტყვით, ამ მუშაობას არ უშვებიან პოპულიარიზაციას. ამავე დროს კი ის დღევანდელ ხანაში მეტად დიდმნიშვნელოვანია, და მისი ეს მნიშვნელობა სულ უფრო და უფრო გაიზრდება, ყოველ შემთხვევაში, სრულ იმ მომენტამდე, როდესაც სოციალისტური მეურნეობა განხორციელებული იქნება უკვე საესეებით. აქედან ცხადია, რომ სახელმწიფო საგეგმო კომისიის მუშაობა დღეიდან ჩვენი ყურადღების ცენტრში უნდა იქნეს დაყენებული. არსებობს მთელი სპეციალური ლიტერატურა საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის შესახებ — შრომები, ბიულეტენები და სხვა სპეციალური გამოცემები მის მუშაობის შესახებ, — მაგრამ ყველა ეს ძნელი მისაწდომი ან და თითქმის სრულიად მიუწვდომელიცაა ფართო მასებისათვის; ხოლო საერთოდ პრესაში გარდა მოკლე ცნობებისა საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის პრეზიდენტის სხდომების შესახებ, მის მუშაობაზე თითქმის არაფერი არ არის, თვითონ საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის (მე სახეში მაქვს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკების კავშირის საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისია) მუშაკები კი ჩაფლული არიან თავიანთ სპეციალურ მუშაობაში და ძალიან იშვიათათ თუ ვინმე მათგანი გამოდის პრესაში წერილებით საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის მოღვაწეობის შესახებ. აშხ. აშხ. კრეიფანოვსკის²⁰), სტრუმლინის²¹), გრომანისა²²), და სხვების შრომები უმეტეს შემთხვევაში მიუწვდომელია მასებისათვის; ყოველ შემ-

თბევეაში თითქმის ყველა მათი მოხსენებები, ნაწერები, ბროშურები და სხვა იწერება მკითხველების განსაზღვრული წრისთვის. ამავე დროს კი, როგორც ზემოთ არის ნათქვამი, დღეს საბჭოთა რესპუბლიკების შშრომელი მასეებისთვის არ შეიძლება იყოს უფრო მნიშვნელოვანი და უფრო საინტერესო სამუშაო, ვიდრე არის საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის სამუშაო, და ამ სამუშაოს პოპულარიზაცია უნდა გაუწიოთ ხალხის ფართო მასებში.

მე წილად მხვდა საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის მუშაობისათვის ხელმძღვანელობის გაწევა ამიერ-კავკასიის მასშტაბში¹²), ამოცანა ძნელია და საპასუხისმგებლო, და მე ვგრძნობ, რომ ის აღემატება ჩემს ძალოვნეს. მაგრამ მე მაინც დიდი აღფრთოვანებით ვკიდებ მას ხელს, ვინაიდან უწინარეს ყოვლისა იმედი მაქვს იმის, რომ საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის ვებერთელა მუშაობაში ჩათრეული იქნებიან ახალი ცოცხალი ძალები, რომლებიც აგრეთვე აღფრთოვანებით მოკიდებენ ხელს ამ უდიდეს და მნიშვნელოვან საქმეს.

მაგრამ, საბედნიეროთ, არის კიდევ ერთი გარემოება, რომელიც თითქმის სანახევროთ, თუ უფრო მეტად არა, ააღვილებს ჩვენს ამოცანას. ჩვენ ვიწყებთ აქ, ამიერ-კავკასიაში ამ მუშაობას იმ დროს, როდესაც უკვე გვაქვს საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის მუშაობისა და პრაქტიკის ორ წლისაზე მეტი გამოცდილება რუს სოც. ფედ. საბჭ. რეს. მასშტაბით. ჩვენ არ გვიხვდება ყველაფრის ხელახლა დაწყება, ანდა განმეორება იმ შეცდომებისა, რომლებიც აუცილებელი იყო დასაწყისში, როდესაც ჩვენ გვიხვდებოდა სვლა ჯერ კიდევ სრულებით გაუტკეპნელი გზით.

მე ვამბობ, რომ საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის უკვე აქვს თავისი კულის მასწავლებელი ისტორია, თუ ჩვენში, ამიერ-კავკასიაში არა, ყოველ შემთხვევაში, რუსეთში მაინც, და საჭიროა ამ ისტორიასთან გაცნობა თუ გინდ მოკლეთ, სანამ ჩვენ ლაპარაკს დაიწყებდეთ საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის ამოცანების შესახებ ჩვენში.

როგორც ყველამ იცის, შშრომელთა მასეებს მიერ რუსეთში სახელმწიფო ხელისუფლების დაპყრობა 1917 წლის ოქტომბერში სრულებითაც არ ნიშნავდა იმას, რომ ეს მასეები ამაზე შეჩერდებოდნენ. პირიქით, სახელმწიფო ხელისუფლება იყო მხოლოდ იარაღი, წინასწარი პირობა, ერთი მხრით, კაპიტალიზმის ლიკვიდაციისათვის, და მეორე მხრით, მთელი სახალხო მეურნეობის სოციალისტურ საფუძვლებზე მოწყობისათვის. რასაკვირველია ოქტომბრის რევოლუციის ბელადებს ვშენიერათ ესმოდათ, რომ სოციალისტური მეურნეობა ისეთ მეტად ჩამორჩენილ ქვეყანაში, როგორიცაა რუსეთი, არ შეიძლებოდა შემოღებული ყოფილიყო უბრალო დეკრეტით. ჯერ ერთი, ეს ქვეყანა იყო გლეხური, სადაც სჭარბობდა წვრილი და საშუალო გლეხური მეურნეობა, რომელიც ისეგებოდა შედარებით უმნიშვნელო ქალაქის პროლეტარიატისა და მსხვილ-კაპიტალისტურ ბურჟუაზიის წრეებით. მეორეთ, ოქტომბრის რევოლუციის ხანებში ის უკვე დაყვანილ იქნა არევ-დარევის უკანასკნელ წერტილამდე, ე. ი. მრეწველობა (ფაბრიკები და ქარხნები), ტრანსპორტი (უმთავრესათ რკინის გზები) და სასოფლო მეურნეობა დაშლილი და დანგრეული იყო, თუ სავსებით არა, ყოველ შემთხვევაში, სანახევროთ მაინც. რევოლუციამ კიდევ უფრო გააძლიერა ეს დაშლა და

დანგრევა. ცხადია, ასეთ პირობებში უშუალოთ გადასვლაზე სოციალისტურ მუერნობისაკენ, ე. ი. ისეთი მუერნობისაკენ, რომელიც მოწყობილი იქნებოდა განსაზღვრული გვერდის მიხედვით, არც შეიძლებოდა ფიქრი. მაგრამ ეს გარემოება არავითარ შემთხვევაში არ ეწინააღმდეგება იმას, რომ ოქტომბრის რევოლიუციით დაიწყო ჩვენში სოციალისტური გადატრიალება. სოციალიზმის დაუყოვნებლივ შემოღებაზე ცხოვრებაში არც შეიძლებოდა ფიქრი, მაგრამ ოქტომბრის რევოლიუციის თვით დაწყებიდანვე აღებულ იქნა გაბედული კურსი სოციალიზმისაკენ. უწინარეს ყოვლისა მოსპობილ იქნა კერძო საკუთრება მიწაზე. მიწა გამოცხადებულ იქნა მუშურ-გლეხურ სახელმწიფოს საკუთრებათ და გადაცემულ მშრომელთა სარგებლობაში. დღის წესრიგში იღვა საკითხი ბანკების, რკინის გზებისა და საზოგადოთ ტრანსპორტის, მსხვილი ფაბრიკებისა და ქარხნების ნაციონალიზაციის შესახებ. ხოლო, როგორც წინასწარი ზომა შვა საღვურის სახით კაპიტალიზმიდან სოციალიზმისაკენ, მიღებულ იქნა საყოველთაო ანგარიშზე აღების და კონტროლის დაწესება წარმოებასა და მოსახმარი საგნებისა და საწარმოო საშვალბების განაწილებაზე. მაგრამ აქ ჩვენ ვებჩებოდით თითქმის გარდუეველ წინააღმდეგობას ვებერთელა წვრილ-ბურჟუაზიულ სტიქიის მხრით, რომელიც სრულებით არ შეიძლებოდა მოქცეული ყოფილიყო რაიმე კონტროლის ქვეშ და მით უმეტეს ანგარიშზე აყვანილი.

კითხვა იბადება: როგორ იყო წარმოდგენილი მაინც გადასვლა კაპიტალიზმიდან სოციალიზმისაკენ?

რომ ვიმსჯელოთ ამაზე, მე დავიმოწმებ აქ ამხ. ლენინის ერთ ბროშიურას, რომელიც გამოვიდა დაახლოვებით 1918 წელს მაისში, ამ ბროშიურის სათაურია: „მემარცხენე ბავშობასა და წვრილ-ბურჟუაზიულობაზე“. აქ ჩვენ სხვათა შორის, ვკითხულობთ: „სახელმწიფო კაპიტალიზმი იქნებოდა ნაბიჯის გადადგმა წინ ჩვენს საბჭოთა რესპუბლიკაში დღეს არსებულ საქმეთა ვითარების წინააღმდეგ; რომ, მაგალითად, ნახევარი წლის შემდეგ ჩვენში დაწესდეს სახელმწიფო კაპიტალიზმი, ეს იქნება უდიდესი წარმატება და ყველაზე უფრო საიმედო გარანტია იმისი, რომ ერთი წლის შემდეგ ჩვენში საბოლოოთ განმტკიცდება და უძლეველი გახდება სოციალიზმი“. მიაქციეთ ყურადღება ამხ. ლენინის სიტყვებს: „რომ, მაგალითად, ნახევარი წლის შემდეგ ჩვენში დაწესდეს სახელმწიფო კაპიტალიზმი“ და სხვ. მაშასადამე, იმ მომენტში, როდესაც ლენინი სწერდა ამ სიტყვებს, სახელმწიფო კაპიტალიზმი რუსეთის პირობებში მისთვის იდეალი იყო. ახლა ჩვენ უკვე ვიცით, რომ ეს „იდეალი“ ხორციელდება არა ნახევარი წლის, არამედ მთელი სამი წლის შემდეგ, ვინაიდან 1918 წლის ზაფხულიდან ახალი სიძლიერით გაჩაღებულმა სასტიკმა სამოქალაქო ომმა შეუძლებელი გახადა სახელმწიფო კაპიტალიზმის დაწესება და განვითარება, რომლის მაგივრათ ცხოვრებაში გამოწვეულ იქნა სამხედრო კომუნიზმი. სამხედრო კომუნიზმის ყველაზე უფრო სწორი დახასიათება და ყველაზე უფრო სამართლიანი დაფასება მოგვცა ჩვენ ისევ ლენინმა. მისი სიტყვებით, სამხედრო კომუნიზმი მდგომარეობდა იმაში, „რომ ჩვენ ვიღებდით გლახებისაგან ყველა ზედმეტს და ხანდახან თითქმის არა ზედმეტსაც, ხოლო გლახებისთვის აუცილებელი სურსათის ნაწილი კი მიგვექონდა არმიისა და მუშების გამოსაკვებათ საქირო ხარჯების და-

საფარავათ... სხვანაირათ მემამულეებისა და კაპიტალისტების დამარცხება გავერანებულ წვრილ გლეხურ ქვეყანაში ჩვენ არ შეგვეძლოა... „სამხედრო კომუნიზმი—ამბობს შემდეგ ლენინი—გამოწვეული იყო ომისა და გავერანების მიერ. ის არ იყო და არც შეიძლებოდა ყოფილიყო პროლეტარიატის პოლიტიკის სამეურნეო ამოცანა. ის იყო დროებითი ზომა. სწორი პოლიტიკა პროლეტარიატისა, რომელიც ანხორციელებს თავის დიქტატურას წვრილ გლეხურ ქვეყანაში, ეს არის პურის გაცვლა მრეწველობის ისეთ პროდუქტებზე, რომლებიც აუცილებელია გლეხობისათვის“...

ეს იწერებოდა 1921 წლის დასაწყისში, იმ დროს, როდესაც ჩვენ უკვე გადავდიოდით ახალ ეკონომიურ პოლიტიკაზე, ე. ი. სამხედრო კომუნიზმიდან სახელმწიფო კაპიტალიზმისაკენ. მაგრამ სამხედრო კომუნიზმი, იმას გარდა, რომ არ იყო სამეურნეო პოლიტიკა პროლეტარიატისა, რომელმაც დაიპყრო სახელმწიფო ხელისუფლება, შეუძლებელს ხდიდა პრაქტიკაზე რაიმე საგვემო წესის შეტანას სახალხო მეურნეობაში.

ყველაფერი ეს კარგი, მაგრამ საჭირო იყო საკითხის გადაკრა: როგორი გზით უნდა მომხდარიყო გადასვლა სოციალიზმისაკენ იმ კონკრეტულ პირობებში, რომლებიც იყო მაშინ რუსეთში? სწორეთ იმავე ბროშიურაში, საიდანაც ჩვენ მოვიყვანეთ ამონაწერები და რომელიც გამოვიდა 1918 წელს მაისში, ლენინი სწერდა შემდეგ საუცხოო სიტყვებს: „სოციალიზმი წარმოუდგენელია გარეშე უახლეს მეცნიერების უკანასკნელი სიტყვის მიხედვით მოწყობილ მსხვილ-კაპიტლისტურ ტექნიკისა, გარეშე გეგმადაცულ სახელმწიფო ორგანიზაციისა, რომელიც უმორჩილებს ათეულ მილიონ ადამიანებს ერთიანი ნორმის უსასტიკესათ დაცვას პროდუქტების წარმოებისა და განაწილების საქმეში“ („მემარცხენე ბავშვობასა“ და სხვ. შესახებ).

ამ სიტყვებში უკვე ცნობილი იყო ის გზა, რომლის მიხედვითაც უნდა მოხდეს გადასვლა კაპიტალიზმიდან სოციალიზმისაკენ. ჩვენს ჩამორჩენილ ქვეყანაში: ეს, ჯერ ერთი, მსხვილი სახელმწიფო კაპიტალიზმია, რომელიც დაყრდნობილია უმაღლეს ტექნიკაზე, და, მეორეთ, გეგმადაცული სახელმწიფო ორგანიზაცია, რომელსაც თავის მორჩილებაში ყავს ათეული მილიონი ადამიანები, ე. ი. სხვანაირათ რომ ვსთქვათ, საყოველთაო გეგმიანი მეურნეობა, ე. ი. ის, რაც შეადგენს დღევანდელ საერთო საგვემო სახელმწიფო კომისიის ამოცანას. ეს ორი ამოცანა თავდაპირველათ დაკისრებული ჰქონდა სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს, რომელიც დაარსებულ იქნა ჯერ კიდევ 1917 წლის დასასრულს. სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს ეკისრებოდა, როგორც ცენტრალიზაცია მთელი მრეწველობისა, ისე მისი გეგმადაცული ორგანიზაცია. სახალხო მეურნეობის საბჭოთა სრულიად რუსეთის ჯერ კიდევ პირველ ყრილობაზე, რომელსაც ადგილი ჰქონდა 1918 წლის მაისის დასასრულს, ამხ. რადეკი⁴⁸) როგორც მომხსენებელი კითხულობდა: „რას ნიშნავს მეურნეობის სოციალისტური ორგანიზაცია?“ და ასე უპასუხებდა: „მეურნეობის სოციალისტური ორგანიზაცია ნიშნავს არსებულ საწარმოო ძალთა გეგმადაცულ მოხმარას იმის-

თვის, რომ ხალხთა მასების საქიროებანი დაკმაყოფილებულ იქნეს. და სწორეთ ეს არის მეურნეობის სოციალისტური ორგანიზაცია. ამ სუსტ ეკონომიურ ძალების, რომლებიც კი მოგვეპოვება, გვემადაცულ მოხმარის გარეშე ჩვენ არ ძალგვიძს გამოვიყენოთ ახალი ცხოვრებისთვის ვებერთელა საწარმოვო ძალები, რომლებიც ჩამარხულია რუსეთის მიწაში.*.)

აი თუ როგორი გრანდიოზული ამოცანები იყო დაყენებული იმ ხანებში დაარსებულ სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს წინაშე. მაგრამ ობიექტიურ პირობების გამო: ჯერ ერთი, იმის გამო, რომ დაქაჩული იყო და სჭარბობდა წვრილ-ბურჟუაზიული სტიქია, იმის გამო, რომ ჩასახული იყო მხოლოდ ანუ თითქმის სრული ნაკლულევანებით იყო საეყ მსხვილი სახელმწიფო კაპიტალიზმი, მეორეთ, იმის გამო, რომ საეყებით დანგრეულ და არეულ-დარეული იყო ისიც, რაც მოგვეპოვებოდა მაშინ ჩვენ სახალხო მეურნეობაში, და, მესამეთ, იმის გამო, რომ გაჩაღდა სამოქალაქო ომი, ეს ამოცანები რამდენიმე ხნით შეუსრულებელი აღმოჩნდნენ. მაგრამ ასეთი მდგომარეობა არ შეიძლებოდა დიდ ხანს გაგრძელებულიყო. მას მიეყავდით და კიდევაც მიგვიყვანა უკვე კრიზისამდე.

ეს აშკარა და ნათელი საგრძნობი ვახდა ჯერ კიდევ 1920 წელს. ჩამოვარდა კრიზისების მთელი რიგი: სათბობი, სასურსათო, სატრანსპორტო და სხვ. ყოველგან სამეურნეო ცხოვრების ყველა დარგებში გამოაშკარავდა შეუფარდებლობა, შეუთანხმებლობა, შეუწყობლობა, ყველაფერი ეს ლოლიკური შედეგი იყო ხელმძღვანელობის გვერდის შეთანხმებული წესის უქონლობისა, როგორც ცალკე დარგებსა და საწარმოვო დაწესებულებებში, ისე მთელი სახალხო მეურნეობის ცალკე შემადგენელ ელემენტებს შორის.

აუცილებელი საქირო იყო ბოლო მოღებოდა საქმეთა ასეთ ვითარებას. ჯერ კიდევ 1920 წლის თვით დასაწყისში სრულიად რუსეთის ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტს გამოაქვს დადგენილება, რომელიც ამბობს: „ტრანსპორტის მოწყობისა, სათბობი მასალისა და სურსათის კრიზისების თავიდან აცილებისა, ეკიდვითბთან ბრძოლისა და შრომის დისციპლინარულ არმიების ორგანიზაციის უახლოეს, საარსებო გადაუღებელ და პირველხარისხოვან ამოცანებთან ერთად, საბჭოთა რუსეთისათვის პირველათ იბადება შესაძლებლობა შეუდგეს უფრო გეგმადაცულ სამეურნეო აღმშენებლობას, მთელი სახალხო მეურნეობის სახელმწიფო გეგმის მეცნიერულათ გამოუმუშავებასა და შეურყევლათ გატარებას ცხოვრებაში“....

ამ დადგენილებაში იქნა პირველათ მონიშნული საერთო საგვემო სახელმწიფო კომისიის დაარსება, მასთან ნათლად იყო ნაჩვენები ისიც, თუ რა უნდა აკეთოს ამ კომისიამ. ურადლების მიტკევის ღირსია ისიც, რომ გადასვლას გვერდის მეურნეობისაკენ უკავშირებდნენ აქ რუსეთის-ელექტროფიკაციის გეგმას. დადგენილებაში აღნიშნული იყო „ელექტროფიკაციის პირველხარისხოვანი

*) სახალხო მეურნეობის საბჭოთა სრულიად რუსეთის პირველი ყრილობის შრომები. სტენოგრაფიული ანგარიშები.

მნიშვნელობა მრეწველობისა, მიწადმოქმედებისა, ტრანსპორტისა და მცხოვრებთა კულტურულ საჭიროებათა დაკმაყოფილებისათვის“ და სხვ. ამ დადგენილებაში არ იყო აღნიშნული ირიგაციის მნიშვნელობა, მაგრამ ამოცანა მთლიანათ სწორათ იყო მონიშნული.

ამასთან ერთად სრულიად რუსეთის ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა დაავალა სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს მიწადმოქმედების სახალხო კომისარიატთან ერთად დაამუშაოს პროექტი ელექტრონის სადგურების ქსელის მოწყობის შესახებ და ორი თვის ვადაში წარმოადგინოს ის სახალხო კომისართა საბჭოში. ამ მიზნით 1920 წლის თებერვალში დაარსებულ იქნა განსაკუთრებული კომისია, რომელსაც დაერქვა სახელათ: „რუსეთის ელექტროფიკაციის სახელმწიფო კომისია“ („გოელრო“); მისი თავმჯდომარე იყო აშხ. გ. შ. კრეიფანოვსკი, რომელიც დღეს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის საერთო საგვეგო სახელმწიფო კომისიის თავმჯდომარის მოადგილეა. ეს კომისია შეუდგა მუშაობას 1920 წლის მარტიდან და იმავე წლის დასასრულს, საბჭოთა სრულიად რუსეთის მე-VIII ყრილობაზე მან უკვე წარმოადგინა თავისი მოხსენება სათაურით: „რუსეთის ელექტროფიკაციის გეგმა“, ვებერთელა ტომი 700 გვერდამდე, რომელიც წარმოადგენს მრავალ ათეულ პირველხარისხოვან მეცნიერების, სპეციალისტ-ინჟინერებისა და აგრონომების კოლექტიურ შრომას.

როგორც მე უკვე ვამბობდი, ძირითადი აზრი, რომელიც გატარებული იყო ამ შრომაში, მდგომარეობდა იმაში, რომ სახელმწიფო მეურნეობის დაგეგმვა შესაძლებლათ იყო აღიარებული მხოლოდ რუსეთის ელექტროფიკაციასთან დაკავშირებით და მისგან დამოკიდებულებით. ამაში იყო, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ამ გეგმის აქილესის ქუსლი. ელექტროფიკაციის გეგმა ხომ გამოანგარიშებული იყო, სულ ცოტა, რომ ვთქვათ, ათი წლით და ისიც ყველაზე კარგ პირობებში. ხოლო რა უნდა ექნათ ამ ხნის განმავლობაში? ცხოვრება, არსებობა ხომ გვინდა? საქმე იმაშია, რომ ჩვენი ეკონომიური მდგომარეობა მაშინ ისეთი იყო, რომ არც მრეწველობას, არც ტრანსპორტს, არც სასოფლო მეურნეობას არ შეეძლო ეცადა ელექტროფიკაციის გეგმის განხორციელებისათვის და დაუყონებლივ რომ არ ყოფილიყო მიღებული ამ მხრივ შესაფერი ზომები, კატასტროფა აუცილებელი იქნებოდა. აუცილებელი საჭირო იყო სასწრაფო ზომების მიღება მაშინათვე, დღეს-ხვალ.

მერვე ყრილობამ მოიწონა ელექტროფიკაციის გეგმა. „ელექტროფიკაციის გეგმის გარეშე, — ამბობდა ვლადიმერ ილიას-ძე ამ ყრილობაზე, — ნამდვილ აღმშენებლობაზე გადასვლა ჩვენ არ შეგვიძლიან“. მაგრამ შეიძლება ითქვას, რომ იმ დროს, როდესაც ვლადიმერ ილიას-ძე ამბობდა ამ სიტყვებს, ის უკვე ფიქრობდა სახალხო მეურნეობის ორგანიზაციის მეორე გეგმაზე. მისთვის სულ უფრო და უფრო აშკარა ხდებოდა ის, რომ შექმნილ მდგომარეობაში ელექტროფიკაციის ერთი გეგმით დაკმაყოფილება ყოვლად შეუძლებელი იყო. დღე ელექტროფიკაცია მიდიოდეს თავის რიგით, მაგრამ არ უნდა დაევიწყოთ ისიც, თუ რა უნდა გაეაყეთოთ დღეს-ხვალ. ვლადიმერ ილიას-ძეს თავში მწიფდებოდა სახალხო

მეურნეობის ორგანიზაციის ისეთი გეგმა, რომელშიაც ელექტროფიკაცია შედიოდა უკვე როგორც მთელის ნაწილი.

უკანასკნელ დრომდე არ იყო ცნობილი ვლადიმერ ილიას-ძეს უშუალო მონაწილეობის მიღება დღევანდელ საერთო საგვემო სახელმწიფო კომისიის შექმნაში. მხოლოდ ამხ. კრეიფანოვსკის წყალობით, რომელმაც გამოაქვეყნა ეხლახან ვლადიმერ ილიას-ძეს რამდენიმე კერძო წერილი მისდამი მიწერილი, აშკარადება ეს როლი. ასე, მაგალითად, ჯერ კიდევ 1920 წლის ნოემბერში ერთ წერილში ამხ. კრეიფანოვსკის ვლადიმერ ილიას-ძე სწერდა: *) „მართალი რომ ვთქვათ, „გოელრო“ (რუსეთის ელექტროფიკაციის სახელმწიფო კომისია) უნდა იყოს ერთიან საგვემო ორგანოთ სახალხო კომისართა საბჭოსთან, მაგრამ ასე პირდაპირ და უხეშით არ გავა ეს და არც სწორი იქნება. საჭიროა დაფიქრება, თუ როგორ აჯობებს... და შემდეგ ის ასეთ მოსაზრებებს გადმოგვცემს: „შეიძლება 1) სახალხო კომისართა მცირე საბჭოს (MCHK) ეკონომიურ განყოფილებაში შევიყვანოთ სათათბირო ხმით „გოელრო“-ს თავმჯდომარე; 2) „გოელრო“ გავხადოთ მუდმივ კომისიით სახალხო კომისართა საბჭოსთან, ვინაიდან ის ამზადებს და ატარებს, უნდა ატარებდეს ელექტროფიკაციის როგორც სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოსა და მიწადმოქმედების სახალხო კომისარიატისათვის, ისე გზათა მიმოსვლის სახალხო კომისარიატისათვისაც. და სხვ. 3) ყველა საგვემო კომისიები ყველა სახალხო კომისარიატებთან არსებული გადავებით, თანადაუმორჩილოთ „გოელროს“. მაგრამ როგორ? შეეკნნათ კიდევ ერთი კომისია „გოელროსთან“ ყველა ცალკე საგვემო კომისიების წარმომადგენლები-საგან? ან სხვანაირათ როგორ?“ ამ ნაწვეტ-ნაწვეტ ფრაზებიდან და სიტყვებიდან სჩანს, რომ აზრი საერთო საგვემო კომისიის მოწყობის შესახებ დაებადა ლენინს ჯერ კიდევ წინათ საბჭოთა სრულიად რუსეთის მერვე ყრილობამდე, მაგრამ საბოლოათ ჩამოყალიბდა მხოლოდ ამ ყრილობის შემდეგ.

როგორც ვიცით 1921 წლის 22 თებერვალს ხელი მოაწერა ლენინმა დებულებას საერთო საგვემო სახელმწიფო კომისიის შესახებ, ხოლო სამი დღის შემდეგ ამისა, ე. ი. 25 თებერვალს ის აძლევს ამხ. კრეიფანოვსკის კერძო წერილში დაწერილებითი რჩევებს ამ კომისიის ორგანიზაციის შესახებ, მის უახლოეს ამოცანების შესახებ და სხვ., ხოლო „გოელრო“ კი ამავე დროს საერთო საგვემო კომისიის ქვეკომისიით ხდება უკვე და სხვანაირათ არც შეიძლებაოდა.

აქ საინტერესოა ჩვენთვის აი რა. ჩვენ უკვე ვიცით, თუ როგორი უფრადლებით ლაპარაკობდა ვლადიმერ ილიას-ძე საბჭოთა მე-VIII ყრილობაზე ელექტროფიკაციის გეგმის შესახებ. დაახლოვებით სამი თვის შემდეგ ამისა ის სწერდა შემდეგს ამხ. კრეიფანოვსკის სიტყვის გამო საერთო საგვემო სახელმწიფო კომისიის პრეზიდიუმის განხსნაზე (1921 წლის 5 აპრილს):

„მისი მთავარი ნაკულევენება არის: შეტად ბევრი ელექტროფიკაციახე, შეტად ცოტა მიმდინარე სამეურნეო გეგმაზე. ხაზგასმული არ ყოფილა ის, რომელიც უნდა ყოფილიყო. როდესაც მე ჩემს წინაშე

*) გ. მ. კრეიფანოვსკი. „საქონლის გაცელა-გამოცელა და გვერდები მეურნეობა“, 1924 წ. გვერ. 5.

მყავდა კომუნალური „ვუმნიკები“ (ლაპარაკია, ალბათ, საბჭოთა VII ყრილობაზე, ფ. მ.), რომლებსაც არ წაეკითხათ წიგნი: „ელექტროფიკაციის გეგმა“ და არ გაეგოთ მისი მნიშვნელობა, სამაგიეროთ სისულელეს რომაოდენ და სწერდენ გეგმის შესახებ საერთოდ, მე ცხვირით უნდა ჩამერგო ისინი ამ წიგნში, ვინაიდან სხვა გეგმა სერიოზული არ არის და არც შეიძლება იყოს. როდესაც მე მყავს წინაშე ისეთი ადამიანები, რომლებიც სწერდენ ამ წიგნს, მე მათ ცხვირით ჩავრგავდი არა ამ წიგნში, არამედ იქედან, -- მიმდინარე სამეურნეო გეგმების საკითხებში. მოკიდეთ ამას ახლა ხელი ბატონო პროფესორებო. თქვენი ელექტროფიკაცია in allem ehren (სრულ პატივისცემაში)... საერთო საგეგმო კომისიამ ამას კი არ უნდა მოკიდოს ახლა ხელი, არამედ დაუყოვნებლივ მთელი თავის ძალებით მიმდინარე სამეურნეო გეგმებს. ნელე მასალა დღე 1921 წლისთვისაა. ახლა, გაზაფხულზე მოწვევა არის ხლამის, ნაფლეთების მკვდარი მასალები. საქირაა მათი გამოყენება პურზე გასაცვლელათ და სხვა ასეთი ამაში უნდა ვაკრევიოთ „მათ“ ცხვირი. ამისთვის ისინი უნდა დავაჯინოთ ახლა, დღეს, 1-2 ქვეკომისია ელექტროფიკაციაზე, 9-8 ქვეკომისია მიმდინარე სამეურნეო გეგმებზე. აი როგორ გავანაწილოთ ძალები 1921 წლისთვის“.

მე მოვიყვანე ეს წერილი საესებით. აქ არ შეიძლება მიიმეც გამოტოვებაც კი. ყველაფერს აქვს მნიშვნელობა, თითოეული სიტყვა მასში ეს მთელი პრაქტიკული პროგრამა მოქმედებისა განსაზღვრულ კონკრეტულ პირობებში. ეს გენერალური მონიშვნა რეალური, კონკრეტული გეგმის. ლენინი უბრალო მნიშვნელებში, გზადგაზა გადმოსროლილ სიტყვებში სახადა სახალხო მეურნეობის ორგანიზაციის გეგმასაც და საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის ამოცანებსაც. მთელა აზრი აქ იმაშია, რომ ლენინი ღებულობს ცხოვრებას ისე, როგორც ის არსებობს და მოითხოვს საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიისაგან საესებით საარსებო მომწიფებულ გეგმებს, და არა განყენებულსა და მშრალ ფრაზებს, და აგრეთვე ფაქტებს, ციფრებს, ცნობებს.

სამწუხაროთ აქ არ შეიძლება მოყვანა ყველა იმ წერილებისა, რომლებიც გამოაქვეყნა ამხ. კრეიფანოვსკიმ ბროშიურაში: „საქონლის გაცვლა-გამოცვლა და გეგმინი მუშაობა“. მე ვურჩევდი ყველა იმათ, რომლებიც დაინტერესებული არიან მთელი სახალხო მეურნეობის რეალური, კონკრეტული გეგმის ორგანიზაციით, გულდასმით წაიკითხონ ეს ბროშიურა და განსაკუთრებული ყურადღებით მოკიდონ ლენინის წერილებს, რომლებიც იქ არის დაბეჭდილი.

ჩვენ კვალ-და-კვალ გავყევით საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის ჩასახვასა და ჩამოყალიბებას. ეს ჩამოყალიბება გამოიხატა განსაკუთრებულ დებულებაში, რომელიც გამოცემულ იქნა 1921 წ. დასაწყისში. მე ნებას მივსცემ ჩემს თავს მოვიყვანო აქ ამ დებულების პირველი ორი მუხლი, რომელიც შედგენილია ლენინის მიერ, რათა ნათლად და სრულიად წარმოვიდგინოთ ის ამოცანები, რომლების გატარება ევალებოდა მაშინ საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის.

„1. შრომისა და თავდაცვის საბჭოსან (სტო) არსდება საერთო საგეგმო კომისია ერთიანი სახელმწიფო სამეურნეო გეგმის დასამუშავებლათ საბჭოთა მე-VIII ყრილობის მიერ მოწონებულ ცენტრალიზაციის საფუძველზე და საერთო თვალყურის სადევნებლათ ამ გეგმის განხორციელებისთვის:

პირველი რიგის სამეურნეო ამოცანები, განსაკუთრებით ისინი, რომლებიც განხორციელებული უნდა იქნენ უახლოეს ვადაში, კერძოთ—1921 წლის განმავლობაში, უნდა იქნენ დამუშავებული საერთო საგეგმო კომისიის ანუ მის ქვეკომისიის მიერ უფრო დეტალურათ კონკრეტულ ეკონომიურ სინამდვილის არსებულ პირობების სრულ ანგარიშზე ალებით.

2. საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიას ევალება:

ა) ერთიანი საერთო სახელმწიფო სამეურნეო გეგმისა და მისი განხორციელების საშუალების და წესების დამუშავება;

ბ) განხილვა და შეთანხმება საერთო სახელმწიფო გეგმასთან წარმოების პროგრამებისა და სხვადასხვა უწყებების გეგმიან მოსაზრებათა, და აგრეთვე საოლქო (სამეურნეო) ორგანიზაციებისა სახალხო მეურნეობის ყველა დარგების შესახებ და სამუშაოთა რიგ-რიგობის დაწესება.

გ) საერთო სახელმწიფო ხასიათის ზომების გამომუშავება გამოკვლევათა ორგანიზაციისა და ცოდნის განვითარებისთვის, რომლებიც აუცილებელი საჭიროა სახელმწიფო მეურნეობის გეგმის განსახორციელებლათ, და აგრეთვე საჭირო პერსონალის მომზადებისა და გამოყენებისათვის.

დ) ზომების გამომუშავება მცხოვრებთა ფართო წრეებში ცნობების გავრცელებისათვის სახალხო მეურნეობის გეგმისა, მისი განხორციელების წესისა და შრომის შესაფერი ორგანიზაციის წარმოების შესახებ“.

ეს დებულება, როგორც იცით, შემდეგ რამდენჯერმე იცვლებოდა, მაგრამ მისი ძირითადი საფუძვლები, რომლებიც ასე ნათლად და უცხადათ არის ჩამოყალიბებული მასში, დარჩა არსებითად ძველ რედაქციაში. საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის ამოცანა მისი შემქნელის აზრით უწინარეს ყოვლისა იყოფა ორ კატეგორიათ: 1) საერთო სახელმწიფო გეგმის დამუშავება მერვე ყრილობის მიერ მოწონებულ ელექტროფიკაციის (ანუ, უფრო სწორათ, ცენტრალიზაციის) გეგმის საფუძველზე და თვალყურის დევნება ამ გეგმის განხორციელებისათვის. ეს არის გეგმა საერთო, პერსპექტიული, რომელიც გამოანგარიშებულია ცოტათ თუ ბევრათ ხანგრძლივი ვადით, 5,10 და სხვ. წლით; 2) ეს არის სამეურნეო ამოცანები პირველი რიგისა. ამოცანები, რომლებიც განხორციელებული უნდა იქნენ უახლოეს ვადაში, მაგალითად, მიმდინარე წლის განმავლობაში. ასეთი გეგმა უნდა იქნეს დამუშავებული „რაც შეიძლება დეტალური კონკრეტულ ეკონომიურ სინამდვილის არსებულ პირობების სრულ ანგარიშზე ალებით“.

შემდეგ, აქისრებს რა საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიას, „საერთო სახელმწიფო ერთიანი სამეურნეო გეგმასა და მისი განსახორციელებელ საშუალებების და წესების დამუშავებას“, დებულება ამით ავალბებს მას მოახდინოს „განხილვა და შეთანხმება საერთო სახელმწიფო გეგმასთან სხვადასხვა უწყებათა საწარმოო მოსაზრებებისა, და აგრეთვე საოლქო ორგანიზაციებისა სახალხო მეურნეობის ყველა დარგების შესახებ და დაწესება სამუშაოების რიგ-რიგობისა“.

ამავე დროს საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის ევალუბოდა „საერთო სახელმწიფო ხასიათის ზომების გამოუმუშავება გამოკვლევათა ორგანიზაციის და კოდნის განვითარებისათვის, რომლებიც აუცილებელი საჭიროა სახელმწიფო მეურნეობის გეგმის განსახორციელებლათ და აგრეთვე საჭირო-პერსონალის მომზადებისა და გამოყენებისათვის“.

აი საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის ძირითადი ამოცანები, როგორც გამოთქმული იყო ისინი მისი მოღვაწეობის თვით დასაწყისში. ამ გზაზე ვებერთელა სიძნელენი იყო. უწინარეს ყოვლისა იბადებოდა საკითხი: საიდან ვიშოვოთ ისეთი მუშაკები, რომლებიც შესძლებენ შეასრულონ ის კოლოსალური სამუშაო, რომელიც ეკისრებოდა საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიას? ისინი აღბათ უნდა მოგვეყვანა მეცნიერების ქვეყნიდან, უმაღლეს კვალიფიციურ საცეცისათვის: ინჟინერების, აგრონომების, ეკონომისტების, სტატისტიკოსებისა და სხვ. ქვეყნიდან, ხოლო ისინი სულ ყოველგან გამსჭვალული იყვენ ძელიან-ხორციანათ ბურჟუაზიული მსოფლმხედველობით, ბურჟუაზიული იდეებით. საბჭოთა ხელისუფლებას უნდა გამოეყენებია, როგორათაც არ უნდა ყოფილიყო, ამ ბურჟუაზიულ საცეცისათვის გამოცდილება და ცოდნა მათი მსოფლმხედველობის სრულიად საწინააღმდეგო მიზნებისათვის, სახელდობრ, სოციალიზმის უშუალოთ მომზადების მიზნებისათვის. ეს კი ყოველთვის არ ხერხდებოდა, განსაკუთრებით კი, როდესაც არა სიფრთხილით უდგებოდენ ამ ბურჟუაზიულ მეცნიერებს. რალა დასაფარაზია, რომ თვითონ ეს მეცნიერები უმეტეს შემთხვევებში საკმაო აღმაცერათ და ვკვით უყურებდენ საზოგადოთ მუშათა კლასსა და განსაკუთრებით კი მის გაათრებულ ბრძოლას კაპიტალისტების და მემამულეების წინააღმდეგ, რათა დაემხოთ კაპიტალის ბატონობა და შეექმნათ სრულიად ახალი წყობილება—სოციალიზმი. მაგრამ ახლა ჩვენ შეგვიძლიან ვთქვათ, რომ ასეთი შეხედულებანი თანდათან ქრება და ჩვენი მეცნიერები სულ უფრო და უფრო იმსკვალებიან იმ შეგნებით, რომ ისინი უნდა ემსახურებოდენ თავისი ცოდნითა და გამოცდილებით სწორეთ მუშათა კლასის ინტერესებს და მაშასადამე, ეხმარებოდენ მათ სოციალისტური წყობილების განხორციელების საქმეში. ეს უდიდესი, თუმცა გარეგნული შეხედულებით შეუმჩნეველი, გადატრიალებაა, რომელშიაც ძალიან დიდი როლი ითამაშეს საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიის ხელმძღვანელებმა. შედეგათ ამისა ჩვენ ვხედავთ, რომ მთელი რიგი გამოჩენილ და მეტად ცნობილ მეცნიერ-სოციალისტებისა ჩათრეულია სახელმწიფო გეგმიანი მეურნეობის უმნიშვნელოვანეს საკითხების დამუშავებაში მის სოციალისტურ საფუძვლებზე მოწყობის თვალსაზრისით.

მაგრამ იმ ამოცანების განხორციელების გზაზე, რომლებიც დაკისრებული ჰქონდა საერთო საგეგმო სახელმწიფო კომისიას, სახელდობრ, საგეგმო საფუძვლების ცხოვრებაში გატარება, კიდევ უფრო მეტი დაბრკოლებანი იყო.

ეს დაბრკოლებანი და სიძნელენი წარმოსდგებოდა უწინარეს ყოვლისა იქედან, რომ 1921 წლის დასაწყისში მთელი ჩვენი მრეწველობა განიცდიდა კიდევ მძიმე კრიზისს, რომელიც შედეგი იყო იმპერიალისტური და სამოქალაქო ომისა, ხოლო ზოგიერთი დარგები კი ამ მრეწველობის, როგორც მავალითად, სათბობი მასალა, ტრანსპორტი და სხვ. იმყოფებოდა პირდაპირ კატასტროფიულ

მდგომარეობაში. ეს იყო ის დრო, როდესაც მდგომარეობის გადასარჩენათ საჭირო იყო მთელი ყურადღების მიქცევა მხოლოდ სათბობზე (ყველაფერი დონეცის „ბასეინისთვის“), ან ტრანსპორტზე („ყველაფერი ტრანსპორტისთვის“), ან და სურსათზე („ყველაფერი სურსათისთვის“). ეს იყო „დამკერელ ამოცანების“ დრო, როდესაც მთელი ჩვენი ყურადღება მიქცეული იყო რომელიმე ერთ დარგზე ან და თითქმის ერთ რომელიმე საწარმოვო დაწესებულებაზე თავის თავად იგულისხმება, რომ ასეთ პირობებში მეურნეობის საერთო დაგეგმის გატარება ძალიან ძნელი იყო, ხოლო ხანდისხან კი პირდაპირ შეუძლებელი. საუბედუროთ ჩვენი მრეწველობის ეს მძიმე კრიზისი არაჩვეულებრივად გამწვავდა კიდევ ისეთი სტიქიური უბედურებით, როგორიც იყო 1921 წლის მოუსავლობა. ასეთ პირობებში სად იყო დრო საერთო სამეურნეო გეგმის გამომუშავებისათვის? გარშემო ყველაფერი არეულ-დარეული და დანგრეული იყო. შეიძლება და გონების დაკარგვა. მაგრამ მიუხედავად ამისა, მუშაობა წარმოების მართვისა და გეგმის შედგენისათვის მაინც გრძელდებოდა, თუმცა პირდაპირ წარმოუდგენელ მძიმე პირობებში.

იმავე დროს იყო სიძნელენი მეორე ხასიათისაც. საქმე იმაშია, რომ ერთის მხრით, გლავკიზმისა (მთავარი კომიტეტების ხანა) და, მეორე მხრით, სამხედრო კომუნისზმის დროს ჩვენს სამეურნეო დაწესებულებებში გამომუშავდა მუშაობის თავისებური მეთოდი, რომელიც მდგომარეობდა იმაში, რომ ეს ორგანოები შეეჩვივნ პარტიზანულად მუშაობას და ანგარიშს არ უწევდნენ მთელ სახალხო მეურნეობის საერთო საგვემო ამოცანებს. საერთო საგვემო სახელმწიფო კომისიის უხდებოდა ბრძოლა ყოველ ნაბიჯზე ცალკე უწყებებისა, დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების ამ პარტიზანობასთან. ბრძოლა არც ისე ადვილი იყო; გეგმის შემდგენსა და მმართველ ორგანოებს დიდი შრომითა და მუყაითობით უხდებოდათ სახალხო მეურნეობის ინტერესების დაცვა მთლიანად.

მე არ ვილაპარაკებ აქ სხვა დაბრკოლებებზე, რომლების გადალახვა უხდებოდა საერთო საგვემო სახელმწიფო კომისიის ხანგრძლივი და მწვავე ბრძოლით, როგორცაა, მაგალითად, ბიუროკრატიზმი, სიზარმაცე, უღისციპლინობა და დაუდევრობა. მაგრამ ახლა უკვე შეიძლება იმის თქმა, რომ თითქმის ყველა ეს სიძნელენი და დაბრკოლებანი საგრძნობლათ დაძლეული და გადალახულია; რუსეთის სოციალისტურ ფედერატიულ საბჭოთა რესპუბლიკის საერთო საგვემო სახელმწიფო კომისიის სამ წლისაზე მეტ სისტემატიურ და მწვავე ბრძოლის შედეგათ ჩვენ გვაქვს ვებერთელა მიღწევანი. უკეთებს რა რეზიუმეს სახელმწიფო საგვემო კომისიის მთელ ამ ვებერთელა მუშაობას, ამხ. კრუჩენოვსკი თავის „მოკლე ანგარიშში“ ამბობს შემდეგს: „ჩვენ გადაუმეტებლად შეგვიძლიან ვთქვათ, რომ ყველა მნიშვნელოვან სამეურნეო დარგებში სახელმწიფო მშენიან-საგემო კომისიის მიერ უკვე ჩაყრილია საფუძველი იგივე იმისა სამეურნეო ნივთების სისტემის შექმნისათვის. ამის არ დანახვა შეუძლია მხოლოდ მას, ვინც ბოროტი განზრახვით ზურგს აქცევს ციფრებსა და ფაქტებს“ (კურსივი ავტორისაა). თითქმის ამასვე ამბობს ამხ. კრუჩენი ბრაშინურაში: „ჩვენი სამეურნეო პოლიტიკის გზები“, რომელიც გამოვიდა ამ რამდენიმე თვის უკან: „ალბათ—ნათქვამია იქ,—ვისწავლეთ ჩვენ ცალკე დარგების გეგმების რამ-

დენიმეთ შეთანხმება სახალხო მეურნეობის სხვა ფაქტორებთან, დღევანდელი ჩვენი გეგმიანობა უკვე აღარ მიჩანალებს ცხოვრებას იმდენათ, რამდენათაც ეს ამ ერთი წლის წინათ იყო“. ერთი სიტყვით, გეგმიანობის მთავარი საფუძვლები უკვე ჩაყრილია. „დღე, ჩვენ, როგორც ამბობს ამხ. კრეიფანოვსკი, ვიყოთ მხოლოდ პირველ ეტაპზე“ ამ გეგმიანობისა, საყურადღებო ის არის, რომ კოლოსალური მნიშვნელობის საქმე უკვე დაწყებულია, ნაბიჯი აქვს წინ გადადგმული. ეს საქმე არის გეგმიანი მეურნეობა, რომელიც საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკების კავშირის მშრომელმა მასებმა სისტემატიურად უნდა დაიპყრონ ნაბიჯ-ნაბიჯობით“.

ეს უკანასკნელი გარემოება, ე. ი. თანდათანობით (ნაჭრობითა და ნაბიჯ-ნაბიჯობით) და სისტემატიური დაპყრობა გეგმიანი მეურნეობისა განსაკუთრებული სიძლიერით უნდა იყოს აქ ხაზგასმული ჩვენგან. გეგმიანი მეურნეობის წარმოდგენა ხომ შეუძლებელია ისე, რომ ვითომ ჩვენ ერთ მშვენიერ დღეს უცბათ დავიწყებთ დაგეგმვას. ამ შემთხვევაში მივიღებთ ჩვენ სწორეთ წინააღმდეგ შედეგს. ნამდვილი გეგმიანობისა და ხელმძღვანელობის მაგივრათ გამოვიდოდა მხოლოდ მეტად მავნებელი მექანიკური ქაჩაობა ზევიდან და ბიუროკრატიული უტოპიები. ეს იქნებოდა ბიუროკრატიზმის შეტანა თვით გეგმაში, რაც დაამახინჯებდა მთელ მის აზრს, მთელ მის არსებას.

დამახასიათებელია, რომ ასეთ ბიუროკრატიულ გატაცებაზე გეგმიანობის დაწყებით მითითებული იყო თვით ლენინის მიერ დასაწყისშივე. აი რას სწერდა ის ამხ. კრეიფანოვსკის ვინზე მ-ის გეგმის შესახებ:

„გეგმის შესახებ მ. სწერს სისულელეს. ყველაზე დიდი საფრთხე ეს სახელმწიფო მეურნეობის გეგმის საქმის გაბიუროკრატიებაა. ეს ძალიან დიდი საფრთხეა. მას ვერ ხედავს მ. ძალიან მეშინია, რომ თქვენც ვერ ხედავთ მას, ვინაიდან სხვანაირათ უდგებთ საქმეს... მთლიანი ნამდვილი გეგმა ჩვენთვის ახლა „ბიუროკრატიული უტოპიაა“. ნუ გამოგვიდებით მას, ახლავე, ნუ დააყოვნებთ ნურც დღეს და ნურც საათს, ნაკერ-ნაკერობით გამოაყავით მნიშვნელოვანი, საწარმოო დაწესებულებათა მინიმუმი და ისინი დააყენეთ“....*).

ამ სიტყვების აზრი მეტად ნათელია: უნდა გამოვდიოდეთ იქედან, რაც არის, ანგარიში უნდა გაუწიოთ სინამდვილეს. ყველაფერი ეს გვასწავლა ჩვენ ახლა მწარე გამოცდილებამ. მაგრამ ჩვენი მუშაობის ასპარეზი მეურნეობის გეგმიანობისა და ხელმძღვანელობის დარგში თანდათან ფართოვდება და ამ პოზიციას, ე. ი. გეგმიანი მეურნეობის პოზიციას ჩვენ თანდათან ნაბიჯ-ნაბიჯზე ვიპყრობთ.

მაგრამ იბადება საკითხი: თუ დაუშვებელია სახალხო მეურნეობის მექანიკური ქაჩაობა ზევიდან და თუ ჩვენ უნდა გავუქცეთ გეგმის „გაბიუროკრატიზმის“ საფრთხეს, მაშ როგორია მაინც რეალური შესაძლებლობანი ანუ ნამდვილი, კემარტი წინასწარი პირობები გეგმიანი მეურნეობის შესაქმნელათ, როდესაც

*) იხ. კრეიფანოვსკის ბროშურა: „საქონლის გაცლა-გამოცლა და გეგმიანი მუშაობა“, გვერ. 16.

ჩვენს გარშემო უმთავრესათ წერილ-ბურჟუაზიული სტიქიაა? რასაკვირველია, რომ არ ყოფილიყო ასეთი შესაძლებლობანი, მთელი ლაპარაკი გვეგმის შესახებ უბრალო წყლის ნაყუა იქნებოდა. მაგრამ ეს შესაძლებლობანი, ეს წინასწარი პირობები არსებობს. ეს არის მიწის, მრეწველობის, ტრანსპორტის ნაციონალიზაცია, საგარეო ვაჭრობის მონოპოლია, ამ უკანასკნელ ხანებში კი შინა-ვაჭრობის თანდათანობითი დაპყრობა კერძო კაპიტალისაგან,—აი ის საბაზრო პუნქტები ანუ ბრძანებელი მალღობები, რომელთა მფლობელობა შეძლებას აძლევს მუშათა კლასს მანევრები კეთოს წარმოებითა და საწარმოვო საშვალებათა და მოსახმარი საგნების განაწილებით, და აგრეთვე სისტემატიურათ და თანდათანობით დაეუფლოს სახალხო მეურნეობას და ჩააყენოს ის გვეგმიანი საფუძველით სოციალისტური მეურნეობის კალაპოტში. ამ მხრით ჯერ რუსეთის სოციალისტურ ფედერატიულ საბჭოთა რესპუბლიკის და შემდეგ სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო საგვეგმო კომისიის მიერ გაკეთებულია ვებერთელა სამუშაო, გამომუშავებულია არა მარტო მეთოდოლოგიური, პირდაპირ საგვეგმო კომისიისთვის შესაფერი ხერხი სასოფლო მეურნეობის პრობლემების გადასაჭრელათ, არამედ დაგროვილია დიდი პრაქტიკული გამოცდილებაც, დაწყებულია სახალხო მეურნეობის თითქმის ყველა უმთავრესი დარგების ხუთწლიანი საპერსპექტივო გვეგმების დამუშავება. ეს კოლოსალური მუშაობა უკვე ბოლოვდება ახლა.

არც დრო და არც ადგილი არ მაძლევს მე ნებას უფრო დაწვრილებით გაეჩრდებ აქ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო საგვეგმო კომისიის მუშაობაზე. მაგრამ როგორი დიდიც არ უნდა იყვეს მისი მიღწევანი, მაინც უნდა აღინიშნოს აქ ერთი მეტად სერიოზული გარემოება. საქმე იმაშია, რომ სახელმწიფო საგვეგმო კომისიის მუშაობის ყველა დანარჩენი სიძნელენიც კი რომ უყურადღებოთ დავტოვოთ და ავიღოთ თუ გინდ მარტო რუსეთის სოციალისტურ ფედერატიულ საბჭოთა რესპუბლიკის ტერიტორია და არა მთელი საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირისა, ჩვენ აუცილებლად მივალთ იმ დასკვნამდე, რომ მარტო ცენტრალურ სახელმწიფო საგვეგმო კომისიას, როგორი ძლიერი ორგანოებიც და მუშაკებიც არ უნდა ყავდეს მას, არ შეუძლია უცბათ მოხვიოს ხელი მთელ იმ ვებერთელა ტერიტორიას, რომელიც, როგორც—იციით, შეადგენს მთელი დედა-მიწის მეექვსედ ნაწილს. ამის გამო ცენტრალურ სახელმწიფო საგვეგმო კომისიის დასახმარებლათ ჯერ რუსეთის სოც. ფედერ. საბჭოთა რესპუბლიკის და შემდეგ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის ტერიტორიაზე დაარსებულ იქნა საოლქო და რესპუბლიკანური სახელმწიფო საგვეგმო კომისიები, რომელთა ამოცანები საერთოდ იგივეა, რაც ცენტრალური სახელმწიფო საგვეგმო კომისიისა, მხოლოდ ისინი მოქმედებენ ცალკე ოლქებისა და რესპუბლიკების ფარგლებში ცენტრის დირექტივების მიხედვით.

მეტად ნათლად ცენტრალურ სახელმწიფო საგვეგმო კომისიისა, ერთი მხრით, და მეორე მხრით, რაიონულ (რესპუბლიკანურ და საოლქო) საგვეგმო კომისიების როლს და მათ ურთიერთ დამოკიდებულებას გვიხატავს ამხ. კრეი-ჟანოვსკი თავის მოხსენების ერთ ადგილას, სადაც ის ამბობს:

-ჩვენ ცენტრალურ საგეგმო აპარატში ჩვენ თითქო ვაგებთ ძლიერ ცენტრალურ რადიო-სადგურს, რომელიც შესძლებს დროზე და საჭირო სიწორეზე გაგზავნოს აუცილებელი სიგნალები მთელ სამეურნეო ფრონტზე. მაგრამ ეს სიგნალები იქნებოდა ხმად მლაღადებელისა უდაბნოსა შინა, თუ მთელ სახელმწიფოში არ იქნებოდა საკმარისათ დაგეგმილი და აგებული დამზარე რადიო-სადგურები ჩვენი ეკონომიური რაიონების ცენტრალურ საგეგმო ორგანოების სახით. მხოლოდ გაგზავნისა და შესაფერი საპასუხო რადიოს მიღების გაცხოველებულ მუშაობას შეუძლია შექმნას ისეთი აპარატი, რომლის შემწეობითაც შეიძლება მართლაც ერთგვარი იმედით წარმატებაზე ბრძოლა წარმოებისა და გაცვლა-გამოცვლის პროცესების კრიზისებთან და იმ დისპროპორციასთან, რომლებიც აუცილებლად თანა სდევს სტიქიურ ეკონომიკას*.) რასაკვირველია, ჩვენ ჯერ კიდევ შორსა ვართ ამ იდეალისაგან, მაგრამ ასეთ სიგნალებს ცოტ-ცოტათი უკვე ვიძლევი.

ასეთი სახელმწიფო საგეგმო კომისია საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკების კავშირის ტერიტორიაზე ჩვენ გვაქვს რამდენიმე, და ყველაზე უკანასკნელი დაარსების დროს მიხედვით არის ამიერ-კავკასიის სოციალისტურ ფედერატიულ საბჭოთა რესპუბლიკის სახელმწიფო საგეგმო კომისია.

ამ გვარათ ჩვენ 3¹/₂ წელზე მეტი ამიერ-კავკასიის მასშტაბით არ მოგვეპოვებოდა სახელმწიფო საგეგმო კომისია. ჩვენში დაწესდა სრულიად თავისებური პრაქტიკა სახალხო სამეურნეო საკითხების გადაჭრისა—პრაქტიკა წმინდა კუსტარული, რომელიც უარყოფს ყოველგვარ გეგმიანობის საფუძველს. ამ ხნის განმავლობაში ჩვენ არ გვექონებია არაერთარი გეგმიანი მიღგომა სახელმწიფო-სამეურნეო საკითხების გადასაჭრელათ. მართალია, ამ ხნის განმავლობაში აღმშენებლობის, გზებისა და სარწყავ არხების გაყვანისა, ელექტრონის სადგურების მოწყობისა და სხვ. მხრით, ჩვენ არ ვრჩებოდით ჩვენი კავშირის სხვა ნაწილებს, მაგრამ ყველაფერი ეს კეთდებოდა და კეთდება დაუკავშირებლათ, როგორც სახალხო მეურნეობის ცალკე დარგებთან, ისე საერთო სახელმწიფო მეურნეობასთანაც. მოუვა თუ არა თავში რომელიმე სამაზრო აღმასკომს ან და ცალკე პასუხის მეტელ მუშაეებს რაიმე კარგი აზრი: გაიყვანონ არხი, ააგონ ელექტრონის სადგური, ხილი, გაიყვანონ გზა და სხვ. და ისინიც ვინმეს დაუკითხაეთ იწყებენ მუშაობას, თუმცა არ აქეთ წინდაწინ არც გეგმა, არც ფული და მხოლოდ მის შემდეგ, რაც განსაზღვრული სამუშაო უკვე გაკეთებულია, იწყება ძებნა რესურსებისა მის დასაბოლავებლათ. და აქაც აგრეთვე ყველაფერი დამოკიდებულია შემთხვევით გარემოებაზე, საქმის ინიციატორთა ენერჯიასა და დაჟინებაზე. აქ არ არსებობს საერთო სახელმწიფოებრივი თვალსაზრისი. ცენტრალური მთავრობა ფაქტის წინაშე დგება და იძულებულია მისჩანჩალებდეს მოვლენებს კულში. აქ ნათლად გამოსკვივის საგეგმო ორგანოების უქონლობა. არ შეიძლება იმის უარყოფა, რომ პირველათ, დასაწყისში ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკების გასაბჭოების შემდეგ ასეთი საგეგმო ორგანო უფრო ტორმადი იქნებოდა აღმშენებლობისათვის, მაგრამ შემდეგ მისი უქონლობა საგრძნობელი ხდებოდა ყოველ ნაბიჯზე.

*) იხ. სახელმწიფო საგეგმო კომისიის მოკლე ანგარიში, გვერ. 11.

ახლა კი თუ მიუბრუნდებით ჩვენ ეკონომიურ ცხოვრებას, პროცესებს, რომლებსაც ადგილი აქვს მასში, ჩვენ დაერწმუნდებით, რომ დღემდე ჩვენ არა გვაქვს ეს შესწავლილი. ამის გამო ჩვენ არ შეგვიძლია მანევრობა, შეთანხმება და მით უფრო წინდაწინ განკვერტა. ხოლო ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ეკონომიურ პროცესებს განაგებს ჯერ კიდევ სტიქია, რომ შეგნებულნი და მიზანთ გატაცებული ჩარევა მუშათა კლასისა ეკონომიურ ცხოვრებაში ჯერ კიდევ მეტად უმნიშვნელოა. ხოლო თუ არ იქნა ასეთი ჩარევა სტიქიას შეუძლია დაგვამარცხოს ჩვენ, თუ გინდ დროებით. მოიგონეთ, თუ რას სწერდა ლენინი ჯერ კიდევ 1921 წელს.

„ან ჩვენ დაუმორჩილებთ ჩვენს კონტროლსა და ანგარიშზე ალებას ამ წერილ ბურჟუას, ან და ის ჩამოაგდებს ჩვენს მუშათა ხელისუფლებას“....

ჩვენ წინაშე ახლა დგას უშუალო ამოცანა კერძო მწარმოებლისა და კერძო ვაჭრის გაძევებისა როგორც წარმოების, ისე გაცემა-გამოცემის სფეროდან, და ყოველმხრივი გაძლიერება სოციალისტური დაგროვებისა. ამ ამოცანის შესრულებლად სოციალისტურ მისაკენ გადასვლა ყოველად შეუძლებელია. ხოლო ამისათვის კი საჭიროა, რომ ჩვენ ვიყო ყველა იმის კურსში, რაც ხდება წარმოებისა და ვაჭრობის სფეროში, გვექონდეს ანალიზი ყველა პროცესებისა, რომლებიც იქ ხდება, გვექონდეს თვალწინ დიაგრამებზე ბრუნდები ყველა ამ პროცესებისა წლიურათ, თვიურათ და თუ კი შეიძლება-დეკადობითაც. როდესაც ჩვენ გვეცოდინება ყველა საიდუმლოება, რომლებიც ხდება ეკონომიურ პროცესებში, როდესაც ჩვენ გვეცოდინება ყოველი პატარა ვინტი ამ პროცესებისა, მაშინ ჩვენ შეიძლება გვექნება ვმართოთ ეს პროცესები. ამის გამოცდილება უკვე გვაქვს ჩვენ. მაგრამ, სამწუხაროთ, ეკონომიური ცხოვრების შესწავლა ამ მხრით დღემდე ძალიან ცუდად გვექონდა დაყენებული. იყო ბევრი ლაპარაკი, მაგრამ საქმით კი არაფერი არ კეთდებოდა. შედგენილი და გამოცემული იყო ვებერთელა ტომები, მაგრამ საჭირო ცნობები და ციფრები არა გვაქვს.

ასეთ პირობებში იწყებს მუშაობას ჩვენი სახელმწიფო საგვეგმო კომისია. უწინარეს ყოვლისა მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს ადამიანის იმ მასალას, რომლისგანაც ის უნდა აშენდეს. ეს ყველაზე ძნელი საკითხია. ლენინი ჩვენ გვასწავლიდა, რომ „სოციალიზმი უნდა აეგოს იმ მასალიდან, იმ აგურებიდან, რომლებიც ჩვენ გვაქვს, ვინაიდან სხვა კომუნისტური მასალა ჩვენ არ მოგვეპოვება.“ ეს შეეხება უმთავრესათ სახელმწიფო საგვეგმო კომისიას. როგორც ამხ. კრეტიანოვისკი ამბობს, სახელმწიფო საგვეგმო კომისია ხომ თავის დანიშნულებით „ჩვენი ეკონომიური ფრონტის შტაბია“, მაშასადამე, მასში თავი უნდა მოუყაროთ ჩვენ ყველაფერს, რაც კი საუკეთესოა ჩვენს მეცნიერების ჰქვეყნაში, ე. ი. სახალხო მეურნეობის ყველა უმთავრესი დარგების ყველა გამოცდილი მეცნიერი სპეციალისტებს. ამ მეცნიერთა შორის, ყველასათვის გასაგები მიზნებით, ჯერჯერობით თითქმის არა გვაქვს კომუნისტური პარტიის წევრები, არა გვაქვს მეტად მეტიც გამოცდილი მარქსისტებიც კი, რომლებიც პროლეტარიატის დიქტატურის თვალსაზრისით უყურებდნენ ყველაფერს. მაგრამ თუ ამ მეცნიერებმა აქტიური მონაწილეობა არ მიიღეს სახელმწიფო საგვეგმო კომისიაში, ისე ჩვენი მუშაობა ფუჭი იქნება. ამიტომ ჩვენ უნდა ჩავთრიოთ ისინი სახელმწიფო

საგვემო კომისიის მუშაობაში და მასთან ერთად შეეკმნათ მათთვის ისეთი პირობები, რომლებშიც მათ, შეეძლოთ სრულიად თავისუფლად ყოფნა, რათა მათ იმუშაონ არა მარტო იძულებით, არამედ მოწოდებტათაც, რათა მათ შეასრულონ ესა თუ ის დაავლებანი არა მარტო ფორმალურათ, ანუ ოფიციალურათ, არამედ, რაც ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ჩემბან შემოქმედებით მუშაობაში, რომელიც ესაჭიროება მუშათა კლასს ახლა კაპიტალიზმიდან სოციალიზმისაკენ გადასვლის ხანაში. პროლეტარული ხელისუფლება შესძლებს შეუქმნას მეცნიერებისა და ტექნიკის ყველა პატიოსან მუშაკებს ამბანაგური პირობები და დააფასოს ისინი შესაფერისათ. წინდაწინვე ვამბობთ, რომ სახელმწიფო საგვემო კომისიას არ ესაჭიროება ისეთი სპეციალისტები, რომლებიც მხოლოდ ფორმალურათ ეკიდებიან თავის მოვალეობებს. ერთ და იმავე დროს სახელმწიფო საგვემო კომისიაში უნდა იქნენ მივლინებული კომუნისტებიც, განსაკუთრებით მოსწავლე ახლავადობიდან, და აგრეთვე პროფესიონალების მუშაკებიც, რომ იმათ საქმეზე, პრაქტიკაზე დაინახონ, თუ როგორ საყურადღებო მუშაობას აქვს ადგილი სახელმწიფო საგვემო კომისიაში, რათა შემდეგ თვითონ შეიძლონ უშუალოდ მისი ხელმძღვანელობა.

ამ გვარათ აშკარაა, რომ ცოტათ თუ ბევრათ მოხერხებულათ გადაწყვეტას საკითხისას ადამიანის მასალის შესახებ, რომლიდანაც უნდა აშენდეს სახელმწიფო საგვემო კომისია, ე. ი. მისთვის შესაფერი პერსონალისათვის თავის მოყრას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს იმ ამოცანების განხორციელებისათვის, რომლებიც დაკისრებული აქვს სახელმწიფო საგვემო კომისიას. კიდევ ერთხელ უუსვამ ხაზს, რომ აქაც შეცდომები აუცილებელი იქნება მომზადებულ მუშაკების ნაკულუფვანების გამო. სახელმწიფო საგვემო კომისიას თვითონ მოუხდება ამ საქმისათვის საჭირო ადამიანების მომზადება.

მეორე არა ნაკლებ მნიშვნელოვანი საკითხი — ეს ის ურთიერთ დამოკიდებულებაა, რომელიც უნდა დამყარდეს სახელმწიფო საგვემო კომისიას, როგორც საგვემო სახელმძღვანელო და საკონტროლო ორგანოს, ერთი მხრით, და იმ დაწესებულებებსა და უწყებებს შორის, მეორე მხრით, რომლებთანაც მას მუშაობის პროცესში მეტად მჭიდრო დამოკიდებულება ექნება. წარსული გამოცდილებიდან ჩვენ ვიცით, რომ ეს უწყებები და დაწესებულებები ხშირათ უწყვედენ სახელმწიფო საგვემო კომისიას ხან აშკარა ხან ფარულ წინააღმდეგობას, რაც მეტად აძნელებდა მის მუშაობას მით, რომ ართმევედა სულ ტყვილა უბრალოდ დიდძალ დროსა და ენერჯიას.

რუსეთში ყველაფერი ეს უკვე მოგვარებულია. განმეორდება თუ არა ჩვენში ეს ისტორია? მე ვფიქრობ, რომ არა. აუცილებელ საჭიროებას გვემძიანი მუშაობისას საერთოდ და განსაკუთრებით დამგვემავი და ხელმძღვანელი ორგანოს არსებობას სახელმწიფო საგვემო კომისიის სახით ახლა თითქმის აზრავინ არ უარყოფს. განსაკუთრებით მარწმუნებს მე ამაში ის პატარა გამოცდილება, რომელიც უკვე გვაქვს ჩვენ. მე მაქვს სახეში შექმნა ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საგვემო კომისიასთან საკონტრუქტურო საბჭოსა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა თვით სახელმწიფო საგვემო კომისიის მოწყობის დასაწყისშივე. მე უნდა აღვნიშნო აქ, რომ სახელმწიფო საგვემო კომისიას ყოველმხრივათ უკე-

რენ მხარს ამ საკითხში თითქმის ყველა დაწესებულებები და უწყებები. ეს კარგი დასაწყისია. და მე დარწმუნებული ვარ, რომ მომავალშიაც ასევე მოეპყრობიან ეს დაწესებულებები და უწყებები. და მაშინ სახელმწიფო საგეგმო კომისიის ამოცანა საგრძობლათ, გაადვილებული იქნება.

ახლა მე გადავდივარ ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საგეგმო კომისიის ამოცანებზე. უწინარეს ყოვლისა მე უნდა ვთქვა აქ შემდეგი: მე ყოველ მხრიდან მომმართავენ კითხვებით, თუ რა ამოცანები უნდა მოიყვანოს სისრულეში სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ და ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ კერძოთ? ეს საჭსებით გასაგებია, ვინაიდან, როგორც ვამბობდი მე ჯერ კიდევ ამ სტატიის დასაწყისში, სახელმწიფო საგეგმო კომისია სრულიად ახალი დაწესებულებაა ჩვენში თავისი ამოცანების მიხედვით.

ამ კითხვის შესახებ მე უწინარეს ყოვლისა უნდა ვთქვა, რომ საერთოდ ჩვენი ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საგეგმო კომისიის ამოცანები იგივეა, რაც ცენტრალური სახელმწიფო საგეგმო კომისიისა მოსკოვში იმ განსხვავებით მხოლოდ, რომ ჩვენი სახელმწიფო საგეგმო კომისიის მუშაობა იწარმოებს ამიერ-კავკასიის ფარგლებში თანახმად საერთო ღირებულებებისა ცენტრიდან. ამიტომ იმის განმეორება, რაც უკვე ნათქვამი იყო ზევით ამ ამოცანების შესახებ, სრულიად ზედმეტია. შეიძლება და საჭიროცაა ვილაპარაკოთ აქ მხოლოდ იმ თავისებურებობის ანდა იმ კონკრეტულ ამოცანებზე, რომლებიც საერთო ამოცანებს გარდა ახლა, მუშაობის თვით დასაწყისში, დგას ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საგეგმო კომისიის წინაშე, სხვანაირად რომ ვთქვათ, იმაზე თუ მუშაობის როგორ გეგმას ისახავს სახელმწიფო საგეგმო კომისია მახლობელ დროში.

თავის თავად ცხადია, რომ აქ სახეში არა გვაქვს ჩვეულებრივი მიმდინარე მუშაობა, ყოველგვარი დასკვნები ამა თუ იმ კითხვების შესახებ, რომლებიც კი შემოვა სახელმწიფო საგეგმო კომისიაში. აქ შეიძლება ლაპარაკი მხოლოდ იმ მუშაობის გეგმის შესახებ, რომელიც თავისთვის უნდა მოინიშნოს სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ, გაითვალისწინებს რა საესებით ყველა იმ ამოცანებს, რომლების სისრულეში მოყვანა მას აქვს დავალბული.

ამ მხრით ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ თავის პირველ ამოცანათ უნდა დაისახოს რაც შეიძლება დეტალური შესწავლა მთელ იმ გამოცდილებისა, რომლებიც გარებული აქვს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო საგეგმო კომისიას ამ 3¹/₂ წლის განმავლობაში, რათა მისი ყოველი წევრი და ყოველი თანამშრომელი იყოს ყოველ შემთხვევაში ყველა უმთავრეს მიღწევათა კურსში გვერდის მეურნეობის დარგში. ეს შესწავლა მეტის მეტად გაუადვილებს ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საგეგმო კომისიის თავის ამოცანას; ის უჩვენებს იმ გზას, რომლითაც ის უნდა ვიდოდეს თავის მუშაობაში და დაბოლოს ეს შესწავლა საკმაოდ დაეხმარება მას იმ შეცდომების თავიდან აცილებაში, რომლებიც ყოველგვარ მუშაობის დასაწყისში აუცილებელია. ერთი სიტყვით, ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ ყოველნაირად უნდა გამოიყენოს ის გამოცდილება, რომელიც განვლო, როგორც საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო საგეგმო კომი-

სიამ, ისე ყველა დანარჩენმა საგეგმო კომისიებმა (უკრაინის, თურქესტანისა და სხვა). მაგრამ ეს არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავს იმას, რომ ყველაფერი ეს უნდა მოვიმოქმედოთ წინდაწინვე გამომუშავებულ შებლონის მიხედვით და არავითარი ანგარიში არ გაუწიოთ ადგილობრივ განსაკუთრებულ პირობებს. პირობით, საჭიროა ანგარიში გაეწიოს ყოველთვის ამ განსაკუთრებულ პირობებს, წინააღმდეგ შემთხვევაში არც იქნებოდა საჭირო ადგილობრივი სახელმწიფო საგეგმო კომისიებიც.

ამასთანავე ერთად უნდა შეუდგეთ სახალხო მეურნეობის ბალანსის შედგენას, ჯერ იმ ერთი წლისას, რომელიც წინ უძღოდა იმპერიალისტურ ომს, და შემდეგ-კი 1923—24 წლის. მხოლოდ ამის შემდეგ და ძალიან დიდი სიფრთხილით შეიძლება შეუდგეთ საერთო სამეურნეო საპერსპექტივო გეგმის დამუშავებას და შემდეგ ჩვენ უნდა მივიღოთ სახეში მხოლოდ ის, რაც არსებობს, რასაკვირველია, გადაუმეტებლათ, და ნათლათ გავეითვალისწინოთ ის, რასაც ვესწრათვეით.

ჩვენ შევეჩვიეთ ლაპარაკს სახალხო მეურნეობის აღდგენაზე იმ დონემდე, რა დონემდეც იყო ის იმპერიალისტურ ომის წინა ხანებში. და ასეთ გეგმას ვისახავთ ჩვენ განსაზღვრული ვადით. ნამდვილათ კი ეს ორნაირათ არ არის სწორი და მართალი. ჯერ ერთი, ომამდე არსებულ დონეს საჭიროებდათა და მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება არ შეუძლია. ჩვენი იდეალი ისეთი მდგომარეობაა, როდესაც ჩვენ შევსძლებთ დაეკმაყოფილოთ შპრომელთა მასების ყველა აუცილებელი მოთხოვნილებები, ამას კი ვერ შესძლებს ომამდე არსებული წარმოების ნორმა. ჩვენ წინ მივდივართ. მეორეთ, ჩვენი წარმოების გაფართოვება ანუ ზრდა საბჭოთა ხელისუფლების დროს, სრულებითაც არ ნიშნავს წარმოების აღდგენას. ეს არის მხოლოდ რეკონსტრუქცია ჩვენი სახალხო მეურნეობის, სრულიად ახალ საფუძველზე და არა უბრალო აღდგენა. სახელმწიფო საგეგმო კომისიასაც სწორედ ეს რეკონსტრუქცია აქვს სახეში, ე. ი. ჩვენი სახალხო მეურნეობის ძირითადი რეორგანიზაცია. ეს რეკონსტრუქცია მიმართულია სოციალიზმისაკენ.

სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ უნდა გამოარკვიოს უკეთ, დაგვანახოს „რო. გორც ტენიკური, ისე ეკონომიური შესაძლებლობანი ამ გარდაქმნისა“ (პროფ. ნიკიტსკის სიტყვებით ერთ მის მოხსენებაში სახელმწიფო საგეგმო კომისიის პრეზიდენტისადმი). არსებობს თუ არა, კერძო ჩვენში, ამიერ-კავკასიაში ეს შესაძლებლობები? რა ობიექტური ცნობების მიხედვით შეგვიძლიან ჩვენ ახლა ვილაპარაკოთ ჩვენი სახალხო მეურნეობის, რომელიც უმეტეს ნაწილად შესდგება დაქსაქსულ, წვრილ-ბურჟუაზიულ, კერძო კაპიტალისტურ მეურნეობისაგან, და რომელშიც მხოლოდ ნაწილობრივათ, ეგერ-აგერ შეპარულია კოლექტივიზმის საფუძვლები, ამ მეურნეობის გარდაქმნაზე გეგმადაცულათ მოწყობილ მეურნეობათ, ე. ი. ბოლოსდაბოლოს სოციალისტურ მეურნეობათ. და აი აქ ჩვენ უნდა ვსთქვათ გარკვევით: რა ობიექტური საბუთი გვაქვს ჩვენ ვილაპარაკოთ ამ გარდაქმნაზე. აქ ჩვენ ვაყენებთ პირველ ადგილზე ელექტროფიკაციის გეგმას, თეთრი ნახშირის—წყლის ენერჯის მაქსიმალურათ გამოყენებას, ასეთებით კი ჩვენ ისეთი მდიდარი ვართ, როგორც, შეიძლება, არც ერთი სხვა ქვეყანა,

მთელ სახალხო მეურნეობის ყველა თავისი დარგებით განვითარებისთვის სტიმულის მისაცემით, და აგრეთვე ირიგაციის გვეგმას, როგორც დამატებას ელექტროფიკაციის გვეგმაზე. აი ორი მეტად სანდო საფუძველი, რომლებზედაც შეგვიძლიან ჩვენ დავეყრდნოთ სახალხო მეურნეობის დაგვეგმასა და მის რეკონსტრუქციაში სოციალისტურ საფუძველზე. ასე უდგებოდა ლენინი აღმშენებლობას საერთოდ და განსაკუთრებით კი ამიერ-კავკასიაში.

მაშასადამე, ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საგვეგმო კომისიის ერთ უმახლობელესთავან, თუ არა ყველაზე მახლობელ, ამოცანათ უნდა ჩაითვალოს მთელი ამიერ-კავკასიის ირიგაციისა და ელექტროფიკაციისათვის საპერსპექტივო გვეგმის შედგენა.

ყველა ამ ამოცანების გვერდით დგება აგრეთვე ძალიან დიდმნიშვნელოვანი ამოცანა—მხარის შესწავლა, უმთავრესათ, მისი ბუნებრივი სიმდიდრის მხრით. მართალია, ეს შესწავლა დიდი ხანია დაწყებულია, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ სრულიად არ არის დამთავრებული, ხოლო რაც გამოკვლეულია,—არაა მოყვანილი სისტემაში. სახელმწიფო საგვეგმო კომისიამ მტკიცე და გარკვეული გვეგმა უნდა შეიტანოს ამ შესწავლაში და დაასრულოს ის რაც შეიძლება მალე, რათა, დაბოლოს, ჩვენ შეგვეძლოს იმის თქმა, თუ რა გვაქვს ჩვენ და რამდენი. სხვათა შორის მე ვაყენებ აქ საკურორტო საქმეს და აღენიშნავ აგრეთვე, თუ რამდენი სამკურნალო წყლებია ჩვენში, განსაკუთრებით საქართველოში, რომლებიც არაა დღემდე იმდენათ მოწყობილი და გამოყენებული, რამდენადაც ამის შეძლება არის.

რასაკვირველია, ყველა იმ კერძო საკითხებს, რომლების დამუშავებასაც უნდა შეუდგეს სახელმწიფო საგვეგმო კომისია, ჩვენ არ ჩამოვთვლით. ისინი წამოიჭრება თვით მუშაობის პროცესში. მიუხედავათ ამისა მე საჭიროთ მიმაჩნია აღენიშნა აქ ზოგიერთი მათგანი.

უწინარეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს გზათა აღმშენებლობა. ჩვენი ქვეყანა უმთავრესათ მთიანია, ის დასერილია, ერთი მხრით, მთავრებილივით და აუარებელი მთაკორტოხებით და მეორე მხრით, ველებით, ხეობებით და ხრამებით. ერთი მთავარი უბედურება აქ ყოველთვის და ყოველ დროში მდგომარეობდა იმაში, რომ არა თუ ნაკლებობა იყო სამომოსვლო გზების, არამედ ხშირად თითქმის სრულებით შეუძლებელი იყო რაიმე მისვლა-მოსვლა დასახლებულ ადგილებს შორის, რომლებიც დაყოფილი იყო ერთი მეორისაგან მაღალი მთის კორტოხებით, ჩქარი მთიანი მდინარეებით, ღრმა ხეობებითა და ხრამებით, ამიტომ საკითხი ტრანსპორტის შესახებ, გზათა შესახებ ამიერ-კავკასიის მასშტაბში, ერთი სერიოზული საკითხთაგანია. ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკების აღნიშნული ტოპოგრაფიული განსაკუთრებული პირობები, ერთი მხრით, და ნაკლებობა, ზოგიერთ ადგილას კი სრულიად უქონლობა ცოტათ თუ ბევრათ გამოსადეგ გზებისა, მეორე მხრით, არის განკერძოების მიზეზი არა თუ სხვადასხვა ერებს შორის, არამედ ერთ და იგივე ერის სხვადასხვა გვარებს შორისაც (მობევეები, ფშავეები, ხევსურები, აპარტლები და სხვ. საქართველოში). ეს გარემოება არის აგრეთვე თუ ერთადერთი არა, ყოველ შემთხვევაში, ერთი უმთავრეს მიზეზთაგანი მაინც მეტის-მეტ ჩამორჩენილობისა, ამიერ-კავკასიის ზოგიერთ კუთხეების თით-

ქმის პირველ ყოფილ მდგომარეობისაც კი, როგორც მაგალითად, ხევსურეთისა და სვანეთისა საქართველოში, სადაც ადამიანები ცხოვრობენ დღემდე ისე, როგორც ცხოვრობდნენ ჩვენი წინაპრები ათასი წლის წინათ. არავითარი კულტურა, არავითარი განათლება არ შეევა იქ, თუ არ იქნება გაყვანილი რაიმე სამომავლო გზები.

მთელ ამიერ-კავკასიაზე თავიდან ბოლომდის გადის რკინისგზის მაგისტრალური ხაზი, რომელიც აერთებს კასპის და შავს ზღვას. ამ მთავარი ხაზიდან ორ მოპირდაპირე მიმართულებით მიდის მოკლე გზები. ამ უკანასკნელთა რიცხვი შეიძლება ვადიდებოფი იქნეს, მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ ის, რომ მთიანი ადგილების გამო რკინის გზის გაყვანა ტექნიკურათაც ძნელია და მეტად ძვირიც. აქედან უნდა გამოვიყვანოთ ის დასკვნა, რომ მთავარი ურადლება, ყოველ შემთხვევაში პირველ ხანებში მაინც, უნდა მიექცეს გზა-ტყეილების არსებული ქსელის შესწორებას და მათ შემდეგ გაფართოებას. ჩვენს სახელმწიფო საგეგმო კომისიას მოუხდება ალბათ უშვალათ ყველა ამ კითხვების გარჩევა.

სხვა კერძო კითხვებს შორის, რომლებსაც აქვთ აგრეთვე დიდი მნიშვნელობა, აღსანიშნავია ბინის საკითხი. განსაკუთრებით მეტად გამწვავდა ეს საკითხი უკანასკნელი იმპერიალისტური ომის დროიდან. უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში საბინაო სახლების აშენება მეტის მეტად შემცირდა, ხოლო უმეტეს შემთხვევაში კი საესებით შესწყდა. როდესაც ლაპარაკობენ საბინაო საკითხზე, სახეში აქვთ თითქმის მხოლოდ ქალაქები. მაგრამ ჩვენ არ შეგვიძლიან ეს საკითხი ასე შემოვზნულდოთ. ის უნდა გაავფართოვოთ და ვილაპარაკოთ საცხოვრებელ პირობებზე ყველა მშრომელთათვის, როგორც ქალაქის ისე სოფლის. ბინის საკითხის წარმოშობა უფრო ვიწრო მნიშვნელობით დაკავშირებულია თანამედროვე ქალაქებთან, სადაც ხალხი შეკუმშულათ ცხოვრობს, სადაც სარდაფიანი და ნახევრათ-სარდაფიანი სართულებია, სადაც მეფობს სიბინძურე და სილატაკე და გავრცელებულია ათასნაირი ეპიდემიური ავადმყოფობანი. თანამედროვე ქალაქი კაპიტალიზმის ნაყოფია. კაპიტალისტები თავს უყრიდენ ქალაქებში თავის ფაბრიკებსა და ქარხნებს, რის გამო იზრდებოდა ქალაქის მცხოვრებლები, მაგრამ ამავე დროს უარესდებოდა ქალაქების სანიტარული მდგომარეობა და ჰიგიენური პირობები. მართალია კაპიტალისტები და ქალაქის ბურჟუაზიული მამები ხარჯავდნენ ჩვენში ბევრ ფულს ქალაქის შემოსავლიდან ქალაქების კეთილმოწყობისა, ბაღებისა, ელექტრონის განათებისა, ტრამვაისა და სხვა ასეთებისათვის, მაგრამ 99 შემთხვევაში ეს იყო ზრუნვა მხოლოდ თავის თავზე, თავის სახლებზე, უკეთეს შემთხვევაში—იმ ქუჩებისა და უბნების შესახებ, სადაც ცხოვრობდნენ პრივილეგიური კლასები. და ამიტომ ერთ უბანში ჩვენ ვხედავთ სიწმინდეს, სისუფთავეს, სასახლებებს და სხვ. სხვა (მუშათა) უბნებში კი—სილატაკეს, სიბინძურეს, ეპიდემიური ავადმყოფთა მუღმივ კერას. სოფელი საესებით დავიწყებული იყო კაპიტალიზმის მიერ, მასზე ის სრულებით არ ზრუნავდა, თუმცაღა სარგებლობდა მისი შრომით და პროდუქტებით; ამიტომაცაა, რომ ჩვენ მივიღეთ ის ასეთ გავერანებული სახით. კაპიტალიზმი უპირდაპირებდა სოფელს ქალაქს და სრულ უპირატესობას აძლევდა ამ უკანასკნელს. პროლეტარიატმა ძირშივე უნდა შესცვალოს ასეთი დაპირდაპირება

ქალაქისა სოფლისადმი. ცნობილ გამოთქმას: „ქალაქისა და სოფლის კავშირი“, რომელიც გადმოისროლა ლენინმა გაცილებით უფრო მეტი აზრი აქვს, ვიდრე მას ჩვეულებრივით აწერენ.

ქალაქის და სოფლის მშრომელთა მასების წინაშე ასე მწვავეთ დასმულ საკითხის გადაჭრა უნდა დაუკავშიროთ საკითხს იმის შესახებ, ვტოვებთ თანამედროვე ქალაქებს იმ სახით, როგორათაც ისინი მიღებული გვაქვს ჩვენ კაპიტალიზმისაგან და ამასთანავე ვუშვებთ მათ შემდეგ ზრდას, თუ მუშათა სახელმწიფო უნდა შეუდგეს ქალაქის განტვირთვის ზედმეტი მცხოვრებლებისაგან, რათა გააუმჯობესოს მასში გიგიენური პირობები და სხვ.

კითხვის ასეთ დაყენებასთან დაკავშირებული იქნება მეორე საკითხიც, სახელდობრ: სად უნდა აეგოს ახალი ფაბრიკები და ქარხნები—არსებულ მსხვილ ქალაქებში, პატარაში ასეა თუ ისე, მაგრამ არ შეგვიძლიან ამ საკითხში წავიდეთ იმავე გზით, რომლითაც მიდიოდენ კაპიტალისტები.

ამ გვარათ, პროლეტარიატი დგას პრობლემის წინაშე, თუ როგორ ააგოს და სად ააგოს მშრომელთა საცხოვრებელი შენობები. მუშათა სახელმწიფომ უნდა გამოიმუშაოს თავისი სააღმშენებლო გეგმა, რომელიც სუსტიკათ შეთანხმებული უნდა იყოს მთელი სახალხო მეურნეობის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ყველა სხვა მხარეებთან. და ეს შეეხება არა მარტო საცხოვრებელ შენობებს, არამედ საზოგადოთ ყველა შენობებს, რომლებიც კი ხელახლა შენდება.

აქედან ცხადია, რომ პროლეტარიატის დიქტატურის დროს ბინის საკითხის გადაწყვეტა არ ნიშნავს ორი სამი ახალი სახლის აშენებას, სრულებითაც არა: ამ საკითხის გადაწყვეტა ძალიან მჭიდროთაა დაკავშირებული იმ მეტად ღრმა ცვლილებებთან, რომლებიც უნდა მოხდეს მახლობელ წლებში ჩვენს სოციალურ სტრუქტურაში. სახელმწიფო საგვეგვი კომისიამ უნდა გამოიჩინოს ამ საქმეში ინიციატივისა და სიფრთხილის მაქსიმუმი, ხოლო ყველა იმ დაწესებულებებმა კი, რომლებიც სააღმშენებლო მუშაობას მისდევენ სასტიკათ უნდა დაიცვან ის დაეალებანი, რომლებსაც დააკისრებენ მათ ხელისუფლების შესაფერი ორგანოები.

დაბოლოს როდესაც ვლაპარაკობთ ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საგვეგვი კომისიის მუშაობის დღევანდელ და მომავალ პროგრამაზე, არ შეიძლება არ შევჩერდეთ კიდევ ერთ გარემოებაზე. მე ვამბობ ჩვენი სამეურნეო და სახელმწიფო ორგანოების ნაკლებეფინანსებაზე—ეკონომიაზე სახელმწიფო საღსარის დახარჯვაში, არა საწარმოო და არა მიზანშეწონილ ხარჯებზე და სხვ. მართალია ამ დარგში მუშაობს კიდევ მუშათა და გლეხთა ინსპექცია, მაგრამ მას რამდენიმე სულ სხვა-ნაირი მიდგომა აქვს ამ კითხვებთან: მე ვიტყვოდი მუშათა და გლეხთა ინსპექციის როლი აქ უფრო ვიწროა, ვიდრე სახელმწიფო-საგვეგვი კომისიისა. საერთოდ კი ეს ორი ორგანო იმუშავენს რა ერთმანეთთან სრული თანხმობით, კონტაქტით, იქნება და კიდევაც უნდა იყოს ერთი მეორის დამატება. ყოველ შემთხვევაში პარალელიზმი აქაც აგრეთვე ისევე დაუშვებელია, როგორც ყველა სხვა დარგებში.

• უკვე დიდი ხანია ნათქვამია, რომ საბჭოთა თითველი კაპიკი მთელ მანეთს ინახავს. რას ნიშნავს ეს და როგორ უნდა გვესმოდეს ის?

ჩვენ მეტად ლაჩობი ვართ, ლატაკივით ლაჩობი და უკულტურო. მეორე მხრით, ჩვენ იმედი უნდა ექონიოთ მხოლოდ ჩვენი საკუთარი ძალებისა და საშვალების. რა გამომდინარეობს აქედან? აქედან ის გამომდინარეობს, რომ ყველა ჩვენი სახელმწიფო-სამეურნეო ორგანო-სახეობები უნდა იყვენ მეტის მეტად ეკონომიური, საბჭოთა ყოველი კაპეიკის მომჭირნე. რასაკვირველია, იმასთან შედარებით, თუ როგორი იყო და არის ბურჟუაზიული სახელმწიფოების არა საწარმოვო ხარჯები, ჩვენი არა საწარმოვო ხარჯები არაა დიდი. მაგრამ ყოველ შემთხვევაში ისინი მაინც არსებობს და ჩვენ აღარ შეგვიძლია დაუშვათ ისინი შემდეგაც.

თუ ჩვენ გავსინჯავთ რომელიმე ჩვენს სამეურნეო აპარატს, რომელიმე ჩვენს სამეურნეო დაწესებულებას, ჩვენ მაშინათვე წავაწყდებით მთელ რიგ არა საწარმოვო ხარჯებს, რომლებიც უმეტეს შემთხვევაში გამომდინარეობს უწყების ამა თუ იმ ხელმძღვანელის არა ბოროტი სურვილიდან, არამედ უმთავრესად იმის გამო, რომ არ იციან საქმის გაძლოლა და ეს მოსდით გაუგებრობისა და დაუდევრობის გამო. მართალია, გვხვდება ბევრი ბოროტმოქმედება, მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში ჩვენ ვხედავთ მაინც უანგარიშობას, კალკულიაციისა და ვაჭრობის არ ცოდნას და სხვ.*) ჯერ კიდევ არ უსწავლიათ ვაჭრობა, არ უსწავლიათ ნამდვილი და სწორი კალკულიაციის წარმოება, არ უსწავლიათ, თუ როგორ გახდენ კარგი ორგანიზატორები, ამავე დროს კი ფულები იხარჯება ისეთი მიზნებისათვის, რომლებსაც არავითარი საერთო რამ არ აქვთ იმ დაწესებულებასთან, რომლებიც ამ ხარჯებს სწევენ. შეიძლება თქვან: ეს არ არის სახელმწიფო საგემო კომისიის საქმე, ამას უნდა მოკიდოს ხელი მუშათა და გლეხთა ინსპექციამ, საკონტროლო კომისიამ და სხ. სახელმწიფო საგემო კომისია არის ორგანო საგემო-სახელმძღვანელო, რომელიც იმუშავებს საერთო სახელმწიფო საპერსპექტივო გეგმას, მაგრამ არას შემთხვევაში არა საკონტროლო. მაგრამ მაშინ რა უყვთ ფულების ეკონომიურათ ხარჯვას, საბჭოთა კაპეიკის მომჭირნეობას, მრეწველობის პროდუქტების წმინდა ღირებულების კალკულიაციას საწარმოვო დაწესებულებების რენტაბელობასა და სხვ.? აშკარაა, რომ ყველა ამას სახელმწიფო საგემო კომისია გვერდს ვერ აუხვევს. მასთან ბიუჯეტი, ე. ი. შემოსავალი და გასავალი, საერთო საგემო სახალხო მეურნეობის ერთი შემადგენელ ნაწილად განიხილოს, ხოლო იმათში კი შედის ყველა შემოსავალი და ყველა ხარჯები, როგორც მთელი სახალხო მეურნეობისა, ისე ცალკე დარგებისაც.

*) ამ დღეებში ამხ. წიკო კიკნაძემ (მუშა) მოათქვამა წერილი გაზეთ „რაბოჩაია პრავდაში“ (№179) სათაურით: „რა უჯდება სახელმწიფოს მივლინებები“. ავტორი იღებს მივლინებათა მინიმალურ ოაოდენობას მართკ ერთ მოსკოვში და ერთ მივლინებისათვის მინიმალურ ხარჯებს და მაინც გამოდის, რომ თვეში ერთი საქართველო ხარჯავს ამ მივლინებისთვის 12.000 მანეთს — წელიწადში 144.000 მან. მე ვფიქრობ, რომ ეს ხარჯები მეტის მეტად შემცირებულია: ჩემი აზრით, ყველა ხარჯები, რომლებიც დაკავშირებულია სხვა და სხვა მივლინებასთან, მართკ ერთ საქართველოსათვის იქნება არა ნაკლები 500 — 600 ძლასი მან. ხოლო რა ხარჯებლობაა აქედან? ამავე დროს ეს საქმე შეიძლება მოწყობილიყოს ძლიერ იაფად და სარგებლობა კი მეტი გვექნებოდა. მე ვიცი, მაგალითად ასეთი ფაქტები: ზოგიერთი ჩვენი ავტონომიური რესპუბლიკებს ცალ-ცალკე ყავთ მოსკოვში რამდენიმე წარმომადგენელი — მათზე გაწეული ხარჯები არაფრით არ შეიძლება გამართლებულ იქნეს.

მაშასადამე, სახელმწიფო საგეგმო კომისიის ვერ გამოეპარება ვერაეითარი ხარჯი სულ ერთია იქნება ის საწარმოო თუ არა საწარმოო.

არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ აქ ის კოლოსალური მუშაობაც, რომელიც შეასრულა საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ შრომის განაწილებისა და ქირის მიცემის რაციონალიზაციის დარგში. ჯერ კიდევ 1921 წელს სექტემბერში სახელმწიფო საგეგმო კომისიის წინადადებით რაოდენობა სულისა, რომელიც იმყოფებოდა სახელმწიფოს ხარჯზე (არმიის გარდა) 35 მილიონიდან დაყვანილი იქნა 7 მილიონამდე, ე. ი. შემცირებული იქნა 5 ჯერ: და ამასთან ერთად ერთ და იმავე დროს ძირითად მომხმარებელთა, ე. ი. მუშების ქირის ნორმები გადიდებულ იქნა. მაშასადამე, 28 მილიონ სულს სახელმწიფო სულ ტყვილა უბრალოთ აქმევდა (თუმცა ძალიან ცუდათ, ჩვენ ეს ძალიან კარგათ ვიცით). მეორე შემცირება, რომელიც გაატარა სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ, ჩვენ გვაქვს ტრანსპორტზე. ჯერ კიდევ 1921 წ. სანამ სახელმწიფო საგეგმო კომისია დაიწყებდა თავის მუშაობას, ტრანსპორტზე ითვლებოდა 1.580 ათასამდე მომუშავე, მათ რიცხვი 1.240 ათასი რკინისგზელი, რაც იძლეოდა 20 მომუშავეს 1 ვერსზე წინააღმდეგ 12,8, რომელიც 1913 წლის ნორმა იყო. სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ შეამცირა ეს ციფრი პირველ წელს 922 ათასამდე, ხოლო მეორე წელს კი 750 ათასამდე, და გზების მუშაობა კი ამით სრულებითაც არ შემცირებულა, პირიქით, თითქმის კიდევაც გაიზარდა 50%^{*)}.

მე მოვიყვანე ეს მაგალითები იმისათვის, რომ მეჩვენებია სახელმწიფო საგეგმო კომისიის როლი შრომის რაციონალიზაციისა და სამუშაო ქირის რეგულიაციის დარგებში. საერთოდ არ არის სახალხო მეურნეობის არც ერთი დარგი, რომელზედაც სახელმწიფო საგეგმო კომისია არ აერცვლებდეს თავის მოღვაწეობას ან და რომელიც ეპარებოდეს მას თავისი გავლენისაგან. ეს რომ სხეანაირათ იყოს სახელმწიფო საგეგმო კომისია სრულებითაც ვერ შეძლებდა თავის ამოცანების შესრულებას.

სანამ შეუდგებოდეს სამეურნეო ცხოვრების დაგეგმას და რეგულიაციას, სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ თავდაპირველათ უნდა გამოიმუშაოს და მოიხაზოს თავისი გვერდები მუშაობისათვის მტკიცე, მაგრამ ნათელი და გარკვეული გეგმა. ეს არის ის, რასაც ჩვეულებრივად უწოდებენ მოქმედების პროგრამას. ეს პროგრამა მონიშნულია ჩემ მიერ მხოლოდ მეტად მოკლედ და საერთოდ. როგორც იცით, ყოველი პროგრამა ცხოვრებაში გატარების დროს მოითხოვს განსაზღვრული ტაქტიკისა და განსაზღვრული სტრატეგიის დაცვას. ასევე უნდა ითქვას სახელმწიფო საგეგმო კომისიის პროგრამის შესახებაც. უწინარეს ყოვლისა უნდა იქნეს დაწესებული: საიდან და როგორ დაიწყეთ და როგორ მოვიქცეთ შემდეგ. ამის შესახებ მე უკვე ვილაპარაკე, მაგრამ ცუდი არ იქნება კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ ის.

საბჭოთა ხელისუფლების დროს მუშათა კლასის ხელშია მეტად ძლიერი, მეტად მაგარი და მტკიცე იარაღი ხალხების ეკონომიურ და სოციალურ

*) სახელმწიფო საგეგმო კომისიის მოკლე ანგარიში, გვ. 35

ცხოვრებაზე გავლენის მოხდენისა, ეს არის სახელმწიფო ხელისუფლება პროლეტარიატის დიქტატურის ფორმაში. პროლეტარიატის დიქტატურა ეს მეტად ძლიერი სახელმწიფო ხელისუფლებაა, რომელსაც იცნობს მთელი მსოფლიო ისტორია. ის განუკითხავად განაგებს ყველა მიწებს, მთელ მსხვილ მრეწველობას, მთელ ტრანსპორტს (რკინის-გზები, გზატკეცილები, წყლის ტრანსპორტი და სხვ), მთელ საგარეო და უმეტეს ნაწილათ შინა ვაჭრობას (ბითუმით).

ვითომ ერთი შეხედვით ამის გარეშე იმყოფება 20 მილიონაზე გლეხთა მეურნეობანი, მილიონამდე შინა-მრეწველები, რამდენიმე მილიონი ქალაქის საშუალო და წვრილი ბურჟუაზიისა (მეშახნობა). პირველ შეხედვით გვეჩვენება ვითომ მთელი ეს ვებერთელა წერილ—ბურჟუაზიული სტიქია ცხოვრობს თავის დამოუკიდებელი განკერძოებულ ცხოვრებით და არ გრძნობს არავითარ გავლენას იმ ძლიერ ფაქტორებისას, რომლებიც მე ეს — ესეა ჩამოვთვალე ზევით. მაგრამ ეს მხოლოდ პირველ შეხედვით, ნამდვილათ კი ყველა ეს ფაქტორები უდიდეს გავლენას ახდენდა მთელ ამ წერილ-ბურჟუაზიულ სტიქიაზე და საერთოდ მთელს ჩვენს ეკონომიკაზე, გარდამავალი ხანის ეკონომიკაზე. ფიგურალურათ ამ ფაქტორებს უწოდებთ ჩვენ საბრძანებლო მალღობებს. და ეს მოხერხებული შედარებაა. ეს „საბრძანებლო მალღობები“, რომლებსაც უკავიათ ყველგან გაბატონებული მდგომარეობა, ხელში იგდებენ მთელ ამ წერილ-ბურჟუაზიულ სტიქიას ყოველი მხრიდან და თავის ჩარევით მიმართავენ მთელ ეკონომიურ ცხოვრებას განსაზღვრული მიმართულებისაკენ. თავის თავად იგულისხმება, ამ ჩარევას არ უნდა ქონდეს „მაგარი ადმინისტრაციობის“ („жесткое администрирование“), ხასიათი, როგორც ეს იყო სამხედრო კომუნიზმის დროს, ეს უნდა გვესმოდეს, როგორც „მანევრობა, გადაწყვე-გადმოწყვეა და შეთანხმება ბაზრის პირობებში“ (ტროცკი ⁴¹), ხოლო ამას კი კოლოსალური მნიშვნელობა აქვს.

ყოველ სახელმწიფო ხელისუფლებას, შეუძლია და კიდევაც უნდა ერეოდეს ქვეყნის სამეურნეო ცხოვრებაში და მიმართავდეს მას თანახმად თავის მიზნებისა და სურვილების. ბურჟუაზია, კაპიტალისტები და მემამულეები ერეოდნენ ამ ცხოვრებაში თავისი კლასის ინტერესებისათვის; პროლეტარიატი, ღვას რა სახელმწიფო ხელისუფლების სათავეში, ვალდებულია ჩაერიოს ხალხის ეკონომიურ ცხოვრებაში ადამიანის მიერ ადამიანის ყვლეფის საბოლოო მოსპობის მიზნისათვის, ე. ი. მშრომელთა ინტერესებისათვის. ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითს კაპიტალიზმის დროს მბრძანებელი კლასების ჩარევისას ქვეყნის ეკონომიურ ცხოვრებაში იძლევა გერმანია იმპერიალისტური ომის დროს. „პირველმა კვირეებმა ომის დაწყების შემდეგ, ამბობს ჰუსტავ ექსტინი^{*}), დაგვანახა თუ ფასების როგორ ზღაპრულ ზრდამდე შეუძლია მიგვიყვანოს „ძალთა თავისუფალ თამაშს“ პანიკის დღეებში. რომ სახელმწიფო ხელისუფლება არ ჩარეულიყო ენერგიულათ საქმეთა ვითარება არ გაუმჯობესდებოდა, შემდეგ კი თბით წარ-

^{*}) იხ. მისი ბროშურა: „ომი და სახალხო მეურნეობის მომავალი“. დაწერილია ის 1916 წ., გადათარგმნილია რუსულ ენაზე 1917 წ. ავტორი იყო გერმანიის სოციალ-დემოკრატიის ერთი თეორეტიკოსთაგანი, რომელიც რევოლიუციონური მარქსიზმის ერთგული დარჩა. საშუალოთ გარდაიცვალა ის ჯერ კიდევ ახალგაზრდაობაში.

მოება სასესებით შეჩერდებოდა... „კაპიტალიზმი რომ, — ამბობს შემდეგ ავტორი, — თავის ალალბედზე ყოფილიყო დატოვებული ომის დასაწყისში, ის მაშინვე დამარცხდებოდა და თაჭის ნანგრევების ქვეშ დამარხავდა სახელმწიფო ხელისუფლებას“... (კურსივი ყველგან ჩემია ფ. მ.). როგორც იცით გერმანიის კაპიტალისტურმა ბურჟუაზიამ კარგათ გაითვალისწინა მაშინ ეს გარემოება და მით გადაიჩინა თავი დიდი ხნით. წარმოების რეგულიაციისა და მოსახმარ საგნების განაწილების მეთოდები, რომლებსაც ხმარობდა მაშინ კაპიტალისტური ბურჟუაზია, მონათლულ იქნა „სამხედრო სოციალიზმით“. ნამდვილათ კი ეს „სამხედრო სოციალიზმი“ მხოლოდ შირმა იყო იმპერიალისტური ბურჟუაზიის მეტად ცინიკური და მეტად უტიფარი დიქტატურის დასაფარავათ.

ჩვენთვის ძალიან საგულისხმიერია ის, რომ იგივე ექსტენი, რომლის სიტყვები მომყავდა მე ახლა, ჯერ კიდევ 1916 წ. უპირდაპირებდა იმპერიალისტურ მძარცველთა „სამხედრო სოციალიზმს“ მუშათა კლასის ნამდვილ სოციალიზმს, ერთი მხრით, და ბურჟუაზიის დიქტატურას კი — მუშათა სახელმწიფოს. აღნიშნავს რა, რომ თითქმის სოციალისტებს შორისაც კი გაისმის ხმები იმაზე, რომ გერმანიის ეკონომიური წყობილება ჯერ კიდევ სრულებითაც არ მოშწიფებულა სოციალიზმისათვის და რომ პროლეტარიატის ბატონობა, კიდევაც რომ ქონებოდა ადგილი ასეთს, აუცილებლათ მიგვიყვანდა გაკოტრებამდე, ის ამბობს: „უკანასკნელი წლის ამბებმა დაამტკიცა წინააღმდეგი. პროლეტარული მთავრობა რომ იყოს საკმარისათ ძლიერი, რათა გამოვიდეს ისე დიქტატორულათ, როგორც დღეს გამოდის სამხედრო (უფრო სწორათ რომ ვთქვათ, იმპერიალისტური ბურჟუაზიის სამხედრო ბლოკის ფ. მ.) ხელისუფლება, მაშინ ნივთიერი და ორგანიზაციული წინასწარი პირობები კი იქნებოდა უმახლობელეს ხანში მეურნეობის საზოგადოებრივი ორგანიზაციის შესაქმნელათ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისათვის რაც შეიძლება ფართო მასშტაბით“.

დაიბ, უეკველია, რომ მეურნეობის საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ეს ნივთიერი და ორგანიზაციული წინასწარი პირობები გერმანიაშიც, ინგლისშიც, საფრანგეთშიც, ამერიკაშიც უკვე დიდი ხანია, რაც მოშწიფდა. მაგრამ მხოლოდ პროლეტარიატმა ვერ შესძლო ჯერ კიდევ სახელმწიფო ხელისუფლების დაპყრობა იქ უმთავრესათ მეორე ინტერნაციონალის ბელადების ღალატის გამო. ხოლო როგორ უნდა მოვექცეულიყავით რუსეთში, სადაც ეს პირობები ჯერ კიდევ ისე არ მოშწიფებულა, მაგრამ სადაც პროლეტარიატმა მთელ რიგ მის სასარგებლოთ მოწყობილ პირობათა და გარემოებათა გამო ჩაიგდო ხელში სახელმწიფო ხელისუფლება? ნუ თუ მას უარი უნდა ეთქვა ამ სახელმწიფო ხელისუფლების გამოყენებაზე გვერდები მეურნეობის მოწყობისა და სოციალიზმისაკენ გადასვლის მიზნისთვის?

თუ დაუჯერებთ შემთანხმებლებსა და მუშათა კლასის გამცემლებს, მენშევიკებსა და ესერებს, პროლეტარიატს რუსეთში სრულებითაც არ უნდა ჩაეგდო ხელში სახელმწიფო ხელისუფლება და მით უფრო არ უნდა შედგომოდა სახალ-

ხო მეურნეობის გარდაქმნას სოციალისტურ საფუძველზე. მაგრამ პროლეტარიატის მიერ ხელისუფლების დაპყრობა, უკვე რეალური, ისტორიული ფაქტია და ამ ფაქტორის მნიშვნელობა მთელს მსოფლიოში ახლა უკვე საბოლოოთაა დაწესებული.

რასაკვირველია, პოლიტიკური რევოლუცია შედარებით უფრო იოლი მოსახდენია, ვიდრე საზოგადოების ეკონომიური გარდაქმნა. მაგრამ ეს გარდაქმნა უკვე დაწყებულია. ჩვენ მივდივართ სახელმწიფო კაპიტალიზმის გზით სოციალიზმისკენ, ე. ი. იმ გზით, რომელზედაც მიგვიითთა თავდაპირველათ ლენინმა.¹⁵) აქ ძალიან ბევრ სიძნელეა დასაძლევია. ხანდისხან გვიხდება მიხვეულ-მოხვეული გზით სიარული, გვიხდება თავის შემორება შორიდან, მაგრამ მიუხედავად ამისა მაინც მივდივართ დასასრული მიზნისაკენ, და ჩვენი გამარჯვება სახალხო მეურნეობის სფეროში სტიქიაზე სულ ახლო მომავალში, ესეც აგრეთვე ვებერთელა მნიშვნელობის მსოფლიო-ისტორიული ფაქტი გახდება.

ეს გამარჯვება მოხდება გეგმიანი მეურნეობის გზით სტიქიური ხასიათის ეკონომიურ პროცესებთან ბრძოლით, ამ პროცესების თანდათანობითი შევიწროებითა და მათი დამორჩილებით გამარჯვებული პროლეტარიატის შეგნებულ და შემომქმედ ნებისათვის. ამ ამოცანის სისრულეში მოყვანა საესეებით შესაძლებელია.

უმუშევრობის პრობლემა

ექვს გარეშეა, რომ საბჭოთა ხელისუფლების ერთ-ერთ მორიგ ამოცანას შეადგენს ყოველგვარ უმუშევრობასთან ბრძოლა. ეს ამოცანა მდგომარეობს ყოველგვარ უმუშევრობის მოსპობაში. მართლაც სრულიად არანორმალურია ისეთი მდგომარეობა, როდესაც საბჭოთა სახელმწიფოში მშრომელი ადამიანი მოკლებულია საშუალებას გამოიყენოს თავისი საზოგადოებრივი — სასარგებლო შრომა: ამის გამო კულ მდგომარეობაში იმყოფებიან არა მარტო უმუშევრები, არამედ გაქირვებულს განიცდის თვით მშრომელთა სახელმწიფოც, ვინაიდან მას მოსპობილი აქვს ის მატერიალური სიკეთენი, რომელიც უნდა შექმნილიყო დღევანდელ მომენტში დარჩენილ უმუშევრების მიერ.

უმუშევრობის საკითხი ძალიან ძნელი და რთულია კაპიტალისტურ საზოგადოების ჩარჩოებში. იქ, სადაც გაბატონებულია კაპიტალი, იგი გადაუჭრელია, ე. ი. კაპიტალისტურ სახელმწიფოში უმუშევრობის თავიდან აცილება არ შეიძლება ისე, როგორც არ შეიძლება იქ სამრეწველო და სხვა ყოველგვარი კრიზისების დაძლევა.

მაგრამ სულ სხვაგვარად სდგას ეს საკითხი ჩვენში, საბჭოთა წესწყობილების დროს: აქ უმუშევრობა წარმოადგენს ერთის მხრივ კაპიტალიზმის და მეორეს მხრივ ფეოდალურ — თავად-აზნაურულ მიწადმფლობელობის ნაშთების მძიმე მემკვიდრეობას. კაპიტალისტების და მემამულეების პოლიტიკურ ძალა-უფლების მოსპობით ჩვენ ერთის დაკვრით მაინც ვერ მოუღუთ ბოლო ამ მძიმე მემკვიდრეობას, მიზე უმეტეს, როდესაც საბჭოთა კავშირის საწარმოო ძალები ძალიან ჩამორჩენილი და განუვითარებელია.

ჩვენ არ შეეცებით ამ საკითხის გადაჭრას არსებითად, არამედ ამ წერილში გავაშუქებთ იმ ღონისძიებებს, რომელსაც საბჭოთა ხელისუფლება იღებს უმუშევრობის სიმწვავის შესუსტების და განელების მიზნით, რადგან ეს უმუშევრობა საგრძნობი ხდება ყველგან. ეხლა ჩვენ ვაყენებთ კითხვას ამ მოვლენის სიმწვავის განელების და არა მის სრულიად მოსპობის შესახებ, რაც ჩვენ უნდა ვცადოთ ყოველგვარი ძალებით და საშუალებებით.

ამ დღეებში მოსკოვის „პრადა“-ში მოთავსებული იყო აზხ. გინდინის ძალიან საინტერესო წერილი: „პროლეტარულ სახელმწიფოს დახმარება უმუშევართათვის“ (№ 279, 7 დეკემბ.). მე საჭიროთ მიმაჩნია მოვიყვანო ამ წერილიდან ზოგიერთი ცნობები იმ დახმარების შესახებ, რომელსაც საბჭოთა ხელისუფლება უწევს უმუშევრებს. უწინარეს ყოვლისა საინტერესოა ის ფაქტი, რომ შრომის სახ. კომისარიატის მიერ გაცემული დახმარება, რომელიც უდრის საშუალოთ 8 — 10 მანეთამდე თვეში, ვრცელდება მთელ კავშირის 300.000 უმუშევარზე; გაცემული ყოფილა 1923—24 წლის განმავლობაში 21.000.000 მანეთი. უმუშევართა დახმარებასთან ერთად მოწყობილია სა-

ზოგადობრივი სამუშაოები და აგრეთვე საწარმოვე შრომის კოლექტივები. უმუშევართათვის საზოგადოებრივ სამუშაოებისათვის 1923—24 წელს მზაერობამ გადასდო 2. 300.000 მანეთი, ხოლო სათადარიგო ფონდიდან გაცემული იქნა კიდევ 800.000 მანეთი. სულ მამასადაამე — 3 მილიონზე მეტი. ამას გარდა იმავე მიზნისათვის გაცემული იყო სამუშაოებანი ადგილობრივ ხელისუფლების ორგანოების მიერ სხვადასხვა წყაროებიდან.

ეს სამუშაოები სწარმოებდა რამდენიმე თვის განმავლობაში და ამ მუშაობას ჰქონდა მასიური ხასიათი, იღებდნენ დღეში დაახლოებით 25.000 კაცს; კიდევ უფრო ფართო ხასიათს მიიღებს ეს საზოგადოებრივი სამუშაოები მიმდინარე 1924—25 წელში, რადგან სახელმწიფოს განზრახვლა აქვს გადასდოს ამ სამუშაოებისათვის 10. 000.000 მანეთამდე, გარდა იმისა, რასაც ადგილები გაიღებენ. მუშაობა იწარმოებს მთელი წლის განმავლობაში.

რაც შეეხება საწარმოვე—შრომის კოლექტივებს, ისინი მოწყობილი არიან შრომის ბირჟებთან. ეს კოლექტივები აერთიანებენ უმუშევართა საკმაოდ დიდ კატეგორებს სახელისნოვებში, ფაბრიკებში და სხვა წარმოებებში, რომლებიც მოქმედებენ კოლექტიურ გაერთიანების საფუძველზე. ამჟამად ამხ. გინდინის ცნობით, ასეთ კოლექტივებში მთელ საბჭოთა კავშირში გაერთიანებული არიან 50.000-ზე მეტი უმუშევარი, აქედან საბჭოთა რუსეთში — 34.000 კაცი, უკრაინაში — 14.000 კაცი; დანარჩენი—ბელორუსიაში. როგორც აღნიშნულ წერილის ავტორი ამბობს, „ამ კოლექტივებს სახელმწიფომ გაუწია არსებითი დახმარება სხვადასხვა საგადასახადო შეღავათების, სესხის მიცემის და სხვა დახმარების სახით. ამ დახმარების შემდეგი გაფართოება და გაღრმავება საესებით დამოკიდებულია ადგილების, შრომის სახ. კომისარიატის და დაბალ საფეხურის პროფესიონალურ და სამეურნეო ორგანოების „თვითმოქმედებასა და ინიციატივაზე.“ ასე სდგას საკითხი უმუშევართა დახმარების შესახებ. შრომის სახალხო კომისარიატის მიერ სოციალურ დაზღვევის საღაროებიდან დახმარების გაცემასთან ერთად ჩვენ გვაქვს, ჯერ ერთი, საზოგადოებრივი სამუშაოები და მეორეც — საწარმოვე შრომის კოლექტივები.*)

არავითარ შემთხვევაში არ უარყვოფთ იმ არსებით მნიშვნელობას, რომელიც აქვს უმუშევართა დახმარების ამ სახეებს, მაგრამ მაინც უნდა ავლნიწნოთ, რომ ყველა ეს დახმარება, რომელიც საბჭოთა ხაზინას არც ისე იათად უჯდება, სრულიადაც საკმარისი არ არის. როგორც მკითხველი შენიწნადა, თუ მთელი ყურადღება არა, 95. პროც. ამ ყურადღებისა მაინც მიქცეული აქვს დახმარების გაცემას ერთი მხრივ და საზოგადოებრივ სამუშაოების მოწყობას, მეორეს მხრივ. ამ მიზნებისათვის ყოველ წლიურად იხარჯება ათეული მილიონები, მაგრამ ამათ, უმუშევრობა სრულიად არ მცირდება. რა თქმა უნდა დახმარებაც, საზოგადოებრივი სამუშაოების მოწყობაც და სხვა ასეთები საქიროა უმუშევართათვის, ვინაიდან ყველა ეს ღონისძიებანი ანელებენ უმუშევრობის სიმწვავეს, მაგრამ ყველაფერი ეს დროებითი ღონისძიებანია; დახმარების სახით მიღებული ფული შექმულია, საზოგადოებრივი სამუშაოები შესწყდა და უმუშევრობა კიდევ უფრო

*) გარდა ამისა უმუშევრებს ეძლევა სხვა გვარი დახმარებაც სხვადასხვა შეღავათების და პროფ-კავშირების მხრივ დამატებითი დახმარების სახით და სხვა.

მეტად ხდება საგრძნობი. და ეს ხდება იმიტომ, რომ ყველა ჩვენი ღონისძიებანი მიმართულია არა იმ მიზნების წინააღმდეგ, რომელიც უმუშევრობას იწვევს, არა იმ საწარმოო ღონისძიებების გამომუშავებისაკენ, რომელსაც ჯერ ერთი, — შეუძლია მუდმივი ხელფასი მისცეს უმუშევრებს და მეორეც, გააძლიოს ჩვენი წარმოება, — ე. ი. ჩვენი მატერიალური სიძლიერე, არამედ უმუშევრობის სიმწვავის განულებისაკენ, უმუშევართა მძიმე მდგომარეობის შემსუბუქებისაკენ. ჩემის აზრით საკითხის ამ გვარად დაყენება არ არის სწორი. სიმძიმის ცენტრი უმუშევრობის საკითხში უნდა იქნეს გადატანილი სხვა სფეროში უმუშევართათვის მუდმივ შემოსავლის წყაროების გამონახვის მხარეზე, ისეთ წყაროების, რომელიც ერთსა და იმავე დროს გაზრდის ჩვენი პროდუქციის, ჩვენი სიმდიდრის საერთო ჯამს, როგორც სასოფლო მეურნეობის, ისე ქალაქის ინდუსტრიის დარგში. როგორც ამხ. გინდინის წერილიდან სჩანს, ამჟამად საკითხის ამ მხარეს მიქცეული აქვს ერთგვარი ყურადღება, მაგრამ როგორც მე აღვნიშნე, არა იმდენად, რამდენადაც ეს საჭიროა.

ვებებით რა ეხლა საკითხს იმის შესახებ, თუ რა კეთდება ამ დარგში ამიერ-კავკასიაში, კერძოდ კი საქართველოში, ჩვენ უნდა ავლნიშნოთ, რომ, რამდენადაც ჩვენ ვიცით, ამ დარგში არავითარი მუშაობა არ სწარმოებს. როგორც სჩანს, ჩვენ ამ საკითხში შესამჩნევად ჩამოვრჩით სხვა საბჭოთა რესპუბლიკებს. მე მხედველობაში მაქვს საზოგადოებრივი სამუშაოების და საწარმოო კოლექტივების მოწყობა უმუშევრებისაგან. ხოლო ამ დღეებში გავიგეთ ჩვენ ამხ. იაშვილის წერილიდან („შრომის მოწყობისაკენ ამიერ-კავკასიაში“. იხ. „ამიერ-კავკასიის ეკონომიური უწყებები“ № 10), რომ „ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატს 1924 — 25 სამეურნეო წელში აქვს ცენტრიდან მიღებული 1.000.000 მან., რომელიც უნდა მოხმარდეს საზოგადოებრივ სამუშაოების მოწყობას“. თანხა როგორც ხედავთ, საკმაოდ დიდია ჩვენს ეხლანდელ საფინანსო პირობებში. სამწუხაროთ, არ ვიცო, როდის დაიწყებენ ბოლოს და ბოლოს ამ საზოგადოებრივი სამუშაოების მოწყობას და როგორი საზოგადოებრივი სამუშაოების საერთოდ განზრახული. ამას კი დიდი მნიშვნელობა აქვს არა მარტო შრომის სახალხო კომისარიატის, არამედ მთელი სახელმწიფოს თვალსაზრისით. საქმე ის კი არ არის, რომ შეტკობოთ სხვადასხვა უწყებებს და აღმასკომებს, თუ როგორი მუშაობის წარმოებაა მათთვის საჭირო. ასეთი სამუშაოები მრავალია. ზოგს უნდა ქუჩების შეკეთება, ზოგს ჰიდრო-ელექტრო სადგურის აგება, ზოგს კიდევ არხების გაყვანა და სხვა. ამჟამად, რომ ყველა ამ საკითხების გადაწყვეტა საუწყებო თვალსაზრისით შეუძლებელია, ისინი თვითვე რესპუბლიკაში წინასწარ დამუშავებული უნდა იქნეს სახელმწიფო საჯვგმო კომისიის მიერ და მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება ესტკეათ, თუ როგორი საზოგადოებრივი სამუშაოები იქნება ყველაზე უფრო მიზანშეწონილი ამა თუ იმ მომენტში. ეს წინასწარი მუშაობა ჯერჯერობით არ სჩანს, 1924 — 25 სამეურნეო წლის პირველი მეოთხედი კი უკვე თავდება. მეორეს მხრივ ამხ. იაშვილი იტყობინება, რომ ახლო მომავალში დაიწყება საზოგადოებრივი სამუშაოების მოწყობა. მაგრამ ჩვენ არაფერი ვიცით იმის შესახებ, იყო თუ არა ამ სამუშაოებების გეგმა წინასწარ განხილული საერთო საჯვგმო კომისიებში. და თუ განხილული არ იყო, ეს მეტათ ცუდია. ეს დიდი შეცდომაა.

მაგრამ ეს ერთი მხარეა - საკითხის. მე ყველაზე უფრო მაკვირვებს მეორე დებულება, რომელსაც აყენებს აშშ. იაშვილი. იმავე წერილში ის ამბობს: „რაც შეეხება შრომის კოლექტივებს, მათ ექნებათ უმუშევართათვის დროებითი შრომით დახმარების გაწვევის ხასიათი. შრომის კოლექტივების შემადგენლობა პერიოდულად უნდა იცვლებოდეს, რომ მათში უმუშევრების რაც შეიძლება მეტი რიცხვი იქნეს გატარებული... მრავალი ამხანაგები ადგილებზე შრომის კოლექტივებს უყურებენ არა როგორც უმუშევართათვის დროებითი დახმარების გაწვევის საშუალებას, არამედ როგორც მიზანს. ჩვენ უნდა ვიბრძოლოთ საკითხისადმი ასეთი მიდგომის წინააღმდეგ (კურსივი ჩემია ფ. მ.). აქ, მე ვფიქრობ, აშშ. იაშვილი, რამდენადაც ის გამობატავს ამიერ-კავკასიის შრომის საბაზო კომისარიატის აზრს, შემცდარ პოზიციებზე სდგას. უპირველეს ყოვლისა, რას გულისხმობს ის შრომის კოლექტივების ქვეშ თუ ეს უბრალო საქველმოქმედო დაწესებულებაა, რომელსაც არაფერი საერთო არ აქვს წარმოებასთან, თუ ეს მართა უმუშევართათვის დროებითი დახმარების გაწვევის საშუალებაა“, როგორც ამას ამბობს აშშ. იაშვილი, მაშინ მე უნდა ვთქვა, რომ ჩვენი ამხანაგები დიდ შეცდომას სჩადიან, რომ მეტი არ ვთქვათ, როდესაც ასეთ არასერიოზულ საქმეს კიდებენ ხელს. მე ამ კოლექტივებს ვუყურებ. როგორც სერიოზულ საწარმოო ორგანიზაციებს, რომლებსაც საქმის სერიოზულად დაყენების პირობებში შეუძლიათ ორნაირი სარგებლობა მოიტანონ, სახელდობრ: 1) ისინი თანდათან გადადიდებენ მატერიალური დოვლათის საერთო რაოდენობას, როგორც სასოფლო სამეურნეო, ისე სამრეწველო პროდუქტების რაოდენობას, და 2) ამით თანდათან შეამცირებენ უმუშევართა რიცხვს.

აი ნამდვილი გზა უმუშევრობის დასაძლევად, გზა მის მოსასპობად...

რაც შეეხება უმუშევრებისათვის დახმარების მიცემას და მათთვის საზოგადოებრივი სამუშაოების მოწყობას იმ სახით, როგორც ეს აქამდე ხდება, უნდა ვსთქვათ, რომ ამ გზით ჩვენ მიზანს ვერ მივალწვეთ. ყველა ამ ღონისძიებებს მხოლოდ დროებითი ხასიათი აქვთ, დახმარების მიცემა ანდა საზოგადოებრივი სამუშაოების მოწყობა იმ სახით, როგორც, მაგალითად, ქაობების ამოშრობა, ანდა ქუჩების მოკირწყველა, თავისთავად მეტად კარგი საქმეა, მაგრამ უმუშევრობის შოსპობის საქმეში - ის მხოლოდ პალიატივია, და ამის იქით ისინი ვერ მიდიან. სულ სხვა საქმეა საწარმოო კოლექტივების მოწყობა სახელოსნოების, ფაბრიკების ანდა ქარხნების სახით, ერთის მხრივ და დიდი საბჭოთა მეურნეობების მოწყობა კოლექტიურ საფუძველზე სოფლის მეურნეობის სფეროში, მეორეს მხრივ. მათ უკვე დროებითი ან შემთხვევითი ხასიათი კი არ ექნებათ უმუშევართათვის, როგორც დახმარებას და საზოგადოებრივ სამუშაოებს, რომლებიც დღეს არის, ხვალ კი შეიძლება არ იქნეს, არამედ ისინი ხარისხებენ ხანგრძლივად, მუდმივად. შეიძლება გვიპასუხონ, რომ ამისათვის საჭირო იქნება დიდი საბრუნავი თანხები, რომლებიც ჩვენ არ გვაქვს, და ბოლოს, შრომის კომისარიატის მოვალეობას არ შეადგენს ასეთი საქმეების გაკეთება. მაგრამ ანეთი პასუხი არ იქნება საფუძვლიანი.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ საშუალებები არის, თუგინდის, რომელიც გადადებულია ცენტრის მიერ; შემდეგ, საქმე იმაში კი არ არის, რომ ყველაფერი ეს ფორმალურათ არ შეეხება შრომის სახალხო კომისარიატს, არამედ საქმე იმაშია, რომ შრომის კომისარიატი თავდაპირველათ ვალდებულია დაამუშაოს უმუშევრობასთან ბრძოლის გეგმა, შემდეგ ეს გეგმა უნდა გაატაროს სათანადო საერთო საგეგმო კომისიაში. თორემ გამოდის ისე, რომ მას, რასაც ნამდვილი მუდმივი ხასიათი უნდა ჰქონდეს უმუშევართათვის დახმარების გაწევის საქმეში, სახელდობრ საწარმოო კოლექტივების მოწყობას, რაზედაც ზევით არის ნათქვამი, ამხ. იაშვილის აზრით მხოლოდ დროებითი ხასიათი აქვს, და პირიქით, რაც მართლაც დროებითი და შემთხვევითია, ის, ამხ. იაშვილის აზრით, ყველაზე მეტი ყურადღების ღირსია.

არა ნაკლებ გაკვირვებას იწვევს კიდევ ამხ. იაშვილის შემდეგი დებულება: „შრომის კოლექტივების შემაღლებლობა პერიოდულათ უნდა იცვლებოდეს, რომ მათში უმუშევრების რაც შეიძლება მეტი რიცხვი იქნეს გატარებული“. აი ეს უკვე სრულიად გაუგებარია. დაუშვათ, რომ უმუშევრების განსაზღვრულ ჯგუფს უფლება მისცეს მოაწყონ კოლექტივი. ამ კოლექტივმა მოაწყო რომელიმე სახელოსნო, ქარხანა, საბჭოთა მეურნეობა და სხვა. დაუშვათ, რომ უმუშევრებმა შესძლეს საქმის კარგათ დაყენება, რამოდენიმე თვის შემდეგ კი მათ უბრძანებენ მიატოვონ საქმე და წავიდნენ ქუჩაზე, რომ ადგილი დაუთმონ სხვა უმუშევრებს. ეს რაღაც ოთურმაა, და არა საქმე. ამ ლოლიკის მიხედვით უმუშევრებს ეხლაც შეუძლიათ წავიდნენ რომელიმე ქარხანაში ანდა ფაბრიკაში და წინადადება მისცენ იქ მომუშავე ამხანაგებს მიატოვონ სამუშაო, რომ ადგილი დაუთმონ მათ. ეს აშკარად გაუგებრობაა. საკითხის ასე დაყენება ამეამათ ვერავის ვერ დააკმაყოფილებს. მდგომარეობა კი სერიოზულია და საჭიროა სასწრაფოთ იქნეს მიღებული ზომები. საშუალებები არის, საჭიროა მხოლოდ მათი მიზანშეწონილად გამოყენება საერთო-სახელმწიფოებრივი თვალსაზრისით, ყველა შრომელთა სასარგებლოთ, რადგან არანორმალურია, როდესაც ერთს აქვს სამუშაო, მეორეს კი არ აქვს. უმუშევართა კადრი თანდათან იზრდება; ეს იმას ნიშნავს, რომ არიან ლარიბები სოფელშიც და ქალაქშიც და სახელმწიფო ლარიბია. ამ გარემოებას სერიოზული ყურადღება უნდა მიაქციონ ხელისუფლების ყველა ორგანოებმა, ეს არ არის საუწყებო საკითხი. ეს ერთი. მეორე დებულება, რომელსაც მე ვაყენებ, ეს არის ის, რომ უმუშევრობის წინააღმდეგ ბრძოლაში მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს ახალ მუდმივ წყაროების შექმნას, საწარმოო კოლექტივების სახით, რომლებიც თანდათან შეამცირებენ უმუშევრობას.

ამიტომ საერთო სახელმწიფოებრივი თვალსაზრისით მე მიზანშეწონილად მიმაჩნია ის, რომ იმ თანხების დიდი ნაწილი, რომელიც ეხლა იხარჯება უმუშევრებზე, მიდიოდეს არა დროებით დახმარებაზე და არა შემთხვევითი ხასიათის საზოგადოებრივი სამუშაოებების მოწყობაზე, არამედ წარმოების გადიდებასა და გაფართოებაზე. მხოლოდ ამაშია უმუშევრობის შემცირების და შემდეგ მისი სრული მოსპობის საწინდარი.

გახვით „კომუნისტი“,

1929 წლის 18 დეკემბერი, № 289.

უმუშევართათვის დახმარების მოწოდება ამიერ-კავკასიაში

I.

საკითხი, უმუშევართათვის დახმარების აღმოჩენის შესახებ, ან და უკეთ რომ ვსთქვათ, უმუშევრობასთან ბრძოლის შესახებ, ამ ეხმად უაღრესათ საყურადღებო და აქტუალური საკითხია. ამასთანავე ის სპეციალური საკითხი არის და ხელისუფლების განსაკუთრებულ ორგანოთა კომპეტენციას შეადგენს. შეიძლება -გარეშე- პირები სრულიადაც არ უნდა შეპკრილიყვენ ამ სფეროში, მაგრამ რა გაეწყობა, მე უკვე ჩავიღინე ეს „ცოდება“.

როგორც მკითხველმა ალბათ უკვე იცის, აშხ. იაშვილის წერილის საბასუსხოთ, რომელიც დაბეჭდილი იყო „გეონომიჩესკი ვესტნიკ ზაკავკაზია“-ს გასული წლის მეთუ ნომერში სათაურით: „შრომის მოწესრიგება ამიერ-კავკასიაში“, მე დავეწერე პატარა წერილი სათაურით: „უმუშევრობის პრობლემისათვის“ და მოვათავსე „ზარია ვოსტოკა“-ს 18 ოქტომბრის 756 ნომერში. ამ წერილში მე კრიტიკულად შევხედე აშხ. იაშვილის ზოგიერთ დებულებებს და ვამტკიცებდი, რომ უმუშევრობასთან ბრძოლის პრაქტიკულ საკითხებში ჩვენ ჩამოვრჩით სხვა რესპუბლიკების საქმიანობას. ჩემს წერილში იყო აგრეთვე ზოგიერთი პრაქტიკული წინადადებებიც, რომელზედაც მე შემდეგში ვილაპარაკებ, მაგრამ ეხლავე უნდა განვაცხადო, რომ ჩემი წინადადება მე ძალით არას დროს არავისთვის არ მომიხვევია თავზე, არც ეხლა ვახვეე და ამ შემთხვევაში პირადათ არც ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატს და არც აშხ. იაშვილს არ შევხებივარ. მგ სახეში მყავდა საერთოდ ყველა ჩვენი საბჭოთა-პარტიული წრეები და ვფიქრობდი, რომ ჩემს წინადადებებს განიხილავდენ მხოლოდ და მხოლოდ საქმიანი თვალსაზრისით ჩვენი საერთო საქმის ინტერესებთან შეფარდებით.

სამწუხაროთ, არ ვიცი რატომ, ჩემი წერილის შინაარსს ზოგიერთ წრეებში სრულიად მოულოდნელი ახსნა მისცეს:

მე მოველოდი, რომ ჩემი წერილი გამოიწვევდა საქმიან პასუხს. მაგრამ მე არ მოველოდი იმას, რომ მოკამათები გვერდს აუხვევდენ საქმის შინაარს, ერთის მხრივ, და მიმართავდენ არა საკადრის პოლემიკურ ხერხს—მეორეს მხრივ. ის კი მოხდა, რომ ჩემმა ოპონენტებმა დაუწყეს ჩემს აზრებს ჯიჯნა, გადამახინჯება და შესწორება სურვილის მიხედვით, იმისათვის, რომ სახელი ვაეცხათ მკითხველის თვალში და ამ რიგათ იოლი გამარჯვება მოეპოვებიათ.

მე აქ ზოგიერთ მაგალითებს მოვიყვან ნათქვამის დასამტკიცებლათ.

შეტყვა ორი მიმართულებით დაიწყო. ჯერ ამიერ-კავკასიის პროფკავშირთა საბჭოდან (ამხ. შვარცმა*) გამოილაშქრეს, ხოლო მის გამოცხადება შემდეგ ამ.-კ. შრომის სახალხო კომისარიატი, (ამხ. იაშვილი.***) ასე მაგალითად, ამხ. შვარცი უკეთებს რა კომენტარებს ჩემს სიტყვებს უმუშევართათვის დახმარებისა და საზოგადოებრივი სამუშაოების მნიშვნელობის შესახებ, შემდეგს ამბობს: „ამხ. მახარაძე გვითითებს, რომ საზოგადოებრივ სამუშაოებზე უშედეგოთ იხარჯება ძალღონისა და თანხების 95 პროც.“ რომ „მისი აზრით საზოგადოებრივ სამუშაოებისათვის და უმუშევართათვის დახმარების აღმოჩენის მიზნით გაღებული ასიგნოებები მიზანშეუწონელი და უსარგებლო ღონისძიებებია, რომელიც სრულებით ვერ ამცირებს უმუშევრობას“ (ხაზგასმული ჩემია. ფ. მ.)

სად ესთქვი მე, რომ ყველაფერი ეს უსარგებლოა, რომ დახმარების გაცემა და საზოგადოებრივ სამუშაოთა ორგანიზაცია უსარგებლოა?

ამხ. შვარცმა ეს აზრი მე მომაწერა და ამიტომ იძულებული ვარ მოვიყვანო ჩემი წერილის ერთი ადგილი, იმისათვის, რომ სინამდვილე აღვადგინო. „როგორც მკითხველი დაინახავდა, თუ მთელი ყურადღება არა, ყოველ შემთხვევაში ყურადღების 95 პროც. ექცევა ერთის მხრივ, დახმარების გაცემას და მეორეს მხრივ საზოგადოებრივ სამუშაოთა ორგანიზაციას. ამ მიზნით ყოველ წლიურათ ათეული მილიონები იხარჯება, მაგრამ მიუხედავად ამისა, უმუშევრობა სრულებით არ მცირდება. რა თქმა უნდა, დახმარებაც, საზოგადოებრივ სამუშაოების ორგანიზაციაც და უმუშევართათვის დახმარების აღმოჩენის სხვა სახეებიც აუცილებლათ საჭიროა, ვინაიდან ყველა ეს ღონისძიებები ცოტათი მაინც ამსუბუქებენ უმუშევართა მძიმე მდგომარეობას, ცოტათი მაინც ასუსტებენ უმუშევრობის სიმწვავეს, მაგრამ ყველაფერი ეს მხოლოდ დროებითი ღონისძიებებია“.

სად სწერია აქ, რომ ყველაფერი ეს ფუქია, რომ ყველაფერი უსარგებლოთ კეთდება?

პირიქით, აქ ლაპარაკია იმაზე, რომ ყველაფერი ეს საჭიროა, რომ ყველაფერი ეს აუცილებელიც არის, ვინაიდან ის ასუსტებს უმუშევრობის სიმწვავეს. რომ ესეც არ კეთდებოდეს, უმუშევართა მდგომარეობა კიდევ უფრო აუტანელი შეიქმნებოდა. ეს ერთ-ერთი დასკვნაა, რომელიც ჩემი სიტყვებიდან გამომდინარეობს.

მეორე დაცენა ზემოთმოყვანილ სიტყვებიდან ის არის, რომ უნდა ვეძიოთ კიდევ სხვა ზეგები, სხვა საშუალებები გარდა დახმარების გაცემისა და საზოგადოებრივ სამუშაოთა ორგანიზაციისა უმუშევრობასთან ბრძოლის მიზნით.

მაგრამ ამხ. შვარცმა არ მოისურვა არც ერთ ამ დასკვნის გაკეთება და პომაწერა მე სიტყვები და აზრები, რომელიც არ მითქვამს. აი ეს არის ის ჯიჯგნა და გადამაბინჯება აზრების, რომელზედაც მე ზევით ვლაპარაკობდი.

*) „კონომიჩესკი ვესტნიკ ზაკავკაზია“ № 1—1925 წ. წერილი: „უმუშევრობის პრობლემის შესახებ ა. კ. ფ. ს. რ.“

**) ზარია ვოსტოკა“ № 773, წერილი: „უმუშევრობის პრობლემა“

ამ მხრივ უნდა ითქვას სიმაართლე, ამხ. იაშვილმა გაცილებით აჯობა ამხ. შვარცს. ამხ. შვარცი იძულებული შეიქნა ელიარებია, რომ „ამხ. მახარაძის მიერ ა. კ. ს. ფ. ს. რესპუბლიკებში უმუშევრობასთან დაკავშირებით აღძრული საკითხები უალრესად აქტუალური საკითხებია“, რომ „მართალია ამხ. მახარაძე, როდესაც სვამს საკითხს რესპუბლიკების შრომის კომისარიატების მუშაობის დაგეგმვის შესახებ სახელმწიფო საგეგმო კომისიის მიერ უმუშევრობის პრობლემის გადაწყვეტის დარგში“, და რომ დაბოლოს „უსათუნოდ დიდი შეცდომა ჩაიდინა ა.-კ. შრომის კომისარიატმა, რომ თანხების განაწილებამდე არ იყო წინასწარ განხილული სახელმწიფო საგეგმო კომისიაში საკითხი უმუშევრობასთან ბრძოლის შესახებ“ (ხაზგასმული ჩემია. ფ. მ.)

ამის აღიარება არ სურს ამხ. იაშვილს. მისი აზრით ყველაფერი რიგზეა, შეწუხება არ არის საჭირო, ვინაიდან „ჩვენი წარმოების გაფართოება წინ მიიწევს ბუნებრივი ნაბიჯებით“. და რომ „ჩვენი (ე. ი. ამხ. იაშვილი) ამხ. შმიდტთან ერთად (ს. ს. რ. კავშირის შრომის სახკომია) მზად ვიყოლიებთ სათადარიგო მშრომელთა არმიას, დავიცავთ მას დაქსაქსვისა და კლასიურათ გადაგვარებისაგან დანელა-ნელა დაჯაკმაყოფილებით მოთხოვნილებას სამუშაო ძალაზე, რომელიც დღითიდღე იზრდება. ერთი სიტყვით ყველაფერი რიგზეა, არავითარ დაბრკოლებებს ადგილი არც აქვს და არც მომავალში ექნება. თუ ეს ასეა, რა თქმა უნდა ყველა კმაყოფილი და დამშვიდებული უნდა იყოს.

მაგრამ ამხ. იაშვილის საუბედუროთ, მოიძებნა ერთი კაცი—ამ სტრიქონების ავტორი, რომელიც არ დააკმაყოფილა ამხ. იაშვილის მიერ დახატულმა სურათმა და რომელმაც ამის შესახებ დასწერა გაზეთებში. სჩანს ამხ. იაშვილს ყველაფერი ეს არ მოეწონა და იმის მაგივრათ, რომ პასუხი გაეცა არსებითად ს. ს. რ. კავშირის პრაქტიკის და გამოცდილების მიხედვით, მან არც აცივა, არც აცხელა, დაცინვითა და ხუმრობით დაიწყო ლაპარაკი. მისი თქმით ჩემი წინადადებებიდან გამომდინარეობდა თითქოს ის, რომ უნდა მიგვემართა ამხ. სერგეროვსკისათვის გაეფართოებია ნავთის წარმოება რათაც არ უნდა დაჯდომოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ნავთისათვის ბაზარი არ მოიპოვება, ან ამხ. ჟოჯიკაშვილისათვის გვეთხოვნა—გაადიდე აგურების წარმოება, მაშინ როცა მასზე არავითარი მოთხოვნილება არ არსებობს და სხვა და სხვა. ეს მან იმიტომ ჩაიდინა, რომ შემდეგ გაეკეთებია დასკვნა: „ამხ. მახარაძის წინადადებები შრომის კოლექტივების საწარმოო ორგანიზაციებად გარდაქმნისა და (წარმოიდგინეთ! ფ. მ.) ახალი ფაბრიკებისა და ქარხნების დაარსების შესახებ ვერავეითარ კრიტიკას ვერ უძლებენო“. ასეთ კატეგორიულ მტკიცების დროს ამხ. იაშვილი არ ეწყარება ს. ს. რ. კავშირის პრაქტიკასა და გამოცდილებას. ამ საქმეში—ამის შესახებ ცოტა ქვევით ვილაპარაკებ—ასეთ სერიოზულ საკითხში, როგორიც არის საკითხი უმუშევრობის შესახებ—ასეთ მიუღებელი ხერხის ხმარების უადგილობა ჩემის აზრით ყველასათვის ცხადია.

შემდეგ ძალიან უცნაურია ის გარამოება, რომ ამხ. იაშვილმა წმინდა პოლემიკური მიზნით, საჭიროთ დაინახა გაეხსენებია ჩემთვის, რომ „შრომის სახალხო კომისარიტი აძლევს, რა უმუშევართ დახმარებას, ქველმოქმედებას კი

არ ეწევა (როგორი გამოთქმაა!!! ფ. მ.) მათ მიმართ, არამედ თავის პირდაპირ მოვალეობას ასრულებსო“, რომ „უმუშევარი, რომელიც დაზღვევის დახმარებას იღებს, მოწყალეებს კი არ იღებს არამედ იმას, რაც მას უფლებით ერგება“ და ასე შემდეგ და ამ რიგით. მაგრამ საკითხავია, ვინლა დაობდა ამ ანბანურ ქვე-მარიტებათა შესახებ? საქმე იმაშია, რომ ვისაც ჩემი წერილი არ წაუკითხავს, ან და შეიძლება წაიკითხა კიდევ, მაგრამ უკვე გადავიწყვედა, მას შეუძლია იფიქროს ამხ. იაშვილის საკმაოთ ორ აზროვან ქარაგმების შემდეგ, რომ სწორეთ ჩემი ნათქვამია „უმუშევართათვის დახმარების მიცემა ქველმოქმედება არისო“, მაგრამ ამხ. იაშვილი ამაოთ დაუწყებდა ძებნას რაიმე ასეთ აზრს მართო იმ წერილში კი არა, რომლითაც ის რატომღაც უქმყოფილოა, არამედ მთელ ნაწერებშიაც კი, მაგრამ მაშინ რალა საპიროა ყველაფერი ეს?

განა ამაში მდგომარეობს საქმის შინაარსი?—რა თქმა უნდა არა. ყველაფერი ეს ნახმარია ჩემს წინააღმდეგ პოლემიკის მიზნით. მე ვამტკიცებ, რომ ასეთი ორ-აზროვანის და დემაგოგიურ გამოლაშქრებისათვის ჩემს წინააღმდეგ მე არავისთვის მით უმეტეს ამხ. იაშვილისთვის, არავითარი საბუთი არ მიმიცია.

ყველაფერი ეს, რა თქმა უნდა, საქმის მხოლოდ ფორმალური მხარეა და ნამდვილი შინაარსი ამაში არ არის. მიუხედავით ამისა საქმის ეს ფორმალური მხარე ამ შემთხვევაში უაღრესად დამახასიათებელია. ყველაფერი ეს იმას ამტკიცებს, რომ პირადი მომენტები ხანდახან უღიღეს სახელმწიფოებრივ საკითხების გადაჭრის დროს, უღიღეს მნიშვნელობას თამაშობენ, რომ ჩვენ არა თუ არ გვიყვარს, როცა შეცდომებზე მიგვივითებენ, არამედ პირდაპირ ვერ ვიტანთ ამას.

ამ შენიშვნების შემდეგ, მე პირდაპირ საკითხის შინაარსზე გადავდივარ.

II.

უპირველეს ყოვლისა, საიდან და როგორ დაიწყო კამათი ჩვენს შორის, უმუშევრობასთან ბრძოლის საკითხების შესახებ.

გასული წლის დეკემბრის შუა რიცხვებში დაახლოებით, მე ვავიგე კერძო წყაროებიდან, რომ საქართველოს შრომის კომისარიატს განზრახული აქვს ტფილისში საზოგადოებრივ სამუშაოთა მოწყობა და რომ საამისო თანხები გაცემულია ცენტრში და მუშაობაც უკვე იწყებაო.

ამავე დროს ამის შესახებ არავინ არაფერი იცოდა. საზოგადოებრივ სამუშაოების ორგანიზაციის საკითხი არ განხილულა არც ა.-კ. და არც საქართველოს უმაღლეს ეკონომიურ საბჭოში, და არც პრესაში იყო ამის შესახებ არავითარი ცნობა. მე არ ვიცოდი დამეჯერებია თუ არა კერძოთ მიღებულ ცნობებისათვის, მაგრამ სწორეთ ამ დროს გამოვიდა „ეკონომიჩესკი ვესტნიკ ზაკავკაზია“-ს მე-10 ნომერი, რომელშიაც იყო დაბეჭდილი ამხ. იაშვილის ზემოთ აღნიშნული წერილი. ეს წერილი მთლიანათ და სავსებით ადასტურებდა ჩემს მიერ კერძოთ მიღებულ ცნობებს. ეს ერთი.

მეორეც ის, რომ ამხ. იაშვილის,—ა.-კ. შრომის სახკომისარიატის ერთ-ერთი პასუხისმგებელი, ხელმძღვანელის და მასაშადამე იმ ორგანოებისაც, რომ-

ლებიც განაგებენ სპეციალურად უმუშევართათვის დახმარების აღმოჩენის საქმეს,—ამ წერილში. ჩემს აზრით, შემცდარი და ზოგიერთ შემთხვევაში პირდაპირ სახიფათო წინადადებები იყო. ეს წინადადებები წინასწარ არ გარჩეულა არც სახელმწიფო საგეგმო კომისიაში, არც უმაღლეს ეკონომიურ საბჭოში და არც პრესაში.

ამხ. იაშვილს თავის წერილში ეს წინადადებები ისე კატეგორიულად ჰქონდა გამოთქმული, რომ ცხოვრებაში რომ გაეტარებიათ ისინი მიზანშეუწონელი იქნებოდა და შეიძლება საზიანოც ყოფილიყო ზოგიერთ შემთხვევაში.

ჩემს აზრს საკმაოდ ასაბუთებდა აგრეთვე გაზეთ „პრავედა“-ს გასული წლის 7 დეკემბრის (279) ნომერში მოთავსებული ამხ. გინდინის წერილიც. ამ წერილს შემდეგი სათაური ჰქონდა: „პროლეტარულ სახელმწიფოს დახმარება უმუშევართათვის“.

ამ მოსაზრებათა გამო მე საჭიროთ დავინახე მომეთავსებია პრესაში პატარა წერილი, რომელიც დაიბეჭდა „ზარია ვოსტოკა“-ს 18 დეკემბრის ნომერში (756). იქ, უპირველეს ყოვლისა, აღნიშნული იყო უმუშევრობასთან ბრძოლის საკითხის სირთულე და სერიოზულობა, აღნიშნული იყო ის ღონისძიებები, რომლითაც საბჭოთა მთავრობა ებრძვის დღეს უმუშევრობას იმისათვის, რომ შეანელოს და შეასუსტოს მისი სიმწვავე.

შემდეგ მე მიუთითებდი იმ გარემოებაზე, რომ ჩვენი რესპუბლიკები ამ მხრივ ჩამორჩენ სხვა რესპუბლიკების საქმიანობას, რომ ჩვენი სათანადო ორგანოები გულგრილად გვიდებიან ამ საქმეს. იქ აღნიშნული იყო შემდეგ, რომ ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატს სახელმწიფო საგეგმო კომისიაში და უმაღლეს ეკონომიურ საბჭოში უნდა გაეტარებია უმუშევართათვის გადადებული თანხის განაწილებისა და საზოგადოებრივ სამუშაო ორგანიზაციის საკითხი. აღნიშნული იყო აგრეთვე ისიც, რომ ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატმა ვერ ისარგებლა ამიერ-კავკასიაში უმუშევრობასთან ბრძოლის მიზნით გადადებული 200.000 მანეთით 1924—25 ფინანსიური წლის პირველ კვარტალში, რადგან თავის დროზე ვერ მიიღო სათანადო ზომები.

ყველა ამ შენიშვნებში იოტის ოდენა ბრალდება არ იყო წამოყენებული არავის მიმართ, აღნიშნული იყო მხოლოდ შეცდომები.

გარდა ამისა წერილში აღნიშნული იყო ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატის უყურადღებობა უმუშევართაგან შემდგარ შრომისა და საწარმოო კოლექტივების მიმართ, უმუშევრობასთან ბრძოლის საქმეში, რაც სჩანდა ამხ. იაშვილის სახელმძღვანელო წერილიდან.

სერიოზული პასუხი გამოიწვია აგრეთვე ამხ. იაშვილის ერთმა წინადადებაში. ის სწერდა, რომ: „შრომის კოლექტივების შემადგენლობა პერიოდულად უნდა გამოიცვალოს“. არ იყო აღნიშნული (დროც კი*), რომლის განმავლობაშიც უნდა მომხდარიყო ამ კოლექტივების შემადგენლობის გამოცვლა.

* მხოლოდ შემდეგ განაცხადა ამხ. შვარცმა, რომელიც იცავს ამხ. იაშვილის წინადადებას „ჩვენი საწარმოო კოლექტივების შემადგენლობის პერიოდულად შეცვლის“ შესახებ და როგორც ამ წინადადებას „აბსოლიტურად აუცილებლად სცნობს უმუშევარ მოსახლეობის

მე აღვნიშნავდი, რომ შრომის კოლექტივების შემადგენლობის პერიოდული შეცვლა არ იქნება სასარგებლო და მიზანშეწონილი, ვინაიდან ან ჯერ ერთი ეს ზომა დაამსხვრევს წარმოების უკვე მოწყობილ აპარატს, ხოლო მეორე მხრივ წაართმევს მუშებს წარმოების გაუმჯობესების ყოველგვარ ხალისს.

დასასრულ მე ვამბობდი: „უმუშევართა კადრები თანდათანობით იზრდება. ეს ნიშნავს იმას, რომ ქალაქშიაც და სოფელშიაც არის უღარიბესი ხალხი, რომ საერთოდ სახელმწიფოც ღარიბია. ამ გარემოებას უნდა მიაქციოს ყურადღება ხელისუფლების ყველა ორგანოებმა, ვინაიდან ეს საკითხი არ არის რომელიმე უწყების საკითხი. ეს ერთი. მეორე დებულება, რომელსაც მე ვაყენებ, ეს ის, რომ უმთავრესი ყურადღება უმუშევრობის მოსპობის მიზნით, ჩვენ უნდა მივაქციოთ უმუშევრობის შემასუსტებელ მუდმივ ახალ წყაროებს წარმოებების სახით. ამის გამო, საერთო სახელმწიფოებრივი ინტერესების მიხედვით, მე ვთქვარობ, რომ იმ თანხების დიდი ნაწილი, რომელიც ეხლა უმუშევართათვის დახმარების აღმოჩენის საქმეს და დროებით საზოგადოებრივ-სამუშაოთა წამოწყებას ხმარდება, უნდა მოხმარდეს წარმოების გაფართოების და გაზრდის საქმეს“.

ამ დიდი ამონაწერის მოყვანა მე აქ იმიტომ დამჭირდა, რომ ნათელი მეყო ის უთანხმოება, რომელიც უმუშევრობასთან ბრძოლის საკითხში არსებობს, ერთის მხრივ, ჩემსა და, მეორეს მხრივ, ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატს და პროტკავშირთა საბჭოს შორის.

ეს უთანხმოება ორნაირია:

1) მე ვაყენებ საკითხს უმუშევართათვის მარტო დახმარების აღმოჩენის შესახებ კი არა, არამედ გაცილებით უფრო ფართოდ—სახელდობრ, საერთოდ უმუშევრობასთან ბრძოლის შესახებ, მისი საესებით ლიკვიდაციის მიზნით. ჩემი ოპონენტები კი (აშხ. იაშვილი და შვარცი) ფიქრობენ, რომ საქმარისია მხოლოდ დროებით დახმარების აღმოჩენა უმუშევართათვის, ვინაიდან მათი აზრით ჩვენი სახელმწიფო მრეწველობა ვითარდება და იზრდება და ის თანდათანობით ჩააბამს მუშაობაში ყველა უმუშევარს. მათ ამავე დროს მხედველობაში ყავთ თითქმის მხოლოდ ფიზიკურად მომუშავე კვალიფიციური მუშები.

2) ამ ძირითად განსხვავებისაგან გამომდინარეობს შემდეგი დასკვნებიც. სახელდობრ: ჩემის აზრით უმუშევართათვის დროებით სამუშაოთა ორგანიზაციასთან ერთად, საჭიროა ზრუნვა შრომის მუდმივ წარმოების შექმნაზე საწარმოო კოლექტივების, ან წარმოებათა სახით.

აშხ. აშხ. შვარცი და იაშვილი ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატისა და ამიერ-კავკასიის პროფსაბჭოს სახელით ფიქრობენ, თითქმის მთელი ყურადღება მიაპყრონ დროებითი დახმარების აღმოჩენის საქმეს კვალიფიციურ მუშე-

კერძო მესაკუთრებისადმი ლტოლვის ტენდენციის ნეიტრალიზაციის“ მიზნით, (როგორც სჩანს უკვე მომუშავე მოსახლეობას ეს ტენდენციები არა აქვს, ასეთი დასკვნა უნდა გავაკეთოთ აშხ. შვარცის წინადადებიდან. ფ. მ.) რამ ეს დრო უნდა განისაზღვროს 6 თვიდან ერთი წლით! როგორც სჩანს ასე იოლი საქმე ყოფილა დროს განსაზღვრა! დაბოლოს ვინ და სად დააკანონა ამ კოლექტივების შემადგენლობის შეცვლის აუცილებლობა. ამის შესახებ ყველა სდუმს. აშხ. იაშვილს კი საჭიროდაც არ მიაჩნია ამაზე რაიმე თქმა, მიუხედავად ამისა, რომ მან ეს მოთხოვნა უღება ფრთად კატეგორიულად წამოაყენა.

ბისათვის, ხოლო დანარჩენებისათვის განზრახული აქვთ დროგამოშვებით საზოგადოებრივ სამუშაოთა მოწყობა. მაგრამ ესეც ჯერ-ჯერობით მხოლოდ ლაპარაკია და პლატონური სურვილები. სინამდვილეში ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატს უმუშევართათვის საზოგადოებრივ სამუშაოთა მოწყობის დარგში არაფერი არ გაუკეთებია. ასე მაგალითად, ამ.-კავკ. შრომის კომისარიატის ორგანოში - ვესტნიკ სოციალნაგო სტრახოვანია ზაკეკაზია (ნოემბერი, 1924 წელი № 2) ვკითხულობთ: „სომხეთში მოწყობილ ფრიად უმნიშვნელო ხასიათის სამუშაოს გარდა (ალბათ ა. კ. შრომის კომისარიატის მონაწილეობის გარეშე. ფ. მ.) საზოგადოებრივი სამუშაოები ჩვენში, ამიერ-კავკასიაში დღემდის არ არის მოწყობილი“. (გვერდი 10, ხაზი ჩემია. ფ. მ.)

ასე იყო გასული წლის ნოემბერში და ასეთივე მდგომარეობა არის ეხლაც, ლაპარაკი კი უმუშევართათვის საზოგადოებრივ სამუშაოთა მოწყობის, დაქსაქვისაგან მათი დაცვის შესახებ და სხვა რამდენიც გინდათ იმდენია.

რაც შეეხება შრომის და საწარმოო კოლექტივებს, ისინი ძალიან ცოტა ყურადღებას აქცევენ მათ. ამასთანავე მათ არ სურთ, რომ ამ კოლექტივებს უმუშევართათვის მუდმივი შრომის შესაძლებლობის ხასიათი ჰქონდეთ, ვინაიდან მათი აზრით იქ ჩამარხულია მუშათა კლასისათვის საზიანო და საშიში ტენდენციები (წერილ მესაკუთრეობისა და სხვა). ისინი დარწმუნებული არიან, რომ მათი თვალსაზრისი ამ საკითხში სრულიად ეთანხმება ს. ს. რ. კავშირის შრომის კომისარიატის თვალსაზრისს. ამხ. იაშვილი ამ იმედით ათავებს თავის წერილს: „ასეთია შრომის სახალხო კომისარიატის ხაზი ს. ს. რ. კავშირის მასშტაბით; ეს ხაზი უნდა გავატაროთ ჩვენც ამიერ-კავკასიაში“.*)

ამრიგათ ამხ. იაშვილი მთელი ჩვენი უთანხმოების ამოწურვას უმუშევრობასთან ბრძოლის საკითხში ფიქრობს უბრალო განცხადებით: „ასეთი ხაზია ს. ს. რ. კავშირის მასშტაბით“.

მე ვფიქრობ, რომ ასეც რომ იყოს, ს. ს. რ. კავშირის მასშტაბით რომ იყოს მიღებული როგორც საერთო დირექტივა, ის ხაზი, რომლის გატარება უნდა მას აქ, ამიერ-კავკასიაში, ეს მაინც არ კმარა ამ ხაზის აბსოლუტური სისწორის დასამტკიცებლათ.

მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ამხ. იაშვილი დაიბნა, ან და მან არ იცის რის შესახებ ლაპარაკობს. მისი მტკიცება იმის შესახებ, რომ ს. ს. რ. კავშირის მასშტაბით ამ ხაზს ატარებენო, მხოლოდ ლიტონი სიტყვებია, არც ერთი ფაქტი ამ სიტყვების დასამტკიცებლათ მას არ მოუყვანია, რადგან ასეთები მას არ მოეპოება.

მე კი ფაქტებით დავამტკიცებ, რომ მთელი ის ხაზი, რომელიც აღებული აქვს ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატს უმუშევრობასთან ბრძოლის საკითხში ეწინააღმდეგება იმ ხაზს, რომელიც ეხლა თითქმის ყოველთვის ტარდება ცხოვრებაში საბჭოთა კავშირის მთელ ტერიტორიაზე.

*) „ზარია ვოსტოკა“, № 773

III

დავიწყებ ჩვენი უმუშევრობის მოძრაობის შესახებ არსებული სტატისტიკური მასალების მოკლე მიმოხილვით. რა თქმა უნდა, ეს მასალები ხშირად ერთმანეთს არ ეთანხმებიან და ცხადია, მარტო დაახლოებით გამოხატავენ ჩვენში არსებული უმუშევრობის ნამდვილ მდგომარეობას; ისინი ჩვენ ვერ წარმოგვიდგენენ იმ უმუშევართა ნამდვილ რიცხვს, რომლებსაც მართლა სჭირდება სამუშაო და ვერც იმათ რაოდენობას, რომლებიც დამატებით სამუშაოს ეძებენ, რომ გააუმჯობესონ თავისი და ოჯახის ნივთიერი მდგომარეობა.

ცნობილია, რომ რევოლუციის შემდეგ შრომის დარგში თავი იჩინა ერთმა მოვლენამ, რომელიც სტატისტიკური კვლევა-ძიების გარეშე არის დარჩენილი. საქმე იმაშია, რომ თუ რევოლუციის წინ, დიდ უპრაველს შემთხვევებში, დაქირავებულ შრომას ოჯახის მარტო ერთი წევრი ეწეოდა, ახლა სამუშაოს დაკავებას და ხელფასის მოპოებას ცდილობს ოჯახის თითქმის ყველა შრომის უნარიანი წევრი. ჩვენ, რომ შესაფერი მასალა მოგვეპოვებოდეს უმუშევართა ყველა კატეგორიების შესახებ, მაშინ, ცხადია, უფრო ადვილად მოვაგვარებდით უმუშევრობის საქმეს და სულ სხვანაირი სურათი გვექნებოდა. მაგრამ ეს ჩვენ ჯერ არ მოგვეპოვება.

უმუშევართა ყოველი წმენდა, რომელსაც ჩვენ საქმაოდ ხშირად ვახდენთ, მიხანს ვერ აღწევს, ვინაიდან არ შეიძლება აუკრძალო კაცს, რომ მან სამუშაო ეძებოს. აქედან ის გამოდის, რომ ყოველი წმენდის შემდეგ გაივლის 1—2 თვე და უმუშევართა რიცხვი აღწევს იმავე — და ხშირად უფრო მეტს — საფეხურს, რომელზედაც წმენდის მოხდენამდე იდგა.

ამას ადასტურებს შემდეგი ფაქტი: გასული წლის აგვისტოში ჩატარებული წმენდის მოხდენამდე ამიერ-კავკასიაში ირიცხებოდა 50. 000 მეტი უმუშევარი, ხოლო წმენდის შემდეგ ბირჟის აღრიცხვაზე დარჩა 22.000 უმუშევარი*), ესე იგი უმუშევართა რიცხვი ორჯერ მეტად შემცირდა. უკვე იმავე წლის ნოემბერში, ესე იგი 2—3 თვის შემდეგ, ამიერ-კავკასიის სამი მთავარი ქალაქის (ტფილისი, ბაქო, ერევანი) შრომის ბირჟებზე, ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საეკგემა კომისიის ცნობით, ირიცხებოდა 29. 443 უმუშევარი. ჩვენ რომ ამჟამად ხელთ გვქონდეს ცნობები ამიერ-კავკასიის სამივე რესპუბლიკების უმუშევართა რაოდენობის შესახებ, ალბად, ეს რაოდენობა იმდენივე და იქნებ მეტიც ყოფილიყო, რაც ჩვენ გვქონდა აგვისტოს წმენდამდე. რა თქმა უნდა, ასეთსავე მოვლენას აქვს ადგილი მთელ საბჭოთა კავშირის ფარგლებში.

ერთ-ერთი სახომი მის გამოსარკვევათ, თუ ვინ არის ნამდვილი უმუშევარი და ვის სჭირდება მუშაობა, ჯერ-ჯერობით არის უმუშევართა წევრობა პროფკავშირებში, მაგრამ ამის მიღებაც მარტო ნაძალადევად არის დასაშვები, საბჭოთა კავშირის შრომის კომისარიატის ცნობით უმუშევართა საერთო რიცხვი და მათი კავშირებისადმი დამოკიდებულება შემდეგნაირად გვეხატება **).

*) იხ. ჟურნალი „ეკონომის ტრუდა“ № 7—8, 1924 წ. აშხ. გინდინის წერილი: „შრომის ბირჟათა მუშაობის ახალი ფორმების გამო“.

**) იხ. აშხ. იაქუბოვის წერილი „ხარია ვოსტოკა“ № 761, 1924 წლის 24 დეკემბერი.

1923 წლის 1 იანვრისთვის ირიცხებოდა 641. 000 უმუშევარი, რაც შეადგენდა კავშირის წევრთა საერთო რაოდენობის 14 პროც. 1923 წლის 1 იანვრისთვის უმუშევრები შეადგენდა 1.050.000 კაცს (21,6 პროცენტს), ხოლო 1924 წლის 1 იანვრისთვის—1.240.000 კაცს (24,3 პროცენტს).

ეს ცნობები გვიჩვენებს, რომ პროფკავშირების წევრად მყოფი უმუშევრების რიცხვი განუწყვეტლივ იზრდება.

ამ ცნობებში არ არის აღნიშნული, თუ რომელ კავშირში რამდენი უმუშევარია. ეს კი საყურადღებოა ვიცოდეთ, რომ გამოვარკვიოთ, როგორ უმუშევრებთან ვეაქვს საქმე. უფრო საყურადღებო მასალებს გვაწოდებს ამ მხრივ პროფკავშირთა ცენტრალურ საბჭოს, ცენტრალურ სტატისტიკურ სამმართველოს და შრომის სახალხო კომისარიატის ორგანო „სტატისტიკა ტრულა“. ამ მასალების მიხედვით*, უმუშევართა საერთო რიცხვი 78 საგუბერნიო შრომის ბირჟაში შემდეგია:

1924 წელს 1 იანვრისთვის ორივე სქესის უმუშევრები იყო 793.007 კაცი, მათ შორის სამრეწველო შრომის მაძიებელი 198.002 კაცი (24,9 პროც.), გონებრივის — 288.227 კაცი (36,3 პროც.), შავი მუშა — 199.718 კაცი (25,2 პროც.), იმავე წლის 1 მაისისთვის უმუშევართა რიცხვი გაიზარდა 915.363-დგ. აქედან სამრეწველო შრომის მაძიებელი — 226,051 კაცი (24,7 პროც.), გონებრივის 312,437 კაცი (34,1 პროც.), შავი მუშა 251,966 კაცი (27,5 პროც.).

რამდენი იყო მამაკაცი და რამდენი დედაკაცი გვიჩვენებს შემდეგი ციფრები: 1924 წლის 1 იანვრისთვის უმუშევარ მამაკაცების რიცხვი უდრიდა 418.820-ს (32,9 პროც.), დედაკაცების — 374.087-ს (47,1 პროც.). იმავე წლის 1 მაისისთვის მამაკაცები იყო 506.680 (55,4 პროც.), დედაკაცები — 408.483 (44,6 პროც.).

უმუშევართა საერთო რიცხვის მხრივ ეს ცნობები არ ეთანხმება წინა ცნობებს, მაგრამ აქ ჩვენ გვაქვს ზოგი შეტად საინტერესო რამ: ჯერ ერთი, უმუშევართა განაწილება სქესის მიხედვით და, მეორეც მათივე დანაწილება დარგებად. ამრიგად, უმუშევარ მამაკაცების და დედაკაცების პროცენტული ურთიერთობა გასული წლის 1 იანვრისთვის ყოფილა 52,9 და 47, 1, ხოლო იმავე წლის პირველი მაისისთვის — 55 და 44,6, ესე იგი ოთხი თვის განმავლობაში (იანვარი—აპრილი) უმუშევარ ქალთა რიცხვი საერთოდ გაიზარდა, მაგრამ მამაკაცების რიცხვთან შედარებით შემცირდა.

გარდა ამისა ოთხი მთავარი დარგის მიხედვით, უმუშევართა რაოდენობის რყევა ამ ოთხი თვის განმავლობაში შემდეგ სურათს იძლევა:

სამრეწველო შრომის მაძიებელთა ჯგუფი პირველი იანვრისთვის შეადგენდა 24,9 პროცენტს, პირველ მაისისთვის — 24,7 პროცენტს; გონებრივი შრომის მაძიებელთა ჯგუფი—36,3 და 34,1 პროცენტს; შავი მუშები—2,52 და 27,5 პროცენტს.

როგორც ეს ციფრები გვიჩვენებს, ამ დარგების უმუშევრებს 1924 წლის 1 იანვრიდან 1 მაისამდე არაფერი ცვლილება არ განუცლია; პირველი იანვრისთვის

* იხ. თურნ. „სტატისტიკა ტრულა“ № 5 (14), 1924 წ., გვ. 6.

ისინი შეადგენდნენ 86,5 პროცენტს, ხოლო პირველ მაისისთვის — 86,3 პროცენტს, მაგრამ თუ თვითოეულ ამ ჯგუფს ცალ-ცალკე განვიხილავთ, მაშინ დაინახავთ, რომ იმ დროს, როდესაც სამრეწველო ჯგუფი უცვლელად რჩება, გონებრივი შრომის მაძიებელთა ჯგუფი 2 პროცენტით იკლებს, ხოლო შავი მუშების რიცხვი მატულობს ორ პროცენტზე მეტს. სამწუხაროდ, 1924 წლის სხვა თვეების შესახებ საბჭოთა კავშირის უმუშევართა რიცხვის მაჩვენებელი მასალები ჩვენ ხელთ არ აღმოგვაჩნდა, მაგრამ იმის საჩვენებლად, თუ რამდენად უმართებულაა ჯერ კიდევ ჩენი ცნობები უმუშევართა რაოდენობის შესახებ, მოვიყვან ორ ციფრს, რომლებსაც გვაწოდებს ეურნალ „ეკონომიჩესკაია ჟიზნა“-ში საბჭოთა კავშირის შრომის კომისარი ანხ. შმიდტი*). ამ ცნობების მიხედვით 1924 წლის 1 იანვრისთვის შრომის ყველა ბირებზე ირიცხებოდა მხოლოდ 641.000 უმუშევარი, ხოლო იმავე წლის 1 აპრილისთვის უკვე 1.400.000. ესე იგი სამი თვის განმავლობაში გადიდებულია 119 პროცენტით. აქ ჩვენ უკვე საქმე გვაქვს უდიდეს ზრდასთან მოკლე ხნის განმავლობაში. უნდა ვთქვათ, რომ ეს უკანასკნელი ცნობები უფრო ახლოს არიან სინამდვილესთან. ასე, მაგალითად, რუსეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის შრომის კომისარის, ანხ. ბახუტოვის ცნობით, დაახლოებით იმავე დროს (აპრილი) აღრიცხვან აყვანილ უმუშევართა საერთო რიცხვი იყო 1.350.000, მათ შორის ფიზიკურ შრომის ხელობის მცოდნე უმუშევართა რიცხვი იყო 340.000 ანუ 25,2 პროც., დანარჩენი 180.000 კაცი განაწილებული იყო სხვა ჯგუფებზე. შემდეგ ანხ. ბახუტოვის ცნობებით, უმუშევართა შორის მამაკაცები შეადგენდა 52,3 პროც., ხოლო დედაკაცი — 47,7 პროცენტს, მცირეწლოვანი უმუშევრები შეადგენდა 8 პროც.**)

გადავდივარ ამ.-კავკ. რესპუბლიკების უმუშევართა საკითხზე. ამ საკითხის შესახებ ჩვენ მოგვეპოება ამიერ-კავკასიის პროფკავშირთა საბჭოს შრომის სტატისტიკის ვამგის, ანხ. კრუგლიკოვის მეტად საინტერესო წერილი, რომელიც დაიბეჭდა „ეპაროსი ტრუდა“-ს № 5—6 -ში***): ანხ. კრუგლიკოვის მიერ მოყვანილი მასალები შეეხება 1922 და 1923 წლებს.

ამ წერილიდან მე მოვიყვან ყველაზე უფრო დამახასიათებელ ციფრებს. ასე, თუ ჩვენ ავიღებთ უმუშევართა საერთო რიცხვს და შეუფარდებთ მომუშავეთა საერთო რაოდენობას, ცალკე რესპუბლიკებისთვის მივიღებთ შემდეგ სურათს:

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო. 1923 წლის 1 აპრილისთვის უმუშევარი იყო სულ 22.079 კაცი. იმავე წლის პირველ ოქტომბრისთვის მომუშავეთა რაოდენობა უდრიდა 78.251 კაცს, ხოლო უმუშევართა საერთო რიცხვი — 29.004 კაცს, რაც შეადგენდა მომუშავეთა 37,1 პროცენტს. 1924 წლის პირველ იანვრისთვის მომუშავეთა რაოდენობა იყო 89,151 კაცი, უმუშევართა — 24,693, რაც შეადგენს მომუშავეთა 27,8 პროცენტს.

*) იხ. „ეკონომიჩესკაია ჟიზნა“, 1924 წ. № 225.

**) იხ. „ეპაროსი ტრუდა“, 1924 წ., № 5—6. ანხ. ბახუტოვის წერილი: „შრომის სახალხო კომისარიატის უახლოესი ამოცანები“, გვ. 5.

***) „შრომის ბაზარი და უმუშევრობა ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკებში 1922 და 1923 წლების განმავლობაში“.

სომხეთი. 1923 წლის 1 აპრილისთვის მომუშავეთა რიცხვი იყო 14.699, უმუშევართა — 3.479 ანუ 23,7 პროცენტი. იმავე წლის 1 ოქტომბრისთვის ეს ციფრები უდრიდა—16.782, 4.269, 25,2, ხოლო 1924 წლის პირველ იანვრისთვის — 16.925, 5.372, 31,7.

ადერბეიჯანი. 1923 წლის 1 აპრილისთვის მომუშავეთა რიცხვი იყო 101.169, უმუშევართა — 14.093 ანუ 13,9 პროც. 1923 წლის 1 ოქტომბრისთვის მომუშავეთა საერთო რიცხვი უდრიდა — 110.691, უმუშევართა — 19.202 ანუ 17,3პროც. 1924 წლის პირველ იანვრისთვის ეს ციფრები იყო — 114.482, 21. 569, 18,8.

მთელს ამიერ-კავკასიაში. 1923 წლის პირველ აპრილისთვის უმუშევართა რაოდენობა უდრიდა 39. 651 კაცს. იმავე წლის პირველ ოქტომბრისთვის მომუშავეთა რიცხვი იყო — 205.724, უმუშევართა — 52.472 ანუ 25, 5 პროც. 1924 წლის პირველ იანვრისთვის მომუშავეთა რიცხვი იყო — 220.558, უმუშევართა — 51.634 ანუ მომუშავეთა 23,4 პროცენტით.

ამ ცნობებიდან ჩანს, რომ თუ 1923 წლის აპრილიდან ოქტომბრამდე უმუშევართა საერთო რიცხვი 39.651-დან 52. 475-დღე ავიდა, ესე იგი გაიზარდა 12.624 კაცით ანუ 32,1 პროცენტით და მომუშავეების 25,5 პროცენტს წარმოადგენდა, სამაგიეროდ 1924 წლის იანვრამდე ეს რაოდენობა შემცირდა, როგორც რიცხვობრივად (52.475-დან დავიდა 51. 634-მდე), ისე მომუშავეთა რაოდენობასთან შედარებითაც (25,5 პროცენტიდან დაიწია 23.4 პროცენტამდე).

მაგრამ უმუშევართა შემცირება 1923 წლის ოქტომბრიდან 1924 წლის იანვრამდე ჩვენ მართო საქართველოში გვაქვს, სადაც ეს რიცხვი 29.004-დან (1923 წლის ოქტომბერში) დაეშვა 24.693-დღე, ესე იგი შემცირდა 4.311 კაცით ანუ თითქმის 15 პროცენტით.

შემდეგ, ზემომოყვანილი მასალიდან ირკვევა, რომ ამიერ-კავკასიის სამი რესპუბლიკიდან ყველაზე მეტი უმუშევარი საქართველოზე მოდის —საერთო რიცხვის 47.8 პროცენტი. შემდეგ მიყვება აზერბეიჯანი, ესე იგი მართო ბაქო და მისი რაიონი (41,8 პროც.), ხოლო ბოლოს სომხეთი, რომლის წილდაც უმუშევართა საერთო რიცხვიდან მოდის მართო 10,34 პროც.

უმუშევართა საერთო რიცხვის 75,9 პროცენტი ხედება ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკის ცენტრებს, მაზრებზე მოდის—18 პროც., ხოლო დანარჩენი 6,1 პროც. უწევს რკინის-გზას. კერძოდ საქართველო რომ ავიღოთ, აქ ჩვენ სხვაგვარ ურთიერთობას მივიღებთ: ტფილისის ხედება საქართველოს ყველა უმუშევართა 55,2 პროცენტი, მაზრებს—33,4 პროცენტი და რკინის-გზებს—11,4 პროცენტი.

ამ. კრუგლიკოვის მიერ მოყვანილი ცნობების მიხედვით ამიერ-კავკასიის უმუშევართა სქესობრივი შემადგენლობა 1924 წლის 1-ლ იანვრისთვის შემდეგია: ამიერ-კავკასიის სამ უმთავრეს ქალაქებში (ტფილისი, ბაქო, ერევანი) ქალები ერთად შეადგენენ ყველა უმუშევართა 34,2 პროცენტს; მაშასადამე, მთელ საბჭოთა კავშირთან შედარებით უმუშევარ დედაკაცთა პროცენტული რაოდენობა ბევრად ნაკლებია, რაც აიხსნება არა მართო ჩვენი ვაჭრობა-მრეწველობის სუსტი განვითარებით, არამედ იმითაც, რომ ამიერ-კავკასიელი ქალი, განსაკუთ-

რებით მისი მუსულმანური ნაწილი, ჯერ კიდევ არ განთავისუფლებულა კარჩა-ეტილი ცხოვრებიდან და პირახვეული დადის.

მეტად საინტერესო ცნობებს იძლევა ამხ. კრუგლიკოვი უმუშევართა ჯგუფური დანაწილების შესახებ.

— ამრიგად, ამბობს ის—1923 წლის იანვარში სამრეწველო შრომის მაძიებელი უმუშევრები შეადგენდნენ ამიერ-კავკასიის ყველა უმუშევართა 30,5 პროცენტს, ხოლო იმავე წლის დეკემბერში—26,7 პროცენტს. არასამრეწველო ჯგუფები 1923 წლის იანვარში შეადგენდნენ 57,7 პროცენტს, ხოლო დეკემბერში დავიდა 52,7 პროცენტამდე. რამდენიმედ გაიზარდა შეემუშათა ჯგუფი. 12,7 პროცენტიდან 1923 წლის იანვარში, დეკემბერში ავიდა 14,8 პროცენტამდე. ტრანსპორტის მომუშავეთა ჯგუფი ირყევა 2,2 პროცენტიდან 1923 წლის იანვარში, 5,8 პროცენტამდე—დეკემბერში.

ეს ცნობები რომ საბჭოთა კავშირის შესახებ ცნობებს შევადაროთ, მივიღებთ, რომ უმუშევართა სამი მთავარი ჯგუფის (სამრეწველო, გონებრივი და შავი მუშები) პროცენტული დამოკიდებულება საბჭოთა კავშირში და ჩვენში (ამიერ-კავკასიაში) ერთნაირი არ არის. ასე, საბჭოთა კავშირის სამრეწველო ჯგუფი საერთოდ შეადგენს ყველა უმუშევართა 24—25 პროცენტს, ხოლო ჩვენში ეს ჯგუფი ტრანსპორტის უმუშევრებთან ერთად შეადგენს 32,5 პროცენტს. გონებრივი შრომის ჯგუფი საბჭოთა კავშირში შეადგენს, დაახლოებით 35—36 პროცენტს, ჩვენში კი—52,7 პროცენტს, ანუ ყველა უმუშევრების ნახევარზე მეტს. შავ-მუშათა ჯგუფზე ჩვენში მოდის 12—14 პროცენტამდე იმ დროს, როდესაც საბჭოთა კავშირში ამ ჯგუფს უწევს 27 პროცენტი, ანუ თითქმის ორჯერ მეტი ჩვენთან შედარებით.

ეს მასალები მეტად საყურადღებოა უმუშევრობასთან საბრძოლველი ლონისძიებების გამოუმუშავების დროს და, რა თქმა უნდა, ის მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, რატომ არ ვიცით, რამდენად ხელმძღვანელობენ მით ჩვენი პასუხისმგებელი მუშაკები ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატიდან და ამიერ-კავკასიის პროფსაბჭოდან. მართო ის გარემოება, რომ ამიერ-კავკასიის უმუშევართა შემადგენლობაში შავი მუშები არ წარმოადგენენ დიდ პროცენტს, გვეუბნება იმას, რომ ჩვენში არც ესე დიდი სოფელიდან ჩამოსული უმუშევრების შეჯგუფება და სწორეთ არ უნდა იქნეს მიღებული მხედველობაში.

მართალია, ამხ. იაშვილი ჩვენ გვასწავლის, რომ „როდესაც უმუშევრობის საკითხს ვწყვეტთ, პირველად საჭიროა მისი მიზეზების შესწავლა და ამის შესაფერად უნდა იქნეს მიღებული ზომები მის წინააღმდეგ საბრძოლველად“—ო, მაგრამ საქმით ჩვენ ვერ ვხედავთ მისი მხრით ამ შესწავლას, „ამის შესაფერად ლონისძიებების მიღებაზედაც რომ არ ვილაპარაკოთ. ეს კი, ვგონებ, შეადგენს მის პირდაპირ მოვალეობას.

ეხლა, რაც შეეხება ამიერ-კავკასიის უმუშევრობის მოძრაობას 1924 წლის განმავლობაში, ამ მხრივ, გარდა ზემოთყვანილ საზოგადო ცნობებისა, ამიერ-კავკასიის საგეგმო კომისიის ცნობებით შემდეგი სურათი გვეხატება თვალწინ—(ციფრები შეეხება ამიერ-კავკასიის სამ მთავარ ქალაქს—ბაქოს, ერევანს და ტფილისს):

ოქტომბერში შრომის მაძიებელი იყო 10.543. ნოემბერში — 8.002. ამრიგად. შემცირება მოხდა 24,1 პროცენტით. მათ შორის სამრეწველო შრომის მაძიებელი იყო: ოქტომბერში — 2.614; ნოემბერში — 2.280; შემცირებულია 12,8 პროცენტით. მუშაძალის მოთხოვნილება ოქტომბერში უდრიდა — 5.015, ნოემბერში — 4.905; შემცირებულია 14,2 პროცენტით. ამ რიცხვიდან სამრეწველო შრომის მოთხოვნილება უდრიდა: ოქტომბერში — 1.521, ნოემბერში — 1.099; შემცირებულია 27,7 პროცენტით.

გასული წლის ოქტომბრის დამლევს უმუშევარი დარჩა 24.637 კაცი, ნოემბრის დამლევს — 29.443 კაცი; გაიზარდა 19.5 პროცენტით. სამრეწველო შრომის მაძიებელი უმუშევარი ოქტომბრის დამლევს იყო 5.737, ნოემბრის დამლევს — 7.126; გაიზარდა 24,3 პროცენტით.

როგორც აღნიშნული იყო, ეს ციფრები შეეხება მარტო სამ მთავარ ქალაქს, ესე იგი დაახლოებით ამიერ-კავკასიის ყველა უმუშევართა 75—78 პროცენტს. თუ ამ სამ ქალაქს ერთად ავიღებთ, ერთი თვის განმავლობაში უმუშევართა რიცხვი გაზარდია 24.637-დან 29.443-დღე, ესე იგი გადიდებულია 4.806 კაცით, ანუ 19,1 პროცენტით.

ცალკე ქალაქების შესახებ ჩვენ გვაქვს შემდეგი მსურათი: ამ დროს განმავლობაში უმუშევრობის ყველაზე მეტი ზრდა ემჩნევა ბაქოს, სახელდობრ, 13.838-დან 17.023-დღე, ესე იგი 3.195 კაცით ანუ 23 პროცენტით. ტფილისში უმუშევართა რიცხვი გაიზარდა 9.670-დან 11.197-დღე ანუ 1.527 კაცით, 15,8 პროცენტით. ერევანში უმუშევართა რიცხვი გაიზარდა მარტო 34 კაცით ანუ 8,3 პროცენტით. ამავე დროს სამრეწველო შრომის მაძიებელთა ჯგუფის უმუშევართა რიცხვი აღნიშნულ დროს განმავლობაში გაიზარდა 5.733-დან 7.126-დღე, ესე იგი გაიზარდა 1.393 კაცით ანუ 24,3 პროცენტით. დასასრულ, ზემოთყვანილი ციფრები გვიჩვენებენ როგორც შრომის მიწოდების, ისე მოთხოვნილების შემცირებას. რაც შეეხება უმუშევართა სქესობრივ შემადგენლობას და სამ მთავარ ჯგუფად დანაწილებას, ამის შესახებ არ მოიპოვება ასე თუ ისე უტყუარი მასალები. ასე თუ ისე, გარდა სამრეწველო ჯგუფის საერთო რაოდენობისა, ჩვენ ვიცით მარტო შემდეგი დარგების შესახებ: 1) საბჭოთა და შინა-მოსამსახურეების, ერთის მხრით და 2) შავი მუშების, მეორეს მხრით.

ამიერ-კავკასიის პროფკავშირთა საბჭოს, ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს და შრომის სახალხო კომისარიატის მასალათა მიხედვით, უმუშევართა სამი აღნიშნული ჯგუფის მდგომარეობა ამიერ-კავკასიის სამ ქალაქში გამოიხატება შემდეგ ციფრებში:

საბჭოთა მოსამსახურეები იენისში შეადგენდნენ 25,3 პროცენტს, ოქტომბერში — 21,21 პროცენტს*); შინა-მოსამსახურეები: იელისში — 12.2 პროცენტს;

*) აქ საჭიროა აღნიშნა შემდეგი: ამბ. შვარცს ჩემდამი მომართულ პასუხში საბჭოთა მოსამსახურეების შესახებ მოყავს სხვა პროცენტი, სახელდობრ, 44. ის ამბობს: „საბჭოთა მოსამსახურეები, რომლებსაც არა აქვთ არავითარი საწარმოო შრომის უნარი, შეადგენენ 44 პროცენტს“. მაგრამ 1924 წლის მასალებიდან ეს არ სჩანს მართალია, რომ 1923 წელს ეს ჯგუფი შეადგენდა უმუშევართა საერთო რიცხვის თითქმის 60 პროცენტს.

ოქტომბერში—12,56 პროცენტს; შავი მუშები: იელისში- 14,5 პროც., ოქტომბერში—12,17 პროც. სულ იელისში — 52 პროც., ოქტომბერში — 44,94 პროც.

აქ დამახასიათებელია აი რა: იმ დროს, როდესაც 1923 წელთან შედარებით შავი მუშები 1924 წელს ღვანან ერთსა და იმავე დონეზე, საბჭოთა მოსამსახურეები ძლიერ მცირდება, ესე იგი პროცენტულის მხრივ მათი რიცხვი კლებულობს თითქმის ორჯერ (56—60 პროცენტიდან 21,21 პროცენტამდე).

თუ ახლა ჩვენ გადავხედავთ ამიერ-კავკასიის სამი მთავარი ქალაქის უმუშევარ საბჭოთა მოსამსახურეებს, შემდეგ სურათს მივიღებთ პროცენტულად:

	იელისი	ოქტომბერი
ტფილისი	54,1	41,7
ბაქო	34,9	51,9
ერევანი	11,0	6,4
სულ	100,0	100,0

აქედან ჩვენ ვხედავთ, რომ, თუ 1924 წელს საბჭოთა მუშაკების უმუშევართა რიცხვი ყველაზე მეტი იყო ტფილისში, სამი თვის შემდეგ ტფილისი უკვე მეორე ადგილას დგას და პირველ ადგილს ბაქო იკავებს. საერთოთ, თუ იელისში, ესე იგი გაწმენდამდე, ამ დარგის უმუშევრები ამიერ-კავკასიაში იყო 10.427 ანუ 25,3 პროც. ყველა უმუშევრებისა, იმავე წლის ოქტომბერში, ესე იგი წმენდიდან მოკიდებული ორი თვის შემდეგ, ისინი შეადგენდენ მხოლოდ 3.603 კაცს ანუ 21,2 პროცენტს. მაშასადამე შემიკრება ყველაზე უფრო მკაცრად შეეხო ამ დარგის უმუშევრებს და განსაკუთრებითი სიმკაცრით ეს შემოკლება მოხდა ტფილისში: გაწმენდამდე ტფილისში იყო 5.650 საბჭოთა მოსამსახურე, ხოლო წმენდის შემდეგ დარჩა მარტო 1.509 კაცი. ესე იგი 4.141 კაცით ან 73 პროცენტით ნაკლები.

ცხადია, უმუშევართა ასეთი დიდი რაოდენობა ასე მოკლე ვადაში (ორ თვეში) ვერ ჩადგებოდა სამსახურში, იგი პირდაპირ მოხსნეს აღრიცხვიდან. სხვა საქმეა, აქვს მთელ ამ მასას რაიმე საწარმოო შრომის უნარი, თუ იგი მთლიანად უნიკოა, როგორც ამას უსაბუთოდ ამტკიცებს აშხ. შვარცი, მაგრამ ერთი კი ცხადია: უმუშევართა ასეთი მასის უბრალო მოხსნა აღრიცხვიდან, ჯერ კიდევ არ ნიშნავს საკითხის გადაქრას.

IV

გადავდივართ იმ ღონისძიებებზე, რომელსაც მიმართავს საბჭოთა ხელისუფლება უმუშევრობასთან ბრძოლაში. ის მცირეოდენი ციფრებიც კი, რომლებიც ზევით იყო მოყვანილი უმუშევრობის შესახებ, გვიჩვენებენ, რომ უმუშევრობის საკითხი ამჟამად შეადგენს საბჭოთა ხელისუფლების ერთ ყველაზე უფრო საყურადღებო ამოცანათაგანს.

მართლაც, საქმის ახლო გაცნობა გვარწმუნებს, რომ საბჭოთა ხელისუფლების ყველა ორგანოები, როგორც ცენტრში, ისე ადგილებზე, შრომის კომისარიატსა და პროფკავშირების ორგანოებზედაც რომ არ ვილაპარაკოთ, უაღრე-

სად დაინტერესებული არიან უმუშევრობის საკითხების გადაწყვეტით, ესე იგი უმუშევრობასთან საბრძოლველი ზომების გამოშვებით და მოხმარებით ს. კ. სახკომსაბჭო, რ. ს. ს. მთავრობა, შრომის და თავდაცვის საბჭო, საბჭოთა კავშირის სახელმწიფო საგეგმო კომისია, ცალკე რესპუბლიკების სახალხო კომისართა საბჭოები და თავდაცვის საბჭოს ეკონომიური განყოფილება ცხოველ მონაწილეობას იღებენ უმუშევრობასთან ბრძოლის საკითხის განხილვაში.

უმუშევრობის საკითხი — ამბობს ამხ. ბახუტოვი (რ. ს. ს. რ. შრომის სახალხო კომისარი) ჩვენ წინ დგას მთელი სიმწვავეით. მის დასმასა და გადაწყვეტაში უნდა მონაწილეობა მიიღოს სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ და ასე თუ ისე უნდა გადაწყდეს იგი. ამასთან ერთად უნდა დაუკავშირდეთ მიწადმოქმედების კომისარიატს იმ მიზნით, რომ ერთად დამუშავდეს ახალშენების დასახლების და მასში უმუშევრების გამოყენების საკითხი.

რამდენადაც შრომის ზოგ დარგში უმუშევრობა არ კლებულობს, საჭიროა დაისვას და გადაიჭრეს მათი სხვა დარგის შრომაზე გადაყვანის საკითხი*).

ერთი სიტყვით. ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოები ეწვეიან მუდმივ და დაულალავ შეერთებულ შრომას უმუშევრობასთან ბრძოლის ღონისძიებების გამოსაძებნად და ცხოვრებაში გასატარებლად. უმაღლეს ცენტრალურ ორგანოებს ამ შემთხვევაში არც სათანადო ადგილობრივი ორგანოები რჩებიან უკან. და უნდა ვცნოთ, რომ როგორც ამას ჩვენ ქვევით დავინახავთ, ამ მხრივ მეტად ჩამორჩენილია როგორც ამიერ-კავკასიის საბჭოთა სოციალისტური ფედერატიული რესპუბლიკა, ისე ამიერ-კავკასიის ცალკე რესპუბლიკებიც, შეიძლება, მარტო ადერბეიჯანის გამოკლებით.

სახელმწიფო საგეგმო კომისიის არსებობის 5 — 6 თვის განმავლობაში მე არ მახსოვს არც ერთი შემთხვევა, რომ უმუშევრობის და მასთან საბრძოლველი ღონისძიებების საკითხი, ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატის ან პროფკავშირთა საბჭოს წინადადებით, დასმულიყოს სახალხო კომისართა ან უმაღლეს ეკონომიურ საბჭოში ან ტფილისის აღმასკომში, ან თუნდაც გამხდარიყოს გაზეთების მსჯელობის საგნად. ამავე დროს, უმუშევრობა, როგორც ზევით დავინახეთ, ჩვენშიაც არა ნაკლებ მწვავედ დგას, ვიდრე სხვა საბჭოთა რესპუბლიკებში. მე არ ვიცი, რას აკეთებს ჩვენი შრომის კომისარიატი შრომის სხვა დარგებში, მაგრამ უმუშევრობასთან ბრძოლის საქმეში, რომ ის მიუტოვებელ გულგრილობას და უმოქმედობას იჩენს, ეს ყოველივე ექვს გარეშეა; ეს გარემოება ამ მოკლე დროში, 6-7 თვის წინად, აღიარებული იყო საბჭოთა კავშირის შრომის კომისარიატის ოფიციალურ ორგანოში „ვოპროსი ტრუდა“-ში, მაგრამ რალაც მიზეზით ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატმა ეს უყურადღებოდ ჩაატარა. საკითხი შეეხება უმუშევართათვის დახმარების მიცემას.

როგორც ვიცით, ის დახმარება, რომელსაც იძლევა შრომის სახალხო კომისარიატი სოც. დაზღვევის სალაროთა საშუალებით, წარმოადგენს საბჭოთა სახელმწიფოს ძირითად დახმარებას უმუშევართათვის. ამხ. გინდინის სიტყვით („პრადუა № 279, 1924 წ. 7 დეკემბერი), „იმ უმუშევართა წრე, რომლებიც

*) უფრ. „ვოპროსი ტრუდა“ № 5—6. 1924 წ. წერილი: „შრომის სახალხო კომისარიატის უახლოესი ამოცანები“.

სოციალური დაზღვევის სალაროდან დახმარებას იღებენ, სულ იზრდება და ამჟამად მთელ საბჭოთა კავშირში მათი რიცხვი აღწევს 300000 კაცს. თანახმად უკანასკნელი ინსტრუქციისა, რომელიც შრომის სახალხო კომისარიატმა და პროფკავშირთა ცენტრალურმა საბჭომ დაამტკიცა, დახმარების მიღების უფლება აქვს პროფკავშირთა ყველა უმუშევარ წევრებს, ხელობის მცოდნე უმუშევრებს იმისდა მიუხედავად არიან თუ არა პროფკავშირის წევრი, კავშირის არა წევრ მოსამსახურეებს, რომელთაც აქვთ ნამსახურობის განსაზღვრული სტაჟი, სამსახურიდან განთავისუფლებულ წითელარმიელებს, მოზარდებს 14-დან 16 წლამდე და მთელ რიგ სხვა დარგის უმუშევრებს“.

ამბ. გინდინის დასახელებულ წერილიდან ჩვენ ვტყობილობთ აგრეთვე საბჭოთა კავშირის შრომისა და თავდაცვის საბჭოს გასული წლის 17 აგვისტოს დადგენილების შესახებ, რომლითაც შრომის კომისარს უფლება ეძლევა, ხოლო ზოგჯერ ვალდებულიცაა, ნაწილობრივ გამოიყენოს სოციალური დაზღვევის საშუალებები სხვადასხვა სახის დახმარებისათვის. ამ განკარგულების თანახმად, საბჭოთა კავშირის შრომის კომისარიატმა შრომის ადგილობრივ ორგანოებს დაუგზავნა ცირკულიარი. და აი, ამჟამად, ამბ. გინდინის სიტყვით, რომელიც გაცნობილია მთელ ამ საქმესთან, ზვევრ ადგილას, სოციალური დაზღვევის თანხები სახელმწიფოსა და ადგილობრივ ორგანოების მიერ გაღებულ თანხებთან ერთად ნაწილობრივ იხარჯება საზოგადოებრივ სამუშაოზე. ამ შემთხვევაში უკუშევრები თავიანთ კუთვნილ დახმარებას ღებულ ობიექტებზე გადიდებული ზომით (ორმაგად და ხან სამმაგადაც), მაგრამ არა დახმარების სახით, არამედ საზოგადოებრივი-სასარგებლო სამუშაოზე გაწეულ შრომის ხელფასის სახით. აქა-იქ თანხები ნაწილობრივ ხმარდება უმუშევართა შრომის კოლექტივებს, რომლებმაც გამოიჩინეს არსებობის, ნამდვილი უნარი. თქმა არ უნდა, რომ როგორც ერთი, ისე მეორე უაღრესად მიზანშეწონილია, რადგან გარდა ნივთიერი შედეგათვისა, უმუშევარს აძლევს საშუალებას გამოიყენოს თავისი შრომა და იფარავს სამუშაო ძალას დაქსაქსვისაგან“.

ამბ. გინდინის ამ ჩემ მიერ ხაზგასმულ სიტყვებს უნდა მიექცეს საგანგებო ყურადღება, განსაკუთრებით ჩვენში და განსაკუთრებით ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატის და პროფკავშირთა საბჭოს მხრივ.

ჩვენ უფლება გვაქვს და ვალდებული ვართ, მოვსთხოვოთ მათ ანგარიში, რა გააკეთეს საბჭოთა კავშირის შრომისა და თავდაცვის და შრომის სახალხო კომისარიატის იმ დარიგებების ცხოვრებაში ვატარების საქმეში, რომელზედაც ლაპარაკია ზემომოყვანილ ამონაწერში. სახელდობრ: ვაიღეს თუ არა მათ სოციალური დაზღვევის თანხებიდან რამე, ჯერ ერთი, საზოგადოებრივი სამუშაოების მოსაწყობად და მეორე, უმუშევართა სალი და არსებობის უნარით აღჭურვილი საშრომო კოლექტივების ფინანსურად გასამაგრებლად. საკმარისი არაა, იძახო ყოველ გზა-ჯვარედინზე, რომ „მოსკოვმა სწორად დაადგინა“, რომ ჩვენ ამიერ-კავკასიაში მთლიანად ვატარებთ ცხოვრებაში საბჭოთა კავშირის შრომის სახალხო კომისარიატის ხაზს“ და სხ.

შემდეგ. ნამდვილი აზრი ჩემი წერილისა, რომლის წინააღმდეგაც ასე შეხმატებილებულად გამოვიდნენ ამხ. შვარცი და ამხ. იაშვილი, მდგომარეობს იმაში, რომ სოციალური დაზღვევის თანხები, რომელიც ამჟამად უმუშევრებს ურიგდება დახმარების სახით, შეიძლება და ზოგ შემთხვევაში უნდა გამოყენებულ იქნან სხვაგვარად, — ჯერ ერთი, საზოგადოებრივი სამუშაოების მოსაწყობად და, მეორე, — რასაც განსაკუთრებით ჰქონდა გასმული ხაზი ჩემს წერილში, — იმ შრომითი კოლექტივების მოწყობასა და გამაგრებისათვის, რომლებსაც აქვთ საწარმოო დაწესებულების ხასიათი.

ხომ ამაზე ლაპარაკობს საბჭოთა კავშირის შრომისა და თავდაცვის საბჭოს დადგენილებაც და მის თანახმად საბჭოთა კავშირის შრომის სახალხო კომისარიატის დარიგებებიც? მაშ რაღაშია საქმე?

ჩემი წინადადების წინააღმდეგ გამოსვლით ხომ ეს ამხანაგები, რომლებიც ვალდებული არიან ვაატარონ ცხოვრებაში ცენტრალური ორგანოების დარიგებები, გამოდიოდნენ შრომისა და თავდაცვის და შრომის სახალხო კომისარიატის ნათელი და განსაზღვრული დადგენილებების წინააღმდეგ, ეს ყველასათვის ნათელია. ახლა ჩვენთვის გასაგებია, რა ფასი აქვს, მაგალითად, ამხ. იაშვილის სიტყვებს იმის შესახებ, რომ „მოსკოვმა სწორად დაადგინა“, „ჩვენში, ამიერკავკასიაში საბჭოთა კავშირის შრომის სახალხო კომისარიატის დადგენილება მთლიანად უნდა გატარდეს“.

რომ მოსკოვმა სწორად დაადგინა, ეს ჩვენ ახლა ვიცით. მაგრამ რა გააკეთეთ თქვენ, ამხ. იაშვილო, მოსკოვის დადგენილებათა ცხოვრებაში გატარების საქმეში?

რომ საბჭოთა კავშირის შრომის სახალხო კომისარიატის დადგენილება ცხოვრებაში უნდა გატარდეს, ჩვენ ესეც კარგად ვიცით ამხ. იაშვილო. საქმე მხოლოდ იმაშია, რამდენად ანხორციელებთ ამას საქმით თქვენ, რომელიც მოწოდებული ხართ უშუალოდ ვაატაროთ ჩვენში, ცხოვრებაში, ცენტრის დაველებები?

ამ კითხვებზე თქვენ უნდა გასცეთ პასუხი.

VI.

ახლა კი განვაგრძობთ.

ზევით ნათქვამი იყო, რომ სოციალური დაზღვევით უზრუნველსაყოფი უმუშევრების რიცხვი უკანასკნელ დროს გაიზარდა.

ასე, მაგალითად, ამხ. ბახუტოვის ცნობებით, რომელიც შეეხება 1924 წლის პირველ თვეებს. სოციალური დაზღვევის საშუალებებიდან უზრუნველსაყოფ უმუშევართა რიცხვი უდრიდა ბირებში აღრიცხვაზე აყვანილ ყველა უმუშევართა 15 პროცენტს, ახლა კი (დაახლოებით 1924 წლის მაისისთვის) იგი აღწევს 25 პროცენტამდე, ხოლო ცალკე ქალაქებში (მოსკოვი და სხვ.) — 30 და უფრო მეტ პროცენტამდე.

საჭიროა შემდეგისათვისაც ვეცადოთ გავაფართოვოთ უზრუნველსაყოფთა რაოდენობა, — ამბობს შემდეგ ამხ. ბახუტოვი*), — მივალწით ისეთ მდგომარე-

*) იხ. ზემოდასახელებული წერილი.

ობას, როდესაც დახელოვნებულ უმუშევარ ძალების (ფიზიკურ და გონებრივ) მთელი რაოდენობა მიიღებს დახმარებას. ამასთან ერთად, საქირაა წავახალი-სოთ კოლექტივების და არტელების მოწყობა, ყოველგვარად დაეხმაროთ სი-ცოცხლის უნარიან არტელებს და დაეხუროთ სუსტები*.

საქირაა ვიქონიოთ მხედველობაში, რომ ყველაფერი ეს თქმულია არა გარჩევის ან კამათის წესით, არამედ როგორც განსაზღვრული საწესდამდგანლო დებულებები.

ზევით იყო თქმული, რომ უკანასკნელ დროს ზოგ მსხვილ ქალაქებში სო-ციალური დაზღვევის თანხებიდან უზრუნველსაყოფ უმუშევართა წრე საგრ-ძნობლად გაფართოვდა. ასე, მოსკოვი რომ ავიღოთ, დაეინახავთ შემდეგს: 1923 წლის აგვისტოში შრომის ბირჟაში აღრიცხული 112.516 უმუშევარიდან დახმა-რების ღებულობდა მარტო 21.249, ესე იგი 19 პროცენტი, ხოლო 1924 წლის პირველ აპრილისთვის 118.760 უმუშევარიდან სალარო დახმარებას აძლევდა უკვე 41.456 პირს—ანუ მთელი მოსკოვის უმუშევართა 34,7 პროცენტს. შემ-დეგ, თუ 1923 წლის აგვისტოში დახმარება მიიღო მეღითონეთა 34,7 პრო-ცენტმა, 1924 წლის პირველ აპრილისთვის ეს პროცენტი უკვე 45,3-მდე ავიდა, იმავე რიცხვებში მქსოველების პროცენტი უდრიდა—47,63 და 73,5, მბეჭდავების —23,9 და 69,2, საბჭოთა მომუშავეების—19 და 36,6, შავი მუშების—11,7 და 23, ქიმიკოსების—50 და 91,1. დახმარების მიღებ პირთა რიცხვი იზრდება მოზარდთა შორისაც: მათგან 1923 წელს დახმარებას ღებულობდა 124 კაცი, ხოლო 1924 წლის მარტში უკვე 1.696 კაცი**).

ასეთ მდგომარეობაში იყო უმუშევართათვის დახმარების მიცემის საქმე და-ახლოებით 1924 წლის პირველ მეოთხედში. უნდა ვითქვით, რომ მას შემდეგ დახმარების მიღებთა წრე უქვეყლად გაიზარდა, რადგან ასეთი იყო შრომის სახალხო კომისარიატის დარიგება.

ახლა ვნახოთ, როგორ არის საქმე ლენინგრადში. როგორც ცნობილია, უმუშევართა რიცხვი იქ მეტი იყო, ვიდრე მოსკოვში. ასე მაგალითად, 1924 წლის 1-ლ მაისისათვის ლენინგრადის უმუშევართა რაოდენობა უდრიდა 148.117 კაცს, მაგრამ იმავე წლის პირველ ივლისისათვის რამდენიმედ იკლო და დავიდა 137.243 კაცზე.

რამდენად გაფართოვდა დამზღვევ სალაროდან უმუშევართათვის დახმარე-ბის მიცემის საქმე, შემდეგიდან შეიძლება დაეინახოთ. 1924 წლის დასაწყისის-თვის დამზღვევი სალაროდან დახმარება ეძლეოდა ჰქველა დარგის 30.503 უმუ-შევარს, ანუ პირველი ჯგუფის უმუშევართა საერთო რიცხვის 47,1 პროცენტს (წინააღმდეგ მაისის 28.322 კაცისა).

მათგან დახელოვნებული სამრეწველო და სააღმშენებლო მუშების რიცხვი უდრიდა 8.206 კაცს, ანუ 67,9 პროცენტს, საბჭოთა მუშაკები—6.778 კაცს, ანუ 25,5 პროც., შავი მუშები—8.320 კაცს, ანუ 33,2 პროცენტს.**)

შეიძლება სჩვენ გვითხრან, ეს რუსეთის საბჭოთა სოციალისტურ რეკსპუბ-ლიკის სატახტო ქალაქებში და ისიც მუშათა მოძრაობის მთავარ ცენტრებში

*) იხ. ჟურნ. „ვოპროსი ტრუდა“ № 7—8, გვ. 155, 1924 წ.

***) იხ. ჟურნ. „ვოპროსი ტრუდა“ № 10, გვ. 121—23, 1924 წ.

ხდება. სამწუხაროდ, მე ამჟამად ამ საკითხზე სხვა ქალაქების შესახებ ხელთ არა მაქვს ცნობები. მარტო ერთი ივანოვოვანესენსკის გუბერნიის შესახებ არსებობს ცნობები.

ამ ცნობებიდან სჩანს, რომ დამზღვევი სალაროდან დახმარების მიმღებ პირთა რაოდენობა 1924 წლის პირველ მეოთხედის განმავლობაში ძლიერ გაიზარდა. იმ დროს, როდესაც 1923 წელს დახმარებას იღებდა ყველა უმუშევართა 15 პროცენტი, 1924 წლის პირველ მეოთხედში შემდეგი მდგომარეობა დამყარდა:

გასული წლის იანვარში დახმარება მიიღეს 6.036 კაცმა (711-მა პირველი ჯგუფიდან და 5.325-მა მეორედან), რაც შეადგენდა ყველა უმუშევარების 14,8 პროცენტს. 1924 წლის თებერვალში დახმარების მიმღებთა რიცხვი გაიზარდა 7.315 კაცამდე (1.075 პირველი ჯგუფის და 6.240—მეორესი), რაც შეადგენს ყველა უმუშევართა 22,4 პროც. 1924 წლის მარტში დახმარება მიიღო 7.775 კაცმა (1.061 პირველი ჯგუფის და 6.714 მეორესი), რაც შეადგენდა ყველა უმუშევარების 22,3 პროც.

მაშასადამე, აქაც ჩვენ გვაქვს დახმარების მიმღებთა წრის საგრძნობი გაფართოება შედარებით მოკლე ხნის განმავლობაში. სჩანს, ხალხს არ სურს უძრავად იდგეს, მისი წრაფების უმუშევართა მდგომარეობის გაუმჯობესებისაკენ, წინ მიდის. ახლა საინტერესოა შეუფარდოთ ყველა ეს ცნობები იმას, რაც ხდება ამ დარგში ჩვენში.

ამ საკითხზე სიტყვა დაუთმოთ ამხ. კრუგლიკოვს, რომელიც გაცნობილია საქმეს. ჩვენ მიერ ზემოდ დასახელებულ მის წერილში იგი სხვათა შორის, შემდეგს ამბობს სოციალური დაზღვევის სალაროებიდან დახმარების გაცემის შესახებ*).

„ჩვენ ხელთ მყოფი ცნობების მიხედვით, დამზღვევ სალაროდან დახმარების მიმღებ უმუშევართა რიცხვი ამიერ-კავკასიაში საშუალოდ ძლიერ აღწევს უმუშევართა საერთო რიცხვის 12 პროცენტს, ცოტაოდენი გადახრით ამა თუ იმ მხარეს ცალკე რესპუბლიკებში. აქაც საჭიროა აღვნიშნოთ, რომ უმუშევართა დახმარებისათვის დაწესებული შემოსავლის უმთავრესი მუხლი (ფონდი „B“—უმუშევართა შესახებ) მთლიანად ვერ იქნა გამოყენებული პირდაპირ დანიშნულებაზე, ცალკე რესპუბლიკათა დამზღვევი სალაროების მიზანშეუწონელი მომჭირნეობის მიზეზით. ამ სალაროების საფინანსო ანგარიშები ცხადად გვიჩვენებენ, რომ ხსენებული ფონდის საგრძნობი ნაშთები გადადიოდა თვიდან თვეზე, მიუხედავად პროფკავშირთა წევრებისა და სამრეწველო მუშათა შორის უმუშევრობის მუდმივი ზრდისა“. (ხაზი ყველგან ჩემია. ფ. ვ.)

აქ უკვე ნამდვილი ბრალდებაა წამოყენებული, რაზედაც პასუხი უნდა აგოს ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატმა იმ მხრივ, რომ ის მნიშვნელოვანი თანხებიც კი, რომელიც მოეპოვებოდა ამიერ-კავკასიის დამზღვევ სალაროს, არ ყოფილა მოხმარებული უმუშევართა დახმარების საქმეზე და იმ დროს, როდესაც

*) იხილეთ „ვოპროსი ტრუდა“ № 5-6, 1924 წ. 1

საც უმუშევართა რიცხვი იზრდებოდა, „დამზღვევი სალაროს ფინანსიური ანგარიშები თვიდან თვეზე გვიჩვენებდნენ უმუშევართა ფონდის მნიშვნელოვან ნაშთებს“.

კითხვა ისმება, სად იყო ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატი და რას აკეთებდა იგი ასეთ მოვლენათა პირობებში! ჩვენ ჯერჯერობით ამზე არაფერი ვიცით. ტყეილა აღნიშნავს ამხ. კრუგლიკოვი, რომ „სამეურნეო ორგანოთა მუდმივი დავალიანების მიზეზით დამზღვევ სალაროებს ფული აკლდა და არ ეძლეოდა საშუალება მიეცა“ დახმარება ყველა გაპირებულ უმუშევართათვის და არა მარტო უმნიშვნელო ნაწილისათვის.

ჩვენ ყველაფერი ეს კარგად ვიცით, მაგრამ ის ხომ თვითონ აღნიშნავს იმ აღმაშფოთებელ მოვლენას, რომ დამზღვევი სალაროები არ ხარჯავდნენ მთლიანად იმ თანხებს, რომელიც მათ ჰქონდათ. შრომის სახალხო კომისარიატი კი, რომელსაც პირდაპირი და განსაზღვრული დარიგება ჰქონდა მიცემული, არა თუ მთლიანად გამოეყენებია ეს ფული უმუშევართათვის დახმარების მისაცემად, არამედ გამოენახა სხვა წყაროებიც ამ დახმარების მისაცემად, ნებას აძლევდა ასეთნაირად აეხეიათ გვერდი კანონებისთვის.

დასაზღვევ გადასახადების შეტანის შემცირება ამ შემთხვევაში ვერ გამართლებს იმას, რომ ჩვენში, ამიერ-კავკასიაში ასე ვიწრო და უმნიშვნელოა იმ პირთა წრე, რომლებსაც ეძლევათ დამზღვევი სალაროს დახმარება.

გათვართოვდა თუ არა ეს წრე 1924 წლის განმავლობაში? ამ საკითხის შესახებ ამხ. შვარცი ჩემთან კამათის დროს წამოკლა შემდეგი: „დახმარებაზე დატოვებულთა რიცხვი უმუშევართა საერთო რიცხვის 18 პროცენტისა და 12-მდე ჩამოვიდა“. და ეს, არ დაგავიწყდეთ, იმ დროს ხდება, როდესაც ჩატარებულია უმუშევართა სასტიკი წმენდა, ესე იგი მათი რიცხვი შემცირებულა თითქმის 2—3 ჯერ.

ამხ. შვარცი ამის შესახებ, სხვათა შორის, ამბობს: „უნდა მივიღოთ აგრეთვე მხედველობაში, რომ შრომის ბირჟათა სასტიკი წმენდის შემდეგ, რაც ამ დღეებში დასრულდა ამიერ-კავკასიის ყველა ბირჟებში, დახმარება მოესპო უმუშევართა 60 პროცენტზე მეტს, ვინაიდან სასტიკად შემცირდა დამზღვევი გადასახადების შეტანა“. აქ რალაც ვერაა რიგზე: ერთ და იმავე დროს სასტიკი წმენდაც და დამზღვევი გადასახადების სასტიკი შემცირებაც, ხოლო შედეგად 60 პროცენტზე მეტი უმუშევრებისათვის დახმარების მოსპობა!

მაშ ვილა დაგრაზთ დახმარების გასაწევი?

კიდევ გასაგები იქნებოდა, რომ ასეთი წმენდის შემდეგ, ესე იგი ასეთი სასტიკი შემცირებისა და ამასთან ერთად დამზღვევი გადასახადების დაკლების გამო დახმარების მიმღებთა პროცენტი, ყოველ შემთხვევაში წინანდელი მაინც დარჩენილიყო. ამხ. შვარცი კი ამბობს, რომ ყოველივე ამის შემდეგ უმუშევართა 60 პროცენტზე მეტს მოესპო დახმარება. ამის გაგება ყოველად შეუძლებელია.

ჩვენ ზემოთ ვილაპარაკეთ ცენტრის იმ დადგენილების შესახებ, რომ უმუშევართათვის გადადებულ თანხებიდან შეიძლება განსაზღვრული ნაწილი დაიხარჯოს უმუშევართა სხვა სახის დახმარებაზე, გარდა ნაღდი ფულის მიცემისა.

ჯერ კიდევ -ვოპროსი დრუდა-ს მე-7—8 ნომერში ამხ. გინდინი სახელმძღვანელო წერილში: „შრომის ბირჟათა მუშაობის ახალი ფორმების გამო“, სწერდა შემდეგს:

-უნდა ხელი ავიღოთ იმ შეხედულებათზე, რომ უმუშევართათვის გადადებული თანხები იხარჯება მარტო დახმარების მიცემაზე (ხაზი ავტორისა), შრომის სახალხო კომისარიატმა უკვე მიუთითა ადგილებს, რომ საჭიროა დახმარებისათვის გადადებული თანხებით გაძლიერდეს ის თანხები, რომლებიც გაცემულია საზოგადოებრივი მუშაობის მოსაწყობად. ეს საქმე უნდა გაფართოვდეს. ამ თანხის გონიერი გამოყენების ფორმები უნდა იყოს სხვა და სხვანაირი და მისი განსაზღვრული ნაწილი უნდა გამოყენებულ იქნას განსაზღვრული პირობების მიხედვით და თანახმად შრომის სახალხო კომისარიატის დარიგებისა, უნდა მოხმარდეს არა მარტო საზოგადოებრივ მუშაობის მოწყობას, არამედ ზოგჯერ ჯანსაღი და არსებობის უნარის მქონე საშრომო კოლექტივების ფულით გამაგრებას, გემოკვების კავშირის საშუალებით იაფ-ფასიანი სასაღებოების მოწყობას, ღამის გასათევი ბინების გამართვას და აგრეთვე კულტურა-მანათლებელი მუშაობის დაყენებას (კურსივი ჩემია. ფ. მ.)

აქ ჩვენ გვაქვს ცენტრის მტკიცე და ნათელი დარიგება დამზღვევ სალაროებში უმუშევართა დასახმარებლად მყოფ თანხების საკითხზე. ეს დარიგება თითქმის მთლიანად ეთანხმება იმ ჩემ წინადადებებს, რომლებიც მე წამოვყავნე ჩემს წერილებში მაშინ, როდესაც მე, ჯერ კიდევ არ ვიყავი გაცნობილი დარიგებასთან.

მაგრამ ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატმა და პროფკავშირთა ცენტრალურმა საბჭომ ჩემი წინადადებები ჩათვალა ცენტრის დარიგებების მოწინააღმდეგეთ და დაკმაყოფილდა ცარიელი განცხადებით: მოსკოვმა სწორად დაადგინაო.

მკითხველს შეეძლო ეფიქრა, რომ მახარაძე ამ საკითხში უხვევს ცენტრის ხაზს და რაღაც შეუფერებელ, უაზრო წინადადებას იძლევაო.

ახლა კი, ჩვენ უნდა შევეკითხოთ ამხ. იაშვილს, რომელიც სიტყვით ასე გულდაგულ იცავდა ცენტრის ხაზს, რა ვააკეთა ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატმა ყველა იმ დარიგებათა ცხოვრებაში გასატარებლად, რომლებიც უკვე დიდი ხანია მიცემული აქვთ ადგილებს უმუშევართა ფონდის გამოყენების შესახებ?

V

უმუშევართა დახმარების შემდეგ სახეს წარმოადგენს საზოგადო სამუშაოები. ზედმეტია იმაზე ლაპარაკი, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ასეთ სამუშაოებს, როგორც უმუშევართა დახმარებისათვის, ისე მრავალ საზოგადოებრივ და სახელმწიფოებრივ მნიშვნელობის სამუშაოთა ასრულების მხრით.

ჯერ კიდევ წარსული წლის ნახევარში ამხ. გინდინი სწერდა, რომ „უმუშევრობასთან ბრძოლის ღონისძიებათა შორის საზოგადო სამუშაოებმა უნდა დაიკავოს ერთი უპირველესი ადგილთაგანი“. მაგრამ ის იქვე დასძენდა: „რადგან შრომის სახალხო კომისარიატის მიერ სულ ამ წელში (1923—24) მთელი სეზონისათვის გადადებულია 2.500.000 მანეთი, ბუნებრივად იბადება აუცილებლობა, რომ საზოგადო სამუშაოების მოსაწყობი თანხა უნდა გამოიძებნოს ადგილობრივი წყაროებიდან და რომ ამ საქმეში ადგილებმა უნდა გამოიჩინონ მაქსიმუმი თაოსნობა. უკრაინა და ბელორუსია უკვე შედგენ ამ გზაზე და, წინასწარი ცნობების მიხედვით, უკვე საგრძნობი თანხები მოიპოვეს. იმ დარიგებაში, რომელიც შრომის სახალხო კომისარიატს მისცა უმაღლეს პარტიულ და საბჭოთა ორგანოებმა, სწორედ ასეთ ნათქვამი: „მასიური ხასიათის საზოგადო სამუშაოების გაძლიერებული განვითარება და მათთვის სხვადასხვა, უმთავრესად ადგილობრივი წყაროებიდან საშუალებების გამოძებნა“.

გინდინს მოყავდა ეს ადგილი და სწერდა: „უმუშევრობასთან ბრძოლის ამ ერთ ყველაზე ნეტად საყურადღებო ზომათაგანის წარმატებით მიმართვა დამოკიდებულია ადგილების ენერჯიაზე, საქმიანობაზე და თაოსნობაზე“ (ხაზი ყველგან ჩემია. ფ. მ.)

უწინარეს ყოვლისა, მე აქ უნდა განეაცხადო, რომ ამ წერილში მე მიხედობა დიდი ამონაწერების მოყვანა არა მათდამი სიყვარულის გამო, არამედ იმიტომ, რომ მათი თავიდან აცილება შეუძლებელი იყო. საქმე იმაშია, რომ ამიერ კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატის ორგანოები, რომლებიც ვალდებული იყვნენ არა თუ გაეცნოთ საზოგადოება ცენტრის მიერ უმუშევრობის წინააღმდეგ მიღებულ ღონისძიებებისათვის, არამედ ცხოვრებაშიც გაეტარებიათ ისინი, ამაზე არ ზრუნავდნენ. და როდესაც ამ სტრუქტურების დამწერმა სცადა შეხებოდა გაზეთის ფურცლებზე ამ საკითხს ძალიან ზოგად ფორმებში, განაცხადეს, რომ ჩვენში ყველაფერი რიგზეა და აქ ცენტრის ხაზი უცვლელად ტარდება. მაგრამ, როდესაც ჩვენ მოგვიხდა ეს პიტალო სიტყვები შეგვედარებია სინამდვილისათვის, როდესაც ჩვენ მოგვიხდა დავევირდებოდებინა ისინი ფაქტებისათვის, დავრწმუნდით, რომ აქ, უმუშევრობასთან ბრძოლის საქმეში, სიტყვა და საქმე ძალიან შორს არიან ერთმანეთისაგან.

ცენტრში, რუსეთში სულ სხვანაირად კეთდება საქმე, ვიდრე ჩვენში, ამიერ-კავკასიაში; უკეთ რომ ვთქვით, ჩვენში თითქმის არაფერი კეთდება. ყოველივე ამის გამო, მეტი დარწმუნებისათვის მე იძულებული ვარ ზოგი ფაქტები აქ სიტყვა-სიტყვით მოვიყვანო. და, აი, მკითხველი ხედავს, რომ იმ დროს, როდესაც რუსეთში, უკრაინაში და ბელორუსიაში უკვე ორი წელიწადია, რაც გაძლიერებული ბრძოლა სწარმოებს უმუშევრობის წინააღმდეგ, ამიერ-კავკასია სდუმს, აქ თითქო არც კი არსებობს უმუშევრობა. და მართო მას შემდეგ, როდესაც ცენტრმა თვითონ გადასდო ამიერ-კავკასიისთვის 1.000.000 მანეთი, 1924-25 წლებში უმუშევრობის წინააღმდეგ საბრძოლველი საზოგადო სამუშაოების მოსაწყობად, ამხ. იაშვილი 1924 წლის დეკემბრის შუა რიცხვებში, ესე იგი

ერთი მეოთხედი წლის დაგვიანებით გვამცნობს ჩვენ თავის წერილში ამის შესახებ. და როდესაც ცენტრი იძლევა განსაზღვრულ დარიგებას საზოგადო სამუშაოების მოსაწყობად ადგილობრივ საშუალებების გამოძებნის შესახებ, ვინაიდან სახელმწიფოს მიერ გადაღებული თანხა ამისათვის საკმარისი არ არის, ამხ. იაშვილს ჰგონია, რომ ეს გულისხმობს აღმასკომებთან მოლაპარაკების უბრალო მიმართვას, თუ რა სამუშაოები უნდა აწარმოონ მათ: „აღმასკომები ღარიბია, ჩვენ მათ დახმარების ხელს უწყობდეთ“-ო.

ასეთია შრომის სახალხო კომისარიატის ხაზი საბჭოთა კავშირის ფარგლებში-გვასწავლის ამხ. იაშვილი.

არა, ამხ. იაშვილო, თქვენ ვერ გაიგეთ, რა დაგავალეს იქიდან. თქვენ ვერ მოახერხეთ მოგეწყობ საზოგადო სამუშაოები იმ ფულითაც კი, რომელიც ამ მიზნით დაგინიშნეს, არა თუ ადგილობრივ გამოგებებით რაიმე საშუალებები ამ დანიშნულებისთვის. ნუ გეწყინებათ, მაგრამ უნდა გითხრათ, რომ თქვენ ანუ თქვენმა კომისარიატმა ეს ყურადღებიდან გაუშვით. და მის მაგიერ, რომ გამოასწოროს დაშვებული შეცდომა, მის მაგიერ, რომ შეავსოს წარსული ნაკლი, ამხ. იაშვილი მართავს ჩემთან უადგილო კამათს და ცდილობს დაამტკიცოს, რომ აქ რალაც კეთდება. მაგრამ ეს ასე არ არის.

ჩვენ ვიცით, რომ 1924-25 ფინანსიური წლის პირველ მეოთხედისათვის (ოქტომბერი-დეკემბერი) გადაღებული ფულიდან ამიერ-კავკასიას წილად ხედა გვარიანი საგრძნობი თანხა—200.000 მანეთი. მაგრამ პირველმა მეოთხედმა უკვე დიდი ხანია გაიარა, და ეს ფულები თავის დროზე არ იქნა გამოყენებული. ამხ. იაშვილს არ სურს შეიგნოს სულ უბრალო კეშმარტივება. იგი, მაგალითად, ასეთ რამეს სწერს: „ჩვენ ხელს უწყობთ საზოგადო სამუშაოებს (ისევე უმუშევართათვის გადაღებულ თანხებიდან) და ვაბანდებთ მაზე უმუშევრებს“- ეს ყველაფერი მარტო განზრახულია, კონკრეტულად კი ჯერ არაფერია. შემდეგ რას ნიშნავს: „ჩვენ ხელს უწყობთ საზოგადო სამუშაოებს“? ეს სრულებითაც არ არის საკმარისი. შრომის სახალხო კომისარიატმა აქ უნდა გამოიჩინოს გამჭვირახობა, თაოსნობა, თვითმოქმედება და არა მარტო „ხელი შეუწყოს“ ხეებს. საჭიროა ხელის განძრევა და გამოფხიზლება.

ხომ ჯერ დიდი ხანი არ გასულა მას შემდეგ, რაც ამხ. კრუგლიკოვი სწერდა ამიერ-კავკასიის შრომის კომისარიატის მისამართით:

„რაც შეეხება უმუშევრობის წინააღმდეგ მიღებულ ღონისძიებებს, უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ღონისძიებები გასული პერიოდის განმავლობაში მეტად უმნიშვნელო იყო, ვინაიდან ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკაში არსებულ ფინანსიურ და ეკონომიურ პირობებში უმუშევრობასთან ბრძოლის მეთოდები მეტად შეზღუდულია და თვითველ რესპუბლიკის ობიექტიური შესაძლებლობანი არ იძლეოდნენ მათი ამოწურვის საშუალებას. თუ შევხებით ამ მიმართულებით გამოჩენილ თაოსნობას, უნდა აღვივაროთ, რომ არც ის ორგანოები, რომლებსაც სპეციალურად აქვთ დაკისრებული ამ საქმის გაძღოლა, არც ადგილობრივი აღმასკომები ამ დარგში არ გასცილებიან თავის მოღვაწეობის ჩვეულებრივ ფარგლებს“.

ამხ. კრუგლიკოვს შემდეგ აღნიშნული აქვს, რომ ამიერ-კავკასიის ტერიტორიაზე უმუშევრობის წინააღმდეგ ან სულ არ არის მიღებული ღონისძიებები ან, სადაც მიღებულია, არ არის საკმაო და სწერს შემდეგს:

„უმუშევრობის საწინააღმდეგო სხვა ღონისძიებებმაც, რომლებიც შესამჩნევად არიან გავრცელებული საბჭოთა რუსეთში — არტელების და საზოგადო სამუშაოების მოწყობამ, ადგილობრივ პირობებში ვერ ჰპოეს ფართო გამოყენების და განვითარების ნიადაგი... (ხაზი ჩეენია. ფ. მ.).“

აქ შეუძლებელია თავის გამართლება საშუალების არქონით თუ ნაკლებობით ან მრეწველობის დაკუმით, რადგან ეს მოვლენა საერთოა და არ შეადგენს მარტო ამიერ-კავკასიის დამახასიათებელ თვისებას. მართლაც და, ჩვენ საბჭოთა სახელმწიფოს რომ საშუალება არ აკლდეს, ან ზოგჯერ პირდაპირ უსაშუალებო რომ არ იყოს, ჩვენი მრეწველობა რომ დაქვეითებას არ განიცდიდეს, მაშინ ხომ თვით უმუშევრობაც არ იქნებოდა, ყოველ შემთხვევაში, ისე სასტიკი ფორმით, როგორც ამჟამად არის. ასე რომ ეს გარემოება სრულიადაც ვერ გაამართლებს ჩვენი მოღვაწეობის სისუსტეს ამ დარგში: პირიქით, რაც უფრო მეტი ნაკლებობაა საშუალებების ან რაც უფრო დაქვეითებულია მრეწველობა, მით უფრო გაცხოველებული უნდა იყოს ჩვენი მოღვაწეობა უმუშევრობის საწინააღმდეგო საშუალებების გამოძების საქმეში, ვინაიდან სწორედ ამ დროს არის გამწვავებული თვით უმუშევრობაც.

სწორედ ფინანსიური საშუალებების ნაკლებობამ, ერთის მხრით, და უმუშევრობის გაძლიერებამ — მეორეს მხრით, გამოიწვიეს უმუშევრობასთან ბრძოლის ახალი ფორმები უმუშევრებისაგან შემდგარი სხვადასხვა არტელებისა და შრომის სამრეწველო კოლექტივების სახით. და სწორედ ამ ხაზზე ასტეხეს ჩემ წინააღმდეგ კამპანია ამხ. შეარცმა და იაშვილმა.

VI.

ერთი მთავარი წინადადებათაგანი, რომელიც მე წამოვაყენე, იყო და არის შემდეგი: უმუშევრობასთან ბრძოლაში სერიოზული ყურადღება უნდა მიექცეს სალი და არსებობის უნარის მქონე კოლექტივების შექმნას და, ერთის მხრით, სამრეწველო დაწესებულებების სხვადასხვა სახელოსნოების და ფაბრიკების მოწყობასაც კი ქალაქებში და, მეორეს მხრით — კოლექტივთა მეურნეობათა მოწყობას სასოფლო-მეურნეობის დარგში.

ჩემმა მოკამათებმა ქვე დაუშვებლად ჩათვალეს, უმთავრესად, მიტომ რომ ცენტრი ამის წინააღმდეგია, ხოლო ჩვენ ცენტრის წინააღმდეგ, არ შეგვიძლია წავიდეთო.

ამხ. იაშვილს, რომლის სიტყვითაც ჩემი წინადადებები „ვერ უძლებენ ვერაფრითარ კრიტიკას“, მათ წინააღმდეგ მოჰყავს ორი საბუთი:

1) ბაზარზე გამოსულ საქონლის რაოდენობა სჭარბობს მოთხოვნილებას; აქ მას სახეში აქვს მარტო „ნავთეულობის ზედმეტი წარმოება“. მაგრამ, ჯერ ერთი, რომ ვგონებ, ჩვენი მრეწველობა არ განისაზღვრება მარტო ნავთეულო-

ბის დამზადებით. მერე საიდან შეიტყო ამხ. იაშვილმა, რომ ჩვენი მთავრობა ამჟამად არ ცდილობს ნავთის საქმის გაფართოვებას, რომ ჩვენ აქ მივედით იმ სახელებთან. რომლის იქით აღარ შეგვიძლია წასვლა?

მაგრამ ნავთის საკითხში ჩვენს ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატში დიდი არე-დარევა სუფევს. საქმე იმაშია, რომ სულ რაღაც სამი კვირის წინად ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატმა ამხ. იაკუბოვმა შემდეგი დასწერა ვაზეთ — ზარია ვოსტოკა — ში (№ 761, 1924 წ. 24 დეკემბერი) არტელების და კოლექტივების მოწყობის შესახებ:

„ადერბეიჯანში განზრახულია ნავთის კების დამმუშავებელი კოლექტივების და არტელების შექმნა 2.000 უმუშევრისაგან“.

ეს 2.000 კაცი, რომლების ჩაბმაც განზრახულია ადერბეიჯანის ნავთის საქმეში, რაღაცას მაინც ნიშნავს წარმოების გაფართოების მხრით. ამავე დროს კი ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარის მოადგილე ამხ. იაშვილი ასეთ გაფართოებას შეუძლებლად სთვლის. მოდი და გვარჩიე, ვინ არის აქ მართალი და ვინ არა. მაგრამ ერთი ცხადია: აქ საქმე გვაქვს ნამდვილ ოთურმასთან, მაგრამ ამ შემთხვევაში არა შრომის კოლექტივების საქმეში, არამედ საღრაც სხვა ადგილას.

მაგრამ რაც უფრო ახირებულია, ეს ის, რომ ამხ. იაშვილი თავისი წერილის მთელი ორი სვეტის სიგრძეზე ცდილობს დაამტკიცოს, რომ ამჟამად შეუძლებელია ჩვენი მრეწველობა ს რაიმე განვითარება ან გადიდება და ყოველივე ანგარიშებს ამ მიმართულებით ის პირდაპირ დასცინის, რომ იმავე წერილში თვითონვე უარყოფს თავისი საკუთარი აზრი.

იგი ამბობს: „ამრიგად, ჩვენი მრეწველობის განვითარება ბუნებრივი გზით მიდის წინ“.

მერე როგორ გგონდება ეს? თუ კი რამდენიმე სტრიქონით წინ ამხ. იაშვილი ამტკიცებდა, ვითომ, ნამდვილი „არითმეტიკული“ და „ეკონომიური“ ანგარიშების ძალით, რომ ჩვენში მზადდება ზედმეტი საქონელი, რომ ჩვენ არ გვყავს ყიდვის უნარის მქონე მომხმარებელი, რომ ამჟამად ჩვენში არ შეიძლება ლაპარაკი არაერთარ გაფართოებაზე, როგორ მოხდა, რომ რამდენიმე სტრიქონის შემდეგ ექვიმუტანელად ამტკიცებს სრულიად წინააღმდეგს, რომ ჩვენი მრეწველობის განვითარება წინ მიდის და, უმუშევრები ნუ სწუხან, ვინაიდან ამხ. იაშვილი მალე მოუწოდებს მათ წარმოების გასაფართოებლად — ყველაფერი ეს ამხ. იაშვილის საიდუმლოებას შეადგენს და ჩვენ მას ნუ გამოუდგებით.

2) ამხ. იაშვილის მეორე დასკვნა ჩემი წინადადების წინააღმდეგ, თუ რატომ არ შეიძლება ამჟამად უმუშევრობის ფონდის ნაწილი მოვახმაროთ „ახალი ქარხნების, ფაბრიკების და სახელოსნოების აგებას“ — ეს, თურმე, არის ის, რომ „უმუშევრობის წინააღმდეგ საბრძოლველად სახელმწიფო გეგმათა საზმართველოს მიერ გადადებულია 10 მილიონი მანეთი არა ამხ. ძერეინსკის, არამედ შრომის სახალხო კომისარის, ამხ. შმიდტის განკარგულებაში“. „მრეწველობის მოწყობა კი, — ნაბობს ამხ. იაშვილი, — შეადგენს ამხ. ძერეინსკის ხელშეუხლებელ უფლებას“.

აი ესეც საბუთი!..

ფული გადაეცა შრომის სახალხო კომისარს და არა ამხ. ძერჟინსკის, რომელსაც ჩაბარებული აქვს წარმოება!

გამოდის, რომ ამით უქმდება ყველა დადგენილებები, ყველა დარიგებები, რომლებიც აქამდე არსებობენ და არავის გაუშუქებია, ისპობა მთელი ის პრაქტიკა, მთელი ის, შედარებით, პატარა გამოცდილება, რომელიც დაგროვილია საბჭოთა რესპუბლიკებში უმუშევრობასთან ბრძოლის საქმეში.

არ არის მართალი, ამხ. იაშვილო. ჯერ კიდევ ამ დღეებში. „ზარია ვოსტოკა“-ს 7 იანვრის ნომერში (№ 772), ესე იგი ერთი დღით ადრე ამხ. იაშვილის წერილის მოვლინებამდე, რომელიც სასაცილოდ იგდებდა უმუშევართა საჭმრეველო დაწესებულებების მოწყობას, დაბეჭდილი იყო მოსკოვიდან მიღებული შემდეგი ცნობა, რომელიც მომყავს აქ სიტყვა-სიტყვით.

„შრომის სახალხო კომისარიატმა და პროფკავშირთა ცენტრალურმა საბჭომ მიიღო შეთანხმებული პროექტი შრომის სახალხო კომისარიატის საშუამავლო ორგანოებში აღნუსხული უმუშევრებისათვის საშრომის დახმარების აღმოჩენის შესახებ. პროექტის მიხედვით, საშუამავლო ორგანოების კომიტეტებს, სათანადო პროფკავშირებთან შეთანხმებით, ეძლევა უფლება მოაწყოს საწარმოო და სავაჭრო დაწესებულებები და აგრეთვე უმუშევართა საშრომო კოლექტივები. უმუშევართა საშრომო კოლექტივები და მათგან მოწყობილი სავაჭრო და საწარმოო დაწესებულებები სარგებლობენ მთელი რიგი საგადასახადო შეღავათებით“ (ხაზი ჩემია. ფ. მ.).

ეს პირდაპირ ლაპარაკობს ამხ. იაშვილის წინააღმდეგ. რაღას იტყვის ის ახლა? როგორია ცენტრის ხაზი ამ სიკითხში: ის, რომელსაც მე ვატარებდი ჩემ წინანდელ წერილში და ვატარებ ამ წერილშიაც, თუ ის, რომელსაც ასე მოუფიქრებლად გვირჩევენ ამხ. იაშვილი?

ცხადია, ამის შემდეგ, ყოველ შემთხვევაში, ყველასათვის ნათელი უნდა იყოს, რომ აქ შეუძლებელია არსებობდეს ორი აზრი. მაგრამ ამ შემთხვევაში, არ შეიძლება ვიქონიოთ ამხ. იაშვილის იმედი: ის უიმედოთ არის დაბნეული ამ საკითხში. საქმე იმაშია, რომ ზემომოყვანილ ცნობაში, ნამდვილად, არაფერი ახალი და, მით უმეტეს, მოულოდნელი არ არის ვისმესთვის, გარდა, შეიძლება, ამხ. იაშვილისა, ან ამხ. შვარცისა.

ის პროექტი, რომლის შესახებაც ლაპარაკობს ზემომოყვანილი ცნობა და რომელიც, უეჭველია, დამტკიცებული იქნება, ჯამს უკეთებს მხოლოდ იმას, რაც უკვე არსებობდა ცხოვრებაში.

უმუშევრობასთან ბრძოლის გამოცდილებამ სხვადასხვა ადგილას და ერთსა და იმავე დროს მიგვიყვანა უმუშევართა დახმარების სხვადასხვა სახეების და ფორმის შექმნამდე, როგორცაა: დახმარება დამზღვევი სალაროებიდან, საზოგადო საშუაოების მოწყობა, საშრომო არტელების და კოლექტივების შექმნა და სხვ. უკანასკნელ დროს წარმოიშვა საკითხი ამ საშრომო კოლექტივების უკვე ნამდვილ საწარმოო დაწესებულებად გადაქცევის შესახებ. სამწუხაროა, რომ მთელი ეს ისტორია როგორღაც სრულიად შეუმჩნეველად ჩატარდა ამიერ-კავკას-

სიის შრომის სახალხო კომისარიატისთვის. ამის გამო, მე საკუროდ მიმაჩნია საქმისათვის, რომ რამდენიმედ შევეხო ამ საკითხს.

ამ მიზნისათვის მე ვისარგებლებ იმ მასალით, რომელიც მოყვანილია ამხ. ცელიკოვის საინტერესო წერილში: „საშრომო კოლექტივებისა და უმუშევრების შესახებ“, („ვოპროსი ტრუდა“ № 10, 1924 წელი.).

თანახმად ცელიკოვის მასალებისა, „უმუშევართა კოლექტივები“, რომლებსაც პირველად არტელების სახე ჰქონდა და მიზნად ისახავდა მიეწოდებია უმუშევრებისათვის დროებითი საშრომო დახმარება, ჩვენში (რ. ს. ფ. ს. რესპუბლიკებში) ჯერ კიდევ 1922 წლის ნახევარში წარმოიშვენ, ესე იგი ორ-ნახევარი წლის წინად.

— რამდენადაც საზოგადო სამუშაოები, — ამბობს ამხ. ცელიკოვი, ჩვენი სახელმწიფოებრივი და აგრეთვე ადგილობრივი ბიუჯეტის პირობებში არ შეიძლება ფართოდ განხორციელებულიყო, იმდენად კოლექტივების მოწყობა წარმოადგენდა იმ დამხმარე საშუალებას, რომლის დახმარებითაც შრომის ბირეებს შეეძლო, რამოდენიმედ მიინც, დაეკმაყოფილებინა უმუშევრების ნივთიერი მოთხოვნილებები. კოლექტივები (ანუ უკეთ არტელები) თავიდან არ მოითხოვენ დიდ ხარჯებს, მაგრამ თავისი მოღვაწეობის განვითარებასთან ერთად, შეუძლია მოედგას უმუშევართა საგრძნობ რაზმებს და მასთან ერთად არა მარტო შეეშებს, როგორც ამას, უმთავრესად, ადგილი აქვს საზოგადო მუშაობის დროს მისი მასიური ხასიათის გამო; არამედ ხელობის მცოდნე მუშებსაც, ესე იგი სამუშაო ძალის იმ ნაწილს, რომელსაც ყველაზე მეტი ღირებულება აქვს მრეწველობისათვის*).

„არტელების მოსაწყობად საკურო საშუალებებს იღებენ მარტო ადგილობრივი წყაროებიდან (უმუშევართათვის დახმარების დასარიგებლად გადაღებული თანხებიდან, პროფკავშირთა მიერ უმუშევრობასთან საბრძოლველად გადაღებული თანხებიდან და სხ.) მოკლევადიანი სესხის სახით. სრულიად ცხადია, რომ ამ წყაროებიდან არტელებს არ შეეძლოთ ბევრის მიღება და საბრუნავი თანხების უქონლობის გამო პირველ ხანებში ესაკურობოდათ ყოველნაირი შეღავათები“.

ამხ. ცელიკოვის ანგარიშით, 1922 — 23 წლის დასასრულს საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე უკვე ირიცხებოდა 544 არტელი, რომლებშიაც დაბანდებული იყო 22.384 კაცი, განაწილებული შემდეგნაირად:

რ. ს. ფ. ს. რესპუბლიკაში არტელების (საშრომო და მწარმოებელი) რიცხვი იყო 344; მათში ირიცხებოდა 15.194 უმუშევარი, უკრაინის ს. ს. რესპუბლიკაში იყო 194 არტელი 6.732 უმუშევარი, ბაშკირეთის ს. ს. რესპუბლიკაში იყო 6 არტელი 158 უმუშევართ.

როგორც ხედავთ აქ ამიერ-კავკასია მოხსენებული არ არის.

— უმუშევართა საერთო რიცხვთან შედარებით, არტელებში დაბანდებულითა რაოდენობა, რა თქმა უნდა, მეტად მცირეა. ამის ახსნა უნდა ვეძებოთ, ჯერ

* მეტად დამახასიათებელია, რომ სწორედ ამხ. იაშვილი და მის შემდეგ შვარციც, არ არიან თანახმა, რომ კოლექტივებში დაბანდულ ხელობის მცოდნე მუშები. მათი აზრით, ამ დარგის მუშებისთვის უფრო შესაფერია საზოგადო მუშაობაში მონაწილეობა, ესე იგი სწორედ იმის წინააღმდეგ, რასაც გვეუბნება რ. ს. ფ. ს. რესპუბლიკის გამოცდილება.

ერთი, იმაში, რომ საბჭოთა ცხოვრებაში არტელების მოწყობის საქმე ახალი რამ იყო, მეორეც, იმაში, რომ შრომის ბირჟა იმ დროს. დატვირთული იყო უმუშევართა აღრიცხვის და შრომის მოთხოვნილებებისა და მიწოდების საქმის მოსაწყისრებელი მუშაობით და არ შეეძლო საკმაო ყურადღება მიექცია არტელების მოწყობისათვის*.

გამოცდილებამ მალე დაამტკიცა, რომ არტელები, როგორც უმუშევართა დახმარების ერთი სახეთაგანი, ვერ აკმაყოფილებდნენ თავიანთ დანიშნულებას. ამის გამო შეუდგენ მათ გადახალისებას კოლექტივებად, რომლებიც სულ სხვა ნიადაგზე არიან აგებული.

„უმუშევართა გაერთიანების ახალ ორგანიზაციულ ფორმებზე გადასვლის აუცილებლობა, — ამბობს შემდეგ აშხ. ცელიკოვი, — გამოირკვა მალე არტელების წარმოშობის შემდეგ. ამ უკანასკნელთა კარჩაკეტილობამ და შრომის ბირჟის გავლენის გარეშე არსებობამ მრავალი არტელები მალე გარდააქცია წვრილ კერძოფლობელურ დაწესებულებად, აქედან გამომდინარე ყველა შედეგებით. უმუშევართა არტელები, განსაკუთრებით მწარმოებელი არტელები, რომლებიც სარგებლობდნენ გადასახადების შეღავათებით და სხვა უპირატესობებით, შეიქმნენ საუკეთესო თავშესაფარი და ადგილი ყოველნაირი „საქმის ხალხის“ და „წვრილი ხაზუნების“ მესაკუთრული სულისკვეთების გამოსჩენად, არტელების მიერ მიღებული მოგება უკვე აღარ წარმოადგენდა იმ საშუალებას, რომელიც უნდა მოხმარებოდა არტელების გაფართოვების საქმეს, რომ მასში დაბანდებულიყო უმუშევართა მეტი რიცხვი, არამედ ხმარებოდა სამეურნეო აღებ-მიცემობას უმთავრესად, იმისთვის, რომ მიეღო მოგება მოგებისათვის*.)

ახლა ვნახოთ, რამდენად გაამართლა ცხოვრებამ ეს კოლექტივები. მოუსმინოთ, რას ამბობს ამის შესახებ ჩვენი ავტორი.

„რომ კოლექტივები ჩვენს პირობებში წარმოადგენენ უმუშევართა გაერთიანების ყველაზე უფრო გაუმჯობესებულ ფორმას ორგანიზაციულის და ეკონომიურის თვალსაზრისით, ეს საკმაო სიცხადით დაგვანახა. შრომის ბირჟების თითქმის ერთი წლის მუშაობის გამოცდილებამ. რასაკვირველია, იგივე გამოცდილებამ სრულიად ნათლად გვიჩვენა ისიც, რომ კოლექტივის ახლანდელ მდგომარეობაში ბევრი რამ კიდევ უნდა გაუმჯობესდეს, მაგრამ ეს უკვე მეორე საკითხია, რომელსაც ჩვენ ქვემოთ დაუბრუნდებით.

ახლა ვნახოთ, რამდენად წარმატებით მიმდინარეობდა შრომის ბირჟათა მუშაობა კოლექტივების მოწყობის საქმეში და რა ნაყოფი გამოიღეს უკანასკნელებმა უმუშევართა ფართო წრეებისათვის.

„თანხმად უკანასკნელი, თითქმის ამომწურავი ცნობებისა, რესპუბლიკათა მთელ კავშირში ირიცხებოდა შრომის ბირჟის მიერ მოწყობილი 869 უმუშევართა კოლექტივები. თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ ცნობები სრული არ

*1) როგორც ენობლია, არტელების ამ დამახინჯებული და გადაგვარებული სახე აქვთ მხედველობაში აშხ. იაშვილს და შვარცს, როდესაც უარყოფითად უექპირან არა მარტო არტელებს, არამედ კოლექტივებსაც. იმის მაგიერ, რომ ებრძოლნენ ამ დამახინჯებას, იაინი პირდაპირ უარყოფენ ამ გაერთიანებათა ყოველგვარ მნიშვნელობას უმუშევრობასთან ბრძოლის საქმეში, ესე იგი გადაღვრილ წყალს უნდა ბავშიც გააყოლონ.

არის და აგრეთვე კოლექტივებში დაბანდებულ უმუშევართა შეცვლას, რომელიც სწარმოებს დებულების მე-5 მუხლის ძალით, შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ კოლექტივებში საშრომო დახმარება მიეცა 50.000 უმუშევარზე მეტს, ესე იგი ორჯერ მეტ რიცხვს იმაზე, რაც იყო არტელების არსებობის დროს.

შეიძლება ითქვას, რომ მთელი ეს უზარმაზარი მუშაობა საწარმოო კოლექტივებში უმუშევართა ასეთი დიდი რაოდენობით გაერთიანების გარშემო სრულიად შეუმჩნეულად ჩატარდა ამიერ-კავკასიისთვის.

და ეს, რა თქმა უნდა, შემთხვევითი არ არის: ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატის ორგანოები თითქო არ კადრულობდნენ დაბანდებულთა იყენ ისეთ უმნიშვნელო საქმეში, როგორცაა უმუშევართა შრომელი არტელების და კოლექტივების მოწყობა, რადგან მათ ეგონათ, ყველა ეს დაწესებულებები, ამხ. იაშვილისებურად რომ გამოვთქვათ, მარტო „ქსაქსავენ“ მუშათა კლასს და ანვითარებენ მასში - წერილ მესაკუთრულ მისწრაფებებს“. და ამიტომ მათ არ სურდათ ხელი მოეკიდათ ასეთ არასაპატიო საქმისათვის, როგორცაა შრომელი კოლექტივების მოწყობა. და ისინი განზე დარჩნენ ამ მოძრაობიდან.

რამდენათაც ადერბეიჯანი მაინც დაადგა შრომელი კოლექტივების მოწყობის გზას, იმდენად ის ამას ჩადის ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატის ორგანოთა სურვილების წინააღმდეგ და უნდა ვთქვათ, რომ ადერბეიჯანი ამ გზაზე უკვე დამოუკიდებლად მიდის, ყურს არ უგდებს ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატის დარიგებებს და ამ გზაზე უკვე აღწევს მნიშვნელოვან შედეგებს.

„ზარია ეოსტოკა“-ს წარსული წლის 15 დეკემბრის ნომერში დაბეჭდილი იყო შემდეგი ცნობა:

„უ მ უ შ ე ვ რ ო ბ ა ს თ ა ნ ბ რ ძ ო ლ ა“

ბ ა ქ ო . უმუშევართა ახალი კოლექტივების მოწყობისა და არსებული კოლექტივების გაფართოების შემწეობით, კოლექტივების ბიურომ ნოემბერში შესძლო გამოეყენებია უმუშევართა 70 პროცენტი. ადერბეიჯანის სოციალურ დაზღვევის სალაროდან მიღებულ 2.000 მანეთით მოხერხდა კარტონის დამამზადებელი სახელოსნოს გაფართოება. სადაც მოხდენილია რემონტი და დაიდგა, ელექტრო-მამოძრავებელი. სახელოსნო საესებით უზრუნველყოფილია აზთამბაქოს, ბაქაევშირის და სხვა კოოპერატიული ორგანიზაციებისაგან დაკვეთილ სამუშაოებით, სახელოსნოში ამჟამად მუშაობს 90 კაცი; ახლო მომავალში განზრახულია მომუშავეთა რიცხვის 250-დე აყვანა. ამჟამად სულ მუშაობს 22 კოლექტივი, რომელშიაც დაბანდებულია 750 კაცი, მათგან 611 მამაკაცი, 103 დედაკაცი და 44 მოზარდი. საშუალო დღიური ხელფასი უდრის 1 მ. 25 კაპ. ეწყობა ნავთის ქვების დამმუშავებელი კოლექტივი, რომელშიაც დაბანდებულია 200 — 300 კაცი.

ამიერ კავკასიის შრომის სახალხო კომისარი ამხ. იაკუბოვი ფიქრობს, რომ ნავთის ქვების დამმუშავებელ კოლექტივში იმუშავენს 2,000-მდე უმუშევარი. ხოლო იმის მიხედვით, რასაც ამ საკითხის შესახებ სწერს მისი მოადგილე ამხ. იაშვილი, გამოდის, რომ ყველაფერი ეს უნდა გაუქმდეს. მაგრამ ცხოვრება მაინც თავისი გზით მიდის და არ ემორჩილება ცალკე პიროვნებების ბრძანებას.

მე დარწმუნებული ვარ, რომ ეს უმუშევართა მშრომელი კოლექტივები, რომლებიც აგრეთვე მწარმოებელ და საეკპრო დაწესებულებების სახესაც ღებულობენ, უფრო მეტად განვითარდებიან, ისინი ჩვენშიაც წარმოიშობიან და განვითარდებიან და სულ უფრო მეტ როლს ითამაშებენ უმუშევრობასთან ბრძოლის საქმეში.

თავიდან, როგორც ვიცით, ყველა ეს არტელები, კოლექტივები და სხ. ჩნდებოდნენ სტიქიურად და მარტო დროთა განმავლობაში შეუდგენ მათ ორგანიზაციული გზით შექმნას. მოვიყვან ერთ ასეთ მაგალითს საქართველოს ცხოვრებიდან.

ქუთაისელ ვაზეთ „წითელ“ ვარსკვლავში - ამას წინათ დაბეჭდილი იყო შემდეგი:

„ქუთაისის მეორე კოლექტივის — კოოპერატივის სასადილო. ეს სასადილო იმყოფებოდა საქართველოს მთლიანი სახეიდრო კოოპერატივის რწმუნებულის განკარგულებაში. სხვადასხვა მიზეზების გამო ეს სასადილო იხურებოდა და მოსამსახურეთა უმრავლესობამ გამოთქვა სურვილი თავად მოეკიდა ხელი ამ საქმისათვის და არ დარჩენილიყო უმუშევრად მასში დაბნდებული 21 თანამშრომელი (ოჯახის წევრებიანად 65). მუშათა ამ მოთხოვნისათვის კი აყოფილი დარჩა თვით კოოპერატივის რწმუნებულები და სასადილო გადასცა კოლექტივის მთელი თავისი მოწყობილობით. აღნიშნულ კოლექტივის მოწყობას დიდი ინტერესით მოეკიდნენ თანამშრომლები. ეს კოლექტივი პირველი სანიმუშო მაგალითი იქნება ქუთაისის სხვა დაწესებულებებისათვის“.

აღნიშნული კოლექტივი სრულიად შემთხვევით წარმოიშვა. ალბად ასეთ შემთხვევებს ადგილი აქვს საქართველოს სხვა ადგილებშიაც, მაგრამ მათ შესახებ ჯერ-ჯერობით ჩვენ ან არაფერი ვიცით, ან ვიცით ძალიან ცოტა. შრომის სახალაო კომისარიატის ორგანიზებს, საერთოდ ძალიან ნაკლებად აინტერესებს ეს საქმე. ეს, სხვათა შორის, სჩანს ყოფილი მწარმოებელი არტელის „გრუზოდედა“-ს მაგალითიდან, რომელიც წარსულ წლის იელისში სანეკრავლო მრეწველობის სახელმწიფო ტრესტად გადაკეთდა.

ამ არტელის წარმოშობის ისტორია მოკლედ ასეთია: 1923 წლის იელისში გაუქმდა უმაღლეს სამეურნეო საბჭოს სამეკრავლო განყოფილება სამუშაოს უქონლობის გამო და ეგონათ, რომ მრეწველობის ამ დარგს საქართველოში არა აქვს არავითარი ნიადაგი. 400-მდე მუშა-ქალი და კაცი გაყრილი იქნა ქუჩაში. მაშინ ამ საქმესთან ახლო მდგომ ამხანაგების ერთმა ჯგუფმა გადაწყვიტა განაგრძოს ეს საქმე არტელური წესით. მოეწყო ზემოხსენებული არტელი, რომელმაც მიიღო მარტო ინვენტარი და მეტი არაფერი. საბრუნავი თანხის მიღება არსაიდან შეიძლებოდა. პროფკავშირთა საბჭოს დახმარება მარტო კეთილი სურვილების გამოთქმაში გამოიხატებოდა. მარტო არტელის ხელმძღვანელის, ამხ. კუშნერის დაუღალავი მეცადინეობის წყალობით არტელმა თანდათან თავი დააღწია დაბრკოლებებს და მრეწველობის ამ დარგის საქმე ისეთ მტკიცე ნიადაგზე იქნა დაყენებული, რომ საქართველოს თავდაცვის საბჭოს ეკონომიურმა განყოფილებამ, ბოლოს დაადგინა, გადაეკეთებინა ეს არტელი სახელმწიფო ტრესტად და ხელახლა გადაეცა უმაღლეს ეკონომიურ საბჭოსთვის. ამ ტრესტში ამ-

უამბლ მუშაობს 400 კაცზე მეტი. კარგი იქნებოდა, რომ ამხ. იაშვილს და შვარცს ესწავლათ რამე ამ გამოცდილებიდან.

ამავე დროს საბჭოთა კავშირის შრომის სახალხო კომისარიატის ორგანოები და აგრეთვე ცენტრის და ადგილების პროფესიონალური ორგანიზაციები, ამიერ-კავკასიის გამოცდილებით, ამჟამად ყველაზე მეტ ყურადღებას აქცევენ შრომელი კოლექტივების მოწყობას, ახალი სამრეწველო დაწესებულებების შექმნას და აგრეთვე არსებული კოლექტივების და არტელების მხარის დაქერას და გამაგრებას.

ცნობილია, რომ უკვე რამდენიმე თვეა, რაც მოსკოვში შემუშავდა პროექტი უმუშევართა სწორეთ ასეთი კოლექტივების დაარსების შესახებ, უმუშევრობასთან საბრძოლველად. ამ პროექტის შესახებ ამხ. ცელიკოვი, ზემოდასახელებული წერილის დასასრულში იძლევა ასეთ დასკვნას:

„არ შეიძლება არ აღვიაროთ—ამბობს ის,—რომ პროექტის განხორციელება უაღრესად წასწევს წინ უმუშევრობასთან ბრძოლის საქმეს. ამჟამად სუსტი კოლექტივები შეიძლება გადაიქცეს ძალუმ საზოგადოებრივ ორგანიზაციებად, რომლებიც შესძლებენ დახმარება გაუწიონ უმუშევართა მნიშვნელოვან ჯგუფებს.“

ჩვენ დაგვჩა შევეხოთ კიდევ ორ გარემოებას კოლექტივების გამოცდილებიდან.

ერთი მათგანი შეეხება ნივთიერად მონიერებულ კოლექტივების სათანადო სახელმწიფო-სამეურნეო ორგანოებისათვის გადაცემას. ამ ღონისძიებების მიზანშეწონილობა ექვს გარეშეა, თუ მივიღებთ შედეგობაში, რომ შრომის ბირების ამოცანას შეადგენს უმუშევართათვის დროებით საშრომო დახმარების აღმოჩენა.

კოლექტივების გადაცემა სახელმწიფო სამეურნეო ორგანოების ხელში უნდა ხდებოდეს მარტო იმ შემთხვევაში, როდესაც კოლექტივის ბირებასთან დატოვება ზედმეტი ხდება იმ მხრივ, რომ მასში უკვე დაბანდებულია შრომის ბირებასთან აღრიცხვაზე მყოფი აღნიშნულ პროფესიის და ხელობის ყველა უმუშევარი თუ არა, მისი უდიდესი ნაწილი მაინც. (კურსივი ჩემია. ფ. შ.)

„შრომის ბირებიდან კოლექტივების ჩამოცილება შეიძლება მოხდეს იმ მიზეზითაც, რომ ზოგიერთი მათგანი გადაკეთდება კოოპერატიულ დაწესებულებად.“)

მოსკოვიდან ამ წლის 5 იანვარს მოსული ზემომოყვანილი ცნობა საბჭოთა კავშირის შრომის სახალხო კომისარიატისა და პროფკავშირთა ცენტრალურ საბჭოს შორის მომხდარ შეთანხმების შესახებ, უკვე იმას გვეუბნება, რომ შრომელი კოლექტივების უმუშევრობასთან საბრძოლველ მუდმივ და არა დროებითი ხასიათის სამრეწველო და სავაჭრო დაწესებულებებზე გადაქცევის საკითხი ამ შემთხვევაში უკვე საბოლოოდ არის გადაწყვეტილი და ამასთანავე გადაწყვეტილია იმ აზრით, როგორცაც მე ვაძლევი ამ საკითხს ჩემს წერილში: „უმუშევრობის საკითხის გამო“.

დაე ეს არ მოსწონდეს ამხ. იაშვილს და ამხ. შვარცს, ეს სხვა საკითხია, მაგრამ მათ დასკირდებით ერთი რამის ჩადენა: თავიანთი უმუშევრობასთან ბრძოლის მთელი ტაქტიკის შეცვლა და მასთან ერთად მთელი იმ გამოცდილების გამოყენება, რომელიც აქეთ მიღებული ამ დარგში ჩვენი კავშირის სხვა ნაწილებში, ეს კი საკიროა მშრომელი კოლექტივების ახალი დებულების ცხოვრებაში სისწორით გასატარებლად.

ეს ახალი დებულება სწვევტს იმ საკითხსაც, რომელსაც სვამდა ამხ. შვარცი. სახელდობრ: „სად უნდა იყოს გადატანილი უმუშევრობასთან საბრძოლველ ლონისძიებათა სიმძიმის ცენტრი—საზოგადო სამუშაოებში და დამზღვევი დაწესებულებების დახმარებაში, თუ მწარმოებელი კოლექტივების შექმნაში? ის ამ კითხვაზე იძლეოდა გადაჭრილ პასუხს: „საზოგადო სამუშაოებში და არა მწარმოებელ კოლექტივებში“. ამხ. შვარცი უნდა დაგვეთანხმოს, რომ ეს კითხვა გამოცდილებითაც და კანონმდებლობითაც გადაწყვეტილია მწარმოებელი კოლექტივების სასარგებლოდ.

ეს, რასაკვირველია, არ ნიშნავს, რომ საზოგადო სამუშაოები საბოლოოდ უარყოფილია. სრულიადაც არა—ასეთი მუშაობაც იწარმოებს, მაგრამ უმუშევრობასთან ბრძოლის, საქმეში მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს სრულიად სალი და არსებობის უნარის მქონე მწარმოებელი დაწესებულებების შექმნას.

შემდეგ მეტად ბერავენ საკითხს მწარმოებელი კოლექტივების შეჯიბრების შესახებ, სახელმწიფო და სხვა დაწესებულებებთან. ამხ. ცელიკოვი, რომელმაც შეისწავლა ეს საკითხი მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ეს საკითხი „პირველი შეხედვით მართლაც სერიოზული და ყურადღების ღირსი გეგონებათ, მაგრამ ნამდვილად, მწარმოებელი კოლექტივების ახლანდელი ეკონომიური მდგომარეობის დროს, როდესაც ისინი პირდაპირ კაპეიტებით იწყებენ საქმეს, მას არავითარი ნიადაგი არ აქვს“, ხოლო რამდენადაც ეს მწარმოებელი კოლექტივები გაიზრდებიან და გამარტდებიან, ისინი უნდა გადაეცეს სათანადო სამეურნეო ორგანოებს.

ბოლოს, კოლექტივების შენადგენლობის ცვალებადობის პრინციპზე ამხ. იაშვილი თავის პირველ წერილში სწერდა ასე:

„კოლექტივების შემადგენლობა დროგამოშვებით უნდა იცვლებოდეს, რომ მათში გაეატაროთ უმუშევართა რაც შეიძლება მეტი რაოდენობა“.

თითქოს აქ ყველაფერი ნათელია. მაგრამ, თუ უფრო დაკვირვებით მოვებურობით საქმეს, აღვიღად დავრწმუნდებით, რომ საკითხი მიზანშეუწონლად და არა ხელსაყრელად არის დაყენებული, როგორც სამეურნეო, ისე პოლიტიკურის მხრით. სწორედ ამაზე მიუთითებ მე. მაგრამ ამხ. იაშვილის წამოყენებული ცვალებადობის დებულების დაცვა ჯერ აილო თავის თავზე ამხ. შვარცმა, ხოლო შემდეგ თვით ამხ. იაშვილმაც; ამხ. შვარცი აღიარებს, რომ „კოლექტივების შემადგენლობის ცვალებადობა გადაუვალ აუცილებლობას წარმოადგენს მესაკუთრული ტენდენციების გასაბათილებლად, ხოლო ამხ. იაშვილი მართა იმეორებს თავის წინანდელ დებულებას.

მაგრამ პირვანდელ რედაქციასა და ახლანდელში მაინც არის ზოგიერთი განსხვავება; ასე, ამხ. შვარცი ფიქრობს, რომ ეს შეცვლა უნდა ხდებოდეს ექვს

თვეში ან წელიწადში ერთხელ, ხოლო იაშვილი ამ წესს არ ავრცელებს აღმინისტრაციულ აპარატზე. მაგრამ ორივე ისინი ერთხმად იმეორებენ, რომ ეს შეცვლა არავითარ გავლენას არ იქონიებს არც შრომის ნაყოფიერებაზე, არც თვით კოლექტივების საქმეთა გაუმჯობესებაზე.

მაგრამ მთელი ეს მტკიცება ცალიერ სიტყვებზეა დამყარებული და ერთი ფაქტითაც არ არის დასაბუთებული. უამისოდ კი ის გროზდაც არ ღირს.

აბა მოუსმინოთ, რას ამბობს ის კაცი, ვინც ახლოა გაცნობილი თვით კოლექტივების საქმიანობასთან:

„ამის შესაფერ გავლენას ახდენს კოლექტივების ნივთიერ მდგომარეობაზე დაწესებული ცვალებადობის პრინციპიც“. ამას ამბობს ამხ. ცელიკოვი, რომელსაც საფუძვლიანად აქვს შესწავლილი ეს საკითხი. და მის აზრს ჩვენთვის აქვს სულ სხვა მნიშვნელობა. სამწუხაროთ ის ამ საკითხზე არ ლაპარაკობს უფრო დაწერილებით. მაგრამ ერთი აშკარაა: ცვალებადობის პრინციპი, რამდენადაც ის უყოყმანოდ ტარდება ცხოვრებაში, ძლიერ ცუდ გავლენას ახდენს კოლექტივების ნივთიერ მდგომარეობაზე.

მეორე მხრით მე ხელთ მაქვს ერთი მოწმობა სამარის შრომის განყოფილების გამოკვლიებიდან ცვალებადობის პრინციპის გამოყენების საქმეში: „კოლექტივებში—ნათქვამია სახელმწიფო ვაჭრობის სამარის განყოფილების ანგარიშში--შეძლებისდაგვარად ტარდება ცვალებადობის პრინციპი“ *).

სიტყვა „შეძლებისდაგვარად“ გვეუბნება იმას, რამდენად ძნელია ამ ცვალებადობის პრინციპის ცხოვრებაში გატარება ყოველ შემთხვევაში იმ ულაპარაკო და აბსოლიუტურ ფორმით, როგორც გვიჩვენებს ამხ. იაშვილი და შვარცი. მათი დებულება განყენებულია. ცხოვრება ასეთ შემთხვევებში მოითხოვს უფრო მოქნილ, ადგილისა და დროის პირობებთან შეფარდებულ დებულებას, და სწორედ ამას ვერ ვხედავთ ხსენებულ ამხანაგების წინადადებებში.

მე უნდა შევეხო ერთ მეტად საინტერესო საკითხს, რომ აქაც ერთხელ და სამუდამოდ გავაქარწყლო ყოველივე გაუგებრობა და ორაზროვნობა. საქმე შემდეგშია:

როდესაც ამხ. იაშვილი ლაპარაკობდა საზოგადო სამუშაოების წაქეზების, დაქცეულ სახლების გაწმენდის, საბურთალოს ქაობების ამოშრობის, გზების გაყვანის და სხ. შესახებ, მან სხვათა შორის სთქვა: „გვეტყვიან, რომ ეს აღმასკომების საქმეაო. მართალია. მაგრამ აღმასკომები ღარიბია; ჩვენ მათ ვეზხარებთ; ჩვენ მათთან ვდებთ კონკრეტულ პირობას ამა თუ იმ სამუშაოს შესახებ“ (ხაზი ჩემია. ფ. მ.).

პირველ ყოვლისა, ერთი პატარა შენიშვნა. გამოდის, რომ ამხ. იაშვილი აღმასკომების მიმართ აქ თამაშობს მდიდარი ამერიკელი ძიას როლს, როდესაც ეს ძია მოულოდნელად პატიობს განსაცდელისაგან რომელიმე თავის ღარიბ ძმისწულს სადღაც ევროპაში. ამხ. იაშვილმა კარგად უნდა იცოდეს, საიდან მოდიან თანხები, რომელიც იმყოფება შრომის სახალხო კომისიის განკარგულებაში, საზოგადო სამუშაოების მოსაწყობად. თუ აღმას-

კომები ღარიბია, მაშინ შრომის სახალხო კომისარიატი მდიდარია? ასე როდი დგას საკითხი. მე მესმის, რომ აქ ამხ. იაშვილმა უხერხულად გამოთქვა თავისი აზრი. მაგრამ ამ უხერხულ გამოთქმას ზოგიერთები შეუძლია შეცდომაში შეიყვანოს. მართლაც რატომ არ უნდა ისარგებლოს ღარიბმა აღმასკომებმა ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატის მდიდარი ქისიდან?

მაგრამ ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატის მიერ დაშვებული შეცდომების სათავე ამაში კი არ არის, არამედ იმაში, რომ ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატს, როგორც ამხ. იაშვილის სიტყვებიდან სჩანს პირობა დაუდევია აღმასკომებთან ამა თუ იმ მუშაობათა ჩატარების შესახებ, და წინასწარ ამ მუშაობათა გეგმები არც ამიერ-კავკასიის, არც ცალკე რესპუბლიკების სახელმწიფო გეგმათა სამმართველოებში არ წარუდგენია. ეს დაუშვებელია. მაგრამ ახლა ამიერ-კავკასიის საბ. ფედ. სოც. რესპუბლიკის სახელმწიფო გეგმათა სამმართველომ უკვე მიიღო ზომები იმისათვის, რომ მომავალში აღარ მოხდეს ასეთი შეცდომა.

მე უკვე უახლოვდები დასასრულს. ყველა აღძრული საკითხები თითქმის ამოწურულია და მათზე გაცემულია ესა თუ ის პასუხი. ეს წერილი უფრო გრძელი გამოვიდა, ვიდრე მოველოდი.

მე ძალიან დიდხანს შეეჩერდი ცალკე ამხანაგების აზრების გაკრიტიკებაზე, ვთქვათ პირდაპირ: ამხ. იაშვილის და შვარცის შეხედულებათა გაკრიტიკებაზე. მაგრამ ეს იმიტომ მოხდა, რომ ამხ. იაშვილი და შვარცი არიან იმ დარგის პასუხისმგებელი ხელმძღვანელები, რომლის შესახებაც თავიდან ბოლომდე ლაპარაკია ჩემს წერილში. რომ ამხ. იაშვილი და შვარცი მართა იაშვილი და შვარცი იყოს და არა პასუხისმგებელი მუშაკები, რომლებსაც დაკისრებული აქვთ ყველაზე უფრო პასუხსაგები მოვალეობა შრომის დარგში, მაშინ, რა თქმა უნდა, მათ შეხედულებებზე არ ელირებოდა სერიოზული ყურადღების მიქცევა. ამავე დროს ზემოხსენებული ამხანაგები, რომლებიც დაყენებული არიან მეტად პასუხსაგებ პოსტებზე, არ იჩენენ სურვილს, გაუწიონ ანგარიში სინამდვილეს. ამის გამო მე არ დამრჩა სხვა გზა, რომ არ გადამეჭეხა ეს სინამდვილე და არ მეპოვა იქ ფაქტები, რომ მიეძღულებია ეს ამხანაგები, გაეწიათ მათთვის ანგარიში. ხოლო ფაქტები, როგორც ვიცით, ჯიუტი რამ არიან. მათ არ შეიძლება ანგარიში არ გაუწიო.

როგორია ის საბოლოო დასკვნები, რომლებიც გამომდინარეობენ ამ წერილიდან?

საერთოდ ეს დასკვნები ეთანხმება იმ დასკვნებს, რომლებიც გამოყავს თავის წერილში ამხ. კრუგლიკოვს. მაგრამ მე ჩემს დასკვნებს რამდენიმედ სხვანაირად ვაყალიბებ.

1) უმუშევრობის საკითხი ჯერჯერობით ჩვენს წინაშე სდგას მთელი თავისი შინაარსით და მისი გადაწყვეტა მოითხოვს ჩვენგან სერიოზულ და გულდასმით ყურადღებას.

2) უმუშევართა რიგები, მიუხედავად მიღებული ზომებისა, არ მცირდება, არამედ იზრდება. შრომის ბირჟის აღრიცხვაზე მყოფი უმუშევრობის დროგამოშვებით წმენდა და არა პროლეტარული და უსტაოკო უმუშევრობის აღრიცხვიდან მოხსნა, ბოლოს და ბოლოს მიხანს ეერ აღწევს, ვინაიდან ამ გზით არ შეიძლება უმუშევრობის მოსპობა. მართა მრეწველობის საგრძნობ ზრდას, ესე იგი წარმოების და სასოფლო მეურნეობის გაფართოებას შეუძლია შეამციროს და შემ-

დღე სრულიად მოსპოს უმუშევრობა, მაგრამ შეუძლებელია ამის ლოდინი. საბჭოთა ხელისუფლება უმუშევრობის წინააღმდეგ ღებულაბს ყოველგვარ ზომებს, უმთავრესად, იმ მიზნით, რომ შეამსუბუქოს უმუშევართა მდგომარეობა და უმუშევრობის სიმწვავე.

ეს ზომები შემდეგია: 1) დახმარების მიცემა სოციალური დაზღვევის სალაროდან, 2) საზოგადო სამუშაოების მოწყობა, 3) უმუშევართა არტელების და კოლექტივების მოწყობა და 4) საწარმოო და სავაქრო დაწესებულებების შექმნა, თანხნად ცენტრის უკანასკნელ დარიგებისა.

3) გასაგებია, რომ ამ ღონისძიებებით ერთბაშად შეუძლებელია ყველა უმუშევრების დაქმნაყოფილება, ხოლო თანდათანობით, ყველა ამ ღონისძიებათა ცხოვრებაში გასატარებლად სისტემატიური მუშაობით შეიძლება სულ უფრო მეტი უმუშევრების ჩაბმა საქმეში. მაგრამ უმუშევრობის სრული მოსპობა შეუძლია მარტო მრეწველობისა და სასოფლო მეურნეობის ძლიერ ამაღლებას, როგორც ზევითაც იყო ნათქვამი.

4) როგორც ზევით იყო თქმული, უკანასკნელ დროს, უმუშევრობასთან ბრძოლის საქმეში საბჭოთა ხელისუფლება ყურადღებას აქცევს ყოველგვარ საწარმოო და სავაქრო დაწესებულებების შექმნას, რა თქმა უნდა, ყველა პროფესიონალურ და სამეურნეო ორგანიზაციებთან სრული თანხმობით. ასეთი მწარმოებელი დაწესებულებები უნდა შეიქმნან როგორც ქალაქებში, ისე სოფლებშიაც, სასოფლო-სამეურნეო კოლექტივების სახით.

5) უმუშევართა დახმარების მოწყობის საკითხებში ადგილებს ეთმობა დიდი დამოუკიდებლობა: მათ არ თხოვენ არავითარ შაბლონებს; მათ შეუძლია და ვალდებული არიან თავის ნებაზე გამოიყენონ ყველა ის ღონისძიებები, რომლებსაც მიმართავენ ცენტრში, თავის მხრითაც მიიღონ ცალკე ზომები, რომლებიც არ ეწინააღმდეგებიან საბჭოთა კანონებს, მაგრამ ის, რაც მათ მოეთხოვებათ ეს არის-მუდმივი ზრუნვა იმაზე, რომ რაც შეიძლება მეტ უმუშევრებს მიეცეს დახმარება.

6) ამიერ-კავკასია ამ საქმეში ჩამორჩა საბჭოთა სხვა რესპუბლიკებს: უმუშევართა დახმარების მოწყობის საქმე, შეიძლება ითქვას, აქ ჯერ-ჯერობით ერთ ადგილასაა გაყინული; იგი, როგორც ამბობენ, უნდა დაესმრათ მკედარი წერტილიდან.

ამიერ-კავკასიის შრომის სახალხო კომისარიატის და პროფკავშირთა ცენტრალურ საბჭოს ორგანოებმა ახლობელ თეეებში უნდა გასწიონ ფართო კამპანია უმუშევართა დახმარების გარშემო, გამოიყენონ ამისთვის კანონით გათვალისწინებული უმუშევრობასთან ბრძოლის საშუალებები და დაიხმარონ ამ საქმეში ყველა დაწესებულებები და ორგანიზაციები.

7) ამასთან ერთად უნდა დაიწყოს უმუშევრობის საქმის შესწავლა, იმ ნამდვილი მიზეზების გამოძიება, რომლებიც იწვევენ უმუშევრობას ცალ-ცალკე — მამაკაცებს, დედაკაცებს და მოზარდებს შორის; აგრეთვე უნდა გამოიკვეს უმუშევართა თვისებითი შემადგენლობა, პროფესიის და ხელობის მიხედვით და სოფლის უმუშევართა მოზღვაეების გაელენა უმუშევრობის ზრდაზე ამიერ-კავკასიის ქალაქებში. ასეთი შესწავლა საგრძნობ დახმარებას გაგვიწვეს უმუშევრობასთან ბრძოლაში.

გაზეთი „მუშა“

1925 წლის 3, 5, 7, 8, 14, 17, 18, 20, 21,

27 და 28 დეკემბერი და 1 მარტი,

№№ 27, 29, 31, 32, 37, 39, 40, 42, 43,

47, 48 და 49.

საბჭოთა მუშაკთა შინაგანი.

ამ ზაფხულად⁴⁶⁾ მე მომიხდა ყოფნა გორის მაზრის ბორჯომის რაიონში, ახალციხის და ახალქალაქის მაზრების ზოგიერთ სოფლებში. ბევრი ისეთი რამ გავიგონე და დაეინახე, რაც ჩემთვის სრულიად ახალია, მაგრამ ის, რაც მე გავიგონე და დაეინახე, მხოლოდ წვეთია ზღვაში. განა შეიძლება ერთი თვალის გადავლებით დაინახო და შეამჩნიო რაც სოფლად ხდება? რა თქმა უნდა, რომ არა. სამწუხაროდ, დრო და გარემოება ნებას არ მაძლევს გაეაცნო მკითხველებს ყოველივე ის. რაც მე ჩემი მოკლე მოგზაურობის დროს ვნახე. შეიძლება ეს სხვა დროს შევასრულო. ამ წერილში მე მსურს მხოლოდ ერთ მეტად საკვირბოროტო საკითხს შევეხო. მე ვამბობ ტყის საკითხის შესახებ.

არ ყოვილა არც ერთი სოფელი, რომელიც მე ვინახულე, სადაც ტყის საკითხი მწვავედ არ იდგეს და სადაც გლეხებთან ლაპარაკის დროს ის ჩვენი მსჯელობის მთავარი საგანი არ ყოფილიყოს და ეს სრულებით შემთხვევით არ ყოფილა. უნდა ითქვას, რომ ყველა იმ რაიონებში, რომლებიც მე ამ ხელად ვინახულე, ტყის საკითხი მეტად მწვავედ დგას. როგორც ვიცით, ახალქალაქის მაზრა სრულიად მოკლებულია ტყეს. და თუმცა მოსახლეობა რამდენიმეთ შესჩვევია ამ ნაკლს, მაგრამ იგი ამ მხრით მაინც გამოუთქმელ გაკვირვებას განიცდის. ხალხი ჩამძვარა მიწაში და იქ პირუტყვთან ერთად სცხოვრობს. მას არ აქვს ტყე საშენებლად და არც გასათბობად. ყოველივე ეს უნდა მიტანილი იქნას იქ ან ახალციხის მაზრიდან, ან ბორჯომის რაიონიდან. ორივე ეს რაიონი საქმარისად დაშორებულია ახალქალაქის მაზრის სოფლებს და მასთან გზებიც მეტად უვარგისი აქვთ, ან სრულებით არ აქვთ. ასში შეიძლება ხუთმა-ათმა მოსახლემ შესძლოს ასე შორი მანძილიდან ხე-ტყის შეტენა და შინ მიტანა. გლეხ-კაცობის დიდ უმრავლესობას ეს არ შეუძლია. მუშათა და გლეხთა მთავრობამ უნდა რამე ილონოს და გაუწიოს ახალქალაქის გლეხობას ამ მხრით დახმარება. უამისოდ ამაოა ლაპარაკი ახალქალაქის მაზრაში რაიმე გაუმჯობესობის შეტანაზე. ახალქალაქის გასაკვირი ხე-ტყის უქონლობით რთულდება კიდევ იმ გარემოებით, რომ თვით ახალციხის მაზრაში და ბორჯომის რაიონში ამ უკანასკნელ დროს მეტად მწვავედება ტყის კრიზისი.

საქმე ისაა, რომ თუ ახალქალაქის მაზრაში ტყე მოისპო დაახლოვებით ამ ერთი საუკუნის წინეთ, ასეთივე ბედი მოელის როგორც ახალციხის და ბორჯომის, ისე სხვა მაზრების ტყესაც ჩვენში. უნდა ითქვას, რომ ამ უკანასკნელ წლების განმავლობაში ტყის მოსპობის პროცესი დასახელებულ რაიონებში საქმარისად ჩქარი ნაბიჯით წასულა წინ. ავიღოთ, მაგალითად, ბორჯომის რაიონ-

ნი, ეგრედ წოდებული ბორჯომის მამული. ამ ორმოცდაათი წლის წინეთ ამ რაიონში ითვლებოდა 70.000 ღესეტიანა ტყე, ესლა კი აქედან მხოლოდ 40.000 დარჩენილა, ისიც მეტად დაზიანებული. რა მდგომარეობაშია ახალციხის ტყეები? იქ სამი მთავარი სატყეო აგარაკია: აწყურის, ქობლიანის და აბასთუმანის. ამ აგარაკების შესახებ ახლა ხელთ არ მაქვს სტატისტიკური ცნობები, მაგრამ გადაჭარბება არ იქნება თუ ვიტყვი, რომ ტყის არე ამ აგარაკებში თუ მეტი არა, განახევრდა მაინც. აქ მოქმედებდა კაცის ხელი, საქონელი და ხანძარი. მე ვიყავი ამ რაიონებში სწორედ ამ სამი წლის წინეთ და უნდა ვთქვა, რომ ტყის განადგურება არა თუ არ შეჩერებულა, არამედ კიდევ უფრო ჩქარი ნაბიჯით მიდის წინ. იმოდენა მოკრილი ხე, რასაც ღღეს თქვენ ხედავთ ამ რაიონებში, თუ წყლის პირად, თუ ხეობაში, თუ შეკრულ ტივებთ, ჯერ არავის ახსოვს.

ახლა არ იკითხავთ, ვინ ამზადებს და რისთვის ამზადებენ ამოდენა ხე-ტყეს? ამზადებენ სხვადასხვა სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციები ერთი მხრით და სამაზრო აღმასკომები მეორე მხრით. და ამზადებენ უმეტეს ნაწილად ქალაქების საპრობისათვის, დამზადებლად გამოდიან თითქმის ყველგან ძველი „ბოდრიადღიკები“, რომლებიც წინადაც და ახლაც ტყავს აძრობენ იმათ, ვინც ამუშავებს, ვინც კრის ხე-ტყეს, ვისაც გამოაქვს ის ტყიდან და ეზიდება თავისი ხარკამეხით ან ტივით. არა ჰყავს ტყეს იმაზე უფრო უარესი მტერი, როგორც არიან ეს „ბოდრიადღიკები“. ისინი მართლაც სრულიად დაუზოგველად და უწყალოდ ჩეხავენ და ანადგურებენ ტყეს. ამის შეძლებას აძლევენ მათ სხვადასხვა ორგანიზაციები, როგორც სამხედრო უწყება, რკინის გზა და ამ ბოლო დროს სატყეო ტრესტი. ამ ვაებატონებს ყოველთვის ხელში უჭირავთ ვებერთელა მანდატები, რომლებითაც იმათ ენიჭებათ ყოველგვარი უფლება ტყეზე. და აბა ვინმემ ვაბედოს და მათ წინააღმდეგობა გაუწიოს. ეს სისტემა უნდა მოისპოს. წინეთ გლეხებს ბაჟის გადახდით შეეძლოთ ტყის დამზადება და მისი გაყიდვა ბაზარზე, ახლა ამათ ეს უფლება აღარ აქვთ. და ამ გარემოებას მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს ტყის დაცვის საქმეში. ამ გვარად ტყის მოკრის უფლება შეზღუდულია, — შეზღუდულია გლეხებისათვის. დამზადების უფლება აქვს მხოლოდ სახელმწიფო ორგანიზაციებს, ამ უკანასკნელ დროს — სატყეო ტრესტს. ამ გარემოებას აქვს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მხარე. დადებითი მხარე იმაში მდგომარეობს, რომ აქ არსდება მონოპოლია. გლეხებს ეუბნებიან: თქვენ მოსკერით და გამოიტანეთ ხე, რომელიც უთუოდ ჩვენ უნდა ჩავვაბაროთ ამა და ამ ფასებში. ეს ფასები კი გლეხებისათვის მეტად მცირეა, მაგრამ ისინი იძულებული არიან მაინც იმუშაონ, რადგანაც ახალციხის და ნამეტურ, ბორჯომის რაიონებში, გლეხების შემოსავლის უმთავრესი წყარო ტყის დამუშავება იყო და არის ღღესაც. და აი, ამას სჩივიან ღღეს გლეხები ყველა სოფლებში, ჩვენ მოგვესპო და გვეცლება ხელისაგან შემოსავლის ერთი მთავარი წყარო. ამას უნდა მიექცეს სერიოზული ყურადღება. ჩვენ ბევრ ადგილას ვითათბირეთ ამის შესახებ, ბევრი ვიმსჯელოთ იმაზე, თუ რა ღონისძიება უნდა იქნას გამონახული, რათა ეს უარყოფითი მხარე თავიდან ავიცილოთ; და ბევრი ფიქრის შემდეგ ჩვენ მივიღეთ იმ დასკვნა-

დღე, რომ ხელფასი ხის დამშენებელთ აუცილებლად უნდა გაუდიდდეს. ეს ერთად-ერთი გამოსავალია. ამით გლეხები დაკმაყოფილებიან.

მაგრამ აქ არის კიდევ სხვა მხარე. ჩვენ წინაშე სდგას დღეს ასეთი საკითხი: დასაშვებია თუ არა ბორჯომის და ახალციხის, აბასთუმანის და ქობლანის რაიონების ტყის დამუშავება კომერციული მიზნით? ამ საკითხის გადაჭრის დროს ჩვენ უნდა მივიღოთ მხედველობაში ორი გარემოება: 1) ბორჯომის და ახალციხის ტყეებს აქვთ განსაკუთრებითი დაცვითი მნიშვნელობა. ასე რომ, თუ ეს ტყეები გაიჩეხა ან შეითხელდა, ამ შემთხვევაში ჩვენ უნდა გამოვესალმოთ პირველხარისხოვან კურორტებს, როგორც არის ბორჯომი — ბაკურიანის ჯგუფი ერთის მხრით და აბასთუმანი მეორე მხრით, 2) უნდა მივიღოთ მხედველობაში, რომ ახალქალაქის გლეხეკობის მოთხოვნილება ხე-ტყის მასალაში ჩვენ მოგვიხდება დაეკმაყოფილოთ უმეტეს ნაწილად დასახლებულ რაიონის ტყეებიდან. გარდა ამისა ბორჯომის რაიონის და ახალციხის მაზრის გლეხეკობის ოჯახურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება ხე-ტყის მხრივ ადგილობრივ ტყეებიდან უნდა მოხდეს. თუ ყველა ამ გარემოებას მივიღებთ მხედველობაში, ჩვენ უთუოდ იმ დასკვნამდე უნდა მივიდეთ, რომ ხსენებულ რაიონებში ხე-ტყის გატანა სხვადასხვა უწყებებისათვის და სამრეწველო მიზნით აუცილებლად აკრძალული უნდა იქნას ან დაყვანილი მინიმუმამდე მაინც.

მერე ჩვენ რას ვხედავთ სინამდვილეში? — იმას, რომ ამ დამუშავებას აძლიერებენ რაც ძალი და ღონე აქვთ. ვინ, ან რომელი ორგანიზაცია არ გინდათ, რომ აქ ხე-ტყეს არ ამზადებდეს კომერციული მიზნით. ახლა კიდევ სატყეო ტრესტის ახალი გეგმით მარტო ბორჯომის რაიონში ერთი წლის განმავლობაში კომერციული მიზნით უნდა დამზადდეს მილიონ კუბიკურ ფუტზე მეტი ხე-ტყე, ე. ი. ვაცილებით მეტი იმაზე, რაც აქამდის მზადდებოდა. ალბად ასევე ფიქრობენ აბასთუმანის რაიონშიაც. ჯოჯოხეთში ძახილია და გაგება არაო — ამბობს ანდაზა. სწორედ ეს ანდაზა ზედამოკრილია ამ შემთხვევაში. ვიძახით ამ ტყეების უალრეს მნიშვნელობაზე, განსაკუთრებითი კანონებს ვსცემთ. იმათ შესახებ, მაგრამ ყველა ამას არავინ დაჯიდევს. სატყეო ტრესტი და სხვა დამამზადებელი ორგანიზაციები ალბად ფიქრობენ, ტყე იმიტომაა გაჩენილი, რომ ის რაც შეიძლება ჩქარა გაეჩეხოს და მოესპოთო. ისინი თითქო სწუხან იმაზე, რომ ტყე გაუჩეხავი რჩებათ. ზრუნავენ ისინი იმისათვის, რომ ტყეები დაცული იქნან? არა. რაც შეეხება ტყის მოშენებას, ეს იმათ ოცნებაში თუ არსებობს მხოლოდ, თორემ სინამდვილეში ამისთვის არავინ ფიქრობს. ტყის გაჩეხვა წარმოადგენს ისეთ სიმდიდრის გაფლანგავს, რომლის აღდგენა შეუძლებელი იქნება ან მეტად საძნელო. ადვილი ვასაგებია, როცა გლეხი მიწის უქონლობის გამო ტყეს ჩეხავს და ახოს აკეთებს, რადგანაც იგი ამაში ხელდას ექონაირ გამოსავალს, მაგრამ ამ უკანასკნელ დროის გამოცდილებამ და პრაქტიკამ ჩვენი გლეხეკობა დაარწმუნა იმაში, რომ ტყის გაჩეხით იგი არა თუ იძინს, არამედ ზარალობს ორნაირად: 1. ისპობა ტყე, 2. გაჩეხილი ალაგი ორი-სამი წლის შემდეგ სრულიად უფარგისი ხდება. გლეხებმა თვითონ მიამბეს მე ამის შესახებ. ამიტომ გლეხები დღეს თვითონ აყენებენ ტყის დაცვის საკითხს და ფიქრობენ ტყის გაშენებაზედაც. მათ ესაქიროება ამ მხრით დამრიგებლები და ხელმძღვანელები.

სამწუხაროდ, ასე ვერ იქცევიან ისინი, ვისაც ეს უფრო მოეთხოვება. ამას წინეთ ვახეთ -კომუნისტ-ში № 191, 22 აგვისტოდან მოთავსებული იყო საუბარი სატყეო ტრესტის ერთ-ერთ წარმომადგენელთან, ბრეგვაძესთან. ეს საუბარი ისეთ შთაბეჭდილებას სტოვებს ადამიანზე, რომ სატყეო ტრესტს მიზნათ დასახული აქვს მხოლოდ ტყის გაჩეხვა. მოკ. ბრეგვაძის ნათქვამიდან გამოდის, რომ თითქო იგი ზრუნავს მხოლოდ ტყეების რაც შეიძლება დაჩქარებით გაჩეხვაზე: გამოდის, რომ იგი თითქო სწუხს, რომ კიდევ დარჩენილა გასაჩეხავი ტყე. რა თქმა უნდა, როცა სატყეო ტრესტის აგენტები ასე „ზრუნავენ“ ტყისათვის, იქ სატყეო მეურნეობაზე ლაპარაკი არ შეიძლება. მე ვიცი, რომ სატყეო ტრესტს კარგი განზრახვები აქვს, ის შეიძლება კიდევაც ფიქრობდეს სატყეო მეურნეობის რაციონალურ ნიადაგზე დაყენებას, მაგრამ მარტო კარგი განზრახვები საქმეს ვერ უშველიან. როგორც სწავს, ტყეებისათვის ჩვენ დღემდის ვერ გვიშოვნია ნამდვილი მომვლელი, პატრონი. ყველანი მას შესაქმელად უყურებენ. ჯერ იყო და ტყეების სვე-მედი მიწათმოქმედების კომისარიატის ხელში იყო, შემდეგ ტყეების ერთი ნაწილი გამოყოფილი იქნა და ჯანმრთელობის კომისარიატს გადაეცა. უკანასკნელად კი ტყეს ახალი პატრონი გაუჩნდა—სატყეო ტრესტის სახით. დღეს თითქო შრომა განაწილებულია ამ სამ დაწესებულებას შორის: მიწამოქმედების კომისარიატი თითქო იცავს ტყეს, სატყეო ტრესტი კი ამ დაცულ ტყეს სჭრის. ყოველივე ეს თითქო კარგადაა განწყობილი; მაგრამ სატყეო მეურნეობას ჩვენ აქ ვერ ვხედავთ, და როგორც იტყვიან, შვიდ გამდელის მიერ მოვლილ ბევს მუდამ ცხვირპირი დამტყრეული აქვს, ასეა ამ შემთხვევაშიაც.

არსებობს აუარებელი ფაქტები, რომ ტყის საქმე მეტად ცუდათ არის დღეს ჩვენში დაყენებული და ეს გარემოება სათანადო გამოძახილს ვერსად პოულობს. აი რას მწერს სხვათა შორის პირადათ მე ერთი ამხანაგი ხაშურის გაღმა მდებარე ყოფილ ციკოშვილების ვებერთელა ტყეების შესახებ: „ეს ტყე სრულებით გაანადგურეს... ესახლებიან გლეხები, ჩეხენ ტყეს და აკეთებენ ახლებს ისეთ ადგილას, რაც ორი წლის შემდეგ აღარ გამოადგებათ, რადგან ღვარი წარეცხავენ... ტყის მცველები მართალაა ხანდისხან ადგენენ ოქმებს, სასამართლოც თავის მხრით ადებს სასჯელს დამნაშავეთ, მაგრამ შემდეგ ასეთებს ანთავისუფლებენ და შემდეგ ისევე დაუსჯელად გრძელდება ამ ტყის განადგურებაო“. ბოლოს ავტორი დასძენს: „თუ დაუყოვნებლივ არ იქნა რაიმე ზომები მიღებული ამ ტყის გაჩეხვის შესაჩერებლად, ჩვენ მოკველის მისი სრულიად მოსპობა და მდინარე მტკვრის ახლო-მახლო სოფლების და თვით თბილისის წალეკაცო“

ამგვარივე უნუგეშო მდგომარეობაშია დღეს ტყეები საქართველოს სხვა ადგილებშიაც. აი რას სწერს სხვათა შორის მეორე კორესპონდენტი სამხრეთ-ოსეთში მდებარე ტყეებზე: „ტყის გამგეს ან მცველს აქ გავლილს თქვენ ვერ იპოვით... გლეხები აკეთებენ ახლებს, სდგამენ ჩუმაღ სახლებს და სჩეხავენ ახლგანზრდა ტყეს— ასეთივე სურათს ვხედავთ კახეთშიაც, იმერეთშიაც, გურიაში, საწვარელოში. ტყე იჩეხება რკინის გზის მახლობლად, მთა-გორიან ადგილებზე,

რადგანაც დაბლობში ტყე უკვე თითქმის სრულებით მოსპობილათ უნდა ჩაითვალოს.

მეტი ფაქტების დასახელება ზედმეტად მიმანია. ვიცი ზოგიერთები თავს შეურაცყოფილად ჩასთელიან ზევით ნათქვამით. ისინი იტყვიან: ჩვენ სრულებით არ ვანადგურებთ ტყეს, ჩვენ ვკრით ტყეს თანახმად სატყუო უწყების ჩვენებისა და განკარგულებისა; და თუ სატყუო უწყება მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის სახით უკანონოდ იქცევა, ეს ჩვენი საქმე არააო. და როცა თქვენ ამ უკანასკნელის წარმომადგენლებს შეეკითხებით, იმინი გიპასუხებენ: ჩვენ რა ვქნათ? ჩვენ გვიბრძანებენ ამდენი და ამდენი ხე დაგვიწოდრე მოსაქურელად და ჩვენც ვასრულებთ ამ ბრძანებებსო. მართალია, ჩვენ ვხედავთ, რომ ამით ტყეს ვანადგურებთ, მაგრამ ჩვენ ხმა არ გვაქვს. გარდა ამისა, ერთი დანომრილი ხის მაგიერ რამდენიმე ხე იკრება. ჩვენ ყველა ამის წინააღმდეგ უძლური ვართ რაიმე ზომები მივიღოთო. ერთი სიტყვით, ყველა თავს იმართლებს, რომ იგი არაფერ შუაშია. მაგრამ ეს სულ ტყუილია. ერთიც და მეორეც დაინტერესებულია მოგებაში: ან ერთსაც, ან მეორესაც სურს ვისმის ასიაშოვნოს, და რაც კი ნადგურდება. ასე ისპობა სახალხო სიმდიდრე.

ამჟამად, დაუყოვნებლივ უნდა იქნას მიღებული საგანგებო, განსაკუთრებული ზომები ტყის დასაცავად. ყველა ჩვენმა პასუხისმგებელ პირებმა ერთხელ და სამუდამოდ უნდა შეიგნონ, რომ საქართველოს ტყეებს უფრო ფრთხილად და სათუთად უნდა მოჰყრობა. საქართველო მთელ ჩვენ საბჭოთა კავშირში მეტად იშვიათი კუთხეა, რომ ის სულ მთლად თითქმის კურორტს წარმოადგენს და ამჟამად, რომ ის მაქსიმალურად გამოყენებული უნდა იქნას ამ მიზნისათვის.

მაგრამ თუ ჩვენ ტყეები გავანადგურებთ, საქართველო დაკარგავს ამ მნიშვნელობას; და ეს დიდი დანაკლისი იქნება საბჭოთა კავშირისათვის, რადგანაც მეორე ასეთი კუთხე აქ თითქმის არ მოიპოვება. ამიტომ საქართველოს ტყეების დაცვაში დაინტერესებულია ბოლოს და ბოლოს მთელი ჩვენი კავშირი და საკავშირო მთავრობა.

მე საკიროდ მიმანია დავასახელო აქვე ზოგიერთი ზომები საქართველოს ტყეების დაცვის მიზნით, მაგრამ სანამ ამაზე გადავიდოდე, საკიროდ მიმანია მიუთითოთ აქ კიდევ ერთ გარემოებაზე. თუ სამრეწველო მიზნებისათვის და ქალაქების საკიროებისათვის შესაძლებელი და მიზანშეწონილი იქნება საქართველოში ხე-ტყის მასალის შემოტანა მაგ., რუსეთიდან, ადგილობრივ გლენკა-კობის ოჯახურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება უმეტეს ნაწილად უნდა მოხდეს ადგილობრივი მნიშვნელობის ტყეებიდან. ეს გარემოება უთუოდ მიღებული უნდა იქნას მხედველობაში. ახლა გადავიდეთ იმ ღონისძიებათა დასახელებაზე, რომელზედაც მე ზევით ვამბობდი.

1. რაც შეიძლება დაჩქარებით გამოკლელული და შესწავლილი უნდა იქნას ტყეების არე ტყის ჯიშების კვალიფიკაციით.

2. უნდა შეიზღუდოს ტყის ექსპლოატაცია კომერციული მიზნით. ზოგ ადგილას კი, როგორც, მაგ., ბორჯომის და აბასთუმანის რაიონში. სრულებით უნდა იქნას აკრძალული კომერციული მიზნით ტყის ექსპლოატაცია დროებით

მაინც. ან ყოველ შემთხვევაში, ის დაყვანილ უნდა იქნეს მინიმუმადე. ამ რაიონებში ტყის სარგებლობის უფლება უნდა ეძლეოდეს მხოლოდ ადგილობრივ გლეხობას თავის ოჯახურ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად.

3. რადგანაც აქამდის ხე-ტყის დამზადება ხდებოდა უმეტეს ნაწილად რკინის გზის რაიონებში ან ისეთ რაიონებში, რომლებიც რკინის გზებთან ახლო მდებარეობენ, ამიერიდან მაინც ხე-ტყის დამზადება გადატანილ უნდა იქნას უფრო დაშორებულ რაიონებში.

4. გამოცდილება და პრაქტიკა გვეუბნება, რომ საშენებელი ხის დამზადება ჩვენში, შპალებს და შეშას რომ თავი დავანებოთ, გაცილებით უფრო ძვირად ჯდება, ვინემ რუსეთიდან მოტანილი ხე-ტყის მასალა. აშქარაა, ეს გარემოება უნდა იქნას მიღებული მხედველობაში, როცა ჩვენი ტყის ექსპლოატაციას ელპარაკობთ. განსაკუთრებით ამას უნდა მიექცეს დიდი ყურადღება საგეგმო კომისიის მხრით. სამაგიეროდ ჩვენში მოიპოვება სხვადასხვა ჯიშის ტყე, რომელიც მაგ. რუსეთში არაა და რომელსაც დიდი გასავალი აქვს უცხოეთში. ამიტომ ასეთი ჯიშის ხე-ტყის დამზადებას (წიფელა, მუხა, ურთხელი, კაკლის ხე, ბზა და სხვა) უნდა მიექცეს განსაკუთრებული ყურადღება.

5. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენში თითქმის ყოველგან მოიპოვება ქვა, რომელიც ყოველთვის გამოდგება საშენებელ მასალად, მას მეტად იშვიათად ხმარობენ, ნამეტურ სოფლად; ყოველგან ცდილობენ ხის შენობის აგებას. ეს აიხსნება იმით, რომ წინეთ ჩვენში ხე-ტყე თავზე საყრელად იყო, და მეორეც, ხის შენობის აგება უფრო იოლი საქმეა. მართალია, ზოგ ადგილას როგორც, მაგალითად: ქვემო იმერეთი, სამეგრელო, გურია, ქვის ან აგურის შენობა სველი ჰაეის გამო, ჯანმრთელობის მხრით მიზანშეწონილია, მაგრამ არა თუ საქართველოს დანარჩენ ნაწილებში, არამედ ნაჩვენებ ადგილებშიაც ბევრგან ქვის შენობების აგება უფრო მიზანშეწონილი და სასარგებლო იქნება. მე ვფიქრობ, რომ დაწვრილებით ამის შესახებ აქ არაა საჭირო ვილაპარაკოთ. ვიტყვი მხოლოდ იმას, რომ ქვის სახლებზე გადასვლა აუცილებელია და რაც ჩქარა მოადება ეს, მით უკეთესია. ყველამ უნდა შეიგნოს, რომ ტყე ისპობა, ხე გაძვირდა, და იმავე დროს შშენიერი სეშენებელი მასალა, როგორიც არის ქვა, გამოუყენებელი რჩება. ამით საგრძნობლად შემცირდება ტყის გაჩეხვა და განადგურება.

6. სათბობ მასალათ ჩვენში თუ განსაკუთრებით არა, უმეტეს ნაწილად მაინც შეშას ხმარობენ, და ეს არა მარტო სოფლად, არამედ ქალაქადაც. ამ მიზნით ყოველ წლივ აუარება ტყე იჩეხება, მასთან რაც დრო გადის, ეს ჩეხვა სულ უფრო და უფრო მატულობს. ეს დიდი უბედურებაა. მაგრამ ვეკითხებით თავის თავს: არის თუ არა ისეთი საშუალება, რომელიც თავიდან აგვაშორებს ამ უბედურებას, სულ თუ არა, ნაწილობრივ მაინც. სამწუხაროდ, დღემდის თითქმის არააინ უფიქრია ამის შესახებ, მაგრამ ასეთი საშუალება ჩვენ გვაქვს ტყიბულის ქვანახშირის სახით. შეშინ, როდესაც ჩვენ ასეთი სათბობი მასალა საქმოდ მოგვეპოვება, ჩვენ მამა-პაპურად განუგარძობთ შეშის წყას: და ოდნავათ არ ვფიქრობთ იმაზე, რომ ძველი დრო, როცა აუარება ტყე მოგვეპოვებოდა, სამუდამოდ წავიდა და ახლა აღარ შეგვიძლია ცხოვრების ძველებურად

გაგრძელება. ამიტომ საჭიროა ახლაც შეუდგეთ შესაფერ ზომების მიღებას— შეშის ხმარების თანდათანობით შეზღუდვას და მის ნაცვლად ქვა-ნახშირის ხმარების შემოღებას, სოფლად თუ არა—ქალაქად მაინც, აუცილებლად. მე ვფიქრობ, რომ არა მარტო ქალაქებში შეიძლება ქვანახშირის ხმარების შემოღება როგორც სათბობი მასალის, არამედ იმ სოფლებშიაც, სადაც ტყე არ მოიპოვება. საჭირო იქნება მხოლოდ ქვა-ნახშირის გადატანის და შესაფერი ფერების გაკეთების საკითხის მოგვარება. რას ეხებათ, მაგ. ჯაიხეთში, ახალქალაქის მახრიაში? იქ გასათბობად ხმარობენ საქონლის განავალს (წივა), რაც ყოველმხრივ მავნებელია და როგორც სათბობი მასალა, სრულებით უვარჯისი. ყველა ამ საკითხების გამოკვლევა უნდა იკისროს სახელმწიფო სავეგმო კომისიამ.

7. ტყის გამანადგურებელ ფაქტორად უნდა ჩაითვალოს აგრეთვე ყავრის ხდა. ცნობილია, რომ საყავრე ხე იშვიათად მოიპოვება, ამიტომ ერთი საყავრე ხე რომ იპოვო, საჭიროა ათი ხე მაინც ჯდაფუკოთ. უკანასკნელ ხანებში საყავრე ხეების შოვნა მეტად გაძნელდა, თითქმის შეუძლებელი გახდა. მაგრამ ყავრის ადგილი ადვილად შეუძლია დაიკიროს კრამიტმა, რკინამ. ყველაზე უფრო იაფი და ხელმისაწვდომი არის, რა თქმა უნდა, კრამიტი. მისი წარმოების მოწყობა შეიძლება ყველგან, ყველა თემში, ის ბევრად უფრო გამძლე და მკვიდრია, ვინემ ყავარი. გლებობა ძველი დროიდან დაეჩივა ყავრის ხდას და ხმარებას, როცა ტყე მოიპოვებოდა თითქმის ყოველ ფეხის ნაბიჯზე. მაგრამ ამ ჩვეულებას ახლა თავი უნდა დაეანებოთ. ყავრის ალაგი უნდა დაიკიროს სხვა მასალიდან გაკეთებულმა სახურავმა. ეს სახელმწიფო მნიშვნელობის საქმეა. სათემო და სამახრო აღმასკომებმა უნდა თავის თავზე იკისრონ ამ საქმის ხელმძღვანელობა, ე. ი. კრამიტის ქარხნების მოწყობა. მე ვიცი, რომ ზოგიერთ ადგილას გლუხაკობამ უკვე თვითონ შეიგნო ამის საჭიროება და ყავრის მაგიერ კრამიტით ხურავს თავის შენობებს. უმეტეს ნაწილად გლუხაკობას მაინც შეუძლებლად მიანია ყავრიდან კრამიტზე გადასვლა. მაგრამ ეს გადასვლა აუცილებელიც უნდა მოხდეს და რაც ჩქარა მოხდება, მით უკეთესია. ხელისუფლებას უნდა დახმარება გაუწიონ ამ საქმეში მუშათა კავშირებმა და კოოპერატიულმა ამხანაგობებმა.

8. საჭიროა ერთხელ კიდევ მიუთითოთ აქ ტყის ერთ დიდ მტერზე. ესაა საქონელი. საძოვრების ნაკლებობის გამო საქონელს ხშირათ ტყეში აძოვებენ. საქონელი აფუქებს განსაკუთრებით ახალგაზრდა ტყეს, ეს დიდი ბოროტებაა და ამის წინაღმდეგ უნდა მივიღოთ ზომები. საჭიროა, რომ თვითონ გლებობა დაეარწმუნოთ იმაში, თუ რამდენათ მავნებელია, როცა იქ საქონელი ძოვს. მაგრამ მარტო ეს არ კმარა. ჩრევა-დარიგების გარდა აქ საჭიროა კიდევ სხვაგვარი ზომები, რომ ტყე დაიხსნად საქონლისაგან.

9. უკანასკნელად უნდა მიექცეს დიდი ყურადღება ეგრედწოდებულ „პოდრიადრიცების“ გამოყენებას ტყის დამუშავების-საქმეში. ხშირათ ამ „პოდრიადრიცებს“ „სპეცტების“ სახელწოდებით აჯილდოვებენ. ეს უდიდესი შეცდომაა და თვით „სპეცტების“ შეურაცყოფა. თუ „სპეცტების“ რაიმე აცხია ამ ვაებატონებს, ეს მხოლოდ მდგომარეობს იმაში, რომ იმათ საუცხოვოდ ეხერხებათ მუშების ძარცვა და დატყუილება. ერთი სიტყვით, აუცილებლად საჭიროა, რომ ეს ძველი

გამოქნილი და გაიძვერა „პოდრიადჩიკები“ რაც შეიძლება ჩქარა მოვიშოროთ თავიდან.

ესა მთავარი ზომები ჩვენი ტყეების დასაცავად. მე არაფერი ესთქვი აქ ჩვენი ტყეების დანაწილება-დაქუცმაცებაზე სხვადასხვა დაწესებულებებს შორის. უთუოდ ეს გარემოებაც საკმარისად დიდ როლს თამაშობს ჩვენი სატყეო მეურნეობის მოუწესრიგებლობაში. მაგრამ ამაზე საჭიროა ცალკე მოვილაპარაკოთ. ვიტყვით მხოლოდ იმას, რომ პირდაპირ დაუშვებელია, როცა ტყის და საძოვრის საკითხს არჩევს ჯანმრთელობის კომისარიატი, რომელსაც თავისი განსაკუთრებული ამოცანები და მიზნები აქვს.

ჩვენ არაფერი გვითქვამს აგრეთვე ახალი ტყეების გაშენების შესახებ. ამაზე საჭიროა უფრო დაწერილებით მოლაპარაკება ცალკე წერილში. აქ წაწოყენებულ დებულებებზე ალბად ბევრი არ დაგვეთანხმება. შესაძლებელია ზოგიერთებს ჩვენ მიერ დასახელებული ღონისძიებები განუხორციელებელი მოეჩვენოს. ეს ჩვეულებრივი მოვლენაა, რომ შემდეგ ხელი დაიბანონ და სთქვან, რომ ამის განხორციელება შეუძლებელი იყო. მაგრამ ასეთებს მე ვეტყვი, რომ იმათ გული არ შესტკივათ ამ საქმისათვის, თორემ განუხორციელებელი აქ სრულებით არაფერია. ჩვენ სხვაგვარ საყვედურსაც მოველით, სახელდობრ, აი რას: ზოგიერთებმა შეიძლება ჩვენ დაგვეწამონ ის, რომ საქართველოში ვითომც სრულებით უარს ვყოფდეთ ტყის ექსპლოატაციას კომერციული მიზნით. ეს რამდენიმეთ სიმართლეა. გამოცდილებამ და დაკვირვებამ მე იმ დასკვნამდე მიმიყვანა, რომ ტყის გაქრა ჩვენში საგრძნობლად უნდა შევზღუდოთ და სამაგიეროდ უდიდესი ყურადღება უნდა მივაქციოთ ჩვენი მადნეულობის და მადნეული წყლების ექსპლოატაციის და სამკურნალო ადგილების (კურორტების) მაქსიმუმამდე გამოყენებას. ტყე კი უნდა დავზოგოთ. მინერალური წყლების სახით ჩვენ ვკარგავთ ყოველ დღე აუარებელ სიმდიდრეს იმიტომ, რომ ვერ ვიყენებთ, იმიტომ, რომ ჩვენი შესანიშნავი საკურორტო ადგილები მოუწყობელია. აი საით უნდა იქნეს ჩვენი ყურადღება მიქცეული. მაშინ ტყეც შეგვენახება და სიმდიდრეც აღარ დაგვეკარგება.

ღრნალი „მკონოზისტი“,
1925 წლის სექტემბერი.

№ 2.

სატყუო გეურნეობა

სახალხო მეურნეობის სხვადასხვა დარგთა შორის სატყუო მეურნეობას უკირავს განსაკუთრებულად საყურადღებო ადგილი. ეს ასე იყო წარსულში, ასეა დღესაც და უთუოდ ასე იქნება შემდეგაც. ხე და ხის მასალა, რასაც ფართო მამულებით იძლევა მხოლოდ ტყე, ადამიანის ცხოვრებაში ყოველთვის თამაშობდა უდიდეს როლს და უსათუოდ ეს მნიშვნელობა მას არც მომავალში მოაკლდება. მართალია, რამდენადაც ვითარდებოდა ტექნიკა და იზრდებოდა საზოგადოების საწარმოო ძალები, იმდენად ადამიანი თანდათან და სულ უფრო და უფრო იყენებდა და იყენებს თავის სხვადასხვაგვარ მოთხოვნილებათა და საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად სხვაგვარ მასალასაც, მაგ., ქვას, თიხას, რკინას, სპილენძს, ვერცხლს, ნიკელს და სხვადასხვ. მაგრამ მიუხედავად ამისა დროთა განმავლობაში ხის და ხის მასალის მოთხოვნილება არა თუ არ კლებულობს, არამედ ეს მოთხოვნილება თანდათან და სულ უფრო და უფრო მატულობს და იზრდება. და ეს მიუხედავად იმისა, რომ, რაც დრო გადის, ზევით ჩამოთვლილი ნივთიერებანი მრავალ შემთხვევაში იკერენ ხის ადგილს. მაგრამ არის უამრავი შემთხვევები, როცა ვერც ქვა, ვერც ლითონი ან სხვა რაიმე ნივთიერება ვერ იკერს ხის ადგილს. თქვენ წარმოიდგინეთ, მაგ., რომელიმე შენობის ყველა ნაწილი (კედლები, იატაკი, კერი, კარები, ზანჯრები და სხვ.), ქვისა და ლითონისაგან გაკეთებული, ან შინაური ავეჯეულობა (მაგიდა, სკამი და სხვ.) აგრეთვე ქვისა ან ლითონისაგან, ეს თითქმის წარმოუდგენელია, და რომც ეს შესაძლებელი იყოს, ამოდენა რკინეულის ან სხვა ლითონის შოვნა შეუძლებელი იქნებოდა.

პრიმიტიული შეხედულება ხეზე, ეს არის მისი გამოყენება უპირველეს ყოვლისა—ერთი მხრით, როგორც საწვავი ან სათბობი მასალის (შეშა), და მეორე მხრით, როგორც საშენი მასალისა. ასეთი შეხედულება ხეზე და ტყეზე, შემუშავდა ჯერ კიდევ ძველად, ე. ი. იმ დროს, როცა ადამიანთა მოსახლეობა დედამიწაზე სულ მცირე იყო და იმავე დროს დედამიწის ტერიტორიის უდიდესი ნაწილი ტყეებით იყო დაფარული. იმ დროს ტყის დაზოგვაზე ანუ მომპირნეობაზე ფიქრიც კი არავის მოუვიდოდა თავში. სამწუხაროდ, ასეთი შეხედულება ტყეზე ახლაც საკმარისად გავრცელებულია, განსაკუთრებით კულტურულად ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებში, რომელთა რიცხვს ჯერ კიდევ ჩვენი ქვეყანაც ეკუთვნის. მაგრამ ჩვენ დროში, როცა ერთი მხრით დედამიწის მოსახლეობა საოცრად გადიდდა (ის აღწევს თითქმის 2.000 მილიონს) და როცა მეორე მხრით ტყეების დიდი ნაწილი ან სრულებით განადგურებული და მოსპობილია ან ძალზე შეთხელებული და მოსპობის გზაზე დამდგარი—ასეთი შეხედულება ყოველივე საფუძველს მოკლებულია.

საქმე იმაშია, რომ ტყეების როლი და მნიშვნელობა სრულებით არ შემოიფარგლება იმით, რომ ისინი იძლევიან ერთი მხრით სასუკეთესო საწვავ ანუ სათბობ მასალას და მეორე მხრით საშენ მასალასაც. შეიძლება ითქვას, რომ ტყეების როლად და მნიშვნელობად პირდაპირ დაუფასებელია ადამიანთა სიცოცხლისათვის სასუკეთესო და ჯანსაღი პირობების შესაქმნელად. დამტკიცებულია, რომ ტყეებს აქვს უდიდესი მნიშვნელობა ჰავისათვის (კლიმატიურ პირობებისათვის), მდინარეების წესრიგისთვის (რეჟიმი), მეტადრე მთაგორიან ადგილებში, წვიმის და თოვლის წყლის, მიწის ნიადაგში, უფრო ხანგრძლივ გასაჩერებლად, ქარის შესანელებლად და სხვადასხვა. ყოველივე ეს შემოწმებულია გამოცდილებით და მეცნიერულად დამტკიცებული. ცნობილია, რომ იქ, სადაც ტყეები მოისპო და განადგურდა, ჰავა შესამჩნევად გამოიცვალა გაუარესების მხრით. თუ მხედველობაში არ ვიქონიებთ ქაობიან ადგილებს. მაგრამ განსაკუთრებით უარყოფითად მოქმედებს ტყეების მოსპობა მდინარეებზე და საერთოდ ატმოსფერულ ნალექების გაჩერებაზე ნიადაგში, მეტადრე, როგორც ზევითაც იყო ნათქვამი, მთა-გორიან ადგილებში.

ტყეების მოსპობით ან იმათი განადგურებით აიხსნება შემდეგი მოვლენები: მდინარეებში წყლის საგრძობლად დაკლება, ხოლო წვიმის და თოვლის დნობის დროს ისინი უეტკრად ამოდიან ჩვეულებრივი კალაპოტიდან და დიდ მანძილზე ანადგურებენ ახლო-შახლო მდებარე ადგილებს, რითაც დიდ ზარალს აყენებენ მოსახლეობას. ტყეების გაჩეხის და განადგურების გამო პატარა მდინარეები, რომელთაც დიდი სარგებლობა მოაქვთ მოსახლეობისათვის, სრულიად შრებიან და იმათ წარსულს არსებობას გვაგონებენ მხოლოდ ლოდებით გაყვებული ხეობები (მაგ. კახეთში); მაგრამ, როგორც კი მოვა წვიმა, აქ ერთბაშათ მოფარდება ვებერთელა ნიაღვრები, რომელნიც ელვის სისწრაფით ლეკავენ ყველაფერს, რაც კი გზაზე ხედებათ და შემდეგ ისევ ქრებიან. მოკლედ, რომ ვთქვათ, ტყეების განადგურებას და მოსპობას მოსდევს ქვეყნისა და მოსახლეობისთვის მრავალი უბედურება. ტყე აჯანსაღებს ჰავას, ინახავს წყლებს ნიადაგში, იცავს მდინარეებს, ანელებს ქარებს და სხვ. გარდა ყველა ამისა ტყე ამშვენებებს მიდამოს. ის მხარე, ის ქვეყანა, რომელიც მოკლებულია ტყეს, და, მაშასადამე, უმეტეს ნაწილად მდინარეებსა და წყაროებსაც, იქ ადამიანი შვებას ვერ პოულობს, იქ მისი თვალი ვერ ხარობს, და საკმარისია ასეთ უდაბნოში სადმე გამოჩნდეს არა თუ ტყე, არამედ ბუჩქიც კი, რომ ადამიანმა შეება და ლხენა იგრძნოს. ზევით ნათქვამიდან მკითხველი ადვილად მიხვდება, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ტყეს, როგორც სახალხო მეურნეობისათვის საერთოდ, ისე ადამიანის ჯანმრთელობისა და მისი სულიერი განწყობილებისათვის.

თავისთავად იგულისხმება, რომ ტყის ასეთი მნიშვნელობა ხალხმა შეიგნო და დააფასა უფრო მას შემდეგ, რაც ტყეების ფართობი საგრძობლად შემცირდა სხვადასხვა მიზეზების გამო. ამიტომაც არის, რომ ტყეების მოვლას და იმათ რაციონალურ ექსპლოატაციას უკანასკნელ ხანს მიქცეული აქვს უდიდესი ყურადღება.

საბჭოთა კავშირში საერთოდ დიდძალი ტერიტორიებია ტყით დაფარულნი. ბევრ ადგილას მოიპოვებიან სრულიად ხელუხლებელი ტყეებიც. ეს გარემოება შესაძლებლად ხდის ტყის ექსპლოატაციის გაძლიერებას და ზრდას საბჭოთა კავშირში, და ეს მით უფრო, რომ ჩვენ დღეს ვეკავშირება დიდძალი ხე-ტყე, როგორც შინ მოსახმარებლად გაძლიერებული სოციალისტური მშენებლობისათვის, ისე გარეშე ბაზარზე გასატანად. მაგრამ მიუხედავად ამისა აუცილებლად საჭიროა თავიდანვე გავითვალისწინოთ ის, რომ ტყის ექსპლოატაციის საქმეში ადგილი არ დაურჩეს გადამეტებას, რომ ჩვენ არ გადავსცდეთ ტყის რაციონალურ ექსპლოატაციის საზღვრებს. რაც უნდა დიდი იყოს ჩვენში ტყის მარაგი, ჩვენ არ შეგვიძლია დაუშვათ, რომ ეს მარაგი თითქო უღვევლია. ეს იქნებოდა უღიდეგი შეცდომა, რომ მეტი არა ვთქვათ. საქართველოს ტყეების მიმართ კი ამ ქვეყნის მთიანი რელიეფის გამო, ეს იქნებოდა დანაშაული, რადგანაც ტყეებს აქ უალრესად დაცვითი ხასიათი აქვთ. ეს ერთი. მეორე ის, რომ ჩვენში ტყეები, როგორც ყველასათვის ცნობილია, ძლიერ დაზიანდენ ახლო წარსულში მომხდარ რევოლუციების დროს. მესამე გარემოება, რომელიც არასოდეს არ უნდა იქნას დავიწყებული, მდგომარეობს იმაში, რომ ამიერ-კავკასიაში საერთოდ და საქართველოში განსაკუთრებით, ტყეების თითქმის 80%-ს გარდა დაცვითი ხასიათისა, აქვს სპეციალური მნიშვნელობაც. ამიტომ ბევრად უმჯობესია ახლავე მიექცეს ამ გარემოებას სათანადო ყურადღება, სანამ გვიან არაა.

სამწუხაროდ, არიან ისეთი სპეციალისტები, სხვადასხვა საპასუხისმგებლო კომისიებში რომ სხედან ან გაზეთებში რომ სწერენ, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ, მაგ. „საქართველოს ტყეებს ათჯერ და ოცჯერ იმაზე მეტის მოცემა შეუძლია, რასაც ისინი დღეს იძლევიან ტყის დაუზიანებლად და ტყის ფართობის შეუმცირებლად“ *). შემოიძლია განეაცხადო აქ მთელი პასუხისმგებლობით, რომ ეს სპეციალისტები სრულებით არ იცნობენ სინამდვილეში საქართველოს ტყეების დღევანდელ მდგომარეობას, და მსჯელობენ მხოლოდ განყენებულად.

სანამ გადავიდოდეთ იმის გამოკვევაზე, თუ რა მდგომარეობაშია ამჟამად ტყეები საქართველოში, საჭიროდ მიმაჩნია მკითხველების ყურადღება შევანერო იმ მიზეზების დასახელებაზე, რომლებიც იწვევენ ტყეების განადგურებას და მოსპობას. ეს მით უფრო საჭიროა, რომ თუ შეუძლებელია საერთოდ ყველა ამ მიზეზების თავიდან აცილება, ყოველ შემთხვევაში ზოგიერთი მათგანის აცილება არა თუ შესაძლებელია, არამედ ეს აუცილებლად საჭიროა.

საბედნიეროდ, ტყეს ახასიათებს ერთი უძვირფასესი თვისება, — ეს არის ის, რომ ტყე ახლდება, როგორც ბუნებრივად, ისე ხელოვნურად.

*) ასე, მაგ. ვახ. ზარია ვოსტოკა“-ს № 277-ში (13 ოქტ.—30 წ.) წერილში „Добро ли дело, что в Грузии, რომელიც ეხება საერთოდ ამიერ-კავკასიის ტყეებს, ვკითხულობთ შემდეგს: „ტყეების არსებულ მარაგების გამოყენება უდრის მხოლოდ 20 პროცენტს“. არავითარი დამატკიცებული საბუთი ამის ავტორს არ მოჰყავს. პირიქით, შემდეგ სტრიქონებში მის მიერ მოყვანილი ცნობები აშკარად ეწინააღმდეგებიან ამ დებულებას.

დაც. თუ ამისათვის სათანადო პირობები დაცული იქნება. რომ ტყე არ ახლდებოდეს ან ერთი ან მეორე გზით, ტყე დედამიწაზე ახლა უთუოდ სრულებით მოსპობილი იქნებოდა. და ეს იმიტომ, რომ ტყეს საერთოდ ბევრი მტერი, ბევრი განმანადგურებელი ყავს. ავილოთ, მაგ., ნ ა ვ თ ი ' ა ნ ქ ე ა ნ ა ხ შ ი რ ი. ამ ნივთიერებათა ის მარაგი, რაც ბუნებიდან მოცემული. გვაქვს, არა თუ არ მატულობს, არამედ სისტემატიურად კლებულობს და რამდენიმე ხნის შემდეგ მთელი მსოფლიოს მარაგი, როგორც ნავთის, ისე ქვანახშირის საესებით გამოილევა. ასე რომ, ერთ ბედნიერ თუ უბედურ დღეს კაცობრიობა უნდაეთოდ და უნახშიროდ დარჩება. ასევე თქმის სხვადასხვა მადნებზედაც, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ მადნისაგან გამოდნობილი ლითონი სხვადასხვა სახით კიდევ რჩება და როგორც არ უნდა დაიჯანგოს და გახურდეს, მისი გამოყენება მაინც შეაძლებელია.

აი, ამაში მდგომარეობს მოკლედ ის არსებითი განსხვავება, რომელიც არეობს ტყესა და სხვა ბუნებრივ სიმდიდრეთა შორის. ტყე, ასე ვთქვათ, იბადება, იზრდება და ბერდება და ამნაირად ის განუწყვეტლივ ახლდება. მაგრამ ეს წარმოადგენს შედარებით საკმარისად ხანგრძლივ პროცესს, რომელიც საუკუნოებით განისაზღვრება. და მასთან 'ეს განახლება თხოულობს განსაზღვრულ ზირობებს, ურომლისოდ ტყის განახლება შეუძლებელია. ამიტომ მოხდა ის, რომ ღიძალა ტერიტორიები, რომლებიც სულ ახლა წარსულში დაფარული იყვნენ წმენიერი ტყეებით, დღეს სრულებით გატიტვლებული არიან. მაგალითისათვის მორს წასულა საქირო არაა. ამიერ-კავკასიის ტერიტორიის მრავალ ადგილებში ტყეები მოისპენ უმეტეს ნაწილად დაახლოვებით უკანასკნელი საუკუნეების განხვლობაში. ამიერ-კავკასიის სხვა ნაწილებთან შედარებით ტყეები უფრო დაკულ იქნენ საქართველოში, აქარისტანში, აფხაზეთში და სამხრეთ-ოსეთში. მაგრამ აქ არიან რაიონები, სადაც ტყეები თითქმის სრულიად განადგურებული და მოსპობილია (ყოფ. ახალქალაქის მაზრა, ნაწილი ხალციხის მაზრის, ყოფ. გორის და თბილისის ოლქების და სხვ.). ტყეების განადგურება ხდებოდა როგორც ბუნებრივი მიზეზებით, ისე ადამიანის მოქმედებითაც.

ტყის განადგურების და მოსპობის ბუნებრივ მიზეზებში პირველი ადგილი უკრავს ტყის სიბერეს. ტყე ბერდება ისე, როგორც სხვა ორგანიული ახეული. თუ დაბერებული ხე თავის დროზე არ იქნა მოჭრილი და გამოტანილი ტყიდან, ის იქ ჰკება და აფუჭებს უფრო ახალგაზრდა ხეებს და ხელს უშლის იმთ ბუნებრივ ზრდას. ამას ერთვის მეხის დაცემა ხეზე, რომლის შემდეგ ტყეს ხშირად უჩნდება ცეცხლი (ბუნებრივი ხანძარი). იმ პერიოდში, როცა ხანძრის წინააღმდეგ არავითარი ბრძოლა არ სწარმოებდა და არც შეიძლებოდა რომ წარმოებულყოფ, ამნაირად გაჩენილი ცეცხლი უდიდეს ზიანს აყენებდა ტყეებს და დიდ ფართობებზე სრულებით ანადგურებდა მათ. მაგრამ შემდეგ პერიოდში, რომელიც უახლოვდება რამდენიმედ ჩვენ დროს, ბუნებრივად წარმომდგარ ხანძარს ემატება ის, ხანძარი, რომლის უშუალო მიზეზი არის უკვე თვით ადამიანი, ხან შეუგნებლად, ხან შეგნებულადაც.

ძველად ადამიანები ცხოვრობდნენ უმეტეს ნაწილად ტყიან ადგილებში. და როცა თავის საჭიროებისათვის ისინი აჩალებდნენ ცეცხლს, ეს უქანასკნელი ხშირად ტყის ხანძრად იქცეოდა. შემდეგ ხანებში, და ეს გრძელდება დღემდის, მაგალ., ჩვენშიაც, ადამიანები, მიწის მუშა-გლეხები საყანე მიწის ფართობის გასადიდებლად ან ახალ საყანე მიწის მისაღებად განგებ აჩენენ ტყეში ცეცხლს. ცნობილია, რომ ასეთ ხანძრებს მეტად ხშირად ქანები და აქვს ადგილი. მაგალითისათვის შეგვიძლია დავასახელოთ აქ ტყის დიდი ხანძრები ბორჯომის რაიონში (გვირგვინას ტყის გადაწვა), აბასთუმნის აგარაკში და სხვ., რომელთაც ადგილი ჰქონიათ დაახლოებით 70-80 წლის წინად და რომელთა მიზეზი უთუოდ ხელოვნურად ცეცხლის გაჩენა უნდა ყოფილიყო. ასეთ ხანძრებს, როგორც ვამბობდით ზევით, ახლაც აქვს ადგილი, მხოლოდ ახლა ტყის ხანძრების წინააღმდეგ ბრძოლა რამდენიმედ მოგვარებულია, და ამიტომ შედარებით ისინი ახლა ნაკლებ ზიანს აყენებენ ტყეებს. უნდა ითქვას, რომ გლეხთა ცოდვას ეხლა, მცირე გამოწვევის გარდა, სუკმარისად კარგად ესმის ტყის მნიშვნელობა და ამიტომ იგი თითონ ღებულობს ზოგიერთ ღონისძიებებს ტყის დასაცავად, როგორც ხანძრიდან, ისე სხვა მავნებლობიდანაც.

შემდეგი გარემოება, რომელიც ხელს უწყობს ტყის განადგურება-მოსპობას არის ს ა ქ ო ნ ლ ი ს (პირუტყვის) ძ ო ვ ე ბ ა ტყის აგარაკებში. ეს ხდება უფრო შემოდგომაზე და ზამთარში, როცა საქონელს აბრუნებენ მთიდან და აგრეთვე გაზაფხულზე, როცა საქონელს დენიან ზაფხულობით მთებზე საძოვრად. საქონლის ძოვება ტყის აგარაკებში არ აძლევს საშუალებას ტყე განახლდეს ბუნებრივი ზრდის გზით. საქონელი აფუჭებს ახლად აღმოცენებულ ტყეს, და ამნაირად, თუ ამის წინააღმდეგ დროზე არ იქნა მიღებული ზომები, ტყე თანდათან ნადგურდება და ისპობა. ამნაირად, საქონლის ძოვება ტყეში დიდი ბოროტებაა; ამის წინააღმდეგ ბრძოლა დიდ სიძნელეს წარმოადგენს. უმთავრესად საძოვრების სიმცირის გამო. მაგრამ თუ ჩვენ გვინდა ტყეების დაცვა, ამ ბოროტებას უნდა ვებრძოლოთ, რადგანაც, როგორც ვამბობდით ზევით, ტყეების მოსპობა ან შემცირება ქვეყანას დიდ უბედურებას უქადის.

გადავდივარ ტყით სარგებლობაზე მოსახლეობის სხვადასხვაგვარი მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. ჩვენ ვლაპარაკობთ შ ე შ ა ზ ე და ს ა შ ე ნ მ ა ს ა ლ ა ზ ე. ამ შემთხვევაში უპირველეს ყოვლისა მხედველობაში გვყავს გ ლ ე ხ კ ა ც ო ბ ა. რევოლიუციამდე ტყეს ფლობდნენ: ერთი მხრით ხ ა ზ ო ნ ა (სახელმწიფო), მეორე მხრივ კ ე რ ძ ო მ ე მ ა მ უ ლ ე ე ბ ი. მხოლოდ იშვიათად აქა-იქ ტყის პატარა ფართობები იყო გლეხების მფლობელობაში, და ისიც, რა თქმა უნდა, მდიდარი გლეხების. ტყის სარგებლობისათვის გლეხები ბევრს იხდიდნენ, მასთან რა თქმა უნდა, მაშინ გადასახადის მხრივ არ იყო გარჩევა მდიდარსა და ღარიბ გლეხს შორის, უფრო მეტ შევიწროვებას აყენებდნენ გლეხებს ტყით სარგებლობისათვის მემამულეები. ეს უქანასკნელები არც ტყის ზოგადენ და არც გლეხებს. ამ ნიადაგზე დიდი უწყაყოფილება იყო გლეხებსა და ტყის მფლობელთა შორის. გლეხები, როცა იმათი მოთმინების ფიალა გაივსებოდა, თვითნებურად ჩებადნენ ტყეებს. ამიტომ ადვილი გასაგებია, რომ ბევრი ტყე გაიჩეხა გლეხების მიერ რევოლიუციების დროს. მაგრამ უქანასკნელ

დროს ტყის მასიურ გაჩეხას ადგილი აღარა აქვს, ასე რომ, ხის მოჭრა ტყეში რამდენიმედ ნორმალურ კალაპოტში ჩაღვა. ამასთანავე გლეხებს ყოველდღიური მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად მიეზომათ ტყის ცალკე ნაჭრები (საქართველოში, მაგ.—200.000 ჰექტარზე მეტი). სამწუხაროდ, ეს ტყეები, თუ სულ არა, სანახევროდ უკვე მოსპობილად უნდა ჩაითვალოს.

რა თქმა უნდა, თუ გლეხი თავის ახლოს ხედავს ტყეს, მის მოთხოვნილებას ხე-ტყის მასალაზე საზღვარი არ აქვს. ამიტომ საჭიროა ამას რაიმე საზღვარი დაედვას. საბჭოთა ხელისუფლების კანონები ტყის სარგებლობის შესახებ საკმარისად დიდ შეღავათებს აძლევენ გლეხკაცობას, განსაკუთრებით ღარიბ და საშუალო გლეხებს. მიუხედავად ამისა ამ კანონების დარღვევა საკმაოდ ხშირია და სამწუხაროდ, ვერც სასამართლოები და ვერც ადმინისტრაციული ორგანოები სავსებით ვერ იყენებენ ამ კანონებს ტყეების დაცვის საქმეში.

ამასთანავე საჭიროა ხე-ტყის მასალის ხმარების შეზღუდვა ან მის მაგიერ სხვა მასალის ხმარების შემოღება, მაგ.—ქვის, აგურის, კრამიტის და სხვ. და სხვ. ცნობილია, რომ ჩვენს ქვეყანაში მრავლად მოიპოვება საშენი ქვა და კარგი ღირსებისაც; ამასთანავე უნდა გაძლიერდეს აგურის კეთება, განსაკუთრებით კრამიტის და აგრეთვე ფიქალის ქვის გამოყენება როგორც სახურავი მასალისა, რომელიც ჩვენს ქვეყანაში საკმარისად მოიპოვება. ჩვენში გლეხკაცობა, განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოში, და აგრეთვე აჭარისტანში, აფხაზეთში და სამხრეთ-ოსეთში, სახურავისთვის აქამდის ხმარობდნენ თითქმის განსაკუთრებით ყავარს. ცნობილია, რომ ყავრის ახლამ ბევრ ადგილას, თითქმის სრულებით გაანადგურა ტყეები, განსაკუთრებით წითლის ტყეები.

ამიტომ საქართველოს საბჭოთა მთავრობამ გამოსცა კანონი ყავრის ახდის აკრძალვის შესახებ. ამ კანონმა უკვე დიდი ნაყოფი მოიტანა, მხოლოდ ალაგ-ალაგ ხდება მისი დარღვევა. სამწუხაროდ ვერ ტარდება ეს კანონი ჩვენ ავტონომიურ ერთეულებში. ამას წინადა გაზეთებში იყო მოთავსებული ერთი ცნობა იმის შესახებ, რომ აფხაზეთის ყავარი სპირიტებით თურმე თამბაქოს მრეწველობისთვის რამოდენიმე მილიონ ცალოებით ყოველ წლით, თუ ეს მართალია, იმ შემთხვევაში აფხაზეთის—ტყეები მარტო ამ საქმეს მოუნდება. ამიტომ ყავრის ახდის აკრძალვა სასტიკად უნდა იქნას გატარებული ცხოვრებაში. ამასთანავე, ჩემი აზრით, უნდა გადაისინჯოს ზოგიერთ ხე-ტყის საწარმოთა შემდგომი არსებობის მიზანშეწონილობა ერთის მხრით ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის და მეორე მხრით ტყის დაცვის თვალსაზრისით, (მაგ.—ბორჯომის საკასრე ქარხანა). ამ ქარხნის ფჭება ჩვენი სატყეო მრეწველობის მხრით ერთ-ერთი დიდი შეცდომა იყო და არის.

მე ვფიქრობ აგრეთვე იმასაც, რომ ზუგდიდის ქალაქის ქარხანა, რომელიც ახლა შენდება და რომლის ნედლეულ ბაზად მიღებულია ზემო-სვანეთის ტყეები, მომავალში უთუოდ უნდა გადავიდეს სხვა ნედლეულზე, ან ახლავე უნდა დაწყებულ იქნას განსაკუთრებული ტყის გაშენება სპეციალურად ამ მიზნით (აკაცია, ალვის ხე და სხვ.). ეს იქნება გონივრული და მიზანშეწონილი ღონისძიება მთელი სახალხო მეურნეობის თვალსაზრისით. მაგრამ ამ შემთხვევაში მეორე გამოსავალიც არის: გადასვლა ისეთ მცენარეზე,

რომელიც ყოველ წლივ მოდის, მაგ. ს ი მ ი ნ დ ზ ე, რომლის გამოყენებაც სხვადასხვა მიზნით ჩვენ დღემდისაც არ ვიცით. სიმინდის ჩაღით ჩვენ შეგვიძლია უზრუნველვყოთ ქალაღის წარმოება. თუ ეს ასეა, რად უნდა ვიზმაროთ ისეთი მცენარეები, რომელთა ზრდისთვის რამდენიმე ათეული და ასეული წლებია საჭირო და რომელთა გამოყენება სხვა საქმეში ბევრად უფრო სახიერო და მიზანშეწონილი იქნებოდა. და რომ ეს შესაძლებელია, ეს დამტკიცებულია როგორც თეორეტიულად, ისე პრაქტიკულადაც. მართლაც, თუ ერთწლიანი მცენარით შესაძლებელია ქალაღის წარმოება, ყოვლად დაუშვებელია მის მაგიერ დიდრონი და მრავალწლოვანი ხეების ხმარება. ეს ეწინააღმდეგება ყოველივე რაციონალიზაციას.

ყოველივე იმის შემდეგ, რაც ჩვენ ზევით გვქონდა ნათქვამი, ჩვენ მივაღიქვით ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს, რომელიც დღეს ჩვენ წინაშე დგას, — ეს არის ტყეების გამოყენება მრეწველობისათვის, ტყეების ექსპლოატაცია მრეწველობის მიერ. შეიძლება ითქვას, რომ ეს საქმე ჩვენში არასოდეს არ მდგარა ჯეროვან სიმალლეზე. პირიქით, სწორედ ამ დარგში სუფევდა ყოვლად უსინდისო პირწავარდნილი ექსპლოატაცია. სწორედ ამ დარგში მეფობდენ ყოვლად გათახსირებული და ყოვლად უსინდისო მტაცებლები, რომლებიც ტყავს აძრობდენ და სისხლს სწოვდენ ხე-ტყის დამზადებაზე მომუშავე ხალხს და იმავე დროს დაუზოგავად ანადღურებდენ თვით ტყესაც. ცნობილია, რომ ტყის მრეწველობაში ფულის მოგება სულ იოლი საქმეა. ტყის იმ მტაცებლურ ექსპლოატაციას, რომელსაც ადგილი ჰქონდა წარსულში, ბოლო მოუღო მხოლოდ ოქტომბრის რევოლუციამ. რათქმა უნდა ამას შემდეგ მდგომარეობა უნდა გამოცვლილიყო, და გამოიცვალა კიდევ. მაგრამ, სამწუხაროდ, ტყის ექსპლოატაციის ძველი წესები, იქ გამეფებული ძველი ზნე-ჩვეულებანი ჯერ კიდევ არ აღმოფხვრილან საესებით. ეს აიხსნება უმთავრესად იმით, რომ ამ საქმის წიაღში ახლაც განაგრძობენ არსებობას როგორც ვითომდა ამ საქმის სპეციალისტები, ისევე ძველი ექსპლოატატორები, ძველი „პოდრიადჩიკები“ და მტაცებლები.

ყველასათვის აშკარა უნდა იყოს, რომ საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში ასეთი ხალხი ვერ შესძლებს ნაყოფიერათ მუშაობას. და ეს მართლაც ასე მოხდა. თუ სადმე, მრეწველობის რომელიმე დარგში არის გეგმის შეუსრულებლობა და ზარალიანობა — ეს პირველ ყოვლისა სატყუო მრეწველობაში. სამწუხაროდ ამის მიზეზს ხშირად ეძებენ არა იქ, სადაც ეს საჭიროა, და ამიტომაცაა, რომ ნამდვილ მიზეზს ვერ პოულობენ. ზოგიერთანდის აზრით ყველაფერი ეს აიხსნება იმ გარემოებით, რომ ტყეები სულერთიანად სატყუო მრეწველობის ხელში არაა. აქედან ამ უქანასკნელ დროს წამოსროლილ იქნა ლოზუნგი: „ტყეები მრეწველობას“. თუ აქ ლაპარაკია იმაზე, რომ მრეწველობას მიეცეს ხე-ტყე, ეს საესებით სწორია, მაგრამ ვინ არ იცის, რომ ტყის დანიშნულება, მისი როლი და მიზანშეწონილობა საერთოდ ჭეყვნის ეკონომიკაში, მარტო ამაში როდია. ჰავა, მდინარეების რეჟიმი, მთების ფერდობებზე მდებარე ტყეები, იმათი უარესათ დაცვითი მნიშვნელობა, ტყეების

მნიშვნელობა სოფლის მეურნეობისათვის, გლეხკაცობის მრავალგვარ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება ხე-ტყით და სხვადასხვა, განა ყოველივე ეს თავსდება ზევით მოყვანილ ლოზუნგში? რა თქმა უნდა, რომ არა. როცა ლაპარაკია ტყეების გადაცემაზე მრეწველობისათვის, მხედველობაში ქონდათ და აქეთ განსაკუთრებით სამრეწველო ხასიათის ტყეები და არა ყველა ტყეები.

ეს აშკარად სჩანს საკავშირო ცაკის და სახკომსაბჭოს ახალი დადგენილებიდან (№ 377. 27/8, 1930 წ.), რომლის მეორე მუხლი ამბობს: „გადაეცეს საკავშირო სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს საკავშირო რესპუბლიკების ტყის ყველა სახელმწიფოებრივი ფონდები, გარდა ადგილობრივი მნიშვნელობის ტყეების და დაცვითი ტყეებისა (რომლებიც იცავენ მდინარეების ნაპირებს, იჭერენ ქვიშიან ნიადაგს), საკურორტო ტყეების და სხვ. და სხვ.“.

აქედან აშკარაა, რომ ასეთი ტყეები არ ითვლებიან სამრეწველო მნიშვნელობის ტყეებად. და თუ სადმე ჩვენს საბჭოთა კავშირში არსებობენ დაცვითი და საკურორტო ტყეები, ეს უწინარეს ყოვლისა ამიერ-კავკასიაში და განსაკუთრებით საქართველოში. დაცვითი ხასიათის და საკურორტო მნიშვნელობის მიკუთვნება საქართველოს (და აგრეთვე აფხაზეთის, იქარისტანის და სამხრეთოსეთის) ტყეებისადმი ჩვენ ორგანოებს ბევრ რასზე აეალებს, და პირველ ყოვლისა, აქედან აუცილებლად სათანადო დასკვნები უნდა იქნან გამოტანილი. ეს დასკვნები უკვე გამოტანილია ამიერ-კავკასიის მთავრობის დადგენილებებში. მაგრამ მიუხედავად ამისა, მრეწველობის წარმომადგენლები ამ შეხედულებას როგორღაც ვერ ურიგდებიან, ან უფრო მართალი რომ ვთქვათ, ამ გარემოებას ისინი ანგარიშს ვერ უწევენ. ასე მაგ., ვაზ. „ზარია ვოსტოკა“-ს № 277-ში თითქმის მთელი ერთი გვერდი დათმობილი აქვს სატყეო მეურნეობას და სატყეო მრეწველობას და აქ ერთი სიტყვაც არ არის ნათქვამი იმის შესახებ, რომ ამიერ-კავკასიის ან საქართველოს ტყეებს აქვს დაცვითი ხასიათი და საკურორტო მნიშვნელობა. პირიქით, ყველა წერილებში აშკარად გატარებულია ის აზრი რომ ხსენებულ ტყეებს აქვს მხოლოდ და მხოლოდ სამრეწველო მნიშვნელობა.

მეორე მხრით ამავე წერილებიდან ჩვენ ვტყობილობთ შემდეგს: ა.-ქ. სატყეო ტრესტის 28 მსხვილი წარმოებათა სრული დატვირთვა უდრის ამჟამად 725.000 კუბიკუბრ მეტრს. მაგრამ ნედლი მასალის უქონლობის გამო ეს წარმოებები ძლივს სანახევროდ არიან დატვირთულნი. იმავე დროს კი ა.-ქ. სახ. მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს განზრახული აქვს ხუთი წლის ბოლოს აიყვანოს წარმოება 1.152.000 კუბიკუბრ მეტრამდე, ე. ი. ორი წლის განმავლობაში გაადიდოს სატყეო ქარხნების დატვირთვა თითქმის 60%⁰, მაგრამ ა.-ქ. საგვემო კომისიას, როგორც სჩანს, კიდევ უფრო მეტი მადა ალექდა: ის ფიქრობს აიყვანოს ამ ქარხნების წარმოებითი უნარიანობა 2.256.000 კუბიკუბრამდე, ე. ი. ორი-სამი წლის განმავლობაში გაადიდოს ხე-ტყის ქარხნების წარმოება სამჯერ, ანუ 211 პროც. უნებლიეთ ისმება კითხვა: თუ ახლა არ ყოფნით ტყის მარაგი, რაღა იქნება მაშინ, როცა ქარხნების წარმოებითი უნარიანობა გაიზრდება ერთი-ორად და ერთი-სამად. შეიძლება ასეთი ზრდა უნდა მოხდეს შემო-

ზიდულ ხე-ტყის ხარჯზე, მაგრამ ხსენებულ წერილებში ამაზე სრულებით არაფერია ნათქვამი. პირიქით, იქ მხედველობაში აქვთ მხოლოდ ადგილობრივი ტყეები. როგორც ხედავთ, აქ დიდი გაუგებრობა და წინააღმდეგობაა. გარდა ამისა, მთავარი ისაა, რომ აქ მიღებული არაა მხედველობაში შემდეგი გარემოებანი: ა) ტყის ექსპლოატაცია ხდება არა მარტო სმუს-ის ხაზით, არამედ სხვა დაწესებულებების ხაზითაც (რკინის გზა, აღმასკომები და სხვ.), და ბ) სოფლის მეურნეობის აუცილებელი საკურობანი. რომ აქ არ ეწევა თითქმის სრულებით არავითარი ანგარიში ა.-კ. ტყეების უაღრესად დაცვითი ხასიათს და იმათ კულტურულ მნიშვნელობას—ეს ხომ უდაოა. ამას ამტკიცებს კიდევ შემდეგი გარემოება. ზევით დასახელებული წერილის ავტორის სიტყვით მთელ ა.-კავკასიაში ითვლება $4\frac{1}{2}$ მილ. ჰექტარი დაფარული ტყეებით. არ ვიცი, სად ამოკითხა ავტორმა ასეთი ცნობა. შემძლია განვაცხადო აქ მთელი პასუხისმგებლობით, რომ ეს ცნობა არ შეეფერება სინამდვილეს, ყოველ შემთხვევაში ის ძალზე გაზვიადებულია. მაგრამ, რაც ყველაზე უფრო ეწინააღმდეგება სინამდვილეს, ეს არის შემდეგი მტკიცება იმავე ავტორისა: „ა.-კ. სმუსის გამგებლობაში გადადის დაახლოებით სამი მილიონი ჰექტარი სამარწყველო მნიშვნელობის ტყეების“. თუ მართლა ამოდანა ტყის ფართობი უნდა გადაეცეს ა.-კ. სმუს-ს, ეს ფაქტიურად ნიშნავს, ა.-კ. თითქმის ყველა ტყეების, ყოველ შემთხვევაში იმათი ფართობის სამი მეოთხედის მაინც, სამარწყველო მნიშვნელობის ტყეებად მიღებას. ეს ნიშნავს აგრეთვე იმას, რომ ა.-კავკასიის ტყეებს თითქმის სრულებით არ ქონებიათ არც დაცვითი ხასიათი და არც საკუროტო მნიშვნელობა. მაგრამ ფაქტები სულ სხვას ლაპარაკობენ. ავილოთ, მაგ., საქართველო, სადაც ა.-კავკასიის სხვა რესპუბლიკებთან შედარებით ყველაზე მეტი ფართობია დაფარული ტყეებით, ა.-კ. სახკომსაბქოს უკანასკნელი დადგენილებით ა.-კ. სმუს-ს და რკინის გზას ერთად გადაეცა საკუთრივ საქართველოს ტყეებიდან მხოლოდ 322,4 ათასი ჰექტარი. ამ რაოდენობაში არ შედის აფხაზეთის ტყეებიდგნ გადასაცემად გამოყოფილი ფართობი, რაც არ იქნება 200.000 ჰექტარზე მეტი. ეს სულ შეადგენს დაახლოებით 500.000—600.000 ჰექტარს. ისმება კითხვა: საიდან-ღაღებულობენ დანარჩენ 2.400.000 ჰექტარს. ეს პირდაპირ გაუგებარია, რადგანაც რამდენადაც ვიცი აზერბეიჯანის და სომხეთის ტყეების მთელი ფართობი რომ ავილოთ, ამდენი არ გამოვა.

რას მოწმობს ყოველივე ეს? იმას, რომ ა.-კავკასიის მრეწველობის წარმომადგენლები არავითარ ანგარიშს არ უწევენ ამიერ-კავკასიის პირობებს, სრულებით არ აფასებენ ტყეების განსაკუთრებულ მნიშვნელობას, რაზედაც ზევით იყო ლაპარაკი და რაც თითქო ყველასათვის უდაო კეშმარიტებას უნდა შეადგენდეს. როგორ შეიძლება მოეწყოს ამ შემთხვევაში ტყეების დაცვა, ტყეების განახლება, როგორც ბუნებრივი, ისე ხელოვნური გზით? ტყის ექსპლოატაცია და ტყის მოვლა-მოწევა ღარი სხვადასხვა ფუნქციითა, ორი სხვადასხვა საქმეა. სამწუხაროდ, მრეწველობის ხელმძღვანელები ამას აღარ უწევენ ანგარიშს.

ტყის მოვლა-დაცვა—ეს უდიდესი ამოცანა მთელი სახალხო მეურნეობისათვის—ამ შემთხვევაში უთუოდ დაიჩაგრება, ეს მოუტანს ზიანს ბოლოს და ბო-

ლოს თვით სატყეო მრეწველობას, რადგანაც ამას სულ ახლო ხანში აუცილებლად მოყვება ტყეების განადგურება და მოსპობა. ორი კურდღლის მიმდევარი ერთსაც ვერ დაიჭერს, ასე იქნება ამ შემთხვევაშიაც. მრეწველობას ისედაც რთული და მიიმე ამოცანები აქვს გადასაჭრელად, რომ მან კიდევ ტყის დაცვა, მოშენება და განახლება იკისროს. უნობილია, რომ ამიერ-კავკასიის და კერძოდ საქართველოს ტყეები სავსებით ვერც წინედ აკმაყოფილებდნენ და მით უმეტეს ვერც დღეს დააკმაყოფილებენ მრეწველობის ყველა მოთხოვნილებას. ყველამ უწყის, რომ როგორც ამიერ-კავკასია საერთოდ, ისე საქართველო თავისი მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად საშენი ხე-ტყის მასალით, საქიროებენ ამ მასალის შემოზიდვას რუსეთიდან. რომ ეს შემოზიდვა შემცირდეს, და მთელი ის მოთხოვნილება ტყის მასალაში, რაც ამიერ-კავკასიის ფედერაციას აქვს დღეს დაეკისროს მარტო ადგილობრივ ტყეებს, სრული იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ტყეები ის სულ ცოტა ხნის განმავლობაში სრულიად განადგურდებიან. რა თქმა უნდა, ეს არავეისთვის სასარგებლო არ იქნება. და გარდა ამისა, ეს გამოიწვევდა ხე-ტყის იმ ძვირფასი ჯიშების განადგურებას, რომლებიც ამიერ-კავკასიის ტყეებში მოიპოვებიან. პირიქით, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ჩვეულებრივი საშენი ხე-ტყის მასალის შემოზიდვა რუსეთიდან ამიერიდან წარსულთან შედარებით კიდევ უფრო უნდა გაძლიერდეს. საკითხის ასეთი გადაჭრა იქნებოდა ბევრად უფრო მიზანშეწონილი, რადგანაც ეს შეუწყობდა ხელს ამიერ-კავკასიის ტყეების განვითარებას, რასაც მოითხოვენ ადგილობრივი ჰიდრო-ტაპოგრაფიული, კლიმატიური და სხვა პირობები, ერთი მხრით და მცენარეების ძვირფასი ჯიშების დაცვა და იმათი უფრო რაციონალურად გამოყენება, მეორე მხრით. აქედან დასკვნა ასეთია: ამ-კავკასიის ტყეებს რომ უმთავრესად სამრეწველო მნიშვნელობა მიენიჭოს, ამას ისეთი დიდი შეცდომა მოყვებოდა, რომლის გამოსწორებას ჩვენ ახლო მომავალში ვეღარ შევსძლებდით. დროა ეს ჭეშმარიტება შეიგნონ სატყეო მრეწველობის წარმომადგენლებმაც.

ხშირად ისმის საყვედური იმის შესახებ, რომ მრეწველობა თავის ქარხნებისათვის ვერ ღებულობს თავის დროზე ხე-ტყეს საქირო რაოდენობით; ამის შესახებ უნდა ითქვას შემდეგი: უწინარეს ყოვლისა, აუარებელი ფაქტები მოწმობენ იმას, რომ როცა სატყეო ტრესტის ქარხნები ნეღლი მასალის უქონლობის გამო დგანან, იმ დროს ტრესტის მიერ დამზადებული მორები ტყეში ან გზაზე სადმე ყრია და ლბება. ეს ასეა დღესაც. ყველას შეუძლია ამ ფაქტის შემოწმება. ვინაა აქ დამნაშავე? ტრესტმა დღემდის. ვერ მოაგვარა დამზადებული მორების ქარხანაში მიტანა, ამიტომ ხშირად მის მიერ დამზადებულ ხის მორებს სხვა ორგანიზაციები ეპატრონებიან. ჯერ აჩავეის გამოუანგარიშებია, თუ რა ღირებულების ხე-ტყე ეკარგება ქვეყანას მარტო გაფუჭებული ხის მორების სახით. ესაა მტაცებლური ექსპლოატაცია. აქ ტყეს ფასი არ აქვს. ფიქრობენ მხოლოდ იმაზე, რაც შეიძლება მიტანა ხე იქნას მოჭრილი. მტაცებლობა იწყება ხის მოჭრიდან და გრძელდება ქარხანაში, სადაც ხდება ხე-ტყის დამუშავება. პირდაპირ დაუჯერებელია, თუ როგორ მტაცებლურად, თუ როგორ დაუზოგავად ხდება ხე-ტყის დამუშავება სატყეო ტრესტის ქარხნებში.

ჩენი პარტიის ორგანოებს გამოაქვთ დადგენილებები წარმოების რაციონალიზაციის შესახებ, მომჭირნეობის შესახებ, ყოველგვარ ნაყარის და ნარჩენების გამოყენების შესახებ. ტყის მრეწველობისათვის ყოველივე ეს თითქოს არც კი არსებობს. რომ ამ მხრივ რაიმე გაზვიადება არ დაგვეწამოს ვინმემ, მომყავს აქ ამონაწერი ჟურნალიდან: „Народное Хозяйство Закавказья“ № 9, 1930 წ., „Потери лесной промышленности Грузии“. („საქართველოს სატყეო მრეწველობის დანაკარგები“). ამ წერილის ავტორი ვ. ზაკანდინი ასე იწყებს: „ამიერ-კავკასიის ფედერაციის სატყეო მრეწველობის და სატყეო მეურნეობის დანაკარგის საერთო ჯამი გამოიხატება საკმარისად დიდ თანხაში, რომელიც უდრის 4,5 მ ი. ლ. მან., საკუთრივ საქართველოს მონაწილეობა ამ დანაკარგში საკმარისად დიდია, არ იქნება გაზვიადება თუ ვიტყვით, რომ დანაკარგის თითქმის ყოველ ფეხის ნაბიჯზე, დაწყებული ხის მოჭრიდან და გათავებული დამზადებული პროდუქციის მომხმარებლებისათვის ჩაბარებით“. ავტორი შემდეგ კონკრეტულად ასახელებს, თუ სად, რომელ საწარმოში ან რა საშუალოს შესრულების დროს აქვს ადგილი დანაკარგს საქართველოს სატყეო მრეწველობაში და ბოლოს ასეთი დასკვნა გამოყავს: „ამ ნუსხით სრულებით არ ამოიწურება მთელი დანაკარგი, რადგანაც არის კიდევ დანაკარგთა მთელი რიგი, რომლის ღირებულება ჯერ კიდევ არ არის გამოანგარიშებული. თუ შევაჯამებთ ყველა აქამდის აღმოჩენილ დანაკარგს, ჩვენ ვლებულობთ საერთო ჯამს, რომელიც უდრის 2 მილიონ მანეთს“. ასეთია ყოველწლიური ზარალი საქართველოს სატყეო მრეწველობაში, მაგრამ ეს სრულებით არ გამოხატავს მთელ ზარალს, როგორც ამას ზემოთ დასახელებული წერილის ავტორი ამბობს.

ყოველივე ეს მომდინარეობს საქმის წაყვანის არ ცოდნით, უყურადღებობით, უყიარათობით და შეიძლება მიენებელთა მუშაობითაც. ადამიანს პირდაპირ გული ემღვრება, როცა ყოველივე ამას ხედავს. თუ თქვენ დაათვალიერებთ ისეთ ქარხნებს, როგორიცაა, მაგ. ზუგდიდის და კოდორის სახერხი ქარხნები, რომლებიც აგებულია თითქო ტეხნიკის უკანასკნელი სიტყვის თანხმად, თქვენ ადვილად შეამჩნევთ, რომ ასეთ საუკეთესოდ მოწყობილ ქარხნებშიაც კი ადგილი აქვს დიდ უყურადღებობას და შეიძლება მიენებლობასაც. აბა რით აიხსნება ის გარემოება, რომ აუარება ნახერხის მხოლოდ მცირე ნაწილს იყენებენ როგორც სათბობ ძალას და დანარჩენს მდინარეში ყრიან. განა ამას ქვია „ტეხნიკის უკანასკნელი სიტყვა“? განა არ შეიძლება ამ ნახერხის გამოყენება, როგორც საშენი მასალისა ბრიკეტების სახით, როგორც ეს ხდება სხვაგან? ოღონდაც რომ შეიძლებოდა, მაგრამ ამაზე არავის უფიქრია. შემდეგ ეს ორივე ქარხანა ამზადებს განსაკუთრებით საექსპორტო მასალას; ამიტომ აქ შედარებით ბევრია დაწუნებული მასალა, ფიცრების სახით, რომელთაც ორივე ქარხანაში ან სწვავენ ან ჩალის ფასად ყიდიან და აქამდის ვერ შოიფიქრეს, რომ ამ დაწუნებული მასალიდან შეიძლებოდა ხილის ყუთების გაკეთება, რომლებიც ჩვენ მეტად გვესაკვირვება და რომლებსაც ვიკეთებთ ციმბირიდან და უკრაინიდან. ამას ამჩნევთ თქვენ მხოლოდ ზერულ დათვალიერების საშუალებით. აბა უფრო დაწვრილებით შეისწავლეთ და ნახავთ, თუ როგორი გულგრილობა და ყოვლად დაუშვებელი უყიარათობა აღმოჩნდება. გეკითხებით: თუ ასეა საქმე

დაყენებული საუკეთესოდ მოწყობილ ქარხნებში, რა მდგომარეობაში უნდა იყვენ ის ქარხნები, რომლებიც არ არიან აგებული „თანხმად ტეხნიკის უკანასკნელ სიტყვისა“. აი სად უნდა ვეძიოთ სუსტი მხარეები და ვიწრო ადგილები სატყუო მრეწველობაში, და არა იმაში, რომ მას თითქოს ხელს უშლიან სხვა ორგანიზაციები. აი, სწორედ ამას უნდა მიექცეს უმთავრესი ყურადღება ვისგანაც ჯერ არს.

სატყუო მრეწველობის გვერდით არის კიდევ ერთი დაწესებულება, რომელიც ითვლება ხე-ტყის საკმარისათ მსხვილ დამამზადებელ ორგანიზაციად. ეს დაწესებულებაა რკინის გზის სამმართველო. რასაკვირველია, გზის სამმართველოს ამისთვის არ სცალია, ის ანდობს ამ საქმეს განსაკუთრებულ ორგანიზაციას, ეს კიდევ თავის მხრივ სხვადასხვა სახელვატეხილ წინანდელ სისხლის შწოველ „ჰოდრიადრიკებს“. ეს უკანასკნელები ამზადებენ რკინის გზისთვის ხე-ტყის ისე, როგორც ისინი ამას ეწეოდნენ მეფის რევიმის დროს. სამწუხაროდ ამ „ჰოდრიადრიკების“ გაიძვერობა და თალღობა იქამდის მიდის, რომ იმათ გავლენის ქვეშ ვარდებიან ზოგიერთი პასუხისმგებელი ამხანაგებიც. ერთი მხრით ეს ხალხი სრულიად დაუზოგველად ანადგურებენ ტყეებს, სადაც კი ხელში ჩაიგდებენ, მეორე მხრით, —ატყუილებენ ხის დამზადებაზე მომუშავე გლეხებს. რამდენჯერ არ დაწერილა გაზეთებში ამ ხალხის ოინებზე, იმათ მიერ ტყეების განადგურებაზე, რამდენჯერ არ მიუციათ ისინი პასუხისგებაში სასამართლოს წესით სხვადასხვა სისხლის სამართლის დანაშაულისათვის: სახელმწიფო ფულეების გაფლანგვა, მუშების დატყუილება, ანგარიშის გაუსწორებლობა, სატყუო კანონების დარღვევა და სხვ. და სხვ. მაგრამ არაფერი მათზე არ მოქმედობს, როგორც იტყვიან, ისინი წყლიდან თითქმის ყოველთვის მშრალი ამოდინ და ისევ წინანდურად განაგრძობენ ტყის მტაცებლურ ექსპლოატაციას, რაც იწვევს დიდ ზარალს მთელ სახალხო მეურნეობაში.

თუ ყველაფერი ეს რჩება დაუსჯელად, ეს აიხსნება იმით, რომ ისინი ამოფარებული არიან ისეთ დაწესებულებების ზურგის უკან, როგორიც არის რკინის გზა. რკინის გზის სამმართველო კი არ აქცევს ამ გარემოებას არავითარ ყურადღებას; ის დაინტერესებულია მხოლოდ საჭირო ხე-ტყის მასალის მიღებაში; სხვათა შორის რკინის გზის „ჰოდრიადრიკები“ დიდი ხანია რაც ეწევიან ქვემო-სვანეთის ტყეების მტაცებლურ ექსპლოატაციას (ჩოლურის და ლენტეხის სატყუო აგარაკები). ეს ტყეები შეიძლება უკვე დაღუპულად ჩაითვალოს. ეს გარემოება მრავალმხრივთაა სამწუხარო, უპირველეს ყოვლისა თვით ქვემო-სვანეთის და ლეჩხუმისათვის და შემდეგ იმათ ქვევით მდებარე ადგილებისთვის. ამ ტყეების განადგურების უშუალო შედეგია ზამთრობით და ზაფხულობით მდ. ცხენის წყლის ძალზე დაკლება და გაზაფხულ-შემოდგომაზე დიდი წვიმების და თოვლის დნობის პერიოდში, სამაგიეროთ ძალზე ადიდება, როცა ხსენებული მდინარე ამოდის თავის კალაპოტიდან და ლეკავს ყველაფერს, რაც გზაზე ხვდება. რაც დრო გადის, ტყეების გაჩეხის გამო, ცხენის წყლის ადიდება თანდათან და სისტემატიურად მატულობს. მდ. ცხენის-წყლის თვითიული ასეთი ადიდება ნამდვილი უბედურებაა იმ ადგილებისათვის, სადაც ეს მდინარე გაივლის, მაგრამ ამისათვის განა იწუხებენ თავს ისინი, ვინც ამ უბედურების უშუა-

ლო მიზეზად ითვლებიან? რამდენადაც ვიცით, მიუხედავად იმისა, რომ სათანადო ორგანიზებმა აკრძალეს ხსენებულ აგარაკებში ბე-ტყის ექსპლოატაციის გაგრძელება რამოდენიმე წლით, რკინის გზის წარმომადგენლები ყოველგვარ საშუალებას მიმართავენ, რათა ეს აგარაკები კვლავ ჩაეგდოთ ხელში საექსპლოატაციოდ. ამას ასაბუთებდენ იმით, რომ თუ ეს აგარაკები მათ არ გადაეცათ, იმ შემთხვევაში საკილაოს სახერხი ქარხანა ნედლი მასალის უქონლობის გამო უნდა დაიკეტოსო. მერმე მისაღებია ეს მოსაზრება? განა შეიძლება ჩვენს დროში ასეთი მოსაზრებით გამართლებული იქნას ტყეების მტაცებლური განადგურება? მოკრილი ხეების ადგილი ახალმა ტყემ უნდა დაიკავოს. მაგრამ ამისათვის საჭიროა განსაზღვრული პირობების შექმნა, ეს თხოულობს, რომ ტყე დაასვენო და იქ ტყის გასაშენებელი მუშაობა სწარმოებდეს. ამას თხოულობს ტყის რაციონალური ექსპლოატაციის წესები, მაგრამ ამას არ ცნობენ ისინი, ვინც ტყის ექსპლოატაციას აწარმოებენ.

დასასრულ რამდენიმე სიტყვა კიდევ საქართველოს ტყეების მდგომარეობის შესახებ. ვიმეორებ ამ ტყეების საფუძვლიანი გამოკვლევა ჯერ ჩვენ არა გვაქვს. მაგრამ ზოგიერთი შეურყეველი ფაქტები და დაკვირვებები გვეუბნებიან, რომ ის ადგილები, რომლებიც არსებულა ცნობებით ტყით დაფარულად ითვლებიან, უკვე დიდი ხანია, რაც გატიტვლებული არიან და წარმომადგენენ ხრიოკ და უსარგებლო ადგილებს, უკეთეს შემთხვევაში ბუჩქნარებს. ზოგიერთი ტყეები, როგორც, მაგ. ქობდიანის და ბორჯომის აგარაკები, რომლებსაც საკურორტო მნიშვნელობა აქვთ და მრავალი სხვა აგარაკები ამ უკანასკნელ დროს დაზიანდენ ძალზე არარაციონალური ექსპლოატაციის მეოხებით. მარელისის ტყე, რომელიც ერთ დროს განთქმული იყო, ძალზე შეთხელდა, ასე რომ მოსპობის გზაზე დგას. ასე ითქმის კახეთის ტყეებზედაც, პანკისის და ახმეტის რაიონების გამოკლებით. ოზურგეთის მახრის დასავლეთ ნაწილებში ტყეები უკვე გაიკაფა და იქ შეშაც კი აღარ იშოვნება. ასევე მოელის ხეთის აგარაკსაც ზუგდიდის რაიონში სულ მოკლე ხნის განმავლობაში.

მაგრამ ამასთან ერთად საჭიროა აღენიშნოთ აქ აგრეთვე ზოგიერთი სასიხარულო და დადებითი მომენტები საქართველოს სატყუო მეურნეობაში, რასაც ადგილი აქვს ამ უკანასკნელი წლების განმავლობაში. მე ვამბობ იმაზე, რომ ტყის მოვლა-პატრონობის და განახლების საქმეში უკვე დაიწყო გარდატეხა, უკვე ვამჩნევთ გადაჭრილ ნაბიჯებს როგორც საქართველოს მიწსახკომის, ისე საკურორტო სამმართველოს მხრით. ამ მიზნით მოწყობილია საწერგეები და სატყუო მეურნეობები, ხდება გატყეება საქმარისად დიდი ფართობების, როგორც წერგების ან თესლის საშუალებით, ისე ბუნებრივი გზით. რა თქმა უნდა, ჯერ ეს მხოლოდ დასაწყისია. მე ამით მხოლოდ იმის თქმა მინდა, რომ სატყუო მეურნეობაში გაჯანსაღების პერიოდი უკვე დაიწყო, ამიტომ ყოველგვარი ღონისძიებები უნდა იქნან მიღებული, რათა ეს დაწყებული საქმე ჩქარი ტემპით განვითარდეს.

ორიოდე სიტყვა კიდევ ტყეების მდგომარეობის შესახებ ჩვენს ავტონომიურ ერთეულებში: აქარისტანში, აფხაზეთში და სამხრეთ-ოსეთში, შეიძლება ითქვას სრული პასუხისმგებლობით, რომ ტყეების მოვლა-პატრონობა ამ

რესპუბლიკებში ბევრად უარეს მდგომარეობაშია, ვინემ საკუთრივ საქართველოში. ფაქტური მასალა ამის შესახებ მე ხელში არ მაქვს. მაგრამ უამისოდაც ჩვენ შეგვიძლია განვაცხადოთ აქ, რომ არც ერთ ზევით დასახელებულ რესპუბლიკაში ტყის მოვლა-პატრონობას, როგორც ამას თხოულობს თანამედროვე სატყეო მეურნეობა, ადგილი არა აქვს. ზედმეტია ლაპარაკი ტყის მოშენებაზე. პირადად მე მქონდა შემთხვევა დამეთვალეობებია ტყე ხულოს რაიონში (აჭარისტანი), გოდერძის უღელტეხილიდან იმ ადგილებამდე, სადაც მოთავსებულია სახერხი ქარხანა. სხვა რაიონების შესახებ აჭარისტანში მე ვერაფერს ვიტყვი. ხოლო რაც შეეხება ჩემს მიერ დათვალეობებულ რაიონს, ტყეების მდგომარეობა იქ პირდაპირ საზარელ სურათს წარმოადგენს. ტყის განადგურების საქმეში იქ, როგორც სჩანს არ დაუკლია ხელი არც ბუნებას და განსაკუთრებით არც ადამიანს, ეტყობა რომ აქ ტყეები არა თუ მოკლებულია ყოველგვარ შერუნველობას, როგორც მოსახლეობის, ისე თვით ხელისუფლების მხრივ, არამედ აქ თითქო მიზნათ დაუსახავთ ტყის მოსპობა. ვამბობ მხოლოდ იმას, რაც ჩემი თვლით ვნახე. ეს დაუშვებელია, ეს დიდი დანაშაულია. ვიმეორებ, მე არ ვიცი რა მდგომარეობაშია ტყეები აჭარისტანის სხვა რაიონებში და თუ სხვა რაიონების მდგომარეობა ამ მხრით რამდენადმე წააგავს ზემო-ხულოს რაიონის მდგომარეობას, მაშინ ჩვენ უნდა ვცნოთ ტყეების მდგომარეობა აჭარისტანში პირდაპირ კატასტროფიულად. და თუ დაუყოვნებლივ არ იქნა აქ მიღებული სასტიკი ღონისძიებები ტყეების დასაცავად, ტყეებს იქ სულ ახლო ხანში სრული მოსპობა მოელოს. რამდენადაც მე ვიცი, ასეთივე მდგომარეობა უნდა იყოს აგრეთვე აფხაზეთშიაც და სამხრეთ-ოსეთშიაც.

ამიტომ აუცილებლად საჭიროა რაც შეიძლება დაჩქარებით მოხდეს ამ ავტონომიებში გარდატეხა ტყეების მოვლა-დაცვის და განახლების საქმეში.

ზევით ნათქვამიდან შემდეგი დასკვნები გამომდინარეობენ.

1. ტყეს აქვს მრავალმხრივი და უდიდესი მნიშვნელობა ხალხთა ცხოვრებაში. განსაკუთრებით დიდია ტყის როლი იმ ქვეყნებში, სადაც ბევრია მთები, ფერდობები და ხეობები. ასეთ ქვეყნების რიცხვს ეკუთვნის ამიერ-კავკასია და განსაკუთრებით მისი ის ნაწილი, რომელსაც საქართველო შეადგენს. თუ ამასთანავე მივიღებთ მხედველობაში, რომ საქართველო და მასში შემავალი ავტონომიები (აჭარისტანი, აფხაზეთი და სამხრეთ-ოსეთი) თავისი მინერალური და სამკურნალო წყლებით, თავისი საუცხოვო რბილი ჰაერით, სადაც ზღვის და მთის ჰაეა ერთად შეზავებული ქმნის საუკეთესო პირობებს კლიმატურ სადგურების მოსაწყობად, სადაც ჩვენ გვაქვს ისეთი კურორტები, როგორც აბასთუმანი, ბორჯომი, გაგრა, წყალტუბო, შოვი, კობულეთი და სხვ. ერთის სიტყვით, თუ ყოველივე ამას მივიღებთ მხედველობაში, საქართველოს ტყეებს, უპირველეს ყოვლისა, უნდა მიეცეს არა მარტო დაცვითი, არამედ იმავე დროს საკურორტო მნიშვნელობა. რა თქმა უნდა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ საქართველოს ტყეებს ამავე დროს არ აქვს სამრეწველო მნიშვნელობა; მაგრამ პირველ რიგში მათ აქვთ დაცვითი ხასიათი და საკურორტო მნიშვნელობა ყველა აქედან გამომდინარე შედეგებით.

2. მეორე დასკვნა, რომელიც უშუალოდ გამომდინარეობს პირველი დებულებიდან მდგომარეობს იმაში, რომ ტყის დაცვის საქმე უნდა მიენდოს საესე-

ბით მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს და საკურორტო მმართველობას, და არა იმ ორგანოებს, რომლებიც ტყის ექსპლოატაციას აწარმოებენ. რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში მე ვლავარაკობ ამიერ-კავკასიის და კერძოდ საქართველოს ტყეების შესახებ. საერთოდ უნდა ვთქვათ, რომ სატყეო მეურნეობა მკიდროდ დაკავშირებულია მთელ სახალხო მეურნეობასთან, ქვეყნის მთელ ეკონომიკასთან და არა რომელიმე ერთ მის დარგთან, თუ გინდ მრეწველობასთანაც. მაგრამ განსაკუთრებით დიდია - სატყეო მეურნეობის კავშირი სოფლის მეურნეობასთან და ჩვენში კიდევ ჯანმრთელობის საქმესთან. ის მოსაზრება, რომ ტყე და სატყეო მეურნეობა ჩვენში და საერთოდ ა.-კავკასიაში მხოლოდ მრეწველობასთან იქნას დაკავშირებული, მხოლოდ მრეწველობისაგან უნდა იქნეს დამოკიდებული და ამიტომ მისი მოვლა-პატრონობა, მისი დაცვა, და საერთოდ ყოველივე სატყეო კულტურული მუშაობა როგორც ტყის განახლების, ისე მისი ფართობის გადიდებისათვის მხოლოდ და მხოლოდ მრეწველობას უნდა დაეკისროს საფასვით, ვიმეორებ, ასეთი მოსაზრება შეუძლებელია მიღებულ იქნას. სწორედ ამასვე ამბობს საკავშირო ცაკის და სახკომსაბჭოს დადგენილებაც, რომელიც ჩვენ ზევით მოვიხსენიეთ და რომლის საფასვით ვატარებავს ცხოვრებაში ეწინააღმდეგებთან ა.-კავკასიის მრეწველობის ზოგიერთი წარმომადგენლები, რაც ყოველად დაუშვებლად უნდა ჩაითვალოს.

3. გამოვდივართ რა ზევით აღნიშნულ ძირითად დებულებებიდან, ჩვენ ვცნობთ, რომ ტყეს და სატყეო მეურნეობას უნდა მიექცეს განსაკუთრებული ყურადღება, რადგანაც ტყეების არსებობაში, იმათ ზრდა-განვითარებაში არსებითად დაინტერესებულია მთელი მშრომელი ხალხი. პირველ ყოვლისა ტყეების მნიშვნელობაში და იმათ უდიდეს როლში ხალხის ცხოვრებაში სახელმწიფომ, პარტიამ და ხელისუფლებამ უნდა დააინტერესოს გლახაკობა, რომელიც ყველაზე უფრო ახლო დგას ტყესთან და ყველაზე უფრო შეუძლია მიიღოს აქტიური მონაწილეობა ტყის დაცვაში და მის მოვლა-პატრონობაში.

4. სახელმწიფომ უნდა მიიღოს ყოველგვარი ღონისძიებანი, რათა ტყე ტყვილა-უბრალოდ არ იჩეხებოდეს, რათა ხე-ტყის გამოყენება, როგორც სათბობი, ისე სააღმშენებლო მიზნით ხდებოდეს რაციონალურად და მიზანშეწონილად, რათა ტყის ექსპლოატაცია მრეწველობის და სხვა დაწესებულების მიერ ხდებოდეს თანახმად ამის შესახებ არსებულ კანონების საფუძველზე და ეს კანონები სასტიკად უნდა ტარდებოდეს ცხოვრებაში. გარდა ამისა ჩვენში საყოველთაოდ უნდა აკრძალულ იქნას ყავრის ახდა, რა საქმესაც ის არ უნდა ხმარდებოდეს, თანდათან შეზღუდვილი იქნას შვიის მოკრა, რამდენადაც კი ეს შესაძლებელი იქნება, პირველ ყოვლისა კი ქალაქებში, სადაც საჭიროა. მის მაგიერ ქვანახშირის ხმარების შემოღება ფართო მასშტაბით. ამასთანავე უნდა გაძლიერდეს ღონისძიებანი გატყეების საქმის მკვიდრ ნიადაგზე დასაყენებლად.

ყველა ეს ღონისძიებები არა თუ უზრუნველყოფენ ტყეების იმ ფართობების შენარჩუნებას, რომლებიც ჩვენ ამჟამად გვაქვს, არამედ ხელს შეუწყობენ აგრეთვე ტყეების არსებულ ტერიტორიების გაფართოებასაც.

სახლი ამოხანები

ლუთაის ჩათბულის აბოწრთშასთან და მდ. რითნჯე ნაოსნობის
განასლუშასთან დაკავშირებით.

საბჭოთა ხელისუფლებამ საქართველოში დაისახა, სხვათა შორის, ერთ თავის მთავარ მიზნად ფოთის ჰაობების ამოშრობა. ამავე დროს ამავე ხელისუფლებამ მიიღო ზომები მდინარე რიონზე ნაოსნობის აღსადგენად, და ეს საქმე სულ ახლო მომავალში განხორციელდება. რა თქმა უნდა, თითოეულ ამ საქმეთაგანს აქვს უდიდესი მნიშვნელობა ჩვენი ეკონომიკისათვის, სახალხო მეურნეობის ზრდისა და განვითარებისათვის, ერთმანეთთან დამოუკიდებლად. მაგრამ საკმარისია რამდენიმედ ცოტა უფრო ახლო გაეცნოთ ამ ორ დიდ ამოცანას, რომ თქვენ დარწმუნდეთ იმათ დიდ დამოკიდებულებაში ერთი მეორესაგან.

ამ დღეებში მე მომიხდა ოდნავ გაეცნობოდი ფოთის ჰაობებს და დამეთვალეობოდა ის მუშაობა, რომელიც ახლა იწყება ამ ჰაობების ამოსაშრობად. ამავე დროს მე საშუალება მომეცა ქ. ფოთიდან პირველად შემოგზავრა მდ. რიონზე 15-16 კილომეტრის მანძილზე დიდი მოტორიანი ნავით. ჩემი ამ მგზავრობის ინიციატივა ეკუთვნის საესეებით საქართველოს წყალთა სამმართველოს უფროსს ამხ. ნ. ბახტაძეს, რომელმაც მთხოვა ადგილობრივ დამეთვალეობოდა ყოველივე ეს. ამ მოგზაურობამ ჩემზე მეტად დიდი და ღრმა შთაბეჭდილება მოახდინა. აქ მე ვიხილე ბევრი ისეთი რამ, რაზედაც აქამდის მე, როგორც საერთოდ სჩვევია ქართველებს, სრულიად არავითარი წარმოდგენა არ მქონდა და ვერც კი ვიფიქრებდი, რომ ყოველივე ეს ჩვენში არსებობდა. დარწმუნებული ვარ იმაში, რომ დიდი უმრავლესობა ჩვენში, სულ მცირეოდენ გამოწილის გარდა, ამათივე მდგომარეობაში იმყოფება დღესაც. ამიტომ მეტი არ იქნება ზოგიერთი ჩემი შთაბეჭდილება ჩვენ მკითხველებს განუუზიარო, რათა მათში აღიძრას და გაძლიერდეს ინტერესი იმ დიდი საქმისადმი, რომელიც ამ ჯამად ფოთის რაიონში და რიონის ხეობაში დაწყებულია და კეთდება. სხვას რომ თავი დაეანებოთ, ამ ინტერესს და ყურადღებას ის მნიშვნელობაც აქვს, რომ ამას შეუძლიან გაამხნეოს ის ადამიანები, რომლებიც იქ მუშაობენ მეტად მძიმე პირობებში. რა თქმა უნდა, ამით მე სრულებით იმის თქმა არ მინდა, რომ ამის შესახებ აესტეხო ხმაურობა და ყვირილი, სანამ ჩვენ ჯერ კიდევ არ დაგვიძლევია სიძნელენი და მიზანს არ მიგვიჩვენია. მე ვლამაზავებ მხოლოდ საქირო ყურადღებაზე როგორც პარტიის, ისე ხელისუფლების მხრით.

ავილოთ ჯერ რიონზე ნაოსნობის საკითხი. ბევრს ჩვენგანს, და მათ რიცხვში მეც, ეს საკითხი სამუდამოდ გადაჭრილი გვეგონა იმ აზრით, და რიონზე ნაოსნობა შეუძლებელი იყო *). თურმე ეს დიდი და მიუტოვებელი შეცდომა ყოფილა. მართალია, წინედ ნ. ნიკოლაძეს¹⁷⁾ ეს საკითხი, როგორც აგრეთვე ფოთის ქაობების ამოშრობის საკითხიც, შრავალჯერ აღუძრავს და საამისო პროექტებიც დაუმზადებია, მაგრამ ყოველივე ეს ფართო წრეებისთვის სრულიად უცნობი იყო, და საკითხი მიყრუვდა. დღეს კი საესებით გაშორკეული და დამტკიცებულია, რომ ნაოსნობის აღდგენა რიონზე რკინის გზის სადგურ რიონამდე და, მასსაღმა, ქუთაისამდეც სულ ადვილად შეიძლება რიონის კალაპოტის სრულიად მცირეოდენი გაწმენდით: ეს გაწმენდა საჭიროა განსაკუთრებით სამტრედიის შემდეგ, სამტრედიამდის კი პირდაპირ დღესაც შეიძლება შედარებით პატარა გემების მოძრაობა სრულიად დაუბრკოლებლად. როგორც ვთქი ზევით, ეს საქმე დღეს შეიძლება უკვე დამთავრებულად ჩაითვალოს, ასე რომ მომავალი წლიდან მდ. რიონზე გაჩაღდება მდინარის გემების მიმოსვლა. თუ რა მნიშვნელობა ექნება და რა შედეგი მოყვება ამ საქმეს დასავლეთ საქართველოს ეკონომიურ ცხოვრების წინ წასაწევად, ამაზე აქ სიტყვას არ გავაგრძელებ. აქ მე აღვნიშნავ მხოლოდ იმ შთაბეჭდილებას, რომელიც მე მივიღე რიონზე მოგზაურობის დროს, თუმცა მცირე მანძილზე. უნდა ვთქვა, რომ ეს პირდაპირ აუწერელი სილამაზეა, ეს რალაც ზღაპრულ სურათს მოგაგონებთ და როცა მიდინართ, თვალს ვერ აშორებთ რიონის მწვენი ტყით შემოსილ ნაპირებს. სად რკინის გზით მოგზაურობა, და სად მდ. რიონზე. არავითარი შედარება. რა თქმა უნდა, რიონზე ნაოსნობის განსავითარებლად და უზრუნველსაყოფად უთუოდ საჭირო იქნება ამ მდინარის რეჟიმის შესწავლა და მისი მოწესრიგება.

მაგრამ ყველაზე უფრო სასურადადებოა ის არის, რომ რიონი როდი ყოფილა ამ მხრით ერთად ერთი მდინარე ამ რაიონში, რომელზედაც შეიძლება ნაოსნობის გამართვა. ამავე რაიონში, რიონის როგორც მარჯვნივ, ისე მარცხნივ არის მთელი სისტემა მდინარეების, რომლებზედაც თითქმის ახლაც თავისუფლად შეიძლება პატარა გემების მიმოსვლა, და იმათი კალაპოტების ცოტაოდენი გაწმენდის შემდეგ ეს მიმოსვლა ხომ საესებით უზრუნველყოფილი შეიქნება. ეს მდინარეებია: რიონის მარჯვნივ ხოპი, ცივა და ცია (უკანასკნელის ტოტი), მარცხნივ: პიჩორა, რომელიც იწყება საჯავახო—ნიგოთის მთებში და ჩადის პალიასტომის ტბაში, შემდეგ კაპრაკა, რომელიც გამოდის ამ ტბიდან და უერთდება მდ. მათალყვას. თითქმის ყველა ამ მდინარეებზე ჩვენ ვშინჯეთ დიდი მოტორიანი ნავით მოგზაურობა, და აქედან მე დავრწმუნდი, რომ განსახლებულ მანძილზე მაინც ყველა ეს მდინარეები ნაოსნობისათვის საესებით გამოსადეგია. მართალია, აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ შორ მანძილზე ნაოსნობა ამ მდინარეებზე არ შეიძლება, დაახლოვებით ამ მანძილის განსახლება შეიძლება ჯერჯერობით ოცი—ოცდაათი ვერსით, მაგრამ ამასაც

*) რა თქმა უნდა, ჩვენ ვიცოდით ის, რომ ფოთი—ტფილისის რკინის გზის გაკეთებამდე (1871 წ.) მდ. რიონზე დაბა ოპიჩორამდე დადიოდნენ გემებით.

აქვს მნიშვნელობა მით უმეტეს, რომ ამ მდინარეებზე ნაოსნობის მოწყობა მჭიდროდ დაკავშირებულია ფოთის ქაობების ამოშრობასთან. ყველა ეს მდინარეები, (ცივა*) თავისი შტო ციათი, პიჩორა კაპრაჰა და რამდენიმე სხვი—მდებარეობენ პირდაპირ დაქაობებულ ადგილებში, მაგრამ რა გასაოცარი სურათებია, როცა ამ მდინარეებზე მოგზაურობთ, განსაკუთრებით ეს ითქმის მდ. ცივაზე თავისი შტო ციათი და პიჩორაზე. იქ თქვენ გრძნობთ თავს რალაც მომჯადოებელ არემარეში, სრულებით ახალ მხარეში. მე არ ვიცი, თუ ამაზე მეტი სილამაზე შეიძლება აღამიანის თვალმა იხილოს სხვა ადგილას. პალიასტომის ტბაც ასეთია და ჩვენ აქამდის არა თუ ვერ ვიყენებთ ამას, არც კი ვიცნობთ მას. აქამდის მხოლოდ ამ მდინარეებთან ახლო მცხოვრები. გლეხობა იყენებს იმათ დიდის ვაი—ვაგლახით და წვალებით შეშის გადასაზიდავად თავის პრიმიტიულ ნავეების საშუალებით. ესაა სწორედ ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური, კულტურული და ტექნიკური ჩამორჩენილობის დამამტკიცებელი საბუთი. მაგრამ ამ მხრით ჩვენ ქვეყანაში საბჭოთა წესწყობილების მეოხებით იწყება დიდი გარდატეხა, და სრული იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ახლო მომავალში ყველა ზევით ჩამოთვლილ მდინარეების გამოყენება სათანადოდ მოეწყობა და იმათ მიდამოებში გაჩაღდება ახალი ცხოვრება.

საბჭოთა ხელისუფლება უკვე შეიქრა იქ, სადაც უხსოვარ დროიდან საესეებით სტიქია ბატონობდა. გლეხებში ამ მდგომარეობამ დიდი ალტაცება გამოიწვია, ყველა ამ მდინარეების და უპირველეს ყოვლისა თვით რიონის სათანადოდ და ყოველმხრივად გამოყენებას მე ვუკავშირებ ფოთის ქაობების ამოშრობას. როგორც იცით, ამ რაიონში დაქაობებულია რამდენიმე ასი ათასი დესეტინა საუკეთესო მიწა. ეს შეიცავს რიონის ხეობის უდიდეს ნაწილს. ეს მიწები არა თუ სრულიად უნაყოფოთ ძვეს, არამედ ისინი აფუჭებენ და სწამლავენ ჰაერს და მით საშინელ ვნებას აყენებენ მოსახლეობის ჯანმრთელობას. ამ ადგილების დაქაობების ისტორია ჩვენთვის უცნობია, ის გამოკვლეული არაა. ერთი რამ აქ აშკარაა,—ეს, ის რომ ამ ქაობების დონე დაბალია როგორც მდ. რიონის, ისე ზღვის დონესთან შედარებით. და აი სწორედ უმთავრესად ეს გარემოებაა რომ უკიდურესად აძნელებს და ართულებს ფოთის ქაობების ამოშრობის საქმეს. ეს ასე რომ არ ყოფილიყო დაქაობებასაც ადგილი არ ექნებოდა და ეს დაქაობება სისტემატიურად გრძელდება იმიტომ, რომ რიონი ყოველ წყალდიდობის დროს ამოდის კალაპოტიდან, და გადმოსული წყალი სისტემატიურად იფუტება ამ ქაობებში, რადგანაც მას გასაველი ალარსად აქვს. აქედან აშკარაა, უპირველეს ყოვლისა ფოთის ქაობიანი ადგილები ჩვენ უნდა დაეიხსნათ ახალ-ახალი დაქაობებისაგან მდ. რიონის მხრით, ე. ი. საპიროა, რომ რიონის ნაპირები ამალეებულ იქნან ისე, რომ წყალდიდობის დროს რიონმა აღარ გადმოიაროს თავის კალაპოტიდან ან მიუჩინოთ ამ ზედმეტ წყალს არხების საშუალებით სადენი პირდაპირ ზღვაში. ამ გზით სისტემატიური დაქაო-

*) უნდა შევნიშნო აქ, რომ ამ სახელწოდებით ცნობილია ორი სხვადასხვა მდინარე, რომელთაგან ერთი მდინარე რიონის შტოა, მეორე კი მდ. ხოთან ერდვის პირდაპირ შავ ზღვას.

ბება, რასაც დღემდის აქვს ადგილი, შეჩერებულ იქნება და ეს უკვე თავის თავად, დიდი საქმე იქნება. გარდა ამისა ამ საშუალებით ჩვენ ეხისნით თვით ქალაქ ფოთს წალეკვისაგან ყოველ წყალდიდობის დროს.

როგორც სჩანს, წყალოა სამმართველოც სწორედ ასე მისდგომია ფოთის ქობების ამოშრობის ამოცანას, და სხვანაირად შეუძლებელიც იყო. პირველ ყოვლისა ქ. ფოთის ერთი მხარე, საიდანაც ის ილექება რიონიდან გადმოხეთქილი წყლით, შემოვლილია მიწის ზვინით (земляной вал), რომელიც ამიერიდან საესებით უზრუნველყოფს ქალაქს წალეკვისაგან. ამგვარი მიწის ზვინი რამდენიმე ათეული კილომეტრის მანძილზე კეთდება დღეს კიდევ წყალთა სამმართველოს მიერ ქალადილის რაიონში, რომლის დანიშნულება მდგომარეობს იმაში, რომ არ მისცეს რიონს საშუალება აღიდების დროს ისედაც დაქობებულ ადგილებს კიდევ მიუმატოს წყალი. ამ ზვინების გაკეთებაზე მუშაობს დღეს იქ თითქმის ათასამდე კაცი. სამწუხაროდ, დროს უქონლობის გამო, ჩვენ ვეღარ მოვასწარით ამ სამუშაოს დათვლიარება.

ჩვენ დავათვლიერეთ სხვაგვარი სამუშაო, რომელსაც აწარმოებს წყალთა გამგეობა სოფ. პატარა ფოთის რაიონში დაახლოებით 15-16 კილომეტრის მანძილზე ქ. ფოთიდან. ამ ჟამად აქ გაკეთებულია 3-4 არხი, რომლებიც იწყებიან მდ. რიონიდან და რომელთა დანიშნულება მდგომარეობს იმაში, რომ მდ. რიონის აღიდების დროს, ზედმეტი წყალი მიიღოს რიონიდან და მიუშვას ის დაქობებულ ადგილებში სივრცით დაახლოებით 3.000 დესეტინამდე. როგორც ვიცით, აღიდებულ მდინარეს საერთოდ ყოველთვის მოაქვს ლექის (ია—სილა) დიდი რაოდენობა. გამოცდილება გვეუბნება, რომ—როცა ასეთი წყალი ნელნელა მიმდინარეობს, ამ ლექს ტოყებს და სუფთა წყალე კი განაგრძობს დენას. ფიქრობენ, რომ ამ გზით რამდენიმე წლის, შეიძლება 5-10 წლის განმავლობაში ქობები თანდათან ამოივსებიან ამ ლექით (სილით) და, მასასადამე, გაშრებიან. როგორც ხედავთ, ამას ჯერჯერობით უფრო ცდის ხასიათი აქვს: ნაყოფიერი შედეგის მიღება აქედან შეიძლება რამდენიმე წლის შემდეგ, სისწორით ეს ჯერ თვით სპეციალისტებმა არ იციან. როგორც გადმომცა ანხ. ბახტაძემ, ასეთი ცდა მთელ ჩვენ კავშირში პირველი მაგალითია და ამიტომ ამ ცდით ცენტრში მეტად დაინტერესებული არიანო. ყოველ შემთხვევაში ერთი პრაქტიკული შედეგი ამ სამუშაოსი მდგომარეობს იმაში, რომ ეს არხებიც თავის მხრით უზრუნველყოფენ ქ. ფოთს წყალდიდობის ყოველივე ხიფათისაგან, რადგანაც ისინი მიიღებენ მდ. რიონიდან აღიდებულ წყალს, რომელიც დაწრეტის შემდეგ გადავა პალიასტომის ტბაში და აქედან კი მდ. კაპარქას და მათაღყუვას საშუალებით ჩავა შავ ზღვაში.

როგორც ხედავთ, ამ არხების საშუალებით ჯერჯერობით შეიძლება ამოშრეს მხოლოდ ფოთის ქობების სულ მცირედი ნაწილი. რაც შეეხება საერთოდ ამ ქობების ამოშრობას, ჯერჯერობით სწარმოებს მხოლოდ იმათი შესწავლა და გამოკვლევა სხვადასხვა მხრით (ჰიდრომეტრიული, ჰიდროგეოლოგიური და სხვ.), და შემდეგ ყველა ამ გამოკვლევათა შედეგების მიხედვით უნდა შესდგეს თვით ამოშრობის გეგმაც. ამავე დროს განზრახულია ზოგიერთი მდინარეების კალაპოტების გაწმენდა დიდი ნაგებების და კატერების მიმოსვლისათვის, რაც თავის

მხრით ხელს შეუწყობს და გადავიღებს ამოშრობის მუშაობას. უნდა ითქვას, რომ ასეთი დიდი ჭაობების, როგორცაა ფოთის ჭაობები, ამოშრობის გამოცდილება ჩვენში არაეის აქვს. ამიტომ საჭიროა, რომ ამ საქმეს სიფრთხილით მოვექცეთ, რათა ტყუილუბრალოდ არ დაიხარჯოს ფული (ფული კი ამ საქმეს მართლაც ბევრი სჭირდება); საჭიროა საესებით გამოვიყენოთ სსვა ქვეყნების (მაგ., იტალიის, მდ. პოს ჭაობების ამოშრობა) გამოცდილება.

როგორც ხედავთ, ფოთის ჭაობების ამოშრობა მეტად სერიოზული ამოცანაა. ამ საქმეში ჩვენ უნდა გამოვიყენოთ მეცნიერების და ტეხნიკის უკანასკნელი სიტყვა. რა თქმა უნდა, ჩვენ ვიჩქარით, რადგანაც ჩვენ ეხლავე გვესაჭიროება ეს ამოშრობა, რადგანაც ის მოგვეცემს ჩვენ მიწის შეღარებით დიდ თავისუფალ ფონდს უმიწაწყლო და მცირე მიწის მქონე გლეხებისათვის, მაგრამ მართა აჩქარებით საქმე არ ვაკეთდება, უკეთესია ცოტა გვიან, ვინემ აჩქარებით საქმე გავაფუქოთ. ამოშრობის დროს ანგარიში უნდა გაეწიოს სახალხო მეურნეობის ყველა დარგს, და არ უნდა გაავითაცოს მხოლოდ ერთმა რომელიმე დარგმა. ეს უნდა ითქვას, უმთავრესად, ორი დარგის: მელიორაციის და ჰიდროელექტროფიკაციის შესახებ; ეს ორი დარგი ყველაზე უფრო მკიდროდ შეკავშირებულია ერთმანეთთან, ამიტომ მათი მუშაობა უნდა ხდებოდეს ერთი ერთმანეთთან შეფარდებით და შეთანამებით.

ფოთის ჭაობების ამოშრობა ერთბაშით არ მოხდება, ამას ჩვენ მივახწყვეთ თანდათან და სისტემატიური მუშაობით მხოლოდ რამდენიმე წლის განმავლობაში; მაგრამ ჩვენ ამ მიზანს მივახწყვეთ. ამ საქმის მოგვარება ხელს შეუწყობს და დააჩქარებს ჩვენ სოციალისტურ აღმშენებლობას. ის შექმნის ახალ ძლიერ ფაქტორს როგორც სასოფლო მეურნეობის, ისე მრეწველობის წინ წასაწყვად. ამით ჩვენ შეგვემატება რამდენიმე ათეული და შეიძლება ასეული ათასი დესეტინა უნოყიერესი მიწების, სადაც შესაძლებელი იქნება მაღალი ტეხნიკური კულტურის წარმოება. იქ უნდა გაშენდეს ჩაის, მანდარინის, ლიმონის, ფორთოხლის და სხვა მცენარეთა პლანტაციები. იმედი არის, რომ ეს მიწები გამოდგებიან აგრეთვე კაუჩუკის კულტურისათვის, რაც ასე საჭიროა ჩვენი მრეწველობისათვის და რაც ჩვენ იძულებული ვართ საზღვარგარეთიდან ვზილოთ.

ყველა ეს ბრწყინვალე პერსპექტივები ოდნავაც ოცნებას არ წარმოადგენენ. ყველა ამას აქვს სერიოზული საფუძველი სინამდვილეში, საჭიროა ჩვენი მხრით ამ საქმეში უდიდესი ყურადღება და მუყაითობა.

მე ღრმად დარწმუნებული ვარ იმაში, რომ სულ ახლო მომავალში დასავლეთ საქართველოს შავი ზღვის ნაპირების დღევანდელი სურათი სრულიად გამოიცვლება, თითქმის იმ შემთხვევაშიაც კი, თუ რომ გურიისში ნავთი არ აღმოჩნდა იმდენი, რომ მისი ექსპლოატაცია დღევანდელ პირობებში ხელსაყრელი არ გამოდგა. აქედან აშკარაა ისიც, თუ რამდენად დაკავშირებულია ერთმანეთთან ფოთის ჭაობების ამოშრობა და მდ. რიონზე და აგრეთვე ხოზზე, ციფაზე და პიჩორაზე ნაოსნობის გაჩაღება.

**საქართველოს
კომუნისტურ
პარტიის
(ბ)**

ფ. მახარაძე

საქართველო
ს ს ს ლ ს ტ
მეურნეობის
განვითარების
სუთულიანი
გეგმა

M

ყრილობა

— 1 — 9 — 2 — 9 —

ს ა ს მ დ ბ ა მ ი

საქართველოს სახალხო მეურნეობის განვითარების ხუთწლიანი გეგმა⁴⁸⁾

გეგმის შედგენის სიძნელანი

ამხანაგებო, საქართველოს სახალხო მეურნეობის განვითარების ხუთწლიან გეგმის შესახებ მოხსენების თეზისები⁴⁹⁾ თავის დროზე გამოქვეყნებულ იქნა პრესაში და ვფიქრობ, ყრილობის დელეგატები უკვე იცნობენ ამ თეზისებს. მართალია, თეზისებში აღნიშნული ზოგიერთი ციფრები მეტ სისწორეს მოითხოვს, მაგრამ საჭმე ციფრები კი არ არის, არამედ ის მთავარი ხაზი, რომელიც მოცემულია თეზისებში. ამიტომ ყრილობა უაღრესი სერიოზულობით უნდა მოეკიდოს ჩვენი გეგმის ამ მთავარ ხაზს. გარდა ამისა, ამხანაგებს საშუალება ჰქონდათ გაცნობოდნენ საქართველოს სახელმწიფო საგეგმო კომისიის მიერ ახლახან გამოშვებულ დიდტანიან-წიგნს ქართულ და რუსულ ენებზე. ამ წიგნში, ამხანაგებო, მოცემულია ხუთწლიანი გეგმის მთავარი ელემენტების განმარტება. მართალია, ამ გამოცემას, როგორც მთელ გეგმასაც, რომელიც დაამუშავა ჩვენმა სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ, მრავალი ნაკლი და დეფექტი აქვს, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ სახალხო მეურნეობის განვითარების ხუთწლიანი გეგმა მეტის-მეტად რთულ და ფრიად ძნელ ამოცანას წარმოადგენს. დასამტკიცებლად ამისა, საკმარისია თუნდაც ის გარემოება, რომ ეს გეგმა წარმოადგენს მესამე ვარიანტს, ხოლო ზოგიერთი მისი შემადგენელი ნაწილი მეოთხე და მეხუთე ვარიანტს. ჩვენი მეურნეობის გეგმიანობის შესახებ, დიდი ხანია ლაპარაკი დაიწყეთ. ჯერ კიდევ 1920 წელს ლენინი პირდაპირ მიუდგა ამ საკითხს, და მას შემდეგ ლაპარაკი არ შეგვიწყვეტია გეგმიანობის შესახებ. მიუხედავად ამისა, მხოლოდ ეხლა გახდა შესაძლებელი შეგვედგინა საბჭოთა კავშირის სახალხო მეურნეობის ხუთწლიანი გეგმა, რომლის ერთ პატარა შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს საქართველოს სახალხო მეურნეობის გეგმაც,

ამხანაგებო, როგორც უკვე ვსთქვით, ამ გეგმას მრავალი ნაკლი აქვს. ან სრულიად არ არის გამოხატული ყველა ჩვენი შესაძლებლობა; გარდა ამისა, ან გეგმის ბევრი შემადგენელი ნაწილი, მაგალითად, სასოფლო-სამეურნეო, კულტურულ-საგანმანათლებლო დარგები და ბევრი სხვა საკითხი, საკმაოდ არ არის დამუშავებული. ამის მიზეზი ძალიან ბევრია. პირველ ყოვლისა მუშაობის სი-ახლე, მეტადრე ჩვენი სპეცებისათვის, რომლებსაც მაღალი კვალიფიკაცია არა-

აქვთ და, გარდა ამისა, აკლიათ ასეთი გეგმების შესადგენათ საჭირო გამოცდილება, რადგან, როგორც ვიცით, ასეთ საკითხებს წინად არ მისდევდნენ.

მიუხედავად ჩვენი სპეციალისტების გამოუცდელობისა, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მათი უმრავლესობა გეგმის შედგენას სერიოზულად უყურებდა და არ ზოგავდა თავის ცოდნას, გამოცდილებას და ენერჯიას.

ეს გეგმა ჩვენითვის მეტად დიდ ღირებულებას წარმოადგენს ის მხრით, რომ პირველად არის მოცემული ჩვენი სამეურნეო მშენებლობის ხუთწლიანი ვარაუდი და პერსპექტივა. პირველად ექცევა ყველა მუშის, ყველა მშრომლის ყურადღება იმ გარემოებას, რომ ამ გეგმის განხორციელება საჭიროა და აუცილებელი. ჩვენ ნათლად და გარკვევით გვაქვს დასახული ამ გეგმის პრაქტიკულად შესრულების გზები, გათვალისწინებულია ის შეცდომები, რომლებსაც დღემდე ჰქონდა ადგილი და რომელნიც ჩვენს მომავალ მუშაობაში თავიდან უნდა იქნეს აცილებული. ჩვენ უნდა გამოვიჩინოთ ყურადღების მაქსიმუმი, რომ თავიდან ავიცილოთ ახალი შეცდომები და დეფექტები, რასაც, მოსალოდნელია, ადგილი ექნება გეგმის განხორციელების პროცესში.

უნდა ვსთქვა, ამხანაგებო, რომ საქართველოს სახალხო მეურნეობის ხუთწლიანი გეგმის ნაწილთა შორის, ყველაზე უკეთესად არის დამუშავებული მრეწველობის გეგმა. ამ მხრით გეგმა საეხებით შეეფერება ჩვენს მოთხოვნილებებს, მაგრამ, ცხადია, დეფექტები აქაც გვაქვს.

ზედმეტია იმის მტკიცება, რომ მთელი სახალხო მეურნეობის განვითარების გეგმა შეიძლება იყოს მხოლოდ და მარტო სოციალისტური გეგმა, მხოლოდ პროლეტარულ სახელმწიფოს შეუძლია დაისახოს ასეთი ამოცანები, წინააღმდეგობის სახალხო მეურნეობის მშენებლობის ყველა შემადგენელი ნაწილი, მისი პარმონიული და მიზანშეწონილი განვითარების მიზნით. ვიმეორებ, მხოლოდ პროლეტარიატის დიქტატურას შეუძლია დაისახოს და განახორციელოს ამგვარი დიდი ამოცანა.

ამასთანავე, არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ჩვენი სახალხო მეურნეობა ჯერ კიდევ მთლად სოციალისტური არ არის, რომ მასში ჯერ კიდევ სჭარბობს კერძო მეურნეობა. პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების ამოცანას შეადგენს ის, რომ მთელი ჩვენი სახალხო მეურნეობა რაც შეიძლება ჩქარა გადაკეთდეს სოციალისტურად.

როგორც უკვე აღვნიშნე, სახალხო მეურნეობის განვითარების ხუთწლიანი გეგმის შედგენა უაღრესად რთული და ძნელი საქმეა. მთავარ სიძნელეს ჯერ ერთი ის შეადგენს, რომ ჩვენ სახალხო მეურნეობას უნდა შეუქმნათ უმაღლესად ტექნიკური საფუძველი, მეორე—ჩაუყენოთ იგი სოციალისტურ კლასპოტში. ეს ამოცანა, რომ ტექნიკურად უფრო განვითარებულ სახელმწიფოებში იდგეს, ცხადია, ის ბევრად უფრო ადვილად გადაიჭრებოდა, რადგან იქ საჭირო იქნებოდა ამ ამოცანის პირველი ნახვერის მოგვარება. ჩვენ კი, ფიგურალურად რომ ვსთქვათ, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა დავეწიოთ და გაუსწროთ ამ ტექნიკურად და ეკონომიურად უაღრესად განვითარებულ ბურჟუაზიულ ქვეყნებს და

იმავე დროს მთელი ჩვენი სახალხო მეურნეობა წარვმართოთ სოციალისტური გზით.

ამხანაგებო, ეს ამოცანა დაგვისახეს ჩვენი პარტიის მე-14⁵⁰) და, მეტადრე მე-15⁵¹) ყრილობებმა და ის, რადაც უნდა დაგვიჯდეს, უნდა გადავსკრათ. ხუთწლიანი გეგმა იმ დირექტივის შესრულებას წარმოადგენს, რომელიც მოგვცა ჩვენი პარტიის ჯერ კიდევ მე-14 ყრილობამ.

რა თქმა უნდა, ამ გზაზე უდიდესი სიძნელები გველოდება წინ. თქვენ იცით, — რომ ამ ნიადაგზე წაიჩოქა ბევრმა პარტიულმა ამხანაგმა. მაგრამ ჩვენ ამ გზით მაინც შეუწყრებლად მივდივართ.

ვიდრე ხუთწლიანი გეგმის მთავარ საკითხებზე გადავიდოდე, უნდა შევებო კიდევ ზოგიერთ გარემოებას, სახელდობრ: საქართველოს ტერიტორიაზე ბევრი ისეთი საწარმო არსებობს, რომელსაც საერთო საკავშირო მნიშვნელობა აქვს და ეს მომენტი ჩვენს გეგმაში ან სრულიად არ არის შეტანილი, ან მეტად სუსტი გამოხატულება ჰპოვა.

თუ გვინდა მთლიანი სურათი მივიღოთ, მეტად საჭიროა, რომ მომავალში ჩვენი გეგმის განხილვის დროს ამ საწარმოებმა საქართველოს სახალხო მეურნეობის გეგმაში ჯეროვანი გამოხატულება ჰპოონ.

ცხადია, ამით არაეინ არაფერს წააგებს, გეგმა კი მოიგებს, რადგან სურათი უფრო მთლიანი და ნათელი იქნება. მაგალითისათვის დავისახელებ „ახნეფტის“ საწარმოებს, რომლებიც უდიდესი საკავშირო მნიშვნელობის გარდა, საქართველოს ეკონომიკაში ძალიან დიდ როლს თამაშობენ, რამაც უშუალოდ გამოხატულება უნდა ჰპოოს ჩვენს გეგმაში. იგივე ითქმის ზოგიერთ სხვა, მაგალითად, სატრანსპორტო ხასიათის საწარმოების შესახებაც.

ჩვენი გეგმა, როგორც უკვე ვსთქვით, საკავშირო გეგმის ნაწილს შეადგენს და, ამასთანავე ერთად, დაკავშირებულია ამიერ-კავკასიის გეგმასთან. სწორედ ეს წარმოადგენს ერთ-ერთ დიდ ამოცანას; უადრესად ბუმბერაზულია მეურნეობა ჩვენი კავშირისა, რომელიც გადაჭიმულია უდიდეს ტერიტორიაზე. ამ ტერიტორიას კი უჭირავს მსოფლიოს ერთი მეექვსედი, სხვადასხვა სიგრძედებზე და განიდებზე, სხვადასხვა გეოგრაფიულ ზონებში, დაწყებული პოლიარული და გათავებული სუბტროპიკული ზონებით.

ეს ერთი მხრით. მეორე მხრით, ამ უდიდეს სივრცეზე არსებობენ მრავალი სხვადასხვა ეროვნებით დასახლებული რაიონები. ამ ეროვნებებს ცარიზმის დროს ყოველნაირად სჩაგრადნენ, ამიტომ ისინი ძალზე ჩამორჩენ კულტურულად და ეკონომიურად. გეგმას აუცილებლად უნდა გაეთვალისწინებია ეს გარემოება და მხედველობაში მიეღო პარტიის დირექტივა იმის შესახებ, რომ ჩამორჩენილი რაიონები გაეთანასწორობია და აემღლებია წინწასულ და განვითარებულ ეროვნებათა დონემდე.

ამხანაგებო, საქართველოში, მას შემდეგ, რაც მას ხელმძღვანელობს ჩვენი პარტია და საბჭოთა ხელისუფლება და მოცემულ იქნა დირექტივა სახალხო მეურნეობის ხუთწლიანი გეგმის შედგენის შესახებ, შესაძლებლობის ფარგლებში გათვალისწინებულ იქნა ეს მომენტებიც.

ასე, მაგალითად, ჩვენ, გეგმის შედგენის დროს, ვითვალისწინებდით იმას, რომ საქართველო ეკონომიურად და კულტურულად ჩამორჩენილია (განსაკუთრებით უნდა აღვნიშნოთ ეს უკანასკნელი გარემოება, რადგან საქართველო, ალბურული მთლიანად, თავისი შემადგენელი ნაწილებით, ჩამორჩენილია კულტურულადაც). თუმცა საბჭოთა კავშირში არიან, რასაკვირველია, უფრო ჩამორჩენილი ტომებით დასახლებული რაიონები. ამავე დროს ჩვენ მივიღეთ მხედველობაში ის გარემოება, რომ, საქართველოს სახალხო მეურნეობის განვითარების ტემპში არ შეიძლება გაუთანასწოროდეს მთლიანად საბჭოთა კავშირის, კერძოდ, რუსეთის საბჭოთა რესპუბლიკის, უკრაინის და სხვების სახალხო მეურნეობის განვითარების ტემპს. ცხადია, უამისოდ კავშირის ჩამორჩენილი ნაწილის გათანასწოლება სხვა უფრო მოწინავე რაიონებთან, შეუძლებელია. ასე მიუღწეველად ჩვენც საკუთრივ საქართველოს, რომელიც გამოვყავით ცალკე, როგორც უფრო კულტურული ნაწილი. საქართველოს ჩამორჩენილი რაიონები კი, როგორც არის ათვისებული, სამხრეთ-ოსეთი და აჭარისტანი, ვცდილობდით აგვეწია, რაც შეიძლება მაღლა.

თუ რამდენად გადავჭერით ეს ამოცანა, ამაზე ყრილობას შეუძლია იქონიოს მსჯელობა.

გარდა ამისა, ამ საერთო მოსაზრებებს უნდა დაურთო ერთი გარემოებაც. ეს გეგმა შედგენილია ხუთი წლის პერიოდისათვის. ამ გეგმით გათვალისწინებულია ჩვენი მეურნეობის განვითარების გზები წლების მიხედვით, ის, თუ რა თანხა უნდა იქნეს დაბანდებული ამა თუ იმ წელს, აგრეთვე რა ღონისძიებები უნდა განხორციელდეს ამა თუ იმ წელს, სად და რომელ საწარმოს უნდა ჩაეყაროს საძირკველი და როდის უნდა დამთავრდნენ და ამუშავდნენ ეს საწარმონი. მაგრამ ეს სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ რადგან გეგმა შევადგინეთ—გათავებულია, არაერთი ცვლილებები, არაერთი დამატებები აღარ არის საჭირო. ეს ასე არ არის. 5 წლის გეგმის გადასინჯვის დროს, ყოველ მორიგ წელს, რასაკვირველია, მოგიხდება ამა თუ იმ ცვლილებების შეტანა ამ გეგმაში. მისი შესწორება, დამატება ან შემცირება იქ, სადაც ეს საჭირო იქნება. ფაბრიკა და ქარხანა, რომლის აგებაც გათვალისწინებულია გეგმით ერთ ადგილას, შეიძლება გადაეიტანოთ მეორე ადგილას და სხვ. მაგრამ ხუთწლიანი გეგმა ამით, რასაკვირველია, არაერთი შემთხვევაში არ ჰკარგავს იმ მნიშვნელობას, რომელსაც მას აძლევს ჩვენი პარტია და ხელისუფლება.

ამხანაგებო, ხუთწლიანი გეგმის განხორციელების შედეგათ ჩვენ გადაჭრით შეგვიძლია განვაცხადოთ, რომ საქართველოს ეკონომიური და კულტურული სურათი ძირიანად გამოიცვლება.

კაპიტალური დაბანდებანი სახალხო მეურნეობაში

გადავდივარ რა თვით გეგმაზე, უპირველეს ყოვლისა, თქვენნი ყურადღება უნდა მივაქციო საქართველოს სახალხო მეურნეობაში კაპიტალურ დაბანდებათა საკითხს. ეს დიაგრამა (უჩვენებს დიაგრამას), რომელიც იძლევა საერთო წარმოდგენას ამ დაბანდებებზე, არ აღნიშნავს იმ საშუალებებს და სახსრებს, რომელიც იქნება დაბანდებული სახალხო მეურნეობაში თვით მოსახლეობის მიერ.

დიაგრამა იძლევა მხოლოდ სურათს იმ კაპიტალურ დაბანდებათა შესახებ, რომელიც იქნება გაწეული თვით სახელმწიფოს მიერ. ხუთი წლისათვის აქ ჩვენ გვაქვს ნავარაუდები 664.613.000 მან.; თუ ამ ციფრს შევადარებთ იმ თანხას, რომელიც დაბანდებული იყო წარსულ ხუთწლედში საქართველოს სახალხო მეურნეობაში, მივიღებთ ზრდას 507,2⁰/. თუ ამ კაპიტალური დაბანდებიდან გამოვაკლებთ წყალთა და რკინის გზის მშენებლობის თანხებს, მაშინ მივიღებთ ზრდას 440,4⁰/. კერძოდ, კაპიტალური დაბანდება მრეწველობაში წარსულ წელთან შედარებით, იზრდება 555,9⁰/-ით, უკეთეს დაბანდებებს სახალხო მეურნეობაში ავიღებთ მთელი საბჭოთა კავშირის მასშტაბით, და შევადარებთ, თუ როგორ იზრდება კაპიტალური დაბანდებანი საერთოდ საბჭოთა კავშირის მასშტაბით და კერძოდ ჩვენში, მივიღებთ, რომ კაპიტალური დაბანდებანი საქართველოში იზრდება მეტის რაოდენობით და უფრო სწრაფი ტემპით, ვიდრე ამას აქვს ადგილი მთლად საბჭოთა კავშირში. მთლიანად საბჭოთა კავშირთან შედარებით საქართველოს სახალხო მეურნეობის ზრდა თითქმის ორჯერ მეტია. ეხლა აღვნიშნოთ, თუ როგორ ნაწილდება კაპიტალური დაბანდებანი სახალხო მეურნეობის სხვადასხვა დარგების მიხედვით.

კაპიტალური დაბანდებანი სახალხო მეურნეობაში

ათას მანეთებში.

	27/28 წ.	28/29 წ.	29.30 წ.	30/31 წ.	31/32 წ.	32/33 წ.	5 წელში
კაპიტ. დაბანდ.	—	62.200	134.776	160.940	156.737	149.940	664.613
მათ შორის:							
მრეწველობა .	12.227	15.503	44.866	49.261	38.595	25.595	173.513
ელექტრომშენებლობა .	5.245	7.115	13.790	16.756	9.539	8.821	56.021 76.021
სოფლის მეურნეობა .	5.322	14.824	27.560	30.916	48.000	57.098	186.398

გეგმის შედგენის შემდეგ გამოირკვა, რომ აუცილებელი ხდება კიდევ ახალი ჰიდროელსადგურის აგება, რომელზედაც დაიხარჯება დაახლოებით 20.000.000 მანეთი. სულ, ე. ი. ხუთი წლის განმავლობაში, ჩვენს სახალხო მეურნეობაზე დაიხარჯება 684.613.000 მან. აქედან სოფლის მეურნეობაზე დაიხარჯება არა 186.390.000 მან., არამედ 219.376.000 მან. ეს ხდება იმიტომ, რომ პირველ მაჩვენებელში არ შედის 38.232.000 მან., რომელიც უნდა დაიხარჯოს სპეციალურად სოფლის მეურნეობის ინდუსტრიალიზაციისათვის. მრეწველობაზე და ელექტრომშენებლობაზე კი სულ დაიხარჯება 249.534.000 მან. თეზისებში აღნიშნული ციფრები რამდენიმედ განსხვავდება ამიდან. მაგ., სოფლის მეურნეობაში არ

შესულა 20 მილ. მანეთი, რომელიც გათვალისწინებული არის ჩაის ფაბრიკების ასაგებად. ჩაის ფაბრიკები კი ეკუთვნიან მრეწველობას, ამიტომ ეს შეცდომა შემდეგში გამოვასწორეთ და ციფრები სათანადოდ იქნა შეცვლილი. ეს ციფრები, ამხანაგებო, საერთოდ საბოლოო არ არის, შეიძლება საჭირო გახდეს შესწორების შეტანა დროსა და გარემოების მიხედვით. ცხრილში აღსანიშნავია ტრთი გარემოება, სახელდობრ ის, რომ კაპიტალური დაბანდებანი სახალხო მეურნეობაში წლითი-წლობით არ მატულობს, ხუთწლედის ფარგლებში, თუ შედარებას არ მოვიყვანთ 28-29 წ., 31-32 წლიდან კაპიტალური დაბანდება ყოველწლიურად კლებულობს. ეს არის, რა თქმა უნდა, ერთნაირი ნაკლი ჩვენი ხუთწლიანი გეგმისა. საჭირო არის გეგმის იმ მხრივ გადათვალთვლება, რომ ეს შემცირება უკანასკნელ წლებში ახალი სააღმშენებლო ობიექტების გამოახების საშუალებით არ მოხდეს. განსაკუთრებით აღსანიშნავი არის ის გარემოება, რომ კაპიტალური დაბანდება მრეწველობაში ხუთწლედის უკანასკნელ წლებში ძალიან ეცემა, ეს უნდა გამოსწორებულ იქნეს. ელექტრომშენებლობის დარგში ამ მდგომარეობას ალბად გამოაკეთებს ის, რომ ჩვენ ვითვალისწინებთ ახალ სადგურის აშენებას, რომელზედაც დაიხარჯება 20 მილ. მანეთი. სოფლის მეურნეობის დარგში კი კაპიტალური დაბანდებანი ყოველწლიურად იზრდებიან. აქ მოყვანილი ცნობები ამტკიცებენ იმას, რომ ჩვენი ხუთწლიანი გეგმა არის უდიდესი მშენებლობის სააღმშენებლო გეგმა და ჩვენ უნდა მოვეპყრათ დიდი სერიოზულობით და მთელი ჩვენი ძალების მობილიზაციის გზით, თუ გვინდა, რომ კაპიტალური დაბანდებანი საესებით იქნას განხორციელებული.

მ რ ე წ ვ ე ლ ო ბ ა

მრეწველობის პროდუქციის ზრდა

განავდივარ მრეწველობაზე. აქ დიაგრამაზე ჩვენ გვაქვს, უწინარეს ყოვლისა, მთელი ჩვენი ცენზიანი მრეწველობის საერთო პროდუქცია. მოვიყვანოთ ცნობა, თუ როგორ იზრდება ცენზიანი მრეწველობის საერთო პროდუქცია:

27-28 წ.	52.931.000 მან.
28-29 წ.	84.971.900
29-30 წ.	126.568.900
30-31 წ.	165.765.399
31-32 წ.	210.430.800
32-33 წ.	266.261.200

აქ მოყვანილი ცნობებიდან სჩანს, რომ ცენზიანი მრეწველობის პროდუქცია 27-28 წ. შედარებით იზრდება 403% -ით; ვნახოთ, თუ როგორ იზრდება ცენზიანი მრეწველობის პროდუქციის სასაქონლო ნაწილი, ე. ი. ის ნაწილი, რომელიც მრეწველობას ბაზარზე გააქვს.

27-28 წ.	48.329,6
28-29 წ.	78.004,2
29-30 წ.	116.823,1
30-31 წ.	153.830,2
31-32 წ.	196.542,4
32-33 წ.	250.671,4

ამრიგად პროდუქტია, რომელსაც მრეწველობა უშუალოდ გამოიტანს ბაზარზე 27-28 წელთან შედარებით იზრდება 418,7%⁰, როგორც პირველ შემთხვევაში, ისე მეორე შემთხვევაში, ჩვენ გვაქვს აბსოლუტურ ციფრებში ცენზიანი მრეწველობის პროდუქციის ზრდის შეუნელებელი ტენდენცია. აქ აღსანიშნავი არის ის, რომ მოყვანილ ციფრებში არ შედის პროდუქტია ელექტრო-მრეწველობის.

ტემპი მრეწველობის პროდუქციის ზრდისა

ჩვენთვის ყველაზე საინტერესო არის გეგმით გათვალისწინებული მრეწველობის პროდუქციის ზრდის ტემპი. როგორც ვიცით, საერთო პროდუქტია ჩვენში იზრდება 403%⁰-ით; საკავშირო მასშტაბით ეს ზრდა ხუთწლიდით გათვალისწინებულია ბევრად ნაკლები, და უდრის ოპტიმალური ვარიანტის თანახმად 164%⁰-ს მთელი ხუთწლიდის განმავლობაში. ეხლა მე მოვიყვან ფაქტიურ ცნობებს ზრდის ტემპის შესახებ პროცენტებში, ცალკე წლების მიხედვით. საერთოდ მთელი მრეწველობის და სნუს-ის ხაზით:

მთელი მრეწველობა:		ს. მ. უ. ს.
28-29 წ.	60,5% ⁰	55,0
29-30 წ.	48,9 "	54,7
30-31 წ.	30,9 "	33,6
31-32 წ.	26,9 "	27,0
32-33 წ.	26,5 "	24,5

მაგრამ აქ საჭიროა განვმარტოთ ერთი ფრიად საყურადღებო გარემოება. როგორც თქვენ შენიშნეთ, ჩვენი მრეწველობის ზრდის ტემპი პირველ წლებში მეტად ძლიერია, ხოლო შემდეგ, ხუთი წლის დამლევისათვის, თანდათან მცირდება, ასე 60,5%⁰-დან 26%⁰-მდე, მაშინ, როდესაც საკავშირო მრეწველობის ზრდის ტემპი დაახლოვებით სდგას ერთ დონეზე 22—23%⁰.

აიხსნება ეს შემდეგი გარემოებით: ჩვენში მრეწველობა წინეთ თითქმის არ ყოფილა; ამიტომ ყოველი ახლად ამუშავებული ქარხანა ან ფაბრიკა. აუცილებლად და ერთბაშად უდიდეს ეფექტს იძლევა. შემდეგში ეს ტემპი ცოტათი კლებულობს. თუმცა მაინც უფრო მაღალია, ვიდრე კავშირის მასშტაბით. ხუთწლიანი გეგმის ეს ნაწილი აუცილებლად გადათვალისწინებულ უნდა იქნეს. ხუთწლიდის უკანასკნელსა და პირველ წლებში ტემპი პროდუქციის ზრდისა სნუს-ის ხაზით მთელ მრეწველობასთან შედარებით, საგრძნობლად ნაკლებია. საჭირო არის ახალი ობიექტების გამონახვა, ქარხნების რამოდენიმე ცალკე დადგენა

და განუწყვეტელი კვირის შემოღება. ამ მხრივ ყველა ეს ღონისძიებანი თუ ცხოვრებაში იქნება გატარებული—საგრძნობ ეფექტს მოგვცემს. ეხლა მე მოვიყვან ცნობას, თუ როგორ იზრდება პროდუქცია ცალკე სამრეწველო დარგების მიხედვით, ორ ჯგუფად—მძიმე და მსუბუქ მრეწველობის დაყოფით.

აი ამის მაჩვენებელი:

მძიმე მრეწველობის საერთო პროდუქცია

	27/28 წელი	32/33 წელი	ზრდა %/%-ში
ქვანახშირი	92,02 ათ. მან.	10.443,0 ათ. მან.	1,034,4
შავი ქვა	2.290,0 „ „	21.650,0 „ „	649,1
ლითონი	4.855,1 „ „	11.191,9 „ „	130,5
სააღმშ. მასალა	7.884,0 „ „	44.526,5 „ „	464,8
ქიმიური	171,7	2.734,1 „ „	1.492,4

მსუბუქი მრეწველობა

	27,28 წელი	32/33 წელი	ზრდა %/%-ში
ქსოვილები	4.140,3 ათ. მ.	28.115,0 ათ. მან.	579,1
ტანსაცმელი			
და ტულაქი	2.324,0	41.460,0 „ „	1.684,0
ტყავულობა			
(ფეხსაცმელი)	3.348,2	9.682,4 „ „	189,2
ქალაღის მრეწ.	656,6	7.200,0 „ „	—
პოლიგრ. მრეწ.	1.498,9 „ „	2.347,2 „ „	56,2
გემო-კვების	17.918,9 „ „	60.922,1 „ „	940,0

საერთოდ მძიმე მრეწველობის პროდუქცია იზრდება 414,4%-ით, მსუბუქი მრეწველობის—395,5%-ით, აქედან ის დასკვნა უნდა გავაკეთოთ, რომ საერთოდ მძიმე მრეწველობა იზრდება უფრო, ვინემ მსუბუქი.

მძიმე და მსუბუქი მრეწველობა

ჩვენი მრეწველობა, როგორც თქვენ იცით, ორ კატეგორიით იყოფა: ერთის მხრივ არის დარგი ან დარგთა ჯგუფი, რომლებიც ამზადებენ წარმოების საშუალებებს; მეორეს მხრივ—დარგი ან დარგთა ჯგუფი, რომლებიც ამზადებენ უშუალო მოხმარების საგნებს, მასიურ საგნებს.

თქვენ იცით აგრეთვე პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების მიერ აღებული კურსი ამ ორი ჯგუფის განვითარების საქმეში. ჩვენი მრეწველობის განვითარების ქვა-კუთხედია ჩვენ მიგვაჩნია პირველი ჯგუფი. ამაზე არ შეგვირღებია, მე მგონია ყველამ იცის, რომ ასეთია ჩვენი პარტიის გენერალური ხაზი.

მაგრამ როგორია ამ ორი ჯგუფის ურთიერთ დამოკიდებულება. სრულიად საკავშირო მასშტაბით დაბანდებათ 78%-ტი ხმარდება „ა“ ჯგუფს, ე. ი. მძიმე მრეწველობას, მაგრამ იქ წინადაც არსებობდა მძიმე მრეწველობა, არსებობს ლითონის მრეწველობა, მანქანათსაშენებელი მრეწველობა, რომელიც უკვე ვითარდება. ეს დარგები ჩვენ თითქმის არ მოგვეპოვება; მიუხედავად ამისა პირველი ჯგუფის დარგები ჩვენ მაინც გვაქვს; როგორი დამოკიდებულებაა მათ შორის ჩვენში, საქართველოში? პირველ ჯგუფზე დაიხარჯება 111.671 ათასი მანეთი, ე. ი. 64,4%, ხოლო მეორეზე—61.842 ათასი მანეთი, ანუ 35,6%. აქედან იმ დასკვნის გამოტანა შეიძლება, რომ ჩვენი პარტიის/გენერალური ხაზი, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, დაცულია საქართველოს სახალხო მურწეობის ხუთწლიან გეგმაში.

მუშათა რიცხვი

მუშათა რიცხვი ცენტრალურ მრეწველობაში ამჟამად უდრის 17.652. 1932-33 წელს კი ეს რიცხვი უნდა ავიდეს 33.214-დე, ე. ი. მუშათა რიცხვი გაიზრდება 159%-ით; საბჭოთა კავშირში კი მუშათა რიცხვი რატიმალური ვარიანტის თანახმად იზრდება 32%-. როგორც ხედავთ, ჩვენში მუშათა რიცხვი იზრდება ოთხჯერ უფრო მეტი სისწრაფით, ვიდრე საბჭოთა კავშირში. აქ მოყვანილ ცნობებში არ შედის მოსამსახურეთა პერსონალი, როგორიც არის კანცელარის მოხელენი, ინჟინრები, ტექნიკოსები, მრეწველობის აპარატში მოსამსახურენი და სხვ.

შრომის ნაყოფიერების და ხელფასის საკითხი

შრომის ნაყოფიერების და ხელფასის საკითხი ჩვენ პირობებში, რა თქმა უნდა, უდიდეს ამოცანას წარმოადგენს. ჩვენ ვერ შევძლებთ საბჭოთა ეკონომიკის განვითარებას, თუ არ ავსწიეთ შრომის ნაყოფიერება. თუ როგორ იზრდება შრომის ნაყოფიერება და შრომის ხელფასი, ამას ვეჩვენებთ შემდეგი ცხრილი:

	27-28 წ.	28-29 წ.	29-30 წ.	30-31 წ.	31-32 წ.	32-33 წ.
1. გამოუმუშავება 1 მუშაზე 26-27 წ. თვიურად	338,3	397,3	451,6	513,1	593,1	653,6
2. საშუალო თვიური ხელფასი 1 მუშაზე	60,47	63,23	66,12	69,12	72,83	75,86

ამ ვარიანტით შრომის ნაყოფიერება იზრდება 93,2%-ით, და მუშის ნომინალური ხელფასი 25,5%-ით. საბჭოთა კავშირში კი შრომის ნაყოფიერება იზრდება რატიმალური ვარიანტის მიხედვით 110%-ით, ხელფასი 46,9%-ით.

როგორც ხედავთ, ჩვენში დამოკიდებულება ხელფასს და შრომის ნაყოფიერებას შორის არ არის ნორმალური, ამიტომ ეს-ნაწილი გეგმისა, როგორც ეს ნათქვამია თეზისებში, უნდა გადავათვალთ და მივალწიოთ შრომის ნაყოფიერების ზრდას 110%-მდე ხელფასის ნომინალური და რეალური-კი 71%-მდე. შრომის ნაყოფიერების ასეთი ზრდა, ვიდრე ეს იყო გათვალისწინებული ხუთწლიანი გეგმით, ძლიერ დიდ ცვლილებებს შეიტანს პროდუქციის ზრდის საკითხში. ამას შეუძლია ძირიანად შესცვალოს სურათი მრეწველობის პროდუქციის ზრდის ტემპისა და თავიდან აგვაშოროს უკანასკნელ წლებში ამ ტემპის შენელება.

თვითღირებულების და გახაყიდ ფასების შემცირება

ის, რასაც უნდა მიექცეს განსაკუთრებული ყურადღება, როდესაც მრეწველობის შესახებ ვლაპარაკობთ, არის მრეწველობის პროდუქციის თვითღირებულების შემცირების საკითხი—შშენებლობის გაიაფება და ფასების შემცირება. ამ ამოცანების სასურველად გადაკრა წარმოადგენს აუცილებელ პირობას ჩვენი ხუთწლიანი გეგმის განხორციელებისათვის. არ დაეღალავ თქვენს ყურადღებას ამ საკითხზე ბევრი ლაპარაკით. ამაზე ისედაც ბევრს ლაპარაკობენ ყრილობებზე, კონფერენციებზე და თათბირებზე. მე აქ მოვიყვან მხოლოდ ერთ ადგილს ამხ. კრედიანოვსკის ⁸²⁾ სიტყვიდან, რომელიც მან წარმოსთქვა მე-16 პარტიულ კონფერენციაზე. ⁸³⁾

აი რას ამბობს იგი:

„თუ თქვენ წარმოიდგენთ, რომ შემცირების ეს 42%-ტი (საშუალოდ) შეადგენს ეკონომიას 12 მილიარდი მანეთის რაოდენობით, დაეინახავთ, რომ თვითეული პროცენტი შშენებლობის ღირებულების შემცირებისა დაახლოვებით იძლევა 400 მილიონი მანეთის ეკონომიას“.

აი, რა რეალური მნიშვნელობა აქვს თვითღირებულების შემცირებას. ამიტომაც ჩვენ მუდამ ხაზს ვუსვამთ ამ გარემოებას როგორც ისეთ რამეს, რასაც არსებითი მნიშვნელობა აქვს ხუთწლიანი გეგმის შესრულების საქმეში, რაც ბოლოს და ბოლოს ნიშნავს სოციალისტური შშენებლობის გამარჯვებას ჩვენში. ჩვენი გეგმით, გათვალისწინებულია პროდუქციის თვითღირებულების შემცირება 30%-ით. მთელი საბჭოთა კავშირის ხაზით კი, ოპტიმალური ვარიანტის მიხედვით, გათვალისწინებულია 35%-ით. ამიტომ ჩვენშიდაც უნდა ვეცადოთ გავატაროთ შემცირება საერთოდ მიღებულ პროცენტების ფარგლებში. ეს მით უმეტეს არის საჭირო, რომ საქართველოს მრეწველობის პროდუქციის თვითღირებულება შედარებით უფრო დიდია. ამიტომ მრეწველობის დარგთა მთელი რიგი დეფიციტინანია, რადგანაც მათ უზღებთ ნაწარმოების გაყიდვა პროდუქციის ფიციტის შემცირებაზე უფრო დაბალ ფასებში. ფასების შემცირება (საბითუმო) გათვალისწინებული არის 20%-ით, დარგების მიხედვით მძიმე მრეწველობაში ფასები უნდა შემცირდეს 20%-ით, მსუბუქ მრეწველობაში 21,5%-ით. საბჭოთა კავშირის ხაზით კი ოპტიმალური ვარიანტი გულისხმობს 24%-ით შემცირებას. რა თქმა უნდა, ჩვენშიაც უნდა ვეცადოთ მივალწიოთ საბჭოთა კავშირისთვის საერ-

თოდ დაწესებულ პროცენტს. გეგმით გათვალისწინებული არის სააღმშენებლო მასალის მრეწველობის პროდუქციის თვითღირებულების შემცირება 29,1%-ით, აღმშენებლობა კი უნდა გაიზარდოს 47%-ით. თუ როგორ შემცირდება თვითღირებულება მრეწველობის პროდუქციისა, მრეწველობის „ა“ და „ბ“ ჯგუფში, ამას გვიჩვენებს აი ეს ცნობები:

„ა“ ჯგუფში

სამაღრო მრეწვ.	31,3%
შავი ქვის „	35,0 „
ქვანახშირის „	34,1 „
ლითონის „	33,9 „
საღმშენებლო . . .	29,1 „
აგურ-კრამიტის და კირის .	34,0 „
ტყისა და ხის დამუშავ. .	30,2 „

„ბ“ ჯგუფში

ქსოვილების მრეწველ.	29,4%
აბრეშუმის სახვევ „	35,3 „
საპნის . . . „	27,9 „
ტყავეულობის „	21,0 „
ზეთსახდელ „	34,7 „
საკონსერვო „	43,4 „
თამბაქოს „	27,6 „

საფაბრიკო საქარხნო თვითღირებულება პროდუქციისა სმუს-ის ხაზით უნდა შემცირდეს 30%-ით, საშუალო პროცენტი შემცირებისა—ჯგუფი „ა“ უდრის 25,5%-ს, ჯგუფი „ბ“ 30,4%-ს.

ელექტროფიკაცია

ებლა გადავდივარ ელექტროფიკაციაზე. ეს საქმე ჩვენში საკმაოდ სწრაფი ტემპით ვითარდება, უფრო სწრაფად, ვიდრე სხვაგან. გეგმა იძლევა ჰიდრო-ელ-სადგურების რიცხვის შემცირებას, ეს ბუნებრივია; რაც უფრო მეტი დრო გავა ხუთი წლის მანძილზე, სადგურების რიცხვი მით უფრო შემცირდება, რადგან ჩვენ გადავდივართ რაიონულ სადგურებზე, რითაც პატარა სადგურები თანდათან გაუქმდებიან. წარსული ხუთი წლის განმავლობაში ამას აღვლი არ ქონებია. მომავალი ხუთი წლის განმავლობაში ამ მხრივ საგრძნობ ეფექტს მივიღებთ. ჩვენი ელექტროსადგურების ძალა უდრის 20.850 ათას კილოვატს, ხოლო ხუთი წლის დამლევისათვის მივიღებთ 86.944 ათას კილოვატს. ელექტროენერჯის გამომუშავება 31,7 მილიონი კილოვატ-საათიდან ავა 431,3 მილიონ კილოვატ-საათამდე. მოხმარება კი 27,7 მილიონი კილოვატ-საათიდან 375,3 მილიონ კილოვატ-საათამდე.

ასეთია ზრდის ზოგადი მაჩვენებლები. ამასთან უნდა ითქვას, რომ დიდ გარდატეხას ჩვენ მივიღებთ 1932/33 წელს. ეს იმით აიხსნება, რომ ამ წლებში დაიწყებს მოქმედებას რიონჰესი, თვალსაჩინოთ გაიზრდებიან ზაპესის და აბჟესის აგრეგატები.

ჩვენ უკვე ზევით აღვნიშნეთ, რომ ელექტროფიკაციაზე დაიხარჯება დაახლოებით 76.000 ათასი მანეთი.

უმნიშვნელოვანეს საკითხს წარმოადგენს, ის, თუ ვინ იქნება ელექტროენერჯის მთავარი მომხმარებელი. უწინარეს ყოვლისა—მ რ ე წ ვ ე ლ ო ბ ა. ენერჯის უდიდესი რაოდენობა მოხმარდება ჩვენს მრეწველობას, მაგრამ ელექტროენერჯის მოხმარება განსაკუთრებით გაიზრდება მაშინ, როცა ჩვენ ავამუშავებთ ფერო-მარგანეცის ქარხანას, რომლის ნაყოფიერება თანდათან გაიზრდება: 31-32 წელს იგი გამოიმუშავებს 40.000 ტონას, 32-33 წელს—50 ათას ტონას, ხოლო 33-34 წელს გვემით გათვალისწინებულია 150 ათას ტონამდე გამოიმუშავება. ეს მოითხოვს 400 მილიონ კილოვატსაათზე მეტ ენერჯიას და, რადგან ზაპესი და რიონჰესი ამ დროისათვის უკიდურესათ დაიტვირთებიან, საჭირო გახდება უფრო მძლავრი ჰიდრო-ელსადგურების აგება, მაგრამ ამაზე მე კიდევ ვილაპარაკებ ქვემოთ, ხოლო ეხლა მინდა მოვიყვანო რამდენიმე ციფრი, რომელიც გვიჩვენებს ენერჯიის ხარჯს თვითეულ სამრეწველო მუშაზე: 1928-29 წ. თვითეულ მუშაზე იხარჯებოდა 498 კილოვატ საათი, ხოლო 33 წლის დამლევისათვის დაიხარჯება 2.720 კილოვატ-საათი. თქვენ ხედავთ, თუ რა კოლოსალურ ზრდას აქვს აქ აღვლილი. სახლში მოხმარება ენერჯიისა ქალაქის მოსახლეობის თვითეულ სულზე 28-29 წელს შეადგენს 25 კილოვატ-საათს, ხოლო 32-33 წელს კი 39,1 კილოვატ-საათს.

მრეწველობის ფინანსიური მდგომარეობა

საგვემო კომისიამ დღემდე ვერ შესძლო მრეწველობის მუშაობის ფინანსიური მაჩვენებლების გამოკრევეა მთელი ცენზიანი მრეწველობის ხაზით, სმუს-ის ხაზით კი ეს შესაძლებელი შეიქნა. ხუთწლედით გათვალისწინებული არის მოგება 35.430.900 მან. რაოდენობით. ამასთანავე ხუთწლედში დაგროვდება საამორტიზაციო თანხა 13.566.400 მან. ამრიგად, მრეწველობის საკუთარი დაგროვება ხუთწლედში გამოიხატება 28.825.500 მან. მოგებიდან უნდა გამოირიცხოს სხვადასხვა საჭიროებისათვის შემდეგი თანხა:

1. წინა წლების და ზარალის დასაფარავად	1.493,3 ათ. მან.
2. სხვადასხვა გადასახადების და ანარიცხების	13.459,5 " "
3. მუშა-მოსამსახურეთა ყოფა-ცხოვრების გასაუმჯობესებელი და სამრეწველო ფონდი	1.991,5
4. გრძელვადიანი საკრედიტო ბანკის	2.588,0
5. უმაღლეს ტექნიკურ სასწავლებლების საჭიროებისათვის	641,4 " "
	<hr/>
	20.171,7 ათ. მან.

ამ მაჩვენებლებიდან აშკარად სჩანს, რომ მრეწველობის ფინანსიური მდგომარეობა საკმარისად გაუმჯობესდება ხუთი წლის ბოლოსათვის.

კაპიტალურ დაბანდებათა განაწილება სხვადასხვა მიზნებისათვის

ჩვენთვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, თუ როგორ ნაწილდება ის 173.513.000 მან., რომელიც გადაღებული არის კერძოდ მრეწველობისათვის (უელექტროფიკაციით). ამ თანხის განაწილების სურათს გვიხატავს შემდეგი:

1. ახალი წამოწყებები	145.757.000 მან.	84 ⁰ / ₁₀₀
2. არსებულ ფაბრიკა-ქარხნების რეკონსტრუქცია და გაფართოება	18.986.000	10,9 „
3. კაპიტალური რემონტი	2.921.000	„ 1,7 „
4. სამეცნიერო კვლევითი მუშაობა	5.749.000	„ 3,4 „
სულ	173.513.000 მან.	100 ⁰ / ₁₀₀

ამ ცნობებიდან სჩანს, რომ კაპიტალური დაბანდება უმთავრესად მიმდინარეობს ახალი აღმშენებლობის ხაზით. ეს ასედაც უნდა იყოს, რადგან საქართველოს პირობებში, რომელიც წარმოადგენდა წვრილ მრეწველობის ქვეყანას, მხოლოდ ესაა იწყება მრეწველობის ნამდვილი განვითარება. ამიტომ ხუთწლით გათვალისწინებული კაპიტალური თანხები უმეტეს ნაწილად ხმარდება ახალ მშენებლობას.

ფორთხელთა კეთილდღეობის გაუმჯობესება

სოციალური დაზღვევა

ხუთწლიანი გეგმით დაზღვეულთა რაოდენობა გადიდებული იქნება 122.000-დან 152.400-მდე, ეს შეადგენს ზრდას 24,5⁰/₁₀₀.

სოციალური დაზღვევის ხარჯები 16 მილ. მან.-დან გადიდდება 22,5 მილ. მანეთამდე. ზრდა უდრის 41⁰/₁₀₀-ს.

პენსიონერთა რიცხვი გაიზრდება (როგორც ეს გათვალისწინებულია არსებული ცნობების მიხედვით) 9.380-ან 17.800-მდე, ე. ი. 90⁰/₁₀₀.

დახმარება კავშირების უმუშევარ წევრთათვის გაიზრდება თვეში თითო კაცზე 16 მანეთიდან 26 მან. 20 კაპკამდე.

გარდა ამისა, დასასვენებელი სახლებისა და სანატორიუმების საკურობისათვის ამ ხნის განმავლობაში დაიხარჯება 3,5 მილიონი მანეთი.

თქვენ იცით, რომ საწარმოებში შემოღებული იქნება 7 საათის სამუშაო დღე. ამგვარად, სამუშაო-კვირის ხანგრძლივობა 44,6 საათიდან შემცირდება 40 საათამდე. საზღვარგარედ ამჟამად სამუშაო კვირის ხანგრძლივობა შეადგენს 47-დან—49,5 საათამდე.

ქალაქისა და სოფლის კეთილდღეობის დონე საერთოდ აიწვეს 50 პროცენტით, ამასთან შემოსავლის თითო სულზე ზრდა (აქ მხედველობაშია მთელი კავშირის მოსახლეობა) შეადგენს 70 პროცენტს. რეალური სამუშაო ხელფასის მოიმატებს 70⁰/₁₀₀, თუ მხედველობაში მივიღებთ ერთი მხრით რეალური ხელფასის გადიდებას, ხოლო მეორეს მხრით—მოხმარების საგნების გაიაფებას. ამას-

თან. როგორც მრეწველობის, ისე სოფლის მეურნეობის პროდუქცია შესამჩნევად იზრდება. გეგმით გათვალისწინებული არის 'სამრეწველო პროდუქციის მოზმარების ზრდა 45%' ე. ეს პროცენტი სავესებით უზრუნველყოფს მშრომელთა კეთილდღეობას.

უმუშევრობის შემცირება

აქვე უნდა ითქვას, რომ უმუშევრობის საკითხი მთლიანად კიდევ ვერ გადასწყდება მომავალი ხუთი წლის განმავლობაში. უმუშევრობა მთელ კავშირში, ხუთწლედის დამტკიცებული ვარიანტით შემცირდება 24 პროცენტით, ხოლო ჩვენში, სახელმწიფო საგეგმო კომისიის გაპოანგარიშებით — 30 პროცენტით.

საინტერესოა ვიკოდეთ, თუ რას ვეწყარებით, როცა ვითვალისწინებთ უმუშევრობის ასეთ შემცირებას. ჩვენ ვეწყარებით იმ ღონისძიებებს, რომლებსაც გავეატარებთ სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის დარგში. როგორც, მაგ., შვიდი საათის სამუშაო დღეზე გადასვლა, მრეწველობის ზრდა, ახალ ფაბრიკა-ქარხნების აგება და სხვ. ყველა ეს ღონისძიება გაადიდებს მუშათა რიცხვს და ნუშათა ახალ რაზმებს ჩააბამს წარმოებაში,

აგრეთვე, ის ღონისძიებანი, რომელნიც ამ ხნის განმავლობაში მიღებული იქნება სოფლის მეურნეობის ხაზით და სოფლის კეთილდღეობის საგრძობლად გასაუმჯობესებლად — აღარ აიძულებს სოფლის ზედმეტ მოსახლეობას წავიდეს ქალაქში სამუშაოს საშოვნელად. ამგვარად, საწარმოო ძალეების გადიდება სოფლის მეურნეობაში, ახალ ფაბრიკა-ქარხნების აგება, სოფლად ახალი კულტურების მოშენება, მიწების მორწყვა, ქაობების ამოშრობა და ყველა ის ღონისძიება, რომლის განხორციელებაც განზრახულია ამ ხნის განმავლობაში, შეამცირებს სოფლის ღარიბი მოსახლეობის ქალაქში გადასვლას. აი ის ფაქტორები, რომლებმაც უნდა შეამცირონ უმუშევრობა; მაგრამ შეიძლება თუ არა საქმაოდ ჩავთვალოთ უმუშევრობის შემცირება 30 პროცენტით? პარტიამ უნდა მიიღოს უმუშევრობის უფრო მეტად შემცირებას, ხოლო ყრილობამ უნდა დააეალოს ც. კ. ს შეიმუშაოს კონკრეტული ღონისძიებანი ამ მიმართულებით.

მუშათა საბინაო მშენებლობა

ამასთან დაკავშირებით სდგას საკითხი მოსახლეობისათვის საბინაო ფართობის საშუალო ნორმის შესახებ. ამჟამად ჩვენს განკარგულებაში არსებული ცნობების მიხედვით თითო სულზე მოდის ბინის საცხოვრებელი ფართობი 5,6 კვ. მეტრის რაოდენობით. ეს ნორმა ნაწილდება ამგვარად: მუშებზე საშუალოდ მოდის 4,6 კვ. მეტრი, კერძოდ ფაბრიკა-ქარხნების მუშებზე — 5,7 კვ. მეტრი. ხუთი წლის დამლევისათვის განზრახულია ეს ნორმა გადიდებულ იქნეს 7,5 კვ. მეტრამდე თითო სულზე. არსებულ საბინაო ფართობს განზრახულია მიემატოს 1.158.000 კვ. მეტრი. მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ასეთი საბინაო მშენებლობა მოითხოვს 134 მილ. მანეთის დაბანდებას. სახელმწიფო საგეგმო კომისია კი ამ პერიოდის განმავლობაში ვარაუდობს მხოლოდ 52.182.000 მან. დახარჯვის შესაძლებლობას. ამ თანხიდან ადგილობრივ სახსრებზე მოდის — 33.287.000 მან.,

სამი მილიონი მანეთის დამატებით, რომელიც შესდგება აღმასკომების შემოსავლის ანარიცხებიდან, სპეციალური საბინაო ფონდის წყაროებიდან ნაწარაუდევია 7.800.000 მან. დახარჯვა.

საბინაო ქირის საშუალო ნორმა ამჟამად შეადგენს 17,3 კაპ. კვ. მეტრზე. ხუთი წლის დამლევისათვის კი სახელმწიფო საეკემო კომისიის გამომანგარიშებით ქირის ნორმა გაიზრდება 22 კაპ.-მდე. აი, საერთოდ ის ცნობები, რომლებსაც უშუალო დამოკიდებულება აქვთ მუშათა კლასის კეთილდღეობის საკითხებთან. ცხადია, ეს საკითხი მეტად დიდი და მნიშვნელოვანია და მისი ამოწურვა ზემომოყვანილი ცნობებით შეუძლებელია.

ს ო ფ ლ ი ს მ ე უ რ ა ნ ე ო ბ ა

ნათესი არეს დინამიკა

საქიროა ვიცოდეთ, თუ რას უდრიდა ნათესი არე 27-28 წელში და როგორ გაიზრდება იგი 32-33 წლისათვის. საბჭოთა კავშირის მასშტაბით მთელი ნათესი არე ოპტიმალური ვარიანტის მიხედვით უნდა გაიზარდოს 22,5%-ით. საქართველოში ჩვენ მიზნად ვისახავთ ნათესი არეს გადიდებას 25,1%-ით. როგორც ხედავთ ტემპი ზრდისა საქართველოში უფრო სწრაფია აღებული, ვიდრე საბჭოთა კავშირში. ნათესი არეს ზრდას დიდად შეუწყობს ხელს მორწყვა და ქაობების ამოშრობა (მელიორაცია). 27-28 წელში, რომელიც ამ ხუთწლიელის გამოსავალ წლად ითვლება, მთელი ნათესი არე საქართველოში უდრიდა 810.200 ჰექტარს, 32-33 წელში კი იქნება 1.001.500 ჰექტარი. მოსახერხებელია თუ არა ნათესი სიერკის მეტად გადიდება? ყოველ შემთხვევაში უნდა ითქვას, რომ ამ ზრდის დაპირისპირება მთელი საბჭოთა კავშირის ნათესის სიერკის ზრდასთან მაინც მეტია. ეხლა, თუ ავიღებთ, როგორ ნაწილდება ნათესი არე სხვადასხვა კულტურების მიხედვით, მივიღებთ შემდეგ სურათს:

ნათესი არეს განაწილება:

	1927-28 წ.	1932-33 წ.	ზრდა %/წ-ში
ნათესი არე 1000 ჰექტარზე	800,2	1.001,5	25,1
შ ა თ შ ო რ ი ს :			
მარცვლეული კულტურა	758,6	872,9	15,1
ტენნიკური კულტურა	22,3	54,6	144,8
სხვა კულტურები	19,3	74,0	—

ჩვენში, როგორც ხედავთ, მარცვლეული კულტურის ნათესი არე იზრდება 15,1%-ით, საბჭოთა კავ. 14,3%-ით, ტენნიკური კულტურების ფართობი ჩვენში იზრდება 144,8%-ით, საბჭოთა კავშირის მასშტაბით კი ოპტიმალური ვარიანტის მიხედვით 61,2%-ით. როგორც ხედავთ აქაც ტემპი უფრო მაღალი არის აღებული, ვიდრე მთელ საბჭოთა კავშირის მასშტაბით. თუ ჩვენ ეხლა

გამოვყოფთ ტენიკური კულტურებიდან ისეთ კულტურებს, როგორც არის თამბაქო, ბამბა, კენაფი,—მათი ზრდა 5 წლის განმავლობაში შეადგენს: ბამბის 27-28 წელთან შედარებით 413,5⁰/₀; კენაფი—898,2⁰/₀-ს, თუთუნი—149,4⁰/₀-ს, შეიძლება ითქვას, რომ ტემპი ნათესი არეს ზრდისა უზრუნველყოფილი არის, რაც საშუალებას მოგვცემს მომავალში მრეწველობა დაუბრკოლებლივ მოვაზარავთ ზემოდასახელებული კულტურების ნედლეულით.

სოფლის მეურნეობის პროდუქცია

მას შემდეგ რაც ჩვენ გავეცანით, თუ როგორ გადიდდება ნათესი არე, როგორი ცვლილება მოხდება ამ მხრით, საინტერესოა ვიცოდეთ, როგორ ეფექტს გამოიღებს ყოველივე ეს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ზრდის საქმეში. თუ როგორ იზრდება საერთოდ სოფლის მეურნეობის პროდუქცია, მისი სასაქონლო ნაწილი, და აგრეთვე სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა დარგების პროდუქცია, ამას გვიჩვენებს შემდეგი ცხრილი:

	1927-28 წ.	1932-33 წ.	ზრდა % ⁰ / ₀ -ში
1. სოფლის მეურნეობის საერთო პროდუქციის ღირებულება 26/27 წ. ფასებში (ათას მან.) .	268.010,6	384.122,9	43,3
მათ შორის:			
მცენარეულობა .	170.425,1	251.612,2	47,6
ტენიკური კულტურა .	15.537,3	32.361,1	108,3
მესაქონლეობა .	97.585,55	132.510,7	35,8
2. სოფლის მეურნეობის პროდუქციის სასაქონლო ნაწილის ღირებულება 26/27 წ. ფასებში (ათას მან.) .	81.792,4	158.689,0	94,0
მათ შორის:			
მცენარეულობა .	46.776,8	94.266,1	102,0
მესაქონლეობა .	35.115,6	64.422,9	83,5
ტენიკური კულტურა .	14.572,1	31.867,2	118,7

ამ ცხრილიდან სჩანს, რომ სოფლის მეურნეობის საერთო პროდუქცია იზრდება 43,3⁰/₀-ით, საბჭოთა კავშირის მასშტაბით კი მიღებული არის ოპტიმალური ვარიანტის მიხედვით 54,7⁰/₀. როგორც ხედავთ საბჭოთა კავშირის მასშტაბით უფრო მაღალი ტემპია აღებული, ვიდრე ჩვენში. ასეთსავე სურათს აქვს ადგილი სხვა კულტურების მხრით. მცენარეულობის საერთო პროდუქცია ჩვენში იზრდება 47,6⁰/₀-ით, საბჭოთა კავშირში კი—57⁰/₀-ით. მესაქონლეობის საერთო პროდუქცია ჩვენში იზრდება 34,8⁰/₀-ით, საბჭოთა კავშირში კი—50,3⁰/₀-ით. გვემის ეს ნაწილი აუცილებლად გადათვალთვლებული უნდა იქნეს იმ მხრით, რომ გაუთანასწორდეთ საბჭოთა კავშირის მასშტაბით ვათვალისწინებულ ზრდას. ეხლა თუ ავიღებთ სოფლის მეურნეობის სასაქონლო ნაწილის პროდუქციას, დაინახავთ, რომ ჩვენში ის იზრდება 94⁰/₀-ით, საბჭოთა კავ-

საქონლო ნაწილისა, უმთავრესად პურის, რადგანაც დღეს ხორბლეულობის საქონლიანობა ემყარება თითქმის მხოლოდ ქვრზე და სიმინდზე. ეხლა მოვიყვან ცნობას ტეხნიკური კულტურების შესახებ.

ტეხნიკური კულტურა	1926-27 წ.		1932-33 წ.		პროცენტებში ზრდა	
	საერთო პროდუქ.	სასაქონ. ნაწილი	საერთო პროდუქ.	სასაქონ. ნაწილი	საერთო პროდუქ.	სასაქონ. ნაწილი
მათ შორის:						
ბამბა	734,3	660,9	5.117,3	5.015,0	596,9	658,8
თამბაქო . . .	14.557,3	13.751,6	25.107,6	24.856,5	72,5	80,8
დანარჩენი ნათესები	3.764,6	1.299,1	16.989,8	5.992,9	351,3	355,9
მრავალწლ. ნერგეული	57.478,4	27.853,5	72.525,8	45.241,7	26,2	62,4
მათ შორის:						
მევენახეობა	4.906,1	17.453,1	40.392,6	24.235,6	15,7	38,9
ჩაი	465,7	465,7	5.267,2	5.267,8	1.031,2	1.031,2

ამ ცხრილიდან სჩანს, რომ ბამბა თითქმის 100%-ით გამოდის ბაზარზე-იგივე ითქმის თამბაქოს და ჩაის შესახებ. ნაკლებ საქონლიანობას აქვს ადგილი მევენახეობის დარგში. საერთო მაჩვენებელი კი, როგორც ხედავთ, კარგი არის, მაგალითად, ჩაის საერთო პროდუქცია იზრდება 1.031,2%/ით. ეხლა მოვიყვან მაჩვენებლებს მეცხოველეობის პროდუქციის შესახებ. ცნობები მოცემულია 1926-27 წ, უცვლელ ფასებში.

	1927-28 წ.		1932-33 წ.		ზრდის %	
	საერთო პროდუქ.	სასაქონ. ნაწილი	საერთო პროდუქ.	სასაქონ. ნაწილი	საერთო პროდუქ.	სასაქონ. ნაწილი
მესაქონლეობა	76.555,4	28.251,2	100 374,3	50 155,6	31,1	77,5
მეფრინველეობა	17.775,3	4.199,2	24.932,3	7.863,4	40,3	87,3
მეფუტკრეობა .	595,1	191,2	805,5	325,2	35,4	70,1
მებაზრეუმეობა	2.559,7	2.474,0	6.398,6	6 077,7	140,6	145,7
სულ მეცხოველეობა	97.585,5	35.115,6	132.510,7	64.422,9	35,8	83,5

მესაქონლეობის პროდუქცია იზრდება 31,1%-ით. სასაქონლო ნაწილი კი 77,5%-ით, სულ მეცხოველეობის პროდუქცია იზრდება 35%-ით, სასაქონლო ნაწილი კი 83,5%-ით. როგორც ზევით იყო ნათქვამი, ჩვენ უფრო მეტი ყურადღება უნდა მივაქციოთ მეფრინველეობის განვითარებას და მაშინ კიდევ უფრო კარგ შედეგებს მივიღებთ. ზევით მოყვანილ ცხრილებში მეტად საინტერესოა

ჩაის კულტურის სწრაფი განვითარება, ჩვენ, აქ ვაკეთებთ უდიდეს ნახტომს. ჩაის პლანტაციების ფართობი იზრდება 1931,6¹/₆-ით, მაშინ როცა მევენახეობის ფართობი იზრდება 5¹/₆-ით, მებაღეობის—313,5¹/₆-ით. როგორც ხედავთ, მევენახეობის საქმე ამ ხუთწლედში კიდევ ვერ გამოკეთდება და მისი ზრდა მეტად მცირეა: რა თქმა უნდა, ჩვენთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს და ექნება კიდევ მარცვლეულ მეურნეობას, მებაღეობას და მებაღეობას.

არ შეიძლება არ მოვიყვანო ერთი ამონაწერი საკავშირო სახელმწიფო საგეგმო კომისიის წიგნიდან, რომელიც ამიერ-კავკასიის შეეხება. აი რას ვკითხულობთ იქ ჩვენ: „ამიერ-კავკასია არის უმთავრესად აგრარული ქვეყანა და მას ქალაქისა და მუშათა ცენტრის საკვები პროდუქტები თითქმის სავსებით ჩრდილოეთ-კავკასიიდან შეაქვს. ამიერ-კავკასია იქიდან ლებულობს პურს, საქონლის საკვებს, ბოსტნეულის საგრძნობ რაოდენობას, მაგალითად, ხახვს, კარტოფილს და სხვა. ასეთი მდგომარეობა ამიერ-კავკასიისათვის არ შეიძლება ნორმალურად ჩაითვალოს“.

დიახ, ამხანაგებო, ასეთი მდგომარეობა არ შეიძლება ნორმალურად ჩაითვალოს ამიერ-კავკასიისათვის. ეს ჩვენ არა ერთხელ გვითქვამს. ზოგიერთი ამხანაგები საქ. სახელმწ. საგეგმო კომისიაში ერთ დროს ფიქრობდნენ, რომ საქართველო და ამიერ-კავკასია მთლიანად ტენიკური კულტურების ქვეყანას წარმოადგენსო, ამიტომ ისინი ხშირად იფიქვებენ მარცვლეული მეურნეობის ინტერესებს. ეს უეჭველად დიდი შეცდომა იყო.

ჩვენ არავითარ შემთხვევაში არ ვამცირობთ ტენიკურ კულტურების მნიშვნელობას ჩვენში. მაგრამ მასთან ერთად ყურადღება უნდა მიექცეოდნენ მარცვლეული კულტურების განვითარების საქმესაც. თვით ტენიკური კულტურების განვითარების ინტერესიც მოითხოვს ჩვენგან ყურადღება მიექცეოდნენ მარცვლეულ კულტურებს, რადგან თუ გლესს არ ექნება პური, სიმინდი, თავისთავად ცხადია, იგი არავითარ შემთხვევაში არ მოკიდებს ხელს ტენიკურ კულტურებს და იძულებული იქნება დაიწყოს სიმინდის თესვა.

ეს მდგომარეობა ჩვენ ზედმეტად გვაიძულებს, რომ მომავალში ჩვენს სახალხო მეურნეობაში მარცვლეული კულტურების ზრდა გავითვალისწინოთ გაცილებით მეტი რაოდენობით, ვიდრე დღემდე იყო.

გარდა ამისა, დაუშვებელია, რომ კარტოფილი, ხახვი და სხვა ბოსტნეული შემოგვეკონდეს ჩრდილოეთ-კავკასიიდან, იმ დროს, როცა ეს კულტურები ყოველმხრივ ყოველთვის შეგვიძლია აქვე მოვიყვანოთ საწყობად.

ჩვენ უნდა ავიღოთ მტკიცე კურსი, რომ ერთსა და იმავე დროს განვახორციელოთ როგორც მარცვლეული კულტურები, ისე ბოსტნეულობა. გეგმა კი ამას არ ითვალისწინებს. გეგმის ეს ნაწილი არადაამაყიფილებლად უნდა იქნეს ცნობილი და ყრილობამ უნდა მისცეს დირექტივა მარცვლეული კულტურების საქონლეობის გადიდების შესახებ, მათ შორის პურის და სიმინდის საქონლეობის უფრო მეტად გადიდების შესახებ.

მოსავლიანობის გადიდება.

ამხანაგებო, საჭიროა აქ შეეჩერდეთ კიდევ მოსავლიანობაზე. უნდა გითხრათ, რომ ეს საკითხი ჩვენს წინაშე წამოიჭრა შემდეგნაირად: წარსული წლის დეკემბრის საკავშირო ცაქის სესიაზე მიღებულ იქნა დეკრეტი მოსავლიანობის 35 პროცენტით გადიდების შესახებ. ეს ჩვენთვის სრულიად მოულოდნელი იყო; საქმე იმაშია, რომ სანამ სესია ასეთ დადგენილებას გამოიტანდა საბჭოთა რუსეთში, საბჭოთა უკრაინაში ამ საკითხს ამზადებდენ პრაქტიკულად, ახდენდენ გამოკვლევებს და სხვა. გამოყოფილ იქნა საკავშირო მუშათა და გლეხთა ინსპექციის კომისია, რომელმაც დაამტკიცა, რომ ჩვენში მოსავლიანობის გადიდება 35%-ით ხუთი წლის განმავლობაში მართლაც შესაძლებელია, აქ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ შენთხვევაში აღებულია საერთო გლეხური მეურნეობა. რაც შეეხება კოლმეურნეობას და საბჭოთა მეურნეობათ, იქ მოსავლიანობა გადიდებული უნდა იქნეს 2-3-ჯერ. როგორც ვთქვით, ჩვენში ეს საკითხი სულ არ არის შესწავლილი; ჩვენი სპეციალისტების აზროვნება დღემდე ისე იყო მომართული, რომ მათ ვერაფრით ვერ შესძლეს ჩვენი მუშაობის ახალ პირობებთან შეგუება. ისინი აზროვნებდენ ძველებურად, როცა ჩვენი მეურნეობა კუს ნაბიჯით ვითარდებოდა ან ერთ დონეზე იდგა. საჭირო გახდა ზეგავლენის მოხდენა, და ბოლოს მივახწიეთ იმას, რომ სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ მიიღო მოსავლიანობის გადიდების შემდეგი ტემპი:

მოსავლიანობის გადიდება

	ინდივიდუალ. მეურნ.	კოლექტ. მეურნ.
ხორბლეული .	19,0%	50,9%
სიმინდი .	18,3 "	42,0 "
თამბაქო .	15,4 "	38,5 "
ბამბა .	68,8 "	108,0 "
ყურძენი .	38,0 "	68,0 "

საერთო შემოტავალი ერთი ჰექტარიდან

ინდივიდუალ. სექტ. .	. 152 მან.
კოლმეურნეობა .	. 226

საშუალო მოსავლიანობა წარსულ 27-28 წ.

ხორბალი 1 ჰექტ .	. 7,72 ცენტნ.
ქერი "	. 9,25 "
სიმინდი "	. 10,57 "
ბამბა "	. 4,8 "
ჩაი "	. 11,25 "

მაგრამ როგორც იცით, კოლექტიური მეურნეობები სახალხო მეურნეობაში ჯერ-ჯერობით მცირე როლს თამაშობენ; ამიტომ ჯერ კიდევ დიდია ინდივიდუალურ მეურნეობათა როლი, ხუთი წლის ბოლოს გათვალისწინებულია პურისა და სიმინდის მოსავლიანობის გადიდება 17-18% -ით. ეს ჩვენ ვერ დაგვაკმაყოფილებს. იქნება ჩვენ ვერ შევძლოთ მოსავლიანობის მთელი 35% -ით გადიდება, მაგრამ ჩვენ უნდა ვიხმართ მთელი ჩვენი ძალ-ღონე, რომ მთლიანად შევასრულოთ საკავშირო ნორმა. საქართველოს პირობებში ეს შესაძლებლობა არსებობს. აქ მე თქვენს ყურადღებას მივაქცევ შემდეგ გარემოებას: არ შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენი სასოფლო-სამეურნეო გეგმა დამაკმაყოფილებლად არის შედგენილი. ამიტომ აუცილებელი ხდება გეგმის გადათვლიერება სათანადო შესწორებების შეტანის მიზნით.

მელიორაცია

სოფლის მეურნეობაში უდიდეს როლს თამაშობს მელიორაცია. დიდხანს არ შეგჩერდები ამაზე, ვიტყვი მხოლოდ, რომ მთელი იმ მიწის ფართობის სივრცე, რომელიც სამელიორაციო მუშაობას საჭიროებს საქართველოში, უდრის 738 ათას ჰექტარს. აქედან ამოსაშრობია 216 ათასი ჰექტარი, ხოლო მოსარწყავია 522 ათასი ჰექტარი. ხუთი წლის დამლევისათვის მოარწყული და ამომშრალი სივრცე იქნება 180 ათასი ჰექტარი. გეგმის მიხედვით, კაპიტალური დაბანდება ამ დარგში გათვალისწინებულია 33.410.000 მანეთის რაოდენობით (მოსახლეობის სახსრების გარდა).

ხოფლის მეურნეობის მექანიზაცია

არ დავლი თქვენს ყურადღებას იმ სასოფლო-სამეურნეო მანქანების ჩამოთვლით, რაც შეტანილი უნდა იქნეს სოფლის მეურნეობაში, ვიტყვი მხოლოდ, რომ გეგმის მიხედვით სოფლის მეურნეობას მივაწოდებთ იმდენ სხვადასხვა მანქანებს, გუთნებს, სათბო და საღებო იარაღს და სხვა, რომ სოფლის მეურნეობის მოთხოვნილებას დააკმაყოფილებს მხოლოდ 50% -ით.

მართალია, აქ იქნება ისეთი მანქანებიც, რომლებიც სოფლის მეურნეობას დააკმაყოფილებს მთელი 100% -ით, მაგრამ იქნება ისეთებიც, რომლების მოთხოვნილება დაიფარება მხოლოდ არა უმეტეს 20-30% -ისა.

გარდა იმ სამასამდე ტრაქტორისა, რომლებიც ამჟამად მოგვეპოვება, სოფლის მეურნეობას ხუთი წლის განმავლობაში კიდევ შეემატება 100 ზედმეტი ახალი ტრაქტორი. რა თქმა უნდა, საქმე ტრაქტორების რიცხვში არ არის, საქმე იმაშია, თუ როგორ გამოვიყენებთ ტრაქტორებს, რამდენათ ვიყენებთ ჩვენ ამჟამად ტრაქტორების არსებულ რაოდენობას. დაე, ამხანაგებმა ადგილებიდან გულწრფელად თქვან—რამდენი პროცენტით ვიყენებთ ამ ტრაქტორებს. მე მაქვს ცნობები, რომ ზოგ ადგილას ტრაქტორებს იყენებენ 25-30-40 პროცენტით, ხოლო ზოგან სულაც ვერ იყენებენ, ან იყენებენ სხვა მიზნებისთვის. ამჟამად ჩვენ გვაქვს უკრაინის გამოცდილება მანქანა-ტრაქტორ-

თა სადგურების მოწყობის, რაც ნამდვილ რევოლუციას ახდენს სოფლის მეურნეობის სფეროში. ამ საშუალებით ტრაქტორებს მთელი 100%-ით იყენებენ. მეორეს მხრივ, ეს სადგურები სასარგებლო არიან იმით, რომ ისინი ხელს უწყობენ კოლექტივიზაციას—მთელი სოფლები ექცევიან მანქანა-ტრაქტორების ზეგავლენის ქვეშ. მანქანა-ტრაქტორთა სადგურები ეწევიან კოლექტივიზაციას, ქმნიან მისთვის პირობებს. ამიტომ ყრილობამ ამ მხრივ შესაფერისი მიზნები უნდა მისცეს ცენტრალურ კომიტეტს და სხვა სათანადო ორგანოებს, რათა ახლო მომავალში შეესძლოთ ტრაქტორის ექსპლოატაციის ამ ფორმაზე გადასვლა.

სახალხო მეურნეობის პროდუქცია

რათა სრული წარმოდგენა ვიქონიოთ მთელი სახალხო მეურნეობის როგორც ჰრეწველობის, ისე სასოფლო მეურნეობის პროდუქციის ზრდაზე, როგორც ეს გათვალისწინებულია ხუთწლიან გეგმით, მოვიყვანოთ აქ შემდეგი ცხრილი:

	1927-28 წ.	1932-33 წ.	ზრდა %/%-ში
1. ცენზიანი მრეწველობის პროდუქცია	52.981,3	266.261,2	403,0
2. ელექტრომშენებლობის პროდუქცია	6.094,0	82.676,0	1.256,7
3. წვრილი კუსტარული მრეწვ. პროდუქცია	57.779,0	72.411,0	25,3
4. მსხვილი და წვრილი მრეწვ. და ელექტროფიკაცია ერთად	116.804,3	421.348,2	260,9
5. პროცენტი საერთო პროდუქციასთან შედარებით	31,0	52,3	—
6. სოფლის მეურნეობის პროდუქცია	268.010,6	384.122,9	43,3
ს უ ლ .	378.720,9	805.471,1	113,0

როგორც ხედავთ, სახალხო მეურნეობის პროდუქცია იზრდება 27-28 წ. შედარებით 113%-ით, რაც საკმარის მიღწევად უნდა ჩაითვალოს. აქედან სჩანს, რომ მრეწველობა ნამდვილად გადააქარბებს სოფლის მეურნეობას და ხუთი წლის შემდეგ ჩვენ გვექნება არა აგარარული-სამრეწველო საქართველო, არამედ სამრეწველო-აგარარული, თუ, რასაკვირველია, შეესძელით ამ გეგმის შესრულება. 52,3%-ი ხვედრითი წონისა მრეწველობის და ელექტროფიკაციის პროდუქციისა, საერთო სახალხო მეურნეობის პროდუქციაში იმას ნიშნავს, რომ ტონის მიმცემა, ხელმძღვანელი, ჰეგემონი და კონიუნქტურის მომწესრიგებელი ხუთი წლის ბოლოსთვის იქნება მრეწველობა. და ეს იქნება უდიდესი მიღწევათა საგანი კომუნისტური პარტიის და საბჭოთა ხელისუფლების პოლიტიკისა.

მთავარი ამოცანა, რომელიც შეუწყვეტლივ იქნება ჩვენს წინაშე მთელი ხუთი წლის მანძილზე, და ალბად მეორე ხუთწლიდშია, არის პროდუქციის თვითღირებულების შემცირება. პროდუქციის ზრდას არავითარი მნიშვნე-

ლობა არ ექნება, თუ ჩვენში არსებული ფასები არამც თუ არ გაუთანასწორდა, არამედ არ იქნა უფრო დაბალი ევროპის სახალხო მეურნეობის პროდუქციის ფასებისა. ზედმეტი მოგება, რომელსაც კაპიტალიზმი იძენს უკანასკნელ ხანებში, ეს არის ფასების პოლიტიკის შედეგი. ჩვენი ფასების პოლიტიკამ კი ხელი უნდა შეუწყოს სოციალისტურ დაგროვებას, მუშათა კლასის და გლეხობის მატერიალურ მდგომარეობის გაუმჯობესებას და ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის სწრაფ ტემპს. აი, ეს ის ამოცანაა, რომელიც ჩვენ აუცილებლად უნდა გადავჭრათ. ჩვენ, მართალია, გათვალისწინებული გვაქვს პროდუქციის თვითღირებულების და ფასების შემცირება, მაგრამ, თუ მივიღებთ მხედველობაში იმ გარემოებას, რომ ფასები ჩვენში ძლიერ მაღალია, მაშინ ჩვენ უნდა მივიღეთ იმ დასკვნამდე, რომ აუცილებლად საჭიროა მივალწიოთ თვითღირებულების უფრო მეტად შემცირებას და პროდუქციის უფრო მეტ გაიაფებას.

კოოპერაცია და ვაჭრობა

ამ დარგში ჩვენ გვაქვს შემდეგი მაჩვენებლები: 1) კოოპერაციის წევრთა ზრდა, 2) მოსახლეობის კოოპერატიულად შეკავშირების დონე. უპირველესად ყოვლისა მივაქციოთ ყურადღება სამომხმარებლო კოოპერაციას.

აი მისი ზრდის მაჩვენებელი ციფრები.

	წევრთა რაოდ.	%-ტი ზრდისა
27-28 წ. .	341.100	95,8%
32-33 წ. .	667.900	

ეხლა მოვიყვან მაჩვენებლებს ყველა სახის კოოპერაციის შესახებ:

	1927-28 წ.	1932-33 წ.	ზრდა %,-ში
წევრთა რიცხვი:			
სამომხმარებლო კოოპერაცია	341,1	667,9	95,8
სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაცია .	155,5	327,1	110,4
სარეწაო კოოპერაცია	7,5	75,3	909,9
სააღმშენებლო საბინაო კოოპერაცია .	1,3	2,9	119,5
საოჯარო-საბინაო კოოპერაცია	4,0	18,0	350,5

ამ ცხრილიდან სჩანს, რომ ყველაზე უფრო სწრაფად იზრდება სარეწაო კოოპერაციის წევრთა რიცხვი, იგი თითქმის 10-ჯერ დიდდება, შემდეგ ზრდის მეტად სწრაფი ტემპი გვაქვს ალბებული საოჯარო-საბინაო კოოპერაციის ხაზით. ასეთივე მდგომარეობა არის სას.-სამ. კოოპერაციის ხაზითაც. თუ ავიღებთ სხვადასხვა კოოპერაციის ზრდას და ერთმანეთს შევადარებთ, მეტ ზრდას ვამჩნევთ სამომხმარებლო კოოპერაციას. ეხლა თუ განვიხილავთ საქართველოს მოსახლეობის კოოპერაციაში შეკავშირების საქმის ზრდას ცალ-ცალკე ქალაქად

და სოფლად, და შემდეგ მთელი რესპუბლიკის მასშტაბით, მივიღებთ შემდეგ მაჩვენებლებს:

წ ე ლ ი	ქალაქად			სოფლად			სულ რესპუბლიკაში	
	წყვილი რიცხვი	‰ კოლ. შეკვშ.	წყვილი რიცხვი	‰ კოოპერატ.			წყვილი რიცხვი	‰ კოლ. შეკვშ.
				კოლ.	შეკვ.	მეწი.		
1927-28	151,7	39,6	170,1	15,9	44,7		321,8	22,1
1932-33	251,6	58,0	376,3	32,4	91,0		627,9	39,4

მთელი რესპუბლიკის მასშტაბით, როგორც ხედავთ მოსახლეობის კოოპერატიულათ შეკავშირება 1927-28 წელს უდრიდა 22,1%-ს, 32-33 წელში კი იქნება — 39,4%.

მ ა ზ რ ო ბ ა

ეხლა გადავიდეთ ვაქრობაზე. აქ გვაქვს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის დამზადების, ბრუნვის, შემოტანა-გატანის შემდეგი მაჩვენებლები:

	1927-28 წ.	1932-33 წ.	ზრდა ‰/წ-ში
1. სას.-სამ. პროდუქციის დამზადება	27.032,1	123.210,5	355,8
2. საეკრო ბრუნვა	509.287,0	814.800,0	60,0
3. მთელი იმპორტი	113.216,2	160.310,6	41,6
4. მთელი ექსპორტი	60.932,8	192.202,2	215,4

როგორც ხედავთ, ძალიან სწრაფი ტემპით იზრდება დამზადება სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციისა და შემდეგ კი ექსპორტი. იზრდება აგრეთვე საეკრო ბრუნვა. ყოველწვე ეს ნათლად ადასტურებს, რომ სახელმწიფო ვაქრობამ ამ ხუთი წლის განმავლობაში დიდი ცვლილებები უნდა განიცადოს, ცხადია, დადებითი მხრით. ამასთან, რასაკვირველია, ამ გეგმის შედგენის დროს გათვალისწინებულია ყველა ეკონომიური ფაქტორები და ის ცვლილება, რომელსაც მოვახდენთ სოფლის მეურნეობის და მრეწველობის დარგში.

ეხლა მე მინდა მოვიყვანო მაჩვენებლები იმის შესახებ, თუ რას შემოვიტანთ ჩვენ, რას გავიტანთ, რა რაოდენობით და რა ცვლილებები მოხდება ამ მხრივ ხუთი წლის განმავლობაში.

**ხახოფლო-ხამეურნეო პროდუქტების ექსპორტი საქართველოდან
ათას მანეთებში**

სას.-სამ. პროდუქტების დასახელება	1927-28 წ.	1932-33 წ.
1. ბიზინდი	—	—
2. ბოსტნეული	500	2.928,8
3. ბაზბა	—	—
4. თაბაკო	8.042	11.947,0
5. კენაფი	36	343
6. სხვადასხვა ხილეული	2.844,1	5.987,6
7. ფუნდუკი და ბურბული თბილი	2.119,8	3.055,0
8. ფორთხალი, მანდარინა და სხვა	2.000	1.919,3
9. ღვინო და ყურძენი	3.556,3	3.635,6
10. ტყავი	599,1	914,9
11. მატყლი	1.388	1.464,6
12. კვერცხი	—	417,3
13. აბრეშუმის პარკი	594,1	378,0
14. დანარჩენი პროდუქტა	1.032,7	2.537,7

ამ ცხრილიდან სჩანს, რომ აბრეშუმის პარკის ექსპორტი მცირდება, მცირდება აგრეთვე ექსპორტი მატყლის და სხვადასხვა სას.-სამ. პროდუქტების. საგრძნობლად იზრდება ექსპორტი ბოსტნეულობის, სხვადასხვა ხილეულის და სრულიად ახლად ეწყობა ექსპორტი კვერცხისა. ცხადია, რომ ამ მაჩვენებლებით, მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ ძალიან დიდი ზრდა გვაქვს ექსპორტის (57,1%) მიხედვით არ შეგვიძლია დავამაყოფილოდეთ. საჭირო არის განვითარება ისეთი ღირებულების, რომელიც მოგვცემს უფრო მეტ საშუალებას ექსპორტის გადიდებისათვის: განსაკუთრებით ვაქცევთ თქვენს ყურადღებას მეფრიხვეულობის განვითარებას.

ეხლა მოვიყვანო ცნობას სამრეწველო პროდუქტების ექსპორტის შესახებ.

**სამრეწველო პროდუქტების ექსპორტი
ათას მანეთებში**

სამრეწვე. პროდუქტ. დასახელება	1927-28 წ.	1932-33 წ.
1. საღმშენებ. ქვა და ბარიტი	791,2	2.404
2. ქვანახშირის და ბოჩკოვის	1.694,5	15.300
3. ლითონის მრეწველობა	821,3	821,3
4. ტყის მრეწველობის პროდუქტა	311,6	3.833,2
5. ქიმიური მრეწველობა	—	617,5
6. გემო-კვების	18.212,6	47.076,2
7. ბამბის	875	4.660
8. მატყლის	632,6	5.901
9. აბრეშუმის	3.356,5	13.152
10. ტანსაცმელი და ტუალეტი	450	2.300
11. ქალაქის მრეწველობა	—	2.500
12. პოლიგრაფიული მრეწველობა	663	663
13. სამხატვრო-სამეცნიერო მრეწველობა	797,0	4.528,0

მრეწველობის ზრდა ჩვენში იწვევს სამრეწველო ხასიათის პროდუქციის ექსპორტის ზრდას ოთხნახევარჯერ უფრო მეტს. საერთოდ ექსპორტი კი იზრდება ორნახევარზე მეტად. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ძალიან სწრაფად იზრდება ექსპორტი მინერალური ხასიათის პროდუქციისა. ყველაზე უფრო სწრაფად კი იზრდება ექსპორტი ბორჯომის მინერალური წყლისა და ქვანახშირის. გვემატება სულ ახალი საგანი ექსპორტისათვის ქალაქის მრეწველობის სახით. საკმაოდ იზრდება აგრეთვე გაზიდვა გემო-კვების მრეწველობის პროდუქციისა. საერთო ანალიზი, რომელიც ჩვენ უნდა გავაკეთოთ, გამომდინარეობს იქიდან, რომ ჩვენი ქვეყანა არის გამზიდველი სამრეწველო პროდუქციისა და ეს ექსპორტი ამ ხუთი წლის განმავლობაში წლითი-წლობით იზრდება და ფეხდაფეხ მისდევს ჩვენი მრეწველობის საერთო განვითარებას. ძალიან ნაკლებად გავგაქვს ჩვენ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია. ამ ასორტიმენტში სრულიად არ არის მარცვლეულის პროდუქცია და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ექსპორტი ემყარება განსაკუთრებით ტენიკურ და სპეციალურ კულტურათა პროდუქციას.

ეხლა მოვიყვან ცნობას იმპორტის შესახებ.

აი ამის მაჩვენებელი: (იხ ცხრილი მე-255 გვ.).

საერთოდ იმპორტი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებისა მცირდება 20,7% -ით 27-28 წელთან შედარებით: მაგრამ აქ აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ჩვენ კიდევ დიდძალი მარცვლეულობის პროდუქციის შემოტანა გვიხდება. თუ 27-28 წ. შემოგვქონდა 23 მილ. მან. ღირებულებით მარცვლეულობის პროდუქცია, 32-33 წელში უნდა შემოვიტანათ 19.300.000 მან. ღირებულება. ეს არის უდიდესი ნაკლი, ასეთი უმნიშვნელო შემცირება შემოზიდვის ნიშნავს იმას, რომ საქართველოში მარცვლეულობის განვითარებას ექცევა არა საკმაო ყურადღება. გარდა ამისა, აღსანიშნავია. ის გარემოება, რომ საქართველოს დღეს შემოაქვს მილიონ ნახევარი მან. ღირებულებით ბოსტნეულის პროდუქცია, 32-33 წელში კი ასეთი შემოზიდვა სრულიად წყდება: თუ ამ გვემას განვახორციელებთ, ეს უთუოდ იქნება უდიდესი მიღწევა. ჩვენ უნდა შევამციროთ უფრო მეტის რაოდენობით ხორცის და თევზის შემოზიდვა. სამრეწველო პროდუქციიდან თქვენნი ყურადღება მინდა მივაქციო იმ გარემოებას, რომ ტყის მასალის შემოზიდვა იზრდება. საჭირო არის ტყის ექსპლოატაციის, მოვლისა და გაშენების რაციონალიზაცია ისე, რომ ტყის მასალის შემოტანა ნაკლებ დაგვიკირდეს. ამისათვის საჭიროა ტყის ექსპლოატაციის საქმის გაუმჯობესება, მომჭირნეობის რეჟიმის შექმნა ისე, რომ არც ტყეები განადგურდეს და ტყის მასალის იმპორტიც შევამციროთ. საერთოდ, თუ შევადარებთ სამრეწველო პროდუქციის გაზიდვას შემოზიდვასთან, იმ დასკვნამდე მივალთ, რომ ჩვენ მეტი შემოგვაქვს, ვიდრე გავაქვს. ამ მდგომარეობის შეცვლა მოსახერხებელი არის და ეს უნდა შევცვალოთ ჩვენ, მაგ., უნდა ვეცადოთ ჩაი სრულიად ამოვშალოთ იმპორტიდან, აგრეთვე საპონი, ტყავი და სხვ.

მე უკვე ავღნიშნე, რომ მეტად სერიოზული ყურადღება უნდა მივაქციოთ პურის პროდუქტების დამზადებას, რომელთა შემოტანაც ამ პერიოდის განმავ-

იმპორტი (ათას მან.) 26-27 წ. ფასებში

სას.-სამ. საქონელი	1927-28 წ.	1932-33 წ.	%/ო 32-33 წ. 27-28 წ. შედარებ.
1. პური	23.000	19.300	
2. ერბო-კარაქი-ჭონი და სხვ.	1.500	—	
3. ბოსტნეული	1.500	—	
4. მსხვილფეხა საქონელი	3.000	3.000	
5. ხორცეული და თევზეული	1.200	1.200	
6. ხილეული	600	300	
7. სხვადასხვა პროდუქცია	3.000	3.000	
ს უ ლ	33.800	26.800	79,3%
სამრეწველო საქონელი:			
8. მცენარეულობის ზეთი	950	1.400	
9. ტყის მასალა	2.000	4.000	
10. ყველგვარი მანუფაქტურა	24.000	36.000	
11. გალანტი, შვერილი ტანსაც. და სხვ.	2.000	2.000	
12. სილიკატი	3.500	5.000	
13. ელექტროსაკ. (იარალ. მანქანები და სხვ.)	7.000	15.000	
14. ტყავული	600	2.000	
15. ფეხსაცმელი	2.500	2.000	
16. ქალაღდი	1.700	500	
17. ასანთი	600	800	
18. კალოშები	1.500	3.000	
19. შაქარი	11.200	18.500	
20. შარილი	750	900	
21. ჩაი	950	1.200	
22. საპონი	350	1.000	
23. ნაეთი	2.180	2.800	
24. ლითონის ნაწარმოები	2.000	5.000	
25. ცემენტი	1.500	—	
26. ლითონი	5.000	10.000	
27. სხვადასხვა სამრეწვე. საქონლ.	4.000	12.000	
ს უ ლ	74.280	423.100	165,7
მთელი ჯამი	108.080	149.900	138,7

ლობაში მინიმუმამდე უნდა დავიყვანოთ, აქედან უნდა მივმართოთ მთელი ჩვენი ყურადღება, რადგან ეს შესაძლებლობა უეჭველად გვაქვს.

მაგ., პურის შემოტანა 23 მილიონიდან შეგვიძლია შევამციროთ, ყოველ შემთხვევაში 10 მილიონამდე მაინც.

ეხლა სამრეწველო საქონლის შესახებ. აქ, პირიქით. შემოტანა ზრდას ვეიჩვენებს, რაც სასესებით გასაგებია. ხუთი წლის განმავლობაში იმპორტის ზრდა შეადგენს 38,7%.

ამრიგად, საქონლის გატანა უფრო მეტად იზრდება, ვიდრე შემოტანა, საერთოდ გატანა იზრდება 38.000.000 მანეთით, ანუ 173,2 პროცენტით. რა გავვაქვს უმთავრესად? თამბაქო, სხვადასხვა ხილი, მანდარინა, ფორთოხალი, ლეინო და სხვა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტები. სამრეწველო წარმოებებიდან უმთავრესად გავვაქვს გემოკვების პროდუქტები. აქ მთავარ როლს თამაშობს თამბაქო-პაპიროსი. ეხლა ამ პროდუქტების გატანა უდრის 18 მილიონ მანეთს, ხუთი წლის დამლევს კი შეადგენს დაახლოებით 47 მილიონ მანეთს.

მშხპოტბი და იმპოტბი

მეტად მნიშვნელოვანი საკითხია ექსპორტ-იმპორტი, ე. ი. აღებ-მიცემობა უცხოეთთან. 27-28 წ. ჩვენი ექსპორტი შეადგენდა 6.769.000 მანეთს, 32-33 წელს კი ექსპორტი მიაღწევს 53.526.600 მან., აქ ზრდა 690,7% უდრის. ექსპორტში, ცხადია, მთავარ როლს თამაშობს მარგანეცი, რომლის გატანაც 24.568.000 მანეთს მიაღწევს (ამეამად გავვაქვს დაახლოებით 5.136.000 მან.)

ტ რ ა ნ ს პ ო რ ტ ი

რკინის გზები

ეხლა უნდა შევეხო ტრანსპორტის საკითხს. ზედმეტია ლაპარაკი ტრანსპორტის უდიდეს მნიშვნელობაზე და იმაზე, რომ მას მკვიდრო კავშირი აქვს იმ ზრდასთან და წარმატებასთან, რომელსაც ჩვენ მივალწვეთ მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის დარგში. ტრანსპორტის საკითხებს, როგორც ვიცით, უშუალოდ განაგებენ საკავშირო ორგანოები, მაგრამ მიუხედავად ამისა, როგორც უკვე ვთქვი, სახალხო მეურნეობის ამ დარგის განვითარებაში ჩვენ ნაკლებ არ ვართ დაინტერესებული, შეიძლება უფრო მეტადაც. ამ დარგს დიდი ყურადღება უნდა მივაქციოთ. აქ, უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს შავი ზღვის სანაპირო რკინის-გზის დამთავრება ხუთი წლის ბოლოს. 1931 წელს კი ეს გზა გაყვანილი იქნება სოხუმამდე.

ამ გზას უდიდესი მნიშვნელობა ექნება ჩვენს სოციალ-ეკონომიურ ცხოვრებაში. იგი 700-800 კილომეტრით ამოკლებს მანძილს ამიერ-კავკასიის ცენტრებსა და კავშირის ცენტრს შორის, ამასთან ამსუბუქებს იმ მძიმე მდგომარეობას, რომელიც ამეამად არსებობს ამიერ-კავკასიის რკინის-გზაზე, რადგან ეს უკანასკნელი ვეღარ აკმაყოფილებს ტვირთის ბრუნვის გადიდებულ მოთხოვნილებას. როდესაც ეს გზა გაიხსნება, ტვირთის ნაწილი გადაზიდული იქნება ამ გზით, შემცირდება ხარჯები, შემოკლებდა დრო და შემსუბუქდება ამიერ-კავკასიის რკინის-გზის მძიმე მდგომარეობა.

ალარაფერს ვამბობ ამ გზის უდიდეს მნიშვნელობაზე ადგილობრივი მოსახლეობისათვის. ზუგდიდის მაზრის მოსახლეობისათვის, და განსაკუთრებით აფხა-

ზეთისათვის, ეს გზა დიდ როლს ითამაშებს. მისი საერთო სიგრძე შეადგენს 210 კილომეტრს. ამ გზის გაყვანისათვის დაიხარჯება 45 მილ. მანეთი.

შემდეგ უნდა დაეწიოს ხელთ ის შტოები, რომლებსაც უმთავრესად ადგილობრივი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ ამასთანავე დაკავშირებული არიან ჩვენი მრეწველობის განვითარებისა და მის ხლო დარგებთან. ასეთია: ტყუარჩელ-ოჩემშირი, თელავ-აბმეტი, ზუგდიდი-ჯვარი, გორი—ცხინვალი. ამას უნდა დაუმატოთ შტო: ოზურგეთი—ჩოხატაური.

იმ გზებზე, რომლებიც საქართველოს ტერიტორიაზე იქნება გაყვანილი ხუთი წლის განმავლობაში, დაიხარჯება 60.400.000 მანეთი. მე ვფიქრობ, ეს ხარჯები მალე ანაზღაურდება, რადგან ყველა ჩემ მიერ ჩამოთვლილი გზა გამოყენებული იქნება არა მარტო საქართველოს, არამედ მთელი კავშირის მრეწველობის საქირებისათვის.

მიმოსვლის სხვა საშუალებები

გზა-ტრეცილებზე განზრახულია დაიხარჯოს 44.600.000 მანეთი, ავტოტრანსპორტზე—6.250.000 მანეთი, წყლის ტრანსპორტზე—20.000.000 მან. სულ 130.250.000 მანეთი. მაგრამ აქ უნდა აღვნიშნო ზოგიერთი მომენტები: მაგალითად, გზატრეცილების საერთო სიგრძე ნავარაუდევია 6.400 კილომეტრის რაოდენობით. აქედან საკავშირო მნიშვნელობისა იქნება 1.600 კილომეტრი, რესპუბლიკანურის—1.400 და ადგილობრივის—3.400 კილომეტრი.

საკავშირო მნიშვნელობის გზებზე განზრახულია დაიხარჯოს 24.000.000 მან., რესპუბლიკანურზე—8.000.000 მან. და ადგილობრივ მნიშვნელობის—9.000.000.

ჩვენი ნავთსადგურებისათვის გათვალისწინებულია: ბათუმის და ფოთის ნავთსადგურების გაუმჯობესება-გაფართოებაზე 13.000.000 მან., აქედან ბათუმის ნავთსადგურზე—8.000.000 მან., ხოლო ფოთის ნავთსადგურზე—5 მილ. მანეთი.

სოხუმის ნავთსადგურის ასაგებად დაიხარჯება 5.600.000 მან. ყველა ეს ხარჯი ვალებული იქნება საკავშირო ბიუჯეტით.

ავტო-ტრანსპორტი

თქვენს ყურადღებას შევაჩერებ ავტო-ტრანსპორტზე, რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება და რომელიც აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს. სხვა სახელმწიფოებში ავტო-ტრანსპორტი დღეს მეტოქეობას უწევს რკინის გზებს. ჩვენს პირობებში ეს ჯერ-ჯერობით შეუძლებელია, რადგან ჩვენი გზები ჯერ კიდევ იმდენად კარგად არ არის მოწყობილი, რომ ტრანსპორტის განვითარება დაუბრკოლებლივ მიმდინარეობდეს. ამ ხუთი წლის განმავლობაში, 19 ხაზის ნაცვლად, საქართველოში გექნება 38 ხაზი, 1.254 საავტომობილო კილომეტრის ნაცვლად.—2.819 კილომეტრი. ავტომობილების რიცხი 214-დან გადიდებული იქნება 302-მდე. ამასთან საგრძნობლად გაიადფდება გადაყვანა გადაზიდვის ფასი.

შინაგანი სანაოსნო გზები

მე უნდა შეეჩერდე ჩვენს შინაურ სანაოსნო გზებზე. ყრილობის მონაწილეთა უმრავლესობას შეიძლება უცნაურად მოეჩვენოს ეს და იკითხოს—სად არის საქართველოში ეს შინაგანი სანაოსნო გზებიო, მაგრამ ჩვენ გვაქვს ისეთი მდინარეები, სადაც შეიძლება ნაოსნობის განვითარება. ჩვენ ერთ დროს ვამუშავებდით ამ საკითხს, განსაკუთრებით მდინარე რიონზე ნაოსნობის განვითარების საკითხს, ჩვენ ხელშეკრულებაც კი დავსდეთ დონი-ყუბანის სანაოსნო საზოგადოებასთან, რომელსაც უნდა უზრუნველყო ნაოსნობა მდ. რიონზე. სამწუხაროდ, ეს საკითხი დღემდე არ არის გადაჭრილი, როგორც რიგია. დონი-ყუბანის სანაოსნო საზოგადოებამ გამოგზავნა ორი გემი, რომლებსაც უწოდეთ — „ნინოშვილი“ და „ელიავა“. მეორე დღესვე პირველი რეისის შემდეგ, ერთმა გემმა ველარ შესძლო სიარული, ხოლო მეორე უნუგეშო მდგომარეობაშია. ორივე გემი აღმოჩნდა ძველის-ძველი. ისინი არ შეეფერებიან ჩვენს პირობებს. ამ მხრივ შეცდომა დაუშვით, რომ თავის დროზე არ მივაქციეთ ჯეროვანი ყურადღება ამ საკითხს. ამ ხუთი წლის განმავლობაში დიდ ეფექტს უნდა მივალწვიოთ ჩვენი სანაოსნო გზების განვითარების საქმეში, როგორც ეს აღნიშნულია იმ მოხსენებაში, რომელიც ამ დღეებში გადმომცა ამ უწყების მეთაურმა ამხ. სპრინკელმა. ხუთი წლის განმავლობაში ნაოსნობის მანძილი რიონზე—101 კილომეტრიდან გააძვირებული იქნება 150 კილომეტრამდე, ე, ი. სამტრედიიდან ქუთაისამდე, ამასთან რიონის აუზში შევა ფიჩორი 35 კილომეტრის სიგრძით, სადაც მოეწყობა ნაოსნობა, მდ. ცივა—20 კილომეტრია და მდ. ცია 6 კილომეტრი. საქიროდ მიმანჩია ავღნიშნო აქვე, რომ მე პირადათ ორი წლის წინედ ვიმგზავრე კატერით ამ მდინარეებზე; შემდეგ არის მდ. სუფსა, რომელზედაც შეიძლება ნაოსნობა 15 კილომეტრის მანძილზე. ამგვარად, ხუთი წლის დამლევს შინაურ სანაოსნო გზების სიგრძე შეადგენს 256 კილომეტრს (ხმა—ადგილიდან: ენგური). ენგურის საკითხი ჯერ არ არის გამოჩვეული. ჯერ-ჯერობით შესაძლებელია მხოლოდ ხე-ტყის გადაზიდვა, რაც შეეხება ნაოსნობას მდ. ენგურზე, ამის შესახებ ჯერ არავის დაუსვამს ეს საკითხი. იმ მდინარეებზე კი, რომლებიც ჩამოვთვალეთ, ნაოსნობა სავსებით რეალურია და მათ უდიდესი მნიშვნელობა ექნება ფოთის ოლქის შექმნასთან დაკავშირებით.

შემდეგ განზრახულია არხის გაყვანა შავი ზღვის ნაპირად. ეს არხი მდ. რიონს შეეერთებს ენგურთან, მისი დანიშნულებაა—სენანეთის ხე-ტყის მიტანა ფოთში წყლით. ამას გარდა, განზრახულია მდ. რიონის შეერთება ფოთის ნავთსადგურთან რაბინი (РАБОТОНИ РАБИ) არხით, რაც საშუალებას მოგვცემს ზღვის გემები უშუალოდ დაეტვირთოთ და გადაეტვირთოთ.

ეს საქმეოდ ფართო პროგრამა ტრანსპორტის განსაკუთრებულად ჩვენში, განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ექნება სრულებით ახალი სანაოსნო გზების გამოყენებას.

სოციალურ-კულტურული მშენებლობა

ხარჯები სოციალურ-კულტურულ მშენებლობაზე

ამხანაგებო, თქვენს წინაშე დიაგრამაა, რომელიც გამოხატავს საერთო და-
ბანდლებს და ხარჯებს სოციალურ-კულტურულ მშენებლობაზე, ე. ი. განათლე-
ბაზე, ჯანმრთელობაზე და სოციალურ უზრუნველყოფაზე.

აი ამ ხარჯების ცხრილი:

გათვალისწინებული ხარჯები ხაერთო ბიუჯეტიდან სოციალურ-კულტურულ
ხაქირთებაზე (ხამმართველოთა შეხანახ ხარჯების გამოკლებით)

	27-28 წ.	28-29 წ.	29-30 წ.	30-31 წ.	31-32 წ.	32-33 წ.	5 წელში
1. განათლება, მეც- ნიერება, ხელოვნ.	16.427,7	20.611,4	31.679,0	36.223,0	41.871,0	51.613,0	18.1997,4
2. ჯანმრთელობა	5.538,5	9.758,4	9.430,0	11.057,0	12.750,0	14.530,0	54.527,4
3. სოციალ. უზრუნ- ველყოფა	600,6	378,1	1.728,1	2.122,0	3.294,0	4.642,9	12.464,3

როგორც ხედავთ, ყველაზე მეტად ხარჯები იზრდება განათლებაზე (შედა-
რებით), შემდეგ სოციალურ-უზრუნველყოფაზე და მერმე მიდის ჯანმრთელობა.
საქირო არის მივილოთ ზომები, რომ ამ ხარჯებმა გამოილოს ეფექტი. განსაკუთ-
რებით ეს ითქმის განათლების დარგში, რომელიც დღემდე ვერ იძლევა კარგი
ხარისხის პროდუქციის და ხშირად თანხები სრულიად უმიზნოდ ბანდდება ამ
დარგში. ეხლა მოვიყვან ცნობებს განათლების დარგის პროდუქციის შესახებ ამ
ხუთწლედში.

	27/28 წლ.	28/29 წლ.	29/30 წლ.	30/31 წლ.	31/32 წლ.	32/33 წლ.
1. სპეციალური განა- თლების დაბალი სა- ფეხურის სკოლა . .	711	1.600	3.556	4.117	5.688	7.433
2. სპეციალური განა- თლების საშუალო საფეხურის სკოლა.	554	1.034	1.152	4.256	1.244	1.320
3. უმაღლესი სკოლა . .	—	414	492	808	804	894

ამ ცხრილიდან ვხედავთ, რომ უფრო სწრაფი ტემპით იზრდება პროდუქცია დაბალი სპეციალური საფეხურის სკოლისა, შემდეგ საშუალო სპეციალური სკოლისა. საჭიროა კიდევ გავიმეოროთ, რომ აქ მთავარი ყურადღება უნდა მივაქციოთ ხარისხს

ეხლა ავიღებ სასკოლო ასაკამდე აღზრდის ციფრებს. საბავშვო ბაღი 1927-28 წელს იყო 89, 32-33 წ. კი იქნება 282. ბავშვების რიცხვი 27-28 წ. უდრიდა 7.533-ს, 32-33წ. კი შეადგენს 14.323-ს. ამხანაგებო, ბავშვების ჩაბმა სკოლის ასაკამდე აღზრდის დაწესებულებებში ეხლა შეადგენს 4,25%-ს, ხუთი წლის შემდეგ კი შეადგენს 9,6%-ს. როგორც კი გამოქვეყნდა ტფილისში ეს ციფრები, მუშა-ქალთა ერთმა ჯგუფმა პროტესტი განაცხადა. მე მაქვს ამონაჭერი გაზ. „რამოჩაია პრავდა“-დან, რომელშიაც როზა ლიუქსემბურგის სახელობის ფაბრიკის მუშა-ქალთა ჯგუფი სწერს შემდეგს: „კულტურული მშენებლობის ხუთ წლიანი გეგმა ითვალისწინებს სასკოლო ჰასაკამდე აღზრდის დაწესებულებათა ქსელის გაფართოებას. საბავშვო ბაღების რიცხვი საქართველოში ამჟამად უდრის 89, ბავშვების 9-ს, 32-33 წ. კი საბავშვო ბაღების რიცხვი გაიზრდება 282-მდე, ხოლო ბავშვების 33-მდე, საბავშვო ბაღებსა და ბავშვთა ბავშვების რიცხვი გაიზრდება 5.938-დან 13.923-მდე. ჩვენ როზა ლიუქსემბურგის სახელობის თამბაქოს ქარხნის მუშებს, ეს ზრდა საკმაოდ არ მიგვაჩნია. სასკოლო ჰასაკამდე აღზრდის დაწესებულებათა ქსელზე ეხლა იხარჯება სახალხო განათლებისათვის გადაღებული თანხის 7,5%-ტი, ხუთი წლის შემდეგ-კი ხუთწლიანი გეგმით დაიხარჯება მთელი თანხის 7%-ტი.

ეს ციფრები განმარტებას არ საჭიროებენ.

„მაშინ, როდესაც მუშა-ქალი და გლეხი-ქალი გამოდიან ახალი ყოფა-ცხოვრების ფართო გზებზე, როცა საბავშვო ბაღების და კერების მოთხოვნილება ყოველ წლებით გაიზრდება უფრო და უფრო სწრაფად, ამ დროს საბავშვო ბაღები, და კერების, სოციალისტური ყოფა-ცხოვრების ამ დამკვერთი ბრიგადების ზრდა ჩამორჩება ჩვენი ქვეყნის საერთო ზრდას. ისინი ვინც ასეთ გეგმას გვიდგენენ ღრმად სცდებიან. ისინი სრულიად ვერ აფასებენ მუშა-ქალთა და გლეხ-ქალთა ფართო ლტოლვას, ახალ ცხოვრებისაკენ, ვერ ხედავენ იმას, რომ ხუთი წლის შემდეგ მრავალი ათასი ადამიანის ყოფა-ცხოვრება ბევრად უფრო კულტურული იქნება, ვიდრე ეხლა. ჩვენ ვანგრევეთ ძველ ყოფა-ცხოვრების ციხე-სიმაგრეს, ვამსხვერვით უმეცრების და უკულტურობის ბორკილებს; ბრძოლა ახალი ყოფა-ცხოვრებისათვის ხდება უფრო და უფრო პირველხარისხიან პრაქტიკულ ამოცანად და არა უბრალო ლოზუნგად. სწორედ ამიტომ ჩვენ მუშა-ქალები მოვითხოვთ კულტურული მშენებლობის ხუთწლიანი გეგმის ამ მუხლის შესწორებას და ტფილისის პარტიკონფერენციისაგან ველით სათანადო გადაწყვეტილებას. საბავშვო ბაღების და ბავშვების ქსელს სახალხო განათლების ბიუჯეტში უნდა დაეთმოს მეტი ადგილი, ვიდრე მას ეხლა აქვს დათმობილი“. მუშა-ქალები სავსებით მართალი არიან. იმათი პროტესტი უთუოდ უნდა იქნას მიღებული მხედველობაში—ამ ხუთწლედის თითოეული ცალკე წელის სამუშაო პროგრამის შედგენის დროს.

დაწყებითი განათლება.

პირველ დაწყებით განათლებას იძლევიან ოთხწლიელები. გეგმით გათვალისწინებულია, რომ ბავშთა კონტინგენტი 231.868-დან 32-33 წ. აყვანილ იქნეს 322.545-მდე (აქვე იგულისხმება სკოლის ჰასაკი გადაცილებულნიც). სკოლების რიცხვი გაიზარდება 2.328-დან 2.729-მდე. ამჟამად თუ 8-11 წლის ჰასაკის ბავშთა საერთო რიცხვის 59,6% აკმაყოფილებენ სკოლები, ხუთი წლის ბოლოს ეს პროცენტი აიწევს 74,1%-მდე. ასეთი მდგომარეობა იქნება მთელ საქართველოში ავტონომიებთან ერთად. ავტონომიების გამოკლებით-კი საქართველოში ხუთი წლის დამლევეს სასკოლო ჰასაკის ბავშთა საერთო რიცხვის 83,9%-ს დააკმაყოფილებენ ჩვენი სკოლები 71,0%-ის ნაცვლად.

გლეხთა ახალგაზრდობის სკოლები

ცხრაწლიელების რიცხვი შემცირდება 83-დან 69-მდე. გლეხთა ახალგაზრდობის სკოლების რიცხვი კი გაიზარდება 104-დან 322-მდე. გლეხთა ახალგაზრდობის სკოლებს მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს. ამას წინათ საქართველოს განათლების სახალხო კომისარმა ამხ. კანდელაკმა აღნიშნა, რომ ამ სკოლებში საქმე ვერ არის დამაკმაყოფილებლად დაყენებულია. მე ზევით, სხვა მიზეზის გამო, უკვე ვთქვი და ეხლაც ვამბობ, რომ საქმე რაოდენობა კი არაა, არამედ ღირსებაა, თუ ეს სკოლები ღირსებით არ შეეფერებიან თავიანთ დანიშნულებას მაშინ მათი რიცხვის გადიდებას მნიშვნელობა არ ექნება და ამის შესახებ ყრილობამ უნდა გამოთქვას თავისი აზრი და განათლების კომისარიატს მისცეს სათანადო მითითება, რომ გაუმჯობესდეს გლეხთა ახალგაზრდობის სკოლების ხარისხობრივი მდგომარეობა.

პროფტეხნიკური განათლება

ხუთი წლის განმავლობაში განზრახულია კიდევ 9 ახალი საქარხნო-საფაბრიკო სასწავლებლის, 6 პროფესიონალური სკოლის, 21 ქრა-კერვის სკოლის გახსნა, ამჟამად მათი რიცხვი უდრის 11-ს. შეიდწლიელების რიცხვი 276-დან შემცირდება—129-მდე. ამ ხუთი წლის განმავლობაში განზრახულია საყოველთაო სწავლების შემოღება ყველა ქალაქში და ქალაქის ტიპის დასახლებულ ადგილას რასაკვირველია, არა ერთბაშად, არამედ თანდათანობით. საყოველთაო სწავლების განხორციელება განზრახულია აგრეთვე დაახლოებით 8 მაზრაში.

რაიმელია ეს მაზრები? ეს არის უმთავრესად დასავლეთ საქართველოს მაზრები და ტფილისის მაზრა.

სახკოლო ჰასაკის მოწაფეთა რაოდენობა ეროვნულ უმცირესობათა რაიონებში

ცნობებს სასკოლო ჰასაკის მოწაფეთა რაოდენობის შესახებ საჭიროა დაუმატოთ კიდევ შემდეგი: აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში ეს რაოდენობა 63 პროცენტისაა ხუთი წლის რამოვიისათვის აყვანილი იქნება 90 პრო-

ცენტამდე, აქარისტანში — 54 პროცენტიდან 71 პროცენტამდე, სამხრეთ-ოსეთში — 20-დან 76 პროცენტამდე.

გარდა ამისა, არსებობს კიდევ სამი ჩამორჩენილი მაზრა: ახალციხის, ახალქალაქის და ბორჩალოს, რომლებშიაც სასკოლო ქსელის საშუალებით განზრახულია სასკოლო ჰასაკის მოწაფეთა რაოდენობის აყვანა ახალციხის მაზრაში 26 პროცენტიდან 72,5 პროცენტამდე, ახალქალაქის მაზრაში — 48,6-დან 72,4 პროცენტამდე და ბორჩალოს მაზრაში — 34,9-დან 78,9 პროცენტამდე.

ჩვენ გვყავს დაახლოებით 80.000 11-15 წლის ჰასაკის ბავში, რომელნიც სკოლის გარეთ არიან დარჩენილნი. მათთვის სახელმწიფო საგეგმო კომისიის მიერ გათვალისწინებულია განსაკუთრებული 2-წლიანი სკოლების გახსნა, წლიურად გაიხსნება 100 სკოლა, სულ კი ხუთი წლის განმავლობაში 400 სკოლა.

ამხანაგებო, განათლების სფეროში კიდევ არსებობს ერთი ფრიალ სერიოზული საკითხი. როდესაც სკოლების შესახებ ვლაპარაკობთ, სახეში უნდა ვიქონიოთ, რომ 5 წლის დამლევამდე ჩვენ ვერ შევძლებთ სკოლის ჰასაკის ყველა ბავშვების მოთავსებას სკოლაში, მხოლოდ ზოგიერთ მაზრაში და ქალაქში განვხორციელებთ საყოველთაო სწავლებას და 5 წლის დამლევისათვის საქართველოში სკოლის გარეთ დარჩენილ სასკოლო ჰასაკის ბავშვთა რაოდენობა დაახლოებით 25,9% ტი იქნება. ეს გარემოება გაადიდებს წერა-კითხვის უცოდინართა რიცხვს. წარსული რეჟიმების ერთ წყვეულ მემკვიდრეობათაგანს წარმოადგენს წერა-კითხვის უცოდინარობა სრულ ჰასაკოვანი მოსახლეობის შორის, ეს არის ბოროტება, რომელიც აფერხებს ჩვენს წინსვლელობას. ამიტომ ხუთ წლიანი გეგმით განზრახულია მოხდეს წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაცია მთელს მოსახლეობაში 14 წლის ჰასაკიდან 39 წლამდე.

საინტერესოა ვიცოდეთ წერა-კითხვის რამდენი უცოდინარი გვყავს ამჟამად. სხვადასხვა დაწესებულებანი და ორგანიზაციები ამ რიცხვს სხვადასხვანაირად განსაზღვრავენ. ასე, საქართველოს სახალხო განათლების კომისარმა ამხ. კანდელაკმა თავის მოხსენებაში ტფილისის პარტკონფერენციაზე განაცხადა, რომ უმჯობესია უცოდინართა რიცხვი მეტი ვიგულისხმოთ, ვიდრე ნაკლებიო. მან თქვა, რომ წერა-კითხვის უცოდინართა რიცხვი 15-დან 39 წლამდე შეადგენს 380 ათასამდე კაცს. საქართველოს სახელმწიფო საგეგმო კომისია ამ მოსახლეობას ვარაუდობს 289 ათასის რაოდენობით, მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ 5-6 წელიწადი ვახდენთ წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციას, მაინც უცოდინართა რაოდენობა არ კლებულობს. ასეა თუ ისე, ჩვენ ამჟამად ვდგევართ წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციის მეტად სერიოზული ამოცანის წინაშე. მე აქ უნდა მოვიყვანო ტფილისელი მუშების წერილი, რომელშიაც ისინი სერიოზულად გამოეხმაურენ ამ გარემოებას. ეს წერილი მოწმობს, რომ მუშებს შეგნებული აქვთ ამ ამოცანის გადაწყვეტის მთელი მნიშვნელობა, ეს კი ამ საკითხის მოგვარების ნამდვილი საწინდარია. ბოლოს და ბოლოს ამ ამოცანას ჩვენ გადავწყვეტთ. აი რას ამბობენ ტფილისელი მუშები.

„კულტურული რევოლუცია დღის წესრიგში სდგას, შშრომელთა ფართო მასების კულტურული ამაღლების გარეშე ჩვენ შორის ვერ წაველთ. წერა-კითხვის უცოდინარობა, უვიცობა, უკულტურობა მძიმე ტვირთად აწევს საბ-

კოთა ქვეყანას და ხელს გვიშლის სოციალიზმის შენებაში, აფერხებს სოციალისტური გზით სვლას, არ არის საკმარისი ჩვენი სკოლების, კლუბების, სალიკვიდაციო პუნქტების, საბავშვო ბაღების, მუშთაყობის, ქსელი, კულტურული მშენებლობის ხუთწლიანი გეგმა, კულტურული რევოლუციისათვის ბრძოლის გაშლის გენერალური გეგმა—სრულიად სამართლიანად ითვლისწინებს ჩვენი სახალხო განათლების და აღზრდის მთელი სისტემის მნიშვნელოვან ზრდას და გაფართოებას. მრავალ მილიონ მანეთს ხარჯავს მუშური მთავრობა სახალხო განათლების საქმეზე. ყოველწლიურად მატულობს სახალხო განათლების საქმეზე გადადებული თანხების რაოდენობა, მაგრამ ჩვენი ქვეყანა ჯერ კიდევ ლარბია, ჯერ კიდევ არ შეგვიძლია მილიონად დავაკმაყოფილოთ სახალხო განათლების დარგში წარმოებული მუშაობით მუშებისა და გლეხების გაძლიერებული მისწრაფება კულტურისაკენ.

ამიტომ, ჩვენ, მუშები, ვფიქრობთ, რომ ამ შემთხვევაშიც მუშურ სახელმწიფოს დაბმარება უნდა აღმოუჩინონ მუშების, გლეხების და მშრომელების ფართო მასებმა.

ჩვენ განზრახვა გვაქვს გამოვსცეთ კულტურული მშენებლობის და, პირველ რიგში, წერა-კითხვის უცოდინარობის და მცირეცოდნეობის ლიკვიდაციის შესახებ.

საბკოთა კავშირის მუშები და გლეხები იმ მილიონებს, რომელსაც ისინი სესხად მისცემენ მუშურ სახელმწიფოს, არა მარტო ხელსაყრელ პირობებში შეინახავენ ამ ფულს, არამედ ამით დაეხმარებიან მუშურ სახელმწიფოს—გახსნას მან ახალი სკოლები, გამოსცეს ათასობით ახალი წიგნები, ააგოს ახალი კლუბები. ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ მშრომელთა ფართო მასები მხურვალედ დაუჭერენ მხარს ჩვენს წინადადებას.

უნდა გითხრათ, რომ ეს მეტად სერიოზული წინადადებაა მუშათა მხრით. ეს ყველაზე სერიოზული მოპყრობაა საქმისადმი და აქ არ შეგვიძლია არ მივსალმობთ ამას. წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციის გეგმა ჩვენთვის აუცოლებელია. ეს გეგმა ჩვენ ჯერ არა გვაქვს. ის წინადადება, რომელიც ამხ. კანდელაკმა ტფილისის კონფერენციაზე თავის მოხსენებაში წამოაყენა, ამტკიცებს, რომ ამხ. კანდელაკს ეს გეგმა არა აქვს მოფიქრებული. აი რას სწერს ის: „ჩვენ შეიძლება იყოს პირველი წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციის ფორმტზე. რასაკვირველია, კომკავშირი, კომუნისტური ახალგაზრდობა, რომელიც იძლევა 5.000 კაცს წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციის ახლავე დასაწყებად. თვითველ კომკავშირულზე 3 უცოდინარი. ჩვენ გვყავს აგრეთვე მასწავლებლობის უდიდესი არმია. ექიმების და აგრონომების დიდი რაოდენობა, სტუდენტების უდიდესი არმია. მასწავლებლები და სოფლის ინტელიგენცია. გამოლის, რომ ამ მუშაკთა ნებაყოფლობითი ჩაბმის ასეთი წესით ჩვენ ყოველწლიურად შევსძლებთ დაახლოებით 40—50 ათასი და მეტი კაცის წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციას“.

ამრიგად, კომკავშირის, სოფლის ინტელიგენციის, ე. ი. ექიმების, აგრონომების და სხვათა ჩაბმით, ჩვენ შევსძლებთ ყოველწლიურად—40-50 ათასი კაცის წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციას.

უწინარეს ყოვლისა, მე კატეგორიულად წინააღმდეგი ვარ ამ საქმეში აგრონომებისა და ექიმების ჩაბმის. ეს ყოვლად დაუშვებელ საქმეს წარმოადგენს, რადგან ჩვენ უიმისოდაც გვაკლია ექიმები, და განსაკუთრებით აგრონომები, რომლებიც ისედაც ზედმეტად არიან დატვირთული თავიანთ სპეციალური მუშაობით. მათ ხშირად აცდენენ ასეთი დავალებებით: საჭიროა რომელიმე კამპანიის ჩატარება, მაგალითად, სესხის ან სოფლის სამეურნეო გადასახადის და სხვ. და ერეკებიან აგრონომებს მაშინ, როდესაც აგრონომი თავის უშუალო საქმეს უნდა აკეთებდეს. ზოგჯერ ექიმს იწვევენ ისეთი კამპანიის ჩასატარებლად, რითაც ხელს უშლიან მას გაუძღვეს თავის პირდაპირ საქმეს.

და, აი, ამ დროს განათლების სახალხო კომისარი წინადადებას იძლევა ჩავაბათ ექიმები და აგრონომები ანბანის უკოდინარობის ლიკვიდაციის საქმეში. მე ასეთი მოპყრობა საქმისადმი არასერიოზულად მიმაჩნია.

შემდეგ ამხ. კანდელაკის გეგმის მიხედვით ამ გეგმის მთლიანი განხორციელების შემთხვევაშიც კი გამოდის, რომ სამი წლის განმავლობაში წერა-კითხვის უკოდინარობა მოისპობა 150 ათას უკოდინართა შორის მაშინ, როდესაც მისავე გამოანგარიშებით, უკოდინართა რიცხვი 380 ათას კაცს უდრის. ამგვარად, სამი წლის შემდეგ, თუ მთლიანად განხორციელდებთ ამხ. კანდელაკის გეგმას, მაინც და გვრჩება 230 ათასი უკოდინარი.

რალა წერა-კითხვის უკოდინარობის ლიკვიდაციას ეს?

როდესაც მე ამის შესახებ ამხ. კანდელაკს შევეკითხე, მიპასუხა, რომ წერა-კითხვის უკოდინარობის ლიკვიდაციას ნაწილობრივ ჩაატარებენ საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, ხოლო დანარჩენს სახელმწიფო ორგანოებიო. ამხანაგებო, ასე არ შეიძლება მსჯელობა. მე ასეთი წინადადება მეტისმეტად ოპტიმისტურად მიმაჩნია. ჩვენ ყველანი ძალიან მოხარულნი ვიქნებოდით ერთ წელიწადში მოგვეხდინა წერა-კითხვის უკოდინარობის ლიკვიდაცია; მაგრამ ანგარიში უნდა გაუწიოთ ჩვენ ფინანსიურ და ტექნიკურ შესაძლებლობას. არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ჩვენ წერა-კითხვის უკოდინარობის ლიკვიდაცია მოგვიხდება ისეთ ჩამორჩენილ მოსახლეობაში, როგორც არის მაგალითად თურქები და სხვ. რომელთათვისაც ჩვენ ხშირად უბრალო წერა-კითხვის მკოდნე მასწავლებლებსაც კი ვერ ვშოულობთ.

ხუთი წლის დამლევს ჩვენ მთელს კავშირში წერა-კითხვის მკოდნე, ოპტიმალური ვარიანტის მიხედვით, გვეყოლება 80%-ტი. ამრიგად, უკოდინარი დაახლოებით დარჩება 19-20%-ტი.

ამ ამოცანას ხელი უნდა მოჰკიდოს ყველა სახელმწიფო და საზოგადოებრივ ორგანიზაციამ, რომ საქმე ნამდვილად მივიყვანოთ ბოლომდე.

სოციალისტური კადრის მომზადების საკითხი

უმადლესი კვალიფიციური სპეციალისტების მომზადების საკითხს ცალკე შევეჩვი. არსებულ ცნობების მიხედვით, საქართველოში ამჟამად გვაყავს დაახლოებით 600 ინჟინერი. ხუთი წლის განმავლობაში მოვამზადებთ კიდევ 700 კაცამდე. ეს არის საქართველოს სახელმწიფო საგეგმო კომისიის ცნობები. ამავე ცნობებით, ჩვენ ამჟამად გვაყავს 480 აგრონომი, ხუთი წლის განმავლობაში მოვამ-

ზადებთ კიდევ 650 აგრონომს. ახალი 650 აგრონომის მოზადების შესახებ არაფერს ვიტყვი, მაგრამ არსებული 480 აგრონომის შესახებ ჩემს თავს ნებას მიეცემ ეკვი გამოვთქვა და აი რატომ: მე ვკითხულობ. სად მუშაობენ ეს აგრონომები? ამბობენ, რომ ისინი მუშაობენ ტფილისში. რისთვის გვკორდებიან ისინი აქ. რათ არიან ისინი აქ?

სამრეწველო ტენიკუმში ჩვენ ამჟამად გვაყავს 300 კაცი. ხუთი წლის განმავლობაში მოვაზადებთ 1.490 კაცს, სასოფლო-სამეურნეო ტენიკუმებში მოვაზადებთ 1.349 კაცს.

მთელს საბჭოთა კავშირში 20.000 ინჟინერია, მაგრამ განზრახულია მათი რიცხვის გადიდება 54.000-მდე, ტექნიკოსია—2.000, მათი რიცხვი გადიდება 60.000-მდე. აგრონომია—11.000, ეს რიცხვი გადიდება 34.000-მდე.

გარდა ამისა, ამ ხნის განმავლობაში განზრახულია მუშების ხელახალი კვალიფიკაციის მოხდენაც. საბჭოთა კავშირში განზრახულია 800.000 მუშის კვალიფიკაციის გადიდება. მაგრამ ცხადზე-უცხადისია, სრულებითაც საქარისი არ არის ვილაპარაკოთ გამოშვებული სპეციალისტების რაოდენობის შესახებ.

უნდა ვიზრუნოთ იმისათვის, რომ გამოშვებული სპეციალისტები ჩვენი საბჭოთა სპეციალისტები იყვნენ.

სახალხო განათლებაზე, რომ ლაპარაკი ვაგვათავოთ, ყრილობის ყურადღება უნდა მივაქციოთ სოფლის მასწავლებლობას. დიდი ხანია, ამიანაგებო, ვლაპარაკობთ სოფლის მასწავლებელთა მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ. ამ ხუთი წლის განმავლობაში ამას უარესად სერიოზული ყურადღება უნდა მივაქციოთ, რათა მასწავლებლების გასამრჯელო იმ დონემდე მივიყვანოთ, რომელიც შეეფერება სოფლის მასწავლებლობის მდგომარეობას და რომელიც საშუალებას მისცემს მას ადამიანურად იცხოვროს. ამისათვის საჭიროა, რომ მისი გასამრჯელოს დონე გაუთანასწოროთ მუშების ხელფასს მაინც.

სამკითხველოები და კლუბები

ჩვენ გვაქვს აგრეთვე არასისტემატიური მასიური განათლების ზოგიერთი მაჩვენებელი, ესაა სახალხო სამკითხველოები, კლუბები, კინო-თეატრები და რადიო.

სახალხო სამკითხველოების რიცხვი 447-დან ხუთი წლის დამლევისათვის გადიდებული იქნება 699-მდე. ზრდა უდრის 56.4%-ტს, კლუბების რიცხვი 28-29 წელს უდრიდა 144-ს, 32-33 წელს გადიდებული იქნება 168-მდე, კინო-თეატრები—69-დან—169-მდე, ზრდის პროცენტი უდრის 194,7. პოლიტგანათლების ზახით რადიო-მიმღებთა რიცხვი 111-დან 665-მდე ავა. ზრდა—499%.

მაგრამ განათლების სახალხო კომისარიატის და სხვა საგანმანათლებლო ორგანიზაციების, აგრეთვე ც. კ.-ის ავტპროპის ყურადღება უნდა მივაქციოთ ფილმების შინაარსს, რათა მათი ღირსება შინაარსის მხრით გაუმჯობესდეს.

სახალხო ჯანმრთელობა

გადავდივარ ჯანმრთელობის დაცვის საკითხზე. ჯანმრთელობის დაცვის დარგში გეგმა, პირველ ყოვლისა, ითვალისწინებს ბრძოლას სოციალურ ავადმყოფობებთან, როგორცაა, მაგ., მალარია, ტუბერკულოზი და ვენერული ავად-

მყოფობანი. შემდეგ გეგმა ითვალისწინებს სანიტარული საქმისა და სხვადასხვა სამეცნიერო დაწესებულებების ორგანიზაციას.

ამხანაგებო, მიუხედავად დიდი წარმატებისა სოციალურ ავადმყოფობასთან ბრძოლის მხრით, ჩვენში მდგომარეობა მეტად მძიმეა. ჯანმრთელობის სახალხო კომისარიატის გეგმით გათვალისწინებულია ბრძოლა, პირველ ყოვლისა მაღარიასთან. ამჟამად ჩვენ გვაქვს 12 სამალარიო სადგური, 3 სამალარიო პუნქტი, 1 დისპანსერი, ორი ტროპიკული ინსტიტუტი, აქედან ერთი ტფილისში, მეორე სოხუმიში. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ დაწესებულებებს არა აქვთ საკმაო რაოდენობის ქინაქინა მოსახლეობისათვის მისაწოდებლად. ხუთი წლის დამლევისათვის სამალარიო სადგურების რიცხვი გადიდებული იქნება 43-მდე; ამასთან, განზრახულია გაძლიერდეს ქინაქინის გაცემაც.

ამჟამად გვაქვს 4 სატუბერკულოზო დისპანსერი, ხუთი წლის დამლევისათვის კი განზრახულია მათი რიცხვის აყვანა 24-მდე, სანატორიუმების საწოლების რიცხვი გადიდდება—2.535-მდე, ამჟამად კი არის 910.

გეგმით გათვალისწინებულია 6 ახალი ვენერიული დისპანსერი და 23 ვენერიული პუნქტის გახსნა. მოწყობილი იქნება 5 ვენერიული რაზმი.

ამჟამად ერთ საწოლზე მოდის 7.464 კაცი. საჭიროა ეს ნორმა ჩამოვიყვანოთ 2.000-მდე (სახლერიოტი ნორმა). ამისათვის საჭირო იქნება მოვაწყოთ კიდევ 1.800 საწოლი.

ეხლა სანიტარული დახმარების ორგანიზაციის შესახებ. ამ საქმეში ჩვენ მოვიკოკლებთ, არა მარტო სოფლად, არამედ ქალაქადაც, და ისეთ ქალაქშიაც კი, როგორცაა ჩვენი „ეტილმოწყობილი“ ტფილისი. სანიტარული ექიმი საქართველოში—40-ია. ხუთი წლის დამლევისათვის მათი რიცხვი გადიდდება 73-მდე. მაშინ თვითეულ ექიმზე მოვა 52 ათასი მცხოვრები უტფილისოდ, ახლა კი 97.000. სანიტარიისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ისეთ ნაგებობებს, როგორცაა წყალსადენი, კანალიზაცია, აბანოები და სხვ. ეს, სწორედ რომ ვთქვათ, უფრო კომუნალურ მეურნეობას ეხება. ყოველ შემთხვევაში ჯანმრთელობის სახ. კომისარიატი თავს დაინტერესებულად სთვლის ამ საქმით. წყალსადენი ამჟამად 10 ქალაქში გვაქვს, ეს ქალაქებია: ტფილისი, ბათომი, სოხუმი, ახალქალაქი, გორი, სიღნაღი, ახალციხე, კიათურა, შაუმიანი და ფოთი. გარდა ამისა, ჩქარა უნდა დამთავრდეს წყალსადენი ქუთაისში.

მე კარგად არ ვიცი, თუ რას წარმოადგენენ ეს წყალსადენები. რაც შეეხება კანალიზაციას, იგი მხოლოდ ორ ქალაქშია: ტფილისსა და კიათურაში.

ტფილისის წყალსადენი ვერ აკმაყოფილებს ქალაქის მოსახლეობის მოთხოვნილებას და სწარმოებს მისი გადაკეთება, მუშაობა კანალიზაციის გასაყვანათ სწარმოებს ბათომში, ქუთაისში და ზოგიერთ სხვა ქალაქში.

ბალოს, ქალაქების სანიტარული მდგომარეობის მესამე მაჩვენებელია აბანოები. ტფილისში აბანოები თუმცა ბლომადაა, მაგრამ მთელი მოსახლეობის მოთხოვნილებას ეს აბანოები სათანადოდ ვერ აკმაყოფილებენ. სხვა ქალაქებში აბანოები ან სრულებით არაა ან თუ არის, ისეთ მდგომარეობაშია, რომ უკეთესია სრულებით არ იყოს.

სხვადასხვა საკითხები

საალმშენებლო მახალები

სანამ ჩემი მოხსენების დასკვნაზე გადავიდოდე და გავაშუქებდე საკითხს, თუ რას მოგვცემს ხუთწლიანი გეგმა სოციალიზმის მშენებლობისათვის, მინდა შევეხო კიდევ ზოგიერთ მტკივნეულ საკითხებს. ჩვენი უბედურება ის არის, რომ იძულებულნი ვართ შემოვიტანოთ თითქმის მთელი საალმშენებლო მასალა. ცემენტი, ხე-ტყის მასალა, რკინა და სხვ. ხუთი წლის ბოლოსთვის ჩვენ გვექნება მიღწევები იმ მხრივ, რომ ცემენტი საკუთარი გვექნება და არა თუ ჩვენთვის საკმაო რაოდენობით, არამედ კიდევაც გავიტანთ მას.

ჩვენი გაჭირვება კიდევ ის არის, რომ არ შეგვიძლია საკმაოდ დავამზადოთ ისეთი მასალა, როგორც არის აგური, კირი და სხვა. ხუთწლიანი გეგმის თანახმად ეს ნაკლი უნდა გამოსწორდეს, მაგრამ არა საკმაოდ და ამ ნაწილში ჩვენ უნდა შევასწოროთ გეგმა. საჭირო არის საალმშენებლო მასალის მრეწველობის განვითარება ადგილობრივად, რაც მოგვცემს საშუალებას უფრო გავაიფოთოთ მშენებლობა.

ეხლა ჩვენს წინაშე დგას სოციალისტური შეჯიბრების, განუწყვეტელ სამუშაო კვირის შემოღების და სხვა საკითხები. თუ ჩვენ ვერ უზრუნველყავით ჩვენი წარმოება საჭირო ნედლეულით, ცხადია, რომ მთელი ჩვენი სამუშაოები არარაოდ იქცევა და აქ ვერც სოციალისტური შეჯიბრება გვიშველის და ვერც განუწყვეტელი სამუშაო კვირა.

ამხანაგებო, ჩვენ მიედევლობაში უნდა ვიქონიოთ ჩვენი საპერსპექტივო გეგმის შესრულება და ყველამ, ხოლო პირველ რიგში სამეურნეო ორგანიზაციებში, უაღრესად სერიოზული ყუადღებება უნდა მივაქციოთ ნედლეულით უზრუნველყოფის საკითხს.

კინო მრეწველობა

ჩემს მოხსენებაში ზევით გაცერთ შევებე კინო-მრეწველობას. კინო-მრეწველობა ჩვენში ამ უკანასკნელ დროს გაჯანსაღების გზაზე დგას. კინო-მრეწველობამ დღემდე კიდევ საცხებით ვერ გაამართლა ის იმედები, რომელსაც მასზე ვამყარებდით, მაგრამ ამ უკანასკნელ დროს, ვიმეორებ, ამ დარგში მივიღწიეთ მდგომარეობის გაუმჯობესებას. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ კინო-მრეწველობის განვითარების საკითხში უეჭველად გვაქვს ყველა უპირატესობა იმისათვის, რომ ეს საქმე სათანადო სიმაღლეზე დაეაყენოთ. დარწმუნებული ვარ, რომ თუ სათანადო ღონისძიებებს ვიხმართ, კინო-მრეწველობა ნორმალურ განვითარებას მიაღწევს და მას უდიდესი მნიშვნელობა ექნება საქართველოს სახალხო მეურნეობაში. ჩვენ უნდა ვიზრუნოთ კინო-მრეწველობის პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებისათვის.

საქირო არიხ მძლავრი სააღმშენებლო ორგანიზაცია

ჩვენ გვაქვს მხოლოდ ერთი მშენებელი ორგანიზაცია—„სამშენი“, რომელმაც, როგორც თქვენ ყველას საკმაოდ კარგად მოგეხსენებათ, სავსებით ვერ გაართვა თავი მის წინაშე მდგომ ამოცანებს. ამიტომ საქიროა ჩვენ ხუთწლიანი გეგმის განხორციელების დროს სერიოზულად დაუფიქრდეთ ამ გარემოებას. უნდა მიეცეს დავალება ს. მ. უ. საბჭოს და სახკომსაბჭოს, რათა შეიქნას ნამდვილად მძლავრი ორგანიზაცია რესპუბლიკანური მისუტაბით, რომელმაც უნდა შესძლოს სათანადო სიმაღლეზე დააყენოს მშენებლობის საქმე.

სამეცნიერო საგამომკვლევო მუშაობა

ხუთწლიან გეგმაში გათვალისწინებულია საკმაო დიდი თანხა, ხუთ მილიონ მანეთზე მეტი, სამეცნიერო საგამომკვლევო მუშაობისათვის. ჩვენ ჯერ კიდევ ვერ ვიცნობთ ჩვენი ქვეყნის საწარმოო ძალებს, ჩვენი ბუნებრივი სიმდიდრეების მდგომარეობას. ის არასაკმაო მასალები, რომლებიც ჩვენ გვაქვს, ვერ იძლევიან ჩვენი ქვეყნის ბუნებრივ სიმდიდრეთა სრულს და ნამდვილს სურათს. ამიტომ სამეცნიერო-საგამომკვლევო მუშაობა ს. მ. უ. საბჭოს ხაზით და სხვა მიმართულებითაც უნდა გაეძლიეროთ. სამეცნიერო მუშაობა მოითხოვს ჩვენგან უაღრესად სერიოზულ ყურადღებას, იმისათვის, რომ ხუთი წლის დამლევისათვის და უფრო ადრეც, გამოვარკვიოთ ის ობიექტები, რომლების დამუშავებაც შესაძლებელი იქნება მომავალში.

წვრილი ხელოსნური მრეწველობა

წვრილი ხელოსნური შინამრეწველობის დარგში ჩვენ დიდი მიღწევები გვაქვს და ხუთი წლის დამლევისათვის კიდევ უფრო დიდი წარმატება გვექნება იმ მხრივ, რომ ხელოსნურ საწარმოთა უდიდესი უმრავლესობა კოოპერატიულად შეკავშირდება და მოხდება მთელი ამ მრეწველობის ბრუნვის სოციალიზაცია თითქმის 99%-ით. საქმე იმაშია, რომ მრეწველობის ეს დარგი ჩვენში, როგორც ყველა სხვა რესპუბლიკებშიაც, ძალიან დიდ როლს ითამაშებს უმუშევრობისა და საჭონლის ნაკლებობის შენელების საქმეში.

ამიტომ მთელ საბჭოთა კავშირში ამ დარგს მიქცეული აქვს სერიოზული ყურადღება. ამ მხრივ ჩვენი გეგმა სავსებით შეთანხმებულია საკავშირო გეგმასთან.

კომუნალური მეურნეობა

როცა ვლაპარაკობთ კომუნალურ მეურნეობაზე, მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ არა მარტო ჩვენი ქალაქები, არამედ სოფლებიც, მშენებლობა სოფლად. ამ მხრივ ჩვენ საშინელი სურათი გვეშლება: არ არის საკმაო სასმელი წყალი, არ გვაქვს აბანოები, მე აღარაფერს ვიტყვი კეთილმოწყობის სხვა მხარეებზე. ამიტომ საქიროა მიექცეს სერიოზული ყურადღება კომუნალურ მეურნეობას.

ელექტრო-მშენებლობა

საქართველოს მთელი სახალხო მეურნეობის ქვაკუთხედს უნდა შეადგენდეს ელექტრონის მრეწველობა. მკოდნე პირთა გამოანგარიშებით თეთრი ნახშირის რაოდენობა საქართველოში უდრის დაახლოებით $3\frac{1}{2}$ მილ. ცხენის ძალას, ვფიქრობ, რომ ეს ციფრი მცირეა, ნამდვილად კი გაცილებით მეტი იქნება. მაგრამ საქმე ამაში არ არის. საინტერესოა ვიცოდეთ, ხუთი წლის დამლევს, მას შემდეგ, როცა ზაპესი, რიონჰესი, აბჰესი შიდაწყვეთ სრულ ძალოვნებას, ამ თეთრი ნახშირის რამდენი პროცენტი იქნება გამოყენებული? ძალიან უმნიშვნელო. ვფიქრობ, რომ ეს თეთრი ნახშირი საფუძვლად უნდა დაედოს ჩვენს მრეწველობას.

ხუთი წლის დამლევს ზაპესი და აბჰესი სავსებით იქნებიან დატვირთულნი. შემდეგ საკავშირო სახ. მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს გეგმით განზრახულია ალაზნის 7 ათასი კუბურ ფუტის ძალიანი ჰიდრო-ელსადგურის მოწყობა, რომელიც დააკმაყოფილებს მთელი კახეთის მახრის მოთხოვნილებას. მას მისდევს გუბისტას ჰიდრო-ელსადგური 2.500 ცხენის ძალით, რომელიც უმთავრესად დააკმაყოფილებს ქალაქ სოხუმის მოთხოვნილებას, გალიზგას ჰიდრო-ელექტრონული სადგური 7.000 ცხენის ძალით, რომლის დანიშნულებაა ტყვარჩელის ქვანახშირის სამუშაოთა დაკმაყოფილება; აჭარისტანში ან დამთავრდება უკვე დაწყებული ელსადგური, ან აიგება ახალი, დაახლოებით 25.000 ცხენის ძალიანი სადგური. განზრახულია ელსადგურის აგება ოზურგეთში—2.000 ცხენის ძალიანი, გარდა ამისა „აზნეთი“ თავის ნავთის სახდელს ქარხნებში აწყობს ორთქლ-ტურბინის სადგურს.

ამგვარად, ხუთი წლის ბოლოს საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე იქნება სარაიონო სადგურების უდიდესი ქსელი, რომელიც ენერჯით უზრუნველყოფს დიდ სამრეწველო ცენტრებს, მაგრამ თერო-მარგანეციის ქარხნის დაკმაყოფილება ენერჯით აქ არ არის გათვალისწინებული. ამისათვის საჭირო ხდება ახალი ჰიდრო-ცენტრალის აგება, რომელიც იქნება რეგულიატორი. ამრიგად, ხუთი წლის დამლევს აგებული იქნება ახალი უფრო ძლიერი სადგური 100 ათასი ცხენის ძალით. ასეთი სადგურის აგება აუცილებლად საჭიროა. ეს სადგური იქნება ცენტრალური, რომელიც, როგორც ზემოთ ვთქვით, მოაწესრიგებს დანარჩენი სადგურების მოქმედებას. ეს ახალი სადგური განზრახულია აიგოს თოფარაევანზე (ახალქალაქის მახრას).

სამთო-საქარხნო მრეწველობა

შემდეგი დარგი, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოსათვის, არის სამთო-საქარხნო მრეწველობა; ჯერ-ჯერობით ჩვენ ვეწვეით ბარიტის, დიატომიტის და ფლორიდინის წარმოებას, მაგრამ ვფიქრობ, რომ შემდეგ ხუთ წელში შეუძლებით სხვა მინერალების დამუშავებასაც. აქვე უნდა აღვნიშნოთ ტყიბულის ქვანახშირის მრეწველობის დღევანდელი მძიმე მდგომარეობა. გეგმით გათვალისწინებულია დიდი ტენიკური გაუმჯობესებანი ქვანახშირის ამოღების და ექსპლოატაციის საქმეში, გადაწყვეტილია ბრიკეტის ქარხნის აგება. აქ

უმთავრესად განზრახულია სათბობის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება არა მარტო მრეწველობაში, არამედ ყოფა-ცხოვრების დარგში ჩვენი ტყეების დაცვის-სათვის.

ქიმიური მრეწველობა

ქიმიურ მრეწველობას სერიოზული ყურადღება უნდა მიექცეს. ამ მრეწველობას დიდი მომავალი აქვს. განსაკუთრებით აზოტის წარმოებისათვის, რაც უდიდეს როლს ითამაშებს, როგორც ნიადაგის გამაძახებელი მასალა.

მარგანეცის მრეწველობა

ეხლა რამდენიმე სიტყვა მარგანეცის მრეწველობაზე. ცნობილია, რომ ამ მრეწველობას თავიდანვე მტაცებლური ექსპლოატაციის ხასიათი ჰქონდა. უკანასკნელ ხანებში, განსაკუთრებით გასული წლის განმავლობაში აქ დიდი გაუმჯობესება მოხდა მარგანეცის ამოღების, გარეცხვის და გადაზიდვის საქმეში; მე აქ აღარ შეეხებები ფერო-მარგანეცის წარმოებას, რომლის მნიშვნელობა ჩვენ სახალხო მეურნეობაში მეტად დიდი იქნება. ასევე უნდა ითქვას ნავთის მრეწველობაზე, ამაზე ალბად დაწვრილებით ილაპარაკებს ჩემი თანამომხსენებელი ამხ. გ. ყურულიშვილი.

ნავთის მრეწველობა

უნდა ითქვას, რომ ნავთის მრეწველობის დარგში დღემდე არა გვაქვს საგრძნობი შედეგები. ავილოთ შირაქის ნავთი. ბევრი ლაპარაკი იყო იმაზე, რომ აქ ამოხეოქა შადრევანმა, მაგრამ შემდეგ ყველაფერი მიუყრდა. ეს საქმე საკიროებს დაჩქარებას. მარტო 100 ათასი მანეთის გადადება გამოკვლევის მოსახდენათ მომავალ წელს სერიოზულ ეფექტს ვერ მოგვცემს, საკიროა მეტი ყურადღება, უფრო მეტი თანხების დაბანდება ამ საქმეში. შემდეგ გურიის ნავთი: ამდენი ხანია მუშაობენ და დღემდე არაფერ დაინტერესდა გამოერკვია—მართლა არის თუ არა იქ ნავთი და საკიროა თუ არა მუშაობის გაგრძელება. ამიტომ საკიროა შეუდგეთ ნავთის მრეწველობის საკითხების გადაჭრას, რაც შეიძლება მოკლე ხანში უნდა გამოიკვყეს, შეესძლებთ რაიმე შედეგების მიღწევას ნავთის საქმეში, თუ ეს უნაყოფო მუშაობაა.

ხატყეო მეურნეობა

არსებობს აზრი, რომ საქართველო ავტონომიურ რესპუბლიკებთან ერთად, ძალიან მდიდარია ხე-ტყით. მართლაც, ამიერ-კავკასიის სხვა რესპუბლიკებთან შედარებით, საქართველო ამ მხრივ საბედნიერო გამოწაკლის წარმოადგენს, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ შეგვიძლია დაუფიქრებლად ვანდაგუროთ ტყე.

ვტიკრობ, თქვენ ჩემზე კარგად იცით, რომ ჩვენი ტყეების ექსპლოატაცია არასოდეს არ სწარმოებდა ისე ძლიერ, როგორც ამჟამად. თუ დაათვალიერებთ ტყის რაიონებს, აუცილებლად ნახავთ, რომ ეს რაიონები ამოჩეხილია და რჩება ტიტველი გორები.

თქვენ იცით, რომ ჩვენში თითქმის არ არის ისეთი ადგილი, სადაც არ იყოს სახერხი ქარხნები, ყველასათვის ეს მეტი შემოსავლიანი წყაროა, ამ საქმეს ყველა მისდევს. ამ ბოლო დროს მიყრუებულ რაიონებსაც კი მიაღწენ ტყის გასაჩეხათ. მაგალითად, ქვემო სვანეთში—და ეხლა მიდიან უფრო მაღლა და მაღლა მდინარე ენგურის, ცხენის წყალის და რიონის სათავეებისაკენ.

როგორც იცით ჩვენში ტყეები მდებარეობენ მთების კალთებზე და თუ ეს ტყეები მოიხპობა, მდინარეებში წყლის დონე დაიკლებს, ხოლო წვიმის დროს კი მოვარდება ძლიერი ნიაღვარი და წალეკავს ყველაფერს. აი, ასეთ მდგომარეობაში ვიმყოფებით. ჩვენში ტყეების 90%-ს, თუ მეტს არა, დაცვითი ხასიათი აქვს. ეს ტყეები იცავენ ჩვენს მდინარეებს, აწესრიგებენ მათ რეჟიმს და ხელს უწყობენ ჯანსაღ ჰაერს. ჩვენი ტყეები უდიდეს როლს თამაშობენ კურორტებისათვის. უკვე დროა სერიოზული ზომები იქნას მიღებული ტყეების დასაცავად, იმათ გასაშენებლად და ტყის რაციონალური ექსპლოატაციისათვის. ჩვენი სპეციალისტები სატყეო საქმეში თითქმის გაიყინენ ერთ წერტილზე. ტყეების მტაცებლურად განადგურება კი გრძელდება. სამწუხაროდ, სატყეო საქმის ნამდვილი მკოდნენი ჩვენში ძალიან ცოტანი მოიპოვებია. ჩვენ მოგვიხდება მოვიწვიოთ სატყეო საქმის მკოდნე რამდენიმე სპეციალისტები საზღვარგარეთიდან, ისე როგორც ვიწვევთ სპეციალისტებს ჩვენი მრეწველობის საქიროებისათვის. უნდა მოვიწვიოთ ისეთი სპეციალისტები, რომლებსაც ეცოდინებათ ჩვენი რელიეფის მსგავსი სატყეო მეურნეობის საქმე. აი ის, რის თქმაც მინდოდა ტყეების შესახებ.

ჩაის კულტურა

ჩვენ გაძლიერებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ ჩაის საქმის განვითარებას. ხუთი წლის დამლევისათვის უნდა გვეზოდეს 40.000 ჰექტარი ჩაის პლანტაციები. ეს უდიდესი მიღწევა იქნება. რა თქმა უნდა, ეს 40.000 ჰექტარი საესებით ამ ხუთი წლის განმავლობაში შედეგს ვერ მოგვცემს. ეს იქნება მხოლოდ შემდგომ ხუთწლიელმა. მე-2 ხუთი წლის დამლევისათვის ყოველწლიურად დამზადდება 21 მილ. კილოგრამი ჩაი, რაც შეადგენს ომის წინადროინდელი მოხმარების 66%. ეს იმას მოწმობს, რომ ჩაით ჩვენ მალე არა თუ მთელი საბჭოთა კავშირის მოთხოვნილებას დავაკმაყოფილებთ, არამედ შეიძლება კიდევაც გადავაქციოთ ის ექსპორტის საგნად. აქარისტანში, ოზურგეთის, სენაკის, ზუგდიდის მაზრებში და აფხაზეთში ჩვენ გვაქვს არა ნაკლებ 150.000—160.000 ჰექტარი ჩაის კულტურისათვის გამოსადეგი მიწა, რაც საესებით უზრუნველყოფს ამ კულტურის შემდგომ ზრდას. მეორე მხრივ ჩვენ უზრუნველვყოფთ თავს უცხოელთა დამოკიდებულებისაგან ჩაის მხრივ.

ხაკურორტო ხაქმე

ამ საქმეს დღემდე შედარებით მცირე ყურადღება ექცევა. უნდა ვთქვა, რომ კურორტების მხრით საქართველოს შეუძლია დააკმაყოფილოს მთელი ჩვენი საბჭოთა კავშირის მოთხოვნების უდიდესი ნაწილი. საუცხოვო კლიმატიური სადგურები, მინერალური წყლები, მთის ჰაერი, — ყოველივე ამას შეუძლია საკურორტო საქმე ჩვენში ფართოდ განავითაროს, რაც ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაში უდიდეს როლს ითამაშებს. საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა ადგილებიდან ჩამოსული ამხანაგები ხშირად გვეკითხებიან, რა სარგებლობას გაძლევენ თქვენ ეს კურორტები, და როდესაც ჩვენ ვუპასუხებთ, რომ ჩვენი შვენელობისათვის კურორტები არა თუ არაფერს არ გვაძლევენ, არამედ იძლევიან ზარალს, ისინი პირდაპირ გაკვირვებულნი რჩებიან. ავიღოთ თუნდაც, კურორტი წყალტუბო. ამ კურორტს მსოფლიო მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ დღემდე ვერ მოვახერხეთ მისი ისე მოწყობა, როგორც საჭიროა. მართალია, ამ ორი-სამი წლის განმავლობაში იქ არის მიღწევები, მაგრამ ეს სრულებით არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ წყალტუბო ისეთ კურორტად გადაიქცეს, რისი ღირსი იგი არის. არაფერს ვამბობ ისეთ კურორტზე როგორც არის აბასთუმანი, ბორჯომი და სხვ. — ყველა ესენი საჭიროებენ უდიდეს ყურადღებას. საქართველოში არის ყველა პირობები, რომ ის გადაიქცეს კურორტების საუკეთესო კუთხედ მთელ საბჭოთა კავშირში.

ტ უ რ ი ზ მ ი

ამხანაგებო, მე მიინდა მიგითითოთ კიდევ ერთ ჩვენთვის სრულიად ახალ დარგზე, რომელსაც შეუძლია უდიდესი როლი ითამაშოს, მაგრამ, რომელსაც დღემდე ყურადღებას არ ვაქცევდით. ეს არის ტურიზმის განვითარება. ცნობილია, რომ ტურიზმი საკმარისად დიდ სარგებლობას აძლევს ისეთ სახელმწიფოებს, როგორც არის საფრანგეთი, იტალია, შვეიცარია, გერმანია და სხვ. ჩვენში კი, სადაც ტურიზმის განვითარებისათვის ყველა წინასწარი პირობები მოიპოვება, ეს საქმე სრულიად უყურადღებოდაა მიტოვებული. ჩვენ მხოლოდ ეხლა ვფიქრობთ მივაქციოთ მას ყურადღება, ამიტომ საჭიროა მოკლე დროში შემუშავებულ იქნას განსაკუთრებული გეგმა ტურიზმის განსავითარებლად.

ბ ი უ ჯ მ ტ ი

ადგილობრივი ფინანსები

დიდი სააღმშენებლო გეგმა მოითხოვს ჩვენი ფინანსური საშუალებების ისეთნაირად აღრიცხვას, რომ თვითეული კაპიკი გამოყენებული იქნეს ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციისათვის. ჩვენ უნდა ვისწავლოთ თანხების ხარჯვა იმ რიგით, რომ ის იძლეოდეს რაც შეიძლება მეტ სამეურნეო და საწარმოო ეფექტს. ეს გვაკლია ჩვენ დღეს, ამიტომ, ჩვენ გაცილებით მეტს ვხარჯავთ ამა

თუ იმ მიზნისათვის, ვიდრე ეს საჭირო არის. ყოველივე ეს იმიტომ ხდება, რომ ჩვენ ვერ შეურიგდით ჯერ კიდევ იმ აზრს, რომ თვითნებური კაპიტი უნდა იხარჯებოდეს ისე, რომ ჩვენ მივიღოთ სათანადო შედეგი. მთელი ეს ხუთი წელი იქნება—წლები არასაწარმოო ხარჯების შემცირების და იმავე დროს საწარმოო ხასიათის ხარჯების გაძლიერების—ეს არის თუ ვნებავე დედა-აზრი მთელი ჩვენი ხუთწლიანი გეგმისა. ეს კი არის საჭირო იმისათვის, რომ ჩვენ დავსძლიოთ კერძო სექტორი და ვავაძლიეროთ სოციალისტური მშენებლობა. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ჩვენის მხრივ საკმაოდ არ არის შესწავლილი ყველა საშემოსავლო წყაროები. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ გარემოებას ქმნის აგრეთვე ის მოვლენა, რომ დღემდე როგორც საბჭოთა კავშირის, ისე ა/კავკასიის მასშტაბით არ არის გამოიმუშავებული მტკიცე საბიუჯეტო უფლებები. ხშირად ჩვენ ვაკეთებთ იმას, რასაც უნდა აკეთებდეს საბჭოთა კავშირი და საბჭოთა კავშირი აკეთებს იმას, რასაც უნდა ვაკეთებდეთ ჩვენ. ამ პირობებში, ცხადია, ყველაფრის გამოანგარიშება შეუძლებელია. ეხლა სწარმოვებთ მუშაობა საბიუჯეტო უფლებების ჩამოსაყალიბლად და ამას შეუძლია ჩვენი ბიუჯეტი შესცვალოს შემცირების ან გადიდების ხაზით.

მე დიდხანს არ შეეაჩერებ თქვენს ყურადღებას ბიუჯეტის საკითხზე. თუ ავიღებთ შეერთებულ (Сводный) ბიუჯეტს, რესპუბლიკანურს და ადგილობრივს, მომავალი ხუთი წლის მანძილზე, მივიღებთ შემდეგ სურათს:

საქართველოს სსრ ბიუჯეტი 28-29 წ.—32-33 წ. (ათას მანეთებში)

შემოსავალი	27-28 წ.	28-29 წ.	29-30 წ.	30-31 წ.	31-32 წ.	32-33 წ.	5 წელში	ზრდა %/წ-ში
შეერთებული ბიუჯეტი . .	66.139,1	90.358,2	128.223,6	145.585,1	151.431,5	169.763,3	682.361,7	156,7
ზრდის % წინა წელთან შედარებით . . .	—	3,66	38,6	16,3	4,0	12,1	—	—
აქედან ა) რესპუბლიკანური ბიუჯეტი . .	27.709,6	49.465,8	85.322,2	1.022.469,5	107.064,7	119.642,6	463.964,8	331,8
ზრდის % წინა წელთან შედარებით . . .	—	78,5	72,5	20,1	4,4	11,7	—	—
ბ) ადგილობრივი ბიუჯეტი .	49.571,9	59.508,9	74.023,7	83.162,5	89.481,6	100.949,3	4.077.126,0	103,6
ზრდის % წინა წელთან შედარებით . .	—	20,0	24,4	12,3	7,6	12,8	—	—

ამ ცხრილიდან ჩანს, რომ ხუთი წლის ბოლოს შეერთებული (Сводный) ბიუჯეტი გაიზარდება 156,7%/. თუ ეხლა ამ ბიუჯეტის შემადგენელ ცალკე ნაწილებს ავიღებთ, დაინახავთ, რომ ყველაზე სწრაფად იზრდება რესპუბლიკანური (სახელმწიფო) ბიუჯეტი, სახელმწიფო 331,8%-ით; რაც შეეხება ადგილობრივ ბიუჯეტს, ის მეტად ნელი ტემპით იზრდება.

ეხლა მოვიყვან ცნობას, თუ რისგან შესდგება ბიუჯეტის საშემოსავლო წყაროები.

აი, ამის ცნობები: ცალ-ცალკე, ადგილობრივი, სახელმწიფო და შეერთებული ბიუჯეტის შესახებ:

ადგილობრივი ბიუჯეტი

შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი	27-28 წ.	32-33 წ.	ს უ ლ 5 წელში	32-33 წ. %/o-ით 27-28 წ. მიმართ
1. საგადასახადო				
1. სას.-სამ. გადასახადი	1.471,3	2.057,1	8.892,6	39,8
2. სარეწაო გადასახადი	7.068,2	19.777,3	69.247,5	179,8
მათ შორის გადარიცხვა	2.053,7	19.427,3	67.715,7	846,0
3. საშემოსავლო გადასახადი	1.053,6	1.447,1	6.283,0	37,3
4. სასამართლოსა და სანოტარო ხარჯები	324,5	519,2	1.927,5	60,0
5. ადგილობრივი ხარჯი და გამოსაღები	3.003,2	7.848,4	30.526,8	161,3
მათ შორის საფუთო გადასახადი	440,0	3.486,2	12.933,7	692,3
6. სხვა გადასახადი	2.046,6	16,0	57,0	—
1—6 სულ საგადასახადო	14.967,4	31.665,1	116.934,9	111,6
2. არასაგადასახადო				
7. ტყე	648,4	1.660,0	6.362,9	156,0
8. სოფლის მეურნეობის შემოსავ.	823,2	1.350,0	5.255,4	63,9
9. მრეწველობა	839,8	2.845,0	10.127,4	238,8
10. საქონ. ბრუნვა	34,9	108,6	455,6	211,2
11. კომუნალური მეურნეობა	6.263,0	8.648,0	38.255,4	38,1
12. კომ. წამოწყებანი	11.583,0	17.685,0	77.871,7	52,7
13. გადარიცხვა არა საგადასახადო სახ. ფონ- დიდან	65,1	697,5	3.039,1	971,4
14. სხვა არა საგადასახადო	1.414,9	—	—	—
7-14 სულ არასაგადასახადო	21.672,3	32.994,1	143.262,0	52,2
3. ს ე ს ხ ი				
1. მიზნობ. დახმარ. სპეც. სახსრებ. და კაპიტა- ლებიდან	1.239,6	—	1.918,4	—
2. საბიუჯეტო ნაშთები	977,3	1.680,0	7.949,7	71,9
3. სუბვენცია და დოტაცია	6.912,9	26.986,7	10.2718,8	290,4
4. გადარიცხვა სახ. კრედიტ.	47,4	1.604,8	6.173,3	3.285,6
1—4 სულ	49.571,9	100.949,3	407.126,0	103,6
სუბვენცია და უდოტაცია	42.659,0	73.962,6	304.407,2	73,4

რესპუბლიკანური ბიუჯეტები (ათას მანეთებში)

შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი	27-28 წ.	32-33 წ.	ს უ ლ 5 წელში.	32-33 წ. %/ით 27-28 წ. მიმართ.
I. საგადასახადო:				
1. სას.-სამ. გადასახადი	2.290,9	3.285,0	13.735,0	43,4
2. სამრეწველო გადასახადი	6.401,8	28.663,2	101.012,3	344,7
3. საშემოსავლო გადასახადი	3.769,8	5.788,5	24.815,3	53,5
4. სასამართლოს და სასანიტარო ხარჯები	346,1	553,9	2.415,6	60,0
5. სხვა გადასახადები	13,0	32,0	137,0	146,2
1—5 სულ საგადასახადო	12.821,6	38.322,6	142.115,2	198,9
II. არასაგადასახადო				
6. ტყე	1.612,6	4.150,0	16.000,0	155,8
7. წიაღი	11,4	350,0	1.368,8	2.970,2
8. სასოფლო მეურნ. შემოს.	344,8	382,0	1.715,0	10,8
9. მრეწველობა	456,2	4.209,0	12.038,2	822,6
10. ვაჭრობა და ბანკები	207,3	655,8	2.253,0	216,4
11. დაბრუნებული საბიუჯეტო სესხი	3,0	22,0	89,0	633,3
12. სხვა არასაგადასახადო	112,9	202,4	898,4	78,9
6—12 სულ არასაგადასახადო	2.758,2	9.970,8	34.362,4	261,5
1—12 სულ საგადასახადო და არასაგადასახადო	15.579,8	48.293,4	176.477,6	216,8
III. სუბვენცია და დოტაცია	12.129,8	71.349,2	287.487,3	488,2
I—III. ს უ ლ	27.709,6	119.624,6	463.964,8	331,8

ნაკრები ადგილობრივი და რესპუბლიკანური ბიუჯეტი (ათას მანეთებში)

შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი	27-28 წ.	32-33 წ.	ს უ ლ 5 წელში.	32-33 წ. %/ით 27-28 წ. მიმართ.
I. საგადასახადო				
1. სას.-სამ. გადასახადი	2.290,9	3.285,0	13.735,0	43,4
2. სარ. გადასახადი	11.416,3	29.013,2	102.544,1	154,1
3. საშემოსავლო გადასახადი	4.823,4	7.233,6	31.098,3	50,0
4. სასამართლოს და სანიტარო ხარჯები	607,6	1.073,1	4.343,1	60,0
5. ადგილობრ. ხარჯ. და გამოსაღ.	3.003,2	7.848,4	30.526,8	161,3
მთ შორის საფუთო გამოსაღები	440,0	3.486,2	12.933,7	692,3
6. სხვა საგადასახადო	2.059,6	48,0	194,5	—
1—6 სულ საგადასახადო	24.264,0	48.503,3	182.441,8	99,9
II. არასაგადასახადო				
7. ტყე	1.622,6	4.150,0	16.000,0	155,8

შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი	27-28 წ.	32-33 წ.	ს უ ლ 5 წელში.	32-33 წ. %/ით 27-28 წ. მიმართ.
8. წილი	11,4	350,0	1.368,8	2.970,2
9. სოფლის მეურნეობის შემოსავალი	1.168,0	1.732,0	6.970,4	48,3
10. მრეწველობა	1.296,0	7.054,0	22.165,6	444,3
11. საკონლის ბრუნვა	242,2	764,4	2.708,6	215,6
12. კომუნალური მეურნეობა	6.263,0	8.648,0	38.255,4	38,1
13. კომუნალ. წამოწყ.	11.583,0	17.685,0	77.871,7	52,7
14. საბიუჯეტო სესხ. დაბრუნება	3,0	22,0	89,0	633,3
15. სხვა არასაგადასახადო	152,8	202,0	2.792,0	103,2
7—15 სულ არასაგადასახადო	23.717,0	40.607,4	168.222,4	71,2
1—15 სულ საგადასახადო და არასაგადასახადო	47.981,0	89.110,7	350.664,2	85,7
III. სესხი	37.755,0	6.018,6	28.168,9	60,3
4. საბიუჯეტო ნაშთები	977,3	1.680,0	7.949,7	71,9
5. სუბვენცია და დოტაცია	12.129,8	71.349,2	287.487,2	488,2
6. გადარიცხვა სახ. კრედიტიდან	47,4	1.604,8	6.173,3	3.285,6
7. სხვა	1.239,6	—	1.918,4	—
1—7 სულ	66.130,1	169.763,3	682.361,7	156,7
უსუბვენციოთ და უდოტაციოთ	54.000,3	98.414,1	394.874,5	82,2

როგორც ხედავთ ადგილობრივ ბიუჯეტში საგადასახადო წყაროებიდან შემოსული თანხები იზრდება 111,6%-ით (საშუალოთ), კერძოთ სასოფლო-სამეურნეო გადასახადი 27-28 წ. შედარებით იზრდება 39,8%-ით, სარეწაო გადასახადი 179,8%-ით, საშემოსავლო გადასახადი 37,3%-ით, ადგილობრივი გადასახადი და გამოსაღები 161,3%-ით, არასაგადასახადო შემოსავალი იზრდება საშუალოდ 27-28 წ. შედარებით 52,2%-ით. ყველაზე უფრო იზრდება შემოსავალი მრეწველობისაგან (238,8%-ით), შემდეგ კერძოდ ტყის მრეწველობისაგან (156%), მაგრამ რაც სამწუხარო არის, ეს ისაა, რომ იზრდება სუბვენცია და დოტაცია. თუ 27-28 წ. ადგილობრივი ბიუჯეტის მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად გაცემული იყო 6.912.900 მან., 32-33 წ. უნდა გაიცეს 26.986.700 მან., ე. ი. იზრდება სუბვენცია-დოტაცია 27-28 წ. შედარებით 290,4%-ით. სულ საშუალო საშემოსავლო წყაროებიდან შემოსული თანხა ადგილობრივ ბიუჯეტში იზრდება 103,6%-ით, ნაკრები ბიუჯეტი იზრდება საშუალოდ (შემოსავალი) 256,7%-ით. საგადასახადო წყაროებიდან შემოსული თანხები იზრდება 199,9%-ით, მათ შორის—ყველაზე სწრაფად იზრდება სარეწაო გადასახადი (254,1

$\frac{1}{6}$ -ით, ადგილობრივი ხარკი და გამოსაღები 261,3 $\frac{3}{6}$ -ით). არასავადასახადო წყაროებიდან შემოსული თანხები იზრდება 71,2 $\frac{9}{6}$ -ით, როგორც ადგილობრივ ბიუჯეტში; ისე ნაკრებ ბიუჯეტში სუბვენცია და დოტაცია იზრდება. ასე მაგალ., თუ 27-28 წ. ნაკრებმა ბიუჯეტმა მიიღო სუბვენციის და დოტაციის სახით 12.129.800 მანეთი, 32-33 წელში გათვალისწინებულია, რომ მან უნდა მიიღოს 71.349.200 მან. აქ სუბვენცია და დოტაცია იზრდება 588,2 $\frac{9}{6}$ -ით, ადგილობრივ ბიუჯეტში კი უფრო მცირეთ, ანუ 390,4 $\frac{9}{6}$ -ით. განსხვავება, როგორც ხედავთ დიდია, მაგრამ მდგომარეობა ჩამაფიქრებელი არის და ჩვენი ბიუჯეტი ამ ხუთი წლის განმავლობაშიდაც იძულებული არის ისუღდგმულოს სუბვენციით და დოტაციით. ასეთივე მდგომარეობაა რესპუბლიკანურ ბიუჯეტშიდაც. აქ სუბვენცია-დოტაცია იზრდება 12.129.800 მანეთიდან 27-28 წ.—71.340.200 მანეთამდე—32-33 წელში. ჩვენთვის აქ მაჩვენებელი არის ნაკრები ბიუჯეტი, ადგილობრივი და რესპუბლიკანური მისი შემადგენელი ნაწილია, ამიტომ ჩვენ უნდა გაუწიოთ ანგარიში იმას, თუ რა სურათი გვაქვს ჩვენ შეერთებული ბიუჯეტის მიმართ. აქ ამხანაგები მიაქცევენ ყურადღებას, რომ შემოსავალი გადასახადებებიდან იზრდება. ზოგიერთს ეს შეიძლება გაუკვირდეს, მაგრამ თუ შევიგნებთ ჩვენ იმას, რომ ხუთწლიანი გეგმა არის პროლეტარიატის კლასიური შეტევის გეგმა—კულაკების, ნეპმანების და ახალი ბურჟუაზიის წინააღმდეგ, მაშინ ჩვენთვის აქ ახალი არაფერი იქნება. საგადასახადო პრესი აუცილებლად უფრო მძიმე იქნება, ვიდრე ეს იყო წარსულში. შეტევა კერძო სექტორის წინააღმდეგ გულისხმობს უწინარეს ყოვლისა, ეკონომიური საშუალებებით ბრძოლას, და ეს საშუალებები არის საგადასახადო პოლიტიკა. ეხლა მე მოვიყვან ცნობას მხოლოდ შეერთებული ბიუჯეტიდან, თუ რაზე დაიხარჯება ყველა ეს თანხები. შეერთებული ბიუჯეტი 27-28 წ. შეადგენდა უსუბვენციოთ და უდოტაციოთ 54.300.000 მან. დოტაციით და სუბვენციით—66.130.100 მ. 32-33 წელში ჩვენ გვექნება შეერთებული ბიუჯეტით 169.763.300 მან., უსუბვენციოთ და უდოტაციოთ კი 98.414.100 მან.. თუ შევადარებთ ჩვენს ბიუჯეტს და გამოვიყვანთ ჯამს ხუთი წლის ბოლოსათვის, დავინახავთ, რომ ეს ჯამი იქნება 682.361.700 მან. აქედან სუბვენცია და დოტაცია იქნება 394.874.500 მან. აი ეს თანხა უნდადაიხარჯოს შემდეგ საქაროებებზე: (იხ. ცხრილი 278 გვ.)

ამ ცხრილში ყველაზე საინტერესო არის ის სურათი, რომელსაც იძლევა სახალხო მეურნეობისათვის ფინანსების მიწოდება. ასე მაგალითად: თუ მრეწველობამ შეერთებული ბიუჯეტიდან 27-28 წ. მიიღო 940.800 მან., 32-33 წ. მიეცემა 6.034.800 მან., სულ ხუთი წლის განმავლობაში ჩვენი მრეწველობა მიიღებს შეერთებული ბიუჯეტიდან 65.343.800 მან. სოფლის მეურნეობას 27-28 წ. არაფერი არ მიუღია. 32-33 წელში კი მიიღებს 23.445.000 მან. მთელი ხუთი წლის განმავლობაში კი—71.386.000 მან.. საგზაო მშენებლობაზე ბიუჯეტის ხარჯი 27-28 წ. დაიხარჯა 1.221.600 მან., 32-33 წ. დაიხარჯება 5.493.200 მან., სულ ხუთი წლის განმავლობაში დაიხარჯება 20.051.300 მან.. კომუნალურ საქმეზე 27-28 წ. დაიხარჯული არის 13.215.100 მან., 32-33 წ. დაიხარჯება 19.814.000 მან., სულ ხუთი წლის განმავლობაში კი—87.349.600 მან.. ელექტროფიკაციაზე ბიუჯეტის ხაზით დაიხარჯება სულ ხუთი წლის გან-

შეერთებული (ადგილობრივი და რესპუბლიკანური) ბიუჯეტი
(ათას მანეთებში)

გ ა ს ა ვ ა ლ ი	27-28 წ.	32-33 წ.	სულ 5 წელში	32-33-წ. წ/წ-ით 27-28 წ. მიმართ
ა. 1. საერთო მართვლობა	6.462,7	7.694,2	35.320,7	+ 19,1
2. სასამართლოს და წესრიგის დაცვა	3.783,2	5.161,5	22.030,0	+ 136,4
3. განათლება, მეცნიერება და ხელოვნება	16.427,7	51.613,0	181.997,4	+ 214,2
ა) I და II საფ. სკოლების, შვიდწლედების და ცხრაწლედების ხარჯები	6 983,2	20.575,0	77.529,1	+ 194,6
ბ) დაბალი და საშუალო პროფტეხნიკური სკოლების ხარჯები	1.728,6	14.181,0	45.123,5	+ 720,4
4. ჯანმრთელობის დაცვა	5.538,5	14.530,0	54.527,4	+ 162,3
5. სოციალური უზრუნველყოფა	600,6	4.642,0	12.464,3	+ 672,9
6. სოფლის მეურნეობის საოპერაციო ხარჯები	3.053,1	10.420,7	35.878,6	+ 241,3
7. სამარაგო ფონდები	2.106,9	1.943,9	8.082,1	— 8,0
8. სესხების დაფარვა	2.829,2	3.417,7	13.454,7	+ 20,8
9. სხვადასხვა ხარჯები	1.385,6	1.870,6	9.134,7	+ 35,0
1—9 სულ „ა“—მიხედვით	42.187,5	101.293,6	372.889,9	+ 140,1
ბ) ფინანსიური სახსრების მიწოდება სახალხო მეურნეობისათვის:				
10. სასოფლო მეურნეობა	—	23.445,0	71.386,0	—
11. მრეწველობა	940,8	6.034,8	65.343,7	541,5
12. ელექტროფიკაცია	—	1.140,0	13.026,0	—
13. საკონლის ბრუნვა და კოოპერაცია	—	1.234,0	3.500,0	—
14. საგზაო მშენებლობა	1.221,6	5.493,2	20.051,3	349,7
15. საკურორტო მშენებლობა	—	1.250,0	4.000,0	—
16. კომუნალ. მეურნ.	5.319,5	9.528,7	40.565,8	79,1
17. კომუნ. წამოწყ.	13.215,1	19.814,0	87.349,6	49,9
18. ბრძოლა უმუშევრობასთან	—	530,0	1.712,8	—
19. სხვა.	445,0	—	2.536,6	—
10—19 სულ „ბ“—მიხედვით	21.142,0	68.469,7	309.471,8	223,9
1—19 სულ	63.329,5	169.763,3	682.361,7	168,1

მავლობაში ჩვენი ბიუჯეტიდან 3.500.000 მან. საერთოდ სახალხო მეურნეობისათვის ფინანსების მიწოდება საქართველოს შეერთებული ბიუჯეტის ხაზით ხუთი წლის განმავლობაში გამოიხატება 319.471.800 მანეთში. აი ის ხაზი, რომელიც აღებული არის სახალხო მეურნეობისათვის ფინანსების მიწოდების საქმეში. აღსანიშნავია, რომ ეს არის კაპიტალური დაბანდებანი, ამ თანხაში არ შედის სამმართველოს და სხვა ხარჯები.

მ ო ს ა ხ ლ ე მ ო ბ ა

რამდენიმე სიტყვა მოსახლეობის ზრდის შესახებ. 27-28 წ. საქართველოს მთელი მოსახლეობა 2.730.000 კაცს უდრიდა, 32-33 წ. ეს ციფრი 3.011.400-მდე გაიზრდება, თუ მივიღებთ საქართველოს მოსახლეობის ზრდის ტემპს ამ ხნის განმავლობაში 10,3‰. ქალაქების მოსახლეობის ზრდა ნაგარაუღევია უფრო სწრაფად, ვინემ სოფლის. ასე, ქალაქების მოსახლეობა დაახლოებით მოიმატებს 13,7‰, ხოლო სოფლის—9,3‰. საბჭოთა კავშირში მოსახლეობის ზრდა ნაგარაუღევია ცოტა უფრო სწრაფი ტემპით, სახელდობრ 11,8‰-ით. დასასრულ, ნება მიბოძეთ ორიოდ სიტყვით შევეხო სახალხო მეურნეობის სოციალისტური სექტორის ზრდას ჩვენი ხუთწლიანი გეგმის მიხედვით.

სახალხო მეურნეობის სოციალისტური სექტორი.

დავიწყოთ სასოფლო მეურნეობიდან. ხუთი წლის ბოლოს გლვხთა მეურნეობის საერთო რიცხვიდან 16,4‰ ანუ დაახლოებით 71.800 გლვხთა მეურნეობა გაერთიანებული იქნება კოლმეურნეობაში, ეს შეადგენს დაახლოებით მთელი მოსახლეობის 15,6‰, ანუ აბსოლუტურ რიცხვებში 359.000 მცხოვრები გაერთიანებული იქნება კოლმეურნეობებში. კოლექტიური მეურნეობა ხუთი წლის ბოლოში მოგვცემს სოფლის მეურნეობის საერთო პროდუქციის 12,6‰, მთელი განსაზოგადოებული სექტორი კი—13,9‰-ს¹⁾. აბსოლუტურ რიცხვებში რომ ავიღოთ, 5 წლის ბოლოს კოლმეურნეობანი მოგვცემენ 48.360.000 მან. პროდუქციას, საბჭოთა მეურნეობანი კი მხოლოდ 5.061.500 მან. ნათესი ფართობი, რომელიც დაქვრილი ექნება განსაზოგადოებულ სექტორს,—ხუთი წლის ბოლოს ედრება 16,8‰. აქ არ შემიძლია არ აღვნიშნო განსაზოგადოებული სექტორის მუშაობაში საბჭოთა მეურნეობების სუსტი მონაწილეობა. ხუთი წლის ბოლოში კოლექტიური მეურნეობების მფლობელობაში იქნება 218.100 ჰექტარი მიწა. საბჭოთა მეურნეობების მფლობელობაში—კი—16.200 ჰექტარი. ეს არის კულტურული მიწა. თუ ავიღებთ ნათეს ფართობებს, კოლექტიურ მეურნეობებს ექნება 160.000, საბჭოთა მეურნეობებს კი—8.400 ჰექტარი. აი, ეს არის სუსტი მხარე ჩვენი გეგმისა. ეს საკითხი უნდა ჩაითვალოს დაუმუშავებლად და ნაბიჯი უნდა გადავდგათ საბჭოთა მეურნეობების უფრო მეტად განსავითარებლად. საქი-

¹⁾ აქ არაა მხედველობაში მიღებული, ერთი მხრით, ის საბჭოთა მეურნეობები, რომელთაც სასწავლო და საჩვენებელი ხასიათი აქვთ და, მეორე მხრით, სამაზრო აღმასკომების საბჭოთა მეურნეობები. ეს აიხსნება მით, რომ საგეგმო კომისიას ამის შესახებ ცნობები არ ჰქონებია.

როა მოეწყოს მარცვლეულის დიდი საბჭოთა მეურნეობანი. აქ არ შემიძლია არ მიუთითო ერთ დიდ შეცდომაზე, რომელიც ჩაიდინეს მიწათმოქმედების სახ. კომისარიატის და სახელმწიფო საგეგმო კომისიის ხელმძღვანელებმა. ცენტრიდან მიცემული იყო დავალება, რომ მოწყობილიყო ერთი დიდი მარცვლეულის საბჭოთა მეურნეობა, რომლის განკარგულებაში უნდა გადასულიყო რამდენიმე ათასი ჰექტარი მიწა. ეს საკითხი შესასწავლად ვადაცემული ჰქონდა მიწადმოქმედების სახ. კომისარიატს, რომელმაც ამ საკითხზე წარმოადგინა დასკვნა, რომ საქართველოში თითქო არ იყოს არავითარი შესაძლებლობა მარცვლეულის საბჭოთა მეურნეობის მოსაწყობად. ეს აზრი გაიზიარა სახელმწიფო საგეგმო კომისიამაც, და ამრიგად, შეიქნა ისეთი მდგომარეობა, ვითომც საქართველოს არ შეეძლოს გამოყოფის საკმარისი სათესი არე საბჭოთა მეურნეობისათვის. ასეთი დასკვნის გამართლება არავითარი მოსაზრებით არ შეიძლება, აქ აუცილებლად აქვს ადგილი საბჭოთა მეურნეობის განვითარების სათანადო დაუფასებლობას, და რომ ეს მომავალში არ განმეორდეს, ყრილობამ უნდა მისცეს ხელმძღვანელ ორგანოს კატეგორიული ხასიათის დავალება, რათა საკითხი საბჭოთა მეურნეობათა მოწყობის შესახებ საჩქაროდ დამუშავებულ იქნეს და დაწყებულ იქნეს სააინისო პრაქტიკული მუშაობა.

არ შემიძლია არ აღვნიშნო აქ ერთი მეტად დამახასიათებელი გარემოება, რომელიც გამოიხატება შემდეგში: სოფლის მეურნეობის პროდუქციის საქონლიანობა 32-33 წელში იქნება 41,3%, კოლმეურნეობათა კი—43,6%, საბჭოთა მეურნეობების 93,2%. ეს მაჩვენებლები აშკარად ლაპარაკობენ, რომ ჩვენ კურსი უნდა გვექიროს პირველ რიგში საბჭოთა მეურნეობების და კოლექტიური მეურნეობების განსავითარებლად. ცხადია, ამავე დროს არ უნდა ვივიწყებდეთ დახმარების აღმოჩენას ღარიბ და საშუალო გლეხების ინდივიდუალურ მეურნეობებისათვისაც.

ეხლა თუ გადავალთ მრეწველობაზე, დავინახავთ, რომ განსაზოგადოებული სექტორის ხვედრითი წონა 32-33 წ. ედრება 99,7%, კერძო სექტორის კი—0,3%-ს. როგორც ხედავთ, მთელი მრეწველობა 5 წლის ბოლოს პროლეტარიატის ხელში იქნება. ეს მაჩვენებელი ლაპარაკობს იმაზე, რომ ყოველგვარი ეკვი, ვითომც მრეწველობას არ ექნება გეგმონიის როლი მთელ სახალხო მეურნეობაში ხუთი წლის ბოლოსათვის, უკუგდებული უნდა იქნეს. ამას უნდა მიემართოს ელექტრო-მრეწველობა მთელი 100%. შემდეგ, როგორი იქნება ამ მხრით სავაჭრო ბრუნვის მდგომარეობა, მთელი სავაჭრო ბრუნვა 1927-28 წ. შეადგენდა 509.846.000 მან., ხოლო 32-33 წელს ის ნავარაუდევია 814.800.000 მან. სოციალისტური სექტორი ამ ბრუნვაში შეადგენდა 1927-28 წ.—391.670.000 მან., ე. ი. 77%, ხოლო ხუთი წლის დამლევისათვის 782.597.000 მან., ე. ი. 96%. სოციალისტური სექტორის პოზიცია სავაჭრო ბრუნვაში ამრიგად იზრდება 99%-ით. კერძო სექტორზე 27-28 წ. მოდიოდა—117.660.000 მან., 32-33 წლისათვის კერძო სექტორის ბრუნვა შემცირდება 72,6%-ით. უნდა აღვნიშნო კიდევ, რომ საბითუმო ვაჭრობიდან კერძო სექტორი სრულიად იღვენება. იგი ინარჩუნებს თავის პოზიციას მხოლოდ საცალო ვაჭრობაში. აქაც 93% საცალო ვაჭრობისა იქნება სახელმწიფოს და კოოპერაციის ხელში. ვაჭრობის

დარგში ჩვენ დასახული გვაქვს უფრო მეტი ტემპი ზრდისა, ვიდრე ეს არის მიღებული მთელი საბჭოთა კავშირის მასშტაბით. აღსანიშნავია კიდევ ის გარემოება, რომ სოფლის მეურნეობაში განსაზოგადობული სექტორი გაიზარდება 1.006⁰/₀-ით, ხოლო კერძო სექტორი—25,6⁰/₀-ით, შინახელოსნური მრეწველობის ზრუნვის 98⁰/₀-ი იქნება სახელმწიფოს ხელში. მოსახლეობის კოოპერატიულად შეკავშირება გაიზარდება 70⁰/₀-ით; კოლმეურნეობების განვითარებას ვითვალისწინებთ 16—20⁰/₀-მდე. თავისთავად იგულისხმება, რომ კოოპერატიული და კოლექტიური პროცესების განვითარების საშუალებით აუცილებლად უნდა შეჩერდეს ინდივიდუალურ მეურნეობათა რიცხვის ზრდა, და არამც თუ შეჩერდეს, არამედ გეგმა ითვალისწინებს იმათ რიცხვის შემცირებას 12⁰/₀-ით. მთელი სოციალისტური სექტორის ხვედრითი წონა სახალხო მეურნეობაში მიაღწევს 52⁰/₀-მდე, ე. ი. პროდუქცია სოციალისტური სექტორის 2-ით გადააქარბებს კერძო სექტორს. ასეთია ის შედეგები, რომლებიც ჩვენ უნდა მივიღოთ. ხუთი წლის ბოლოს ჩვენი სახალხო მეურნეობის ხუთწლიანი გეგმის განხორციელების შედეგებით.

გეგმას უმავსაზღვრებთ.

აზნაგებო, გვაქვს თუ არა ჩვენ ისეთი პირობები, რომლებიც ხუთწლიანი გეგმის განხორციელებას უზრუნველყოფენ? ერთ-ერთ პირობად მე მიმაჩნია დარაიონება, რომელიც დაკავშირებულია ორგანიზაციულ საკითხებთან. დღემდე ჩვენი ორგანიზაციები დაქსაქსული იყვნენ, სამაზრო აღმასკომებს არ ჰქონდათ ისეთი ოპერატიული ფუნქციები, რაც არსებითად მათ უნდა ჰქონოდათ. მაგრამ წერილი ადმინისტრატიულ-სამეურნეო ერთეულებისათვის, როგორც არიან დღევანდელი მაზრები, შედარებით დიდი ფუნქციების და უფლებების მიჩინება მიზანშეწონილი არ იყო; უფრო დიდი და მძლავრი ერთეულების შექმნა ხელს შეუწყობს როგორც მუშაკთა, ისე მატერიალურ სახსართა უკეთ გამოყენებას.

შემდეგ რა არის საკირო ხუთწლიანი გეგმის განსახორციელებლად? ეს არის გეგმის პროპაგანდა და პროპულიარიზაცია ფართო პარტიულ და უპარტიო მასებში. მასების აქტივობა, მასების დაინტერესება, აი კიდევ ერთ-ერთი პირობა, რომელიც უზრუნველყოფს გეგმის განხორციელებას. მაგრამ გეგმის განსახორციელებლად უმთავრესია ჩვენი პარტიის რიგების მთლიანობა და შეკავშირება.

პერსპექტივებზე სიტყვას აღარ გავაგრძელებ, ვიტყვი მხოლოდ, რომ ხუთი წლის დამლევინათვის თვალსაჩინოთ შეიცვლება საქართველოს ეკონომიური და კულტურული მდგომარეობა. ჯერ ერთი, შეიქმნება ახალი სამრეწველო ცენტრები, მეორე—მოხდება სოფლის მეურნეობის რეკონსტრუქცია. ჩვენ მივიღებთ პროლეტარული ბაზისის გაძლიერებას თვით ტფილისში, შემდეგ ამ ბაზისის შექმნას და გაძლიერებას ქუთაისში, ბათუმში, ფოთში, ჭიათურაში და მრავალ სხვა ადგილას. მაშასადამე, თვალსაჩინოდ შეიცვლება საქართველოს მოსახლეობის ხოციალური შემადგენლობა. მაგრამ, ვიმეორებ, ყველაფერი იმაზე იქნება დამოკიდებული, თუ სინამდვილეში რამდენად განვახორციელებთ ამ გეგმას.

ერთი უცხოელი ჟურნალისტი ჩვენი ხუთწლიანი გეგმის შესახებ ერთ გერმანულ გაზეთში სწერს შემდეგს:

„ეს არის ყველა დროის უდიდესი და ბუნებრივად თანამედროვე ექსპერიმენტი. არა თუ ორიგინალური, არამედ თავისებურიც. საწყალი ბებერი ევროპა! თუ ეს ექსპერიმენტი წარმატებით დაგვირგვინდა, თუნდაც სამი მეოთხედით, მაშინაც უეჭველი იქნება საბოლოო გამარჯვება. ეს იქნება სოციალისტური მეტოდის გამარჯვება, „გამოუფიტავი, რწმენის უნარიანი და ნიჭიერი ხალხის გამარჯვება“-!

ამას ამბობს ბურჟუაზიული ჟურნალისტი ხუთწლიანი გეგმის გაცნობის შემდეგ. ასეთ შთაბეჭდილებას ახდენს ბურჟუაზიულ მწერალზე ეს ჩვენი, მისი აზრით, ექსპერიმენტი. მე კი ვამბობ, რომ ჩვენ შევასრულებთ ამ გეგმას არა სამი მეოთხედით, არამედ გადაჭარბებით, და ეს იქნება ჩვენი გამარჯვება, სოციალიზმის გამარჯვება და ამასთან ერთად, ეს იქნება იმ ანდერძის შესრულება, რომელიც ლენინმა დაგვიტოვა (ტაში).

საგოლოო სიტყვა 54)

ამხანაგებო, უნდა ითქვას, რომ ჩემი და ამხ. ყურულოშვილის მოხსენებათა 55) გარშემო გამართულ კამათში საკმაოდ არ იქნა გამოაშკარავებული ყველა ჩვენი ძირითადი ნაკლი, ჩვენი ძირითადი მოთხოვნილებანი და საჭიროებანი. პიჩველ ყოვლისა, კამათის დეფექტს წარმოადგენს ის გარემოება, რომ ადგილებიდან ჩამოსულმა ამხანაგებმა ძლიერ ცოტა ილაპარაკეს ხუთწლიანი გეგმის შესახებ. შეიძლება ამხანაგებმა თქვან, რომ მათ არ მისცეს ამის შესაძლებლობა, მაგრამ თუ კი ისინი მოისურვებდნენ, ყოველთვის შეეძლოთ მიეღოთ კამათში მონაწილეობა, განსაკუთრებით ხაზგასმით უნდა ითქვას ეს ავტონომიური რესპუბლიკების წარმომადგენლებზე; არც ერთ მათგანს სიტყვა არ აუღია ხუთწლიანი გეგმის შესახებ სალაპარაკოდ. ვანა ეს მათ არ შეეხებათ? გეგმა ხომ ხუთწლისათვის არის შედგენილი, დასახულია განსაზღვრული გეზი, ყრილობაზე კი საჭიროდ არ თვლიან გამოვიდნენ და გამოთქვან თავისი აზრი.

ხმა: ჩვენ არ მოგვეცეს ამის შესაძლებლობა.

ეს ვერაფერი გასამართლებელი საბუთია, რადგანაც, თუ კი ამას ვინმე მოისურვებდა, მას რიგ გარეშეც შეეძლო მიეღო სიტყვა. მაგრამ, სამწუხაროთ, ასეთ რამეს ადგილი არ, ჰქონია.

ხმა: ავტონომიურ რესპუბლიკებიდან არც კი ჩაწერილა არავინ.

აი ხედავთ, თურმე არც ჩაწერილან. სანამ საქმის არსებითი მხარეზე გადავიდოდე, მე მსურს გავსცე პასუხი იმ შეკითხვებზე, რომელიც მე მივიღე. აი მაგალითად, ასეთი შეკითხვა: გათვალისწინებულია თუ არა ხუთწლიანი გეგმით ახალციხე-ბორჯომის რკინის გზის გაყვანა და თუ არა, რატომ.

მე მოხსენებაში ვთქვი, რომ ამ ხუთწლედში ახალციხე-ბორჯომის რკინისგზის გაყვანა არ არის გათვალისწინებული. ხოლო რა იქნება შემდეგში, ამას დავეინახავთ.

შემდეგ შეკითხვაში ნათქვამია: რა მდგომარეობაშია ბახმაროზე შარავზის გაყვანის საკითხი, გათვალისწინებულია თუ არა ეს გზა ხუთწლიანი გეგმით?

რა თქმა უნდა, ასეთ დეტალებზე მე ვერ შეეჩერებოდით ჩემს მოხსენებაში. ცხადია, ამ გზას დიდი მნიშვნელობა აქვს და მისი გაყვანა გათვალისწინებულია ჩვენი გეგმით.

მეკითხებიან აგრეთვე: შეიძლება თუ არა განავითაროთ ნაოსნობა მტკვარზე ზაპესის ზემოთ.

ამხანაგებო, რამდენადაც ვიცი, ზაპესის ზემოთ ნაოსნობის განვითარება არ შეიძლება, ხოლო ქვემოთ შეიძლება მხოლოდ მდ. ალაზნის შესართავიდან ქვევით.

შემდეგ მეკითხებიან: რატომ არაფერია ნათქვამი ხუთწლიანი გეგმის მასალებში პოლიგრაფიული მრეწველობის მდგომარეობის შესახებ.

მასალებში არის ამის შესახებ ნათქვამი. მართალია, მხოლოდ ის, რომ ჩემს მოხსენებაში, მე არაფერი მითქვამს ამის შესახებ. ამხ. ყურულიშვილმა კი თქვა, რომ ძველი მანქანების და ლინოტიპების გადაკეთებაზე დაიხარჯება 1 მილ. მანეთამდეო.

არის კიდევ ასეთი შეკითხვა: კულტურულ რევოლუციისათან დაკავშირებით, საჭიროა შემცილებულ იქნას სპირტიანი სასმელების მოხმარება და თამბაქოს წვევა, მოხსენებაში კი ამის შესახებ არაფერი არის ნათქვამი.

ამ მხრივ ამხანაგი სრულიად სამართლიანად გვისაყვედურებს, ჩვენს ხუთწლიან გეგმაში არ არის ყველა საკითხი გათვალისწინებული, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამ ხუთი წლის განმავლობაში ჩვენ არ ვიბრძოლებთ ალკოჰოლიზმის წინააღმდეგ და სხვ.

შემდეგ, ზოგიერთი ამხანაგები აღვილობრივი ბიუჯეტის გასაძლიერებლად გვირჩევენ გამოუშვათ შინაგანი სესხი ნაცვლად იმ ლატარიებისა, რომელსაც აწყობენ სოფლისა და ქალაქის კავშირის საზოგადოება, ბავშთა მეგობრების საზოგადოება და სხვ.

ის, რასაც უშვებენ ქალაქისა და სოფლის კავშირის საზოგადოება და ბავშთა მეგობრების საზოგადოება—არ არის სესხი. სესხის საკითხი დასმულია, მას ამუშავებენ, მაგრამ ეს არის საკავშირო მნიშვნელობის საკითხი. აი ყველა შეკითხვა, რაც მე მივიღე.

ამხანაგებო, მე არ მქონდა შესაძლებლობა სრული ჯამი გამეკეთებია ჩემი მოხსენების გარშემო გამართული კამათისათვის, რადგანაც მე ვფიქრობდი, რომ საბოლოო სიტყვის თქმა სალამოს სხდომაზე მომიხდებოდა. ამის გამო ჩემს სიტყვაში მე შემძლიან აღვნიშნა მხოლოდ ის მთავარი მომენტები, რომელთაც კამათის დროს ორატორები შეეხებნ.

უწინარეს ყოვლისა, მე უნდა აღვნიშნო ერთი გარემოება: აქ გამოსული ამხანაგები სრულიად არ უწყვედენ ანგარიშს იმ თეზისებს, რომელიც დამუშავებული და გამოქვეყნებული იყო და რომლის გაცნობაც ამხანაგებს თავისუფლად შეეძლოთ; ეს კიდევ არაფერია, ამხანაგები ჩემს მოხსენებასაც კი არ უწყვედენ ანგარიშს. მე კი ჩემი მოხსენება სახელმწიფო საგვემო კომისიის სახელით კი არ ვამიკეთებია; ეს მოხსენება, რა თქმა უნდა, დამუშავებული იყო სახელმწიფო საგვემო კომისიის მასალების მიხედვით, მაგრამ ამას გარდა, მე სხვა მასალებითაც ვსარგებლობდი. ჩემი მოხსენება შედგენილი იყო იმ მითითებების მიხედვით,

რომელიც ჩვენ გვქონდა ცენტრალურ კომიტეტში და სახალხო კომისართა საბჭოში მას შემდეგ, რაც სახელმწიფო საგეგმო კომისიამ თავისი გეგმა შეადგინა. ეს მოხსენება საქართველოს სახალხო მეურნეობის განვითარების ხუთწლიანი გეგმის შესახებ მე გავაკეთე ცენტრალური კომიტეტის სახელით. აქ საქმაოდ დიდ გაუგებრობას ჰქონდა ადგილი, მე არ ვიცი, როგორ მოხდა ეს, რომ არც ერთი გამოსული ამხანაგი არ შეეხა ჩემს მოხსენებას, არამედ ყველა ლაპარაკობდა საქართველოს სახელმწიფო საგეგმო კომისიის მიერ გამოცემული წიგნის მიხედვით. ასეთ მიდგომას მე შეცთომით ვთვლი. იმ კრიტიკას, რომელიც იქ გადიშალა, ჩემს მოხსენებასთან საერთო თითქმის არაფერი ჰქონია,

საქმე იმაშია, რომ ჩემს თეზისებში და მოხსენებაში, მე ხშირად არ ვეთანხმები იმ ხაზს, რომელიც აქვს გატარებული თავის მასალებში სახელმწიფო საგეგმო კომისიას და მრავალ შემთხვევაში ვიძლევი სულ სხვა გეზს. აქ გამოსულმა ამხანაგებმა ეს გარემოება თითქოს ვერც კი შეამჩნიეს.

ეხლა ვილაპარაკოთ არსებითად. უწინარეს ყოვლისა, მე უნდა განეცხადო, რომ სატყეო მეურნეობისა და სატყეო მრეწველობის საკითხში მე არ ვეთანხმები ამხ. ყურულიშვილის აზრს. რა თქვა ამხ. ყურულიშვილმა? მან თქვა, რომ თუ ჩვენ ანგარიშს გაუწევთ ზოგიერთ ამხანაგების აზრს, იძულებული ვიქნებით შევზღუდოთ ჩვენი გეგმა სატყეო მრეწველობისაო, ეს ერთი; მეორე — ჩვენი სპეციალისტები არ გვაძლევენ საშუალებას, არ გვაძლევენ ნებას მოვსკრაოთ ხეები, ისინი ბებერი ტყის მოჭრის ნებასაც არ გვაძლევენო. ჩემს რეპლიკაზე იმის შესახებ, თუ რას უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს — ტყის დაცვას, თუ მის ექსპლოატაციას, — იგი მიპასუხებს: ორივე ეს პრობლემა მნიშვნელოვანია, მაგრამ ჩვენ არ უნდა გავვიტაცოს მართო ტყის დაცვამ, მართო ტყის დაცვა როდი უნდა გავაძლიეროთო.

რა თქმა უნდა, სატყეო მეურნეობაში, უწინარეს ყოვლისა, ჩვენ უნდა გამოვდიოდეთ საერთო სახელმწიფოებრივი ინტერესებიდან; მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ჩვენ ანგარიში არ უნდა, გაუწიოთ ჩვენი მრეწველობის ინტერესებს.

რა მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ტერიტორიაზე ტყეების სახელმწიფოსათვის? საკითხს ჩვენ სრულებითაც ისე არ ვაყენებთ — თითქოს ჩვენ უნდა შევზღუდოთ სატყეო მრეწველობა, ჩვენ ვლაპარაკობთ, რომ საჭიროა სატყეო მეურნეობის რაციონალური ნიადაგზე დაყენება, ტყეების რაციონალური გამოყენება.

რაც შეეხება მეორე საკითხს, მე ვფიქრობ, რომ ამხ. ყურულიშვილა ცოტათი სცდება. ის ამბობდა, რომ ჩვენი სპეციალისტები გვიკრძალავენ გადაბერებულ ტყის მოჭრასო. მე კი ვამბობ: პირიქით, ჩვენი სპეციალისტები გვეუბნებიან — ასეთი გადაბერებული ხეები მოჭერით რამდენიც გნებავთო. ისინი არა თუ არ გვიკრძალავენ მოჭრას, პირიქით, ხშირად არა სწორ ცნობებსაც — კი გვაძლევენ ამ მხრივ, გვაწვდიან გადაჭარბებულ ცნობებს ტყეების მარაგის შესახებ, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა მაგალითად, ბორჯომის საკასრე ქარხანასთან დაკავშირებით. სპეციალისტებმა გადაჭარბებული ცნობები მოგვცეს ხე-ტყის მარაგის შესახებ ბორჯომის რაიონში, ისე რომ ამ რაიონის ხე-ტყე, მათი აზრით, რამდენიმე ათეულ წელიწადს უნდა გვეყოფნოდა. რა თქმა უნდა, ეს არ იყო სწორი ცნობები და ამას წინათ ნედლეულის ნაკლებობის გამო ჩვენს წინაშე წამოიჭრა საკითხი

ბორჯომის საკასრე ქარხნის დახურვის შესახებ. ამიტომ სახალხო კომისართა საბჭო იძულებული შეიქნა ნება დაერთო, რომ ტყე მოეკრათ მომავალი წლის ნორმის ანგარიშში, რაც მართალი ვითხრათ, დანაშაულს წარმოადგენს, მაგრამ სხვა გამოსავალი არ იყო. მაგრამ ამასთან ერთად, ჩვენ დავადგინეთ პასუხის გეგმაში მიესცეთ, ყველა, ვინც ასეთი არასწორი ცნობები მოგვაწოდა ნედლეულის მარაგის შესახებ.

შემდეგი საკითხი. საქიროა თუ არა გავადიეროთ ტყეების დაცვა. მე ვამბობ, რომ ჩვენ უთუოდ უნდა გავადიეროთ ტყეების დაცვა, რადგანაც ეს საქმე ჩვენში ძალიან მოისუსტებს.

ამხანაგებო, ჩვენი ტყეები სხვა სიმდიდრის—მინერალური წყლების—წყაროსაც წარმოადგენენ. ტყეები უზრუნველყოფენ ჩვენი კურორტების არსებობას, და თუ ჩვენ არ ვიზრუნეთ ტყეების დაცვის გაძლიერებაზე, დაეკარგავთ ყველა მეტად ძვირფას სიმდიდრეს.

მე ხშირად მქონია საუბარი ამის შესახებ ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკებიდან და უკრაინიდან ჩამოსულ პასუხისმგებელ ამხანაგებთან. როდესაც ისინი ჩვენს ტყეებს ხედავენ, ამბობენ: დაიცავით თქვენი ტყეებიო. ისინი მუდამ და ხაზგასმით იმეორებენ ამას, როდესაც გაეცნობიან ჩვენს ტყეებს და მათი ექსპლოატაციის პირობებს; რა თქმა უნდა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ჩვენ სრულებით უნდა შევწყვიტოთ ტყის ექსპლოატაცია. შემცდარი იქნებოდა ის, ვინც ჩემს სიტყვებს ამ ყრილობაზე ასე გაიგებდა. სცდებიან თუ ფიქრობენ, რომ მე წინააღმდეგი ვარ ტყეების ექსპლოატაციისა. მე მხოლოდ ვამბობ, რომ ეს ექსპლოატაცია ჩვენში დღემდე არ არის დაყენებული სათანადო სიმძლევზე და რომ ტყის მოჭრა სწარმოებს არა მთელი სახელმწიფოს ინტერესების მიხედვით, არამედ სახალხო მურწნობის ამა თუ იმ ცალკე დარგის ინტერესების მიხედვით.

ებლა ტყის გაშენების შესახებ. ამ მხრივ მე სრულებით ვეთანხმები ამხ. ყურულიშვილს. ალბათ, ამხანაგებს ახსოვს, რომ მე რამდენჯერმე აღუძარი ეს საკითხი, ესწერდი იმის შესახებ, რომ ჩვენში ტყის გასაშენებლად არაფერი კეთდება და სხვ. წარსულ წელს საკურორტო სამმართველო შეუდგა ტყის გაშენებას ბორჯომის რაიონის ერთ პატარა სივრცეზე, მაგრამ ეს წვეთია ზღვაში. ასე რომ, ტყის გაშენების საკითხში, მე ფიქრობ, ჩემსა და ამხ. ყურულიშვილის შორის სრული თანხმობაა: ორივენი ვაღიარებთ, რომ ტყის გაშენებას დიდი მნიშვნელობა აქვს. ამ საქმეს უნდა მოკიდოს ხელი უმთავრესად მიწისსაკომმა და საკურორტო სამართველომ, რომლებიც ჩვენს ტყეებს განაგებენ.

შემდეგ, აქ მწვავე კამათი გამოიწვია წერატის ხეობის უცოდინარობის ლიკვიდაციის საკითხში. ეს რომ დაკვრითი ამოცანაა, მე ფიქრობ, არავისათვის სადავო არ უნდა იყოს. ჩვენ უნდა მოვიკრიფოთ მთელი ჩვენი ყურადღება, დავარჯშოთ მთელი ჩვენი ძალები, ფეხზე დავაყენოთ მთელი საზოგადოებრივობა იმისათვის, რომ შეესძლოთ, რაც შეიძლება ჩქარა გადავსკრათ ეს საკითხი. ამ საკითხის გადაწყვეტა ამჟამად სდგას ჩვენს წინაშე, როგორც დიდი პრაქტიკული ამოცანა. ჩვენ ვფიქრობდით, ჯერ კიდევ საბჭოთა ხელისუფლების ათი წლის არსებობის თავზე ეს ბოროტება აღმოფხვრილი იქნებოდა, მაგრამ ეს არ მოხდა; არის ცნობა, რომ წერა-კითხვის უცოდინარობა კი არ შემცირდა, პირიქით,

გაძლიერდა კიდევ. ეს იმითი აიხსნება, რომ ჩვენ არ გვეყოფნის საამისოდ ტენზიური და ფინანსური შესაძლებლობანი. თუ წინათ ამ ამოცანას ჩვენ დიდი ენტუზიაზმით, დიდი გატაცებით ვაყენებდით, ამჟამად იგი უფრო კონკრეტულად სდგას ჩვენს წინაშე. საჭიროა კონკრეტული ღონისძიებანი ამ ამოცანის განსახორციელებლად.

ამასთან დაკავშირებით, მინდა შეეჩერდე ამხ. კანდელაკის³⁶ გამოსვლაზე. მე ვფიქრობ, რომ ამხ. კანდელაკმა უნდა მოგვეცეს სათანადო კონკრეტული გეგმა. სწორედ მან უნდა მიგვითითოს, თუ რა ზომებია საჭირო წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციისათვის და რა უნდა გავაკეთოთ, რა უნდა ვილოწოთ, რომ მიზანს მივაღწიოთ.

უბრალო დასახელება იმისა, რომ სარატოვის ოლქში ესა და ეს არის გაკეთებულიო, საქართველოს პირობების გაუთვალისწინებლად, არაფერს არ მოგვეცემს. ჩვენში გეგმა სხვანაირად უნდა შესდგეს, ვიდრე სარატოვის ოლქში. მე უნდა ვთქვა პარტიულ ყრილობაზე, რომ ერთხელ ჩვენ უკვე დაუშვით შეცდომა და ჩვენი პარტიის ცენტრალური კომიტეტი იძულებული შეიქნა ეს შეცდომა თავის თავზე აეღო. ამხ. კანდელაკის მოხსენების გამო ცენტრალური კომიტეტის პრეზიდიუმმა მიიღო წინადადება აპარისტანში საყოველთაო სწავლების შემოღების შესახებ. თქვენ ალბათ იცით, თუ რა გამოვიდა აქედან.

რატომ მოხდა ეს? იმიტომ, რომ ჩვენ არ გვექონდა კონკრეტული გეგმა იმისა, თუ როგორ უნდა მომხდარიყო აღნიშნული ამოცანის ცხოვრებაში გატარება. ამიტომაც მე ვამბობ, რომ საჭიროა დამუშავებულ იქნას გეგმა ჩვენი პირობების მიხედვით და ანგარიში გავწიოს ყოველგვარ წვრილმანს და, რაც უმთავრესია, ჩვენს შესაძლებლობას. ამხ. კანდელაკს ასეთი გეგმა ჯერ-ჯერობით არ წარმოუდგენია.

შემდეგ ამბობენ, რომ ჩვენში წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციის განხორციელება სამ წელიწადში შეიძლებაო. ძალიან კარგი, განვახორციელოთ სამ წელიწადში, ამის წინააღმდეგ არავინ არის. საბჭოთა კავშირში და ჩვენში წერა-კითხვის ლიკვიდაციისათვის გეგმით გათვალისწინებულია 5 წელიწადი, მაგრამ ერთი წელიწადი უკვე თავდება, ასე რომ ფაქტიურათ რჩება 4 წელი. ამბობენ, რომ შეიძლება სტუდენტები ჩავაბათ წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციის საქმეშიო. სტუდენტობას მართლაც შეუძლია დიდი როლი ითამაშოს ამ საქმეში, უწინარეს ყოვლისა, კამკავშირს. მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ ის გარემოება, რომ წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაცია სწარმოებს უმთავრესათ ზამთარში, როდესაც გლეხობა თავისუფალია თავის მუშაობისაგან. თქვენ რომ ეხლა, ზაფხულის პერიოდში მიხვიდეთ გლეხთან და უთხრათ მას სკოლაში წამოდით, იგი ვერ წავა. მეორეს მხრივ სტუდენტებიც ვერ წავლენ ზამთარში სოფლად. რა თქმა უნდა, ყველა ეს მომენტი უნდა გავითვალისწინოთ. აი რას ამბობდა ამხ. კრეტიანოვსკი მე-XVI-ტე პარტკონფერენციაზე: „ჩვენ მიზნათ ვისახავთ მივალწიოთ იმას, რომ აქტიური ასაკის მუშები წერა-კითხვის სრული მკოდნენი გახდნენ, გავატაროთ წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაცია, სულ ცოტა რომ ვთქვათ, 18 მილიონ მოზრდილთა და მოზარდთა შორის.

გარდა ამისა, საჭიროა, რომ წერა-კითხვის უცოდინარობის სალიკვიდაციო პროფესიონალურ სკოლაში, აგრარული განხრით, მოექცეს ის ხუთი მილიონი გლეხი პატივისტი, რომლებსაც ჩვენ სოციალისტურ სექტორში მოუწოდებთ“.

აი, ამხანაგებო, ეს უკვე, ცოტად თუ ბევრად, კონკრეტული გეგმაა. ხოლო, როდესაც ლაპარაკია წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციაზე და გათვალისწინებული არაა სკოლების დაარსება იმ 11-15 წლის ასაკის ბავშვებისთვის, რომლებიც სკოლებში ვერ მოხვდნენ და რომლებიც ავსებენ წერა-კითხვის უცოდინართა კადრებს, რა თქმა უნდა, ეს არ ვარგა და ასეთ გეგმას ჩვენ ვერ მოვიწონებთ. მე გადაჭრით უნდა განვაცხადო, რომ თუმცა მე საძნელოდ მიმაჩნია წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაცია სამი წლის განმავლობაში, მაგრამ რაკი ყრილობა ასეთ დავალებას მოგვცემს, ცხადია, ჩვენ ეს უნდა შევასრულოთ. საჭიროა დავავალოთ ცენტრალურ კომიტეტს, რომ სათანადო ორგანოების მეშვეობით, რაც შეიძლება ჩქარა დამუშავდეს კონკრეტული გეგმა, რომლის მიხედვითაც წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაცია უნდა მოხდეს სამი წლის განმავლობაში, დაწყებული მიმდინარე წლიდან.

მესამე საკითხი, რომელიც სუსტად არის გაშუქებული სახელმწიფო საეკეგმო კომისიის მასალებში და ჩემს მოხსენებაში,—(ამხ. ყურულაშვილი უფრო დაწვრილებით შეეხა ამ საკითხს), ეს არის მშენებლობის საკითხი. აი, სად მოვისუსტებთ ჩვენ, და მართალი იყვნენ ის ამხანაგები, მუშები, რომლებიც გამოვიდნენ აქ და განაცხადეს—თუ ეს მდგომარეობა არ შევცვალეთ ჩვენი ხუთწლიანი გეგმის შესრულება გაძნელებათ. რა მდგომარეობა გვაქვს ჩვენ? ვაშენებთ, შეიძლება ითქვას, დიდებულ შენობებს ქარხნებისთვის, მაგრამ ვის რათ უნდა ასეთი ქარხანა, როდესაც ის ორჯერ-სამჯერ მეტი გიჯდება, ვიდრე საჭიროა; საკმარისი იქნებოდა უფრო უბრალო შენობების აგება. უნდა ითქვას, რომ მშენებლობა ჩვენში მოისუსტებს. აიღეთ საცხოვრებელი სახლების მშენებლობა. ისეთი სახლისათვის, რომელიც წყნეთის ქუჩის კუთხეში ააგეს, ჩვენ ციხეში უნდა ჩაგვესვა ამ შენობის ხელმძღვანელები და მე ამას კიდევ მოვითხოვდი. ამ საქმეს სერიოზული ყურადღება უნდა მიექცეს,

ავიღოთ მაუდის ფაბრიკა: მე ეს შენობა არ მინახავს, მაგრამ ამბობენ—ის ენეციის სასახლეს მოგაგონებსო. ამ მხრივ ამხანაგებო, საჭიროა მოვახდინოთ გარდატეხა, ჩვენ უნდა გამოვიმუშაოთ საცხოვრებელი და საფაბრიკო შენობების სათანადო ტიპი. სხვათა შორის, საქართველოს სახალხო კომისართა სამკომ ამას წინათ მიიღო დადგენილება შენობებისათვის ტიპიური პროექტების გამომუშავების შესახებ.

ამხანაგებო, მშენებლობასთან დაკავშირებით, ჩვენ უნდა დავსვათ საკითხი საშენი მასალის შესახებ. საშენი მასალა ჩვენ ვგონებ საკმაოდ მოგვეპოვება. ჩვენ მრავლად გვაქვს ყოველგვარი ხარისხის ქვა. რა მდგომარეობაშია ჩვენი აგურის საქმე? მე არ მესმის, რატომ არაფერი თქვა ამხ. ავაქოვმა გუშინ იმის შესახებ, რომ სწორად იმ დაწესებულებას, რომლის სათავეში იგი ღვას, ძალიან სუსტად აქვს დაყენებული ეს საქმე. მათ აქვთ აგური, მაგრამ ის იმდენად ძვირია, რომ მყიდველს ვერ უოულობდნენ. აი, ამას უნდა მიექცეს სერიოზული ყურადღება, ადგანაც აგურს დიდი მნიშვნელობა აქვს.

კარგია, რომ ამჟამად შენდება ცემენტის ქარხანა. ეს ქარხანა უნდა აშენდეს, უნდა დაეწილოს სახკომსაბჭოს, სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს და ახვა ორგანოებს, რომ ეს ქარხანა დროზე იქნეს დასრულებული და მისი აგება არ გაკვირდეს რამდენიმე წლის მანძილზე. ცემენტი მეტად საჭირო მასალაა, ამიტომ საჭიროა დავაჩქაროთ ამ ქარხნის აგება.

შემდეგ, მე მინდა შევაჩერო ყრილობის ყურადღება კიდევ ერთ გარემოებაზე. ხუთწლიანი გეგმა ჩვენ განვიხილეთ სახალხო კომისართა საბჭოს, ეკონომიურის საბჭოს და ცენტრალური კომიტეტის სხდომაზე. ყურადღება მიექცა კაპიტალურ დაბანდებათა ქვეშევალ მრუდე ხაზს ხუთწლეულის განმავლობაში. ეს იცის ყველამ, იცის ამხ. ავაქოვმაც. ჩვენ ვამბობდით, რომ საჭიროა ამ ქვეშევალ მრუდე ხაზის გამოსწორება. ჩვენ შევიტანეთ ზოგიერთი შესწორება ამ მხრივ და ავღნიშნეთ, რომ უთუოდ საჭიროა გავითვალისწინოთ სააზოტო-ქიმიური ქარხნის აგება; შემდეგ გვაქვს ტყვარჩელის მშენებლობა. ამრიგად, თქვენ ხედავთ, რომ ცენტრალურმა კომიტეტმაც და სახკომსაბჭომაც გააკეთეს ყველაფერი, რაც კი შეიძლებოდა ამ მდგომარეობის გამოსასწორებლად.

არ ვარგა ახირება, საჭიროა აშკარად ვილაპარაკოთ იმის შესახებ, რაც არის და არ უნდა გამოვიგონოთ ის, რაც ყველამ უწყის, გარდა, მაგალითად, მარტო ამხ. ავაქოვისა. ერთგვარად ეს ამხანაგ გოდაბრელიძესაც შეეხება.

მე ვეთანხმები ამხ. გოდაბრელიძეს თვითღირებულების შემცირების საკითხში, მაგრამ ეს ხომ ჩვენც გვაქვს გათვალისწინებული და ამხ. გოდაბრელიძე ჩვენთან ერთად იღებდა მონაწილეობას თეზისების შედგენაში. ჩვენ 35%-ით ვამცირებთ პროდუქციის თვითღირებულებას ამ ხუთი წლის განმავლობაში. მე ვეთანხმები ზოგიერთ ამხანაგებს, რომ შესაძლებელია ასეთმა შემცირებამ ჩვენ არ მოგვეცეს ისეთი ეფექტი, როგორც საბჭოთა კავშირში, რადგანაც ჩვენ გვაქვს ისეთი პროდუქტები, რომელთა თვითღირებულების შემცირება 35%-ით არ არის საკმარისი და ასეთი შემცირების შემდეგაც ამ პროდუქტების ფასი საშუალოდ უფრო მაღალი იქნება, ვიდრე კავშირში.

ებლა შეეჩერდეთ ცალკე გამოსვლაზე. უწინარეს ყოვლისა, ამხ. გაბუნიას შესახებ. უნდა ვთქვა, რომ ამხ. გაბუნია მე საერთოდ ნაკლებად გავიგე. საქმე იმაშია, რომ ამხ. გაბუნიას ყველაფერი რაღაც საშინელებად ერქვენება; ვერ გამიგია არაერთ ამხ. გაბუნია დაუფრთხია პროფ. ვირსალაძის წიგნს. ამ წიგნს იგი დიდ შიშში და საგონებელში ჩაუგდია. მართლაც პროფ. ვირსალაძე თავის წიგნში ამბობს, რომ მთელი საქართველო მაღარიით არის დაავადებული. ეს ასე არ არის, ამხანაგებო. მე ვესაუბრე პროფ. ვირსალაძეს ამ საკითხის შესახებ, და, სხვათა შორის, უთხარი, რომ იგი არ არის მართალი, რომ, რა თქმა უნდა, მაღარია ჩვენი ხალხისათვის დიდი უბედურებაა, მაგრამ ყველა როდია მეთქი მაღარიით დაავადებული; აი, მაგალითად, მე საქართველოში ვცხოვრობ. მაგრამ არა ვარ მეთქი მაღარიით ავად. საქმე იქამდინ მივიდა, რომ ასეთი განცხადებებით დააშინეს სპეციალისტები, რომლებიც ჩვენ მოსკოვიდან გამოვიწერეთ და რომლებიც უნდა გაგვეზავნა ჩაის პლანტაციების რაიონებში მიწათმოწყობის სამუშაოთა შესასრულებლად.

მოსხენებაში მე ჭონიშნე, რომ მიღებულია ზომები მალარიის წინააღმდეგ, მაგრამ როგორც სჩანს, ეს არ აკმაყოფილებს ამხ. გაბუნისას.

სრულიად მართალი იყო ამხ. გაბუნია, როდესაც ამბობდა, რომ გეგმაში არ არის გათვალისწინებული მოსახლეობის სახსარიო. ეს მართალია, მაგრამ ეს მეტად რთული და მძიმე ამოცანაა. მე განზრახული მქონდა შევებოდი ამ საკითხს მოხსენებაში, მაგრამ გამომჩა. მართლაც, ჩვენ უნდა მივიღოთ მხედველობაში ყველა ის სახსარი, რასაც ამ პერიოდის განმავლობაში თვითდაბეგრის, საგზაო, ნატურალური ბეგარის და მასიური ინიციატივისა და თვითმოქმედების სახით შეიტანს თვით მოსახლეობა ჩვენ სოციალისტურ მშენებლობაში. ამხანაგებო, მე ვიმეორებ, რომ უდიდესია ამოცანა, რომლის გადაწყვეტაც ბოლოს და ბოლოს დამოკიდებულია ჩვენ ნებისყოფაზე, რომელმაც სათანადო ინიციატივა უნდა იკისროს, ეს არის მოსახლეობის აქტივობის გამოაშკარავება. ამ მხრივ კიდევ ბევრი რამ არის გასაკეთებელი.

ამხანაგებო, არის მთელი რიგი პირობები, რაც ხელს შეუწყობს და უზრუნველყოფს ჩვენი გეგმის შესრულებას.

უწინარეს ყოვლისა, კიდევ ერთხელ უნდა ითქვას, რომ სახელმწიფო საგეგმო კომისიის მიერ გამოქვეყნებულ გეგმას ბევრი ნაკლი და დეფექტი აქვს. მაგრამ შეუძლებელია შეცდომები არ იყოს, რა თქმა უნდა, შეიძლებოდა მათი შემცირება, მაგრამ იმის თქმა, რომ ეს გეგმა საერთოდ არაფრად არ ვარგა, რომ იგი რალაც დომხალია, როგორც ამხ. ავაქოვმა განაცხადა, ეს არ არის ჯანსაღი მიდგომა, ეს არ არის ის ჯანსაღი კრიტიკა, რომელიც ჩვენ გვასწავლის, რომელსაც ჩვენ წინ მივყევართ.

შესაძლებელია, ამხანაგებმა თქვან, რომ მე ვიყო თითქო კრიტიკის თუ თვითკრიტიკის წინააღმდეგი. სრულიადაც არა. მე მგონია კარგია ისიც, რაც ამხ. ავაქოვმა თქვა. თუ მისი სიტყვები ნამდვილად გულწრფელი იყო, ეს ჩააფიქრებს ამხ. კვირიკაძესაც, ამხ. მახარაძესაც, ამხ. ყურულაშვილსაც და სხვა ამხანაგებს იმის შესახებ, რომ რამდენადაც შესაძლებელია აღმოფხვრან ყველა ეს დეფექტები. მე ვწუხებარ მხოლოდ იმას, რომ კრიტიკა და თვითკრიტიკა ხუთწლიანი გეგმის გარშემო არ იყო საკმაოდ ფართო. მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში იმას, რაც აქ იყო თქმული, უთუოდ უნდა გაეწიოს ანგარიში.

ჩემს მოხსენებაში მე ვლაპარაკობდი იმის შესახებ, თუ რა პირობებია საჭირო გეგმის შესრულების უზრუნველსაყოფად. უნდა განვაცხადო, რომ მართომატერიალური რესურსების უზრუნველყოფა კიდევ არ იქნება საკმარისი იმისთვის, რომ უზრუნველყოთ გეგმის შესრულება. პირველი ამოცანა ამ მხრივ ეს თვითღირებულების შემცირებაა ყველა დარგში, რადგანაც ეს შემცირება მოვკცემს უდიდეს ეკონომიას და ამასთანავე ის გვასწავლის ჩვენ მშენებლობას, ორგანიზაციულ მუშაობას, ეს კი თავი და თავი საქმეა. ყოველგვარი გეგმის ყოველგვარი ამოცანის შესრულების დროს დიდ მნიშვნელობა აქვს ორგანიზაციულ მხარეს, მაგრამ ესეც არ არის საკმარისი. შესაძლებელია ჩვენ ორგანიზაციულად სწორად ავაშენოთ, მაგრამ ვერ დავაყენოთ საქმეზე სათანადო ხალხი. აი რა გვიშლის კიდევ ხელს: ლენინი ამბობდა—ხალხის

შერჩევა ეს ყველაფერი იყო. თქვენი დეკრეტები ეს ქალაქის ნაგლეჯი იყო. მე აქ ვერ ვიტყვი, თუ რა უწოდა მან ამ დეკრეტებს. ლენინი ხაზს უსვამდა იმ გარემოებას, რომ მთავარი საქმე ხალხის. შერჩევა, რომ საქიროა ადგილზე შესაფერისი ხალხი იყოს დაყენებული. სრულებით არ არის სავალდებულო, რომ ეს ხალხი სპეციალისტები იყვნენ. სპეციალისტი-კომუნისტები ჩვენ ჯერ ცოტა გვყავს, ჩვენ მხოლოდ ახლა ვქმნით მათ, მაგრამ საქიროა, რომ იმ კომუნისტებმა, რომლებიც სხედან ადგილებზე, იცოდნენ საქმის ვითარება, რომ ისინი წვდებოდნენ მათთვის დაკისრებული საქმის არსებით მხარეს; ისინი არ უნდა დაუიალობდნენ აქეთ-იქით. არ უნდა კმაყოფილდებოდნენ სხვადასხვა მივილინებებით და სხვა. მე მინდოდა ამ საკითხს პრესაში შევხებოდი, მინდოდა აღმენიშნა, რომ ზოგიერთი ამხანაგები მეტად გატაცებული არიან მივილინებებით და სრულებით არ ფიქრობენ იმის შესახებ, რომ საქიროა ყოველი კაპიკის და, რაც მთავარია, ყოველივე წუთის და ზოგავა. ჩვენში ჯერ კიდევ ყველგან არ არის შეგნებული დამოკიდებულება, კომუნისტურ-ლენინური დამოკიდებულება დაკისრებული საქმისადმი. უწინარეს ყოველისა საქიროა ხალხი. ეს იმას არ ნიშნავს. რომ ისინი უსათუოდ ინჟინერები იყვნენ, სრულიადაც არა, მაგრამ მათ ისე უნდა დააყენონ საქმე, რომ ინჟინერ-ტეხნიკოსი, აგრონომი და სხვ. გრძნობდეს, რომ მას ყავს უფროსი, რომ არის ფიზიკური თვალის, რომელიც მას ხედავს, რომელიც მას ხელმძღვანელობას უწევს. აი რა არის საქირო ამ გეგმის შესასრულებლად იმ პირობების გარდა, რომელზედაც მე გუშინ ვილაპარაკე ჩემს მოხსენებაში და რომლებიც აღნიშნულია ჩვენს საერთო პარტიულ დირექტივებში. თუ ასე უწოდებთ ჩვენს მოვალეობას, შესაძლებელია ერთგვარი მიხვევ-მოხვევა დაგვიკვირდეს, მაგრამ დარწმუნებული ვარ, დაკისრებულ საქმეს ბოლომდე მივიყვანთ და ხუთწლიან გეგმას მთლიანად განვახორციელებთ (მქუხარე ტაში).

საქართველოს სახალხო მეურნეობის განვითარების ხუთწლიანი გეგმა

ამს. ფ. მახარაძის თეზისების პროექტი საქართველოს კომ-
პარტიის მე-VI ყრილობისათვის

(მიღებულია ყრილობის მიერ ერთხმად)

1. საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის ხუთწლიანი გეგმა მიზნათ ისა-
ზავს ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიულიზაციას მაქსიმალურათ, გაძლიერებული ტემპით,
ე. ი. სოციალისტური პოზიციის განვითარების ჩქარ ზრდას, რაც საბჭოთა ქვე-
ყანაში კაპიტალიზმის ფესვების საბოლოო და დაჩქარებით აღმოფხვრის ძირითად
პირობას წარმოადგენს. ამგვარად, ხუთწლიანი გეგმის შესრულება უდიდესი
ნაბიჯია წინ ჩვენი სოციალიზმის განსახორციელებლად.

2. ხუთწლიანი გეგმა, ერთი მხრივ, კავშირში შემავალ რესპუბლიკებს შო-
რის შრომის რაციონალურ განაწილებას ემყარება, მეორე მხრივ, იმ რაიონების
შედარებით უფრო ჩქარი ტემპით განვითარებას, რომელნიც კულტურულად და
ეკონომიურად ჩამორჩენილი არიან.

ამიტომ ხუთწლიანი გეგმის შესრულება პარტიისა და ხელისუფლებისაგან
ისეთ პოლიტიკას მოითხოვს, რომლის მეოხებით ჩამორჩენილი რაიონები დაწი-
ნაურებულ რაიონებს უნდა დაეწიონ და კულტურულად და ეკონომიურად მათ
გაუთანასწორდენ. მაგრამ ეს პოლიტიკა მთელი კავშირის ერთიანი გეგმის შესრუ-
ლებასთან საესებით უნდა იყოს დაკავშირებული.

3. საქართველოს სახალხო მეურნეობის განვითარების ხუთწლიანმა გეგმამ
ჩვენი ქვეყნისათვის უნდა გაითვალისწინოს ყველა ის საერთო დებულება, რომელ-
საც საერთოდ ემყარება მთელი კავშირის სახალხო მეურნეობის ხუთწლიანი
გეგმა. ამასთან საქართველოს სახალხო მეურნეობის განვითარების ტემპი საერ-
თოდ, და კერძოდ კი მრეწველობის, უფრო ჩქარი უნდა იყოს, ვიდრე მაგალი-
თად, რსფსრ-სა ან უსსრ-ში, ვინაიდან საქართველო ჯერ კიდევ აგრარულ ქვე-
ყანას წარმოადგენს, სადაც წვრილი და შინამრეწველობა სჭარბობს; საქართვე-
ლოს სოფლის მეურნეობა კი უფრო მეტადაა ჩამორჩენილი, თუ მხედველობაში
არ მივიღებთ სპეციალურ და ტექნიკურ კულტურათა ზოგიერთ დარგს.

4. სახალხო მეურნეობის ხუთწლიანმა გეგმამ ჩვენს ქვეყანაში უნდა გაითვა-
ლისწინოს საქართველოს ყველა იმ ბუნებრივი სიმდიდრის მაქსიმალური გამო-

ყენება, რაც აქამდე მეტწილად ხელუხლებია. ხუთწლიანმა გეგმამ უნდა შესცვალოს საქართველოს სახალხო მეურნეობა. აუცილებელია პირველ რიგში წარმოების ისეთ დარგთა განვითარებას შეუდგეთ, რაც ახლანდელ აგრარულ-სამრეწველო საქართველოს სამრეწველო-აგრარულ ქვეყნად გადააქცევს.

მშენებლობის გეგმა და კაპიტალური დაბანდება

5. ზემოაღნიშნულთან შეფარდებით ჩვენი მშენებლობის გეგმა მომავალ ხუთწლიანსათვის ექვსჯერ მეტ კაპიტალურ დაბანდებებს ითვალისწინებს, ვიდრე ეს გასულ ხუთწლიელში გვექონდა. გასულ ხუთწლიელში საქართველოს სახალხო მეურნეობაზე სულ 110 მილ. დაიხარჯა. მომავალ ხუთწლისათვის ნავარაუდევია დაიხარჯოს—684.500.000 მ., რამაც საბოლოოდ საქართველოს ინდუსტრიალიზაციის უდიდესი ზრდა უნდა მოგვცეს. ამ სახსრების დაბანდება ისეთი მიმართულებით უნდა წავიდეს, რომ მომეტებული ნაწილი საწარმოო საშუალებათა წარმოების დარგებს მოხმარდეს. მრეწველობაში კაპიტალურ დაბანდებთა ზრდა მომავალ ხუთი წლის განმავლობაში 55,9% შეადგენს გასული ხუთწლიელის დაბანდებასთან შედარებით (25.104.000 მან. გასულ ხუთწლიელში და 173.513.000 მ. მომავალი ხუთი წლის განმავლობაში.).

კაპიტალური დაბანდებანი ჯგუფ „ა“-ში შეადგენს 111.671.000 მან. ან 64,4%/₆₀, ჯგუფ „ბ“-ში—61.842.000 მან. ან 35,5%/₆₀.

მრეწველობის განვითარება მჭიდროდ უნდა იყოს დაკავშირებული ენერგეტიკასთან. მრეწველობის განვითარების ჩქარი ტემპი ქმნის ელექტროფიკაციის განვითარების წარმატებითი ტემპის აუცილებლობას. ამისდამხედვით ელექტროფიკაციის დარგში გასულ ხუთწლიელში გაღებულ 29.857.000 მან. ნაცვლად გეგმა მომავალი ხუთი წლისათვის 74.000 000 მან. ითვალისწინებს.

სასოფლო მეურნეობაში კაპიტალურ დაბანდებთა ოდენობა 5 წლის განმავლობაში 219.000.000 მან. შეადგენს სასოფლო მეურნეობის საინდუსტრიალიზაციო დაბანდებთა ჩართვით (მოსახლეობის სახსრების გამოკლებით); გასულ ხუთწლიელში კი ეს დაბანდება უდრიდა 15,5 მილ. მანეთს.

6. მიუხედავად იმისა, რომ სახალხო მეურნეობის ხუთწლიანი გეგმით კაპიტალურ დაბანდებებზე მრეწველობაში წინა ხუთწლიელთან შედარებით უფრო მეტი თანხა გათვალისწინებული, დასაგეგმი პერიოდის ბოლო წლების დაბანდებანი საკმარად მაინც ვერ ჩაითვლება; მათი ოდენობა ნაკლებია პირველ 2—3 წლის დაბანდებებზე. ამიტომ აუცილებელია კაპიტალური ხარჯების გადიდება ბოლო წლებში გეგმაში სათანადო თანხების შეტანით გეოლოგიური გამოკვლევების და სხვა ღონისძიებათა ინტენსიური წარმოებისათვის.

მრეწველობა

7. ხუთწლიანმა გეგმამ მრეწველობაში უნდა დასახოს მაქსიმალური ტემპი იმ დარგების განვითარებისა, რომელნიც ჩვენი ბუნებრივ სიმდიდრეთა გამოყენებასთან არიან დაკავშირებულნი (მარგანეტის ამოღება და ფერომარგანეტის

წარმოება; ტყვარჩელისა და ტყიბულის ქვანახშირის მაქსიმალური ამოღება, ამასთან დაკავშირებით ამიერ-კავკასიის სალითონო მრეწველობის პრობლემის გადაჭრა; შირაქის ნავთის სამრეწველო ამოღების დაჩქარება და ნავთის სხვა საბადოების გამოკვლევათა. ჩქარი ტემპი; სამთამადნო მრეწველობისა და ელექტროფიკაციის ზრდის ბაზაზე—ქიმიური მრეწველობის ფართო ორგანიზაცია და სხვა.)

ამასთან აუცილებელია დიდი ყურადღება მიექცეს იმ დარგების მაქსიმალურ განვითარებას, რომელნიც სასოფლო მეურნეობის პროდუქციის (აბრეშუმი, ჩაი, თამბაქო, შაქარი, რძე, ტყავი, საფეიქრო და საკონსერვო მრეწველობა და სხვ.) გადამუშავების შესაძლებლობას იძლევიან.

8. სატყეო საქმე საქართველოს სახალხო მეურნეობის ერთ-ერთ უდიდეს დარგს წარმოადგენს. სატყეო და ქალაქის მრეწველობაში კაპიტალური დაბანდებანი ხუთი წლის განმავლობაში 35 მილ. შეადგენს. აღსანიშნავია, რომ ამჟამად სატყეო მეურნეობის წარმოება არა საკმაოდ რაციონალურია და აუცილებლად უნდა ჩაითვალოს მიმდინარე ხუთწლედში იმ ღონისძიებათა განხორციელება, რომელიც უზრუნველყოფს სატყეო მეურნეობის რაციონალურ ორგანიზაციას, დაცვის გაძლიერების, ნარგავთა გაშენებისა და სწორი სამრეწველო ექსპლოატაციისკახივ.

9. ხუთწლიან გეგმაში აუცილებელია გადათვლიერებულ იქნეს საკითხი ადგილობრივ სამრეწველო ნედლეულის გამოყენების შესახებ, ზოგიერთ ნედლეულის (თამბაქო, ბამბა, ხილი და მწვანილი, რძე და საღვინე-სასპირტე ნედლეული) გადამუშავების პროცენტის მაქსიმალური გადიდების მხრივ. კერძოდ დამუშავდეს გეგმა სამკურნალო ნედლეულის გადამუშავებისა და ქიმიო-ფარმაკეტიული მრეწველობის ორგანიზაციის შესახებ.

10. ცენზიანი მრეწველობის პროდუქცია 403%-ით იზრდება (52.931 ათ. მანეთიდან 1927-28 წ. 266.261 ათ. მანეთამდე, 1932-33 წ.); აქედან ჯგუფი „ბ“-ს (მსუბუქი მრეწველობა) პროდუქცია—395%-ით და ჯგუფი „ა“-ს (ძვირე მრეწველობა) პროდუქცია—414%-ით. მაგრამ პროდუქციის ზრდის ყველა შესაძლებლობა გეგმით არ არის ამოწურული: ამიტომ ხუთწლედის ბოლო წლებში პროდუქციის ზრდის ტემპი დამაკმაყოფილებლად ვერ ჩაითვლება.

სამრეწველო ხასიათის საწარმოთა ვათვალისწინებული მოცულობის გაფართოვებასთან ერთად, მრეწველობის პროდუქციის უფრო მეტი ზრდის მიზნით, აუცილებლად ჩაითვალოს არსებულ საწარმოებში მაქსიმალური დატვირთვის შესაძლებლობის გამოყენება განუწყვეტელი საწარმოო კვირის 2-3 თვის მუშაობის შემოღებით.

11. სახელმწიფო მრეწველობის გეგმაში ვათვალისწინებულ ზრდის ტემპი უზრუნველყოფს ცენზიან მრეწველობიდან კერძო სექტორის სრულ გაძევებას. თუ 1927-28 წ. ცენზიან მრეწველობაში კერძო სექტორი 1,4%-ს შეადგენდა, ხუთწლედის ბოლოს კი ის სრულიად კარგავს თავის პოზიციებს.

12. ხუთწლიანი გეგმით უზრუნველყოფილია უფრო დაჩქარებული ტემპი საქართველოს მრეწველობის ზრდისა, ვიდრე სსრ მთელ კავშირში (საქართველოს მრეწველობის პროდუქციის ზრდა 403% შეადგენს სსრ კავშირში კი ეს ზრდა 167% უდრის), ამავე დროს ვათვალისწინებულია მრეწველობის განვითარების კიდევ უფრო ჩქარი ტემპი საქართველოს ავტონომიურ რესპუბლიკებში. ავტონომიურ რესპუბ-

ლიკების მრეწველობის კიდევ უფრო ჩქარი ზრდა გეძლევის ამ მრეწველობის ხვედრითი წონის გადიდებას საქართველოს მთელი ცენზიანი მრეწველობის პროდუქციაში: აფხაზეთში 1,9%-დან 3,7%-მდე, აჭარისტანში 2,3%-დან 3,2%-მდე, სამხრეთ-ოსეთში 0,1%-დან 0,6%-მდე (აქ მხედველობაში არ არის მიღებული ამ რესპუბლიკების ტერიტორიაზე საკავშირო მნიშვნელობის წამოწყებათა არსებობა, როგორც მაგალითად, ტყვარჩელი აფხაზეთში და ნავთსახდელი ქარხანა აჭარისტანში, რომელნიც ავტონომიური რესპუბლიკების მრეწველობის ხვედრითი წონას კიდევ უფრო ადიდებენ). გეგმაში გათვალისწინებული დასამატებლად, ავტონომიურ რესპუბლიკებში აუცილებელია განვითარების პერსპექტივის მქონე კიდევ სხვა დარგების გამოჩინება.

13. ადგილობრივი მრეწველობის საერთო პროდუქციის ზრდა ხუთი წლის განმავლობაში 664,9%-ით არის გათვალისწინებული (1927-28 წ. 7.478 ათ. მან., 1932-33 წ. 57.966 ათ. მან.), რაც მნიშვნელოვნად უნდა ჩაითვალოს. მაგრამ ამასთან მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ადგილობრივი მრეწველობის ჩამორჩენილობა, აგრეთვე ის, რომ მრეწველობის საერთო ზრდაში მას შეუძლია აასრულოს მნიშვნელოვანი როლი, რისთვისაც აუცილებელია მისი უფრო განვითარების გათვალისწინება. ადგილობრივი მრეწველობის ხუთწლიანი გეგმა ვერ არის საქმაოდ დამუშავებული, მოკლე დროში აუცილებელია მისი სათანადოთ გადამუშავება.

ხუთწლიანი გეგმით კომუნალურ მეურნეობაში ნაეარაუდევია დაბანდება 38,5 მილ. მან. რაოდენობით, კერძოდ ტფილისის კომუნალურ მეურნეობაში ხუთი წლის განმავლობაში დაბანდება იქნება 22,5 მილ. მან. კომუნალური მეურნეობის განვითარებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ქალაქის მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრებისათვის. საქართველოს სსრ კომუნალური მეურნეობის ახლანდელი მდგომარეობა ერთობ არადამაკმაყოფილებლად უნდა ჩაითვალოს. ამიტომ არამც თუ აუცილებელია გეგმით გათვალისწინებულ ხარჯების გაწევა (წყალსადენი, კანალიზაცია, მასიური მოძრაობის საშუალება და სხვ.), არამედ აუცილებელია მათი გადათვლიერება გადიდების მხრივ.

14. წვრილი შინამრეწველობის საერთო პროდუქცია 57,8 მილ. მანეთიდან 1927-28 წ. იზრდება 72,4 მილ. მანეთამდე. აქედან კოოპერაციაში გაერთიანებულ შინამრეწველთა პროდუქცია 12,8 მილ. მანეთიდან 71,3 მილ. მანეთამდე, ე. ი. კოოპერაციაში გაერთიანების ხვედრითი წონა 21,9%-დან 98,5% აიწევს.

სასოფლო მეურნეობის კოოპერაციაში გაერთიანებულ გლეხთა მეურნეობის რაოდენობა უნდა გაიზარდოს: საკრედიტო ამხანაგობებში 30,2%-დან 51,9%-მდე, სპეციალურ ამხანაგობებში 6,9%-დან 1927-28 წ. 22,9%-მდე 1932-33 წ. წვრილი შინამრეწველობის ხუთწლიანი გეგმა ვერ არის სათანადოთ დამუშავებული, განსაკუთრებით ამ მრეწველობის ნედლეულით მომარაგების ნაწილი, რასაც განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს.

სახელმწიფო მრეწველობის მნიშვნელოვანი ზრდის მიუხედავად, წვრილი შინამრეწველობა თავის მნიშვნელობას მთელი ამ პერიოდის განმავლობაში ინარჩუნებს, როგორც ბაზრისათვის დამატებითი პროდუქციის მიცემის, ისე უმუშევრობის შენელების მხრივ.

0 ლ ე კ ტ რ ო ფ ი კ ა ც ი ა

15. ხუთწლიანმა გეგმამ პირველ ყოვლისა მრეწველობის ელექტრო-ენერგიით მომარაგება უნდა გაითვალისწინოს. მრეწველობის ელექტრო-ენერგიით მომარაგება ერთ მუშაზე აუცილებელია მაქსიმალურად გადიდდეს. გეგმა უნდა იქნეს გადათვლიერებული ფერო-მარგანეცის წარმოების ელექტრო-ენერგიით უზრუნველყოფისა და ქიმიური მრეწველობის განვითარების მხრივ. ამისათვის აუცილებელია ამ ხუთი წლის განმავლობაში ახალი ჰიდროცენტრალის აგება, აგრეთვე აუცილებელია ზაპეისისა და რიონჰესის სიმძლავრის მაქსიმალურ საზღვრამდე აყვანა.

რიონჰესის დამთავრებისა და ახალი ჰიდრო-ცენტრალის ორგანიზაციის გარდა, აუცილებელია შემდეგი ახალი სადგურების დაწყება და დასრულება: აპარისტანის, გუმისტის, გალიზგის, ალაზნის, აბასთუმნის და სხვ.

16. აუცილებელია დიდი ყურადღება მიექცეს აგრეთვე სოფლის მეურნეობის ელექტრო-ენერგიით მომარაგებას. გეგმით გათვალისწინებული ზრდა სოფლის მეურნეობის ელექტრო-ენერგიით მომარაგებისა 0,024 კს-დან 9,39 კს-მდე მნიშვნელოვან მიღწევად უნდა ჩაითვალოს. მაგრამ ამ ელექტრო-ენერგიით უფრო მეტი მომარაგება არის სასურველი.

ამასთან ამავე ხუთწლეულში აუცილებელია მოვევარდეს საკითხი ელექტრო-ენერგიის საოჯახო მომარაგების შესახებ (ვათბობა, ოჯახურ საჭიროებათა დაკმაყოფილება და სხვ.).

მუშათა კლასის ზრდა და მისი მდგომარეობის გაუმჯობესება

17. მრეწველობის განვითარებასთან ერთად წარმოებაში ჩაბმულ მუშა-ხელის რაოდენობაც იზრდება. გეგმით წარმოების გაფართოებასთან დაკავშირებულია მნიშვნელოვანი რაოდენობით მუშა-ხელის ჩაბმა წარმოებებში. საქართველოს სამრეწველო ხასიათის საწარმოებში 1927-28 წ. 22.659 კაცი ითვლებოდა, გეგმით 1932-33 წლისათვის 43.051 კაცი არის გათვალისწინებული, რაც 90% ზრდას გვაძლევს. ნაკლები, მაგრამ საკმაოდ საგრძნობი ზრდა გვაქვს შშენებლობაში ჩაბმულ პირთა მიმართ (1927-28 წ.—14.084 კაცი, ხუთწლიდის ბოლოს კი—21.606 კაცი). საქიროა აღინიშნოს, რომ ხუთწლეულში დაქირავებულთა 30%-ით ზრდის დროს სამრეწველო ჯგუფი 90%-ით იზრდება. მუშა-ხელის რაოდენობის ეს ზრდა საგრძნობლად შეამცირებს უმუშევრობას (უმუშევრობა დაახლოებით 30%-ით შემცირდება), მაგრამ ეს შემცირება არ არის საკმაო და აუცილებელია გეგმაში მთელ რიგ ღონისძიებათა გათვალისწინება, რომელიც უმუშევრობის კიდევ მეტად შემცირებისაკენ იქნება მიმართული.

18. მრეწველობის განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პირობას წარმოადგენს მისი უზრუნველყოფა ტექნიკური ძალებით, სპეციალისტებით და კვალიფიციური მუშა-ხელით. მრეწველობის მოთხოვნილების 20.000 ახალი მუშა-ხელით დაკმაყოფილება კვალიფიციური მუშაკების მომზადებას მოითხოვს. გეგმით გათვალისწინებული კვალიფიციურ მუშა-ხელის განსაზღვრული რაოდენობა,

რომელიც საფაბრიკო-საქარხნო და პროფესიონალურ სკოლებში, ინდივიდუალური მოწაფეობის გზით, აგრეთვე გადამზადების სხვა საშუალებით ემზადება, არ არის საქმაო. აუცილებელია გეგმაში დამატებითი ხარჯების შეტანა კვალიფიციური მუშა-ხელის ახალი კადრების მოსამზადებლად. ამ მიზნისათვის მრეწველობამ უფრო მეტი სახსრები უნდა გაილოს.

განსაკუთრებული ყურადღება ტეხნიკურ ძალების მომზადებას უნდა მიექცეს. გეგმაში საჭირო ტეხნიკურ ძალთა რიცხვის შეტანა (20 მუშაზე 1 ტეხნიკური მუშაკი) მინიმალურ ნორმად უნდა ჩითვალოს; ამ ნორმის მისაღწევად აუცილებელია ყოველგვარი ზომების მიღება.

19. აუცილებელია რეალური ხელფასის ზრდა მრეწველობაში—71%-მდე ავიყვანოთ, ეს ზრდა ნომინალური ხელფასის გადიდებით და ფართო მოხმარების საგნებზე ფასების დაკლების გზით უნდა მივიღოთ. აღნიშნულ ოდენობამდე ხელფასის ზრდის უზრუნველსაყოფად გეგმაში გათვალისწინებული შრომის ნაყოფიერების ზრდა საშუალოდ 93%-110%-მდე უნდა იქნეს აყვანილი.

20. ყოფა-ცხოვრებისა და მუშების კულტურული დონის ამაღლების საკითხში განსაკუთრებული მნიშვნელობა საბინაო მშენებლობას აქვს. ხუთი წლის განმავლობაში საბინაო მშენებლობაზე მრეწველობის ხაზით 16.922.500 მან. არის ვალდებისწინებული და სხვა ორგანიზაციების ხაზით—52.200.000 მან.

მოსახლეობის ერთ სულზე ბინის ფართობის გათვალისწინებული შემცირება 5,48 კვ. მ-დან 5,20 კვ. მ-მდე სრულიად მიუღებელია. ხუთი წლის განმავლობაში ისეთ მდგომარეობას უნდა მივალწიოთ, რომ ამ მხრივ ჩვენი ქალაქები კავშირის სხვა რესპუბლიკების ქალაქებს გაუთანასწოროთ (7,5 კვ. მ.). მრეწველობის გაიაფების გზით გეგმაში გათვალისწინებული თანხა მშენებლობის უფრო მეტ მოცულობისთვის, ვიდრე ეს გეგმაშია გათვალისწინებული, უნდა იქნეს გამოყენებული.

ხარისხობრივი მაჩვენებლების ზრდა და გეგმის შესრულების უზრუნველყოფა.

21. გეგმით გათვალისწინებულ ოდენობით კაპიტალური მშენებლობის შესრულება უმთავრესად დამოკიდებულია მრეწველობის ხარისხობრივ მაჩვენებლების ზრდაზე მეტწილად, პროდუქციის თვითღირებულების დაკლებაზე; ყოველივე ეს სამრეწველო მშენებლობის ცენტრალურ ამოცანას წარმოადგენს, როგორც ეს საკავშირო კომპარტიის (ბ) მე-XV ყრილობის რეზოლიუციაში არის მოხსენიებული. საქართველოს მრეწველობის პროდუქციის თვითღირებულება მაღალია და ამის გამო საწარმოთა მთელი რიგი დეფიციტური იყო; ხუთწლიანი გეგმის ერთ-ერთ მთავარ საკითხად თვითღირებულების მნიშვნელოვანი დაკლება უნდა ვაღიაროთ. გეგმით გათვალისწინებულ 30% დაკლების ნაცვლად, თვითღირებულების დაკლება 35%-ით უნდა გავითვალისწინოთ. მრეწველობის ცალკე დარგებში და განსაკუთრებით მრეწველობის „ა“ ჯგუფში, საჭიროა კიდევ უფრო მეტი დაკლების გათვალისწინება. ყრილობა აღნიშნავს სამრეწველო პროდუქციის თვითღირებულების დაკლების სუსტად ჩატარებას ადგილობრივ მრეწველობაში—ცალკე უწყებათა საწარმოებში და წინადადება შემოაქვს მიღებულ იქნეს გადამკრელი ზომები სათანადო დირექტივების შესასრულებლად.

მძიმე მრეწველობის პროდუქციაზე 20%-ით და მსუბუქი მრეწველობის პროდუქციაზე 21,5%-ით საბითუმო ფასების დაკლება მიღებულ იქნეს ცვლილებებით, ცალკე დარგებში, სადაც ამჟამად შედარებით მაღალი ფასები არის, აუცილებელია კიდევ უფრო მეტი დაკლების გათვალისწინება, განსაკუთრებით ეს მძიმე მრეწველობაშია. აუცილებელი.

22. მშენებლობაზე რაოდენიმე ასეულ მილიონ მანეთის ხარჯების გაწვევის დროს მშენებლობის გაიაფება მოგვეცემს დიდ ფექტს. გეგმით გათვალისწინებული მშენებლობის გაიაფება 47%-ით არ შეიძლება საქმარისად ჩითვალოს. გაიაფების ნორმად უნდა მიღებულ იქნას საკავშირო გეგმაში გათვალისწინებული ნორმა (50%), რომლის შესრულებაც რეალურად შესაძლებელია. ამასთან დაკავშირებით აუცილებლად ყურადღება უნდა მიექცეს სააღმშენებლო მასალის თვითღირებულების და გასაცემ ფასების უფრო მეტ შემცირებას, ვიდრე ეს გეგმითაა გათვალისწინებული.

მშენებლობის გაიაფების და მისი ნორმალურ საფუძველზე ორგანიზაციამოწყობის მიზნით, სავალდებულოდ იქნას აღიარებული მძლავრი რესპუბლიკანური სააღმშენებლო ორგანიზაციის შექმნა.

23. გეგმით გათვალისწინებული დიდი სააღმშენებლო პროგრამა მოითხოვს სააღმშენებლო მასალის წარმოების განვითარებას ისეთი ტემპით, რომ მშენებლობა მაქსიმალურად უზრუნველყოფილი იყოს. შედგენილი გეგმა არასაკმარისად ითვალისწინებს ამ ამოცანის განხორციელებას. ამიტომ აუცილებელია გეგმის ამ ნაწილის გადასინჯვა და სააღმშენებლო მასალის წარმოების უფრო მეტი ტემპით გათვალისწინება, კერძოდ კირის წარმოება უნდა იქნას ისეთ დონეზე აყვანილი, რომელიც უზრუნველყოფს ადგილობრივ მრეწველობას და აღარ ექნება ადგილი დეფიციტს, რომელიც გეგმაში ნაანგარიშეა 46.000 ტონას რაოდენობით. აუცილებელია აგრეთვე გეგმის გადასინჯვა იმ მხრით, რომ შესაძლებელი იქნეს აგურზე მოთხოვნილების დაკმაყოფილება ადგილობრივი მრეწველობის სათანადო განვითარების საშუალებით და ამით აუცილებელი მოსალოდნელი დეფიციტი 39 მილიონ ცალი აგურის რაოდენობით. ამასთანავე ერთად საქიროა საგრძნობლად განვითარდეს სახურავი მასალის წარმოება (კრამიტი და სახურავი ფიქალი).

სახოფლო მეურნეობის განვითარება

24. მნიშვნელოვან სახსრების დაბანდება სოფლის მეურნეობაში და მრეწველობის განვითარების ჩქარი ტემპი იძლევა სოფლის მეურნეობის მექანიზაციის და ელექტროფიკაციის შესაძლებლობას. კაპიტალური დაბანდებანი აჩქარებენ ტერიტორიის მოწყობას (მელიორაცია, მიწადმოწყობა, გადასახლება და დასახლება და სხვ.), უღარიბესი გლეხობის მუშა-საქონლით უზრუნველყოფას, სასუქის გამოყენებას არა მარტო ტენიკურ კულტურათა დარგში, არამედ იმ მიწების გასაუმჯობესებლადაც, რომელიც ითვისება პურეულით, თესლბრუნვის განვითარებას, სათანადო ზომების მიღებას სასელექციო თესლეულის მასალათა

გასაერკლებლად და სხვა და სხვა ზოოტეხნიკურ და აგრიკულტურულ ღონისძიებათა განხორციელებას.

25. ხუთწლიან გეგმაში საკითხი მოსავლიანობის გადიდების შესახებ უნდა გადასინჯულ იქნას. ეს საჭიროა უმთავრესად იმიტომ, რომ ჩვენში მოსავლიანობა ჯერ კიდევ მეტად დაბალ დონეზე სდგას და მოითხოვს ცვალებათა რადიკალურ ზომებს და მთელ რიგ ღონისძიებათა გატარებას. პურეული კულტურის მოსავლიანობის ზრდა 17-18% -ით არაა საკმარისი. საქართველოსთვის აუცილებელია ზრდის საშუალო ნორმის აყვანა არა ნაკლებ 35% -სა. აუცილებელია სათეს ფართობის 25% -მდე გადიდება.

26. სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებით სდგას საკითხი მესაქონლეობის განვითარების შესახებ. გლეხების რაოდენობა, რომელთაც არა ჰყავთ მუშა-საქონელი საკმარისად დიდია. ამიტომ მუშა-საქონლის 10% -ით გადიდება არაა საკმარისი. თითქმის საგლეხო მეურნეობის 40% -ს არ გააჩნია სას.-სამეურნეო იარაღი, რაც მეტად აფერხებს სოფლის მეურნეობის განვითარებას. საჭიროა ხუთწლიანი გეგმის გადასინჯვა იმ ანგარიშით, რომ ეს მდგომარეობა თავიდან აცილებულ იქნეს.

საქართველოს პირობებში მეწველი საქონლის მოშენებას დიდი მომავალი აქვს და ამიტომ აუცილებლად მას დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს. სერიოზული ყურადღება უნდა მიექცეს აგრეთვე მეცხვარეობის განვითარებას იმ მიმართულებით, რომ მოხდეს მატყლის ხარისხობრივი გაუმჯობესება.

27. გეგმით გათვალისწინებული მეფრინველეობის ზრდა არაა დაბეჭდვით გათვალისწინებული უნდა ჩაითვალოს. საქართველოში მეფრინველეობის განვითარებისათვის არსებული მეტად ხელსაყრელი პირობები მხედველობაში იქნას მიღებული და გეგმაც აუცილებლად ამ დარგის გადიდების მიმართულებით გადასინჯული.

28. ხუთწლიანი გეგმის უმთავრესი ამოცანაა შეაჩეროს სოფლის მეურნეობათა დაყოფა-დაქუცმაცება და ამოვე დროს დააჩქაროს სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაცია. გლეხთა მეურნეობების კოლექტიურ მეურნეობებში გაერთიანება 15-20% -მდე ჩვენს პირობებში ამჟამად არაა საკმარისი, საქართველო წვრილი მეურნეობის ქვეყანაა და ამიტომ განსაკუთრებით აუცილებელია კოლექტიურ მეურნეობათა განვითარების ტემპის დაჩქარება.

არანორმალურად ჩაითვალოს ის მდგომარეობა, რომ 5 წლის განმავლობაში საბჭოთა მეურნეობაზე იხარჯება 24.000.000 მანეთი, ხოლო მისი საერთო პროდუქცია კი ფასიულ გამოხატულებაში ხუთწლიდის ბოლოს უდრის დაახლოებით 5 მილიონ მანეთს. გადასინჯოს გეგმა იმ ანგარიშით, რომ ხუთწლიდის ბოლოს ჩვენ გვექნეს საბჭოთა მეურნეობების საერთო პროდუქციის უფრო მეტი ეფექტი, ვიდრე ეს გათვალისწინებულია გეგმაში. ამასთანავე ერთად აუცილებელ საჭიროებად იქნას აღიარებული მებოსტნეობა-მეშენილეობის საბჭოთა მეურნეობების მოწყობა და აგრეთვე საკითხის შესწავლა ხორბლეულობის საბჭოთა მეურნეობების ორგანიზაციის შესაძლებლობის შესახებ.

29. მიწათმოწყობა უნდა ჩაითვალოს აუცილებელ პირობად სოფლის მეურნეობის ახალ გზებზე გადასვლისათვის. მიწათმოწყობის ტემპის გაძლიერება გან-

საკუთრებით აუცილებელია საქართველოს პირობებში, ვინაიდან აქ ადგილი აქვს ხშირ ხარვეზიანობას და მიწის ნაკეთების ერთი-მეორისაგან შორიშობას.

30. ტეხნიკურ კულტურათა განვითარებასთან ერთად სერიოზული ყურადღება უნდა მიექცეს პურეულ კულტურათა განვითარებას. ამ ხუთწლიან განმავლობაში პურეული კულტურის განვითარებას, მის ფართობის და მოსავლიანობის ზრდა-განვითარებას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს. მაგრამ ამან არ უნდა მოახდინოს ვაფლენა სპეციალურ და ტეხნიკურ კულტურათა (მებაღეობა, მეღვინეობა, ჩაი, ბამბა, აბრეშუმში, თამბაქო, კენაფი, მანდარინები, სამკურნალო მცენარეულობა და სხვ.) განვითარების საქმეზე. პირიქით, ყველა ამ კულტურათა გაძლიერებული განვითარება უნდა იყოს ჩვენი ყურადღების ცენტრი.

31. სოფლის მეურნეობის პროდუქციის სასაქონლო ნაწილი იზრდება 101¹/₀-ით, შედარებით 1927-28 წელთან (78.908.100 მანეთიდან 158 მილიონ მანეთამდე); თუ 1927-28 წელში ბაზარზე გადიოდა სოფლის მეურნეობის პროდუქციის 30,8¹/₀-ი, 1932-33 წელში ეს პროცენტი მიაღწევს 41,3¹/₀-ს.

სოფლის მეურნეობის სასაქონლო ნაწილი უმთავრესად იზრდება ტეხნიკურ ან სპეციალურ კულტურათა ხარჯზე; ხორბლეულ კულტურათა ხაზით კი საქონლიანობა მეტად მცირეა. გეგმით გათვალისწინებული ზრდა სოფლის მეურნეობის პროდუქციის საქონლიანობისა 30,8¹/₀-დან 41,3¹/₀-დე, უნდა ჩაითვალოს არაღამაკმაყოფილებლად, ვინაიდან ხუთწლიანი გეგმა ითვალისწინებს სოფლის მეურნეობის სამნიშვნელო მექანიზაციას, სათეს ფართობის გადიდებას და მოსავლიანობის 35¹/₀-მდე გადიდებას სხვადასხვა აგრიკულტურულ და აგროტეხნიკურ ღონისძიებითა საშუალებით. გეგმა უნდა გადაისინჯოს იმ მხრით, რომ მივიღოთ ხორბლეულ პროდუქტთა საქონლიანობის უფრო მეტი ზრდა.

32. სოფლის მეურნეობის განვითარების საქმეში წყლის მეურნეობის სათანადო დაყენებას ჩვენში შეუძლია დიდი როლი ითამაშოს. ხუთწლიანი გეგმით განზრახულია სამელიორაციო სამუშაოთა წარმოება-ჩატარება 239 ათას ჰექტარ ფართობზე (ალაზანი, ტირიფონი, საჭკორი, მაშველი, ელდარი და კოლხიდის დაბლობი). ამ საქმეზე უნდა დაიხარჯოს 33.400.000 მანეთი. კოლხიდის ქაობების გეგმის განხორციელება არასაკმარისად ჩაითვალოს და წინადადება მიეცეს სათანადო ორგანიზების გადასინჯონ ეს გეგმა და გაითვალისწინონ ამისათვის აუცილებელი სახსრები.

ამ სამუშაოთა ტემპის დაჩქარებას აუცილებლად მიექცეს ყურადღება, რათა ამით შესაძლებელი გახდეს შემდგომ ხუთწლეულში ახალ სამუშაოთა დაწყება.

სერიოზული ყურადღება მიექცეს აგრეთვე წვრილ სამელიორაციო სამუშაოთა ჩატარებას გლეხობის სახსართა გამოყენებით.

კულტურული მშენებლობა

33. კულტურულ მშენებლობის ხუთწლიან გეგმაში გათვალისწინებულია სოფლის და ქალაქის მოსახლეობის კულტურული ზრდა, რომელიც უზარუნველყოფს მუშათა და გლეხთა ფართო მასების სოციალიზმის პრაქტიკულ მშენებ-

ლობაში ჩაბმას. ამ მიზნით განზრახულია საყოველთაო, სავალდებულო სწავლების სასკოლო ქსელის გაფართოება, წერა-კითხვის უკოდინარობის სკოლების რიცხვის გადიდება და მასიური პროფტეხნიკური მომზადება.

ხუთწლედის განმავლობაში კულტურულ-განმანათლებელ საქმეზე დასახარჯ თანხების რაოდენობა უდრის 221.952 ათას მანეთს: წინა ხუთწლედში დახარჯულია 51 მილ. მანეთი.

ხუთწლიანი გეგმით გათვალისწინებულია ყოველგვარი სახის და საფეხურის სკოლების მოსწავლეთა ზრდა (საბავშვო ბაღების—134,5⁰/₀, პირველი საფეხურის მოწაფეთა—38,7⁰/₀, სალიკვიდაციაო პუნქტების 190,2⁰/₀, გლეხთა ახალგაზრდობის სკოლების—216,6⁰/₀, ქობ-სამკითხველოების—56⁰/₀ და სხვ.).

საყოველთაო სავალდებულო სწავლება უმცირეს ეროვნებათა მაზრებში ხუთი წლის განმავლობაში იზრდება 40⁰/₀-ით, საქართველოში (ავტონომიური რესპუბლიკებისა და უმცირეს ეროვნებათა მაზრების გარდა)—21⁰/₀. ბიუჯეტის ზრდაც კულტურულ-განმანათლებელ დარგში დიდი ტემპით მიმდინარეობს. საქართველოში, ავტონომიური ერთეულების გარდა, ბიუჯეტის ეს ნაწილი იზრდება—230⁰/₀-ით, აფხაზეთში—432⁰/₀, აჭარისტანში—324⁰/₀ და სამხრეთ-ოსეთში 597⁰/₀-ით.

წერა-კითხვის უკოდინარობის ლიკვიდაცია მოსახლეობაში მოხდეს 15—39 პასაკამდე, სამი წლის განმავლობაში 1929—30 წლიდან დაწყებული, რისთვისაც ფართოდ უნდა იქნეს გამოყენებული საზოგადოებრივი და ინდივიდუალური თვითმოქმედება (ახ. ლენ. კომ. კავშირთა ორგანიზაცია, კოოპერაციები, პროფკავშირები და სხვა დაწესებულებანი). წინადადება მიეცეს სათანადო ორგანოებს გამოიშუშონ კონკრეტული გეგმა.

ყველა სახის და საფეხურის სკოლებში ხუთწლიანი გეგმა ითვალისწინებს მტკიცე კლასიური ხაზის გატარებას. უღარიბესთა ფონდისათვის გეგმა ითვალისწინებს 10 მილიონ მანეთამდე თანხას.

გეგმა განსაზღვრავს კვალიფიციურ მუშაკთა რიცხვს, რომელიც აუცილებელია მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის სოციალისტური რეკონსტრუქციისათვის, მომზადებული იქნება დაბალდ ტიპის პროფტეხნიკური სკოლების მეშვეობით 6.500-დე მუშა, კურსებზე კი—8.917-დე, სულ დაახლოებით 15.018-დე, ხოლო გადაზადებული მოკლევადიანი კურსების საშუალებით ხუთი წლის განმავლობაში 30.000 მუშამდე.

რაც შეეხება უმაღლეს და საშუალო სასწავლებელთათვის საჭირო კვალიფიციურ მუშებს, უნდა აღინიშნოს, რომ მდგომარეობა არადამაკმაყოფილებელია, განსაკუთრებით კი აგრონომების, ბეითალთა, პედაგოგიური ძალების მხრივ. გეგმა ითვალისწინებს საჭირო სპეციალისტების მხოლოდ ნაწილს. გეგმის თანახმად მომზადებული იქნება 700 ინჟინერი და სოფლის მეურნეობისათვის კი 600 აგრონომი, რაც არაა საკმარისი.

ცნობილ იქნეს, რომ კულტურულ შვენებლობის ერთ დეფექტთაგანს წარმოადგენს გამოცემლობის გეგმის უქონლობა. დაევალოს სათანადო ორგანოებს შეიმუშონ მთელი გამოცემლობის გეგმა.

სახალხო ჯანმრთელობის დაცვა

34. სახალხო ჯანმრთელობის დაცვის დარგში ხუთწლიანი გეგმა ითვალისწინებს სანიტარულ-პროფილაქტიურ ღონისძიებათა გაძლიერებას და სოციალურ სწეულებათა წინააღმდეგ ბრძოლას და აგრეთვე მოსახლეობისათვის საექიმო დახმარების გაფართოებას (ახალი საავადმყოფოებისათვის ნავარაუდევია 8.300.000 მანეთი, საწოლების რიცხვი იზრდება 3.588-დან 5.668-მდე. იქნება სპეციალური ინსტიტუტები მალარიასთან, ტუბერკულოზთან და სხვა დაავადებასთან საბრძოლველად, ფართოვდება დედათა და ბავშვთა დაცვის საქმე, სწარმოებს კურორტების კეთილმოწყობის გაუმჯობესება, ეწყობა ახალი სანატორიები და პანსიონატები და სხვ.). სოციალურ დაავადებიდან განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მალარიის წინააღმდეგ ბრძოლას სპეციალურ დაწესებულებათა გახსნისათვის საჭირო ასიგნობათა გადიდებით და მოსახლეობისათვის უფასოდ ქინაქინის მიწოდებით.

დედათა და ბავშვთა დაცვის გეგმა გაფართოვდეს სათანადო ქსელის გადიდებით. მწვავე ნაკლებობა ფსიქიატრიული დახმარების დარგში უნდა შეივსოს არსებული ქსელის მაქსიმალური გადიდებით.

გაფართოვდეს გეგმა სახელმწიფო მნიშვნელობის სანატორიუმებისა და კურორტების მშენებლობის და მიექცეს მათ კეთილმოწყობას განსაკუთრებული ყურადღება. დამუშავდეს ადგილობრივი მნიშვნელობის კურორტების შესწავლის და მოწყობის გეგმა საჭირო თანხების გათვალისწინებით.

გეგმის წარმატებით შესრულების მიზნით საჭიროდ იქნას აღიარებული სპეციალურ სამალარიო კომიტეტის ორგანიზაცია.

მიუხედავად ჯანმრთელობის დაცვის საქმის ასეთი გაფართოებისა, ის მაინც ვერ ჩაითვლება საქმარისად. კერძოდ არაა საქმარისი საწოლების რიცხვის გადიდება, სამკურნალო ქსელის განვითარება სოფლად და სათანადო დაწესებულებათა ორგანიზაცია სპეციალურ ავადმყოფობათა წინააღმდეგ საბრძოლველად.

ბ ი უ ჯ ე ტ ი

35. შეერთებული ბიუჯეტის (სახელმწიფო და ადგილობრივი) საერთო ზრდა უნდა ჩაითვალოს მნიშვნელოვნად. თუ გასულ ხუთწლეულში ბიუჯეტის საერთო რაოდენობა უდრიდა 216.434.000 მანეთს, ამ ხუთწლედისათვის ის ნავარაუდევია 682.361.000 მანეთის რაოდენობით. ბიუჯეტის მთავარი მიმართულება ხასიათდება იმით, რომ სოციალურ-კულტურულ საჭიროებაზე გათვალისწინებული ხარჯები შეადგენს 249 მილიონ მანეთს, ხოლო მრეწველობაზე კი 182 მილიონს.

გეგმით გათვალისწინებული ადგილობრივი ბიუჯეტის ზრდა არ შეიძლება ჩაითვალოს დამაკმაყოფილებლად. დიდი ზრდისთვის აუცილებელია შემოსავლის ახალი ობიექტების გამოჩახვა.

აუცილებლად საჭიროა დამატებითი მთლიანი ფინანსიური გეგმის დამუშავება, რომ უფრო ნათლად გამოამჟღავნდეს სახალხო მეურნეობის ცალკე ნა-

წილთა ფინანსიური ურთიერთ-დაზოკიდებულებანი. აუცილებელია აგრეთვე სახალხო შემოსავლის საკითხის შესწავლა.

ტ რ ა ნ ს მ ო რ ტ ი

36. ხუთი წლის განმავლობაში ტრანსპორტის განვითარებაზე ნაერაუდვეი ხარჯები 130.321.000 მან. რაოდენობით (აქედან რკინის გზა—60.400.000 მან.; გზატკეცილები—44.600.000 მ., ავტოტრანსპორტი—5.250.000 მან.; წყლის ტრანსპორტი—20 მილ. მან.) სახალხო მეურნეობის მოთხოვნილებებს სავსებით ვერ აკმაყოფილებს. ამიტომ წინადადება მიეცეს სათანადო ორგანოებს დაამუშაონ საკითხი ტრანსპორტზე, მომეტებულად ურელსო გზებზე, დაბანდებათა გადიდების შესაძლებლობის შესახებ. აუცილებელია გზატკეცილების შეკეთების გაძლიერება, დაკეტილ გზების აღდგენა და ახალი გზების გაყვანით ჩამორჩენილ რაიონების მდგომარეობის გაუმჯობესება. გზატკეცილებზე კაპიტალური დაბანდებანი 44.600 ათ. მან. რაოდენობით ახალ-გზების გასაყვანად უნდა გამოვიყენოთ, კერძოდ ისეთ რაიონებში, როგორცაა: ახალციხე, ახალქალაქი, ბორჩალო, კახეთისა და რაჭა-ლეჩხუმის მაზრების ზოგიერთი რაიონი და სხვ.

რკინის გზის ახალი მშენებლობის (შავი ზღვის, გორი-ცხინვალი, ტყვარჩელი-ოჩამჩირე, თელავი-ახმეტა, ოზურგეთი-ჩოხატაური) დარგში განსაკუთრებული ყურადღება შავი ზღვის რკინის გზის გაყვანის ტემპის დაჩქარებას უნდა მიექცეს.

37. ნავთსადგურთა მშენებლობის დარგში გეგმა უნდა გადაკეთდეს იმ მხრივ, რომ კაპიტალური დაბანდებანი ნავთსადგურთა დეფიციტიანობის მიზნისათვის იქნეს გამოყენებული. ტვირთბრუნვის უფრო მეტად გადიდებისათვის აუცილებელია ღონისძიებათა ახლავე დამუშავება. ამას გარდა, აუცილებელია დავისახოთ ამოცანა ნაოსნობის (მდ. რიონი, მტკვარი და სხვ.) განვითარებისა, უფრო მეტის მასშტაბით, ვიდრე ეს გეგმით არის გათვალისწინებული.

ხ ა ქ ო ნ ლ ი ხ ბ რ უ ნ ვ ა

38. ვათვალისწინებულია საქონლის ბრუნვის განვითარება—509.287.000 მანეთიდან 1927-28 წ. აყვანილ იქნეს—814.800 ათას მანეთამდე 1932-33 წ. (60%/). ცალკე სექტორთა განვითარება დამაკმაყოფილებლად უნდა ჩაითვალოს. საცალო ვაჭრობაში კერძო სექტორის მნიშვნელობა კლებულობს და ხუთწლიური ბოლოს მისი ხვედრითი წონა 5,8% უდრის, იმ დროს, როცა 1927-28 წ. იგი 40% უდრიდა. საბითუმო ვაჭრობიდან კერძო სექტორი სავსებით იდევნება. ყურადღება უნდა მიექცეს საერთო სექტონის ბრუნვაში კოოპერაციის ხვედრითი წონის გადიდებას. საბითუმო ხაზით მისი ხვედრითი წონის ზრდა უფრო მეტი უნდა იყოს.

სახალხო მეურნეობის რეკონსტრუქციის შედეგები

39. ხუთწლიანი გეგმის განხორციელების შემდეგ, მრეწველობის როლი საქართველოს სახალხო მეურნეობაში სავსებით იცვლება.

1927-1928 წელს სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის პროდუქტია 378.700.000 მან. შეადგენდა. აქედან სოფლის მეურნეობის პროდუქტია—268.000.000 მან. (ხვედრითი წონა 70,8%), მრეწველობის—110.700.000 მან. სახალხო მეურნეობის საერთო პროდუქტიაში მრეწველობის ხვედრითი წონა 29,2%-დან 459%-მდე იზრდება.

40. სახალხო მეურნეობის (მრეწველობა და სოფლის მეურნეობა) პროდუქტიაში სოციალისტური სექტორის ხვედრითი წონა—18,6%-დან 54,1-მდე იზრდება. ამასთან პირდაპირ დაკავშირებით ხუთწლედის ბოლოს ჩვენი ქვეყანა აგრარულ-სამრეწველო ქვეყნიდან სამრეწველო-აგრარულ ქვეყნათ იქცევა. ამით სოციალისტური სექტორი მთელი სახალხო მეურნეობის ხელშეკრული ხდება, რაც უდიდეს მიღწევათ უნდა ჩაითვალოს.

41. სოფლის მეურნეობის ხაზით ხუთწლიანი გეგმის შესრულება განსაზოგადოებული სექტორის (საბჭოთა და კოლექტიური მეურნეობანი) ზრდას იძლევა. სოციალისტური სექტორის პროდუქციის ხვედრითი წონა სოფლის მეურნეობის საერთო პროდუქტიაში—1,5%-დან (1927-1928 წ.) 16,2%-მდე (1932-33 წ.) იზრდება, საიდანაც კოლმეურნეობებმა 13,3% უნდა მოგვეცეს. სოფლის მეურნეობის მთელი განსაზოგადოებული სექტორი 1932-33 წ. სოფლის მეურნეობის საქონლური პროდუქციის 13,9% მოგვეცემს წინააღმდეგ 1,5% 1927-28 წ. აქ არ შედის ჩაის პროდუქტია, მევენახეობა, მებაღეობა და მემინდვრეობა.

კაპიტალურ დაბანდებათა 219 მილ. მანეთიდან (სოფლის მეურნეობის საინდუსტრიალიზაცია კიპიტალური დაბანდების ჩათვლით—38 მილ. მან.), რომელიც სოფლის მეურნეობისათვის არის გათვალისწინებული, განსაზოგადოებულ სექტორზე 114.000.000 მან. დაიხარჯება, ე. ი. 52% (საბჭოთა და კოლექტიური მეურნეობანი, სოფლის მეურნეობის ინდუსტრიალიზაცია, სატყეო მეურნეობა, სოფლის ელექტროფიკაცია და სხვ.).

აუცილებელი პირობები ხუთწლიანი გეგმის განხორციელებისათვის

42. ხუთწლიანი გეგმის განხორციელების გარანტიას წარმოადგენს ყველა შრომელის, განსაკუთრებით მუშათა კლასის აქტივობის ზრდა, შრომითი დისციპლინის განმტკიცება და ფართო მუშათა მასების კიდევ უფრო მეტი საწარმოო უნარიანობისა და შემოქმედებითი ინიციატივის გამოჩენა.

43. ხუთწლიანი გეგმის შესრულება მოითხოვს სოციალისტური შეჯიბრების ყოველმხრივ განვითარებას, წარმატებით ბრძოლას ბიუროკრატიულ დამახინჯებასთან და ფართო მუშათა და გლეხთა მასებს შორის სისტემატიური განმარტებითი მუშაობის ჩატარებას ხუთწლიანი გეგმის მნიშვნელობის შესახებ.

აუცილებელია მოხდეს მუშათა ყველა შემოქმედებითი ძალის მობილიზაცია ხუთწლიანი გეგმის შესრულების, შრომის ნაყოფიერების გადიდების, შრომითი დისციპლინის განმტკიცების, თვითღირებულების დაკლებისა და საწარმოო გეგმათა შესრულების ირგვლივ. უნდა გამოვიყენოთ მუშათა მასების ინიციატივით წარმატებით დაწყებული სოციალისტური შეჯიბრება. იგი უნდა გახდეს ჩვენი მშენებლობისა და შემდგომი განვითარების ერთ-ერთ მამოძრავებელ ძალად.

ამასთან აუცილებელია გამოიყვალოს ჩვენი სამეურნეო ორგანიზაციების მუშაობის გეგმა და მათი საქმიანობის ტემპი შეუთანხმდეს ხუთწლიანი გეგმით გათვალისწინებული ზრდის ტემპს.

ჩვენი ყოველდღიური მუშაობა მიმართული უნდა იყოს დიად სამუშაოთა გეგმის გადაჭარბებით შესრულებისაკენ.

44. ხუთწლიანი გეგმის განხორციელების ყველაზე მთავარი და ყველაზე აუცილებელი პირობა არის კომპარტიის შინაგანი მთლიანობის განმტკიცება, ბრძოლა ყოველგვარ გადახრასთან და შემარიგებლობასთან და განსაკუთრებით ამ ეტაპზე უფრო საშიშარ მემარჯვენე გადახრასთან და მასთან შემარიგებლობასთან. მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი ხუთწლიანი გეგმაში გათვალისწინებულ დიდ სამუშაოთა წარმატებით შესრულება.

ინდუსტრიალიზაციის დღე სოციალიზმის დაჩქარებას . ემსახურება

ინდუსტრიალიზაციის დღე უკვე ჩატარდა მთელ კავშირში ამიერ-კავკასიის გამოკლებით, გასული აგვისტოს 6-ს. ახლა—20 სექტემბერს—ის უნდა ჩატარდეს მთელ ამიერ-კავკასიაში. ჩვენ ვიცით, რომ ინდუსტრიალიზაციის დღემ ყველგან გამოიწვია უდიდესი ენტუზიაზმი საბჭოთა კავშირის მუშათა კლასში; ის ყოველგან ჩატარდა მუშების უდიდესი აღფრთოვანებით. ეს გარემოება უტყუარი ნიშანია იმის, რომ ლენინურმა კომუნისტურმა პარტიამ თავიდანვე, ოქტომბრის რევოლუციის დღიდან, სრულიად სწორი ხაზი აიღო, ეს ნიშნავს აგრეთვე იმასაც, რომ მუშათა კლასი ჩვენში შეუწყველად სდგას სოციალიზმის მშენებლობის გზაზე, რომ იგი მართლაც დაინტერესებულია სოციალიზმის განხორციელებით, რომ მისთვის სოციალიზმის დამყარება წარმოადგენს დღეს ერთად ერთ უმთავრეს და გადაუდებელ ამოცანას. და მართლაც, თუ მუშათა კლასი მასიურად და მონდომებით არ ჩაებმება სოციალისტურ მშენებლობაში, ე. ი. თუ მუშათა კლასმა არ გამოიჩინა ამ საქმეში უდიდესი ენტუზიაზმი და აღფრთოვანება, უამისოდ სოციალიზმის საქმე წინ ვერ წავა. სწორედ ასე ესმოდა ამხ. ლენინსაც მუშათა კლასის აქტიური მონაწილეობა სოციალიზმის განხორციელების საქმეში.

მეორე მხრით, უნდა ვიცოდეთ, რომ ენტუზიაზმი და აღფრთოვანება საკიროა განსაკუთრებით მაშინ, როცა ჩვენ დასაძლევნი გვაქვს უდიდესი სიძნელები და გაჭირვებები. ყველა ეს სიძნელე და გაჭირვება კარგად იცის მუშათა კლასმა, რადგანაც ყველა ამას იგი თავის თავზე გრძნობს, მასთან ყოველივე ეს უპირველეს ყოვლისა მან უნდა გადაიტანოს, მან უნდა დასძლიოს. მიუხედავად ამისა, მუშათა კლასი სრულებით არ ფიქრობს უკან დახევას, მას სრულებით არ ეშინია სიძნელების და გაჭირვების. უმთავრესი სურვილი, რომელსაც იგი გამოსთქვამს, მდგომარეობს იმაში, რომ, რაც შეიძლება დაჩქარდეს საბჭოთა ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია, რაც შეიძლება კიდევ გაძლიერდეს ინდუსტრიალიზაციის ტემპი, რაც იმავე დროს ნიშნავს სოციალიზმის განხორციელების დაჩქარებასაც. ჩვენმა მუშებმა კარგად იციან ის, რომ კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია, ე. ი. ჩვენი ქვეყნის სოციალისტურად გარდაქმნის პროცესი მიმდინარეობს მეტად ჩქარი ტემპით, რაც აქამდის არავის არ მოსწონებია. მაგრამ იმავე დროს მუშათა კლასი ხედავს, რომ ეს ტემპი კიდევ არაა საკმარისი. საბჭოთა ქვეყნის პირობები, მისი საშინაო და საერთაშორისო

მდგომარეობა, მისი სოციალისტური განვითარება, ყოველივე ეს დაყინებით თხოულობს, რომ ინდუსტრიალიზაციის ტემპი კიდევ უფრო მეტად იქნას დაჩქარებული. ინდუსტრიალიზაციის დღე, რომელიც თვით მუშების ინიციატივით იქნა მიღებული და მუშებისავე ხელმძღვანელობით ტარდება ცხოვრებაში, აშკარად მოწმობს იმას, რომ მუშათა კლასს ზედმიწევნით აქვს შეგნებული ინდუსტრიალიზაციის მნიშვნელობა და იგი მთელი თავის ძალღონით და ენერჯით მზადაა ხელი შეუწყოს მის განვითარებას კიდევ უფრო ჩქარი ტემპით.

რა განსხვავებაა ამ მხრით მუშათა კლასსა, ერთი მხრით, და იმ მემარჯვენე იდეოლოგიებს შორის, მეორე მხრით, რომლებიც ამ უკანასკნელ დროს ჩვენ მოგვევლინენ. მემარჯვენეები ფიქრობენ, რომ კომუნისტურმა პარტიამ აიღო არასწორი გეზი ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის განვითარების საქმეში; სახელდობრ, ისინი ამტკიცებენ, ან უფრო მართალი რომ ვთქვათ, მათ სურთ დაგვიმტკიცონ, რომ იმ ჩქარ ტემპს, რომლითაც ხდება დღეს ჩვენში ინდუსტრიალიზაციის განვითარება, მუშათა კლასი ვერ აიტანს; ამიტომ, იმათი აზრით საუბრობა ამ ტემპის შენელება. მუშათა კლასი კი გვეუბნება, რომ, მართალია, ჩვენ ჯერ კიდევ დიდ გაჭირვებას განვიცდით, მაგრამ ჩვენ საუბროდ მიგვაჩნია ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის კიდევ უფრო დაჩქარება, მისი ტემპის კიდევ უფრო მეტად გაძლიერება. აქედან აშკარად სჩანს, რომ მემარჯვენეები სასტიკად ცდებიან, როცა ისინი იწუნებენ ინდუსტრიალიზაციის ჩქარ ტემპს და თხოულობენ მის შენელებას. აქედან ნათლად სჩანს, რომ იმათ ვერ აუღეს პლანო მუშათა კლასს, ვერ გაიგეს დღევანდელი მომენტის არსებითი მხარე და საერთოდ ისინი საშინლად დაიბნენ.

ინდუსტრიალიზაციის დღის წამოყენებით მუშათა კლასმა გასცა საუკეთესო პასუხი მემარჯვენეებს, რადგანაც ამ დღის მთავარი მნიშვნელობა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ხელი შეუწყოს ინდუსტრიალიზაციის ტემპის კიდევ უფრო გაძლიერებას და დაჩქარებას. ამ მხრით ინდუსტრიალიზაციის დღეს აქვს უდიდესი მნიშვნელობა. ეს მნიშვნელობა არ ამოიწურება ინდუსტრიალიზაციის საქმისათვის ზედმეტი ნივთიერ საშუალებათა მიწოდებით. ინდუსტრიალიზაციის დღეს აქვს უდიდესი პოლიტიკური მნიშვნელობაც. ესაა კომუნისტური პარტიის მთავარი გეზის შემოწმება და გამართლება სინამდვილეში მუშათა კლასის მიერ.

ინდუსტრიალიზაციის დღე საუკეთესო პასუხია აგრეთვე იმ ჩინელ გენერლებისა და თეთრბანდიტებისათვის, რომლებმაც ავაზაკური თავდასხმა მოახდინეს ჩინეთის აღმოსავლეთის რკინის გზაზე და რომლებიც ახლა კიდევ ომით გვემუქრებიან. როცა კაპიტალისტური ქვეყნები ჩვენ ყაჩაღურად თავს გვეხსმიან, მუშათა კლასი უპასუხებს მათ მით, რომ აფართოვებს და ამაგრებს სოციალიზმის ეკონომიურ ბაზას, ამკვიდროვებს თავის რიგებს, აძლიერებს შრომის დისციპლინას. ინდუსტრიალიზაციის გაძლიერება არის იმავე დროს სოციალისტური მუშათა კლასის პოზიციების გამაგრება და გაძლიერება, არა მარტო შინ, არამედ საერთაშორისო მასშტაბითაც. საბჭოთა კავშირის მუშათა კლასის თითოეულ ნაბიჯს ანგარიშს უწყე-

ვენ საერთაშორისო იმპერიალისტური ძალები. ისინი აფასებენ ჩვენი მუშების ნაბიჯებს იმ მხრით, შეუძლიათ იმათ გამოიწვიონ მუშათა კლასში დაქსაქსვა-დარღვევა თუ შეკავშირება-გაერთიანება. რატომ უნდა ყველა ისეთი ნაბიჯი და ღონისძიება, როგორცაა სოციალისტური შეჯიბრება, შეუწყვეტელი მუშაობა, ინდუსტრიალიზაციის დღე და სხვ. იწვევენ მუშების შეკავშირება-გაერთიანებას და მათში შრომის დისციპლინის განმტკიცებას, და არა დაქსაქსვა-დარღვევას. იმპერიალისტების მეთაურებს იმდენი ჰქვიათ აქვთ, რომ ეს დაინახონ და მას ანგარიში გაუწიონ. რატომ უნდა, ყველამ კარგად იცის, რომ მუშათა კლასის როლი და მნიშვნელობა ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის და თავდაცვის საქმეში მართო შრომის დარგით არ ამოიწურება, იგი მუდამ მზადაა დაიცვას საბჭოთა ქვეყანა იარაღითაც.

ინდუსტრიალიზაციის დღე გარდა ამისა ჩინებულ პასუხია საერთაშორისო მენშევიზმის ყველა მოციქულებსათვისაც, რომლებიც გამუდმებით გაიძახიან, რომ საბჭოების ქვეყანაში მუშათა კლასი დამონებულია, მას წართმეული აქვს ყოველგვარი ინიციატივის შესაძლებლობა, იგი ყურმოკრილი მონაა კომუნისტური პარტიის ხელში, მასში ჩამკვდარია ყოველივე მაღალი გრძობაო. იმათი მტკიცებით მუშები საბჭოების ქვეყანაში მუშაობენ მათრახის ქვეშ, რაიმე აღფრთოვანებაზე ან ენტუზიაზმზე აქ ლაპარაკიც არ შეიძლებაო. გამოდის, რომ მხოლოდ კაპიტალისტურ ქვეყნებში მუშაობენ მუშები თავისუფლად, ენტუზიაზმით და აღფრთოვანებით. განა ამაზე მეტი სიყალბე და სიცრუე შეიძლება? დეე, ინდუსტრიალიზაციის დღის მაგალითზე ახლა მიინც ვაიგონ ამ ვაქებატონებმა, თუ რაოდენ სიყალბეს და რაოდენ სისულელეს ჩაღიან ისინი საბჭოთა ქვეყნის მიმართ!

ინდუსტრიალიზაციის დღე, სოციალისტური შეჯიბრება, მუშათა გამომგონებლობა ყველასათვის თვალსაჩინოთ გვაჩვენებენ, თუ რა ფართო სარბიელი და რა დიდი გასაქანი აქვს დათმობილი საბჭოთა ქვეყანაში მუშების შემოქმედებითი ნიჭს, იმათ ინიციატივას და მათ თვითმოქმედებას. ეს გარემოება ბრმებისათვისაც კი ცხადი უნდა იყოს.

ინდუსტრიალიზაციის დღეს უნდა მოყვეს სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციის დღე. მუშაობა და მზადება კოლექტივიზაციის დღისათვის აქა-იქ უკვე დაწყებულია. დღეიდან ეს მუშაობა უნდა გაძლიერდეს. მეტად საგულისხმეირთა, რომ კოლექტივიზაციის დღის ინიციატივა ეკუთვნით თვით გლეხებს. თავის თავად იგულისხმება, რომ სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციის დღის მოწყობაში და ჩატარებაში მხურვალე და ენერგიული მონაწილეობა უნდა მიიღონ აგრეთვე ქალაქის მუშებმაც. კოლექტივიზაციის დღე უნდა იქნას, გამოყენებული პროლეტარიატსა და შრომელ გლეხკაცობას შორის კავშირის განსამტკიცებლად. მაგრამ აქ უნდა აღენიშნოთ, რომ ინდუსტრიალიზაციის დღე ჩვენ არ უნდა გავიგოთ ვიწროდ, ისე, თითქო აქ იგულისხმებოდეს მხოლოდ ინდუსტრიის განვითარება და სოფლის მეურნეობა აქედან გამოთიშული იყოს. პირიქით, ინდუსტრიალიზაციის დღე მიზნათ ისახავს სოფლის მეურნეობის სოციალისტურად გარდაქმნასაც მაღალ ტექნიკურ საფუძველზე. საკავშირო პროფესიონალური კავშირების საბჭოს დადგენილე-

ბითის თანხები, რასაც მოგვეკემს ინდუსტრიალიზაციის დღე, უნდა მოხმარდეს ერთი მხრით ინდუსტრიის და სოფლის მეურნეობის სათვის წითელ სპეციალისტთა კადრების გაძლიერებას და მომზადებას და, მეორე მხრით სამანქანო-სატრაქტორო სადგურების მოწყობის საქმეს. აიროგორ ფიქრობს მუშათა ორგანიზაციების ცენტრი, აიროგორ ზრუნავს სოციალისტური პროლეტარიატი სოფლის მეურნეობის სოციალისტურ გარდაქმნაზე. აი რა მკიდრო კავშირი სუფევს ქალაქის მუშებს და მშრომელ(ღარიბ და საშუალო) გლეხებს შორის. ინდუსტრიალიზაციის და კოლექტივიზაციის დღეები არსებითად ერთ და იმავე დიად საქმეს ემსახურებიან: ესაა სოციალისტური გარდაქმნის პროცესის დაჩქარება ჩვენში, როგორც ქალაქად ისე სოფლად.

ფაბრიკა-ქარხნების მუშები ერთი (არა სამუშაო) დღის ხელფასს დებენ ინდუსტრიალიზაციის ფონდის გასაძლიერებლად. მე ვფიქრობ, რომ ინდუსტრიალიზაციის დღე ამა თუ იმ სახით უნდა გავრცელდეს მოსამსახურეებზე და ც. შეიძლება აქ შეგვევლეს რაიმე ტენიკური სიძნელე, თუ როგორ უნდა მოეწყოს ეს. მაგრამ თავისთავად ეს პირდაპირ გამომდინარეობს ინდუსტრიალიზაციის დღის იდეისაგან. ამ საკითხის დასამუშავებლად უნდა იზრუნოს პროფსაბჭომ.

დასასრულ, ვუსურვებ საქართველოს და ამიერ-კავკასიის პროლეტარიატს წარმატებით ჩაეტარებინოს ინდუსტრიალიზაციის დღე—20 სექტემბერი. ვისურვებ, რომ ამიერ-კავკასიის მუშებს გამოეჩინოთ ამ დღეს ისეთივე ენთუზიაზმი და აღფრთოვანება, როგორიც გამოიჩინეს ნავისტოს მთელი საბჭოთა კავშირის დანარჩენ ნაწილების მუშებმა. ესაა ჩვენი გენიოსი—მასწავლებლის—ლენინის უდიდესი ანდერძი,—სოციალიზმის მშენებლობა და მისი დაჩქარება.

მეუ გაუმარჯოს მუშათა კლასის შემოქმედებით ნიქს და ინიციატივას!

გაუმარჯოს ინდუსტრიალიზაციის დღეს! გაუმარჯოს სოციალიზმს!

ბორჯომი, 10 სექტემბერი.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი.

1) „კვალი“. ჟურნალი „კვალი“ ყოველკვირეული ქართული ორგანო იყო, რომელიც გამოდიოდა ქ. ტფილისში 1893 წლიდან 1904 წლამდე. 1897 წლამდე ამ ჟურნალის ფაქტიური რედაქტორი იყო ცნობილი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე გიორგი წერეთელი (იხილეთ აშხ. ფ. მახარაძის თხზულებათა მე-V ტომის შენიშვნები—1), ხოლო 1898 წელს ის გადავიდა სამოქმედო პოლიტიკის ასპარეზზე ახლად გამოსულ ქართველ სოციალ-დემოკრატების, ე. წ. „მე-სამე დასელების“ ხელში. ამგვარად ამ წლიდან ეს ჟურნალი გახდა ქართველ მარქსისტების ლეგალური თეორეტიული და პრაქტიკული ორგანო.

2) ფინიკიელნი. ფინიკიელებათ ცნობილია ისტორიაში უძველესი ხალხი, რომელიც მოსახლეობდა ფინიკიაში—სირიის ვიწრო სანაპირო ზოლზე ლივანის მთებსა და ხმელთაშუა ზღვის შორის. ფინიკიელნი იყვნენ საუცხოო მებრუნეები და განთქმული იყვნენ ვაჭრობით. მათ დაარსეს მრავალი ახალშენები და მოდიოდნენ ბალტიის ზღვამდე.

3) ალექსანდრე მაკედონელი. ალექსანდრე მაკედონელი მაკედონის ცნობილი მეფე იყო, რომელმაც დაიპყრო აუარებელი ქვეყნები.

4) გენეციელო და გენუელი ვაჭრები. ვენეცია და გენუა საშუალო საუკუნის იტალიის განთქმული დამოუკიდებელი სავაჭრო ქალაქები იყო.

5) ვახტანგ მე-VI. ვახტანგ მე-VI ქართლის მეფე იყო. ის 1703 წლიდან 1712 წლამდე განაგებდა ქართლის სამეფოს, ხოლო შემდეგ კი მეფე იყო.

6) ალბულა. ალბულა სამცხის და მთელი სამეცხეთოს მთავარი იყო. მან შეადგინა კანონები, რომლებიც შეტანილია ვახტანგ მე-VI კოდექსში. ცხოვრობდა მეთოთხმეტე საუკუნის დასაწყისში.

7) ხახანაშვილი. ალექსანდრე სოლომონის-ძე ხახანაშვილი ცნობილი მკვლევარი იყო. მან დაამთავრა მოსკოვის უნივერსიტეტი, რის შემდეგ დაინიშნა (1888 წ.) ლაზარევის აღმოსავლეთის ენების ინსტიტუტში ქართული ენის და სიტყვიერების ლექტორათ, ხოლო 1900 წლიდან კითხულობდა ლექციებს ქართული სიტყვიერების ისტორიის შესახებ მოსკოვის უნივერსიტეტშიც. ჰქონდა ასზე მეტი ნაბეჭდი ნაშრომი, რომელთაგან მთავარია: 1) Очерки по истории грузинской словесности (4 ტომი), 2) ქართული სიტყვიერების ისტორია (2 ტომი), 3) ბატონყმობა საქართველოში, 4) Пределы расселения грузин в Малой Азии, 5) გუჯრები, 6) Дворянские родословные акты და სხვ. გარდაიცვალა 1912 წ. 6 ივლისს ქ. სამარაში.

8) **ერეკლე მე-II.** ერეკლე მე-II ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფე იყო. მისი ინიციატივით დაიწყო მოლაპარაკება საქართველოს რუსეთთან შეერთების შესახებ და გამოიშუშებულ იქნა სათანადო ხელშეკრულება.

9) **სოლომონ დიდი.** სოლომონ დიდი იმერეთის მეფე იყო. ის მეფობდა მეთვრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში. მან სახელი გაითქვა მთელი რიგი გამარჯვებებით და ამისათვის მიეცა სახელწოდება დიდი. დასაფლავებულია გელათში.

10) ნათქვამია „ორივე საქართველოს ხამფო“, რადგანაც საქართველო ორათ ბევრ გაყოფილი: ქართლ-კახეთით და იმერეთით.

11) **ე. ხატისოფი. ბ. ი. ხატისოფი** ტფილისის ქალაქის თავი იყო; ის გაიყვანა ამ თანამდებობაზე სომხების ბურჟუაზიულმა წრეებმა.

12) აქ რამდენიმე სტრიქონი გამოტოვებულია ცენზორის მიერ.

13) აქ რამდენიმე სტრიქონი გამოტოვებულია ცენზორის მიერ.

14) აქ რამდენიმე სტრიქონი გამოტოვებულია ცენზორის მიერ.

15) „სახალხო ფურცელი“. გაზეთი „სახალხო ფურცელი“ ქართველი ფედერალისტების ყოველდღიური ცენტრალური ორგანო იყო, რომელიც გამოდიოდა ქალაქ ტფილისში 1917-21 წლ.

16) **თედო ღლონტი.** თედო ღლონტი მაშინ ქართველი ფედერალისტების ერთ-ერთი ბელადი იყო და ილაშქრებდა ჩვენს წინააღმდეგ. საქართველოში მომხდარ თებერვლის გადატრიალების შემდეგ ის მემარცხენე ფედერალისტი გახდა. ამ უამად ის ჩვენი პარტიის წევრია და ამიერ-კავკასიის კომუნალური მეურნეობის სახალხო კომისარი.

17) **ხარკამიში.** ქალაქი და სამხედრო ბაზა სარაკამიში ამ უამათ ოსმალეთს ეკუთვნის.

18) **ტრაპიზონი.** ქალაქი ტრაპიზონი ოსმალეთის ნავთსადგურია შავ ზღვაზე.

19) **კრილოვი. ი. ა. კრილოვი** (1768—1844) ცნობილი რუსი მწერალი. ის უმთავრესად სწერდა არაკებს, აგრეთვე კომედიებს და პატარა მოთხრობებსაც. ის თავის არაკებში, სადაც ადამიანი გამოყვანილი ყავდა მხეცის სახით, ილაშქრებდა ადამიანის უარყოფითი მხარეებისა და საზოგადოებრივი ყოფა-ცხოვრების ნაკლოვანებათა წინააღმდეგ.

20) შიდა რუსეთის ყოფილი გუბერნიები.

21) **ფედერალისტები.** ქართველი ფედერალისტები, რომლებიც აგრეთვე თავის თავს სოციალისტ-ფედერალისტებს უწოდებენ, მეტად მერყევი, ჩამოუყალიბებელი პარტიაა. მიუხედავად იმისა, რომ ეს პარტია წარმოიშვა ჯერ კიდევ მე-XX საუკუნის დასაწყისში, 1905 წლის რევოლუციამდე, მას ჯერ კიდევ არ გააჩნია რაიმე განსაზღვრული პოლიტიკური პლატფორმა; ის დღევანდლამდე ქანაობს უკიდურეს შოვინიზმს, რომელიც ზოგჯერ კაცთმოძულეობამდე აღწევს (ქართველი ფედერალისტების დამოკიდებულება ოსებისა, რუსებისა, სომხებისა და სხვებისადმი) და სოციალ-რეფორმიზმის შორის. სოციალისტ-ფედერალისტები, თუმცა ყველა თავიანთ გამოცემაში სწერენ, რომ ისინი რევოლუციონურ პარტიას წარმოადგენენ, მაგრამ მათი რევოლუციონერობა მხოლოდ წმინდა კონტრ-

რევოლიუციონურ მოქმედებათა და გამოსვლებში აშკარადდება. ამ ვაჟებატონების რევოლიუციონურ, მყვირალა სიტყვებს, ისე როგორც მენშევიკებისა, თან სდევთ კონტრ-რევოლიუციონური და რეაქციონური მოქმედებანი და საქმეები. ამ პარტიის სულის ჩამღვმელნი (როგორც განსვენებული არჩილ ჯორჯაძე) როგორც ახერხებდნენ ქართული ეკლესიის, ქართველი ბურჟუაზიის, გლეხობის, მუშების ინტერესების დაცვის ერთად შეთვისებას. ქართველი ფედერალისტების პარტია პირველ ხანებში წარმოადგენდა მცირე ინტელიგენტურ წრეს პირებისას, რომელნიც თავისი სოციალური მდგომარეობით ეკვლემოდნენ ან ბურჟუაზიას ან თავადაზნაურობას. მაგრამ დაინახეს რა, რომ აქედან არაფერი გამოვიდოდა, ხოლო მეორეს მხრივ სოციალისტური ფრაზეოლოგია, ამ ვაჟებატონების მიერ თანდათან შეთვისებული, ავალებს მათ მშრომელ ხალხთან უფრო ახლო ღვამას, ეს პარტია ბოლო დროს ცდილობს მუშებს და გლეხებს დაუახლოვდეს, ამასთან მხოლოდ ქართველ მუშებს და გლეხებს. ამგვარათ ნაციონალისტური სარჩული ჰერმეტიკული პარტიაში გადამჭრელ როლს თამაშობს. საერთოდ ფედერალისტები საქართველოში წარმოადგენენ მეტად სუსტ პარტიას, რომელიც ქართველი ხალხის ცხოვრებაში სრულიად უმნიშვნელო როლს თამაშობს. დამფუძნებელ კრებაში ეს პარტია რამდენიმე დეპუტატითაა წარმოდგენილი“ (ფილიპე მახარაძე: „მენშევიკური პარტიის დიქტატურა საქართველოში“).

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ჩვენში სოციალ-ფედერალისტების პარტიის ერთმა ნაწილმა რამდენიმეთ შესცვალა დამოკიდებულება საბჭოთა ხელისუფლებასთან (გაზ. „ტრიბუნა“-ს ჯგუფი) და თანდათან დაუახლოვდა კომუნისტურ პარტიას, რის შემდეგ მიღებულ იქნა ჩვენს პარტიაში. მისი მთავარი ნაწილი კი მენშევიკებთან ერთად ეწევა არალეგალურ მუშაობას საბჭოთა ხელისუფლების დასამხობათ საქართველოში.

22) „თანამედროვე აზრი“. გაზეთი „თანამედროვე აზრი“ ქართველი სოციალ-დემოკრატიის (მენშევიკების) ყოველდღიური ორგანო იყო, რომელიც გამოდიოდა 1915-16 წ.წ. ქ. ტფილისში.

23) არჩილ ჯორჯაძე. არჩილ ჯორჯაძე იყო სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის დამაარსებელი და ბელადი. მისი მოკლე ბიოგრაფია ასეთია: დაიბადა ქ. ტფილისში 10 იანვარს 1872 წ.. სწავლობდა ტფილისის პირველ გიმნაზიაში და ითვლებოდა პირველ მოწაფედ. მისი მეთაურობით მოწაფეებს სალიტერატურო წრე ჰქონდათ შედგენილი და სცემდნენ ხელნაწერ ეჟრნალს, რომელსაც „შრომა“ ერქვა. გიმნაზია არჩილ ჯორჯაძემ დაამთავრა 1891 წელს, რის შემდეგ შევიდა პეტერბურგის უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე. მაგრამ რადგან იქაურმა ჰაემ ცუდათ იმოქმედა მის აგებულებაზე, მიატოვა პეტერბურგი და გადავიდა ვარშაის უნივერსიტეტში. რამოდენიმე ხნის შემდეგ ის ისევ დაბრუნდა პეტერბურგში და შევიდა ახალ ფაკულტეტზე: საბუნებისმეტყველო ნაწილზე. შემდეგ ის თავის ცოდნის გასაფართოვებლათ და აგრეთვე ფილტვების დასუსტების გამო, წავიდა საზღვარგარეთ. საქართველოში დაბრუნებისას მან მიყო ხელი მწერლობას, მან მოასწრო მრავალი წერილების დაბეჭდვა: გამოსცა თავისი ნაწერების ოთხი ტომი. 1913 წლის იანვარში ძალზე დასუსტე-

ბის გამო ის გაემგზავრა ქალაქ ბათუმს საექიმოთ. მით მაინც ვერ უშველა თავს და 21 მარტს (1913 წელს) გარდაიცვალა.

24) მონიძე. „მონიძე“ ფილიპე მახარაძის ფსევდონიმი იყო.

25) ე. ი. 1916 წლის სექტემბრის.

26) რიაბუშინსკი. რიაბუშინსკი პ. პ. რუსეთის ერთ-ერთი მსხვილი კაპიტალისტი და ბანკირი იყო. 1917 წლის ზაფხულში ერთ-ერთ თათფირზე ემუქრებოდა მუშებს სიმშლით დახრჩობას. ახლა ემიგრაციაშია.

27) დროებითი მთავრობა. იგულისხმება თებერვლის რევოლიუციის დროინდელი დროებითი მთავრობა.

28) დონსკოი. დონსკოი ცნობილი თეთრგვარდიელი იყო.

29) შორდანია. ნოე ეორდანია ქართველი მენშევიკების ცნობილი ბელადია. ამჟამათ ის იმყოფება ხაზღვარ გარეთ და ეწევა იქ აგიტაციას ჩვენს წინააღმდეგ.

30) გეგეპკორი. ეგგენი გეგეპკორი ქართველი მენშევიკების ერთ-ერთი ბელადია. ის იყო მე-III სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატი, წვერი სოციალ-დემოკრატიული (მენშევიკური) ფრაქციისა. 1917 წლის თებერვლის რევოლიუციის შემდეგ იყო ამიერ-კავკასიის კომისარიატის თავმჯდომარე. ხოლო საქართველოს (მენშევიკური) რესპუბლიკის დაარსების შემდეგ, მისი საგარეო საქმეთა მინისტრი. ამ ჟამათ გაქცეულია მენშევიკური მთავრობის სხვა წევრებთან ერთად საზღვარგარეთ.

31) კარაულოვი. კარაულოვი ცნობილი თეთრგვარდიელი იყო.

32) კალედინები. კალედინი ცნობილი თეთრ-გვარდიელი გენერალი იყო.

33) კორნილოვი. კორნილოვი ცნობილი თეთრგვარდიელი გენერალი იყო. 1917 წლის ივლისის ცნობილი დღეების შემდეგ ის დანიშნულ იქნა რუსეთის არმიის მთავარსარდლათ. 1917 წლის აგვისტოში მან გაილაშქრა ლენინგრადზე, რათა ჩაეხშო რევოლიუცია. მაგრამ მისი ეს ლაშქრობა მარცხით დასრულდა. ოქტომბრის გადატრიალების შემდეგ კორნილოვი დატუსაღებულ იქნა, მაგრამ მალე გაიქცა დონზე, იქ გამოეცვალა თავის თანამოაზრე კალედინს მოხალისეთა ჯარის სარდლობაში, მაგრამ 1918 წელს იანვარ-თებერვალში დამარცხებულ იქნა წითელი გვარდიის მიერ და დაიღუპა უკან დახევის დროს.

34) ამიერ-კავკასიის სეიმი. ამიერ-კავკასიის სეიმი მოწვეულ იქნა ქართველი მენშევიკების თაოსნობით ოქტომბრის რევოლიუციის შემდეგ. მასში მონაწილეობას იღებდნენ ის დეპუტატები, რომლებიც არჩეული იყვნენ რუსეთის დამფუძნებელ კრებაში. ცოტა ხნის შემდეგ ეს სეიმი მენშევიკებმა დაშლილად გამოაცხადეს, ვინაიდან ამიერ-კავკასია დაყვეს ცალკე რესპუბლიკებად.

35) რკმ(ბ) მე-X ყრილობა. რუსეთის კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) მე-X ყრილობა შესდგა 1921 წლის მარტში (8—16).

36) ეს წერილი დაწერილი უნდა იყოს დაახლოებით 1921 წლის ნოემბერში.

37) ოზურგეთის რკინის გზა. ოზურგეთის რკინის გზის გაყვანის შესახებ ამბ. ფილიპე მახარაძე სწერდა ჯერ კიდევ 1900 წელს „ქურნალ“ „კვლში“:

„ოზურგეთის ქალაქის თვითმართვლობა“ (იხ. ამხ. ფილიპე მახარაძის თხზულებათა პირველი ტომი გვერ. 230—231).

38) გზატკეცილის გაყვანა ზემო სვანეთში. როგორც ეხედავთ ამ გზატკეცილის გაყვანა ზემო-სვანეთში უკვე დაწყებულია.

39) კრეთიანოვსკი. გ. შ. კრეთიანოვსკი დაიბადა 1872 წ. სამარაში. ხელობით ის არის ინჟინერი-ტენზოლოგი. მუშაობდა პეტერბურგის რევოლიუციონურ ჯგუფში, რომელიც პეტერბურგის „მუშათა კლასის განთავისუფლებისთვის ბრძოლის კავშირის“ წინამორბედი იყო. 1895 წ. დატუსაღებული იყო ამ ჯგუფის საქმის თაობაზე და გადასახლებული სამი წლით აღმოსავლეთ ციმბირში. 1903 წ. მე-11 პარტყრილობაზე არჩეული იყო ცკაში. 1905 წ. სამხრეთ-დასავლეთის რკინის გზების საგაფიცო კომიტეტის თავმჯდომარე იყო. ოქტომბრის რევოლიუციის შემდეგ ელექტროფიკაციის საქმის სახელმწიფო კომიტეტის ხელმძღვანელი იყო. უკანასკნელ ხანებამდე საგეგმო კომისიის თავმჯდომარე იყო. ამჟამათ საელექტროფიკაციო საქმის კომიტეტის თავმჯდომარეა.

40) ხტრუმილინი. სტრუმილინი ცნობილი ეკონომისტია.

41) გრომანი. გრომანი ცნობილი ეკონომისტია მავნებელთა ჯგუფიდან.

42) ეს ეხება 1924 წელს, როდესაც ამხ. ფილიპე მახარაძე დანიშნული იყო ამიერ-კავკასიის სახელმწიფო საგეგმო კომისიის თავმჯდომარეთ.

43) რადეკი. ამხ. რადეკი (კარლი) მომხსენებელი იყო სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოების სრულიად რუსეთის პირველ ყრილობაზე. ამ ჟამათ ამხ. რადეკი „იზვესტიას“ სარედაქციო კოლეგიის წევრია.

44) ტროცკი. ტროცკი ამ ჟამათ განდევნილია საბჭოთა რესპუბლიკების კავშირის საზღვრებიდან თავისი ანტი-საბჭოთა და კონტრ-რევოლუციონური მოღვაწეობისათვის.

45) როგორც დღეს სჩანს ნათლად, ჩვენი სოციალისტური მეურნეობის განვითარება არ წავიდა სახელმწიფო კაპიტალიზმიდან სოციალიზმისაკენ. სახელმწიფო კაპიტალიზმს ალარ დაურჩა ჩვენი ისეთი ადგილი, როგორსაც ფიქრობდა ამხ. ლენინი და მის შემდეგ ამხ. ფილიპე. ჩვენში მტკიცეთ დაიწყო ფეხის მოკიდება სოციალისტურმა მეურნეობამ სახელმწიფო კაპიტალიზმის გარეშე.

46) იგულისხმება 1925 წლის.

47) ნ. ნიკოლაძე. ნიკო ნიკოლაძე ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწე იყო. ფოთის ქალაქის თავად ყოფნის დროს თავი ისახელა კაობების ამოწრობისა და მდინარე რიონზე ნაოსნობის მოწყობისთვის ზრუნვით.

48) „საქართველოზ ხახალხო მეურნეობა“ წარმოადგენს ამხ. ფილიპეს მიერ საქართველოს კომუნისტური პარტიის (ბოლშ.) მე-VI ყრილობაზე გაკეთებულ მოხსენებას და საბოლოო სიტყვას, რომელიც მის მიერაა შესწორებული და შეესებოდა და რომელიც ცალკე წიგნათ გამოვიდა 1929 წელს.

49) მოხსენების თეზისები. მოთავსებულია აქვე, იხილეთ გვერ. 291.

50) მე-XIV ყრილობა. საკავშირო კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) მე-XIV ყრილობა შესდგა 1925 წლის დეკემბერში.

- 51) მე-15 ყრილობა. საკავშირო კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) მე-XV ყრილობა შესდგა 1927 წლის დეკემბერში.
- 52) კრფიანოვსკი.იხილეთ შენიშვნა მე-39.
- 53) მე-16 კონფერენცია. საკავშირო კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) მე-XVI კონფერენცია შესდგა 1929 წლის აპრილში.
54. ესაა საბოლოო სიტყვა, რომელიც მან სთქვა ამ მოხსენების შემდეგ.
- 55) ყურულიშვილის მოხსენება. აქ იგულისხმება აშხ. გიორგი ყურულიშვილის მოხსენება საქართველოს სახალხო მეურნეობის შესახებ.
- 56) კანდელაკი. იგულისხმება აშხ. დავით კანდელაკი. ამ დროს ის საქართველოს განათლების სახალხო კომისარი იყო. ამ ეამათ ის არის ნორვეგიაში ჩვენი კავშირის სავაჭრო წარმომადგენელი.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

რედაქციისაგან . . .

83

I.

ჩვენი კვეუნის ეკონომიური განვითარება	5
1. საგარეო აღებ-მიცემობა	7
2. საშინაო აღებ-მიცემობა . .	13
3. მრეწველობა . . .	18
საქართველოს ეკონომიური მდგომარეობა მეცხრამეტე საუკუნეში	24
I. მოკლე მიმოხილვა საქართველოს ეკონომიური მდგომარეობისა უძველეს დროიდან მეთურამეტე საუკუნის გასვლამდე .	24
II. მცხოვრებნი .	30
ამიერ-კავკასიის სოფლის მეურნეობის შესახებ .	49
ნავთის მრეწველობა და თანამედროვე წარმოების სისტემა .	58
გაუგებარი გაუგებრობა	64
„ეროვნული ეკონომიისტი“ .	68

II.

ომი და ეკონომიური კატასტროფა	84
ფულის კრიზისის შესახებ ამიერ-კავკასიაში .	87

III.

ნავთის მრეწველობა საბჭოთა საქართველოში	90
ნატურალური გადახახადი და გლეხობა .	92
სატყეო მეურნეობა ჩვენში	95

ხაბუთა რესპუბლიკების ეკონომიური პოლიტიკის ახალი კურსი .	101
ახალი ეკონომიური პოლიტიკა .	112
ხალხის ერთი დიდი ნატურის განხორციელება	122
გზა-ტყეცილის გაშვანა ზემო-სვანეთში	124
გეგმიანი მეურნეობა და ხახელმწიფო საგეგმო კომისიის ამოცანები .	141
უმუშევრობის პრობლემა .	157
უმუშევართათვის დახმარების მოწყობა ამიერ-კავკასიაში	162
ხატყეო მეურნეობის შესახებ	197
ხატყეო მეურნეობა	206
ახალი ამოცანები ფოთის ჰაობების ამოშრობასთან და მდინარე რიონზე ნაონხობის განახლებასთან დაკავშირებით	220
ხაქართველოს ხახალხო მეურნეობის განვითარების ხუთწლიანი გეგმა .	229
I. გეგმის შედგენის სიძნელენი .	229
II. კაპიტალური დაბანდებანი ხახალხო მეურნეობაში	232
III. მრეწველობა	234
IV. შრომელთა კეთილდღეობის გაუმჯობესება .	241
V. სოფლის მეურნეობა	243
VI ხახალხო მეურნეობის პროდუქცია .	250
VII. კოოპერაცია და ვაქრობა .	251
VIII. ექსპორტი და იმპორტი	256
IX. ტრანსპორტი	256
X. სოციალურ-კულტურული მშენებლობა	259
XI. სხვადასხვა საკითხები .	267
XII. ბიუჯეტი	272
XIII. მოსახლეობა	279
XIV. გეგმას შევასრულებთ	281
XV. საბოლოო სიტყვა .	282
საქ. სახ. მეურნეობის განვითარების 5-წლიანი გეგმა. აზხ. ფ. მახა- რადის თეზისების პროექტი. ს. კ. პ. (ბ) მე-VI ყრილობისთვის	291
ინდუსტრიალიზაციის დღე სოციალიზმის დაჩქარებას ეხმარება .	305
შენიშვნები .	315

შესდომების განსწორება.

გვ.	სტრიქ.	დაბეჭდილია	უნდა იყოს.
34	11 ზევ.	მოყიყიანოთ	მოყიყიანოთ
60	3	გეგმას	გემებს.
85	3	მეგობრესო	მეგობრებსო
111	12 „	წელზში	წლებში
122	3 ქვ.	სოფლის მეურნეობის გატანა	სოფ. ნაწარმოების გატანა
178		VI	სრულიად არ უნდა იყოს
182	1 ზევ.	„ვოპროსი დრუდა“	„ვოპროსი ტრუდა“
213	22 „	ფაქტები	ფაქტები
221	2	და რიონზე	რომ რიონზე
230	6	ის მხრით	იმ მხრით